General dr. MIHAIL POPESCU General locotenent (r) dr. VALENTIN ARSENIE

General de brigadă dr. GHEORGHE VĂDUVA

ARTA MILITARĂ DE-A LUNGUL MILENIILOR

Volumul 2

TIPOGRAFIA MINISTERULUI APĂRĂRII NAȚIONALE
Bucureşti, 2004

Coperta: VICTOR ILIE
Pictura de pe coperta 1: Peter Bruegel, *Rebel Angels*

CUPRINS

Capitolul 4. Arta militară în Epoca Modernă 7
4.1. Europa paradoxurilor bizare şi a revoluţiilor magnifice 7
4.2. Noua filozofie a războiului 20
4.3. Războiul politicii, politica războiului. Carl von Clausewitz 73
4.4. Războiul şi politica. Helmuth von Moltke 87
4.5. Gândirea militară germană de la Clausewitz la Schlieffen 96
4.6. Conducerea, legăturile 103
4.7. Realităţi şi orizonturi 107
4.8. Concluzii 117
Capitolul 5. Arta militară în Epoca contemporană 119
5.1. Statele naţionale, ideologia, ştiinţa şi războiul 119
5.2. Războaiele lumii şi lumea războaielor 126
5.3. Începutul mondializării războiului. Primul război mondial 156
5.4. Începutul strategiei aeriene 165
5.5. Al doilea război mondial. Confirmări şi infirmări în planul artei militare 171
5.6. Strategii şi tactici privind forţele, mijloacele şi acţiunile 180
5.7. Manevra 203
5.8. Concluzii 217
Capitolul 6. Arta militară postbelică şi viitoare 238
6.1. Coordonate actuale şi viitoare ale artei militare 238
6.1.1. Arta militară în timpul Războiului Rece 238
6.1.2. Eurasia. Un nou heartland 257
6.1.2.1. Marii actori 261
6.1.2.1.1. Federaţia Rusă 261
6.1.2.1.2. China 271
6.1.2.1.3. India 274
6.1.2.1.4. Asia Centrală 276
6.1.2.2. „Axa răului". Coreea de Nord 279
6.1.2.3. Asia de Sud Est 282
6.2. Războiul prezentului, războiul viitorului 285
6.2.1. Despre strategia primului război al mileniului al III-lea 285
6.2.2. Războiul bazat pe reţea 297
6.2.2.1. Conceptul de Război bazat pe Reţea (RBR) 297
6.2.2.2. Aspecte ale realizării RBR în forţele armate ale SUA. Unicul model teoretic şi pragmatic 299
6.2.2.3. Aplicarea conceptului RBR în Armatei României 302

În loc de încheiere *344*
Bibliografie *347*
Anexe *361*
Anexa nr. 3 - Acțiuni în războiul bazat pe rețea. *361*
Anexa nr. 4 – Amploarea strategiei *362*

SUMMARY

Chapter Four. The Military Art of the Modern Age
4.1. The Europe of the Bizarre Paradoxes and Magnificent Revolutions
4.2. The New Philosophy of Warfare
4.3. The Warfare of Politics, the Policy of Warfare. Carl von Clausewitz
4.4. The Warfare and the Politics. Helmuth von Moltke
4.5. The German Military Reflection from Clausewitz to Schlieffen
4.6. The Leadership, the Liaisons
4.7. Reality and Horizons
4.8. Conclusions
Chapter Five. The Military Art of the Contemporary Age
5.1. The National States, the Ideology, the Science and the Warfare
5.2. The Warfare of the World and the World of Warfare
5.3. The Emergence of the Warfare's Mondialization. The World War One
5.4. The Emergence of the Aerial Strategy
5.5. The World War Two. Confirmations and Refutations of the Military Art
5.6. Strategies and Tactics Regarding Forces, Assets and Actions
5.7. The Maneuver
5.8. Conclusions
Chapter Six. Post-War and Future Military Art
6.1. Present and Future Co-ordinates of Military Art
6.1.1. The Military Art of the Cold War
6.1.2. Euro-Asia. A New Heartland
6.1.2.1. The Great Actors
6.1.2.1.1. The Russian Federation
6.1.2.1.2. China
6.1.2.1.3. India
6.1.2.1.4. The Central Asia
6.1.2.2. "The Axis of Evil". North Korea
6.1.2.3. The South-East Asia
6.2. The Warfare of the Present, the Warfare of the Future
6.2.1. The First War's Strategy of the 3rd Millenium
6.2.2. The Network Centric Warfare
6.2.2.1. The Concept of Network Centric Warfare

6.2.2.2. The Implementation of the Network Centric Warfare in the US Army. The Unique Theoretical and Pragmatic Model
6.2.2.3. The Implementation of the Network Centric Warfare in the Romanian Army
Instead of Conclusions
Bibliography
Appendixes
Appendix no. 3 – Actions in the Network Centric Warfare
Appendix no. 3 – Strategy's size

CAPITOLUL 4. ARTA MILITARĂ ÎN EPOCA MODERNĂ

4.1. Europa paradoxurilor bizare şi a revoluţiilor magnifice

Renaşterea adusese un nou flux, o nouă viziune asupra lumii, în primul rând, prin întoarcerea la izvoare, adică prin revenirea la resurse şi reluarea marilor direcţii de dezvoltare pe care le conturase şi le deschisese antichitatea. De aceea se şi numeşte *Renaştere*. Ea nu fusese însă decât un imbold, un şoc teribil care zguduise din temelii un Ev median, şi el necesar şi util, dar temporizator şi identitar. În Evul Mediu, Europa îşi dezvoltase părţile, celulele, îşi oblojise rănile din războaiele sfârşitului dur al Antichităţii şi îşi „încărcase“ bateriile pentru ceea ce avea să vină. N-o făcuse, desigur, conştient, după strategii şi planuri îndelung elaborate. O făcuse, pentru că trebuia să o facă, pentru că aşa e legea dezvoltării omeneşti, contradictorie şi discontinuă, bazată pe acumulări şi revoluţii, pe salturi spectaculoase şi căderi vertiginoase, pe stagnări inexplicabile şi evoluţii incredibile.

După un ev de ieşire treptată din buimăceala capotării Imperiului roman, de bâjbâială şi oblojeală, de simandicoslâcuri şi cavalerisme, cu conţi, etichete şi obiceiuri de curte, cu turniruri şi seri de poezie, cu declaraţii de dragoste şi drame de salon, de plutire în derivă şi de privire în haos, cu dueluri intempestive şi ocheane întoarse, Europa descoperise „pământ la orizont“, corăbiile se zguduiseră de pasiuni şi teribilisme, lunetele se îndreptaseră spre cerurile încă necuprinse, spre planetele uitate de greci şi redescoperite de Galileo Galilei, spre stelele în care credeau chinezii antici şi babilonienii, poftele de înavuţire o luaseră înaintea realităţilor, spre Indiile bănuite a avea aur cât cuprinde imaginaţia şi comori nebănuite. Europa redescoperise o lume pe care o avea de cucerit, un univers pe care îl avea de explorat, o zare ştiinţifică pe care o avea de înţeles, un viitor pe care îl avea de construit. Aşa s-a născut *secolul luminilor*. Dar tot aşa s-au născut şi noile provocări venite din vechile polițe de plătit, din vechile contradicţii, din vechile ambiţii, unele care ţineau de bătălia încă neterminată a religiilor neîmpăcate şi neconcilate, altele care veneau din fantasmele istoriei. Pentru că lumea are memorie şi pentru cele bune şi pentru cele rele.

Europa se va transforma profund. În mai puţin de un secol, datorită progresului ştiinţific şi tehnic fără precedent şi aplicării în producţie, în viaţa politică şi socială a rezultatelor descoperirilor ştiinţifice şi tehnice, continentul nostru va deveni cu totul altceva decât a fost înainte. Nu vor dispărea,

desigur, confruntările de tip militar, dar ele vor avea un alt suport, alt spațiu de desfăşurare, alt orizont şi alt concept strategic. Mai mult, ele se vor intensifica, vor deveni un fel de competiție, în stilul *jocului de şah,* între politicienii care-şi redescopereau vocația puterii şi chiar lipsa de scrupule. Interesul contează, iar expresia lui cea mai concentrată şi cea mai puternică este o nouă traducere a substantivului grecesc *politeia* (πολιτεια) Va începe lupta pentru cucerirea lumii, lupta pentru spații şi resurse. Europa trecuse rapid (deşi nu destul de rapid, dar oricum, înaintea tuturor) de la arcul cu săgeți la arma de foc, de la corabia cu pânze la vapor, de la poştalionul cu cai la telegraful electric.

Ca şi astăzi, cunoştințele acumulate de părinți sunt depăşite de cele necesare copiilor, revoluția în cunoaştere, în tehnică, în artă – inclusiv în arta militară – este galopantă. Învățăturile nu se mai transmit prin papirus, din generație în generație, de sute de ani pentru alte sute de ani, ci se înnoiesc de câteva ori pe parcursul duratei vieții unui om.

În acest cadru mişcător, în această luptă pentru o nouă identitate – de data aceasta o identitate națională –, totul capătă o dimensiune uriaşă şi fluidă, devine un mecanism complicat, guvernat de legi sociale şi umane complexe. Războaiele nu mai sunt doar ambiții, certuri între prinți, ci lupte între popoare, competiții fie pentru supremație, fie pentru resurse, fie pentru supraviețuire. Dar, într-un anume fel, Europa, la fel şi epoca la care ne referim, nu diferă, filosofic, de Evul Mediu – care era tot o epocă identitară –, decât prin faptul că amplifică entitățile, le cumulează, le ridică la nivelul popoarelor. Intervin, acum, ca suport identitar, pe care se construiesc ansambluri sociale dinamice şi complexe, sisteme de valori. Ele sunt acumulări perene, consolidate în timp, care asamblează verticalitatea şi orizontalitatea, sunt rădăcinile care prelungesc pe sub pământ viața (cum spune Blaga despre părinții muriți) şi înalță, prin tulpini şi frunze, seva pământului.

Revoluția franceză de la 1789 şi constituirea primei mari națiuni izvorâtă din Europa, dar non-europeană – Statele Unite ale Americii (procesul s-a definitivat la 4 martie 1789[1]) – au marcat debutul uneia dintre cele mai prolifice perioade ale istoriei omenirii. Se năştea o epocă a dreptului, a democrației, dar şi a confruntărilor extrem de sângeroase care vor marca, de fapt, începutul unei ere apocaliptice ce se va încheia cu dezastrul primului război mondial şi celui de al doilea război mondial. Era, desigur, pe un alt plan, o reproliferare a spiritului antichității târzii, a unui apogeu care nu a

[1] Noua Constituție a fost depusă la 17 septembrie 1787, însă abia la 4 martie 1789, odată cu alegerea preşedintelui George Washington, ea a intrat efectiv în funcțiune; dincolo de ocean, se formase o națiune care va avea un rol deosebit în epocile care au urmat.

mai avut timp să-şi creeze o pantă coborâtoare, ci a căzut brusc sub loviturile nimicitoare şi dezastruoase ale barbarilor, care nu erau altceva decât un fel de „terapie de şoc“ (hulitul eufemism de azi) pentru o societate care, deşi atinsese vârful, coborâse sub abjectul compromisului, corupţiei, mârşăviei, terorii şi dictatului. Luptele politice din Roma pentru putere şi dezmăţ căpătaseră cote insuportabile, în timp ce marile creaţii ale acestei epoci erau şi vor rămâne unice prin valoarea lor în istoria omenirii. Acesta este marele paradox al tuturor timpurilor. Marea antinomie a lumii. Niciodată rezolvată. Niciodată înţeleasă. Însă totdeauna acceptată. Dar aşa este viaţa. Fiecare pasăre pe limba ei piere.

Între 1789 şi 1815, în Europa au loc numeroase conflicte care se duc însă cu mijloacele existente. Interesant este că, în această epocă foarte dinamică, se manifestă unele paradoxuri prin care se ilustrează tocmai dificultatea construcţiei europene, a consolidării dreptului, a implementării unor relaţii între state şi naţiuni care să dureze. Roma crease dreptul pe care tocmai ea nu-l respecta. Pe de o parte, se afirmă puternic strategiile politice identitare, fiecare stat străduindu-se să-şi consolideze frontierele şi să obţină un statut care să-i asigure accesul la tehnologiile revoluţionare ce explodau în Europa, mai ales după începutul revoluţiei industriale, şi, pe de altă parte, mijloacele de forţă care trebuie să pună în aplicare aceste strategii nu ţin pasul, fie din cauza insuficienţei bugetelor militare în timp de pace (şi, din această cauză, nu se pot dezvolta strategii genetice, adică ale mijloacelor, pe termen mediu şi lung), fie din cauze ale insuficienţei strategiei politice, mai exact, ale politicii strategiei, întrucât, în vremea aceea, nu se vorbea de strategii. Lipsesc aproape cu desăvârşire cercetările sistematice, subvenţionate de stat, în domeniul militar, îndeosebi în cel al creării unor arme noi. Există însă şi numeroase reticenţe, întrucât, într-o epocă atât de flexibilă şi de nesigură, şefii armatelor sunt conservatori şi resping cu uşurinţă orice idee nouă.

Face excepţie de la această regulă America. Chiar din timpul războiului de independenţă, ea se evidenţiase prin procedeele ingenioase de luptă, prin folosirea stratagemelor şi a condiţiilor concrete. Spre exemplu, pe râul Hudson, cam în dreptul Academiei West Point de azi, George Washington a barat înaintarea vaselor britanice printr-un lanţ uriaş, ascuns sub apă. Fragmente din acest lanţ se găsesc şi azi în muzeul din aer liber creat în zona celebrei academii, iar americanii se mândresc cu tot ce ţine de trecutul lor militar.

Gândirea filosofică a luat o amploare fără precedent. Ea nu mai era o simplă speculaţie, ca în vremea dialogurilor socratice, nici o necesară întoarcere la antici, precum o făcuse Renaşterea, ci o dezvoltare a unor idei

importante pentru crearea unui suport intelectual solid, care să genereze un model social şi intelectual valid. Lumea începea să-şi cunoască cunoaşterea, să mediteze la propria ei gândire, la propria ei identitate spirituală. Pentru că efectiv era altceva decât era. Multe din aceste idei au trenat în utopic, dar Descartes, Diderot, Rousseau, Vico, Voltaire, Condorcet, David Hume, Auguste Comte şi alţii au deschis larg porţile reflecţiei filosofice.

Ideile de libertate, egalitate şi fraternitate, care au animat Revoluţia franceză şi se vor întâlni mereu pe continentul european, se năşeau atunci şi acolo, din această dezbatere, din această imensă reflecţie asupra condiţiei umane. Şi chiar dacă ele sunt utopice – aşa cum o demonstrează viaţa –, sau, în orice caz, demagogice, în vremea aceea (şi în toate vremurile) au însemnat, înseamnă şi vor însemna foarte mult pentru omenire, întrucât pe expresia lor – din păcate, atât de fluidă şi atât de vaporoasă –, se construieşte totdeauna speranţa. O astfel de filosofie era menită să fundamenteze un fel de societate naturală, bazată pe aceste trei principii de egalitate, libertate şi fraternitate. Toate trei erau însă treceri la limită, adică un fel de utopii, pentru că, în societatea reală ele n-au acţionat şi nu vor acţiona niciodată, nicăieri astfel. Prin natura lor, oamenii nu sunt egali din nici un punct de vedere, libertatea este, de fapt, necesitate înţeleasă, adică libertate de a respecta libertatea celuilalt, adică obligaţia de a te supune unor convenţii sociale, iar fraternitatea este totdeauna subiectivă, opţională şi, de cele mai multe ori, interesată sau demagogică.

Şi în ceea ce priveşte fenomenul militar, se manifestă tendinţe contradictorii. Pe de o parte, unii sugerează înlocuirea armatelor regale prin armate ale poporului (Guibert) şi, pe de altă parte, Condorcet, în lucrarea sa *Eseu asupra progreselor spiritului uman*, sugerează o relaţie de dependenţă între infanterie, care este arma dominantă a timpului, şi democraţie. Era entuziasmul europenilor în faţa evoluţiei societăţii americane. Fuller pune însă punctul pe *i*: „Puşca este cea care face dintr-un bărbat un infanterist, iar infanteristul este cel care poate impune democraţie“[2]. Cât de actuală este expresia lui Fuller!

Ideile acestea nu vor putea opri cei 23 de ani de război care au însângerat Europa şi moartea a milioane de oameni. Din păcate, se pare că ideile acestea de libertate, egalitate şi fraternitate – care au născut Revoluţia franceză – au avut şi un alt efect manifestat prin multe secole: recrudescenţa violenţei. Pe plan militar, ele l-au produs pe Karl von Clausewitz, cu al său război total, pe plan biologic a apărut teoria evoluţionistă a lui Darwin, iar pe plan politic şi social teoria lui Marx şi corolarul ei social, teoretic şi

[2] Alain Bru, *Op.cit.*

pragmatic: lupta de clasă. Vor urma ani cumpliți în care teroarea se va instala în arsenalul politico-strategic.

Planul ideologic a rămas, într-un fel, acolo unde-i este locul, de unde şi interpretarea lui negativă şi contradictorie. Deşi filosofia era încă un fel de ştiință a tuturor ştiințelor (când ea nu este decât un fel de a gândi), celelalte ştiințe, fără să-i conteste autodefinirea reflexivă şi măgulitoare, şi-au urmat drumul lor. Pentru că, un astfel de drum era cerut de viață, de practică, de numeroasele probleme concrete care aveau nevoie de soluții concrete, nu de vorbe, de dialoguri, de supoziții şi de certuri de cafenea. Nici acestea nu puteau lipsi – lumea n-ar exista fără ele –, dar, în afara lor, sau dincolo de ele, lumea trebuia să-şi facă vehicule de transport, să-şi producă energie, să-şi procure hrană, să câştige bani, să rezolve probleme de geometrie, de aritmetică, de logică, de fizică, de chimie, de algebră, de navigație, de urbanism şi de relații sociale.

De aceea, pe plan ştiințific şi tehnic, are loc o specializare. Apar ramuri distincte care se ocupă de probleme distincte: matematică, fizică, biologie, chimie, astronomie… Este epoca marilor invenții, marilor descoperiri. După Gauss, care moare în 1855, apare Henri Poincaré, care mai păstrează încă acea imagine a matematicianului universal. Dar cam atât. Concretul ia din ce în ce mai mult locul abstractului, iar prin concret nu se înțelege numai obiectul de pipăit, sacul cu grâu sau balustrada unui pod, ci şi ecuația diferențială, geometria descriptivă, calculul integral, fără de care este imposibilă înțelegerea şi calcularea traiectoriei unui proiectil.

Acest spirit se transmite şi în şcolile militare. În 1720, se creează Şcoala de Poduri şi Ambarcadere, apoi, în 1783, cea de Mine. Deja, în 1748, se crease Şcoala Militară de Geniu plus şcolile de artilerie. În 1794, în Franța, apare Şcoala Politehnică, care pregătea acei ingineri atât de necesari armatei. Apar, în aceeaşi perioadă, şi şcolile de aplicație, menite să asigure specializarea.

Revoluția a creat şi şcolile de medicină, Şcoala Națională de Arte şi de Meserii, Şcoala Normală Superioară etc.

În matematică, începe un fel de cercetare pentru a vedea dacă, un fel de cercetare de dragul cercetării, care se pare să nu era comandată sau cerută de o nevoie socială acută – cum a fost, spre exemplu cerința de geometrie descriptivă pentru a se evita milioanele de calcule necesare construirii unei bolte sau unui castel care să nu se dărâme peste noapte –, ci pur şi simplu se desfăşura în virtutea frumuseții calculului, aşa cum poezia se dezvoltă nu pentru a rezolva vreo problemă concretă de exprimare în vederea obținerii unui avantaj, ci pentru universul valorii artistice, pentru exercițiul frumuseții limbii, al minții şi al sufletului omenesc.

Dar, ca şi în artă, oamenii descopereau în arsenalul matematicii instrumente de care, la un moment dat, aveau neapărată nevoie. Exemplele sunt numeroase. Nu ne oprim aici asupra lor. Matematica, prin exactitatea, dar şi prin poezia ei, a devenit indispensabilă artei militare, mai ales în ceea ce priveşte construcţia armamentelor şi balistica. Astăzi se ştie foarte bine că fără matematică, fără logică matematică nu s-ar fi ajuns niciodată la acele sisteme de arme de înaltă precizie care se pare că sunt pe cale de a produce o nouă revoluţie în arta militară, cea mai mare din toate timpurile. Dar asupra acestui aspect vom reveni la momentul potrivit.

Acum, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, omenirea se afla în faţa unei provocări asemănătoare, care va fi desăvârşită, cel puţin în arta militară, de un geniu şi, iăn acelaşi timp, de un mare învins: Napoleon Bonaparte. Acesta este doar un om, chiar dacă istoria l-a aşezat în panteonul marilor valori militare ale modernităţii. Important este spiritul epocii în care a trăit el. Pentru că Napoleon nu a apărut din senin ca Gingis Han. El este o creaţie a veacului în care a trăit, a marii revoluţii înfăptuite în societate şi în arta militară. Marele paradox este că nu Republica a continuat spiritul Revoluţiei, ci el, împăratul. Dar aşa e lumea făcută.

Pentru mai buna înţelegere a rolului descoperirilor în arta militară a timpului napoleonian – de fapt, a tuturor timpurilor –, vom enumera, după Alain Bru[3], principalele descoperii ale acelui timp:

- 1795 – sistemul metric;
- 1798 – gravitaţia constantă a masei Pământului;
- 1799 - se încheie măsurarea arcului meridian de la Dunkerke la Barcelona, de unde se obţine raza terestră apoi metrul etalon;
- 1800 - pila electrică (Volta);
- 1803 - nava cu aburi (Fulton);
- 1811 - arcul electric (Davy.)
- 1819 – teorie ondulatorie a luminii a lui Fresnel);
- 1818 - 1820 – punerea la punct a capsulei cu fulminant de mercur, din care se va naşte capsa de aprindere (Prélat, Purdley, Egg şi Hawker sau Shaw?!);
- 1820 – electromagnetismul (Oersted);
- 1824 – principiile termodinamicii (Carnot);
- 1827 – electrodinamica (Ampère) şi legea curentului continuu a lui Ohm;
- 1831- curentul inductiv (Faraday);

[3] Alain Bru, *Op.cit.*, cap. VII

- 1833 – legea electrolizei (Faraday);
- 1835 – accelerarea complementară a corpurilor în rotație şi teoria biliardului a lui Coriolis;
- 1839 – măsurarea fenomenelor magnetice (Gauss);
- 1840 – sistemul metric legal devenit obligatoriu în Franța;
- 1841 – legea efectelor termice ale curentului electric a lui Joule;
- 1842 – echivalentul mecanic al caloriei (Joule);
- 1847 – legea conservării energiei a lui Helmholtz;
- 1849 – prima măsurare directă a vitezei luminii (Fizeau);
- 1855 – legea curenților induşi (Foucault);
- 1855 – argintarea oglinzilor telescopice (Foucault);
- 1859 – teoria corpurilor Kirrchoff analiza spectrului Fraunhoffer (Bunsen);
- 1789 – legea conservării maselor (Lavoisier);
- 1801 – legea amestecului gazelor (Dalton);
- 1802 – legea dilatării gazelor (Gay-Lussac);
- 1805 – legea combinațiilor gazoase(Gay-Lussac);
- 1806 – legea proporțiilor definite (Proust);
- 1807 – teoria atomică a combinărilor (Dalton);
- 1811 – definiția moleculei gazelor (Avogadro);
- 1818 – apa oxigenată (Thénard);
- 1823 – lichefierea gazelor (Faraday);
- 1827 – izolarea chimică a aluminiului (Wöler);
- 1830 – metodele de analiză organică (Liebig);
- 1835 – constatarea fenomenului catalizei (Berzelius);
- 1847 – greutatea atomică (Berzelius);
- 1855 – sinteza alcoolului (Bertholet);
- 1796 – vaccinul antivarioloc (Jenner);
- 1804 – plachetele sanguine (Donne);
- 1806 – izolarea morfinei(Steiner);
- 1810 – utilizarea sistematică a sucului de lămâie împotriva scorbutului pe navele Marinei Regale;
- 1811- fibrele nervoase (Bell);
- 1816 – nervii senzitivi şi nervii motori (Magendie);
- 1818 – stricnina (Pelletier şi Caventou);
- 1819 – stetoscopul (Laënnec);
- 1820 – chinina (Pelletier et Caventou);
- 1831- nucleul celular (Brown);
- 1841- citoplasma (Dujardin);

- 1844 – anestezia cu protoxidul de azot (Wells);
- 1844 – anestezie cu eter (Morton şi Warren);
- 1846 –legea logaritmică a senzațiilor de văz şi de auz Fechner & Weber;
- 1847 – anestezia cu cloroform (Simpson);
- 1853 – aspirina (Gerhardt);
- 1861 – microbii anaerobi (Pasteur).

Toate aceste descoperiri nu puteau să nu influențeze şi domeniul militar, începând cu producția mijloacelor de luptă şi continuând cu logistica şi asistența medicală. Mai mult, spiritul ştiințific, pragmatic şi eficient al epocii se transferă şi în arta militară. Lupta devine o chestiune de valorificare a potențialului propriu dar şi de exploatare imediată a vulnerabilităților inamicului, pe care trebuie să le cunoşti din timp şi să ştii cum să te foloseşti de ele. Iarăşi ne întoarcem la străvechea artă militară descrisă de Sun Tzî.

În afară de aceste descoperiri ştiințifice, fără de care lumea n-ar fi ieşit niciodată din Evul Mediu, din sucala şi vârtelnița timpului, din paletele morii de apă şi din opaițul cu seu de oaie, trebuie să le reamintim şi pe cele tehnice, care nu sunt altceva decât punerea în operă a celor ştiințifice[4]. Cele mai importante dintre acestea sunt:

- 1791 – începutul lucrărilor pentru determinarea bazelor sistemului metric;
- 1792 –distilarea huilei şi iluminatul cu gaz (Murdoch);
- 1793 – telegraful optic (Chappe);
- 1795 – conservarea alimentelor prin încălzire în vase închise (Appert);
- 1796 – presa hidraulică (Bramah);
- 1801 - aparatul de tăiat şi sudat oxidric (Hare);
- 1803 – prima locomotivă cu abur (Trevithick)
- 1805 – metalurgia zincului (Dong.);
- 1805 - primele încercări de telegrafie electrică (Salva);
- 1808 – producția de serie a acestei aparaturi;
- 1812 – cricul hidraulic (Bramah);
- 1814 – prima locomotivă cu abur practică (Stephenson);
- 1815 – pietruirea drumurilor prin calibrare şi rulaj (Mac Adam);
- 1816 – producerea pieselor de alamă prin ambutisare (Maudslay);

[4] Pentru memorie, scrie Alain Bru, trebuie spus că prima ambarcațiune cu coca în întregime din metal a fost realizată în 1787 de Wilson

- 1818 – caseta de direcţie (Lenkensperger);
- 1821 – lentila multiplă (Fresnel); frâna dinamometrică (Prony);
- 1824 – primele lunete jumelate;
- 1825 – prima cale ferată în Anglia;
- 1826 – fotografia (Niepce);
- 1827 – turbina hidraulică;
- 1828 – diferenţialul (Pecqueur);
- 1832 – elicea marină;
- 1835 – primul revolver practic (Colt);
- 1837 – motor electric;
- 1837 – puşca cu percutor şi încărcare prin culasă (Dreyse); nava cu elice (Ericson);
- 1838 – primele traversări ale Atlanticului cu un vapor britanic;
- 1839 – locomotiva electrică;
- 1841 - Reostatul (Poggendorf);
- 1842 – telegraful, alfabetul telegrafic şi cablul submarin (Morse);
- 1844 – barometru aneroid (Vidix)r
- 1845 - pneumatica, (Thomson); drumul asfaltat (Municipalitatea din Nottingham);
- 1846 - grinda pentru bolţile metalice (Neuville.)
- 1849 – carabina cu repetiţie (Hunt), care va deveni Henry-Winchester;
- 1850 – refrigerarea (Harrison);
- 1850 - 1856 – punerea la punct a unor aparate de măsură de înaltă precizie în industrie (Withworth);
- 1851 - legăturile telegrafice submarine comerciale Douvres – Calais; construcţia liniei modulare;
- 1852 – dirijabilul cu aburi care a zburat 27 km; giroscopul lui Foucault;
- 1854 - aluminiul industrial (Sainte-Claire-Deville);
- 1855 – încălzirea cu aburi (Hirn); proiectorul cu arc (în Marina franceză şi în Crimeea);
- 1856 – Convertizorul de fontă în oţel moale (Bessemer); motorul cu combustie internă c pe gaz (Barsanti şi Matteucci);
- 1857 – instalaţia de foraj (Hunaus);

- 1859 – acumulatorul (Planté); prima navă cuirasată – cu coca de lemn – pentru mare montată: fregata Gloria (Dupuy de Lôme);
- 1861 – prepararea industrială a clorului. Mitralieră manuală rotativă cu mai multe țevi; Gattling – prima navă cuirasată pentru mare montată în întregime din fier şi oțel: Warrior (Marea Britanie).

Toate aceste descoperiri sunt excepționale. Secolul al XIX-lea se va numi „secolul aburului", adică al unei surse de energie care va schimba lumea de până atunci. În afară de aceasta, se dezvoltă siderurgia, mecanica, prelucrarea metalelor, fizica şi chimia care au aplicații directe în domeniul militar. Toate aceste descoperiri vor accentua linia ascendentă a progresului, vor crea, pe de o parte, noi dimensiuni identitare ale comunităților şi, pe de altă parte, vor genera o nouă bătălie, cea care nu va mai înceta niciodată: ***bătălia pentru resursele planetei.*** Şi, probabil, aceasta va fi şi bătălia sfârşitului. Până la un anumit punct, va fi o bătălie cumplită, cu mari argumente, mari tragedii, mari învingători şi insignifianți învinşi. Apoi, vom mai vedea. Teoria haosului ne învață că nu ştim nimic sigur în legătură cu evoluția sistemelor, cu comportamentul lor în bifurcații, deci cu ziua de mâine.

Dezvoltarea siderurgiei duce la crearea țevii de oțel a tunului, la vaporul cuirasat, în general, la realizarea unor multiple instrumente de producție şi a numeroase arme. Practic, în secolul al XIX-lea, puterea industrială a unei națiunii va fi dată de siderurgia sa şi de dezvoltarea mijloacelor de transport cu aburi.

Perioada Revoluției franceze şi a Imperiului cuprinde 23 de ani de războaie aproape neîntrerupte. În tot acest timp, nu s-au produs revoluționări substanțiale în ceea ce priveşte înzestrarea armatelor şi nici în ceea ce priveşte desfăşurarea războiului. Cu toate revoluționările masive produse în ştiință, cu industrializarea accentuată a unora dintre țările europene, acumulările în domeniul militar urmează o linie oarecum paradoxală, în sensul că, mai ales în perioada napoleoniană, gândirea militară, arta militară în ansamblul ei, o ia într-un fel înaintea dotării armatelor. Acumulările cele mai substanțiale se realizează mai ales în gândirea militară, în reflecția strategică. Explicația, credem, constă mai ales în frecvența confruntărilor militare şi în nevoia unor soluții operaționale.

Cu alte cuvinte, secolul al XIX-lea se pare că nu confirmă principiul potrivit căruia revoluția în probleme militare este generată şi condiționată de acumulările tehnice, de revoluția care se produce mai întâi în domeniul armamentelor. Este adevărat, cei douăzeci de ani de războaie permanente nu reprezintă un interval de timp suficient de mare pentru a asigura revoluțio-

narea armamentelor. Dar o astfel de situația avea să o ceară în mod categoric, atât în ceea ce privește evoluția armelor, a unor noi arme, cât și în ceea ce privește protecția împotriva efectelor lor.

Singurul mijloc de protecție individuală care mai rămăsese în urma apariției armelor de foc era casca. Dar nici aceea nu era purtată în toate împrejurările. Spre exemplu, cavaleria americană nu a purtat niciodată cască sau alte mijloace de protecție individuală în războiul cu indienii.

Bătăliile se duceau, de regulă, în teren descoperit și, în acele vremuri, nu se punea aproape în nici un fel problema protecției individuale. De aici nu rezultă însă că o astfel de problemă nu exista. În cele din urmă, ea se va pune și încă deosebit de acut, mai ales în ceea ce privește folosirea terenului. După cum vom vedea, terenul, așa descoperit cum era el, a jucat un rol foarte important în bătălia de la Waterloo. Nu numai prin faptul că un drum în debleu mărginit de un gard viu sau o fermă cu pereți solizi ar fi oferit protecție luptătorilor care se aflau aici, ci mai ales prin faptul că distanțele trebuiau străbătute, iar acest lucru necesita timp, iar timpul, în secolul al XIX-lea și în marea tactică (strategie NN) napoleoneană, era esențial. Pentru că el era factorul pe care se definea manevra și prin care se realiza cel mai important principiu al tuturor războaielor și al tuturor timpurilor: concentrarea forțelor în locul voit și la momentul potrivit.

Până la Napoleon, era foarte important să fie controlate căile de comunicații principale și locurile fortificate. Uneori, era atât de important, încât se putea ca pacea să se încheie înaintea bătăliei tocmai datorită acestui, să-i zicem, *fait accompli*.

Napoleon renunță la acest principiu, nu neapărat pentru că nu ar fi fost valabil, ci mai ales pentru motivul că el singur nu putea asigura punerea în aplicare a strategiei napoleoneene, aceea de a concentra în cel mai scurt timp posibil (sau la momentul oportun) forțele și mijloacele în locul voit, pentru a-l bate pe inamic pe părți.

Era o cedare voită a fortificațiilor în folosul mișcării. Napoleon dinamizase războiul, așa cum o făcuse Gingis Han în secolul al XIII-lea.

Napoleon răvășise regulile statornicite, introdusese altele, ceea ce i-a surprins pe foarte mulți generali, unii dintre ei acuzându-l că nu respectă legile războiului. Allain Bru îl citează pe un bătrân general prusac, care, în urma dezastrului din 1806 de le Jena, se mira de faptul că Napoleon nu respectă regulile cu care se obișnuise Europa de atâția ani: „În tinerețea mea – spunea generalul –, exista obiceiul marșurilor și contra-marșurilor care durau toată vara, fără să se piardă măcar un singur batalion. Iarna, trupele se campau. Iată că vine însă un tânăr ignorant cu creierii înfierbântați, care zboară de la Boulogne la Ulm și de la Ulm la Moravia și care angajează

bătălia în decembrie. Anul următor, intră în campanie împotriva noastră toamna... Tot acest sistem tactic este monstruos de incorect!“

Totuşi, la trei ani după bătălia de la Jena, în 1809, Napoleon i-a cerut lui Lazar Carnot, un vechi ofiţer de geniu, să alcătuiască un memoriu cu privire la fortificaţiile moderne. Împăratul avea în vedere asigurarea genistică a bazei de plecare la ofensivă, protecţia artileriei şi a altor elemente de dispozitiv. Au urmat o serie de dezbateri tehnice, care ţineau mai mult de poziţionarea forţelor decât de protecţia lor propriu-zisă. Cea mai bună protecţie a trupelor din vremea lui Napoleon o reprezenta mişcarea.

După Waterloo, s-a pus din nou probleme fortificaţiilor şi, în general, problema tehnicii. Cea a tacticii nu îndrăznea nimeni s-o aducă în discuţie, pentru că nimeni nu era şi nu putea fi încă deasupra lui Napoleon, nici măcar învingătorii lui, care au rămas în istorie ca… învingători ai unui geniu militar şi atât.

În 1845, Parisul era înconjurat de o centură de 94 de forturi, cu depozite şi cazemate. Se revenise din nou la conceptul de apărare a locurilor fortificate. Dar, în războiul din 1870, fortificaţiile franceze n-au rezistat bombardamentelor efectuate de la mare distanţă cu piese grele. După 1815, aliaţii Prusiei împotriva lui Napoleon nu erau chiar atât de siguri, iar frontierele sale naturale lăsau de dorit. Aşa că a trecut şi ea la fortificarea frontierelor, începând cu anul 1820. Forturile sunt trasate poligonal sau rectangular, în contrast cu traseele stelare clasice. Acestea lăsau suficiente spaţii care erau bătute cu foc. Spiritul se va menţine atât în primul, cât şi după primul război mondial.

Cât de valabilă este aici, ca să spuneam aşa, „teoria ondulatorie“ a comportamentului uman! În vremea lui Gingis Han şi a lui Napoleon – două ilustre genii ale artei militare din toate timpurile –, fortificaţiile nu contau, trupele se mişcau rapid, manevra fiind cea mai bună protecţie. Imediat după ce Napoleon a fost învins, a trecut în stand by şi spiritul său. Va renaşte foarte târziu, mai întâi în prima parte a celui de al doilea război mondial şi, în epoca noastră, prin strategia integrală ofensivă americană bazate pe sisteme de arme de înaltă precizie şi pe noua dimensiune cosmică, universală, a războiului informaţional.

Şantierele navale din Franţa realizau un nou tip de navă de război, o fregată pentru mare montată de 5630 tone, având un blindaj de 12 cm. Această fregată, denumită „Gloria“, a fost lansată la apă la 24 noiembrie 1859. Şi din punct de vedere al tonajului, ea depăşea vaporul Napoleon care avea 5050 tone şi coca din lemn. Fregata engleză Warrior a fost construită un an mai târziu, era toată din metal, cu o cuirasă de 12 cm, dar care nu acoperea toate zonele sensibile ale navei.

Secolul al XIX-lea va aduce mutații sensibile, dar abia spre sfârşitul lui, şi în ceea ce priveşte mobilitatea. Ceea ce Napoleon înfăptuise în strategie – fără să aibă mijloacele tehnice necesare –, către sfârşitul secolului, urma să se realizeze şi în ceea ce priveşte mobilitatea. De fapt, considerăm că, totdeauna, în toate revoluțiile militare – câte au existat, două sau trei –, factorii esențiali au fost constituiți din puterea de foc (sau capacitatea de distrugere) şi din mobilitate. Aceste două elemente s-au aflat totdeauna în corelație, chiar dacă nu într-una perfectă. Cavaleria popoarelor războinice migratoare uzase şi, în cele din urmă, spulberase excepționalul sistem militar roman, arta lui Gingis Han făcuse inutile cetățile, fortificațiile şi ostilitatea condițiilor naturale, în timp ce manevra strategică a lui Napoleon în poziționarea forțelor şi desfăşurarea unor acțiuni prin surprindere făcuse inutile principiile lente şi obiceiurile tărăgănătoare ale confruntărilor anterioare. Napoleon nu avusese însă la dispoziție nici forța aburului, nici pe cea a motorului cu combustie internă, nici pe cea a avionului şi nici pe cea a telegrafului. El rezolvase marea problemă a mobilității luptei prin singurele mijloace pe care le avea la dispoziție: inteligența, cunoaşterea temeinică a artei războiului, curajul şi intuiția. Acestea nu erau însă suficiente. Ca urmare, după „scoaterea lui din luptă“, arta militară a reculat, aşa cum reculase şi după sfârşitul Imperiului roman.

Dar forța aburului nu va face, prin sine, să crească mobilitatea armatelor şi capacitatea lor de manevră. Va ajuta însă la apariția şi explozia transporturilor pe calea ferată, la revoluționarea transporturilor navale şi, pe această bază, la expansiunea Europei, la ieşirea ei din propriile frontiere, adică la continuarea, cu alte mijloace, a agresiunii frontierelor, Marea Britanie, Olanda, Portugalia, Franța şi Spania deținând fanionul primelor ieşiri la rampă de mare anvergură, inclusiv prin mijloace militare.

Nu se punea totuşi problema ca maşina lui Watt să înlocuiască, pe câmpul de luptă, bătrânul şi nelipsitul cal. Între-un fel, se profila o competiție de genul celei dintre puşca cu cremene, care abia se năştea şi a cărei bătaie imprecisă dacă atingea doar… 80 de metri, şi silențiosul arc cu săgeți, care, la britanici, avea o „bătaie“ precisă de peste o sută de metri, iar „glonțul“ nu costa mai nimic. Şi, după cum bine se ştie, nu arcul a învins, chiar dacă prețul pulberii şi al metalului din care se confecționa glonțul necesitau crearea unei adevărate industrii. Sau, poate că tocmai de aceea…

Conceptul de transport feroviar a avut o mare adeziune în Prusia, care era complexată de lipsa frontierelor naturale şi înțelesese că o astfel de deficiență nu putea fi compensată decât printr-o accelerare a mişcării, adică prin capacitatea de manevră. Abia începuseră să se extindă primele transporturi pe calea ferată că inginerii prusaci primiseră deja însărcinarea să se ocupe de

asigurarea unor condiţii de transport pentru a se realiza ceea ce în arta militară se numeşte manevră strategică pe linii interioare.

În acest sens, începând din 1846, Prusia a început încercările de a transporta pe calea ferată un întreg corp de armată. Experimentul a fost o reuşită. Inginerii şi militarii au rezolvat, în acest sens, două probleme importante: crearea reţelei necesare pentru astfel de manevre şi organizarea ei efectivă a (stabilirea şi crearea tipurilor de vagoane, îmbarcarea, convoierea etc.) Conflictul din 1866 împotriva Austriei a fost un fel de repetiţie generală pentru a descoperi erorile şi a le remedia, iar războiul cu Franţa din 1870 a confirmat că strategia germană a folosirii căilor ferate în manevra forţelor a devenit o artă (Fuller). La urma urmei, cam asta visa şi Napoleon.

La 21 noiembrie 1783, a avut loc primul zbor al fiinţei umane într-un balon cu aer cald. Apoi numărul acestor experimente, inclusiv folosindu-se baloane cu hidrogen, a crescut. Aceste baloane au pătruns şi în armată. Dar, deşi asigurau observarea inamicului şi ele erau, la rândul lor, observate de inamic. De aceea, Napoleon, care era atât de atent şi de ingenios în ceea ce priveşte surprinderea inamicului prin manevrele sale iscusite şi aducerea inamicului în situaţia voită, nu a folosit, totuşi, niciodată aceste mijloace, ci a preferat cavaleria uşoară.

Totuşi, ideea de a observa inamicul din aer abia se născuse. În 1852, Giffard a construit un fel de dirijabil acţionat de un motor cu abur de 3 CV, cu o elice de 3,35 metri, cu care s-a străbătut distanţa de 30 de kilometri dintre Versailles şi Elencourt, cu o viteză de 9 km/h. În Războaiele de Secesiune, vor fi întrebuinţate, ancorate sau libere, baloanele.

Probleme deosebite se puneau şi în ceea ce priveşte logistica. Armatele crescuseră enorm în ceea ce priveşte efectivele, teatrele de război şi, respectiv, teatrele de operaţii se diversificaseră şi se complicaseră, apăruseră armele de foc şi, de aici, necesitatea aprovizionării cu muniţii şi alte mijloace, în timp ce mijloacele de transport, cel puţin în prima jumătate a secolului, nu evoluaseră prea mult, sau, în orice caz, nu puteau ţine ritmul cu cerinţele operaţionale, cu strategia acţiunilor care, datorită inteligenţei deosebite a lui Napoleon, o luase, aşa cum spuneam, cu mult înaintea mijloacelor reale, adică a strategiei generative. De fapt, nici nu exista suficient timp pentru aşa ceva, dată fiind frecvenţa foarte mare a războaielor.

4.2. Noua filozofie a războiului

Napoleon revoluţionase arta militară, prin scoaterea războiului din spaţiul sedentar al aşteptării, din imobilitatea şi tărăgăneala pe care i le imprimase Evul Mediu. Era o reacţie, dar nu numai atât. Era şi o construcţie

care va uimi şi va înspăimânta, va impresiona şi va cuceri. Nimic nu este însă veşnic pe lumea aceasta, nici măcar lumea.

De la genialitate la dezastru

Războiul, ca oricare altă activitate umană care se bazează pe limite, pare a fi cea mai ticăloasă dintre ştiinţe, dar şi cel mai cumplit joc al şanselor şi hazardului. Multă lume spune că, atunci când eşti foarte bine pregătit şi, pe deasupra, mai ai şi o minte de geniu, nu ţi se poate întâmpla nimic, totdeauna vei fi un învingător, aşa cum a fost Gingis Han, că nu vei pierde niciodată nici o bătălie. Gingis Han a fost o trecere paradoxală, atipică şi asimetrică, prin veacul al XIII-lea, o scânteie militară strălucitoare dar efemeră. În urma lui n-a rămas nimic altceva decât un şir de strălucite victorii militare şi un soi de strategie extrem de dinamică pe care, mai târziu, o vom numi *strategia acţiunilor rapide*. Gingis Han a fost un geniu militar şi atât. Adică un impuls pentru arta militară pe care nu a reuşit nimeni, până azi – în afară de el şi, se pare, de americanii zilelor noastre – să-l transforme în realitate. În rest, toate construcţiile din arta militară au fost chinuite şi dramatice.

Aproape toţi marii comandanţi militari au sfârşit tragic şi fără glorie. Căci gloria este totdeauna supremă şi efemeră. Ceea ce rămâne este doar sublimul simbolului şi măreţia tragediei. „Căci sunt eroi de epopee când, biruiţi, oştenii mor“…

Poeţii sunt cei care au dat poezie şi măreţie războiului. În rest, totul nu este decât o bătălie cumplită şi necruţătoare pentru idei, convingeri, orgolii sau supravieţuire. Desigur, se pot spune multe pe această planetă. Există însă foarte puţini boxeri care au părăsit boxul neînvinşi în carieră. Există foarte puţine armate pe lumea aceasta care n-au suferit nici o înfrângere. Şi aceasta, dacă ne referim la o scurtă perioadă de timp. Pentru că fiecare naş îşi are naşul lui.

În cele ce urmează, vom reaminti cât de uşor se trece de la măreţie la dezastru, ilustrând, şi în domeniul artei militare, ceea ce Eminescu, citându-l pe Vergiliu, sugera atât de frumos:

Donec felix multos numerabis amigos
Tempora si fuerint nublia solus eris[5]

Apăruse pe firmamentul artei militare un tânăr ofiţer, provenit dintr-o familie modestă, un ofiţer de garnizoană, care, după ce i s-a încredinţat comanda artileriei la Toulon, a întors bătălia în favoarea francezilor şi a primit

[5] Traducerea pe care o dă Eminescu acestor versuri este excepţională: *„Până ce eşti fericit, numeri amici o mulţime,/ Vremiile grele viind, singur atuncea rămâi.“*

gradul de general de brigadă, Napoleon Bonaparte. Întrucât Franța revoluționară dorea să-şi apere noua sa condiție, iar cea mai bună apărare este atacul, s-a proiectat campania anului 1796.

Această campanie este extrem de vastă şi de curajoasă. Era timpul în care teatrul de război includea mai multe teatre de operații. Astfel, planul francez prevedea înaintarea concentrică spre Viena cu trei armate. Armata de Italia, Armatele de Sambre şi Meuse. Lovitura principală urma să fie efectuată pe la nord de Munții Alpi, cu primele două armate. Armata de Italia, a cărei comandă i-a fost încredințată lui Napoleon, trebuia doar să asigura flancul grupării principale. De aceea şi efectivul ei era doar de 30.000 de oameni şi 30 de piese de artilerie.

Această armată a parcurs prin luptă un drum foarte lung, a traversat Apeninii, a forțat Padul, a trecut Munții Alpi. Napoleon avea doar 26 de ani. A ştiut însă să insufle acestei armate demoralizate încrederea în victorie şi să transmită soldaților, prin discursuri înflăcărate, acțiuni inteligente şi exemplul personal, acea forță necesară oricărei armate nu numai pentru a-şi face datoria, ci pentru a învinge. El le spunea adesea soldaților: „sunteți goi şi flămânzi, guvernul vă datorează mult şi nu vă poate da nimic". Care guvern din lume nu datorează armatei pe care o foloseşte ca forță măcar respectul cuvenit soldatului-om!?

În fața armatei lui Napoleon, în Lombardia se găseau o armată austriacă şi una a Piemontului, în zona Torino, de 80.000 de oameni. Era prima bătălie în care Napoleon îşi aplică cu ingeniozitate principiul său de concentrare a efortului în locul dorit şi la momentul voit, pentru a-l bate pe inamic pe părți. El pleacă cu armata sa din Nisa şi la 11 aprilie 1796, înfrânge armata austriacă. La 13 aprilie angajează gruparea principală a inamicului, apoi pe cea de a treia. A obținut, în principal prin efectul manevrei şi al surprinderii, şase victorii în cincisprezece zile, iar la 15 mai a intrat în Milano. După o serie de alte succese obținute în luptele din vara acelui an, între care şi cucerirea cetății Mantua, considerată a fi cea mai puternică fortificație din Europa, la 6 aprilie 1797, înfrânge trupele austriece la Leoben şi se încheie astfel armistițiul. Armata comandată de Napoleon a început campania cu 30.000 de oameni şi a încheiat-o cu 70.000.

Manevra strategică pe direcții interioare – forma de manevră care puntea să pună în valoarea geniala idee a lui Napoleon de a fi totdeauna superior inamicului acolo unde doreşti tu şi când doreşti tu –, coroborată cu surprinderea tactică şi chiar strategică, au revoluționat arta militară, nu datorită mijloacelor şi forțelor, cum ar fi fost normal, ci datorită acțiunilor. Este pentru prima dată când strategia operațională era considerată prioritară (întrucât prioritară este ea din toate timpurile), iar Napoleon a aplicat-o nu ce-

rând forțe şi mijloace de la guvern, ci cu forțele şi mijloacele pe care le-a avut efectiv la dispoziție.

Valoarea campaniei din Italia pentru arta militară este imensă. Napoleon spărsese, încă din acel timp, toate tiparele, călcase toate regulile arbitrare şi neprolifice de până atunci ale războiului – venite din Evul Mediu şi torsionate de vremuri –, introdusese mişcarea şi surprinderea, lăsându-i pe vechii generali şi, mai ales, pe aroganții monarhi ai Europei, fără suflu.

Vom prezenta, în continuare, pe scurt, dintre sutele de confruntări militare care au împânzit secolul al XIX-lea, doar două bătălii – pe cea de la Jena, din 1806, şi pe cea de la Waterloo, din 1815 – care arată că, în numai nouă ani, un geniu militar a ajuns, datorită unui complex de factori ce nu au fost încă pe deplin elucidați, deşi au trecut de atunci aproape două secole, de la sublim la dezastru. Aprecierile şi criticile celor două bătălii au fost, sunt şi vor fi numeroase. Istoria este un rezervor inepuizabil, precum mintea omenească. Cu puțin noroc şi suficientă inteligență, fiecare poate găsi în ea suficiente argumente pentru ceea ce doreşte să demonstreze, să afirme sau să nege. Însă numai Marele Dumnezeu şi pământurile din jurul oraşului Jena şi cele pe care s-a ridicat, ulterior, piramida de la Waterloo pot mărturisi, dacă ar şti cum s-o facă, ce a fost în sufletul celor care s-au înfruntat atunci pe viață şi pe moarte pentru o glorie efemeră sau pentru o înfrângere istorică. Cu numai un an înaintea bătăliei de la Waterloo, apăruse ceea ce numim şi astăzi Codul Napoleonian şi care este, poate, după dreptul roman, prima întreprindere de o valoare care a marcat, împreună cu alte mari repere ale acelui timp, intrarea Europei într-un nou destin.

Bătălia de la Jena (1806) reprezintă unul dintre acele repere care jalonează arta militară a secolului al XIX-lea, mai exact perioada de început a evoluției artei militare în acest secol. La urma urmei, este secolul care aparține lui Napoleon, chiar dacă peste numai nouă ani, şi el, ca mulți alții, a fost înfrânt.

În 1805, armata Prusiei nu mai era cea din vremea lui Frederic. Făcuse deja o figură ridiculă la Austerlitz. Ea nu se putea împăca însă cu nealinierea la acel trecut glorios. Avea nevoie de o victorie răsunătoare. Se pare că din acest motiv, a provocat războiul din 1806, în care a antrenat Rusia şi Anglia, împotriva Franței. Desigur, cauzele sunt mult mai complexe, însă nu de acest lucru ne ocupăm noi aici. La sfârşitul secolului al XVII-lea şi în acest început de secol, se născuse un fel de competiție între armate. Războaiele se țineau lanț – desigur, nu din cauză că aşa voiau armatele, ci pentru că aşa dorea elementul politic (întrucât politica generează războiul, ca mijloc

ale ei, armata doar îl duce) –, iar armatele, conformându-se acestei cerințe a politicii, încercau să revoluționeze știința și arta confruntării armate, în funcție de mijloacele la dispoziție, dar și de eroismul soldatului și de profesionalismul și inteligența generalilor.

Armata lui Napoleon se găsea în sud-estul Germaniei, între Goblenz, Passau și lacul Constance, într-un cantonament de reîmprospătare. Napoleon nu se afla acolo. Era la Paris. Pe 22 august, când prusacii au anunțat ostilitățile, lui Napoleon nu i-a venit să creadă. Pe 3 septembrie, a fost informat că țarul refuză să semneze tratatul de pace, deși era pe punctul de a-l semna. Abia atunci Napoleon a înțeles că s-a format o nouă coaliție împotriva sa. Din acest moment, războiul devenise inevitabil.

Este foarte interesantă aici politica, mai bine-zis, morala lui Napoleon. El putea să atace imediat, întrucât avea tot timpul armata pregătită pentru război. Într-un fel, el ar fi putut prefigura ceea ce în secolul al XXI-lea se va numi *război preventiv*, dar n-a făcut-o, deși era pregătit pentru așa ceva. El putea ataca imediat armata Prusiei, care era abia în curs de pregătire. Marea Armată a lui Napoleon era gata de acțiune la primul semnal. Napoleon s-a gândit să atace preventiv, dar s-a temut că va fi considerat agresor.

Pe 10 august 1806, Prusia trecuse deja la mobilizare. Pe 6 septembrie, a atacat Saxonia, antrenând-o în conflict.

Când toate acestea erau evidente, Napoleon a ordonat reunirea Marii Armate între Mayence și Amberg. Era 19 septembrie.

Pe 26 septembrie, Prusia trimite un ultimatum Franței. În acest timp, Napoleon se afla în drum spre Wurzburg. Se ducea acolo să preia comanda armatei. A ajuns pe 1 octombrie.

Toată filosofia războiului de la Jena este una pe muche de cuțit, cu acțiuni categorice și riscuri foarte mari. Planurile de campanie ale celor două părți erau aproape simetrice, iar armatele riscau totul. Prusacii își propuneau să atace în forță pe direcția Erfurt, Wurzburg și să taie calea de retragere a lui Napoleon la Mayence și Strasbourg. Napoleon avea intenția să atace pe direcția Bamberg, Berlin și să taie liniile de comunicații ale prusacilor. Se prevedea un duel pe viață și pe moarte. Era stilul inconfundabil al marelui Napoleon, care i-a adus atâta strălucire, dar și dezastrul.

Prusacii, plănuind să se planteze între francezi și Marea Nordului, riscau ca, într-o astfel de bătălie, odată declanșată, să fie nimicit unul din doi luptători (din rândul adversarului, dar, în caz de eșec, și din rândul trupelor proprii). Un astfel de risc arată caracterul decisiv al bătăliei de la Jena.

Ce a contat mai mult în această campanie? Perfecțiunea armatei franceze? Geniul lui Napoleon? Jocul hazardului? Sau știința și experiența războiului?

Armata franceză venea după experiența de la Ulm şi Austerlitz. Infanteria ei nu avusese timp să se antreneze la trageri şi prin exerciții, dar devenise una dintre cele mai bune din lume în ceea ce priveşte tragerile, pentru că se antrenase prin luptă. Mai mult, regulamentul de manevre al infanteriei, care fusese introdus în 1791, erau unul dintre cele mai perfecționate ale acelui timp. El revoluționase pur şi simplu arta manevrei. Reunea evoluțiile în linie cu mişcările în coloană, oferind astfel mai multe variante de poziționare a trupelor şi acordând rolul cuvenit mişcării. Coloanele puteau fi de batalioane, de companii şi chiar de plutoane. Pe câmpul de bătaie, fiecare batalion forma o coloană mică, suplă şi mobilă. Corpul de armată şi divizia se mişcau în grupuri de mici coloane. Aceste grupuri se mulau la teren, putând să se adăpostească şi să se apropie în siguranță de inamic. Când ajungeau la contact cu inamicul, treceau în față tiraliorii, care (în acest timp) făceau şi oficiul de cercetaşi, deschideau focul şi produceau pierderi serioase inamicului, înainte ca batalioanele să intre în linia de luptă. Batalioanele, de îndată ce ajungeau la bătaia tunurilor, măreau intervalele între ele în aşa fel încât să se poată desfăşura, apoi se forma ordinea de bătaie. Tiraliorii se repliau pe aripile batalioanelor sau regimentelor respective şi se angaja lupta muschetarilor. Liniile de luptă executau, sub foc, evoluții dificile, cum ar fi schimbarea frontului, introducerea rezervelor prin intervale dintre batalioanele deja angajate, în timp ce alte batalioane întregi erau dispersate la liziere de păduri. La fel, coloane mici atacau de-a lungul străzilor din localități. Cu alte cuvinte, se relansaseră formațiile de luptă, se ieşise din acel rigiditism al unor linii fixe, greoaie, imobile. O astfel de revoluționare începuse de pe vremea lui Frederic, dar abia Napoleon reuşise să se apropie de perfecțiunea poziționării trupelor, a flexibilității dispozitivelor acelor vremuri.

Aceasta era infanteria lui Napoleon. Artileria franceză păstra tradițiile deosebite ale vechiului corp regal. Cei mai mulți ofițeri de artilerie aveau cunoştințe serioase privind materialul şi modul de întrebuințare în luptă. Materialul era analog celui care se afla în înzestrarea altor puteri europene, dar avea o anumită superioritate în ceea ce priveşte calibrele. Artileria nu era însă prea numeroasă. A fost nevoie de cinci ani pentru a se ajunge la proporția de 4 piese de artilerie la o mie de oameni, pe care Napoleon o considera optimă. Bătaia acestor tunuri ajungea la 800 – 1200 de metri. Trăgeau ghiulele şi mitralii. În cea mai mare parte a timpului, se foloseau mitraliile. Mitraliile erau ghiulele sferice care se trăgeau prin ricoşet.

Cavaleria napoleoniană era, în ajunul bătăliei de la Jena, solidă şi experimentată. Era folosită în cercetare şi în recunoaşteri. Cavaleria nu mai era, desigur, ce fusese în antichitate şi în vremea lui Gingis Han. Ea se dovedea totuşi a fi eficientă mai ales în recunoaşteri şi în urmărirea inamicului

pus în derută, dar şi pentru şarjare. Armata lui Napoleon era extraordinară din toate punctele de vedere, inclusiv în ceea ce priveşte moralul. Ea avea ceva din pasiunile Revoluţiei şi era dominată de acel orgoliu naţional specific francezilor. Totuşi, existau şi anumite libertăţi (în cantonamente, spre exemplu), ceea ce îi face pe unii cronicari să scrie că nu se ştie foarte exact dacă armata lui Napoleon din preajma acelei bătălii era sau nu era disciplinată, în adevăratul sens al cuvântului. Ofiţerii erau însă foarte severi în ceea ce priveşte uniforma, iar disciplina din timpul luptei era indiscutabil una de mare valoare, întrucât îmbina rigoarea şi precizia manevrei cu libertatea de mişcare.

Armata prusacă din 1806 avea 80.000 de angajaţi voluntari şi 158.000 de rezervişti. Sistemul de recrutare se păstra din vremea lui Frederic al II-lea. Aceşti recruţi, în 1793, deşi erau în proporţie de 1 la 3, au obţinut o victorie strălucită asupra armatei franceze de atunci. Desigur, pentru că îi conducea Frederic. Sistemul era deci foarte bun pentru acele vremuri. Lipsea doar… Frederic. Tiraliorii prusaci, spre deosebire de cei francezi, erau însă slabi. Folosirea tiraliorilor în luptă fusese preconizată încă din 1768 de Frederic. Şi în armata prusacă se creaseră batalioane de infanterie uşoară, adică de puşcaşi. Fiecare companie de linie trebuia să aibă zece tiraliori. Tactica acestei armate eluda însă desfăşurarea pe coloane. Dar armata prusacă, urmaşa glorioasei armate a lui Frederic, avea o cavalerie foarte bună şi o motivaţie excepţională. Mulţi analişti militari sunt de părere că ar fi putut să învingă la Jena. Îi lipseau doar comandanţii. Frederic murise fără să lase pe cineva în loc. De aceea, „în lipsa unui general care s-o conducă, armata prusacă, în loc să meargă la victorie, intra în holocaust.“[6]

Armata lui Napoleon număra 160.000 de oameni şi 13.000 de bavarezi destinaţi operaţiilor secundare. Prusia ar fi trebuit să aibă 250.000 de oameni, dar, din toţi aceştia, doar 110.000 erau gata de luptă. Toată conducerea armatei este ezitantă şi nesigură. Au loc fel de fel de reuniuni. Ducele Brünswick, cel care comanda armata, nu este sigur pe nimic. După ce se adoptă o idee în consiliu, renunţă la ea şi revine la prima, şi tot aşa. Când francezii se aflau deja în marş spre Saxonia, prin Coburg şi Bayreuth, el mai ţinea încă şedinţa de consiliu. Unii propun să-şi concentreze grosul forţelor la Jena, el rămâne însă cu forţele principale la Weimar.

Nu acelaşi lucru se poate spune despre Napoleon. El este ferm, sigur pe el, dar agitat, iscoditor, caută mereu, zi şi noapte, soluţia cea mai bună, nu ezită, are curaj să pună imediat în aplicare ceea ce a gândit. El a rămas

[6] Lr.colonel Colin, LES GRANDES BATAILLES DE L'HISTOIRE, Paris, Ernest Flamarion, 1915, p. 101

toată viața credincios principiului său de a avea, în locul hotărât şi la momentul voit, superioritate de forțe asupra inamicului, chiar dacă pe ansamblul raportul de forțe ar putea fi favorabil inamicului. Este un principiu simplu, dar foarte greu de aplicat. Punerea lui în operă face parte din arta militară, iar reuşita ține, adesea, de genialitatea celui care comandă armata. Despre manevra pe care intenționează s-o execute la Jena, Napoleon scrie: „Intenția mea este să-mi concentrez toate forțele pe dreapta, lăsând tot spațiul dintre Rin şi Bamberg, fără trupă, astfel încât să am aproape 200.000 de oameni reuniți pe acelaşi câmp de bătaie… Natura evenimentelor care pot avea lor este incalculabilă, pentru că inamicul, care presupune că sunt cu stânga pe Rin şi cu dreapta în Boemia, poate să aibă un mare interes să-mi debordeze stânga; în acest caz, eu pot să-l arunc în Rin.“ Peste câteva zile, Napoleon ar fi adăugat: „Va fi o mare nenorocire pentru el, dacă ezită, sau pierde o singură zi!“ Şi s-a pus imediat în marş. El a recomandat generalilor săi să nu angajeze lupta decât atunci când inamicul are forțe inferioare. În cazul în care inamicul are mai mult de o divizie, să refuze lupta şi să aştepte concursul întregii armate pentru a merge înainte. Iată o modalitate foarte simplă de aplicare a principiului enunțat mai sus.

Prusacii ezită în continuare, grupându-se cu majoritatea forțelor în jurul localității Weimar. La contact, generalii francezi Murat şi Lannes spulberă câteva detaşamente prusace. Aceste prime insuccese zdruncină moralul prusacilor, care, până în acele momente, erau siguri că vor învinge. Napoleon îşi continuă înaintarea şi desfăşoară armata pe un front de 60 de kilometri, în fața presupuselor poziții ale inamicului.

Se informează, în continuare, asupra intențiilor inamicului şi, interpretând informațiile, ajunge la concluzia că inamicul nu are decât două posibilități: să se retragă spre o localitate din apropiere de Weimar sau să atace gruparea franceză care se afla acolo. Napoleon îşi dă seama că inamicul nu este bine condus, că se află în derută, că tot timpul ține consilii în loc să acționeze. După o analiză riguroasă, hotărăşte să meargă asupra localității Jena şi să atace.

Prusacii aveau forțele împărțite în patru grupuri. Napoleon îşi împarte şi el forțele în patru grupuri corespunzătoare. Bătălia propriu-zisă începe în ziua de 14 octombrie, la orele 06.00, dimineața, când Napoleon dă semnalul. Au loc o serie întreagă de atacuri şi contraatacuri, în care prusacii se comportă cu eroism, dar sunt prost conduşi. Prusacul Rüchel, cu un corp de 15.000 de oameni, întârzie două ore, datorită terenului greu, ceea ce a contat foarte mult în bătălia de la Jena. Îşi desfăşoară forțele în formație oblică, cu centrul înainte şi cavaleria pe flancuri, obține un succes, cu pierderi foarte grele, în fața tiraliorilor francezi şi a artileriei, dar grosul forțelor franceze se

afla deja pe câmpul de bătaie. Combinarea focului tiraliorilor francezi cu o manevră de flanc hotărăşte soarta confruntării. După cinci ore de luptă, francezii erau deja în faţa Weimarului.

Armata prusacă a pierdut 25.000 de oameni, iar armata franceză 4000.

Bătălia de la Jena a reliefat importanţa deosebită a combinării focului cu manevra, pe toată durata acţiunilor. Napoleon, deşi şi-a împărţit forţele la fel ca prusacii, a fost totdeauna primul la locul bătăliei, sau în ordinea prevăzută, pentru că, în cele din urmă, această confruntare a avut un caracter metodic, forţele fiind introduse în luptă cu foarte mult discernământ. A învins realismul. Napoleon a rămas tot timpul pe câmpul de luptă, la postul său de observare, astfel încât să vadă, să ştie, să înţeleagă tot ce se întâmplă şi să ia măsuri în cunoştinţă de cauză.

Pe câmpul de bătaie de la Auerstaedt, generalul francez Duvout avea 27.000 de oameni şi se aştepta ca inamicul său să aibă un efectiv dublu. De aceea, acţiunea lui a fost foarte atentă şi foarte prudentă. Dimpotrivă, Brünswick, care avea 50.000 de oameni credea că va întâlni un mic detaşament francez pe care-l va spulbera. Această apreciere greşită îl va duce la pieire. În timp ce la Jena trupele prusace şi saxone erau dispersate, la Auerstaedt ele erau reunite. Însă Brünswick a găsit de cuviinţă să nu-i atace pe francezi metodic – oricum îi va distruge –, ci angajându-şi diviziile succesiv, ceea ce era convenabil pentru adversar, care se afla în inferioritate numerică.

La ora 14.00, armata prusacă era în derută. Cu greu Blücher a mai putut aduna un regiment cu care să atace. La ora 14.00 mareşalul Davout atacă rezerva prusacă. Întâi stânga, apoi centrul şi în final dreapta. Armata prusacă se retrage în ordine, dând numeroase contraatacuri. Dar pericolul de a fi încercuită creşte. Se retrage în continuare. Mareşalul Davout se opreşte pe creasta unei forme dominante de teren. Urmărirea prusacilor se efectuează doar cu trei regimente de cavalerie susţinute de un batalion de infanterie care, până în acel moment, cucerise şi menţinuse un pod.

Davout a luat 115 guri de foc şi 3.000 de prizonieri. Pierderile prusacilor au fost de 10.000 de oameni, în timp ce francezii au lăsat pe câmpul de luptă de la Auerstaedt 6.000 de oameni, adică un sfert din efectiv.

În seara zilei de 14 octombrie, la nord de Weimar, se ciocnesc cele două coloane de fugari prusaci care veneau dinspre Jena şi dinspre Auerstaedt. Haosul a durat aproape două zile. Abia în ziua de 16 octombrie, regele Prusiei a reuşit să pună ordine şi să indice direcţia de deplasare spre Magdeburg. Dar francezii începuseră deja urmărirea. Toate corpurile de armată ale lui Napoleon se răspândesc în evantai.

După 24 de zile de urmărire continuă, armata prusacă este nevoită să capituleze la Prenzlow, pe 28 octombrie, şi la Lübeck, pe 7 noiembrie. Armata prusacă a fost deci nimicită. Dar Prusia va renaşte, dând o lecţie pe care Franţa nu a ştiut să o înţeleagă. Dacă Napoleon ar fi ştiut să profite de această victorie, poate că alta ar fi fost soarta istoriei. N-a fost însă aşa. Între Leipzig şi Jena se scurseseră şapte ani. Până la Waterloo mai erau nouă ani.

Războiul din 1806 – prima confruntare majoră a secolului al XIX-lea din Europa – fusese unul modern, cu angajamente foarte complexe, care s-au derulat între noua tactică a armatei franceze – apropierea de inamic pe coloane mobile, flexibile, cu posibilitatea de a se adăposti şi a se desfăşura rapid, folosirea tiraliorilor şi a manevrei – şi tactica liniilor de luptă care era deja depăşită de puterea de distrugere a armamentului. Armata prusacă – disciplinată şi ordonată – ar fi putut să câştige totuşi bătălia dacă ar fi fost condusă cu curaj şi ar fi acţionat rapid. Dar războiul nu se judecă după ce ar fi fost posibil, ci după realităţi.

Peste nouă ani, în 1815, aliaţii vor pune din nou pe picioare o armată de 850.000 de oameni, pentru ceea ce avea să fie la **Waterloo**. Desigur, nu dintr-odată, ci succesiv. Anglo-hanovrienii realizează o armată de 106.000 de oameni, cantonată între Bruxelles şi mare, în timp ce prusacii pun sub arme 124.000 de oameni, cantonaţi pe Sambra şi Meuse, între Charleroi şi Liege. Se decid să mai aştepte o lună, întrucât contingentele germane şi austriece nu puteau să treacă Rinul decât în luna iunie, iar cele ruseşti în iulie.

Napoleon avea, la 1 iunie, o armată de 290.000 de oameni. Mai bine de jumătate din aceasta se afla pe frontiere secundare. Practic, pentru bătălie, împăratul dispunea de 124.000 de oameni şi 370 guri de foc. Acestea erau forţele pe care Napoleon le-a destinat să lupte împotriva lui Wellington şi Blücher.

Napoleon decide să treacă la ofensivă împotriva acestora, înainte ca aliaţii lor să poată interveni. La Jena evitase să ia iniţiativa. Acum era obligat să o facă. Ajunge, în marş forţat, cu toate trupele din nordul Franţei, la sud de Charleroi. Napoleon devansase inamicul, care se afla în cantonamente şi era pe cale să realizeze surprinderea strategică, dacă Bourmont nu le-ar fi dat de veste prusacilor. De aceea, în ziua de 16 iunie, Napoleon îi găseşte pe prusaci concentraţi la Ligny. Planul lui de a-i separa de englezi eşuase. El atacă, totuşi. Bătălia ar fi putut fi câştigată, dacă ar fi reuşit să introducă în luptă la timp, printr-o manevră de flanc corp de armată al lui Drouet. Aceasta trebuie să cadă în flancul drept al prusacilor şi să-i arunce în Sabra. Drouet a primit ordine contradictorii de la Napoleon şi Ney şi nu a făcut altceva decât să oscileze între cele două armate. A atacat între orele 19.00 şi

21.00 şi a pus capăt bătăliei. Prusacii au pierdut 12.000 de oameni şi francezii 8.500. Noaptea, armata prusacă s-a retras în ordine şi s-a refăcut.

În aceeaşi zi, Ney se angajează împotriva unei părţi a forţelor engleze şi olando-belgiene la Quatre-Bras.

Pe ziua de 17 iunie, prusacii bat în retragere spre Wavre, pentru a se apropia de Wellington. Spre seară, se bivuachează acolo, la 10 kilometri de englezii adunaţi între Waterloo şi Mont-Saint-Jean. Practic, reunirea celor două forţe reuşise. Din acest moment, era foarte clar că planul lui Napoleon eşuase, întrucât el nu putea să dea rezultate decât dacă inamicul era angajat şi bătut pe părţi. Despre unificarea forţelor prusace şi engleze, armata franceză va afla abia a doua zi. Napoleon îl trimite pe Grouchy să urmărească prusacii spre Gembloux. El se pune în marş abia pe 18 iunie la ora 08.00, dar în direcţia Wavre. Ajunge acolo spre orele 16.00. Tunurile bubuiau în stânga sa, în miezul zilei. El a avut de ales între ordinul primit de a împiedica reunirea aliaţilor (care se realizase deja pe timpul nopţii, fără ca francezii să prindă de veste) şi glasul tunului care-l cheamă pe orice soldat, pentru că, de regulă, acolo se hotărăşte soarta bătăliei. Grouchy execută ordinul primit. Dacă nu l-ar fi executat şi ar fi ascultat de instinctul său de vechi general, alergând acolo unde îl chema glasul tunului, alta ar fi fost, poate, soarta bătăliei de la Waterloo. Grouchy nu era însă dintre aceia. El era un militar disciplinat – de care este mare nevoie pe câmpul de luptă – şi atât. Dacă ar fi avut acea intuiţie de geniu, ar fi alergat acolo. Dar n-a avut-o. Geniile sunt puţine.

Observăm aici că aproape toate întâmplările din tabăra prusacilor – cu excepţia acelor consilii nesfârşite –, care au dus la înfrângerea armatei Prusiei la Jena, sunt acum reproduse în tabăra lui Napoleon. Manevre neduse până la capăt, întârzieri, ordine contradictorii, lipsa de iniţiativă.

Cu toate acestea, armata franceză a acelui timp era formată din soldaţi călţi în războaie. De la Austerlitz şi Jena, Napoleon nu condusese niciodată în războaie luptători atât de călţi. Din păcate pentru el, nu mai avea însă generalii din 1806. Era exact în situaţia prusacilor din timpul confruntării de le Jena. Dintre toţi marii comandanţi cu care câştigase atâtea bătălii, doar câţiva mai erau prezenţi. Dacă, în locul lui Grouchy şi al lui Drouet d'Erlon, ar fi fost generalii care luptaseră la Jena, poate alta ar fi fost soarta bătăliei. Dintre vechii mareşali, Napoleon îl avea, la Waterloo, doar pe Ney. Acesta manifestase însă multe neajunsuri, începând cu neînţelegerea situaţiei generale, executarea tardivă sau imperfectă a ordinelor, ardoarea intempestivă în luptă, o oarecare stângăcie în folosirea procedeelor tactice ale vremii, mai ales în alegerea formaţiilor tactice. Aceste neajunsuri vor fi manifestate şi aici.

Napoleon avea, pentru această campanie din Țările de Jos, cinci corpuri de armată comandate de Drouet d'Erlon, Reille, Vandamme, Gérard şi Mouton. Cavaleria era comandată de Grouchy şi se compunea din patru corpuri comandate de Pajol, Exelmans, Kellermann şi Milhaud, fiecare a două divizii, Garda imperială care se diviza în Vechea Gardă (grenadieri şi vânători), Tânăra Gardă (voltijori şi tiraliori), cavaleria uşoară şi rezerva. Vechea Gardă era comandată de generalii Friant şi Roguet, Morand şi Michel, iar Tânăra Gardă de Duhesme şi Barrois. Cavaleria uşoară îl avea în flancul drept pe Lefebre-Desnouettes, iar cavaleria de rezervă pe Guyot.

În ziua de 18 iunie, Grouchy plecase la misiune cu 33.000 de oameni. Pentru bătălie, Napoleon dispunea de Garda Imperială, de corpurile lui Drouet, Reille, Mouton, Kellermann şi Milhaud, cam 74.000 de oameni şi 266 guri de foc.

Armata comandată de Wellington era departe de a fi omogenă. Ea număra 50.000 de infanterişti, 12.000 de cavalerişti şi în jur de 6.000 de artilerişti şi genişti, cu 184 guri de foc. Această armată nu era închegată. Ea avea 24.000 de englezi, 6.000 de oameni din Legiunea germană a regelui, 11.000 de hanovrezi şi 27.000 olandezi, belgieni etc.

Această armată era împărțită în corpuri de armată formate din trei sau patru divizii. Avea în rezervă o divizie de cavalerie comandată de lordul Uxbridge. Generalii erau însă excelenți. Toți – Hill, Acten, Picton – erau călițiîn mari operații sau în bătălii. La fel şi trupele prusace. Ele făcuseră campaniile din 1813 şi 1814. Aceste trupe erau încadrate cu recruți şi valorau precum cele cu care Napoleon câştigase campaniile dintre 1807 şi 1809 la Eylau, Eckmühl, Wageram şi Abesnsberg. Generalul comandant, Blücher, şi şeful său de stat major, Gneisenau, ca şi subşeful de stat major, Grolman, erau oameni valoroşi.

Cei patru comandanți de corpuri – Bülow, Pirch, Ziethen şi Thielman – erau buni soldați. Aveau acele calități excepționale care se cer într-o astfel de bătălie. Dar astfel de calități nu le pot hotărî oamenii, ci Dumnezeu.

Câmpul de bătaie de la Waterloo[7] este în general plat. Punctul cel mai ridicat are 140 de metri deasupra nivelului mării şi cel mai coborât, 110 metri.

Trupele lui Wellington erau rânduite pe înălțimile din nordul văii râului Ohain. Rezervele anglo-olandeze erau ferite de vederea francezilor. Dispozitivul lui Wellington se sprijinea cu stânga şi cu centrul pe un drum în debleu mărginit de un gard de mărăcini care ducea de la Ohain la Braine-

[7] Pe locul respectiv, se înalță azi o piramidă de pământ, care adăpostește un panoramic cu desfăşurarea bătăliei, asemănător celui de la Borodino şi celui de la Plevna.

l'Alleud. Aici se afla cea mai mare parte a infanteriei olandeză, germană şi hanovreză. Pe dreapta, unde se aştepta să fie dată lovitura principală de către francezi, el a plasat jumătate din trupele engleze. Rezervele erau masate înapoia centrului şi dreptei. Stânga nu era întărită decât prin două brigăzi de cavalerie.

Această poziționare are loc dimineața. Wellington dispune toate elementele în aşa fel încât focul să aibă efect maxim. Sistemul de foc este organizat în detaliu. Bateriile sunt amplasate în față, înapoia gardului şi unor taluzuri. Ele sunt bine ascunse observatorilor francezi. Pentru trageri se practică creneluri în acest taluz. Infanteria este postată înapoia liniei de creastă, pentru a fi ferită de proiectile şi nu va fi adusă în față decât la momentul oportun. În față, la 200-300 de metri, aproape de piciorul pantei, este plasat un lanț de tiraliori.

Localitățile care se află un kilometru în fața acest linii se prezintă de o manieră foarte interesantă. Wellington îşi dă seama că dispunerea lor îl poate ajuta şi se hotărăşte să le folosească. Cătunele din fața stângii sunt ocupate, pe o lungime de 1200 de metri, de o brigadă de saxoni şi de ostaşi din Weimar. O companie era în față, la castelul Frischermont, mici detaşamente erau poziționate în mijlocul pădurii şi păşunilor în casele care se găseau aici. Era o formă ideală de mascare, mai ales împotriva artileriei franceze. Două tunuri flancau această poziție. Grosul brigăzii era masat şi pregătit să atace direct, prin şoc. O suprafață destul de mare de teren era astfel ocupată cu minimum de forțe. Toată această dispunere viza încetinirea ritmului francezilor şi protecția stângii dispozitivului propriu, mai ales împotriva unei manevre de învăluire sau de întoarcere.

Ferma Haye Sainte, care se afla la 200 de metri în fața frontului, pe drumul care leagă oraşul Bruxelles de Charleroi, a fost ocupată de 400 de oameni din Legiunea germană, cea mai bună trupă de care dispunea Wellington, şi pregătită pentru tragere. Înapoia acesteia, de cealaltă parte a drumului, se găsea o carieră de nisip. A fost imediat ocupată pentru a asigura un foc de flanc în zona fermei. Două baterii au fost dispuse în apropierea drumului pentru a asigura cu foc din toate părțile ferma.

Castelul şi parcul Hougoumont ocupau un careu de 500 de metri. Acest punct a fost şi el temeinic pregătit pentru a face o surpriză francezilor. Castelul a fost ocupat de două batalioane, dar el era asigurat de un dispozitiv de artilerie şi de tiraliori care se aflau în afara clădirii.

În afara crenelurilor practicate pentru trageri, Wellington a interzis orice fel de lucrare de apărare, din cel puțin două motive: nu dorea să lege oamenii de teren şi, mai ales, să creeze condiții de răspuns prin mobilitate la acțiunile franceze. Frontul pe care-l ocupa era foarte restrâns. Cu 68.000 de

oameni el ocupa un front doar de 4.000 de metri. Era foarte clar că Wellington se temea să-şi disperseze forţele, întrucât înţelesese foarte bine că tactica lui Napoleon era nimicirea inamicului pe părţi. Şi, mai ales, Wellington nu dorea o apărare pasivă.

Dispozitivul adoptat de napoleon era foarte simplu. Pe dreapta drumului, a fost desfăşurat corpul lui Drouet, iar pe stânga drumului, cel al lui Reille. Înapoia lui Drouet a fost poziţionat corpul de cavalerie al lui Milhaud şi cavaleria uşoară de gardă. Înapoia celui de al doilea, a fost dispus corpul de cavalerie al lui Kellermann şi cavaleria de rezervă a Gărzii. Înapoia centrului, a fost plasat corpul lui Lobau, cele două divizii de cavalerie retrase de le Grouchy şi infanteria Gărzii. Majoritatea artileriei era disponibilă la nivelul cavaleriei şi rezervelor, în timp ce, în faţă, se afla doar o mică parte a artileriei.

Paradoxal. Acest dispozitiv era cât se poate de convenabil lui Wellington. Tocmai Napoleon, a cărui mare tactică – pentru a nu-i spune strategie – se baza pe manevre subtile, pe combinarea iscusită a focului cu mişcarea, adoptase un dispozitiv care se întindea doar pe 3.500 de metri, evident, pentru a ataca centrul!

Desigur după 189 de ani de la acel eveniment şi după ce s-au consumat tone de cerneală întorcându-se pe toate feţele acest eveniment, pare uşor să emiţi judecăţi de tot felul. Acest lucru dovedeşte încă odată că războiul este o artă a confruntării, iar rezultatul depinde de o mulţime de factori care, adesea, sparg toate calculele şi toate pronosticurile.

În acea zi, Napoleon a ordonat lui Reille să atace castelul Hougoumont pentru a-l fixa pe inamic şi a-i da posibilitatea împăratului să acţioneze cu forţele principale pe dreapta drumului.

Bătălia a început, deci, la orele 11.30, prin atacul asupra castelului. Pregătirea de foc nu a avut succes, întrucât pereţii castelului erau mascaţi şi protejaţi de arbori. După o oră de luptă, în faţa zidurilor ajunseseră două regimente. O a doua brigadă s-a alăturat primei, dar fără succes. Pierderile francezilor, care au intrat în foc aproape fără discernământ, erau foarte mari. Sistemul de foc al lui Wellington era prea bine pregătit pentru a putea fi străpuns. Mai mult, Wellington întreprinde un atac cu patru companii şi îi aruncă pe francezi înapoia fermei cu 500 de metri.

Atacul pe centru a început în jurul prânzului. Bătălia a fost antamată după obiceiul napoleonian. O baterie de 80 de piese a fost pusă în bătaie. Imediat însă Napoleon a observat o coloană de prusaci la 7 kilometri. Nu avea deci decât două ore pentru a-i bate pe englezi înaintea sosirii prusacilor. De aici se pare că au început nenorocirile francezilor. De fapt, au continuat. Pentru că ele începuseră cu lipsa de informaţii, cu nereuşita manevre-

lor de separare a forţelor prusace de cele engleze etc. Toate măsurile ulterioare au fost luate cu precipitare.

Napoleon l-a însărcinat pe Ney să conducă atacul. Către orele 14.00, bateria a încetat focul pentru a face loc celor 20.000 de infanterişti ai lui Drouet care înaintau compact, fără să aplice acea tactică a atacului pe coloane mici, cu posibilitatea de a se desfăşura pe front larg. O astfel de formaţie nu mai fusese întrebuinţată din 1794. Împăratul nici nu se putea gândi la aşa ceva. După 20 de campanii, nimeni nu bănuia că ar mai putea fi folosită o astfel de formaţie, carne de tun pentru inamic. Iată cum o descrie Colin: „În fiecare divizie, cele opt batalioane erau desfăşurate în linie de bătaie, unul înapoia celuilalt, la distanţa unei secţiuni, formând o masă compactă de 160 de oameni de front pe 24 adâncime. Era imposibil să rupi o astfel de masă sau să o manevrezi. Cele patru divizii marşau eşalonate, cu un interval de 400 de metri între ele, stânga în faţă.“[8]

Până în acel moment, niciodată nu putuse fi adoptat un astfel de dispozitiv. Unii supun că s-ar fi creat o confuzie între cuvântul francez *divizion* (care înseamnă pe de o parte mare unitate denumită *divizie* şi, pe de altă parte, *diviziune*, *divizare*, adică fracţionare a unui dispozitiv, a unui batalion, în cazul nostru). Argumentul nu rezistă. O astfel de formaţie – aproape stupidă pentru acele vremuri şi mai ales pentru armata lui Napoleon – a fost adoptată, probabil, în urma unui ordin explicit şi foarte clar, care nu era însă al împăratului.

Această formaţie trece, totuşi, cu destulă uşurinţă peste poziţiile înaintate ale lui Wellington, urcă panta şi pune în derută primele linii ale hanovrezilor. Acelaşi lucru îl realizează şi diviziile din centru. Olandezii, care alcătuiau prima linia a lui Wellington, sunt respinşi la Mont-Saint-Jean şi nu se vor mai întoarce.

Divizia de stânga, ale cărei brigăzi fuseseră separate, nu are acelaşi succes. Prima respinge inamicul de la Sabliere, dar cea de a doua nu poate pătrunde în Haye Sainte.

În acest moment, Wellington ordonă liniei a doua să acţioneze împotriva celor două divizii şi jumătate franceze care trecuseră drumul în debleu. Divizia britanică a lui Picton, bine desfăşurată şi cu un sistem de foc pus la punct atacă francezii. Aceştia nu se pot desfăşura, datorită formaţiei masive şi au pierderi enorme. Dar la Haye Sainte, batalionul german trimis acolo este respins şi şarjat de o brigadă de cavalerie pe care Napoleon, din precauţie, a trimis-o aici.

[8] Lt.col. Colin, *Op.cit.*, p. 162

În acest moment, intervine divizia de cavalerie comandată de lordul Uxbridge, care respinge cavaleria franceză în momentul când aceasta trece drumul şi şarjează puternic infanteria care nu reuşise să se desfăşoare datorită formaţiei strânse. Aceasta se retrage în dezordine. Dar şi cavaleria engleză, care era deja dezordonată după acţiunea anterioară, deşi ajunge până la linia bateriilor de artilerie franceze, este şarjată la rândul ei de o brigadă de lăncieri şi de o brigadă cuirasată franceză.

Per total, atacul infanteriei franceze eşuează, din cauza formaţiei stupide adoptate. Corpul lui Drouet pierde o treime din efectiv (2.000 sunt luaţi prizonieri) şi peste 20 de guri de foc.

Această primă luptă încetează. Mai au loc schimburi de focuri şi angajări doar în zona parcului Hougoumont, unde acţionează divizia lui Jérome, două batalioane engleze proaspete şi o brigadă din divizia lui Foy. Reille a incendiat ferma prin focul obuzierelor, dar inamicul încă rezista acolo.

La ora 15.30, Napoleon reia atacul asupra inamicului din Haye Sainte. Ferma este incendiată prin focul artileriei. Wellington consolidează linia. Aduce trei brigăzi engleze care nu intraseră încă în luptă.

Mareşalul Ney, care observase aceste mişcări în tabăra engleză, crede că inamicul se retrage şi trece la şarjare. Desfăşoară pentru aceasta corpul de cavalerie al lui Milhaud şi divizia de cavalerie uşoară a lui Lefebre-Desnouettes pe platoul ce se întinde la est de drum, obligând bateriile proprii să înceteze focul. În acest timp, infanteria engleză formează 16 careuri între Haye Sainte şi Hougoumont. Artileria trage cu ghiulele, apoi cu mitralii. Cavaleria franceză şarjează careurile. Se angajează o luptă teribilă. Cavaleriştii francezi atacă de opt ori şi nu reuşesc decât să ia trei steaguri.

La rândul lor, şi ei sunt şarjaţi de cavaleria engleză şi respinşi la piciorul pantei. Francezii reiau atacul. Ney, în loc să conducă lupta, trece în fruntea cavaleriei sale. Restul corpului de armată, neprimind alt ordin, asistă cu arma la picior la această confruntare înspăimântătoare.

Totuşi, atacurile franceze, deşi nu distrug decât două careuri, epuizează rezistenţa engleză. Wellington le ordonă să reziste până la venirea prusacilor. De aceasta depindea înfrângerea sau victoria.

Napoleon înţelege şi el situaţia. Atacul prematur al cavaleriei a fost o greşeală gravă. Dar era deja un fapt împlinit. Infanteria nu avea timp să vină în ajutorul cavaleriei. Aşa că Napoleon face singura mişcare posibilă: lansează corpul lui Kellerman şi cavaleria de rezervă a Gărzii. Ney reia atacurile pentru a treia oară, apoi pentru a patra oară, dar nu reuşeşte să copleşească infanteria engleză. Abia atunci Ney îşi aduce aminte de infanteria sa. O introduce în luptă, dar 6.000 de puşcaşi nu mai puteau schimba soarta bătăliei. În câteva minute 1.500 de oameni sunt ucişi sau răniţi. Ney reuşeşte doar să

ia Haye Sainte, de unde inamicul se retrage. Acest punct era foarte important. Napoleon insistase timp de două ore să fie luat, dar Ney preferase acele şarje intempestive. Se instalează rapid aici artileria, tiraliorii se apropie până la 80 de metri de liniile engleze, iar resturile corpului lui Erlon se adună între Belle-Alliance şi Haye Sainte, urcă până la drumul în debleu, se fixează solid în inima poziției inamice. Napoleon îşi dă seama, pentru a doua oară, că înfrângerea sa devine iminentă. Ney a cerut întăriri lui Napoleon, dar acesta nu avea de unde să-i mai dea. Mai erau 14 batalioane din Vechea Gardă pe care el s-a hotărât ceva mai târziu, să le folosească împotriva englezilor. Poate că, dacă le trimitea la timp lui Ney, englezii ar fi fost respinşi. Dar prusacii ajunseseră. Corpurile lui Mouton şi Tânăra Gardă erau, de două ore, angajate împotriva prusacilor, iar Vechea Gardă s-a dus să-i susțină. Corpul lui Reille se epuizase în luptele de la Hougoumont, fără să poată cuceri această fermă. Pe această aripă, Wellington reuşise.

Pe dreapta, corpul lui Erlon încerca să împiedice joncțiunea aliaților, în cătunele Papelotte şi Haye.

De la Wavre la Belle Alliance sunt 20 de kilometri. Dacă ar fi mers cu 2 kilometri pe oră, ar fi ajuns în zona luptei spre seară. Ele au ajuns abia la ora 16.00. Napoleon fusese informat că nu are de a face decât cu corpul lui Bülow. De aceea, el l-a lăsat să sosească pe câmpul de bătaie pentru a-şi putea folosi rezervele, alternativ, mai întâi împotriva englezilor, apoi împotriva prusacilor.

Bücher se decide, la insistențele lui Wellington, să atace spre orele 16.30. Cei 10.000 de francezi ai lui Mouton îl resping, dar, în cele din urmă, cedează în favoarea celor 30.000 ai lui Bücher. La ora 18.00, prusacii iau Plancenoit. Napoleon lansează împotriva lor Tânăra Gardă şi îi scoate pe prusaci din sat, dar, la rândul ei, şi această gardă cedează. În acest moment, Ney ceruse întăriri împotriva englezilor. Dar Napoleon nu i-a putut trimite Vechea Gardă înainte de a-i respinge pe prusaci din Plancenoit. Unsprezece batalioane înaintează pe unsprezece coloane, intră în sat fără să tragă un foc de armă şi, în 20 de minute, îi resping pe prusaci la 600 de metri, Noua Gardă câştigând terenul pierdut.

Napoleon mai avea în rezervă cinci batalioane. După ce i-a oprit pe prusaci, se putea întoarce împotriva englezilor.

Era ora 19.00. Într-o jumătate de oră, Wellington şi-a reorganizat trupele şi a reluat ofensiva. Infanteria franceză este respinsă la piciorul pantei. Cheamă în sprijin şi divizia olando-belgiană care ocupa Braine-l'Alleud şi o angajează. Soseşte imediat şi corpul prusac al lui Zieten. Wellington simte că victoria nu-i mai poate scăpa. Dar Napoleon nu disperă. Consolidează aripa dreaptă a corpului lui Erlon cu Vechea Gardă. Şapte batalioane ale lui

Drouot se îndreaptă spre inamic. Sunt primite cu un foc puternic din față şi din flanc. Nu pot riposta. Ajung la creastă şi resping câteva batalioane inamice. Dar batalioanele din centru sunt rupte de o şarjă engleză. Wellington lansează imediat şi infanteria engleză în această şarjă, în timp ce divizia olando-belgiană cade în flancul coloanelor care intrau pe platou. O brigadă engleză atacă din spate dinspre Hougoumont.

Bătălia se sfârşise. Cu ultimele două careuri din Vechea Gardă, asupra cărora se năpustesc talmeş-balmeş prusacii, Napoleon părăseşte ultimul său câmp de bătaie. Era de aşteptat. Marii regi ai Europei nu-l puteau accepta, în rândul lor, pe genialul sărăntoc.

Era ultimul război al lui Napoleon Bonaparte. Nu prin acest război a rămas el în istorie, ci prin geniul său militar, prin modul în care a împletit ştiința războiului cu arta conducerii trupelor în cele mai grele situații. Înfrângerea de la Waterloo este doar ultima bătălie pierdută de un geniu al artei militare. Dar ea, ca şi geniul lui Napoleon, a rămas. Mărturie a faptului că nimic nu este nepieritor pe lumea aceasta. Gloria şi înfrângerea, mândria şi prejudecata, toate, dar absolut toate, sunt vremelnice.

Un al doilea Napoleon însă nu se va mai naşte curând. Aşa cum nici un al doilea Gingis-Han nu a mai apărut vreodată.

Din aceste două bătălii, care sunt simbolice pentru începutul de secol, rezultă complexitatea confruntării militare, marile dimensiuni şi imensitatea factorilor care condiționează înfrângerea sau victoria.

Bătălia de la Waterloo – pe locul căreia se află acum o piramidă uriaşă de pământ – a fost ca un joc de şah. Ea a depins nu atât de eroismul soldaților – care era la cea mai înaltă cotă posibilă –, cât de abilitatea generalilor şi de o mulțime de alți factori întâmplători. Dar, mai presus de toate, a reieşit încă o dată în relief rolul informațiilor, al interpretării lor, al cunoaşterii situației, precum şi cel al experienței, al lucidității.

Maximele lui Napoleon

Poate că omul cel mai îndreptățit să spună ce a făcut, cum a făcut şi de ce a procedat aşa şi nu altfel în numeroasele războaie pe care le-a purtat a fost însuşi **Napoleon Bonaparte** (1769-1821. El a fost însă nu numai un mare comandant, un militar de excepție şi o minte proiectată parcă pentru o astfel de performanță, ci şi un politician abil pentru timpul său. Locuitorii din Acajo, unde s-a născut acest comandant militar unic, probabil că nu s-au gândit niciodată ce va ajunge concetățeanul lor. Duce o campanie strălucită în 1799, în ultimul an al secolului al XVII-lea, în Italia, apoi în Egipt. Nici

el, ca mulţi alţi conducători europeni, n-a scăpat prilejul să se aventureze în nordul Africii şi pe malurile Nilului. Ce i-o fi atras oare acolo?! Nisipurile fierbinţi? Valea Faraonilor cu marile şi unicele ei monumente? Sau gloria de odinioară a unei civilizaţii străluminată atât de generos de Ra, zeul Soarelui? În 1804, Napoleon se proclamă împărat. Este considerat, alături de Alexandru Macedon, cel mai mare geniu militar european. Cel mai mare, dacă o astfel de calitate – aceea de a fi geniu – suportă ierarhii sau grade de comparaţie. Genialitatea lui politică se exprimă în modul în care foloseşte condiţiile şi valorile create de Revoluţia franceză, pe care a cunoscut-o destul de bine, întrucât avea 20 de ani pe atunci. Dintre aceste valori, se evidenţiază, pentru Napoleon, mobilitatea socială, coeziunea maselor, dorinţa de progres, dinamismul şi entuziasmul. Interesant (şi paradoxal) este că astfel de valori sunt promovate de o formă de guvernare absolută şi revolută – imperiul –, nu de republică. Este, într-un fel, cazul particular al Franţei, măreţia ei, cea care măsura, de fapt, revoluţionarismul european. Acestui revoluţionarism, aşa cum vom vedea mai departe, Germania îi răspundea prin revoluţionarismul ideatic, filosofic, iar Statele Unite prin prima Constituţie şi, în cele din urmă, prin Războiul de secesiune, atât de important pentru arta militară a timpului care avea să vină. Franţa era pe atunci o creaţie a Secolului luminilor, o mare putere culturală, demografică, economică şi militară, un fel de cetate de scaun a valorilor europene.

În acest mediu cu totul deosebit, a apărut şi s-a dezvoltat geniul militar al lui Napoleon. El este primul, de la Gingis han încoace, care înţelege, construieşte şi aplică arta manevrei, mai exact arta combinată sau întrunită a manevrei. Esenţa artei geniale a lui Napoleon constă în reunirea mobilităţii şi concentrării în acelaşi concept. Cele trei mari elemente ale unei acţiuni militare – focul, şocul (lovitura) şi mişcarea – fac parte din arta napoleoneană a războiului.

Sunt foarte interesante – şi bine cunoscute – maximele sale. Datorită integrării lor perfecte în demersul pe care îl facem privind evoluţia artei militare, reproducem, după *Antologia mondială de strategie* a lui Chaliand, acest text, intitulat *Maxime*:

„La război, numai şeful (comandantul n.n.) înţelege importanţa anumitor lucruri şi el singur poate, prin voinţa sa şi prin iluminările sale superioare, să învingă şi să surmonteze toate dificultăţile.

Un guvern colectiv are idei complicate, iar luarea deciziei durează mai mult.

Nu ţineţi de loc consiliu de război, ci luaţi avizul de la fiecare în ceea ce priveşte decizia.

Trebuie ca un militar să aibă atâta caracter cât şi spirit; oamenii care au mult spirit şi puțin caracter sunt cel mai puțin curați, sunt ca o navă care are arborada disproporționată în raport cu lestul; valorează mai mult caracterul decât spiritul. Oamenii care au un spirit mediocru şi un caracter proporționat, reuşesc adesea în această meserie; trebuie atâta bază câtă înălțime. Generalii care au avut mult spirit şi caracter în aceeaşi măsură au fost Cezar, Hanibal, prințul Eugen şi Frederic.

Arta războiului consistă în a avea totdeauna, cu o armată inferioară, mai multe forțe decât inamicul în punctul în care atacă sau în punctul care este atacat; dar această artă nu se învață din cărți, nici din obiceiuri, ci este un act de conduită care constituie, la propriu, geniul războiului.

Arta războiului constă în dispunerea trupelor în aşa fel încât ele să fie peste tot în acelaşi timp. Arta plasamentului trupelor este marea artă a războiului. Plasați totdeauna trupele în aşa fel încât orice ar face inamicul, să vă puteți reuni rapid.

Nu atacați de front pozițiile pe care le-ați putea cuceri manevrându-le.

Nu faceți ce vrea inamicul, din simpla rațiune că el o doreşte; evitați câmpul de bătaie pe care el l-a recunoscut şi studiat, şi cu încă şi mai multă grijă pe cel care l-a fortificat şi unde s-a consolidat.

Care sunt condițiile superiorității unei armate? 1. organizarea; 2. obişnuința ofițerului şi soldatului cu războiul; 3. încrederea tuturor în ei înşişi; adică bravura, răbdarea şi tot ceea ce ideea de sine dă mijloacelor morale.

Trecerea de la ordinea defensivă la cea ofensivă este una din operațiunile cele mai delicate ale războiului.

Mai ales nu trebuie părăsită linia defensivă pe care trupele se refac şi se repauzează, fără a avea un proiect determinat, care să nu lase nici o îndoială asupra operațiilor următoare. Este o mare nenorocire să părăseşti această linie, pentru a fi după aceea obligat să o recucereşti. În război, trei sferturi sunt probleme morale, balanța forțelor depinde de celălalt sfert.

În războiul în munți, cel care atacă este dezavantajat; chiar în războiul ofensiv, arta constă în a nu avea decât lupte defensive şi în a-l obliga pe inamic să atace.

Curajul moral este foarte rar la două ore după miezul nopții; este vorba de acel curaj surprinzător, care, în pofida elementelor celor mai neaşteptate, lasă totuşi libertate de spirit, de judecată şi de decizie.

Pierderea de timp este ireparabilă în război; rațiunile care se invocă sunt totdeauna insuficiente, pentru că operațiile nu se ratează decât datorită întârzierii.

În ocuparea unei țări, trebuie luate punctele principale şi de aici trebuie să plece coloane mobile pentru a-i urmări pe briganzi. Experiența Vandei

a demonstrat că cel mai bine este să ai coloane mobile, diseminate şi multiplicate peste tot, şi nu corpuri staţionare.

Soarta unei bătălii este rezultatul unei clipe, unui gând; te apropii prin diverse combinaţii, forţele se amestecă, se bat un anumit timp, se iveşte momentul decisiv, o scânteie îşi face apariţia şi cea mai mică rezervă duce la bun sfârşit acţiunea.

Principiile lui Cezar au fost aceleaşi cu cele ale lui Hanibal: să ţii forţele reunite, să nu fii vulnerabil în nici un punct; să acţionezi cu repeziciune asupra punctelor importante, să foloseşti mijloace morale, reputaţia armelor, teama pe care o inspiri şi, de asemenea, mijloace politice pentru a menţine fidelitatea aliaţilor şi supunerea popoarelor cucerite.

Geniul militar este un dar al cerului, dar calitatea esenţială a unui general este fermitatea de caracter şi hotărârea de a învinge cu orice preţ.

Generalii comandanţi sunt ghidaţi de propria lor experienţă sau de genialitate. Tactica, evoluţiile, ştiinţa inginerului (genistului n.n.) şi a artileristului pot fi învăţate din tratate, cam ca geometria; dar cunoaşterea părţilor înalte ale războiului nu se realizează decât prin experienţă şi prin studiul bătăliilor marilor căpitani. Se învaţă oare din gramatică să compui un cânt din Iliada, o tragedie de Corneille?

Ştiinţa militară consistă mai întâi în a calcula corect toate şansele şi apoi în a face exact, aproape matematic, partea hazardului. Asupra acestui punct nu trebuie să te înşeli, căci o zecime în plus sau în minus poate schimba totul. Or, acest partaj între ştiinţă şi muncă nu se poate sparge decât într-o minte de geniu, întrucât, pretutindeni unde există creaţie, spiritul uman este cel care dă măsura. Hazardul rămâne totdeauna un mister pentru spiritele mediocre şi devine o realitate pentru oamenii superiori.

Arta războiului nu cere manevre complicate, ci le preferă pe cele mai simple; trebuie să ai bun simţ. Nu se înţelege, după aceasta, cum comit generalii greşeli; se întâmplă pentru că ei vor s-o facă din spirit. Cel mai dificil este să ghiceşti planurile inamicului, să vezi adevărul în toate rapoartele pe care le primeşti. Restul nu cere decât bun simţ; este ca într-o luptă cu pumnii: cu cât dai mai mulţi, cu atât e mai bine.

Amintiţi-vă aceste trei lucruri: unitate a forţelor, activitate şi hotărâre fermă de a pieri cu glorie. Acestea sunt trei mari principii ale artei militare care mi-au adus totdeauna noroc în toate operaţiile. Moartea nu înseamnă nimic; dar a trăi învins şi fără glorie înseamnă a muri în fiecare zi.

Întreaga artă a războiului consistă într-o defensivă bine gândită, extrem de circumspectă şi într-o ofensivă îndrăzneaţă şi rapidă.

Trebuie să fii încet în deliberare şi rapid în execuţie.

Arta războiului este o artă simplă şi oricând executabilă; nu este nimic confuz aici; totul este bun simţ, nimic nu este ideologice.

A învinge nu însemnă nimic; trebuie să profiţi de succes.

La începerea unei campanii, trebuie să gândeşti bine dacă trebuie sau nu să înaintezi; dar, când ai trecut la ofensivă, trebui s-o susţii până în ultima extremitate: pentru că, independent de onoarea armelor şi de moralul care se pierde într-o retragere, de curajul care se dă inamicului, retragerile sunt mai dezastruoase, costă mai mulţi oameni şi material ca problemele cele mai sângeroase, cu diferenţa că într-o bătălie inamicul are aproape aceleaşi pierderi, în timp ce într-o retragere pierzi doar tu.

Cu puţine excepţii, trupa cea mai numeroase asigură victoria. Arta războiului constă deci în a fi superior din punct de vedere numeric în locul unde vrei să lupţi. Dacă armata ta este mai puţin numeroasă decât a inamicului, nu-i lăsa acestuia timp să-şi reunească forţele; surprinde-l în timpul mişcărilor; concentrează-ţi efortul asupra diverselor corpuri pe care ai reuşit să le izolezi, combină manevrele în aşa fel încât, în toate locurile în care întâlneşti, să fii în măsură să opui armata ta întreagă unor diviziuni armate. Astfel, cu o armată cât jumătate din cea a inamicului vei fi totdeauna mai puternic decât el pe câmpul de bătaie.“[9]

Arta războiului în viziunea lui Jomini

Riguros, exact, ca un ceasornic elveţian, **Henri de Jomini** (1779-1869) a adus reflecţie şi şarm artei militare. Unui spirit de observaţie dezvoltat, i se adaugă talent şi foarte multă experienţă, poate şi un pic de nemulţumire, provenită din faptul că nu toată lumea l-a înţeles. Mai ales că a avut şansa să trăiască o parte din vremea marilor campanii şi să reflecteze asupra lor. El a fost ofiţer elveţian. Un ofiţer elveţian avansat la gradul de colonel de către Napoleon. A participat la bătăliile de la Jena şi Eylau, la începutul războiului cu Spania. La 28 de ani devine general de brigadă. Participă la campania din Rusia, apoi, dezamăgit, trece de partea ruşilor şi participă la bătălia de la Leipzig. În 1828, ia parte, împreună cu fostul său elev, ţarul Nicolae I, la campania împotriva turcilor.

Participă la înfiinţarea Academiei militare din Moscova. În 1837, este publicată opera sa fundamentală *Manual al artei războiului*, un manual destinat viitorului ţar, Alexandru.

[9] Gérard Chaliand, ANTHOLOGIE MONDIALE DE LA STRATEGIE DES ORIGIONES AU NUCLEAIRE, Edition Robert Laffont, Paris, 1990, pp. 785 – 788.

Ca şi Clausewitz, Jomini se ocupă de arta războiului. Şi el scrie că trecerea de la politică la război este o combinație „prin care un om de stat trebuie să judece când un război este convenabil, oportun, chiar indispensabil, şi să determine diversele operații necesare pentru atingerea scopului.“[10]

Motivele pentru care un stat duce un război sunt, după Jomini, următoarele:

- pentru a revendica drepturi sau pentru a se apăra;
- pentru a-şi satisface mari interese publice, cum sunt cele care țin de comerț, de industrie şi de tot ceea ce priveşte prosperitatea națiunilor;
- pentru a susține vecinii sau pentru a menține echilibrul politic;
- pentru a îndeplini stipulațiile de alianțe ofensive şi defensive;
- pentru a propaga doctrine, a le comprima sau a le apăra;
- pentru a extinde influența sa sau puterea sa prin achiziții necesare statului;
- pentru a salva independența națională amenințată;
- din mania cuceririlor şi din spirit de invazie.

Fiecare dintre aceste războaie poate fi ofensiv sau defensiv. Dar mai sunt şi alte circumstanțe şi complicații ale situațiilor ce generează războaie, cărora Jomini le acordă atenția cuvenită. Ele provin din situația specifică a părților, astfel:

1. Războiul dus de unul singur împotriva unei alte puteri;
2. Războiul dus de unul singur împotriva mai multor stat aliate între ele;
3. Războiul dus, împreună cu un stat aliat, împotriva unui singur inamic;
4. Războiul în care eşti parte principală sau numai un auxiliar;
5. În acest din urmă caz, se va interveni de la începutul războiului sau în timpul unei lupte deja mai mult sau mai puțin angajate;
6. Teatrul va fi pe teritoriul țării inamice, al unui aliat sau pe teritoriul propriu;
7. Dacă războiul este de invazie, el poate fi vecin sau îndepărtat, înțelept şi cu măsură sau extravagant;
8. Războiul poate fi național, fie împotriva noastră, fie împotriva inamicului;
9. În sfârşit, există războaie civile şi religioase la fel de periculoase şi de deplorabile.

[10] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 866.

Odată declanşat, războiul trebuie dus după principiile artei militare; există însă o mare diferență între natura operațiilor, potrivit unor şanse. Jomini dă un exemplu foarte interesant privind aceste diferențe, ceea ce conduce la o mai bună înțelegere a filosofiei războiului acelor vremuri: „De exemplu, 200.000 de francezi care vor să supună Spania ridicată împotriva lor ca un singur om, nu vor manevra la fel cu 200.000 de francezi care vor să acționeze asupra Vienei, sau a oricărei alte capitale, pentru a dicta condițiile de pace (1809); nu li se va face luptătorilor de gherilă Mina onoarea de a se lupta cu ei aşa cum s-a luptat la Borodino.“[11]

Toate aceste comportamente depind, după Jomini, de ceea ce el numeşte *politică militară* sau *filozofie a războiului*.

În continuare, Jomini analizează combinațiile care se raportează la aceste politici, la această filosofie şi la diplomație.

Războaiele pot fi:

TIPURI DE RĂZBOAIE	CARACTERISTICI
Războaie ofensive pentru a revendica anumite drepturi	Războiul cel mai just va fi acela care se fundamentează pe drepturi incontestabile şi va oferi statului avantaje. Din păcate, foarte multe din aceste drepturi, pe baza cărora se declanşează războaiele, nu sunt decât nişte pretexte, nişte convenienţe. Regulile pentru aceste războaie constau în a şti să atingi scopul propus şi să profiți. Operațiile ofensive trebuie să fie proporționate cu scopul propus. Prima este ocuparea provinciilor revendicate; poți apoi dezvolta ofensiva potrivit circumstanţelor şi forțelor respective, cu scopul de a obține cesiunea dorită, amenințând adversarul la el acasă. Totul depinde de alianțe şi de mijloacele militare ale celor două părți. Esențialul este să nu se trezească invidia unui terț care ar putea oferi sprijin țării atacate.
Războaie defensive în politică şi ofensive d.p.v. militar	Orice stat atacat preferă să-şi apere teritoriul pe care-l reclamă cel care l-a atacat. Uneori, statul de la care se cere o parte din teritoriu şi care este ame-

[11] Idem, 867.

	ninţat cu forţa armată, preferă să atace el preventiv. Totul depinde de condiţiile concrete. Uneori, este preferabil să invadezi statul care urmează să te atace; alteori, este mai bine să-l aştepţi să te atace el. Dacă luptele se duc pe teritoriul tău, ai unele avantaje. Dacă principiile strategiei rămân imuabile, adevărurile politicii războiului pot aduce multe modificări în teatru, atât în ceea ce priveşte moralul populaţiei, localităţile, cât şi comportamentul celor care sunt în fruntea armatelor statelor beligerante. Principiile războiului rămân neschimbate; ceea ce se schimbă este politica şi morala. Acestea se supun calculului probabilităţilor. Una este să planifici un război împotriva Rusiei, Franţei sau Austriei şi alta să duci unul împotriva Turciei sau oricărei altei naţiuni orientale, ale căror armate sunt indisciplinate şi nu respectă nici o ordine.
Războaie de convenienţă	Invazia Sileziei de către Frederic al II-lea a fost un război de convenienţă; la fel şi cel de succesiune din Spania. Există două feluri de războaie de convenienţă: cele duse de un stat puternic pentru a se dota cu frontiere naturale şi pentru a obţine un avantaj politic şi comercial (economic) important; cele duse pentru diminuarea puterii unui rival periculos sau pentru a-i împiedica dezvoltarea. Dar un stat nu va ataca niciodată singur un rival periculos, ci doar în coaliţie cu alte state.
Războaie cu sau fără aliaţi	Sunt totdeauna de preferat războaiele duse cu aliaţi. Desigur, doi aliaţi mai puţin puternici, împotriva unui stat puternic, s-ar putea să nu fie o soluţie; dar, oricum, este de dorit să fi aliat cu vecinul decât să te găseşti singur în faţa inamicului.
Războaie de intervenţie	Cel mai avantajos dintre războaie este intervenţia într-o luptă deja angajată. Statul care intervine are avantajul că va înclina balanţa în favoarea statului (sau coaliţiei, alianţei) pentru care intervine Există două tipuri de intervenţie: cea prin care un stat încearcă să se introducă în *problemele in-*

terioare ale vecinului său şi cea prin care se intervine în *relaţiile exterioare* ale vecinilor. Intervenţia în problemele interioare a fost tot timpul condamnată şi nepopulară. Toate intervenţiile de acest gen, în cele din urmă, au eşuat. Intervenţia în *relaţiile exterioare* ale vecinilor este mai legitimă, mai naturală şi chiar mai avantajoasă. Trei motive justifică o astfel de intervenţie: un tratat de alianţă ofensivă sau defensivă prin care un stat se angajează să susţină un aliat; menţinerea echilibrului politic; posibilitatea de a profita de un război deja angajat, nu neapărat cu scopul de a deturna consecinţe supărătoare, cât mai ales pentru a profita.

Intervenţiile sunt de natură diferită, la fel şi războaiele care rezultă din acestea:

1. se intervine în mod auxiliar ca urmare a unor tratate anterioare şi ca mijlocire a unor corpuri secundare a cărei formă este determinată;

2. se intervine ca parte principală pentru a susţine un vecin mai slab al cărui stat trebuie apărat, ceea ce duce la *transportul teatrului de război* departe de frontierele proprii;

3. se intervine, de asemenea, ca parte principală, când eşti un vecin al teatrului de război, ceea ce presupune o coaliţie de mai multe mari puteri împotriva uneia;

4. Se intervine într-o luptă deja angajată, sau înaintea declaraţiei de război.

Aceste intervenţii sunt, toate, extrem de delicate şi pline de neprevăzut. Spre exemplu, campaniile dintre 1799 şi 1805 constituie astfel de exemple. Rezultă de aici că astfel de intervenţii îndepărtate pot adesea să compromită armatele care au primit asemenea de misiuni. Singurul lor avantaj este, poate, acela că ţările respective nu pot fi invadate, teatrul de război fiind mult prea departe de frontierelor lor. Ceea ce constituie o nenorocire pentru general, poate fi un bine pentru stat.

În războaiele de această natură, esenţialul este să fie ales un comandant al armatei, deopotrivă

	politic şi militar; trebuie stipulat cu aliaţii ceea ce revine fiecăruia în cadrul operaţiilor; în sfârşit, este necesar să se determine un punct obiectiv care să fie în armonie cu interesele comune. Aceste condiţii se realizează însă foarte greu. Din această cauză, majoritatea coaliţiilor au eşuat.
Războaie de invazie prin spiritul de cucerire sau alte cauze	Există două tipuri de invazii: cele prin atacul unor puteri limitrofe şi cele care se efectuează în depărtare, prin traversarea unor ţinuturi vaste ale căror populaţii sunt mai puţin neutre, îndoielnice sau ostile. Nu toate războaiele de invazie au fost dezavantajoase. Alexandru, Cezar şi Napoleon (jumătate din cariera sa) au probat acest lucru. Numai că astfel de avantaje au limite fixate prin însăşi natura lor, astfel încât, dacă sunt depăşite, urmează extremele dezastruoase. Exemplele sunt numeroase: Cambyse în Nubia, Darius în Sciţia, Crasus şi împăratul Iustinian la parţi, Napoleon în Rusia. Napoleon, inclusiv în confruntarea cu Anglia, se pare că a fost trimis pe această lume pentru a-i învăţa pe generali şi pe şefii de state tot ceea ce ei trebuie să evite: victoriile sale sunt lecţii de abilitate, activism şi îndrăzneală; dezastrele sale sunt exemple moderatoare impuse de prudenţă. Războiul de invazie, fără motive plauzibile, este un atentat contra umanităţii, aşa cum a fost cel al lui Gingis Han; dar când el poate fi justificat printr-un mare interes şi un motiv remarcabil, este susceptibil de scuze, chiar de aprobare. Invazia Spaniei din 1808 şi cea din 1823 diferă atât în ceea ce priveşte scopurile, cât şi rezultatele. Prima, dictată din spirit de invazie şi condusă cu virulenţă, ameninţa însăşi existenţa naţiunii spaniole şi a fost fatală autorului ei. Cea de a doua, care nu a vizat decât doctrinele periculoase şi a menajat interesele generale, a reuşit, tocmai pentru că a găsit un sprijin în cadrul populaţiei. Asemenea războaie – spune Jomini, fără să aibă pe deplin dreptate –, din fericire, sunt foarte rare. Viaţa l-a contrazis, pentru că au urmat cele

	două mari conflagrații mondiale, iar seria invaziilor de tot felul nu s-a încheiat, ci doar a căpătat un nou nume: globalizare. Dar nici în vremurile acelea nu a fost altfel. Invazia lui Napoleon în Spania a demonstrat-o. Au demonstrat-o şi războaiele Revoluției franceze din 1792, 1793 şi 1794; Franța a fost asaltată de întreaga Europă, atât pe uscat, cât şi pe mare. Războiul din 1828 a demonstrat că turcii imperiului de atunci nu sunt respectabili decât în incinta frontierelor lor.
Războaie de opinii	Războaiele de opinie se prezintă sub trei forme: se limitează la lupte intestine, sunt, adică, războaie civile; pot fi însă, deopotrivă, lupte interne, dar şi exterioare; se limitează la un conflict cu străinătatea. Războaiele de opinie sau de doctrine dintre două state aparțin şi ele, la rândul lor, clasei războaielor de intervenție. Aceste războaie, fie că provin din dogme religioase, fie că sunt cauzate de doctrine politice, nu sunt mai puțin deplorabile, întrucât, ca şi cele naționale, angajează pasiuni violente care le fac răzbunătoare, crude, teribile. Războaiele islamice, cele ale cruciadelor, Războiul de 30 de ani, cele ale Ligii fac parte din această specie. Scopul şi mobilul acestor războaie este însă unul mai mult de esență politică decât religioasă. Nu pentru a triumfa Biserica romană a susținut Filip al II-lea Liga în Franța… Suedezii, în Războiul de treizeci de ani, şi Filip al II-lea, în Franța, aveau în țară un auxiliar mult mai puternic decât propriile lor armate. Dogma nu are decât inamici. Aşa se explică teribilismul luptelor dintre islam şi cruciade. Războaiele de opinie politică prezintă aceleaşi simptome, aceleaşi puncte de rezistență şi aceleaşi şanse. În 1792, o mulțime de societăți extravagante promovau faimoasa *Declarație a drepturilor omului* în întreaga Europă, iar guvernele, alarmate, au

	luat armele pentru a înăbuşi acest vulcan înainte de a erupe. Nu războiul era însă mijlocul cel mai potrivit pentru a înăbuşi o idee inflamantă. Timpul este cel care le rezolvă pe toate. Timpul şi înţelepciunea naţiunii. Astfel de pasiuni trec tot atât de repede cum au apărut. Dacă nu s-ar fi intervenit în Franţa, niciuna din acele cruzimi n-ar fi avut loc. Din punct de vedere militar, asemenea intervenţii sunt teribile, pentru că armata invadatoare nu va ataca numai forţele militare, ci şi populaţia civilă, instituţiile, valorile etc. Historia nu oferă decât un singur exemplu al unei asemenea lupte, cea a Revoluţiei franceze, şi acest lucru poare să demonstreze că pericolul atacării unei naţiuni exaltate este totdeauna foarte mare pentru cei care cred că vor reuşi… Regulile unui astfel de război sunt, după Jomini, cele ale luptelor naţionale, diferind de acestea doar într-un singur punct, şi anume acela că obiectivul este ocuparea şi supunerea ţării. Războiul din Spania din 1823 este un exemplu. Războiul Revoluţiei a fost, în acelaşi timp, război de opinie, război naţional şi război civil, în timp ce primul război din Spania, din 1808, a fost naţional, cel din 1823 o luptă parţială de opinie, fără naţionalitate, de unde şi diferenţa enormă de rezultate.
Războaie naţionale	Războaiele naţionale sunt cele mai redutabile dintre toate. Sunt războaie care se declanşează împotriva unei populaţii întregi sau, cel puţin, împotriva majorităţii acestei populaţii animate de un nobil foc de independenţă. Armata care intră într-o astfel de ţară nu posedă nici măcar spaţiul unde să se campeze. Aprovizionările nu pot fi făcute decât prin sabie. Convoaiele sale sunt pretutindeni ameninţate. Un astfel de deznodământ, care se vede totuşi destul de rar, este produs de cauze opuse: un popor înrobit se ridică în masă, la chemarea guvernului şi a conducătorilor săi, animat de o nobilă dragoste faţă de suveran şi faţă de patrie. La fel, un popor

	fanatic se înarmează cu vocea predicatorilor şi un popor, exaltat de opiniile politice sau de iubirea scară pe care o poartă instituţiilor sale, se postează în faţa inamicului, pentru a apăra tot ce are mai sacru. Inamicul va întâmpina greutăţi insurmontabile privind staţionarea, aprovizionarea etc.
Mici războaie	Contează foarte mult natura, adică relieful ţării respective. Ţările montane sunt cele care au popoarele cele mai redutabile. Urmează ţările cu suprafeţe mari împădurite. Lupta elveţienilor împotriva Austriei şi ducelui de Bourgogne, cele ale catalanilor, în 1712 şi în 1809, dificultăţile întâmpinate de ruşi în Caucaz .etc. demonstrează cu prisosinţă acest adevăr. Obstacolele pe care o armată le întâmpină, atât în războaiele de opinie, cât şi în războaiele naţionale sunt imense şi fac foarte dificilă misiunea generalului. Exemplele de acest gen sunt şi ele numeroase: lupta Ţărilor de Jos împotriva lui Filip al II-lea, cea a americanilor împotriva englezilor, cele ale spaniolilor, portughezilor şi tirolienilor împotriva lui Napoleon etc. Lupta populaţiilor trebuie să se sprijine, totuşi, pe o armată regulată, pe un nucleu puternic; numai o astfel de armată poate să organizeze şi să direcţioneze în mod eficient ridicarea la luptă a poporului. Jomini relatează cum, într-o singură noapte, francezii au pierdut două companii, fără să ştie nimeni ce s-a întâmplat cu adevărat cu ele, în timp ce numeroase forţe franceze au intrat în ambuscade şi în capcane de tot felul. „Nici o armată – scrie el – oricât ar fi de călită, n-ar putea lupta cu succes împotriva unui astfel de sistem aplicat de un mare popor, dacă nu dispune de forţe formidabile cu care să ocupe toate punctele esenţiale ale ţării, să acopere toate comunicaţiile sale şi să furnizeze corpuri active puternice pentru a-l bate pe inamic pretutindeni unde el îşi face apariţia.“
Războaie civile şi religioase	Războaiele intestine, atunci când nu sunt legate de o ceartă externă, sunt de regulă rezultatul unei

	lupte de opinii, de natură politică sau religioasă. În Evul Mediu, ele au fost, cel mai adesea, rezultate din certuri feudale. Războaiele cele mai deplorabile sunt, totuşi, cele religioase. Sunt lupte politice, dar şi lupte care rezultă din fanatisme religioase. Ludovic al XIV-lea, spre exemplu, a vânat un milion de protestanţi industriali. Războaiele fanatice devin oribile atunci când sunt amestecate cu cele din exterior, chiar dacă nu sunt, aparent, decât certuri de familie. Aceste războaie nu au legi, nici morală, sunt pur şi simplu nişte ciomăgeli furibunde, din care profită totdeauna cei interesaţi.
Războaie duble şi cele rezultate din pericolul de a întreprinde două războaie în acelaşi timp	Romanii aveau o maximă, aceea de a nu întreprinde niciodată două mari războaie în acelaşi timp. Se poate însă întâmpla – spune Jomini – ca un stat să fie nevoit să ducă războaie împotriva a două popoare vecine. În acest caz, statul respectiv ar trebui să-şi găsească neapărat un aliat, tocmai pentru a menţine un echilibru politic. Interesul nu este însă acelaşi. Ludovic al XIV-lea, Frederic cel Mare, împăratul Alexandru şi Napoleon au susţinut războaie imense împotriva Europei coalizate. Depinde care este scopul unei astfel de coaliţii. Marea coaliţie împotriva lui Ludovic al XIV-lea s-a justificat prin reacţia împotriva unor posibile agresiuni, de tipul celor precedente, care au alarmat vecinii. Cei mai buni aliaţi ai lui Ludovic al XIV-lea n-au fost însă electorul de Bavaria sau ducele de Savoia, ci înseşi slăbiciunile adversarilor săi. Aceste două războaie, ca şi cel susţinut de împăratul Alexandru în 1812, au fost aproape imposibil de evitat. Napoleon este singurul dintre suveranii moderni care a reuşit să întreprindă, în mod voluntar, în acelaşi timp, două şi chiar trei înspăimântătoare războaie împotriva Spaniei, Angliei şi Rusiei. Războaiele duble trebuie deci, pe cât posibil, evitate. Dacă nu este posibil, atunci trebuie găsită o soluţie pentru a restabili echilibrul între părţi, fie prin noi aliaţi, fie prin alte mijloace, îndeosebi politice.

În ceea ce priveşte **strategia**, Jomini elaborează o serie de idei care vor conta mult în definiţiile viitoare. El spune că arta militară are cinci ramuri principale:

- Strategia;
- Marea tactică;
- Logistica;
- Tactica de detaliu;
- Arta inginerească (geniul, fortificaţiile NN).

El le va trata doar pe primele trei. În aceste sens, apelează la o metodologie. Presupune că o armată intră în campanie. Prima grijă a comandantului va fi să convină cu decidentul politic (cu guvernul) ce fel de război va duce. Apoi, el va trebui să studieze teatrul de confruntare. În urma concluziilor care se desprind, el va alege, împreună cu şeful statului, baza de operaţii cea mai convenabilă, în funcţie de frontierele sale, de cele ale aliaţilor şi de alţi factori.

În raport cu aceste alegeri, se va fixa *scopul* care urmează să fie atins şi *zona de operaţii* ce se va adopta. Comandantul va formula un prim obiectiv pentru întreprinderile sale, va alege *linia de operaţii* pe care le va duce în acest punct, fie ca linie temporară, fie ca linie definitivă, astfel încât să ofere cele mai multe avantaje, fără asumarea unor riscuri prea mari.

Pe această linie de operaţii, armata va avea un *front de operaţii* şi un *front strategic*. Înapoia acestui front, este bine ca armata să aibă o *linie de apărare*, pentru a-i servi drept sprijin la nevoie[12]. Poziţiile pasagere (vremelnice) pe care corpurile de armată le vor ocupa pe frontul de operaţii sau pe linia de apărare vor fi poziţii strategice, vor avea adică valoare strategică.

În timpul luptei, armata va adopta una sau două linii strategice de manevră, care nu se confundă cu linia generală a operaţiilor.

Pentru a lega frontul strategic de bază, vor fi formate, pe măsură ce se înaintează, *linii de etape* şi *linii de aprovizionare*, precum şi depozite etc. Este posibil ca să se realizeze mai multe fronturi strategice.

În aceste condiţii, va avea loc bătălia. Dacă şocul va fi indecis, acţiunea se va opri pentru a rîncepe lupta; dacă succesul este asigurat, se va continua acţiunea pentru a se depăşi primul obiectiv şi a se adopta un al doilea.

Jomini dă o serie de detalii în ceea ce priveşte organizarea riguroasă a acţiunii, constituirea grupărilor pentru asedierea unui loc, a unor rezerve strategice, a unor linii intermediare, a amenajărilor pentru trecerea unor cur-

[12] În timpul bătăliei de la Adrianopole, armata romană nu a beneficiat de o astfel de linie, şi, din acest motiv, nu a putut face faţă atacului rapid şi în forţă al cavaleriei goţilor.

suri de apă, pentru cantonamentele pe timp de iarnă etc., toate acestea constituind desfăşurarea ordinară, obişnuită a unui război.

El spune că tot ceea ce cuprinde un teatru de război ţine de domeniul ***strategie*i**, care presupune:

1. definirea acestui teatru şi a diverselor combinaţii pe care acesta le oferă;
2. determinarea punctelor decisive care rezultă din aceste combinaţii şi a direcţiei celei mai favorabile care trebuie dată acţiunilor;
3. alegerea şi stabilirea bazei fixe şi a zonei de operaţii;
4. determinarea punctului obiectiv care se propune, fie ofensiv, fie defensiv;
5. fronturile de operaţii, fronturile strategice şi linia de apărare;
6. alegerea liniilor de operaţii care duc de la bază la punctul obiectiv sau la frontul strategic ocupat de armată;
7. alegerea celei mai bune dintre liniile strategice care trebuie luată pentru o operaţie dată; diferitele manevre pentru a cuprinde aceste linii în diversele lor combinaţii;
8. bazele de operaţii eventuale şi rezervele strategice;
9. marşurile armatelor considerate ca manevre;
10. magazinele considerate în raporturile lor cu marşurile armatelor;
11 fortăreţele care se au în vedere ca mijloace strategice, ca refugii ale unei armate sau ca obstacole în marşul său: adăposturi de făcut sau de acoperit;
12. punctele unde se vor aşeza tabere retranşate, capete de pod etc.;
13. diversiunile sau marile detaşamente care ar deveni utile sau necesare.

Independent de aceste combinaţii, care intră principial în proiecţia planului general pentru primele acţiuni ale campaniei, există şi alte operaţiuni mixte ce fac parte din strategie, prin direcţia pe care o dau, şi din tactică, prin modul cum sunt executate, cum, ar fi: trecerea peste cursurile de apă, cartiruirea pe timp de iarnă, retragerile, surprizele, convoierile, coborârea diferitelor pante etc.

Cea de a doua ramură indicată este ***tactica***, prin care Jomini înţelege manevrele unei armate pe câmpul de bătaie sau de luptă şi diversele formaţiuni pentru a duce trupele la atac.

Cea de a treia ramură este ***logistica*** sau arta practică de a pune în mişcare armatele, detaliul material al marşurilor şi formaţiunilor, aşezarea taberelor şi cantonamentelor, într-un cuvânt, execuţia combinaţiilor strategiei cu tactica.

În vremea aceea (ca şi azi, de altfel), existau mai multe controverse în ceea ce priveşte delimitarea diferitelor ramuri ale ştiinţei militare.

„Eu spun că strategia este arta de a face războiul pe hartă, arta de a îmbrăca, de a cuprinde întregul teatru de război; tactica este arta de a lupta pe teren unde va avea loc şocul, de a plasa aici forţele după localităţi şi a le pune în acţiune în diverse puncte ale câmpului de bătaie, adică într-un spaţiu de patru sau de cinci linii, în aşa fel încât toate corpurile care acţionează să poată să primească ordine şi să le execute chiar şi în cursul acţiunii; în sfârşit, logistica nu este, în fond, decât ştiinţa de a pregăti sau de a asigura aplicarea celorlalte două.“[13]

Unii au criticat aceste definiţii, spune Jomini., fără să pună altceva mai bun în loc. Este adevărat că soarta unor bătălii a fost decisă adesea prin simple mişcări strategice, dar aceasta s-a întâmplat numai în cazuri speciale, adică împotriva unor armate disperate, incapabile să opună o reacţie adecvată. În aceste condiţii, multe bătălii au fost câştigate. De aceea, el revine cu o definiţie şi mai precisă: „S-ar putea spune că *tactica* este lupta, iar *strategia* cuprinde întregul război, înainte de luptă şi după luptă, cu excepţia staţionărilor, dar şi ele aparţin strategiei pentru a decide asupra celor care trebuie făcute şi cum trebuie acoperite şi protejate. Strategia decide unde trebuie să se acţioneze; *logistica* aduce şi plasează trupele în acest loc; tactica decide întrebuinţarea lor şi modul de execuţie“[14]

Marea tactică, după Jomini, cuprinde următoarele obiective:

1. alegerea poziţiilor şi a liniilor bătăliei defensive;
2. raportul şi relaţia apărare-ofensivă în luptă;
3. diferitele ordini de bătaie sau marile manevre proprii atacului unei linii inamice;
4. întâlnirea a două armate în marş şi bătăliile neprevăzute;
5. surprinderile armatelor;
6. dispoziţiile pentru conducerea trupelor în luptă;
7. atacul poziţiilor şi taberelor retrase;
8. ajutorul.

Toate celelalte operaţii ale războiului intră în ceea ce Jomini numeşte detalii ale *micului război*. Acestea sunt: convoierea, furajele, luptele parţiale ale avangărzii sau ariergărzii, atacul posturilor mici, cu alte cuvinte tot ce este executat de o divizie sau de detaşamente izolate.

[13] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 885.
[14] Idem, p. 885

Aceste chestiuni extrem de precise, care nu prea lasă spațiu de interpretare sau de manevră cuvintelor, au avut rolul lor în epoca modernă. Este vorba de organizarea riguroasă a acțiunilor militare, de stabilirea clară a responsabilităților războiului, de delimitarea între politic şi militar, precum şi între diferitele componente ale dispozitivului militar.

Fără astfel de delimitări, acțiunea militară ar fi continuat să se mențină în confuzia Evului Mediu.

Ulterior, s-a mai ieşit din astfel de rigidități, definițiile fiind mult mai largi, pentru că aşa sunt şi confruntările, aşa este şi viața. Matematica războiului este una de tip probabilist, chiar haotic, nu toate bătăliile se supun aceloraşi reguli. Nici toate zilele anului nu sunt la fel.

Despre principiul fundamental al războiului. Jomini este convins că există un principiu fundamental al tuturor operațiilor războiului, care guvernează toate acțiunile şi toate bătăliile, poate cu excepția celor duse împotriva hoardelor sălbatice, în care inamicul nu respectă nici un fel de principiu.

Acest principiu consistă în:

1. A duce, prin combinații strategice, grosul forțelor unei armate, succesiv, asupra punctelor decisive[15] ale unui teatru de război şi, atât câte este posibil, asupra comunicațiilor inamicului fără a le compromite pe cele proprii.

2. A manevra în aşa fel încât să angajezi grosul forțelor numai împotriva fracțiunilor armatei inamice.

3. În ziua bătăliei, să dirijezi, prin manevre tactice, grosul forțelor tale asupra punctelor decisive ale câmpului de bătaie sau asupra unor părți ale liniei inamice.

4. A face în aşa fel încât masele armatei tale să fie nu numai prezente în punctul decisiv, dar şi să fie puse în acțiune cu energie şi în totalitate, în aşa fel încât să producă un efort simultan.

Arta războiului constă deopotrivă în a aduce forțele asupra acestor puncte decisive şi în a identifica, a recunoaşte şi a lovi astfel de puncte. Un teatru general de operații, în definitiv, nu prezintă decât trei zone: dreapta, stânga şi centru.

La fel, fiecare zonă, fiecare front de operații, fiecare poziție strategică şi linie de apărare, precum şi fiecare linie tactică de bătălie are aceleaşi divi-

[15] Conceptul „**atacul punctelor decisive**“ se foloseşte şi azi, exact în acelaşi sens în care se întrebuința şi pe vremea lui Jomini.

ziuni, adică două extremități şi un centru. Or, punctul decisiv se află undeva în aceste locuri.

Important este să-l vezi şi să-l înțelegi în dinamica lui. De aici, importanța manevrei pe care o întreprinzi. Ataci pe dreapta, pe stânga sau frontal. Esența artei războiului – spune Jomini – nu constă doar în a alege direcția de atac, deşi aceasta reprezintă, totuşi, punctul fundamental al strategiei.

Arta războiului ține de talentul execuției, de energie, de pricepere, de spiritul de orientare, de arta combinării forțelor între ele şi a forțelor cu mişcarea…

Combinații strategice. De îndată ce s-a hotărât declanşarea războiului, primul lucru care trebuie ştiut este dacă acest război va fi ofensiv sau defensiv.

Combinațiile strategice pot fi următoarele:

COMBINAȚII STRATEGICE	EXPLICAȚII ŞI CARACTERISTICI
Combinații ale sistemului operațiilor	Operațiile sunt ofensive şi defensive. Ofensiva se prezintă sub diferite fațete: dacă este îndreptată împotriva unui stat mare, îmbracă, în întregime sau în cea mai mare parte, forma unei *invazii*; dacă este vizată o provincie sau o linie de apărare este o *ofensivă ordinară*; dacă nu este decât un atac asupra unei poziții oarecare a armatei inamice şi se limitează la o singură operație, aceasta se numeşte *inițiativă a mişcărilor*. Din punct de vedere politic şi moral, ofensiva este totdeauna avantajoasă, pentru că se duce pe teritoriul inamic, distruge resursele acestuia şi le conservă pe cele proprii; există însă şi reacții extrem de virulente împotriva unei astfel de ofensive, atunci când cel atacat se ridică cu toate forțele sale pentru a-şi apăra patria. Sub raport militar, ofensiva are avantaje şi dezavantaje. În strategie, dacă ofensiva este împinsă până la rangul de invazie, dă linii de operații întinse în profunzime, care sunt totdeauna periculoase în teritoriul inamic. Ea nu este avantajoasă în strategie decât dacă se foloseşte în

	mod pasager. Important este să cucereşti şi să menţii iniţiativa strategică. Şi în tactică, ofensiva are avantaje, dar acestea sunt mai puţin numeroase ca în strategie, pentru că lupta este strânsă, la vedere, ceea ce cucereşti azi, poţi pierde mâine etc. Dacă aceste două operaţii – ofensiva şi apărarea – sunt combinate bine, ele pot da rezultate remarcabile şi în războiul defensiv, scopul acestui tip de război fiind acela de a apăra teritoriul vizat de inamic, a-i uza forţele, a-l obliga, în final, să renunţe la ofensivă, deci la război. În cele din urmă, este posibil ca armata care s-a apărat, după ce a echilibrat raportul de forţe, să treacă la ofensivă împotriva armatei care a atacat. De aceea, apărarea nu trebuie să fie inertă, ci ofensivă. În primele trei campanii ale războiului de şapte ani, Frederic cel Mare a fost agresor; în următoarele patru, el a trebuit să ducă o apărare ofensivă. L-au ajutat, bineînţeles, şi adversarii săi. La fel şi Wellington, care a jucat cam acelaşi rol în cea mai mare parte a carierei sale, în Portugalia, în Spania şi în Belgia.
Combinaţii ale teatrului de operaţii	Un teatru de operaţii cuprinde toate ţinuturile în care două puteri se pot ataca, fie în teritoriul lor propriu, fie în cel al aliaţilor sau al altor puteri secundare antrenate în conflict. Teatrul de război poate cuprinde însă şi zone maritime, şi atunci el se extinde dincolo de graniţele unui singur stat. *Teatrul general de război* este vast. El nu trebuie confundat cu teatrul de operaţii pe care fiecare armată îl deschide acolo unde luptă. Este posibil ca operaţiile să fie combinate, sau fiecare armată să acţioneze separat. În primul caz, teatrul este un fel de eşichier pe care strategia face în aşa fel încât armatele să acţioneze împreună, coordonat, pentru atingerea unui scop comun. În cel de al doilea, fiecare armată va avea teatrul ei de operaţii.

	Teatrul de operaţii al unei armate cuprinde terenul pe care acţionează acea armată. Independent de accidentele topografice, fiecare teatru sau eşichier asupra căruia trebuie să se opereze cu una sau mai multe armate se compune, pentru cele două părţi, din: 1. o bază de operaţii fixe; 2. un scop obiectiv principal; 3. fronturi de operaţii, fronturi strategice şi linii defensive; 4. zone şi linii de operaţii; 5. linii strategice temporare şi linii de comunicaţii; 6. obstacole naturale sau artificiale care trebuie trecute sau care sunt opuse inamicului; 7. puncte strategice geografice important de a fi ocupate în ofensivă sau acoperite în apărare; 8. baze de operaţii accidentale şi intermediare între scopul obiectiv şi baza pozitivă; 9. puncte de refugiu în caz de revers. Pornind de la aceste remarci, s-au purtat, în teoria militară, numeroase discuţii pe foarte multe teme, cum ar fi cele privitoare la drumurile convergente, la alegerea fluviilor ca linii de operaţii, ca linii strategice, de apărare sau, pur şi simplu, de aprovizionare etc. Aceleaşi discuţii s-au purtat şi pe teme referitoare la punctele decisive, la rolul jucat de terenul muntos asemenea zidului chinezesc etc. Napoleon, totuşi, spunea că „o armată trebuie să treacă peste tot unde un om poate să pună piciorul“. Acest lucru l-a dovedit şi armata lui Gingis Han care a trecut, pe timp de iarnă, în şase luni, dificilii munţi Tianşan, pentru a zdrobi rezistenţa lui Mohamed. De unde rezultă – aşa cum susţine şi Jomini – că, într-un teatru de război, nu există accidente topografice sau artificiale insurmontabile.
Combinaţii ale bazelor de operaţii	Primul punct al unui plan de operaţii este asigurarea unei bune *baze de operaţii*. Baza de operaţii este suprafaţa sau porţiunea dintr-un stat

	de unde o armată îşi va extrage resursele şi întăririle, de unde ea va pleca pentru o expediţie ofensivă, unde va găsi un refugiu în caz de nevoie şi, în sfârşit, pe care va trebui să se sprijine dacă trebuie să-şi apere ţara. Porţiunea aceasta de teren trebuie să îndeplinească anumite condiţii care să răspundă scopurilor şi obiectivelor războiului: să aibă obstacole naturale şi artificiale, resurse etc. În afară de aceasta, mai trebuie amenajată o bază în linia a doua. Fiecare armată poate avea succesiv mai multe baze. Spre exemplu, o armată franceză care operează în Germania – scrie Jomini – ar avea, ca primă bază, Rinul. Înapoia Rinului, ea ar putea avea baze pe Meuse sau pe Moselle, pe Sena şi chiar pe Loara. Şi despre aceste baze s-au purtat, la vremea respectivă, discuţii numeroase. Nimeni nu a contestat însă necesitatea lor. Ele trebuie să fie atâtea de câte are nevoie o armată şi organizate în aşa fel încât să asigure toate funcţiunile strategice, de la cele care ţin de strategia forţelor şi mijloacelor până la asigurarea condiţiilor desfăşurării corespunzătoare, neîntrerupte şi oportune a operaţiilor.
Combinarea punctelor şi liniilor strategice, a punctelor decisive ale teatrului de război şi a obiectivelor de operaţii	Punctele şi liniile strategice erau, în vremea lui Jomini, de natură diversă. La fel au rămas şi acum, păstrând, bineînţeles, proporţiile. Unele sunt puncte strategice geografice permanente. Altele devin strategice datorită plasamentului forţelor inamicului sau al forţelor proprii. Acestea sunt, ceea ce autorul numeşte *puncte strategice de manevre*. Unele au o importanţă mai mică, altele au o mare importanţă. Pe acestea din urmă Jomini le numeşte *puncte strategice decisive*. Calitatea de puncte strategice este dată de importanţa militară, fie ca noduri de transport sau de comunicaţii, fie ca puncte obligatorii de

trecere, fie ca noduri orografice etc. şi, dacă, bineînţeles, se găsesc în teatru, în zona acţiunilor sau în oricare alt loc care are o legătură cu războiul respectiv sau cu teatrul de război.

Liniile strategice, geografice sau relative, sunt totdeauna temporare. Ele ţin de modul de desfăşurare a acţiunilor şi leagă punctele strategice decisive şi obiective. Acestea sunt sau pot fi *linii strategice permanente*, cu rol foarte important în desfăşurarea operaţiilor. *Punctul strategic decisiv* este cel care influenţează în mod notabil fie ansamblul unei campanii, fie una din acţiunile majore care se duc în zonă.

Aceste puncte decisive sunt de mai multe feluri: unele sunt puncte sau linii geografice care au o importanţă permanentă şi derivă din configurarea eşichierului: valea Dunării, Rinul, Meuse, Marea Nordului etc. Toata acestea, ca şi intersecţiile mai multor văi, creste, căi de comunicaţii, magistrale etc., pot fi considerate astfel de puncte şi linii. Jomini arată că unul din aceste puncte strategice decisive permanente este oraşul Leipzig, întrucât se găseşte la joncţiunea tuturor comunicaţiilor din Nordul Germaniei. De altfel, toate capitalele europene şi nu numai sunt astfel de puncte.

Categoria următoare de puncte decisive cuprinde ceea ce rezultă din efectuarea manevrelor şi include acele puncte ce fac parte din amplasamentul trupelor celor două părţi.

Rezultă, ca principiu general, că *punctele decisive de manevră* sunt cele ale extremităţilor inamicului, de unde acesta poate fi separat mai uşor de baza sa şi de armatele sale secundare, fără ca trupele proprii să-şi asume prea multe riscuri. Punctul decisiv al unui câmp de bătălie se determină astfel:

1. prin configurarea terenului;
2. prin combinarea localităţilor cu scopul strategic pe care şi-l propune o armată;

	3. prin amplasamentul forţelor respective.
Combinarea punctelor obiective	Există puncte de manevră şi altele care sunt geografice, cum ar fi spre exemplu o fortăreaţă importantă, linia unui fluviu, un front de operaţii care oferă linii de apărare sau puncte de sprijin pentru acţiunile viitoare. Combinarea manevrelor şi acestor puncte, analiza lor, în funcţie de obiectivele urmărite, de circumstanţe şi de situaţia reală ar putea duce la soluţii foarte interesante. În strategie, scopul unei campanii determină obiectivul strategic. Dacă acest obiectiv este ofensiv, punctul va fi ocuparea capitalei inamice, sau a unei provincii militare a cărei pierdere l-ar putea determina pe inamic să ceară pace. În războiul de invazie, cel care asaltează îşi propune ca obiectiv cucerirea capitalei inamicului. În apărare, punctul obiectiv va fi apărarea a ceea ce atacatorul vrea să cucerească. Punctul principal obiectiv al defensivei va fi apărarea capitalei. *Obiectivele de manevră* se referă la distrugerea sau descompunerea armatei inamice. Primul dintre cei care au înţeles acest principiu a fost Napoleon. El şi-a propus ca obiectiv decisiv, în primul rând distrugerea armatelor inamicului. Acest principiu n-a avut, în campania din Rusia, acelaşi succes ca în Germania. Dar aceasta este o excepţie. Regula rămâne. O altă interpretare pe care o dă Jomini acestui sistem este combinarea obiectivelor politice cu cele strategice, în sensul influenţării, prin combinaţii de cabinet, a obiectivelor strategice. În acest caz, astfel de combinări s-ar numi *puncte obiective politice*. Uneori, războaiele sunt declanşate pentru a satisface obiective politice, adesea foarte importante, dar de multe ori foarte puţin raţionale şi care, strategic vorbind – spune Jomini –, conduc mai degrabă la greşeli grave decât la operaţii utile.

Combinări ale fronturilor de operaţii, ale fronturilor strategice, ale liniilor de apărare şi poziţiilor strategice	Rezultă din astfel de combinări, fronturile operaţiilor, fronturile strategice, liniile de apărare şi poziţiile strategice. Între acestea există raporturi foarte strânse, dar şi diferenţieri specifice importante.
Fronturi de operaţii şi fronturi strategice	O armată, imediat ce ajunge în teatru, ocupă *poziţii strategice*. Frontul pe care se dispune pentru a face faţă inamicului se numeşte *front strategic*. Porţiunea de unde se aşteaptă să acţioneze inamicul se numeşte *front de operaţii*. Aceste fronturi sunt atât de apropiate ca rol şi loc, încât, uneori, se confundă. Denumirea de *front strategic* este cea mai potrivită – consideră Jomini – pentru a desena poziţiile reale ocupate de armată, în timp ce numele de *front de operaţii* desemnează spaţiul geografic care separă cele două armate, are o dezvoltare ce se integrează fronturilor lor strategice şi localizează mai bine locul probabil unde va avea loc confruntarea.
Combinarea liniilor de apărare	*Liniile de apărare* sunt strategice şi tactice. Cele strategice ţin de sistemul de apărare al statului, cum ar fi, spre exemplu, liniile de frontieră fortificate, aliniamente fortificate etc., în timp ce altele sunt sau pot fi linii pasagere dar de importanţă strategică. În vremea aceea, liniile de frontieră erau primele linii de apărare strategică şi, de aceea, se căuta ca ele să se sprijine pe obstacole naturale puternice (lanţuri muntoase, fluvii etc.). Fluvii, precum Oder, Rin, Elba erau considerate linii de apărare foarte puternice, permanente. În ceea ce priveşte *liniile de apărare eventuale*, se poate spune că orice obstacol – lanţ muntos de mai mică importanţă, râuri, locuri greu accesibile etc. – erau privite ca linii de apărare deopotrivă strategice şi tactice.
Combinarea poziţiilor strategice	Există poziţii strategice şi poziţii tactice. Primele se ocupă pentru un timp dat cu scopul de a cuprinde frontul de operaţii pe o suprafaţă

mare, mult mai mare decât cea pe care, probabil, va avea loc lupta. Aceste poziţii se aleg înapoia unor cursuri de apă, a frontierei, a unor linii de apărare etc. Jomini include în aceeaşi clasă şi campările temporare, etapele de marş, taberele etc. Poziţiile strategice sunt, în general, poziţii de observare, de aşteptare, de sondare, urmărindu-se, prin ele, facilitarea manevrelor, a poziţionării tactice, a desfăşurării ulterioare a acţiunilor.

În defensivă, este avantajos ca fronturile strategice şi liniile de apărare să aibă, pe flancuri, ca şi de front, obstacole puternice, naturale şi artificiale care pot servi ca punct de sprijin. Ele pot oferi un front strategic numit *pivot al operaţiunilor*. Aceşti pivoţi nu sunt altceva decât baze parţiale pentru un anumit timp care nu trebuie confundaţi cu pivoţii unei manevre. În campania din 1796, Verona a fost un excelent pivot de operaţii pentru toate acţiunile pe care Napoleon le-a întreprins timp de opt luni. În 1813, Dresda a fost, de asemenea, pivotul tuturor mişcărilor sale.

Pivoţii de manevră sunt corpuri mobile care se lasă într-un punct a cărui ocupare este esenţială, în timp ce grosul forţelor continuă acţiunile principale. O dată manevra încheiată, pivotul de manevră îşi încetează existenţa. *Pivotul de operaţiuni* este un punct material, avantajos sub dublul raport, strategic şi tactic, şi care serveşte drept punct de sprijin pentru întreaga campanie.

Linia de apărare nu e bine să fie prea extinsă. Şi *frontul strategic* trebuie să aibă limite rezonabile pentru a se putea reuni fracţiunile care-l compun într-un punct comun, în timpul cel mai scurt posibil.

Frontul de operaţii trebuie să fie optim. Dacă este prea restrâns, va fi dificil, pentru armata care se află în ofensivă, să întreprindă o manevră strategică eficientă, în timp ce, pentru armata din

	apărare, va fi uşor de acoperit. Dacă este prea larg, dă posibilitatea celui care se apără să se sustragă manevrelor combinate, şi chiar să întreprindă, la rându-i, manevre strategice eficiente pe linii interioare. Poziţiile strategice oferă aceleaşi combinaţii. Condiţiile esenţiale pentru o astfel de poziţie sunt ca forţele proprii să fie mai concentrate decât cele ale inamicului şi ca toate părţile armatei să aibă comunicaţii facile şi sigure pentru a se reuni fără ca inamicul să se poată opune. Astfel, la forţe aproximativ egale, toate poziţiile centrale sau interioare ar fi preferabile poziţiilor exterioare, pentru că acestea din urmă ocupă un front mai larg, ceea ce înseamnă divizarea forţelor. O armată trebuie să aibă una sau două poziţii tactice recunoscute dinainte. Aşa a procedat Napoleon la Rivoli şi la Austerlitz, Wellington la Waterloo şi arhiducele Carol la Wagram. Este bine ca un general să-şi dispună forţele în aşa fel încât să realizeze un *careu strategic*. Punctul de şoc ar trebui să fie în centrul acestui careu.
Combinarea zonelor şi a liniilor de operaţii	Prin *zonă de operaţii* se înţelege o anumită fracţiune a teatrului de război care va fi parcursă de o armată într-un scop determinat, fie că acţionează izolat, fie că mişcările sale vor fi combinate cu cele ale unei armate secundare. Uneori, o zonă de operaţii nu prezintă decât o singură linie de operaţii, atât prin configurarea terenului, cât şi prin numărul mic de drumuri practicabile. Dar, de regulă, o zonă prezintă mai multe linii de operaţii. Numărul lor depinde de proiectul generalului, dar şi de numărul de comunicaţii. Nu fiecare drum poate deveni o linie de operaţii, dar fiecare drum foarte bun, dacă nu este ocupat, poate deveni o astfel de linie. *Zona de operaţii* este o fracţiune dintr-un teatru de operaţii, mai exact dintr-un teatru gene-

	ral de război. *Linia de operaţii* este o componentă a zonei de operaţii. *Linia strategică* va desena liniile importante care leagă diverse puncte decisive ale teatrului de război, fie între ele, fie cu frontul de operaţii al armatei. Acelaşi nume se dă şi liniilor care urmează armata pentru a atinge unul dintre aceste puncte sau trupa care întreprinde un marş în vederea unei manevre decisive, deviind pe moment de la linia principală de operaţii. *Liniile de comunicaţii* desenează drumurile practicabile care leagă diferitele fracţiuni ale armatei într-o zonă de operaţii. Există o *linie principală de operaţii*, cea pe care o vor urma forţele principale.
Combinări strategice între alegerea şi direcţia liniilor de operaţii	Există două sau trei zone de operaţii pe un teatru, iar avantajele lor depind cel mai adesea de localităţi. Cu liniile de operaţii este altceva. Ele sunt ceva mai complicate. *Liniile de operaţii simple* sunt cele ale unei armate care acţionează în aceeaşi direcţie a unei frontiere, fără să formeze corpuri independente. *Liniile de operaţii duble* sunt cele formate de două armate independente care acţionează spre aceeaşi frontieră sau cele care urmează două mase aproximativ egale în forţe şi care se supun aceluiaşi şef, dar care acţionează separat, la distanţe mari, într-un lung interval de timp. *Liniile de operaţii interioare* sunt cele pe care una sau două armate le formează pentru a se opune mai multor mase inamice, dar cărora li se dă o direcţie astfel încât să permită apropierea diferitelor corpuri şi legarea acţiunii lor înainte ca inamicul să aibă posibilitatea să le opună forţe mai numeroase. *Liniile exterioare* sunt cele folosite de o armată pentru a combate două extremităţi ale uneia sau mai multor mase inamice. *Liniile de operaţii concentrice* sunt mai multe linii care pornesc din puncte îndepărtate pentru a sosi în acelaşi punct, înaintea sau înapo-

	ia bazei. *Liniile divergente* sunt cele pe care le foloseşte o armată şi care pleacă dintr-un punct dat şi se divizează, pentru ca forţele să ajungă în mai multe puncte divergente. *Liniile profunde* sunt cele care, pornind de la bază, parcurg o suprafaţă întinsă pentru a duce la atingerea scopului. Există, desigur, şi *linii secundare*, prin care se realizează legăturile dintre două armate. *Liniile accidentale* sunt cele impuse de noile direcţii ale operaţiilor. Ele sunt foarte importante. De sesizarea lor, depinde, adesea, succesul. Este apanajul oamenilor de geniu, al marilor comandanţi de a le sesiza şi folosi. *Liniile de operaţii provizorii* nu sunt decât variante ale liniilor de operaţii principale, măsuri care se iau pentru ca operaţiile să nu suporte întreruperi sau discontinuităţi. La acestea se pot adăuga şi aşa-numitele *linii definitive*, care nu sunt altceva decât linii care nu pot fi nici întrerupte, nici eludate şi pe care inamicul nu le poate perturba, interzice sau întrerupe.
Combinarea liniilor strategice	*Liniile strategice de manevră* diferă esenţialmente de *liniile de operaţii*. Liniile strategice sunt de mai multe feluri. Unele au caracter permanent şi o importanţă deosebită (de exemplu, linia Dunării sau cea a Rinului, lanţul muntos al Alpilor sau cel al Balcanilor). Se numesc, de asemenea, *linii strategice* toate comunicaţiile care duc, pe calea cea mai directă şi cea mai avantajoasă, de la un punct important la altul, spre exemplu, de la frontul strategic la toate punctele care urmează să fie atinse. Toate teatrele de război sunt împânzite de astfel de linii, dar unele au o importanţă cu totul deosebită. Există o mare diferenţă între *linia generală de operaţii.* adoptată pentru întreaga campanie, şi *liniile eventuale*, care sunt schimbătoare în

	funcție de operațiile armatelor. *Liniile strategice de manevră* sunt combinații de linii în vederea efectuării manevrei. Aceste linii sunt: *concentrice*, atunci când se pregăteşte o lovitură decisivă; *excentrice*, după o victorie; *interioare*, dacă forțele armatelor sunt egale; *exterioare,* pentru cele care au o mare superioritate numerică.
Combinarea mijloacelor de asigurare a liniilor de operații prin baze pasagere sau rezerve strategice	Când se pătrunde, prin ofensivă, într-un teritoriu străin, se formează *baze eventuale* care, fără să fie nici atât de sigure, nici atât de puternice precum cele din cadrul propriilor frontiere, pot fi totuşi considerate ca *baze pasagere*. Spre exemplu, un fluviu, cu câteva capete de pod şi două, trei localități importante, poate constitui o astfel de bază, cu condiția să nu se găsească în apropiere o forță ostilă. Aceste baze temporare îndepărtate sunt un fel de puncte de sprijin care pot fi considerate, mai degrabă, eventuale linii de apărare. În cazul în care nu se pot constitui astfel de baze sau astfel de puncte, se stabileşte o *rezervă strategică* (Jomini considera aceste rezerve ca fiind o invenție a epocii moderne).
Combinarea rezervelor strategice	Rezervele joacă un rol important în războaiele moderne. Odinioară, despre acestea, abia de exista o idee – spune Jomini. Dar, cum orice lucru nou este cultivat cu ardoare, de la guvernul care pregăteşte rezervele naționale, până la comandantul de pluton, toată lumea vrea, în epoca la care ne referim, să aibă rezerva sa. Crearea *rezervelor naționale* face parte din politica militară; un guvern înțelept ține să aibă din timp astfel de rezerve pentru a-şi completa armata activă. Este însă treaba generalului să le dispună şi să le folosească, atunci când ele se află în raionul comandamentului său. Rezervele unei armate sunt de două feluri: cele care sunt în liniile de bătaie, gata de luptă; cele care sunt destinate să completeze o armată

	şi care pot ocupa un loc important în teatru, servind ca rezerve strategice. În toate campaniile, Napoleon şi-a organizat serioase rezerve strategice. De fapt, considerăm că şi în modul cum a ştiut să-şi creeze şi să-şi folosească rezervele a constat geniul său inconfundabil. Rezerve strategie nu înseamnă însă doar un număr de unităţi dispuse undeva, într-un loc anume din care pot interveni. Ele înseamnă şi un sistem complex de recrutare, de pregătire a unităţilor, de alcătuire a stocurilor, de depozitare, de transport, de comunicaţii etc. Rezervele sunt utile mai ales în ţinuturile care prezintă un dublu front al operaţiilor. Folosirea şi combinarea rezervelor ţine de talentul generalului, de arta militară. Constituirea şi folosirea lor depind de starea ţării, de profunzimea liniilor de operaţii, de natura punctelor fortificate, de proximitatea inamicului. Rezervele trebuie să ocupe punctele strategice cele mai interesante, care se găsesc între baza reală a frontierelor şi frontul de operaţii sau între punctul obiectiv şi bază. Şi în vremea lui Jomini, ca şi în zilele noastre, rezervele îndeplineau cam aceleaşi funcţiuni şi se supuneau aceloraşi raţiuni. La urma urmei, arta strategică constă, între altele, şi în marea artă a constituirii, pregătirii şi folosirii oportune a rezervelor strategice.

Cu Clausewitz, Jomini şi teoreticienii care au urmat, intrăm deja într-o dezbatere foarte complexă şi foarte amănunţită despre teoria, filosofia şi practica războiului. Vor urma sute de eseuri, compendii, studii şi tratate care vor face obiectul unor elaborări extrem de aprofundate. Între acestea se înscriu şi maximele lui Jomini asupra liniilor de operaţii. Aceste maxime sunt foarte importante, întrucât alegerea, configurarea, pregătirea şi folosirea liniilor de operaţii au fost considerate, în toate timpurile, elementele cele mai complexe şi cele mai delicate ale artei militare.

Reflecţii asupra liniilor de operaţii

„Dintre toate evenimentele analizate mai sus şi cele care au urmat primei publicări a acestui capitol, în 1805, cred putem deduce maximele următoare:

1. Dacă arta războiului consistă în a pune în acţiune cât mai multe forţe posibile în punctul decisiv al teatrului de operaţii, alegerea liniei de operaţii, fiind primul mijloc de a ajunge aici, poate fi considerată ca bază fundamentală a unui bun plan de campanie.

2. Direcţia care se convine să se dea acestei linii depinde nu numai de situaţia geografică a teatrului de operaţii, ci şi de amplasamentul forţelor inamice pe eşichierul strategic. Totodată, nu se va şti dacă aceasta va fi dată pe centru sau pe extremităţi: numai în cazul în care s-ar dispune de forţe infinit superioare, ar fi posibil să se acţioneze de front şi asupra extremităţilor în acelaşi timp; în oricare altă circumstanţă, aceasta ar fi o greşeală capitală[16].

În general, se poate spune că cea mai bună direcţie a unei linii de manevră va fi asupra centrului inamicului, dacă acesta comite greşeala de a-şi diviza forţele pe un front prea mare; dar, în oricare altă ipoteză, dacă eşti stăpânul alegerii tale, va trebui ca direcţia să fie dată spre una dintre extremităţi şi de aici spre spatele liniei de apărare şi frontului de operaţii al inamicului.

Avantajul acestei direcţii nu provine numai din faptul că, atacând o extremitate, nu lupţi decât cu o parte din armata inamică, ci şi din aceea că linia sa de apărare este ameninţată să fie întoarsă.

Totodată, când se operează asupra centrului inamicului, nimic nu se poate opune adoptării sistemului în unghiuri drepte al lui Bülow, cu condiţia ca liniile duble de care este nevoie să fie interioare.

3. Nu trebuie să se creadă totuşi că este suficient să câştigi extremitatea unui front de operaţii inamice pentru a putea să te arunci fără să fi contracarat asupra spatelui acestuia, întrucât sunt cazuri în care, acţionând astfel, te trezeşti tu însuţi cu comunicaţiile tăiate. Pentru a evita acest pericol, trebuie să dai liniilor tale de operaţii o direcţie geografică şi strategică în aşa fel încât armata să păstreze înapoia ei o linie de retragere sigură sau, la nevoie, să găsească una alăturată unde ar putea să se arunce pentru a recâştiga baza prin una dintre acele schimbări de linii de se va vorbi la punctul 12.

[16] Nu se calculează inferioritatea unei armate după numărul exact al soldaţilor; talentul şefului, moralul trupelor, calităţile lor constitutive contează la fel de mult în balanţă, iar superioritatea va fi totdeauna relativă, deşi proporţiile numerice rămân aproximativ aceleaşi.

4. Pentru a manevra în mod înțelept, trebuie evitată formarea a două armate independente pe aceeaşi frontieră: un astfel de sistem n-ar putea fi convenabil decât în cazul unor mari coaliții, sau când ai forțe imense pe care nu le poți întrebuința în aceeaşi zonă de operații, fără să produci încurcături mai periculoase decât utile. Mai mult, în acest caz, va trebui ca cele două armate să fie subordonate aceluiaşi şef, care-şi va avea cartierul general în cadrul armatei principale.

5. Ca urmare a acestui principiu, o linie de operație simplă, pe aceeaşi frontieră, va fi mai avantajoasă față de una dublă.

6. Se poate întâmpla totuşi ca o linie dublă să devină necesară, mai întâi prin configurația teatrului de război, apoi pentru că va trebui să se opună câte o parte din armată fiecărei mase mari care se va forma.

7. În acest caz, liniile interioare sau centrale sunt preferabile celor două linii exterioare, de vreme ce armata care va avea linia interioară va putea să realizeze cooperarea cu fiecare dintre fracțiunile sale pe un plan combinat între, reuşind să adune grosul forțelor sale înaintea inamicului, pentru a decide succesul campaniei[17].

O armată ale cărei linii de operații oferă astfel de avantaje, poate ajunge, printr-o mişcare strategică complicată, să zdrobească succesiv fracțiunile adversarului care s-ar expune alternativ loviturilor sale. Pentru a asigura reuşita acestei mişcări, se va lăsa un corp de observație în fața acelei părți a armatei inamicului care se doreşte a fi ținută în şah, cerându-se acestui corp să nu accepte un angajament serios, ci să-l atragă pe inamic într-un teren accidentat, el repliindu-se în cadrul armatei principale.

8. O linie dublă ar putea, de asemenea, să fie convenabilă când există o superioritate pronunțată şi pot fi efectuate manevre pe două direcții, fără a risca distrugerea vreunuia dintre aceste corpuri de către inamic. În această ipoteză, ar fi o greşeală ca forțele să fie înghesuite asupra unui singur punct, privându-le astfel de avantajul superiorității şi punând o parte din aceste forțe în imposibilitatea de a acționa. Totuşi, formând o linie dublă, va fi totdeauna înțelept să se întărească acea parte a armatei care, prin natura teatrului şi prin situația celor două părți, va fi chemată să joace rolul cel mai important.

9. Principalele evenimente ale ultimelor războaie dovedesc justețea altor două maxime. Prima este aceea că două mase interioare, care se susțin reciproc şi fac față, la o anumită distanță, la două mase inamice superioare ca număr, nu trebuie să se lase strânse de inamic într-un spațiu prea strâmt,

[17] Arta de a manevra pe linii interioare a fost folosită cu strălucire de Ion Vodă, Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul.

unde vor sfârşi prin a fi simultan copleşite, aşa cum s-a întâmplat cu Napoleon în celebra bătălie de la Leipzig.

Cea de a doua este aceea că liniile interioare nu trebuie să se întindă excesiv, pentru a nu se da inamicului posibilitatea să repurteze un succes asupra corpurilor secundare lăsate în observaţie.

Dar aceasta ar putea să se întâmple totuşi, atunci când scopul principal al războiului o cere; în acest caz, s-ar putea privi cu indiferenţă ceea ce se întâmplă în punctele secundare.

10. Din aceeaşi raţiune, două linii concentrice valorează mai mult decât două linii divergente; primele, mai conformiste principiilor strategiei, au avantajul de a acoperi liniile de comunicaţii şi de aprovizionare; dar, pentru a fi ferite de pericol, trebuie să fie combinate în aşa fel încât cele două armate care le parcurg să nu poată să întâlnească izolat forţele reunite ale inamicului, înainte ca ele să fie în măsură să opereze joncţiunea lor.

11. Liniile divergente pot totuşi să fie convenabile, după o bătălie câştigată sau după o operaţie strategică prin care s-a reuşit să se divizeze forţele adverse şi să se rupă centrul său. Atunci este natural să se dea maselor direcţii excentrice pentru a termina dispersarea celui învins. Dar, chiar dacă acţionează divergent, aceste mase se găsesc totuşi pe linii interioare, fiind mult mai uşor de reunit decât cele ale inamicului.

12. Se întâmplă câteodată ca o armată să se vadă forţată să schimbe linia de operaţii în mijlocul unei campanii, O astfel de schimbare numindu-se *linie accidentală*. Este o manevră dintre cele mai delicate şi dintre cele mai importante, care poate dă dea rezultate excepţionale, dar, tot atât de uşor, poate duce şi la un mare revers, dacă nu se combină cu sagacitate, pentru că nu se foloseşte decât pentru a scoate armata dintr-o situaţie încurcată.

Napoleon a proiectat mai multe asemenea schimbări, căci el avea obiceiul, în invaziile sale aventuroase, de a fi gata să pareze evenimentele neprevăzute. În epoca bătăliei de la Austerlitz, el prevăzuse ca, în caz de eşec, să aleagă linia sa de operaţii prin Boemia, care i-ar fi oferit o un ţinut nou şi plin de resurse, în loc să ia linia Vienei, care nu-i oferea decât ruine şi unde arhiducele Carol ar fi putut să-i facă probleme.

În 1814, el a început executarea unei manevre mai îndrăzneţe, dar favorizată cel puţin de localităţi, şi care consta în a se baza pe centura fortăreţelor Alsacia şi Lorena, deschizând pe aripi drumul spre Paris. Este sigur că dacă Mortier şi Marmont ar fi putut să-l ajungă şi dacă el ar fi avut 50.000 de oameni în plus, acest proiect ar fi putut antrena urmări decisive, pecetluind strălucita sa carieră militară.

13. Configurarea frontierelor şi natura geografică a teatrului de operaţii pot să exercite, de asemenea, o mare influenţă asupra direcţiei care se dă

acestor linii, ca şi asupra avantajelor ce pot fi obținute. Poziţiile centrale care formează un unchi proeminent spre inamic, ca Boemia şi Elveţia, sunt cele mai avantajoase, pentru că duc, în mod natural, la adoptarea liniilor interioare şi facilitează mijloacele de întoarcere a inamicului. Laturile acestui unghi proeminent sunt atât de importante încât trebuie să foloseşti toate resursele artei şi pe cele ale naturii pentru a le face inatacabile.

14. Marea artă de a dirija corect liniile de operaţii constă, deci, în combinarea raporturilor lor cu bazele şi cu marşurile armatei, în aşa fel încât să se asigure controlul comunicaţiilor inamicului fără a le expune pe cele proprii. Este cea mai importantă problemă de strategie şi cea mai dificilă de rezolvat.

15. Independent de aceste cazuri precise, există încă unul care exercită o influenţă manifestă asupra direcţiei ce se dă liniilor de operaţii: cel în care principala întreprindere a campaniei constă în a efectua trecerea unui fluviu mare, în prezenţa unei armate inamice numeroase şi intacte. Se ştie bine că, în acest caz, alegerea liniei de operaţii nu va depinde numai de voinţa generalului comandant sau de avantajul atacării unei anumite părţi a liniei inamice, căci primul lucru de luat în seamă este să ştii punctul unde s-ar putea efectua trecerea cea mai sigură şi asupra căruia s-ar găsi mijloacele materiale necesare.

Când ai pontoane militare suficiente, eşti mai puţin expus vicisitudinilor trecerii. Totuşi, trebuie să alegi punctul care oferă cea mai mare şansă de succes prin localităţi, în raport de poziţionarea forţelor inamice. (…)

16. Există încă o combinaţie de linii de operaţii care nu trebuie să fie trecută sub tăcere. Este diferenţa notabilă care există între şansele unei linii de operaţii stabilite în propriul teritoriu şi cea stabilită în teritoriul inamicului. Natura acestor ţinuturi inamice va influenţa şansele. O armată care trece Alpii sau Rinul pentru a duce războiul în Italia sau în Germania, întâlneşte mai întâi statele de ordin secund. Presupunând că şefii lor sunt aliaţi între ei, vor exista totuşi interese divergente ale acestor mici state, ca ale populaţiile lor, precum şi rivalităţi care vor împiedica unitatea de impulsii şi de forţă ce se întâlneşte într-un stat mare. Dimpotrivă, o armată germană care va trece Alpii sau Rinul, pentru a pătrunde în Franţa, va avea o linie de operaţii mai hazardată şi mai expusă decât cea a francezilor care ar penetra în Italia, căci prima va trebui să se izbească de întreaga masă a forţelor Franţei unită prin acţiune şi prin voinţă.

O armată în apărare, care are linia sa de operaţii pe teritoriul propriu, va face uz de tot: locuitori, autorităţi, producţie, pieţe, magazine publice şi private, arsenale. Totul o favorizează. (…)

Natura ţinuturilor influenţează de asemenea şansele liniilor de operaţii. Stabilirea liniilor de operaţii în ţinuturi fertile, bogate, industriale oferă mai multe avantaje decât cele stabilite în ţinuturi aride şi deşertice, mai ales când nu trebuie să lupţi împotriva unor întregi populaţii. (…) Armatele franceze, obişnuite cu dulcețurile Suabei şi bogatei Lombardii, au trebuit să piară în 1806 în noroaiele de la Pultusk, la fel şi în 1812 în pădurile mlăştinoase ale Lituaniei.

17. Există încă o regulă relativă la liniile de operaţii, căreia mulţi autori i-au acordat o mare importanţă Ea seamănă cu formule geometrice, dar, în aplicaţii, ar putea să fie rânduită în clasa utopiilor. După această regulă, trebuie ca ţinuturile laterale ale fiecărei linii de operaţii să fie debarasate de orice inamic, pe o distanţă egală cu profunzimea acesteia, deoarece, altfel, inamicul ar ameninţa linia de retragere. Geometric, această idee s-a exprimat astfel: *Nu poţi avea siguranţă pentru o operaţie decât dacă inamicul este respins în afara unui semicerc al cărui centru este subiectul cel mai apropiat de acest centru şi a cărui rază este egală cu lungimea liniei de operaţii*.

Apoi, pentru a proba această axiomă, cu toate că este puţin cam obscură, se demonstrează că unghiurile periferice ale unui cerc care au, ca parte opusă, diametrul, sunt drepte (ceea ce este evident) şi că, în consecinţă, unghiul de 90 de grade impus de Bülow pentru liniile de operaţii, acest faimos *Caput Porci* strategic, este singurul rezonabil: de unde se desprinde în mod caritabil concluzia că toţi cei care văd şi nu vor ca războiul să se facă în mod trigonometric sunt ignoranţi.

Această maximă, susţinută cu atâta ardoare şi foarte specioasă pe hârtie, este dezminţită la fiecare pas de evenimentele războiului; natura ţării, traiectele fluviilor şi munţilor, starea morală a armatelor, spiritul popoarelor, capacitatea şi energia şefilor nu se măsoară prin unghiuri, diametre şi periferii. Fără îndoială, corpuri considerabile nu ar fi tolerate pe flancurile liniei de retragere de o manieră care să îngrijoreze; dar a împinge prea departe maxima atât de lăudată, ar însemna să faci să dispară orice mijloc de a face un pas în ţinutul inamic.

Chiar şi respectabilii discipoli ai lui Euclid, care ar fi capabili să comande o armată, ar trebui, pentru a o face cu glorie şi succes, să uite puţin trigonometria lor; cel puţin aşa a cum făcut Napoleon, ale cărui strălucite operaţii par să aparţină mai mult domeniului poeziei decât celui al ştiinţelor exacte. Aceasta pentru că războiul este mai mult o dramă pasională decât o operaţiune matematică…“[18]

[18] Gérard Chaliand, ANTHOLOGIE MONDIALE DE LA STRATEGIE D'OORIGINES AU NUCLEAIRE, Edition Robert Laffont, S.A., Paris, 1990, pp. 909 - 915

4.3. Războiul politicii, politica războiului. Carl von Clausewitz

Aşa cum în pictură, în literatură, în matematică sau în fizică, există mari oameni, mari creatori sau mari observatori cărora le datorăm pasul făcut înainte pe linia ştiinţei, culturii şi sensibilităţii noastre, şi în arta militară există oameni cărora li se datorează capacitatea omenirii de a înţelege şi altfel războiul decât ca pe catastrofă de tipul cutremurelor sau inundaţiilor, pedepsei divine sau blestemului. Ei sunt descoperitorii *oului lui Columb* în arta militară, arătând că războiul nu este altceva decât un fenomen social, aşa cum cutremurul este un fenomen natural, că el are cauze şi efecte în planul societăţii, că se spune, de fapt, voinţei oamenilor, chiar dacă este greu şi doreros de acceptat acest lucru. Unul dintre aceşti mari observatori ai războiului ca fenomen social, ca instrument al politicii este **Carl Von Clausewitz** (1780 – 1831). General prusac, scriitor militar şi strateg. El este cel care a sesizat semnificaţia fundamentală a războiului, aceea de a fi un instrument al politicii, o continuare, prin mijloace violente, a politicii. Aceasta este, din păcate, nu numai o caracteristică a societăţilor războinice, ci şi un însoţitor permanent al societăţii umane în general, al fiinţei umane. Agresivitatea, se pare, face parte din natura umană: nolens, volens, oamenii se află într-o permanentă confruntare, iar pe planul raporturilor între societăţi şi comunităţi, într-un permanent război. În 5.600 de ani de istorie, au avut loc peste 14.520 de războaie, care s-au soldat cu peste 3.640.000.000 de morţi şi cu pagube de 500 quintilioane de franci elveţieni[19]. Din cei 5.600 de ani de istorie, doar 292 au fost ani de pace. În acest caz, pacea poate fi înţeleasă, aşa cum arată şi numele, doar ca încheiere a unui război în vederea obţinerii unui răgaz pentru pregătirea altui război. Oricât de dură şi de inumană ar părea o astfel de afirmaţie, ea nu trebuie negată. Niciodată, nici o societate de pe lumea aceasta nu a infirmat-o.

Clausewitz a fost prezent la dezastrul de la Jena din 1806. După ce s-a impresionat de ce a văzut acolo şi după ce şi-a petrecut vreo trei ani – până în 1809 – în prizonierat în Franţa, el a participat la reorganizarea armatei prusace şi, până în 1812, a fost la Şcoala militară din Berlin. A participat la campania din Rusia, apoi a făcut campania dintre anii 1814 şi 1815. În ultima parte a vieţii a condus Şcoala militară din Berlin. În 1831, o epidemie de holeră i-a curmat viaţa, iar opera sa *Vom Kriege* (Despre război) a rămas neterminată. Ea a fost publicată ulterior, prin grija soţiei sale. Singura parte terminată din această operă este cartea a I-a, publicată integral în *Antologia*

[19] ROMÂNIA ŞI TRATATELE INTERNAŢIONALE, Editura Militară, Bucureşti 1972, p. XIX

mondială de strategie a lui Gérard Chaliand[20], într-o traducere nouă. Clausewitz, spre deosebire de mulţi alţi strategi, a fost un gânditor extrem de profund, un filosof al războiului. El configurează fizionomia, resorturile şi configuraţia *războiului absolut* care va guverna lumea de la Revoluţia franceză la cel de al doilea război mondial.

Chiar din cartea I, intitulată *Despre natura războiului*, el scrie că „războiul nu este altceva decât un duel pe o scară mai vastă." Clausewitz aduce filosofia războiului în dimensiunile ei simple, inteligibile, după preceptele vremii. „Războiul este deci un act de violenţă care trebuie să constrângă adversarul se execute voinţa noastră."[21] Violenţa se înarmează cu invenţii din domeniul artei şi ştiinţei pentru a înfrunta violenţa. Scopul acestei violenţe este acela de a-l dezarma pe inamic.

Clausewitz spune că, poate, unele minţi filantropice îşi imaginează că inamicul poate fi dezarmat şi altfel decât prin violenţă, fără vărsare de sânge. Deşi o astfel de soluţie ar fi de dorit, este o eroare care trebuie denunţată. „Într-o problemă atât de periculoasă cum este războiul, cele mai grave erori sunt în mod sigur cele cauzate de bunătate. (…)

Ar fi în zadar şi chiar greşit să vrei să ignorezi natura războiului din cauza repulsiei pe care o inspiră natura sa. Dacă războaiele dintre naţiunile civilizate nu sunt aşa de crude şi de distrugătoare precum cele dintre entităţile necivilizate, aceasta ţine de condiţiile sociale care guvernează aceste state ca şi în cele care configurează relaţiile lor mutuale." Războiul rezultă din aceste condiţii şi din aceste relaţii. Ele sunt cele care îl generează, îl limitează şi îl moderează. Dar ele însele nu aparţine războiului; ele sunt preexistente lui. „A introduce un principiu moderator în filosofia războiului ar fi o absurditate", scrie Clausewitz.

Este o observaţie de mare profunzime. Dacă războiul este precedat de o stare de pace în care există un nivel de civilizaţie şi cultură, un sistem de norme şi de relaţii care proiectează nu numai conduita de colaborare, ci, într-un anume fel, şi pe cea de confruntare, de îndată ce s-a ajuns la violenţa armelor, o astfel de confruntare îşi are legile ei, chiar dacă ele acţionează pe un suport civilizaţional preexistent confruntării armate.

După teoreticianul şi strategul prusac, există două motivaţii care împing oamenii să se confrunte: *sentimentul de ostilitate* şi *intenţia ostilă*. Disputa între componenta pasională, psihologică a războiului şi cea raţională, intenţională nu aduce noutăţi, ci doar moduri diferite de manifestare.

[20] Gérard Chaliand, *Op. Cit*., pp. 816 – 866.
[21] Idem, p. 816

În oricare război trebuie să existe această intenționalitate. Ura nu este suficientă. Războiul este un act intenționat de violență şi nu există limite în manifestarea acestuia. Fiecare dintre adversari caută să impună celuilalt legea sa. Aceasta duce la acțiuni extreme.

Este, după Clausewitz, primul caz de extremism şi primul caz de reciprocitate. Reținem: *primul caz de reciprocitate*.

Scopul războiului este *nimicirea forțelor armate ale inamicului*[22]. Pentru aceasta, este necesar, cel puțin în teorie, să se creeze cea mai dificilă situație posibilă. Evident, o astfel de situație nu poate fi decât aceea în care inamicul să fie dezarmat. Dar, la rândul lui, şi el îşi propune acelaşi obiectiv. Acesta este, după Clausewitz, *cel de al doilea caz de reciprocitate*, care conduce la *cea de a doua conduită extremă*. Reține. *a doua acțiune reciprocă*. Efortul maxim al forțelor ține de evaluarea adversarului, iar aceasta presupune, pe de o parte, *evaluarea amplorii mijloacelor* sale şi, pe de altă parte, *voința sa*. Aceste elemente (chiar şi puterea voinței) pot fi evaluate. Vom lua atunci măsuri pentru a realiza un raport de forțe convenabil acțiunii noastre. Dar, fără îndoială, şi inamicul va face la fel. De aici rezultă *cel de al treilea caz de reciprocitate* şi *cea de a treia extremă* sau trecere la limită. Reținem: *a treia acțiune reciprocă*.

Voința nu se hrăneşte niciodată cu subtilități logice. Realitatea nu răspunde însă totdeauna logicii, de unde şi celebra expresie că nu tot ceea ce este logic este şi adevărat.

Logica ar corespunde cu realitatea dacă:

1. războiul ar fi un act cu totul izolat, care apare brusc, fără vreo legătură cu evenimentele anterioare ale vieții politice;

2. dacă el constă într-un singur act decisiv sau într-o serie de acte simultane;

3. dacă decizia luată este ea însăşi perfectă, fără să fie influențată de evoluția situației politice care rezultă.

Toate acestea sunt condiții care nu există în realitate. Ele pot fi considerate teorii,pentru a desprinde anumite principii generale care guvernează războiul. Dar războiul nu este niciodată un act izolat. Adversarul nu este o persoană abstractă, nici măcar în ceea ce priveşte voința. Războiul nu este produsul unei clipe; el nu izbucneşte pe neaşteptate. Adversarii se studiază mult timp, luând ca bază datele care se cunosc, comportamentul în diferite războaie, ceea ce este de fapt adversarul şi nu ce ar trebui să fie şi să facă.

[22] În războiul din Irak din martie-aprilie 2003, unul dintre scopurile declarate ale confruntării a fost dezarmarea (prin violență) a Irakului şi înlăturarea de la putere a regimului dictatorial al lui Saddam Hussein.

Războiul nu este un şoc unic, fără durată, o ciocnire violentă de o clipă. Dacă ar fi aşa, s-ar tinde iarăşi spre extreme, pentru că o greşeală n-ar putea fi niciodată corectată. Dar dacă războiul constă într-o succesiune de acţiuni şi, ca atare, decizia presupune tot o succesiune de acte, aşa cum se întâmplă în realitate, fiecare dintre cei doi adversari va căuta să-l cunoască bine pe celălalt, pentru a-şi pregăti acţiune, în funcţie de situaţia reală, concretă. Totuşi războiul se rezumă la un singur act decisiv, din care nu există decât o ieşire defavorabilă sau una favorabilă. În cazul unei desfăşurări nefavorabile, dacă, în prima etapă, ai întrebuinţat toate forţele, o a doua devine de neconceput. În mod real, în cazul pregătirii şi ducerii războiului, este vorba de interacţiuni între cei doi adversari, de condiţionare reciprocă. De aceea, Clausewitz consideră că, în caz de război, nu vor fi mobilizate toate forţele în acelaşi timp. De altfel, înseşi natura şi destinaţia acestor forţe fac imposibilă punerea lor simultană în operă. Aceste forţe sunt: forţele militare propriu-zise, ţara cu teritoriul său şi cu populaţia sa şi aliaţii. Dacă forţele militare pot fi mobilizate în aceleaşi timp, nu se întâmplă aşa cu toate cetăţile, râurile, munţii, locuitorii etc. Nici cooperarea aliaţilor nu depinde numai de voinţa beligeranţilor, ci mai ales de natura relaţiilor internaţionale, fapt pentru care, adesea, ei intervin prea târziu. Clausewitz spune că, în caz de război, *concentrarea tuturor forţelor într-un moment dat este contrară naturii războiului*. Această afirmaţia pare oarecum paradoxală, întrucât, în aceeaşi epocă istorică, Napoleon formulase (în urma experienţei, desigur) *principiul concentrării forţelor în locul potrivit şi la momentul voit*. În realitate, este vorba de aplicarea reală a acestui principiu, de gradarea lui şi, totodată, de conturarea unor alte principii care, nu ne îndoim, vor continua să fie studiate în viitorul războiului de teoria haosului. Este vorba de *dependenţa de adversar* şi *de variaţia condiţiilor iniţiale*. Şi chiar dacă marele strateg nu le-a formulat astfel, meditaţia strategică, gândirea filosofică profundă, experienţa şi intuiţia l-au condus la formularea unor judecăţi de valoare cu largi deschideri spre viitor.

Războiul nu este un capăt de lume. El nu duce la rezultate absolute. Statul învins consideră un război pierdut doar ca o bătălie pierdută. El vede într-o înfrângere doar un rău trecător, o tranziţie, adică o problemă pe care circumstanţele politice o vor rezolva.

Din acest moment, războiul începe să fie înţeles ca un fenomen complex, care nu poate fi redus las una sau mai multe bătălii.

Această primă carte a lui Clausewitz analizează cu minuţie relaţia dintre latura abstractă, teoretică a războiului – care împinge la extreme, la un fel de teorie a jocurilor cu sumă nulă – şi latura practică, realistă a acestuia care atenuează extremele şi accentuează interdependenţele. Probabilităţile

din viaţa reală înlocuiesc extremele şi absolutul teoretic – scrie el. Războiul se derobează astfel de legile stricte după care forţele trebuie să fie întrebuinţate la extremă. Legile care guvernează războiul real, războiul pe care-l duc statele este guvernat de *legile probabilităţii.* Realitatea furnizează totdeauna „elementele informaţionale din care putem deduce necunoscutul care rămâne a fi descoperit." Această afirmaţie este similară cu principiul adâncirii misterului din cunoaşterea luciferică, enunţat de Lucian Blaga în *Trilogia culturii*, potrivit căruia cu cât cunoaştem mai mult o realitate, cu atât se multiplică necunoscutul, misterul. Războiul – această confruntare violentă a voinţelor politice – este totuşi o acţiune umană conştientă, care nu poate face abstracţie de legile cunoaşterii, de sistemul acestor probabilităţi condiţionate carte guvernează toate fenomenele sociale.

„După caracterul adversarului, după instituţiile sale, după situaţia sa şi circumstanţele în care se găseşte, potrivit legilor probabilităţii, fiecare dintre ele două părţi va trage concluzii privind conduita celuilalt şi se va conforma."[23] Această frază era formulată la începutul secolului al XIX-lea. Deşi, pragmatic, mulţi alţi autori sesizaseră caracterul complex şi contradictoriu al războiului, nimeni nu formulase ideea că un astfel de fenomen trebuie analizat prin teoria probabilităţii, prin legile probabilităţilor. Dincolo de discursul excepţional al lui Clausewitz privind natura războiului şi caracterul său de instrument al politicii, analiza lui prin prisma legilor probabilităţii este, credem, o adevărată revoluţie în ştiinţa militară.

Obiectivul politic al războiului, care este un *obiectiv mobil*, flexibil, devine un element esenţial al ecuaţiei. Acelaşi obiectiv politic, în epoci diferite, poate să provoace reacţii diferenţiate la popoare diferite sau chiar la acelaşi popor. Din acest motiv, nu putem considera obiectivul politic ca măsură în sine, ci doar în sensul în care el influenţează masele care trebuie mobilizate. Cu alte cuvinte, trebuie să se ţină seama de natura acestor mase, pentru că ele sunt cele care întăresc sau slăbesc acţiunea. „Or, dacă obiectivul militar se acordă cu obiectivul politic, acesta va dispărea în general în măsura în care obiectivul politic va dispărea, cu atât mai mult cu cât acesta are importanţă."

În aceiaşi termeni este analizată şi durata războiului, subliniindu-se rolul interacţiunii militare în ansamblul ei, adică dependenţele şi interdependenţele care se creează nu numai în teatru, ci şi în tot ceea ce îl condiţionează. Războiul va dura atâta timp cât acţionează principiul ostilităţii, iar cele două state sunt înarmate. Unul abia aşteaptă momentul prielnic pentru a acţiona, în timp ce celălalt aşteaptă.

[23] Gérard Chaliand, *Op.cit.* p. 822.

Totdeauna, după Clausewitz, în mod automat beligeranţii acţionează invers, dar în acelaşi spaţiu al confruntării, deci complementar. Când unul atacă, celălalt se apără. Echilibrul forţelor este relativ şi temporar. Totdeauna, unul va ataca.

Dar ostilităţile nu se vor încheia niciodată. Pacea este relativă. Ea va fi considerată, de cel învins, ca un răgaz pentru a se pregăti să-şi ia revanşa (de regulă, recucerirea teritoriului pierdut, avantaje economice, crearea unui mediu de securitate convenabil etc.). Dar războiul nu este o acţiune continuă. Există o mulţime de războaie în care acţiunea nu ocupă decât o mică parte din timp; restul este inacţiune. Aceasta nu este o contradicţie. Este o realitate.

În măsura în care interesele celor doi beligeranţi sunt opuse, are loc o polaritate., De unde şi *principiul polarităţii*. Acest principiu – spune Clausewitz – se aplică acolo unde principiul pozitiv (ofensiva) şi principiul negativ (apărarea) se anulează reciproc. Desigur, unul câştigă, celălalt pierde. Nu este acelaşi lucru. Dar suma lor este nulă. Acest principiu nu se aplică realităţii, ci relaţiei.

Mai departe, Clausewitz scrie că apărarea şi atacul sunt de natură diferită şi de forţă inegală. De unde rezultă că, de fapt, principiul polarităţii nu se aplică în aceste circumstanţe. O polaritatea reală s-ar realiza numai atunci când s-ar folosi o singură formă de luptă, diferenţierea constând în motivul pozitiv sau negativ al confruntării (de exemplu, când două echipe egale, trag de aceeaşi frânghie). În ceea ce priveşte confruntarea militară, principiul polarităţii nu constă în relaţia concretă, din teatru, atac – apărare, ci în decizia care ţine de acestea. Totdeauna între forţele care trec la atac şi cele care trec la apărare va fi o diferenţă substanţială. Polaritate priveşte, deci, nu acţiunea propriu-zisă, ci decizia.

Efectul polarităţii este, adesea, anulat de superioritatea apărării asupra atacului, ceea ce explică suspensia actului de război. Fiecare trebuie să fie în măsură să se apere, întrucât apărarea este preferabilă unor acţiuni ofensive nesigure sau unei păci defavorabile.

Cunoaşterea imperfectă a situaţiei este o altă cauză care poate să întrerupă acţiunea militare. Oricare şef militar, în timp de război, nu cunoaşte cu certitudine decât o singură situaţie: pe a sa. Pe cea a inamicului o cunoaşte doar din informaţii, iar acestea nu sunt totdeauna sigure. De aceea, pot fi comise erori atât în ceea ce priveşte iniţiativa, cât şi în ceea ce priveşte acţiunea sau inacţiunea. După Clausewitz, există tendinţa ca forţele inamicului să fie supraestimate, de unde şi efectul de reţinere, de prudenţă, în ceea ce priveşte acţiunea militară. Durata războiului este invers proporţională cu mobilitatea forţelor. De asemenea, perioadele de inacţiune sunt cu atât mai

scurte cu cât sunt mai mari tensiunile şi eforturile de război. Iată un principiu care a fost confirmat de-a lungul timpului, deşi efectul acestuia trebuie judecat nu numai după mobilitatea forţelor şi efortul de război, ci şi după amploarea angajării şi aria spaţială a confruntărilor. Chiar dacă forţele din primul război mondial erau mai puţin mobile decât cele folosite în cel de al doilea, durata celor două mari conflagraţii mondiale, în raport cu amploarea angajării şi cu alţi factori care au condiţionat aceste războaie, nu face excepţie de la regula enunţată de strategul austriac.

Războiul, aşa cum s-a spus mai sus, poate avea numeroase perioade de inacţiune. O parte dintre războaiele europene pe care le-a studiat Clausewitz – mai ales cele din Evul Mediu - se caracterizau prin existenţe unor perioade lungi de inacţiune. Această realitate l-a determinat pa Clausewitz să afirme că, neîndoielnic, cu cât sunt mai frecvente asemenea perioade, cu atât mai mult se îndepărtează războiul de extreme, devenind şi mai mult un calcul al probabilităţilor. Aceste perioade de inacţiune oferă posibilitatea variaţiei condiţiilor iniţiale, apariţiei unor surprize şi, de aceea, ele determină din ce în ce mai mult ca politicienii şi strategii să apeleze la calculul probabilităţilor.

Intervine din ce în ce mai mult hazardul. El este fundamental în calculul probabilităţilor şi devine un factor important şi în război. Natura subiectivă a hazardului şi natura sa obiectivă fac din război un joc. Natura subiectivă a războiului constă în primul rând în mijloacele cu care se duce acesta. O privirea atentă asupra războiului conduce la concluzia că elementul natural al războiului este *primejdia*. Cea mai înaltă calitate în aceste mediu primejdios, în acest sistem al primejdiei îl reprezintă *curajul*. Nu curajul orb, ci curajul însoţit de un calcul prudent. *Bravura*, *optimismul*, *temeritatea* şi *îndrăzneala* sunt forme de manifestare a curajului şi toate aceste tendinţe ale sufletului caută hazardul care este elementul lor.

Observăm astfel, că, în mod natural, absolutul de tip matematic nu găseşte niciodată, în arta războiului, fundamente solide pe care să se sprijine. Încă de la început, există posibilităţi şi probabilităţi, norocul bun şi norocul rău intră în joc, se infiltrează peste tot, astfel încât putem spune, împreună cu marele gânditor militar austriac, că „dintre toate activităţile umane, războiul este cel care seamănă cel mai mult cu un joc de cărţi.“ O astfel de afirmaţie relansează studierea războiului ca fenomen complex condiţionat şi, în consecinţă, folosirea lui cu multă prudenţă, întrucât, ca orice fenomen care se supune probabilităţilor condiţionate, nu poate fi în întregime controlat, ci doar analizat. Dar acest lucru va fi spus mult mai târziu, o dată cu apariţia teoriei haosului, determinismului lui Ilia Prigogine şi atractorilor lui

Lorenz. Dar nici atunci pe deplin, pentru că *atunci*, acum la începutul mileniului al II-lea, înseamnă încă *mâine*.

Ne aşteptăm totdeauna la claritate şi certitudine, cultivăm, reclamăm şi întreţinem o astfel de filozofie dihotomică, o astfel de viziune. În realitate, spiritul nostru este atras de incertitudine. „În loc de a urma, în compania aşteptării, drumul îngust al investigaţiei filosofice şi deducţiilor logice, pentru a atinge, fără să ţină seama de acestea, ţinuturi necunoscute, golite de reperele obişnuite, spiritul preferă să poposească, alături de imaginaţie, în domeniul hazardului şi şansei. Departe de mediocra necesitate, el se pierde în tărâmul posibilităţilor; transportat, curajul îşi ia libertatea de a se arunca înaintea îndrăznelii şi primejdiei, ca un înotător temerar care plonjează în faţa curentului."

Dacă teoria doreşte să tragă concluzii şi să emită generalităţi cu caracter absolut, ea nu va avea nici o utilitate practică. Teoria trebuie să ţină cont de natura umană şi să abordeze curajul, îndrăzneala şi chiar temeritatea. Arta războiului se aplică unor forţe vii, unor forţe morale. Nu se poate pretinde nici absolutul, nici certitudinea. „Rămâne totdeauna o marjă de incertitudine, atât în problemele mari, cât şi în cele mărunte. De o parte, se află incertitudinea, de cealaltă, curajul şi încrederea pentru restabilirea echilibrului. Cu cât curajul şi încrederea sunt mai mari, cu atât mai mari poate fi marja de incertitudine. Curajul şi încrederea sunt deci principii esenţiale ale războiului; în consecinţă, teoria nu trebuie să prescrie decât acele legi care dau curs liber acestor virtuţi militare, cele mai nobile şi cele mai indispensabile, indiferent care ar fi intensitatea şi forma lor. Temeritatea însăşi nu este lipsită de înţelepciuni şi nici de prudenţă; numai că trebuie un alt instrument pentru a o măsura."[24]

Iată cum s-au deschis larg porţile spre o altfel de ştiinţă a războiului, spre o altfel de artă militară. Mijloacele de analiză a fenomenului război vor apela, de acum, la teoria probabilităţilor, la teoria jocurilor, la metode ştiinţifice de abordare. E drept, acest lucru nu va schimba nici natura războiului, nici percepţia lui şi, cel puţin până la războaiele mondiale (dar şi după acea), nici forma de manifestare a violenţei. Va influenţa în schimb hotărâtor teoria strategiei, arta strategică şi practica strategică. Şcolile vor aborda cu seriozitate şi profunzime ştiinţa şi arta războiului, marile bătălii vor fi analizate de acum riguros, cu mijloace ştiinţifice. Pentru că, aşa cum scria Clausewitz, „războiul nu este nici pierdere de timp, nici amor al riscului sau al succesului, nici produs al unui entuziasm fără limite; el este un mijloc serios în serviciul unei cauze serioase. (…) Războiul pe care îl duce orice

[24] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 828.

comunitate – popoare întregi, mai ales popoare civilizate – are drept cauză o situaţie politică şi nu se explică decât printr-un motiv politic. Războiul este deci un act politic. Totuşi, dacă el este o manifestare a violenţei, complet, fără obstacole, absolut, aşa cum se poate imagina după conceptul pur, el s-ar substitui, într-un mod autonom, politicii imediat după ce aceasta l-a provocat; el ar elimina-o, urmând propriile sale legi, asemenea unei mine care nu poate exploda decât în direcţia şi în maniera dinainte fixate.“[25] Este foarte importantă această precizare. Războiul nu este politică. El este mijloc al politicii, dar se separă de politică, de procedeele politicii. Politica îi fixează doar parametrii. De îndată ce s-a declanşat, în parametrii fixaţi de politică, războiul îşi urmează cursul, îşi are propriile sale legi. Pot apărea chiar discordanţe între război şi politică, ceea ce ar conduce la o distincţie teoretică între aceste două domenii. Realitatea este însă alta. Războiul, chiar dacă nu este politică, rămâne un instrument al politicii. El se prezintă ca o serie de acte, de pulsaţii ale violenţei şi durează suficient de mult pentru a-i fi influenţat cursul de o inteligenţă superioară. Dacă războiul răspunde unui proiect politic, este normal ca motivul politic care l-a generat să rămână prima şi suprema consideraţie care-i dirijează conduita. Dar nici obiectivul politic nu este tiranic, bătut în cuie. Şi el se adaptează mijloacelor existente şi poate fi, adesea, complet transformat. Dar el rămâne totdeauna prima consideraţie. Politica pătrunde astfel în orice acţiune militară, exercită asupra ei o influenţă continuă. Pentru că nu există război de dragul războiului. Războiul este un mijloc al politicii.

În acest sens, la paragraful 24, Clausewitz notează celebra frază care pune pentru totdeauna războiul în coordonatele sale reale: „*Războiul este o simplă continuare a politicii prin alte mijloace*. Noi observăm deci că războiul nu este un simplu act politic, ci un veritabil instrument politic, o urmare a activităţii politice, exercitarea acesteia prin alte mijloace. Ceea ce rămâne propriu războiului este caracterul cu totul special al acestor mijloace. Arta războiului, în general, şi şeful războiului, în fiecare caz în parte, pot să vegheze ca tendinţele şi intenţiile politicii să nu fie incompatibile cu aceste mijloace. Aceasta nu este desigur o exigenţă minoră; dar, dacă ea poate, în anumite cazuri, să influenţeze intenţiile politice, de asemenea ea nu poate să facă altceva decât să le modifice. Căci intenţia politică este scopul, iar războiul este mijlocul, şi nu poate fi conceput mijlocul independent de scop.“[26] Aceasta este, de fapt, esenţa teoriei războiului, a filosofiei războiului. O relaţie de condiţionare extrem de simplă, pe care omenirea a construit-o, iar

[25] Idem.
[26] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 829.

Clausewitz a reuşit, în sfârşit, să o şi explice. Aceasta este un fel de *oul lui Columb* în filosofia războiului.

Totuşi, natura războaielor este diferită. Tensiunile şi motivele pentru care se declanşează războiul sunt uneori atât de mari încât viziunile politice şi cele militare aproape coincid. În aceste situaţii care merg la limită războiul va părea mai mult militar şi mai puţin politic. Pe măsură ce aceste tensiuni se diminuează, războiul se depărtează de extreme, de tendinţa sa naturală[27], configuraţia politică va diferi de cea a războiului ideal, a războiului-limită, astfel încât războiul va deveni din ce în ce mai mult *politic*.

Politica poate să joace roluri diferite în diferite tipuri de războaie. Uneori, ea iese în faţă, este vizibil, clară, alteori, ea pare să lipsească cu desăvârşire. În realitate, ea nu poate lipsi din nici un război. Politica este inteligenţa statului. Ea operează cu mijloace extrem de complexe şi de diversificate, unele chiar necinstite, folosind sau evitând folosirea violenţei.

Războiul nu este niciodată ceva independent de politică. De aceea, pentru a studia şi înţelege războiul, trebuie studiată şi înţeleasă politica. Este o concluzie foarte importantă. Fiecare război are în spate o politică, mai exact o decizie politică.

Această aserţiune are implicaţii foarte serioase în ceea ce priveşte teoria războiului. El este, deopotrivă rezultatul unui impuls natural orb şi un joc al probabilităţilor pe care-l pune în operă o decizie politică. Aceasta din urmă îi dă sens, raţiune şi conţinut. Agresivitatea nu este suficientă pentru a explica războiul. Cel mult, ea explică violenţa. Războiul este un complex de acţiuni gândite, elaborate. Există, deci, o trinitate a războiului: *violenţa originală, ura şi animozitatea* care se explică prin acest impuls natural orb; *jocul probabilităţilor şi întâmplării* care transformă războiul într-o activitate liberă a fiinţei şi calitatea sa de a fi un *instrument al politicii* care îi dă calitatea raţională, mai exact, de unică raţiune. Primul aspect interesează masele, cel de al doilea ţine de competenţa şefului militar şi a armatei, iar cel de al treilea aparţine guvernului. Teoria nu poate să ignore aceste elemente, nici raporturile dintre ele. Ea se defineşte pe aceste trei elemente, le studiază şi le modelează.

În capitolul intitulat *Scopul şi mijloacele războiului*, Clausewitz revine asupra naturii complexe şi schimbătoare a războiului. În afară de afirmaţia categorică potrivit căreia războiul este un instrument al politicii, nimic nu este fixat în coordonate definitive. Scopul războiului variază după cel poli-

[27] Este vorba de logica războiului, de teoria lui, de ecuaţia lui de confruntare între extreme, nu de practica lui, de războiul real, cel care se supune legilor probabilităţii, ecuaţiilor neliniare.

tic, se ține după el, îl secondează şi îl transpune în practică, dar nu oricum, ci în funcție de condițiile concrete. Totuşi, obiectivul politic nu se transpune, nu se topeşte în cel militar, ci rămâne exterior acestuia. Obiectivul militar rămâne totdeauna învingerea inamicului, dezarmarea lui. Ce înseamnă, de fapt, dezarmarea inamicului? Clausewitz distinge trei elemente: forțele armate, țara şi voința inamicului. Forțele armate trebuie distruse, țara trebuie cucerită şi, prin aceste două elemente, se realizează şi cel de al treilea. Astfel se încheie pacea. Dar pacea nu rezolvă toate problemele. Războiul real nu este cel din teoria războiului. „Dacă există războaie între state inegale, aceasta dovedeşte că, în realitate, războiul este adesea foarte departe de conceptul său original." Nu este nevoie ca două state să se bată până ce se epuizează unul pe celălalt. Unul dintre state poate ceda şi atunci pacea se încheie înainte de a se sfârşi războiul. O astfel de eventualitate este foarte importantă şi ea se ia totdeauna în calcul, datorită costurilor imense ale războiului şi sacrificiilor pe care continuarea acestuia le impune.

Dar şi în relația dintre obiectivul politic al războiului şi războiul ca instrument al politicii intervin foarte multe elemente care pot influența atât desfăşurarea războiului, cât şi obiectivul politic final. Obiectivul politic nu este imuabil. El însuşi variază, în funcție de condițiile concrete, de desfăşurarea ostilităților, de presiunile internaționale, de starea resurselor, de rezultatele care se estimează, deci de probabilitatea rezultatelor. Uneori, se speră ca inamicului să-i fie impusă superioritatea forțelor proprii într-o singură bătălie, obligându-l astfel să accepte condițiile încetării ostilităților şi încheierii păcii, alteori se vizează distrugerea forțelor inamicului şi cucerirea teritoriului său prin mai multe bătălii şi chiar prin mai multe campanii. Sunt şi cazuri când, prin război, nu se vizează distrugerea sau dezarmarea forțelor inamicului, ci crearea unor condiții, prin intermediul unor strategii indirecte, de a-l obliga să accepte încheierea păcii. Acestea sunt aşa-numitele operațiuni care au o influență politică imediată. Este vorba de acțiuni (de regulă, politice, dar nu numai) care să ducă la separarea inamicului de aliații săi, de câştigarea de partea proprie a unor noi aliați. Mai târziu, în praxiologie, aceste acțiuni vor fi integrate în ceea ce numit strategia *faptului împlinit*. Un alt mijloc este acela de a-l determina pe inamic să-şi sporească cheltuielile şi să-şi epuizeze resursele. O astfel de strategie indirectă va fi folosită în toate războaiele, inclusiv în timpul Războiului rece. Aceasta demonstrează realismul şi perenitatea operei marelui strateg prusac.

Clausewitz arată şi cum poate fi determinat inamicul să-şi sporească cheltuielile şi să-şi epuizeze resursele. Acestea sunt: a-i distruge o parte din armată şi a-i cuceri o parte din teritoriu; a-i ocupa teritoriul, dar nu pentru a-l păstra, ci pentru a-l devasta, a-i afecta economia, a-i produce pierderi; a-l

uza. Această modalitate – *uzura inamicului* –, care se va concretiza în arta militară în ceea ce se numeşte război de uzură, este definită de Clausewitz ca o luptă care implică o epuizare graduală a forţelor fizice şi psihice şi a voinţei pe toată durata acţiunii. Acest lucru se realizează nu prin lupte cu obiective pozitive, adică ofensive, ci printr-o simplă rezistenţă. Aceasta asigură utilizarea mai bună a mijloacelor, economisirea lor şi uzura accentuată a celor ale inamicului. Dar până unde se poate merge cui o astfel de strategie? Prin fiecare acţiune din timpul strategiei de uzură se urmăreşte distrugerea forţelor inamicului până în acel punct în care inamicul să cedeze. Acest lucru se poate realiza printr-o singură acţiune sau printr-o succesiune de acţiuni. Este de preferat succesiunea de acţiuni. Acţiunea negativă – adică apărarea – oferă prilejul ca, în timp, forţele inamicului să fie aduse în acea stare din care nu mai pot continua acţiunea pozitivă, deci ofensiva, raportul de forţe se va contrabalansa şi astfel cel din apărare va putea trece la acţiuni ofensive. Strategia de uzură se foloseşte de cel slab pentru a rezista împotriva celui puternic. Exemplul lui Frederic cel Mare din timpul Războiului de şapte ani este concludent.

Singurul mijloc al războiului pentru a realiza scopurile politice este *lupta*. Războiul este tot ce se raportează la forţe armate, adică la crearea, pregătirea, întreţinerea şi folosirea lor. Lupta, în război, nu este un fapt singular, ci un ansamblu compus din mai multe părţi, care se disting unele după subiect altele după obiect. Subiectul este constituit din structura forţelor, obiectul din scopul luptei. Toate acestea alcătuiesc ceea ce se numeşte *angajament* sau *angajare*. Întrebuinţarea forţelor nu este nimic altceva decât organizarea unui anumit număr de angajări directe sau indirecte. Scopul angajării, în război, este distrugerea forţelor inamicului. Este însă posibil ca, în anumite războaie, distrugerea forţelor inamice să nu fie considerată absolut necesară. De altfel, distrugerea forţelor nu este decât un mijloc pentru a atinge obiectivul politice. Acesta poate fi atins şi prin alte mijloace, cum ar fi demonstraţia de forţă, punerea inamicului în faţa unui fapt împlinit etc. Acolo unde inamicul este slab, în cazul unui angajament, acesta va ceda înainte de a-i fi distrusă armata.

Singurul mijloc al războiului este lupta. Singurul mijloc al luptei este angajarea. De aceea, distrugerea forţelor adversarului este cheia de boltă a tuturor calculelor. Orice victorie importantă – care înseamnă distrugerea forţelor inamicului – se propagă în toate celelalte domenii, ca un fluid. Eficacitatea nu constă totuşi în mijloace, ci în finalităţi, în rezultate. Distrugerea forţelor inamice nu înseamnă doar distrugerea fizică, ci şi morală. Elementul moral este cel mai fluid. El se află peste tot şi, de cele mai multe ori, nu supravieţuieşte distrugerii fizice.

Distincția dintre acțiunea pozitivă – atacul – şi cea negativă – apărarea – este necesară şi utilă. Ofensiva vizează distrugerea, apărarea înseamnă aşteptare şi, adesea, uzură a inamicului. Ea nu este însă aşteptare pasivă, anduranță, ci trebuie să vizeze distrugerea forțelor inamice. Mulți generali care n-au ținut seama de acest principiu, adică de caracterul activ ofensiv al apărării, au pierdut. Scopul apărării este, în general întârzierea acțiunii inamicului, iar aceasta înseamnă aşteptare. Vine însă un moment al angajării, al lovirii inamicului. Şi atunci apărarea nu mai este o acțiune negativă, ci una pozitivă.

Război înseamnă punerea în aplicare a unei decizii politice prin mijlocirea armelor. Dar modul de punere în aplicare este flexibil. Un comandant abil, atunci când scopurile politice ale războiului permit acest lucru, evită bătălia şi caută să realizeze obiectivul războiului fără costuri şi pierderi de vieți. Este o întoarcere la arta lui Sun Tzî care considera, între altele, că adevărata artă a războiului constă în obținerea victoriei fără luptă.

Între practica şi teoria războiului nu există suprapuneri perfecte. Practica nu este teorie, ci aplicarea teoriei în funcție de circumstanțe, iar teoria ține de logica războiului, de regulile şi principiile care acționează în acest domeniu, de ecuațiile care îl modelează.

Lucrurile nu sunt însă atât de simple. Tot ce ține de acțiunea umană – iar războiul este o formă violentă a acestei acțiuni – depinde nu numai de legi şi de principii, de circumstanțe şi de factori aleatori, ci şi de calitatea oamenilor, de capacitatea lor de a crea conexiuni, de a găsi sau inventa soluții ingenioase. Napoleon spunea că hotărârile cele mai bune pe câmpul de luptă nu sunt, adesea, decât reamintiri, de unde rezultă că, şi în război, omul este măsura tuturor lucrurilor. De aici, rezultă rolul geniului militar, al comandantului de excepție. Clausewitz nu putea să nu remarce rolul personalității militare, al geniului militar. Arta militară este plină de astfel de exemple. Adesea, nu atât ştiința războiului, cât spiritul intuitiv şi inventiv al comandantului au dus o armată sau alta la victorie.

Genialitatea militară nu este o calitate unică, precum curajul, ci o combinație armonioasă de calități. Geniul militar apare mai ales la popoarele care au activități complexe. Rareori se vor găsi genii militare la popoarele sălbatice. Aceste genii apar acolo unde evoluția intelectuală generală este la ordinea zilei, unde există o cultură, o experiență de viață, o filozofie, o gândire socială dezvoltată.

Curajul este de două feluri: cel personal, manifestat în fața unei primejdii, şi cel care presupune asumarea unei responsabilități, fie în fața unei instanțe, fie în fața propriei conştiințe. Curajul manifestat în fața unei primejdii se manifestă şi el în două moduri: ca indiferență față de pericolul

respectiv, ca dispreț față de moarte, deci ca o stare individuală permanentă, şi, respectiv, ca ambiție, patriotism, entuziasm. În acest din urmă caz nu este vorba de o stare permanentă, ci de o stare emoțională, de un sentiment. Prima formulă a curajului creează constanța, cea de a doua generează îndrăzneala. Din combinarea dintre cele două rezultă forma perfectă a curajului. Acestea se întâlnesc mai ales la popoarele sălbatice sau semicivilizate. Totuşi, în război, calitățile intelectuale au un rol predominant. Războiul este domeniul de incertitudine, trei sferturi din elementele pe care se fundamentează acțiunea rămân în cețurile unei incertitudini mai mari sau mai mici. De aceea, ieşirea dintr-o astfel de stare nu poate fi realizată decât de o inteligență subtilă care poate aprecia din instinct adevărul. O inteligență superioară este cea care asigură consistență războiului. Una medie poate doar să vadă just, ceea ce nu este suficient, războiul fiind domeniul hazardului. „Pentru a triumfa fără probleme în această confruntare neîncetată cu neprevăzutul, două calități sunt indispensabile: mai întâi, o înțelegere care, chiar în orele cele mai sumbre, conservă urma luminii interne care duce la adevăr; apoi, curajul de a urma această lumină palidă. Prima a fost configurată prin expresia franceză *coup d'oeil* (aruncătură de ochi) ; cealaltă este *determinarea*." Din aceste două elemente a luat naştere ideea *unei decizii rapide şi exacte*, foarte importantă atât pentru domeniul tactic, cât şi pentru cel strategic.

Determinarea se datorează unei calități speciale a inteligenței, rapidității ei care este proprie mai mult spiritelor puternice decât celor strălucitoare. Trebuie să fii puternic pentru a rezista războiului, inclusiv erorilor şi ororilor. Altfel devii timorat, iar inteligența ta îşi pierde din consistență şi acționezi sub impulsul momentului.

Capacitatea de a vedea totul dintr-o privire şi determinare conduc la o calitatea foarte des întâlnită în război, domeniu al neprevăzutului şi forță de a învinge neprevăzutul: *prezența de spirit*.

Atmosfera războiului cuprinde patru elemente esențiale: primejdia, efortul fizic, incertitudinea şi hazardul. Pentru a le stăpâni este nevoie de tărie de caracter şi de o mare capacitate de înțelegere, adică de energie, fermitate, forță de caracter şi spirit mobil. Dacă, spre exemplu,inamicul rezistă două ore în loc de patru, acest lucru exercită o mare presiune asupra comandantului nu atât în mod direct, cât mai ales prin efectele asupra combatanților,m prin influența pe care o exercită asupra acestora. Moralul şi entuziasmul sunt invers proporționale cu rezistența inamicului. O dată cu prelungirea acțiunilor, numărul victimelor creşte, situația devine dificilă, iar comandantul trebuie să găsească acele resurse pentru a depăşi mai întâi el însuşi starea pe care i-o creează o astfel de situație şi apoi să-i influențeze şi pe ceilalți prin ardoarea spiritului său, prin reaprinderea determinării, prin clari-

tatea speranței pe care trebuie să le-o incumbe. Onoarea şi gloria sunt acele valori care întreţin forţa unei armate şi a fiecărui luptător.

Din acestea rezultă acea energie atât de necesară continuării luptei, ieşirii din situații dificile şi acea fermitate de caracter care se materializează de cele mai multe ori în stăpânirea de sine. Clausewitz spune că un spirit puternic este cel care nu-şi pierde echilibrul nici chiar în cele mai violente furtuni.

Dincolo de aceste calități care se cer oamenilor, intervin şi alte elemente deosebit de importante. Unul dintre acestea îl reprezintă relația război – teren. Dacă în alte activități umane, terenul este la îndemână, îl poți cuprinde dintr-o singură privire, în război, comandantul nu beneficiază de acest avantaj. Aici intervine, în afară de cunoştințele acumulate şi de informațiile adunate, simțul de orientare.

Acesta constă, după Clausewitz, în capacitatea de a ne reprezenta rapid şi corect configurația geometrică a oricărui teren şi, în consecință, cea de orientare rapidă în orice moment. Aici trebuie să intervină acea însuşire a spiritului care se numeşte imaginație. Ei i se asociază o bună memorie şi o deosebită capacitate de înțelegere, de asociere.

Istoria nu atribuie, totuşi, calitatea de a fi geniu decât celor care s-au distins în primele rânduri, mai ales în activitatea de comandament, întrucât aici se cer acele calități care, întrunite, duc la genialitate. Clausewitz arată că nu i s-a atribuit lui Carol al XII-lea calitatea de geniu întrucât el n-a ştiut să subordoneze eficacitatea armelor sale unei inteligențe şi unei înțelepciuni superioare. Nici lui Henric al IV-lea nu i se atribuie aura de geniu, deoarece el a trăit prea puțin pentru ca talentul său militar să dea roade. Napoleon spunea că nenumăratele decizii pe care le ia un şef militar constituie o problemă de calcul matematic demnă de talentele unui Newton sau unui Euler.

De la elitele intelectuale superioare se aşteaptă strălucire, capacitate de sinteză, viziune şi judecată de mare anvergură, care nu se găseşte la inteligențele obişnuite. Dar toate aceste calități nu au nici o relevanță istorică şi nici o finalitate dacă nu sunt însoțite de un temperament adecvat şi de un caracter puternic. La acest nivel, diferența dintre cunoştință şi voință, dintre a şti şi a putea este flexibilă şi realistă. Un om inteligent ştie ce vrea, ştie ce poate, vrea ce poate şi poate ce vrea.

4.4. Războiul şi politica. Helmuth von Moltke

Războiul nu este doar ce pare a fi. El este o construcție pe o fundație politică solidă sau mişcătoare, perversă sau fermă, curată sau murdară. Este

însă o construcţie foarte specială şi, din acest motiv, foarte interesantă. De aceea, în analiza lui, dacă nu se ţine seama de adevăratele coordonate care definesc şi jalonează războiul, de la fundaţie până la acoperiş – aşa cum sunt ele, flexibile şi schimbătoare, dar niciodată nelipsite –, s-ar putea ajunge la concluzii cel puţin nerealiste.

Unul dintre cei are au tratat strategia, adică teoria şi practica războiului, cu responsabilitate, precizie şi prudenţă este **Helmuth von Moltke** (1800-1891). General remarcabil, care aparţine vechii nobilimi germane din Macklemburg, a fost şef al statului major şi are o viziune foarte realistă asupra războiului şi politicii. „Domeniul real pentru o armată este războiul – scrie el. Dar dezvoltarea condiţiilor pentru o astfel de activitate, abilităţile pe care ea le comportă, continuitatea aparţin timpului de pace.“

El face parte din şcoala lui Clausewitz, iar acest lucru este conţinut chiar în prima frază a eseului său despre strategie din care rezultă că politica foloseşte războiul pentru a-şi atinge scopul; ea are o influenţă decisivă asupra debutului şi sfârşitului războiului, dar îşi exercită această funcţie şi pe timpul desfăşurării operaţiilor. Strategia lucrează, deci, în interesul şi în folosul politicii,. Având-o mereu în coastă, la bază, la izvor. Ea se modelează după obiectivul politic, dar, în ceea ce priveşte modul de acţiune, rămâne complet independentă.

Moltke consideră că prima datorie a strategiei este să pregătească mijloacele de luptă. Desigur, prin mijloace de luptă el nu înţelege doare armamentele sau resursele, ci, în primul rând, armatele, în ansamblul lor. De aceea, primul dintre aceste mijloace este desfăşurarea armatelor. Aici intră în rol consideraţii politice, geografice şi naţionale dintre cele mai variate. O greşeală în adunarea iniţială a armatelor este foarte greu să mai fie corectată în cursul campaniei. De aceea, astfel de dispoziţiuni se cer studiate dinainte. Ele conduc totdeauna la rezultatul voit. Tot înainte de campania propriu-zisă, se efectuează şi pregătirea trupelor pentru război, organizarea transporturilor, a comunicaţiilor etc.

Însă utilizarea mijloacelor pregătite în vederea luptei aparţin strategiei. Voinţa întrebuinţării acestor mijloace în operaţiile care se preconizează se loveşte de voinţa adversă. Voinţa adversă poate fi limitată, dacă avem sau obţinem *iniţiativa strategică*. Această voinţă adversă nu poate fi totuşi zdrobită decât prin mijloacele tacticii, adică prin luptă.

O astfel de confruntare are tot timpul consecinţe materiale şi morale dintre cele mai importante. Întâlnirea cu inamicul creează totdeauna situaţii diferite, care reclamă măsuri diferite. Nu există plan de operaţii care să se desfăşoare cu certitudine, aşa cum a fost el conceput, de la prima acţiune

până la ultima confruntare cu forţele inamicului. Nimeni nu-şi imaginează aşa ceva. Dar nici o operaţie fără un plan de operaţii nu este posibilă.

Singurul element permanent al acestui plan este *obiectivul* stabilit. Generalul are mereu în faţă, neschimbat, acest obiectiv. În rest, totul este schimbător. Nimeni, niciodată, nu va putea determina cu precizie, mijloacele necesare ducerii războiului, din prima până în ultima zi de operaţii.

Încă o dată se dovedeşte că epoca lui Napoleon şi Clausewitz este una de clarificare a raporturilor politică – strategie şi politică – război, iar dezbaterile se duc, deopotrivă, în plan teoretic, în plan filosofic şi în plan pragmatic. Experienţa generalilor îşi spune cuvântul, dar şi marile cuceriri ştiinţifice şi cele ale reflecţiei filosofice îşi găsesc, în mod firesc, o foarte utilă corespondenţă în planul reflecţiei militare. Cu alte cuvinte, epoca la care ne referim este una de profunde conexiuni strategie – politică, ştiinţă – strategie, război - strategie.

Generalul este înarmat cu această profundă determinare, ceea ce îi facilitează reflecţia şi îi limpezeşte demersul. El ştie, este absolut necesar să ştie ce anume trebuie să obţină prin război, ştie şi cum să o facă, dar alegerea concretă a teatrului de operaţii şi chiar a teatrului de război, poziţionarea forţelor, stabilirea liniilor de operaţii şi a celorlalte elemente de care depinde eficienţa acţiunii tactice sunt variabile greu de pus în corelaţie, care se supun legii probabilităţilor condiţionate. De aici nu rezultă că generalul se află în faţa unui zid de fum, de incertitudini sau de nisipuri mişcătoare, ci doar dificultatea strategică.

Helmuth von Moltke sesizează această dificultate, el însuşi fiind general, dar nu ca pe o zonă descurajantă şi de netrecut, ci ca pe o provocare. Niciodată, un bun general nu dă înapoi în faţa unor astfel de provocări. Ele ţin de meseria lui, de calitatea lui de comandant, de profesionist, de strateg. Acest lucru este esenţial în strategie. Cu atât mai mult cu cât strategia este chemată să pună în operă o decizie politică, adesea schimbătoare, neclară sau chiar perversă.

Deciziile pe care le ia un general au doar câteva baze solide care aplică o hotărâre mai mult sau mai puţin fermă, mai mult sau mai puţin justificată sau justificabilă din punct de vedere politic, din punct de vedere militar, al dreptului internaţional sau moral. Dincolo de aceste repere fixe, de aceste repere de bază – şi ele, uneori, lunecoase ca stâlpul uns cu vaselină din serbările de Ziua marinei pe care trebuie să meargă până la capăt cei cutezători şi abili –, se află însă o imensă mare de incertitudini şi de imense responsabilităţi. De aceea, o parte din deciziile care vor fi luat nu pot fi prevăzute dinainte. Ele se bazează pe noi informaţii, pe evoluţia situaţiei şi pe capacitatea generalului de înţelege şi sesiza rapid esenţialul.

Acțiunile succesive ale războiului nu sunt execuții premeditate, ci acte spontane care răspund momentului. Ele se înscriu însă într-o conduită generală specifică, într-un stil, ca să spunem așa, au un sens și o semnificație. Fiecare problemă nou apărută cere însă o soluție pe măsură. Nici o problemă nu este identică cu alta, dar nimeni nu poate rezolva probleme de matematică, spre exemplu, dacă nu știe matematică.

Această axiomă este valabilă și în arta militară. Oricât de talentat ar fi un comandant, el nu poate soluționa o problemă concretă dacă nu știe, dacă nu înțelege, dacă nu aplică știința războiului, dacă nu realizează, uneori, într-o fracțiune de secundă miile de conexiuni dintre ce știe, ce a învățat, ce a experimentat și ce se întâmplă în mod real. Un general nu este general *dacă nu știe* și dacă nu vede. Nimeni nu-l trage de mânecă, nimeni nu-i „corectează" teza pe care o dă în fața vieții sau a morții, în fața victoriei sau a dezastrului.

Un general trebuie să vadă în incertitudini, trebuie să vadă prin ceața, adesea, să ghicească necunoscutele să le conexeze, să-și păstreze echilibrul și luciditatea, să nu se rătăcească în imensitatea de amănunte, de impresii, de trăiri, de situații. Un general nu-și aparține. În timpul războiului, el nu există ca persoană. Nu are nici o importanță dacă este urât sau frumos, dacă este înalt sau scund, puternic sau slab, bolnăvicios sau rezistent, dacă ar guturai sau alergie, dacă este lacom sau generos etc. În război, generalul înseamnă logică impecabilă, analiză rapidă, luciditate, capacitatea de a vedea dincolo de ceea ce se vede, putere de pătrundere, curajul asumării responsabilității și responsabilitatea curajului. Dar mai ales, un general înseamnă voință – voință nu voluntarism –, respect și înțelepciune. Dacă strategia este dialectica voințelor care se confruntă, ea nu are nici o treabă cu voluntarismul, încăpățânarea sau bunul plac. Aceasta nu este strategie, ci moartea strategiei.

De multe ori, aceste lucruri scapă analizei. Când se vorbește de o bătălie, se au în vedere, de regulă, raportul de forțe, poziționarea armatelor, sistemul de foc, manevrele întreprinse, cu alte cuvinte, *spectacolul* acelei bătălii. Așa a fost și așa va fi mereu, pentru că așa este lumea făcută și, la urma urmei, pentru că astea sunt lucrurile interesante, palpitante, emoționante. Pe spectator nu-l interesează cât și cum a transpirat un actor până ce și-a intrat în rol, nu-i pasă de viața actorului sau a regizorului, nici de recuzită, nici de lacrimile care curg din ochii comedianților înainte de a-i vedea producându-se în scenă în scene de care se râde copios. Pe spectator îl interesează doar ceea ce se vede. Însă, așa cum spunea Exupéry, lucrurile importante rămân, adesea, invizibile.

Cam așa stau lucrurile și în arta militară. Pe un general adevărat nu-l interesează spectacolul bătăliei, ci realizarea scopului războiului. Dacă un

astfel de obiectiv, se poate realiza fără luptă, fără pierderi de vieţi omeneşti, cu atât mai bine. Dacă nu, aceste pierderi trebuie să fie cât mai mici.

Moltke atrage atenţia că dincolo de acest joc, de această confruntare de voinţe, viaţa oferă o mulţime de alte variabile greu de prevăzut cu exactitate, dar de care nu se poate să nu se ţină seama. La mulţimea de factori, unii cunoscuţi, alţii necunoscuţi, se adaugă şi o a treia categorie de factori care, uneori, scapă complet previziunilor: temperatura, bolile, accidentele de tot felul, adică hazardul, fatalitatea, forţa majoră.

Decizia unui general depinde de toţi aceşti factori, adică de un calcul al probabilităţilor din care nu trebuie exclus nimic din ceea ce ar putea să se întâmple. Un astfel de calcul pare greoi şi chiar ineficient. Cine stă să pună pe hârtie, înaintea luptei, sute şi chiar mii de date referitoare la tot felul de lucruri are ar putea influenţa acţiunea tactică sau strategică, cum ar fi, spre exemplu, direcţia din care vine ploaia, din ce parte şi cu ce intensitate va bătea vântul, câte osii de la vagoanele care transportă muniţii se vor supraîncălzi, câte se vor rupe sau vor lua foc, câte terenuri mlăştinoase se vor afla pe direcţia de ofensivă, câte spaţii defilate sau protejate va oferi terenul, câte oi vor fugi de prin curţi împiedicând înaintarea soldaţilor şi a mijloacelor de transport, câţi câini vor lătra noaptea descoperind inamicului prezenţa patrulelor de cercetare care se apropie de dispozitivul lui, câte iscoade va folosi inamicul din rândul localnicilor etc.?! Dar toate acestea sunt extrem de importante şi ele ar putea influenţa soarta bătăliei, aşa cum, de pildă, în războiul din 1877, o prăpădită de vale (denumită ulterior *Valea Plângerii*) dinaintea redutei Grivița II, nedescoperită la timp de cercetarea română, a dus la pierderea atâtor vieţi…

De aici nu rezultă că totdeauna o hotărâre pe care o va lua un general, ţinând seama de toate aceste detalii, va fi şi foarte bună. Dar, oricum, şansa reuşitei este mult mai mare decât în cazul unor hotărâri arbitrare.

Din păcate, în luptă, unii generali nu au răbdare să analizeze toate aceste detalii, iar alţii fac abuz de ele, se pierd în tot felul de amănunte nesemnificative, eludând esenţialul, şi pierd un timp preţios. Buna măsură este totdeauna aceea care dă cele mai bune rezultate. Dar *buna măsură* nu înseamnă o medie aritmetică între toate aceste lucruri. Nu poate exista bună măsură acolo unde există o pregătire teoretică precară, nici acolo unde excesul de teorie eludează experienţa practică sau realitatea. Numai un general bine instruit, inteligent, cu simţul măsurii şi cu o practică suficientă, chiar dacă nu are sclipiri de geniu, poate prezenta garanţia că îşi va conduce bine trupele în luptă. Virtuţile strategiei sunt, de fapt, virtuţile generalului, întrucât strategia este ştiinţa generalului demnitar, generalului comandant, celui care ştie, poate şi vrea să transforme decizia politică în acţiune militară.

Un general care nu ştie istorie militară, care habar n-are de marile bătălii ale istoriei, care nu s-a aplecat suficient asupra principiilor războiului, care nu înțelege oamenii, vremurile, legile confruntării armate, consecințele victoriei şi ale înfrângerii, societatea şi virtuțile ei, valorile create de omenire în slujba cărora se află şi el, adică prețul vieții, al oamenilor, al omenirii, al duratei şi al morții, nu este un bun general, ci doar un intrus în acest spațiu al celor mai înalte responsabilități militare.

Din păcate, armatele au cunoscut destui asemenea oameni ajunşi la gradul de general, dar şi foarte mulți generali adevărați, adică dintre cei care şi-au meritat responsabilitatea şi menirea. Unii dintre ei – precum Hanibal şi Napoleon – au sfârşit în surghiun şi umilință, alții şi-au trăit viața până la capăt, aşa cum au început-o, uneori în uitare şi ignoranță, alteori în limitele obişnuinței vremurilor. Istoria cunoaşte însă foarte puțini mari generali cărora istoria sau omenirea le-a fost recunoscătoare. Menirea unui general nu este însă să fie sau să nu fie erou de epopee, să-i fie sau să nu-i fie recunoscute meritele şi ridicate statui. Menirea lui este să pună în operă, prin mijloace militare, o decizie politică, să facă adică nu război pe care nu el îl hotărăşte. Uneori, războiul nu se duce după regulile învățate din cărți, ci după cum acționează sau reacționează inamicul, după cum evoluează împrejurările. În aceste condiții, este imposibil să vii cu doctrine sau cu strategii preconcepute.

Sistemul acțiunii militare – care, din timp de pace, trebuie construit în aşa fel încât să fie flexibil, modular, adaptabil – trebuie să răspundă prompt situației concrete să găsească şi să accepte soluția necesară. Or, acest lucru nu-l face sistemul în sine, ci generalul care-l conduce. Dar sistemul trebuie să răspundă automat la semnal şi să se autocorecteze, să se autoregleze, fiecare dintre compartimentele şi elementele sale îndeplinindu-şi în mod flexibil şi interconectabil rolul. Aceasta este adevărată artă strategică.

Moltke îl citează pe arhiducele Carol, care spune că strategia este o ştiință, iar tactica o artă. El pune în sarcina generalului comandant să fixeze cadrul şi cursul acțiunilor, al operațiilor militare, în timp ce arta nu intervine decât în executarea proiectelor strategice. Dimpotrivă, Clausewitz arată că „strategia este întrebuințarea luptei pentru realizarea scopurilor războiului". În definitiv, adaugă Moltke, strategia asigură tacticii mijloacele de luptă şi face posibilă victoria, conducând armatele şi concentrându-le pe câmpul de bătaie. În afară de aceasta, strategia foloseşte rezultatele fiecărei lupte pentru elaborarea unor noi proiecte. Tactica obține victoria, strategia o foloseşte, o multiplică, o prelungeşte, o valorifică, o re-creează, o reproiectează. Pentru că ea vede mai departe, pentru că ea are în vedere ansamblul războiului,

scopul final, obiectivul de atins prin mijloace militare, care se confundă cu cel fixat de puterea politică.

Strategia este un sistem de conexiuni, de raporturi complexe, care există şi se reproduc pe măsură ce acţiunea şi interacţiunea se exprimă în funcţie de toţi factorii (unii, enunţaţi mai sus, alţii, poate, nici măcar bănuiţi) şi, mai ales, în funcţie de inamic. Ea este mai mult decât o ştiinţă. Este un ansamblu coerent, flexibil, dar şi foarte stabil (tocmai prin flexibilitatea şi adaptabilitatea sa), care uneşte teoria cu practica, ideea directoare cu variaţia condiţiilor iniţiale şi cu situaţia concretă, certitudinea şi supoziţia cu intuiţia, este adică ştiinţa, priceperea şi arta de a acţiona integral în situaţiile cele mai complexe, sub presiunile cele mai mari, după ceea ce ştii, conform a ceea ce vrei, dar şi după cum simţi că trebuie să o faci.

Sunt atât de multe lucruri de spus, pornind de la eseul lui Moltke, dar nu numai. Să presupunem că poziţionăm forţele în aşa el încât unul din flancurile inamicului să fie ameninţat. O putem face cu multe scopuri: Vrem ca el să ştie, să vadă sau să intuiască acest lucru şi să ia acele măsuri pe care noi le putem calcula, prevedea sau intui. În acest caz, poziţionarea forţelor se poate face fie la vedere (dar atunci ar putea apărea foarte multe bănuieli din partea inamicului), fie în ascuns, dar în aşa fel încât el să prindă totuşi de veste. Calculăm apoi ce ar putea el să facă în acest caz. Să fixeze forţele noastre pe acest flanc şi să atace în altă parte (unde?), să aştepte atacul nostru pe această direcţie şi să ne întindă o ambuscadă, concomitent cu o manevră de învăluire care să cadă în flancul şi spatele forţelor noastre etc.

Tot ceea ce urmărim noi este să creăm condiţii pentru ca inamicul să se comporte într-un mod favorabil nouă. Bătălia de la Waterloo este edificatoare în acest sens. Dar şi inamicul va face exact acelaşi lucru, iar noi ştim că îl va face. Întrebarea care se pune este: cum va proceda?

Oricum, toate războaiele de până acum au demonstrat că eficacitatea poziţionării de flanc are nişte explicaţii pe care Moltke le formulează astfel:

a. obiectivul asaltului este armata adversă şi nu o localitate sau vreo porţiune de teren;
b. nici o armată nu defilează prin faţa celeilalte, ci caută să se poziţioneze, pe cât posibil în ascuns, în situaţia cea mai avantajoasă;
c. prin urmare, inamicul trebuie să rămână aici unde sunt eu însumi.

Acestea unt doar nişte principii. Aplicare lor presupune numeroase particularităţi şi restricţii. Mai întâi – spune Moltke - trebuie făcută diferenţierea între obiectivul războiului şi obiectivul operaţiei respective. Obiecti-

vul războiului nu este nimicirea armatei respective, ci cucerirea capitalei, capitularea, cucerirea unei porțiuni de teritoriu, resursele sale etc. Acest obiectiv poate fi realizat prin una sau mai multe operații militare, dar şi prin punerea armatei inamice în imposibilitatea de a acționa (dacă ea se află prea departe, nu este încă mobilizată, este fracționată, nu are mijloace suficiente etc.). În acest caz, obiectivul operației nu mai are sens. În acest caz, este posibil ca obiectivul operației să se confunde cu obiectivul războiului, mai exact, obiectivul războiului să fie realizat printr-o singură operați, fără nici o bătălie.

Astfel, în martie 1814, Aliații nu l-au urmărit pe Napoleon la Nancy, ci au înaintat spre Paris. Stratagema napoleoniană a fost foarte interesantă. La 20 şi 21 martie, după luptele de la Arcis, al căror rezultat a fost indecis, Napoleon a înțeles că nu poate bate cu o armată de 26.000 de oameni pe cei 100.000 de oameni ai Aliaților conduşi de prințul Schwarzenberg şi s-a hotărât să atragă această armată superioară numericeşte spre altă direcție decât cea a Parisului, printr-o manevră în flancul şi spatele acesteia. De aceea, nu s-a retras spre Paris, ci spre locurile fortificate de pe Meuse şi Rin. Schwarzenberg n-a înțeles de la început manevra lui Napoleon şi l-a urmărit până la 24 martie pe direcție Vitry, apoi, în urma unor scrisori care-i dezvăluiau planul lui Napoleon s-a îndreptat spre Paris.

Totdeauna armatele, chiar dacă au capacitate de ofensivă, trebuie să-şi păstreze liniile de comunicații. În 1812, deşi armata lui Kutuzonv era lipsită de energie şi nu putea desfăşura acțiuni ofensive de amploare, armata franceză murea de foame, deşi liniile ei de comunicații erau libere. Se îndepărtase prea mult de resurse. A doua zi după bătălia de la Maloiaroslav din 24 octombrie 1812, unde Kutuzov acționase destul de slab, Napoleon avea 95.000 de oameni între Maloiaroslav şi Vereia, iar ruşii, cu 100.000 de oameni erau la sus de acest oraş. Francezii nu se puteau retrage decât prin Subzov şi Bieloi spre Vitebak sau prin Mohaisk şi Viasma spre Smolensk. Cavaleria rusă, extrem de numeroasă, i-ar fi putut tăia căile aprovizionare. Şi totuşi n-a făcut-o. De ce oare?

Poziția de flanc amenință. Dar, în multe cazuri ea nu este suficientă ci, pentru a fi eficientă, amenințarea trebuie să se transforme într-un atac ferm pentru întoarcerea pozițiilor inamicului. Altfel ea nu rămâne decât simplă amenințare şi atât. Dar un astfel de atac nu poate fi desfăşurat oricum. Dacă vrei să ataci, trebuie să părăseşti pozițiile pe care le-ai amenajat şi să te expui riscului de a nu te mai putea replia. Cei doi adversari vor duce o bătălie cu fronturile răsturnate şi nu există nici un fel de garanție nici pentru victorie, nici pentru apărare. Dar aceasta-i frumusețea şi riscul strategiei operaționale: acțiunea. Pentru că, dacă eşti agresor, nu poți să realizezi obiectivul

războiului aşteptând în poziţii consolidate, iar dacă eşti apărător nu poţi nimici armata care te atacă stând pur şi simplu în faţa ei, fără să o loveşti din răsputeri, acolo unde este puternică sau acolo unde este vulnerabilă. .

Dacă nu vrem să pierdem poziţia de flanc pe care ne-am poziţionat, vom păstra terenul, dar nu vom contribui – cel puţin pe moment – la îndeplinirea obiectivului războiului, care poate fi, aşa cum spuneam, cucerirea teritoriului inamic sau a capitalei acestuia. Acelaşi lucru este, desigur, valabil şi pentru cel care se apără. Pentru el, obiectivul războiului poate fi apărarea teritoriului său, a capitalei sau a resurselor etc. Iar mijlocul strategic prin care realizează acest lucru, în cadrul războiului de apărare, este nimicirea armatei inamice. Dar, se ştie, nimicirea acesteia nu se poate realiza decât prin atac sau puternice riposte ofensive.

Poziţiile de flanc – care, de cele mai multe ori, dau un avantaj strategic - sunt utile atunci şi numai atunci când inamicul le cunoaşte puterea, utilitatea şi se teme de ele. Dacă nu se teme de ele, le atacă şi chiar poate obţine victoria tactică, prin care se compensează dezavantajul strategic iniţial, dat de poziţionarea forţelor. Ba, mai mult, o astfel de victorie tactică, poate asigura, din mişcare, o nouă poziţionare a forţelor care, de data aceasta, poate schimba iniţiativa strategică. Valoarea acestor afirmaţii este foarte mare. Secolul al XIX-lea este un secol al ieşirii din scheme prefabricate, din formaţii rigide. Important este obiectivul care se urmăreşte, reflecţia strategică nefiind altceva decât gândirea comportamentului, analiza temeinică a tuturor posibilităţilor, formularea de ipoteze, fără să se piardă nici un moment din vedere scopul politic şi obiectivul strategic al războiului.

În vremea aceea, generalii luminaţi discutau cu multă ardoare toate aceste probleme. Ei nu erau simpli „caporali“ meniţi să ţipe la soldaţi sau să se fălească cu uniforme, cu cai, cu surle şi cu trâmbiţe, oricât de bogată ar fi literatura satirică pe aceste teme, ci mar responsabili şi capi ispăşitori ai punerii în operă a deciziilor politice ale acelor vremuri.

Bătăliile erau foarte numeroase. Fiecare dintre ele oferea numeroase învăţăminte. Era foarte clar că, la mijloacele de atunci, numai manevrele de învăluire şi de întoarcere erau cele care ofereau avantaje tactice şi creau condiţii pentru realizarea obiectivului strategic. Dar nu orice poziţionare de flanc era cu adevărat aşa ceva. Simpla grupare a forţelor spre una din aripile liniei de apărare a inamicului nu însemna pe deplin poziţie de flanc. Adesea, o astfel de poziţionare oferea ea însăşi un flanc descoperit inamicului. Condiţia principală a ceea ce se numeşte poziţie sau poziţionare de flanc era aceea ca fronturile să fie paralele, iar linia de retragere perpendiculară pe linia de operaţii a adversarului.

După cum se vede, nici Moltke nu era scutit de geometrismul dispozitivelor de luptă ale timpului. Se introduce încă o noțiune foarte interesantă, în afară de cea a fortificării terenului (acolo unde el nu oferă condiții pentru o astfel de poziționare), şi anume legătura cu spatele, deci adâncimea dispozitivului. Această adâncime, ce-i drept, se realiza şi prin folosirea rezervelor sau prin schimbarea frontului, dar coerența dispozitivului de luptă într-un teatru de operații care se întindea uneori pe zeci de kilometri, era din ce în ce mai acut reclamată. Concluzia lui Moltke, vizavi de poziționarea forțelor, era aceea că, dispunerea forțelor cu spatele la Marea Baltică ar fi fost un dezastru.

Condiția esențială nu este însă aceea să ai teren mult în spate, ci aceea de a şti cum să-l foloseşti. Intervine aici noțiunea de flexibilitate a dispozitivului, ce de capacitate de a pregăti terenul pentru oprirea inamicului, asociindu-i acțiuni pe măsură, adică de a-l contraataca şi chiar ataca. Ne aflăm deja într-un domeniu foarte important al relației dintre acțiunea tactică, componenta strategică a războiului şi jocul inteligențelor generalilor, adică în sistemul conducerii.

Poziția de flanc mai are o important. Dacă ea se sprijină pe un teren tare şi este puternic susținută şi prin alți factori, îl poate determina pe inamic să-şi schimbe linia de operații, ceea ce este foarte important, întrucât o astfel de schimbare devine previzibilă şi, deci controlabilă. De asemenea, ea trebuie să fie cât mai apropiată de linia de operații a inamicului, adică să-l oblige să țină seama de ea, să depindă adică de ea. Să recunoaştem, pentru a stabili o astfel de poziție care să-l „prindă“ pe inamic şi să-l oblige să acționeze într-un anumit fel (să-şi schimbe linia de operații, să atace, să încerce o manevră etc. toate aceste acțiuni fiind previzibile, chiar calculate) este o artă.

Pentru a justifica o poziționarea de flanc, Moltke dă exemple din acel timp, face supoziții, se referă la condițiile concrete şi, bineînțeles, la limite. Dacă este vorba, spre exemplu de o frontieră de 50 de mile, este normal că ea nu poate fi apărată printr-o simplă poziționare de flanc, atacatorul stabilind mai multe linii de operații.

Nici mărgelele de fortărețe întinse pe frontieră nu reprezintă soluție. Totdeauna inamicul le va ocoli, va alege alte linii de operații. Să fi prevăzut oare Moltke care va fi soarta aliniamentelor fortificate după primul război mondial? Desigur că nu.

Dar strategia este aceeaşi, iar legile războiului nu se schimbă de la milă la milă, nici de la an la an şi nici de la veac la veac.

4.5. Gândirea militară germană de la Clausewitz la Schlieffen

În afară de francezi, se pare că una dintre cele mai pertinente analize ale epocii napoleoneene, ale artei napoleonene a fost făcută, cu respect şi realism, chiar de inamicii celui care a fost unic pe firmamentul bătăliilor moderne. Herbert Rosinski, în *Caietele* sale[28] reliefează tocmai aceste realităţi care aduc din veacuri acuitatea şi actualitatea unei reflecţii strategice şi pe marginea epocii napoleoniene.

Ne înclinăm în faţa acestei perseverenţe şi a acestor oameni care, răscolind în firele îngălbenite ale istoriei, aduc mereu în lumină gânditori şi strategi ai unei epoci cu adevărat revoluţionare în arta militară, pleiadă a unei şcoli ce n-a avut nici mentori, nici învăţăcei, nici discipoli, ci doar un mare teatru al unor bătălii pe care istoria le-a consemnat cum s-a putut, în tot spectrul posibil al realităţii, virtuţilor şi percepţiilor lor , de la exaltare, la adevărul crud, de la eroism la stupizenie, şi pe care oamenii le-au interpretat în fel şi chip, cum le-a fost inima, cunoştinţele., interesul şi vrerea.

Chiar în momentul în care, în Franţa, Jomini interpreta, în stilul său ce mai rămăsese din şcoala franceză de strategie, elogiindu-l pe Napoleon, a apărut, în Prusia, sub conducerea lui Scharnhorst, o nouă şcoală a gândiri militare care-i cuprinde pe Clausewitz, pe Lossow şi pe Rühle von Lilienstern. F. K. von Lossow (1767-1848) şi-a încheiat cariera militară în 1833. Avea gradul de general-locotenent şi era guvernator al provinciei Dantzig. Exista pe atunci Societatea Militară din Berlin. Acolo l-a întâlnit pe Scharnhorst care se pare că a avut o influenţă hotărâtoare asupra sa în ceea ce priveşte teoria militară. În faţa acestei asociaţii, se ţineau expuneri pe diferite teme care ţineau de arta militară şi de experienţa războaielor.

Era vremea filosofiei clasice germane. De aceea, toate aceste discursuri şi teorii erau impregnate şi marcate de spiritul filosofic al timpului. Se întâlneau, deci, în aceste teorii, dubla influenţă a revoluţiei nepoleoneene a artei militare şi tendinţele speculative ale gândirii clasice germane. Scharnhorst adusese însă un spirit predominant practic în aceste dezbateri, deşi el avea vaste cunoştinţe literare şi filosofice. Nu acelaşi lucru se poate spune despre Lossow şi Rühle, care erau, în primul rând, practicieni. Face excepţie Clausewitz, deopotrivă, un militar experimentat şi un om de cultură, singurul care a produs o teorie a războiului cu adevărat completă, neschimbată, în esenţa ei, până în zilele noastre.

Scharnhorst este primul care a sesizat revoluţia produsă de Napoleon în arta militară, altfel decât Jomini, adică într-un expozeu lipsit de dogmatisme, de rigorile obişnuite ale vremii, de interpretări strict militare,

[28] www.stratisc.org, CAHIERS HERBERT ROSINSKI IV, Revue „Strategique“, nr. 76. Pensée stratégique.

operaţionale. Spiritul său era liber, interpretarea complexă, pentru că, oricât de paradoxal ar părea, războiul, care este un produs atât de teribil şi atât de îngust în metodele sale, se prezintă, totuşi ca un fenomen extrem de complex, cu cauze multiple şi implicaţii imense şi pe termen lung pentru condiţia umană. Era timpul când războiul, ca meserie a militarilor, cerea el însuşi să fie scos din cazărmi, dus în pieţele publice ale gândirii ştiinţifice, filosofice şi chiar publice, privit, disecat, analizat, comparat, abstractizat şi înţeles în toate dimensiunile sale. *Considerăm că, de fapt, aceasta este prima şi cea mai categorică revoluţionare a artei militare*. Toată viaţa Scharnhorst a lucrat cu răbdare şi pasiune la o astfel de analiză pe care, din păcate, n-a reuşit să o termine. A creat însă o şcoală care a dus mai departe acest spirit.

Exista o adevărată pasiune, o adevărată provocare de a pătrunde secretul noilor forme de război, de a le înţelege, de a le grupa într-un sistem de principii şi de reguli, de a le constituit într-o teorie raţională. Toate explicaţiile şi teoriile de până atunci erau considerate de Lossow şi Rühle ca fiind speculative sau lipsite de importanţă. Clausewitz dovedise deja acest lucru, arătând adevărata faţetă a războiului, adevăratele sale dimensiuni logică, filosofice, istorice, sociale şi politice. Generalul Clausewitz spusese foarte clar că războiul nu este produsul armatelor, nu este al militarilor, ci al politicienilor, al societăţii, al politicii. Or un astfel de raţionament limpede scotea gândirea militare din tot felul de sofisme şi speculaţii inutile. Predecesorii lor considerau că teoria militară are ca sarcină să stabilească, izolat şi abstract, un număr de elemente sau de forme de bază care se pretindeau a fi valabile în mod absolut pentru toate situaţiile, sferele şi epocile. Astfel de proceduri erau, până atunci, incontestabile. Scharnhorst şi şcoala sa au ridicat împotriva unor astfel de proceduri numeroase obiecţii.

Era, de fapt, ca şi în ştiinţe, o luptă între ideile fixe, între dogme şi spiritul de îndoială ridicat la rangul de principiu de Descartes. *Dobito ergo cogito, cogito ergo sum*. De aici nu rezultă că teoriile anterioare erau negate. Ele erau considerate, şi în continuare, în aspectul lor analitic. Se nega doar valabilitatea lor în situaţii concrete, se nega funcţia lor de reţete universal valabile, întrucât teoreticienii militari ai vremii începuseră să înţeleagă că războiul real se supune unor factori variabili. Teoriile se concentrau asupra unor factori materiali, când, de fapt, un război concentrează în el o mulţime de forţe şi variabile spirituale. Aceste vechi teorii considerau războiul ca o activitate unilaterală, redusă la lupta armată, când, de fapt, războiul un ansamblu continuu, flexibil de activităţi opuse, complexe şi, adesea, imprevizibile.

Această şcoală de la Berlin a înţeles că războiul nu este o funcţie continuă de activităţi lineare, ci presupune etape diferenţiate, unele previzibile, altele imposibil de anticipat.

Discuţii serioase au început să se poarte şi în ceea ce priveşte geometria liniilor interioare ale lui Jomini, securitatea bazelor a lui Bülow sau predilecţia pentru punctele cheie a lui Lloyd. Reprezentanţii şcolii berlineze au introdus ceea ce ei numeau „noua raţionalitate" – în filozofie era vremea raţionalismului –, bazată pe controlul şi modificarea rezultatelor, ori de câte ori este necesar, pornind de la învăţămintele experienţei practice, adică din natura lor. Să nu uităm că în filosofia germană lumea era percepută ca un cosmos impregnat de forţe spirituale. Pentru aceasta, trebuie înţeleasă bine natura, adică devenirea lucrurilor. Astfel, situaţiile totdeauna schimbătoare ale războiului trebuiau tratat în raport cu spiritul lor, şi nu prin aplicare mecanică şi stereotipă a unor formule şi precepte considerate imuabile. Se ieşea astfel din rigiditismul Evului Mediu şi chiar din prima perioadă a Renaşterii care era o întoarcere aproape mecanică la scrierile antichităţii târzii, îndeosebi a celei greceşti. Napoleon realizase practic o astfel de ieşire din rigidităţi, din sloganuri şi formule preconcepute, ceea ce l-a făcut pe Scharnhorst să afirme că trebuie acţionat în acord cu natura chiar şi a circumstanţelor.

Cât de apropiate de provocările zilelor noastre sunt aceste afirmaţii nu este greu de observat. În timp ce gândirea militară germană era impregnată de aceste „forţe spirituale" (să nu uităm Eul lui Fichte, care opune Eului divizibil un non-Eu divizibil, sau drumul Ideii absolute hegeliene spre realitatea lucrurilor şi spre conştiinţa de sine), cea franceză era dominată de ideile Revoluţiei, de geniul lui Napoleon şi de spiritul de corp al armatei sale, precum şi de o revenire la arta războiului antic bazat pe surprindere, stratageme şi influenţă psihologică. Jomini nu sesizase aceste elemente care n-au nici un elemente de fairplay în ele, dare care ţin, fără nici o îndoială de arta strategică a marilor timpuri. La urma urmei, nimic nu este foarte nou sub soare.

Generalii *şcolii de la Berlin* înţeleseseră perfect aceste determinaţii care ameninţau să transforme războiul într-un joc al hazardului. Aici era marea deosebite între teoreticienii dinaintea lui Clausewitz şi cei din timpul şi de după marele strateg. Vechii teoreticieni se străduiau să înlăture hazardul, să pună războiul în ecuaţii liniare sau în pătrăţele geometrice, în timp ce şcoala lui Clausewitz vedea în război, ca instrument al politicii, manifestarea unui spirit liber, imprevizibil şi, de aceea, foarte greu de controlat. De aici şi până la teoria haosului din timpurile noastre nu mai este nici măcar un pas. Războiul redevine astfel ceea ce a fost el întotdeauna, adică nu numai o con-

fruntare violentă între două entități, ci o confruntare între-o două entități are gândesc, între două spirite.

Acest nou tip de război s-a născut din geniul lui Napoleon şi din atmosfera epocii, din bătăliile dintre idei, din raționalismul filosofic şi din filosofia raționalismului ecrasant al timpului. Ideea de stat, cea de națiune, spirtul legilor, filosofiile identitare, cu tot arsenalul lor de speculații şi demonstrații se regăseau şi în ceea ce priveşte războiul. Pentru Scharnhorst şi prietenii săi războiul devine o forță uriaşă care exprimă această entitate spirituală, dar organizată, cu Napoleon, în cele mai neînsemnate detalii tehnice şi tactice şi, prin Jomini, transformată într-un joc de forme şi formule eficace.

Generalii şi teoreticienii de până atunci luaseră războiul aşa cum apărea el, se preocupaseră de strategia forțelor, de cea a mijloacelor şi de cea operațională – deşi nu se numeau aşa - , adică de unele elemente care țineau de conducerea şi desfăşurarea războiului. Odată cu Clausewitz, războiul începe să fie tratat ca un tot, ca un ansamblu, ca un fenomen. S-a ivit însă o nouă dificultate. Într-o astfel de viziunea, nu mai exista război, ci războaie, fiecare război fiind unic, având deci individualitatea sa. De unde rezultă că analiza războiului, adică descompunerea lui pe părți şi studierea lor deveneau imposibile şi lipsite de valoare practică. Lossow considera că teoria determină etapele individuale ale războiului, dar concluziile care rezultă de aici nu sunt valabile decât pentru acel război, în particularitatea lui. De unde rezultă că nu se pot elabora teorii generale despre război, că războiul nu poate fi studiat din cărți, că fiecare război îşi are *cartea* sa, fiind unic şi irepetabil. Războiul nu poate fi confundat cu ideea de război. Ideea de război stă la baza gândirii militare, dar războiul ca atare nu se reduce la ideea de război, întrucât această idee are aplicații nenumărate. De unde rolul excepțional al comandantului care dă viață, consistență, unicitate şi aplicabilitate unei astfel de idei.

Lossow şi Rühle[29] erau extrem de speculativi şi de înclinați spre discursul filosofic complicat, ceea ce i-a făcut puțin accesibili, spre deosebire de Clausewitz şi de alți contemporani care erau limpezi şi direcți în ideile pe care doreau să le exprime. Dar aceasta nu este tocmai rău. Complexitatea discuțiilor, filosofarea îndelungată – chiar neprolifică - asupra unui sau altuia dintre aspectele războiului se constituiau în exerciții ale spiritului, făcând parte din acel imens efort de a-i despovăra pe generali de responsabilitatea războaielor. O şcoală de gândire strategică nu se naşte din nimic şi, mai ales,

[29] Lossow a publicat, în 1815, lucrarea *Războiul*, Rühle, în 1814, *Despre război* şi Clausewitz, în 1832, *Despre război* (*Vom Kriege*).

nu se naşte în cazărmi sau pe terenurile de instrucţie, nici chiar în încrâncenarea bătăliilor. Acolo ea doar se exprimă.

Singurul din toată această şcoală care a reuşit să exprime filosofia *războiului ca un tot*, a *războiului total* a fost Clausewitz. Lossow era de părere că brutalitatea strategiei lui Napoleon bulversase, prin geniul său, regulile calculabile ale războiului secolului al XVIII-lea. Clausewitz a văzut contrariul, căutând determinările războiului în ansamblul lui, adică teoria sistematică a războiului, şi nu cazul particular al lui Napoleon. În secolul al XVIII-lea, comandanţii acţionau mai degrabă după reguli convenţionale decât după o logică militară precisă. Uneori, bătăliile desfăşurau nu pentru a nimici armata inamică şi a realiza obiectivul strategic al războiului, ci din raţiuni inconsecvente, chiar paradoxale, pentru a satisface, spre exemplu, vanitatea unui comandant, pentru a ieşi dintr-o situaţie disperată etc. În aceste cazuri, teoria aproape că nu avea ce căuta, decât ca un sistem de reguli pe care le urmează, spre exemplu, doi boxeri, mai mult ca să se protejeze unul pe altul decât pentru a realiza scopurile pentru care intră în ring.

Napoleon a ieşit din aceste ambiguităţi, dând războiului un scop foarte precis: învingerea inamicului. Într-o astfel de strategia războiul se prezenta ca un tot şi era dirijat spre obiectivul lui normal, logic, şi nu spre scopuri colaterale, ca în secolul al XVIII-lea. Războiul devine astfel un ansamblu indivizibil, un complex de acţiuni coerente, înlănţuite, un mecanism, un sistem cu o logică internă precisă, care dă un sens exact fiecărui act, fiecărui element. Fortificaţiile, bătăliile, poziţionările, atacul, apărarea, spaţiul, timpul, manevrele, marşurile, mijloacele folosite răspund, toate, aceloraşi imperative, aceloraşi scopuri. Obiectivul final al războiului este nimicirea puterii adversarului. Altceva nu există. Aceasta era, de fapt, noua teorie a războiului.

Încă de la primele scrieri, Clausewitz, care era un militar experimentat şi un teoretician excepţiona, un vizionar, demolează pur şi simplu lucrarea lui Bülow *Spiritul războiului modern*, introduce determinarea clară, categorică, între strategie şi tactică care va forma baza întregului său demers teoretic. Această uriaşă lucrare va aduce în sfârşit războiul, atât în teorie, cât şi în practică, cu picioarele pe pământ.

Aşa cum se întâmplă mereu, nici el, ca mulţi alţii, nu a fost înţeles. Pe de o parte, era foarte greu să accepţi că războiul este o continuare a politicii, deci subordonat acesteia, iar pe de altă parte o mulţime de orgolii şi de veleităţi aveau nevoie să se exprime conjunctural şi savant, să epateze sau să impresioneze. Clausewitz a scris, aşa cum o făceau mulţi pe vremea aceea în Germania, aşa cum a crezut şi aşa cum a simţit. Iar acest lucru dă adevărata

valoare şi frumusețe lucrării sale. Clausewitz era un soldat care scria ce a trăit, cea simțit, cea gândit.

Lossow şi Rühle erau, oameni ai epocii lor, care se cramponau fie în discuții complexe, încurcate, savante li greu de înțeles, fie în raționamente care le adânceau şi mai mult scepticismul, acel scepticism care produce Schopenhauer.

Singurul care a înțeles că aplicare metodei filosofice în arta militară nu trebuie să se facă din exterior, ci din interior. Metoda filosofică nu este altceva decât o metode de gândire, adică o modalitate de investigare sistematică a cauzelor producerii unui fenomen, a raporturilor care se creează în acest proces, a logicii interioare a fenomenului, implicațiilor acestuia, iar rezultatul nu poate fi decât un sistem de propoziții esențiale, afirmative sau negative dubitative sau categorice, probabilistice sau asertorice, pe baza cărora gândirea îşi va continua sau îşi va relua, de câte ori va fi nevoie demersul său. Cu alte cuvinte, a aplica metoda filosofică în analiza fenomenului războii, însemna a gândi războiul, a-l cunoaşte, a-l înțelege şi, de ce nu, a-l justifica şi a-l folosi.

Din şcoala germană de strategie, în afară de Moltke, care-l continuă pe Clausewitz mai ales în practică, în conducerea efectivă a armatei, face parte şi Schlieffen, un solitar meditativ, ciudat şi liniştit. Este foarte posibil ca un astfel de comportament să-l fi dobândit din contactul lui foarte apropiat, prin rudele sale, cu viața monahală. El pare a fie contrariul lui Moltke. Contrar comportamentului său, el avea o capacitate enormă de a afla adevărul, de aşi concentra eforturile şi energiile spirituale pentru a lovi acolo unde este cel mai important, asupra celui care contează, a stăpâni secretul victoriei.

Caietele lui Rosinski îi atribuie lui Schlieffen o „sete devorantă pentru *secretul victoriei*“, amplificată de poziția Germaniei sub urmaşii lui Bismarck. El gândea, în aceste circumstanțe, că cel slab nu trebuie să cedeze inițiativa adversarului, nici aşa cum spunea Clausewitz, pentru că apărarea îi oferea avantajul economiei forțelor, nici aşa cum spunea Moltke, pentru a aştepta să profiți de erorile sale. Dimpotrivă, susținea, Schlieffen, cel slab trebuie să atace şi să păstreze inițiativa mai mult ca niciodată. Pentru el, nici poziționarea de flanc de care vorbea Clausewitz, nici urmărirea pe care o practica Napoleon şi o lăudat teoreticienii săi, nici atragerea inamicului în capcane şi ambuscade pregătite din timp, nici atacul de flanc ca sensul întreii istorii militare nu aveau nici un fel de valoare. Pentru el conta doar *să cauți fără răgaz să nimiceşti inamicul*.

Schlieffen susține ideea atacului decisiv, atacului absolut în flancul şi spatele inamicului, în punctele sale sensibile sau dificile , de unde s-a născut

viziunea planului său din 1905 caret trebuia să includă întregul teatru occidental, până la Marea Mânecii, şi în care inamicul ar fi fost privat de posibilitatea oricărei riposte prin batalioanele în careu asupra aripii sale drepte. În studiile din 1902 – 1912, el a culminat prin a susține ideea unei încercuiri complete cu forțe inferioare, surclasându-se prin aceasta superioritatea numerică a inamicului printr-o acțiune concentrică din toate părțile, aşa cum a procedat Hanibal la Cannes El elaborează aşa numita *Strategie a Absolutului*, bazată pe exploatarea avantajului formelor strategice ale atacului în flanc şi în spatele inamicului, în inferioritate numerică, pe încercuirea totală a forțelor acestuia. Era o strategie care nu se baza pe ceea ce putea să fie rațional, ci prin impunerea conduitei comandantului a unei constrângeri supraomeneşti. Foarte uşor de recunoscut aici ceea ce a caracterizat multe dintre războaiele pierdute de germani: neconcordanța dintre obiectivul strategic al războiului şi forțele care să-l realizeze.

Acest obiectiv fixat de Schlieffen nu excludea însă libertatea de acțiune, ci dimpotrivă, înlăturarea oricărei îngrădiri şi a oricărei prejudecăți şi cultivarea curajului de a merge exact în miezul lucrurilor. Nici Schlieffen, nici alți contemporani sau urmaşi nu au continuat aceste dezbateri. De aceea, o vreme, această şcoală a intrat într-o formă de inactivitate, chiar de cădere.

Schlieffen n-a fost însă uitat. Ideile sale despre atac, despre încercuire, despre concentrarea eforturilor etc. se vor regăsi în strategia germană din cel de al doilea război mondial.

4.6. Conducerea, legăturile

Statele Majore din timpul războaielor Revoluției franceze erau improvizate. Ofițerii care făceau parte din ele erau aleşi şi nu funcționau cum trebuie. De aceea,printr-o lege din 21 februarie 1793, organizarea şi compunerea Statelor Majore la nivelul armatei au fost strict reglementate. Un comandament de armată trebuie să dispună de: un şef de Stat Major, un subşef, patru generali adjutanți (care erau, în realitate 6 sau 7), 8 adjuncți şi un secretariat compus din soldați care scriau frumos.

Nu era suficient. Se impunea ca, în cadrul acestor structuri, să se creeze compartimente care să reflecteze asupra problemelor extrem de importante cu care se confrunta o armată: raportul de forțe, analiza situației care se crea şi evoluția acesteia, a altor factori şi, pe această bază, elaborarea unor soluții, unor variante de acțiune.

Aceste soluții sau variante trebuiau transmise la trupe, fie sub forma unor recomandări, fie sub forma unor ordine. Or, toate aceste documente

cereau ca oamenii care le întocmesc să fie competenți, să aibă adică experiență, iar structurile respective din cadrul armatei să poată răspunde acestor cerințe, acestor exigențe.

Napoleon a creat eşalonul Corp de Armată, tocmai pentru că numărul diviziilor era prea mare pentru as mai putea fi comandate direct. Fiecare corp de armată avea un număr variabil de divizii. Armata se mai multiplicase cu un eşalon, actul de conducere se „lungise", dar, cum este lesne de înțeles, devenise mai simplu şi mai eficient.

Statul major al lui Napoleon, condus de o somitate în materie, generalul Berthier - era, de fapt, cel care punea în operă ingenioasele manevre, care coordona mişcarea diviziilor şi a corpurilor de armată astfel încât celebrul principiu al realizării unui raport superior de forțe în locul voit şi la momentul potrivit să fie aplicat cu rigoare.

La Waterloo, acest lucru nu a mai fost posibil pentru că Berthier murise la 1 iunie. Fără acest om excepțional, fără un şef de stat major care să învârtă diviziile şi corpurile de armată precum mărgelele, care să calculeze cu precizie fiecare mişcare şi să ia toate măsurile de asigurare a acțiunilor, de organizare etc., la Waterloo s-au produs greşeli., nesincronizări. Fără Berthier, adică fără un şef de stat major pe măsură, Napoleon a pierdut fatal acel război.

Adesea i s-a reproşat lui Napoleon că era prea conservator în păstrarea vechilor săi colaboratori, întrucât unii dintre aceştia erau depăşiți de evenimente sau ajungeau la ceea ce mai târziu se va numi depăşirea limitelor competenței. Este, desigur, un adevăr. Dar tot un adevăr este şi acela că un stat major nu se formează de pe o zi pe alta. Statul Major, în vremea Împăratului, era mai ales un element de execuție, de planificare. Acest lucru cerea rigoare, prevedere, prudență şi o mare capacitate de cuprindere a teatrului de război şi, mai ales a teatrului de operații. Nu toți oamenii sunt capabili de asemenea performanțe.

Napoleon avea calitatea şi capacitatea de a-i dibui şi a-i folosi pe cei care aveau astfel de calități. Fără un stat major pe măsură, Napoleon nu ar fi fost cea fost. Aceste lucru trebuie bine înțeles. În război, o idee, oricât ar fi de ingenioasă, de genială, trebuie pusă în aplicare cu rigoare, cu exactitate. Un stat major coordonează mişcarea a zeci de mii de oameni, iar cu astfel de lucruri nu se glumeşte.

Napoleon are şi marele merit de a-l fi creat sau de a-l fi descoperit pe Berthier, adică valoarea indiscutabilă şi indispensabilă a unui stat major.

În 1819, supă Imperiu, a fost creat un Corp Special de Stat Major, dar cei care l-au creat şi, mai ales, cei care l-au folosit, n-au înțeles că aici, în acest compartiment, trebuie concentrate deopotrivă inteligența şi experiența

unei armate, disciplina planificării riguroase şi capacitatea de a vedea conexiunile, implicaţiile, determinările, cauzele şi efectele etc.

Nu insistăm prea mult asupra acestor lucruri atât de bine cunoscute azi. Vrem doar să subliniem că epoca la care ne referim marca trecerea, şi în ceea ce priveşte conducerea, de la un voluntarism arbitrar şi, adesea, criminal, la un determinism riguros, ştiinţific, aşa cum era spiritul vremii.

După dezastrul de la Jena, din 1806, s-a înţeles, şi în Prusia şi în celelalte armate care fuseseră atunci inamice armatei Franţei, că este nevoie de un stat major. Desigur, nu era chiar o noutate – astfel de exigenţe rezultaseră şi din alte bătălii –, dar spiritul ştiinţific, riguros al epocii impunea acelaşi lucru şi în domeniul militar. În 1810, a fost fondată Academia Militară de la Postdam unde Sharnhorst, printr-o activitate intelectuală de mare rafinament, pregătea viitorii ofiţeri de comandă şi stat major. Din 1818 şi până la sfârşitul vieţii, în 1831, Clausewitz a fost acela care a condus celebra Academie de Război (Kriegsakademie), unde ofiţerii erau îndemnaţi să gândească original, să înţeleagă complexul fenomen al războiului. Iar acest lucru nu a rămas fără rezultate în timp.

Nici Rusia, nici Austria nu au acordat, până atunci, părea mare atenţie formării ofiţerilor de comandă şi stat major. Suveranul le ştia şi le făcea pe toate. Dar acest lucru nu putea să dureze la infinit. Spiritul vremii era acela de a se acorda ofiţerilor o calificare superioară, sistematică, bazată pe cuceririle ştiinţei. Armatele nu mai puteau fi pregătite şi conduse după ureche.

În armata americană nu se punea cu acuitate o astfel de problemă, decât, parţial, în războiul împotriva Marii Britanii dintre 1812 şi 1814 şi, poate, în războiul împotriva Mexicului din 1848. În rest, forţele terestre americane numărau vreo 10.000 de oameni.

Ofiţerii şi subofiţerii americani ai acelor timpuri trăiau în forturi, în garnizoane de frontieră şi duceau o viaţă destul de grea. Ei şi-au călit însă caracterul şi au reuşit să vadă mult mai departe decât mulţi dintre ceilalţi locuitori ai Americii. La începutul Războiului de secesiune, 81 % dintre albi trăiau în statele din Nord, unde profesia militară nu era foarte preţuită. De aceea, în timpul Războiului de Secesiune mai mult de jumătate dintre ofiţerii din Sud au optat pentru Confederaţie.

Nu se poate vorbi de conducere fără state majore şi nu se poate vorbi de state majore şi de armate fără sisteme de transmisiuni, fără legături.

Epoca la care ne referim cunoaşte, pentru prima oară în istoria cunoscută a omenirii, o transmisie cu viteza de 300.000 de kilometri pe secundă.

Aşa cum praful de puşcă descoperit de chinezi va revoluţiona armamentele de o manieră incredibilă, şi transmiterea, cu viteza luminii, a unui semnal la distanţă, va revoluţiona informaţia.

Dar acest lucru nu se va produce dintr-odată. Soldații lui Napoleon nu aveau nici telefoane mobile, nici display-uri montate pe căşti, nici GPS-uri montate pe coamele bidiviilor. Ei aveau doar o puşcă, o sabie, un tun şi o motivație foarte puternică, venită, probabil, de pe vremea romanilor care exclamau acel *dolce et decorum est pro patria mori*, sau, cine ştie, poate că aşa este gena omului făcută să genereze, mai exact, să secrete - şi când trebuie şi când nu trebuie - entuziasm, curaj, devotament, ideal, eroism, ca şi contrariile acestora.

Principalul mijloc de legătură din vremea lui Napoleon va fi la fel ca în vremea lui Gingis Han: curierul. Acest curier va străbate, pe jos sau cu calul lui, nu numai secolul al XIX-lea, ci chiar şi cea mai marte parte a secolului al XX-lea.

Napoleon avea nevoie de 4 zile pentru a lua legătura, de pe unde se afla el, de la Berlin, de exemplu, cu Parisul şi de 5 – 6 zile pentru a transmite un mesaj de la Varşovia spre capitala Franței. Victoria de la Austerlitz a fost adusă la cunoştința capitalei pe 6 decembrie 1805, iar legătura Paris – Salamanque – Paris, pe o distanță de aproape 5.000 de kilometri, efectuată de locotenentul Canouville a fost realizată în 20 de zile.

Alte sisteme de legătură cunoscute pe vremea aceea erau cele prin agenți de legătură – şi ei prezenți pe câmpul de luptă, mai ales la nivelul unităților şi subunităților până în secolul al XXI-lea –, prin câini şi porumbei călători, prin mijloace vizuale şi auditive. Antichitatea folosea un sistem vizual foarte rapid. Astfel, Roma a aflat de victoria de la Pharale mai repede decât a aflat Parisul de victoria de la Austerlitz. Un astfel de sistem vizual – focuri aprinse pe coline şi în locuri dominante dinainte stabilite – au folosit şi domnitorii români din Evul Mediu, pentru a vesti primejdia, atunci când erau atacate hotarele.

Ulterior au mai fost folosite şi alte sisteme. Spre exemplu, Claude Chappe (1763-1805) a propus un sistem compus dintr-un suport vertical cu o bară de 4 metri lungime prevăzută la extremități cu anumite tije care puteau fi poziționate diferite pentru a transmite, după un anumit cod, semnale. A fost experiment la o distanță de 35 de kilometri cu relee intermediare. Timpul de transmitere a semnalului dus-întors a fost de 11 minute. Este aşa-numitul telegraf Chappe. Dar acest telegraf, cum bine se ştie, avea numeroase inconveniente care țineau îndeosebi de vizibilitate şi de capacitatea de transmitere.

În 1774, la Geneva, Lesage a creat un telegraf care folosea o maşină electrostatică. Telegraful electric propriu-zis a apărut după ce Volta a inventat pila electrică şi, între 1819 şi 1833,cu Ampere, Oersted şi Faraday care au descoperit electromagnetismul. Gauss şi-a dat seama că este nevoie de un

curent constant, ceea ce nu exista pe atunci. În 1837, Steinel înlocuieşte pilele electrice printr-o maşină de inducţie, care producea curent în cele două sensuri, iar Samuel Morse, pictor şi fizician amator, creează în 1837 ceea ce noi numim azi telegraf. Prima line de telegraf, de la Washington la Baltimore, de 64 de kilometri, a fost inaugurată la 18 mai 1844., după care a cucerit rapid America şi a trecut oceanul şi în Europa. S-au aliniat rapid şi armatele, începând cu cea a Prusiei , Angliei şi Franţei.

La începutul Războiului Crimeii, telegraful ajunsese la Bucureşti, a fost apoi prelungit foarte repede până la Varna, iar la 26 aprilie 1855, traversând marea, a ajuns la Scutari. Pentru prima oară în istorie guvernele putea să fie informate rapid cu ceea ce se petrecea la mii de kilometri.

Aceasta era, de fapt, adevărata revoluţie. Aceasta a schimbat lumea

4.7. Realităţi şi orizonturi

Rusia şi controlul foaierului perturbator

Dezastrul francez din 1812, apoi campania din 1813 – 1814 au adus armatei Rusiei un prestigiu enorm, pre care şi-l va consolidat şi în r'boiului ruso-turc din 1877-1878. Era o bătălie pentru strâmtori, pentru coridoare strategice, care intra în cadrul general al confruntărilor europene între marile puteri pentru influenţă şi resurse. Este adevărat, în aceste prime decenii ale secolului al XIX-lea şi nici mai târziu, armata rusă nu beneficia de căi ferate şi de telegraf, dar de aici nu rezultă că juca un rol mai puţin important în Europa. În afară de aceasta, armata rusă juca un rol important în controlul foaierului perturbator de odinioară, îndeosebi în Asia Centrală, adică între Aral şi Marea Caspică şi în sudul Kazahstanului, ca şi în Extremul Orient.

Credem că rolul cel mai important al Rusiei în ceea ce priveşte problemele Europei, asumat de ea însăşi prin pacea de la Westfalia, a fost controlul foaierului perturbator dintre Caspica şi Manciuria şi limitarea puterii otomane pe continentul european. Este vorba de o acţiune complexă, din raţiuni geostrategice temeinice. Războiul ruso-turc din 1877-1878 a angrenat şi România care, în urma unui comportament eroic, dar lipsit de o experienţă strategică remarcabilă[30], şi bunăvoinţei puterilor europene şi-a obţinut independenţa de stat. Rusia şi-a jucat rolul ei politic şi strategic,

[30] Armata Română modernă fusese înfiinţată în 1830, iar în 1859, în tabăra de la Floreşti, ea avea să arate, prin manevrele de acolo, că este gata să reînvie eroismul înaintaşilor. Practic, în războiul ruso-turc din 1877-1878, ea a primit botezul focului, pierzând în jur de 10.000 de oameni, ceea ce însemna foarte mult pentru o tânără oaste.

confruntându-se cu toate puterile europene nu numai pe teatrele continentului, ci şi în bătălia pentru India.

O nouă putere se năştea din haos

Statele Unite ale Americii aveau, în 1820, vreo 10 milioane de locuitori, inclusiv indienii care nu fuseseră încă uciși. În 1860 însă această populație va ajunge rapid la 93 de milioane. Era un fenomen unic, nemaiîntâlnit până atunci pe planetă. Iar cine avea ochi să vadă vedea ce anume se profila la orizontului sfârşitului de secol. Pentru că, aici, nu este vorba doar de creşterea spectaculoasă a populației (care venea îndeosebi de pe continentul european), ci mai ales de dezvoltarea economiei şi a ştiinței, de stimularea marilor descoperiri şi construcția unei civilizații specifice bazată pe respectul valorii şi pe spiritul legii.

Din punct de vedere al artei militare, se pare că n-ar prea fi lucruri noi de aflat. Lucrurile nu stau însă aşa: lecția pe care avea să o dea America bătrânului continent din care-şi trăgea ea însăşi esența nu avea să întârzie.

În 1823 apare *doctrina Monroe*, care neagă orice imixtiune a puterilor europene în problemele Lumii Noi. În acelaşi timp, Statele Unite ale Americii se angajează şi ele, la rândul lor, să nu se amestece în certurile şi încurcăturile europenilor.

În acelaşi timp, Statele Unite se extind continuu spre vest şi chiar spre sud, în dauna Mexicului. În 1850, California era deja fața Statelor Unite spre Oceanul Pacific. Devenise foarte clar pentru toată lumea că Statele Unite ale Americii se întind între cele două oceane.

În 1848, se declanşează războiul împotriva Mexicului, care pierde toate provinciile situate dincolo de Rio Grande.

Se conturează, în acest timp, o echilibrare economică foarte solidă. Deja, pe planul agriculturii, se obțin rezultate remarcabile, americanii devenind exportatori de cereale şi de bumbac. Din punct de vedere industrial, Statele unite depindeau încă de Europa, mai ales în perioada manufacturii. Dar Statele Unite, constituite printr-o voință extrem de puternică, generau o civilizație de sinteză – prima de acest gen de pe planetă –, care îşi impunea din ce în ce mai mult regulile ei pragmatice şi eficiente.

Cei care veniseră aici fugiseră de acea lume veche şi doreau să construiască una nouă, pe alte principii şi într-o altă filozofie. Se construia o civilizație prin *dezrădăcinare* şi *replantare*, prin *aventură*, *cutezanță* şi *altoire*, prin *negare* şi *afirmare*. Pentru America, atunci, ca în toate timpurile care au urmat şi care încă vor urma, nimic nu era, nu este şi nu va fi imposibil. Limitele dispăruseră, omul se simțea liber nu doar în libertatea sa, ci şi

în libertatea acțiunii sale. Aceste este, de altfel miracolul american: libertatea acțiunii umane eficiente. Guvernele favorizează dezvoltarea industrială. Se creează numeroase facilități în industria cărbunelui şi a minereurilor, se construieşte rapid o rețea de căi ferate, se inventează numeroase maşini şi unelte agricole.

America este cuprinsă de entuziasmul cuceririi propriului pământ, al acțiunii şi al îmbogățirii. Dar teritoriul era imens, iar libertate nu înseamnă nivelare, ci competiție. Se creează astfel decalaje mari între nordul industrializat şi sudul agricol, încă sclavagist. Nordul avea nevoie de protecții vamale, sudul avea nevoie de deschideri pentru a-şi vinde produsele agricole. Dar sudul nu avea porturi dezvoltate, nu avea mijloace pentru acest export. De aceea, era nevoit să-şi trimită produsele, pentru a fi exportate, în porturile din nord. Bumbacul aduce astfel nordului 40 de cenți la fiecare dolar. De asemenea, nordul era cel care „importa“ sclavii pe care-i vindea apoi pe plantațiile sudului.

Forțele terestre americane aveau pe atunci vreo 15.000 de oameni. Militarii erau prost plătiți, cam 13 dolari pe lună. În sud, lucrurile stăteau ceva mai bine. Armata de aici avea ofițeri mai bine pregătiți şi mai bine plătiți decât cei din Uniune.

În schimb, forțele navale, prin tradiția anglo-saxonă, sunt mai bine plătite şi alcătuite cu mai multă grijă. Aceste forțe erau compuse din fregate, corvete, baterii flotante, ni şi din nave de linie.

În 1890, amiralul Mahan erou al Războiului de Secesiune, care, pe vremea aceea fusese invitat să asigure învățământul de strategie navală la Colegiul Naval de Război din Rhode Island, publică lucrarea *The Influence of Sea Power Upon History,* care devine unul din punctele de reper ale geostrategiei şi strategiei americane. El demonstrează, prin această lucrare, că, pentru a deveni stăpânul lumii, trebuie să devii mai întâi stăpânul mărilor. Nu era nevoie de o astfel de demonstrație, întrucât o făcuseră cu prisosință britanicii în prima jumătate a veacului. Mahan credea că americanii sunt o națiune marină. Deşi problema războiului dintre popoarele marine şi cele terestre a constituit, pentru multă vreme, şi mai constituie încă şi acum o chestiune extrem de delicată şi de controversată, americanii nu s-au considerat niciodată marinari, deci războinici ai mărilor – chiar dacă astăzi ei domină marea, ala cum i-a învățat Mahan –, ci, mai degrabă, aleşi pentru a fi responsabili. Ei au fost totdeauna obsedați de propria lor securitate. Iar modul de a o realiza a fost, în cele din urmă., unul ofensiv.

Mahan era un susținător al lupte navale apropiate, în genul în care procedau romanii cu flota cartagineză, întrucât poate fi pus în valoare factorul moral.

El înţelege factorul strategic ca pe o interacţiune între elementul economic şi cel politic şi corelaţia acestora cu factorul militar. Harta geopolitică era văzută ca o rezultantă, ca o intervenţie umană în morfologia naturală a planetei.

Este, după cum afirmă Ioannis Loucas într-un studiu recent asupra războiului americano-spaniol din 1898[31], motivul posibil pentru care preşedintele McKinley a anexat, în urma păcii de la Paris, Arhipelagul Filipinez. Această anexare, împreună cu stăpânirea asupra Cubei şi zonei Porto Rico asigura controlul strategic al Mării Caraibelor şi canalului Panama care urma să fie construit. Se deschidea astfel Oceanul Pacific spre zona chineză cu care americanii acelui timp doreau o politică a porţilor deschise.

Imperiul chinez se afla în decădere, iar spaţiul acesta era vizat de trei mari puteri ale vremii: Rusia, putere euro-asiatică tradiţională care încerca să anexeze, între altele Port Arthur, pentru a avea acces la mările calde, Japonia care, prin războiul din 1894-1896 împotriva Chinei, reuşise să Insulele Pescadores şi Taiwan, care-i permitea să controleze aproape în întregime Marea Chinei, şi puterile europene (Franţa, Germania şi Marea Britanie) care, în pofida politicii americane a porţilor deschise şi atitudinii circumspecte obişnuite a Angliei, îşi împărţiseră cu Rusia teritoriul chinez.

Aşadar, anexarea Filipinelor dădea posibilitatea americanilor să-şi exercite propria lor politică în zonă.. Acelaşi lucru îl făcuse, în Mediterana, şi Marea Britanie cu Insula Cipru.

Spaţiul strategic al Mării Mediterane din 1878 prezenta aproximativ acelaşi caracteristici cu cel al Mării Cinei din 1898.

Marea Britanie, la cumpăna dintre lumi

Marea Britanie nu a fost niciodată invadată, cucerită, obligată să semneze acte de capitulare etc. Mai mult, ea a fost totdeauna creatoare a unui imperiu în care soarele nu apunea niciodată. Este vorba de o ţară ursită de Dumnezeu să ţină balanţa, să ducă o politică de balanţă, să-şi urmeze cu rigoare interesele şi drumurile spre Indii.

Regula de conduită a Marii Britanii a fost totdeauna cea a politicii de balanţă. Ea este ţara în care s-a declanşat prima revoluţie industrială din lume şi tot ea este ţara cu cea mai stabilă armată din lume.

[31] www.stratisc.org, Ioannis Loucas,LA GUERRE HISPANO-AMÉRICAINE DE 1898 : UNE HYPOTHÈSE DE GÉOSTRATÉGIE COMPARÉE, Revue "Stratégique",N°76 - Pensée stratégique II, GÉOSTRATÉGIE

În strategia Marii Britanii, constituirea şi menţinerea unei forţe navale regale extrem de puternice care să asigure securitate imperiului şi a liniilor sale comerciale a fost dintotdeauna o prioritate. O astfel de prioritate rezultă, în primul rând, din poziţia geostrategică a Marii Britanii şi din rolul jucat de ea în rândul ţărilor *off shore*.

Pe continent, politica Marii Britanii s-a bazat pe aliaţi. Ea a avut totdeauna forţe terestre capabile să alcătuiască rapid corpuri expediţionare.

Pe continent, atunci când s-a ivit pericolul ruso-prusac, a încurajat Franţa să-şi constituie o armată puternică, iar atunci când Napoleon prezenta o mare ameninţare s-a aliat cu Rusia şi Prusia împotriva lui. Şi, bineînţeles, a reuşit, aşa cum va reuşi totdeauna în istorie.

Vocaţia prusacă şi maşinăria filosofică germană

Prusia era, prin secolul al XIII-lea un regat de dimensiuni mici, dar cu veleităţi foarte mari. Aceste veleităţi erau date de armata sa. Pentru că Prusia, spre deosebire de foarte multe alte state europene, a ştiut să-şi respecta armata într-o vreme când glasul tunului era forma cea mai convinmgătoare a glasului politic.

Secolul al XIX-lea nu aparţine însă Prusiei, ci Germaniei. Forţa gândirii filosofice germane reuşise să creeze acele idealuri şi acele forţe lăuntrice care fac dintr-un popor adeseori amărât şi lipsit de resurse naturale, o mare naţiune.

Dominaţia germană începe în 1815, după învingerea lui Napoleon şi se realizează atât prin mijloace economice în uniunea vamală propusă în 1819 de economistul List şi realizată începând cu 1828. Una dintre consecinţele acesteia va fi dezvoltarea rapidă a căilor ferate, începând cu 1837. Caracteristic pentru spaţiul german este că s-a realizat aici o uniune economică, înaintea unităţii politice, ceea ce ar trebui luat foarte serios în seamă, întrucât forţa politică a Germaniei a constat totdeauna în forţa ei economică şi nu invers.

Datorită acestei economii, Germania şi-a creat una dintre cele mai moderne armate din Europa. Marea reformă a armatei germane a fost începută, totuşi, foarte târziu, abia în 1859. A fost introdus serviciul militar obligatoriu de trei ani, au fost întărite rezervele şi capacităţile teritoriale. Dieta s-a opus frecvent acestor reforme, dar Bismark, care a devenit prim ministru în 1862, a impus, chiar împotriva Dietei şi a prevederilor constituţionale, reforma. Rezultatele acestei reforme au fost testate în Războiul contra Danemarcei , apoi în cel împotriva Austriei. Învăţămintele vor fi de marte folos în campaniile viitoare ale armatei germane, mai ales împotriva Franţei.

Bismark a dezvoltat aşa numita *realpolitik* prin care se dă+dea prioritate politicii externe, războiul fiind considerat, potrivit preceptului lui Clausewitz, ca ultimul mijloc al politicii, ca ultima ei raţiune. Germania, dominată de o combinaţie de forţe şi filosofii prusace şi austriece, îşi propunea, deocamdată, o dominare continentală, probabil şi pentru a nu îngrijora Marea Britanie şi a şi-o face potrivnică.

Totuşi, între Prusia (axul principal al viitoarei forţe germane) şi Marea Britanie, există multe similitudini politice şi strategice şi chiar o anumită împărţire a rolurilor, aşa cum se va încerca (câteodată, se va şi reuşi) şi în secolele următoare. Marea Britanie a elaborat o strategie maritimă constantă, integrală, de dimensiuni globale, care punea în operă politica imperială britanică, iar Germania a dezvoltat o strategie continentală, predominant terestră, care viza dominaţia pe continent.

Interesant este că o astfel de strategie nu este numai militară, cum s-ar putea deduce din militarismul prusac şi din cel german. Este vorba de o strategie totală, adică de o strategie a guvernului, de o strategie politică, economică şi, complementar acestora, de una militară. De aceea, în viziunea lui Clausewitz, războiul nu este doar un fenomen, nu este un act independent, nu este un simplu act de voinţă, ci o *continuare a politicii prin alte mijloace*. Niciodată, în viziunea germană, războiul nu a fost altceva.

Este, considerăm, o concluzie extrem de interesantă, care nu se reduce la acel timp, care nu este valabilă numai pentru analiza politicii şi, în consecinţă, a strategiei şi artei militare germane de după 1815, ci are relevanţă în toate timpurile. Ea este o constantă politică şi strategică germană, care provine din filosofia profundă a acestei naţii, şi nu poate fi înţeleasă pe deplin decât în totalitatea ei, ca esenţă a unei evoluţii specifice, cu multe frustraţii, din care au ieşit adaptări riguroase şi elaborări meticuloase, de mare valoare, dar şi debordări primejdioase.

Marile victorii germen – atâtea câte au fost –, ca şi marile înfrângeri ale Germaniei, dezastruoase pentru oricare altă naţiune, pentru nemţi n-au fost decât lecţii din care au tras consecinţe şi din care şi-au extras sevele unor noi dezvoltări, totdeauna meticuloase şi totdeauna temătoare pentru restul Europei. Devotamentul germanilor faţă de Germania este nemăsurat şi neprețuit, este real şi construit în spirit nemţesc, adică celulă cu celulă, şurub cu şurub, ansamblu cu ansamblu. Naţiunile europene ar fi trebuit să înveţe de la Germania această filozofie a respectului cel mai profund faţă de ciclului Ideii absolute hegeliene, pentru că, iată că avenit vremea să o spunem, şi realitatea se naşte din idee în aceeaşi măsură în care ideea însăşi este realitate, cel puţin ca resursă a devenirii omeneşti, a conştiinţei de sine.

Trezirea la realitate

În acest timp, arta militară românească, bazată pe realism, ingeniozitate, capacitate de manevră, pe aplicarea din străvechime a unor principii redescoperite de Gustav-Adolf, de Frederic şi de Napoleon, care presupuneau manevra pe linii interioare, folosită cu atâta iscusinţă de Ion Vodă şi de Mihai Viteazul, pe stratageme şi surprindere, pe hărţuire şi lovituri decisive, aplicate în locul voit şi la momentul potrivit, se ofilise, chiar murise.

Ultimul mare strateg al neamului fusese Mihai Viteazul. Timp de trei secole, Ţările Române, cu eforturi nemăsurate şi multă înţelepciune, încercaseră să supravieţuiască, aproape în uitarea şi nerespectul Europei care-şi opunea pe tapetele teatrelor de război, marile imperii, inclusiv pe cele din jurul României.

Regulamentul organic, apoi unirea Ţării Româneşti cu Moldova treziseră speranţa reînvierii artei militare româneşti, ca instrument al unei politici naţionale afirmată încă în 1848 şi materializată deja prin actul din 1859.

Armata Română – moştenitoare a unor tradiţii excepţionale, care-i dădeau dreptul să fie una dintre fruntaşele Europei pentru ceea ce făcuse la porţile continentului, în spiritul păcilor de la Westfalia şi în pentru apărarea fiinţei neamului – învăţa să se pună pe picioare, ieşea din somnul cel de moarte şi se pregătea pentru eroismul de mai târziu, pentru punerea în operă a uni politici naţionale care să ducă la întregirea neamului.

Aceasta era armata care se instruia în tabăra de la Floreşti şi care a trecut Dunărea, în 1877, pentru a săvârşi acele fapte nepieritoare şi acel eroism care a trezit, în sfârşit naţiunea română la o viaţă europeană.

Dar, în afară de moralul excepţional şi de calităţile umane şi militare deosebite cu care este înzestrat soldatul român, această armată nu prea mai avea altceva. Corpul de comandă era în formare – Statul Major General s-a înfiinţat abia în noiembrie 1859 –, iar despre experienţa războiului nici nu putea fi vorba.

Cu toate acestea, tânăra armată română a asigurat trecerea peste Dunăre a trupelor ruse, a realizat un pod de pontoane şi a participat efectiv, în urma hotărârii Parlamentului, la război. Ea a desfăşurat, alături de armata rusă, acţiuni ofensive, după obiceiul vremii, adică atacuri frontale împotriva unor reduite care nu puteau fi cucerite decât prin manevre ingenioase sau prin asediu.

La Plevna, Rahova, Smârdan, Vidin, armata română a luptat ci eroism. Nu se pot evidenţa procedee tactice deosebite, nici alte acţiuni care să pună în strălucire iscusinţa comandanţilor şi a trupei şi să reînvie spiritul înaintaşilor. Armata română lupta însă aşa cum lupta şi armata rusă, cot la

cot cu ea, săvârşit aceleaşi fapte de bravură şi bucurându-se de acelaşi respect. Se scria o pagină de istorie, de renaştere naţională. Şi se scria cu sânge. Putem găsi multe greşeli ale comandanţilor, începând cu echipamentul folosit şi continuând cu procedeele tactice. Dar, la urma urmei, şi vestita armată a lui Napoleon, la Waterloo, lipsită de un stat major foarte competent, a săvârşit o mulţime de greşeli şi de neconcordanţe. Putem spune multe lucruri despre tactica şi strategia războiului din 1877-1878, care, repet, a fost un război ruso-turc, - şi e bine să le spunem - dar nu putem pune nici o clipă la îndoială valoarea morală a acestei armate, curajul ei, spiritul ofensiv, de care, o vreme, unii dintre strategii români nici nu voiau să audă, calităţile şi virtuţile acestei armate.

Dintre sutele de fapte deosebite pe care le cunoaştem, am reaminti una singură, care ni se pare foarte interesantă pentru înţelegerea adevăratei filosofii a ceea ce a însemnat şi va trebui să însemne arta militară românească. Este vorba de manevra subterană întreprinsă de geniştii români, care s-au apropiat de reduta Griviţa II, săpând, sub protecţia fascinelor, gambioanelor şi parapetelor de pământ, două şanţuri. Când au fost suficient de aproape, au săpat furnale (galerii) pe sub redută pentru a ajunge astfel în interiorul ei, a o mina şi a o arunca în aer, facilitând astfel atacul frontal al soldaţilor maiorului Şonţu. Manevra a reuşit. Din fericire, nu a mai fost nevoie să fie aruncată în aer, întrucât, copleşiţi şi înţelegând ce-i aşteaptă, turcii au părăsit-o. A fost singura redută cucerită în atacul de la Plevna.

Preţul de sânge plătit pentru dobândirea independenţei de stat n-a readus din păcate, respectul artei militare în rândul politicienilor şi oamenilor importanţi din România. Ţara era săracă, eroii de la Plevna, mutilaţii de război ajunseseră cerşetori. Politica românească nu se baza pe o soluţie militară – nu s-a bazat niciodată pe aşa ceva –, nici măcar pe o contribuţie militară semnificativă la realizarea idealului naţional, probabil, din teamă dea nu fi consideraţi o naţiune agresoare. La urma urmei, însuşi Napoleon, la Jena, n-a atacat primul din aceleaşi considerente. Nu este locul să judecăm aici politica românească de după 1877. Probabil că ea nu a fost prea rea, de vreme ce a dus, în 1918, la realizarea unităţii naţionale statale a românilor, dar România merita mai mult, dacă politica românească ar fi fost consolidată, la vremuri potrivite, de o componentă militară de temut, aşa cum a fost cazul Prusiei.

Deşi, armamentul nu a cunoscut evoluţii sau revoluţii spectaculoase în această perioadă, procedeele tactice şi modalităţile de planificare şi desfăşurare a operaţiilor au cunoscut mutaţii semnificative, revoluţionare. Aceste mutaţii s-au simţit nu numai în strategia operaţională, ci şi în strategia forţelor şi în cea a mijloacelor.

În primul rând, a avut loc un proces de trecere de la armatele regale, princiare, feudale etc. la armatele de masă, la armatele naționale. La începutul acestei perioade, pierderile în luptă erau însă foarte mari. În Franța spre exemplu, între 1792 şi 1799 au fost uciși, în lupte 700.000 de soldați. Pentru a preveni astfel de situații, se impunea, pe de o parte, pregătirea temeinică a armatelor, călirea soldaților în lupte – iar acestea nu se puteau realiza decât în timp – şi, pe de altă parte, folosirea acelor procedee tactice care să asigure punerea inamicului în imposibilitatea de a acționa.

Armatele depindeau însă de relațiile internaționale, de jocurile politice ale vremii. După declarația de război a regelui Boemiei şi a celui al Ungariei din 20 aprilie 1792, are loc, în mod surprinzător, alianța Prusiei cu Austria. Trupele franceze nu erau pregătite pentru război. La aceasta se adăuga lipsa de disciplină şi migrația ofițerilor.

La 1 septembrie armata de campanie avea 82.000 de oameni, repartizați în trei armate (de Nord, de Centru şi de Est). Pe 20 septembrie, cu 52.000 de oameni, Kemllermann respinge, la Valmy, armata lui Brünswick, care fusese redusă, datorită dizenteriei, la 32.000 de oameni. De fapt, întreaga bătălie de la Valmy n-a fost decât o hărțuire continuă. Mai puțin de 300 de francezi uciși, dintre care vreo 60 datorită exploziei unui cheson de pulbere, şi 184 de prusaci.

Prusacii s-ar retras şi astfel francezii au devenit învingători. Cvasibătălia de la Valmy seamănă cumva cu cele din Evul Mediu, în care armatele se „cruțau“ reciproc sau căutau fel de fel de subterfugii pentru evitarea acelor bătălii sângeroase care, spre sfârşitul antichității, se încheiau cu distrugerea armatei inamice.

Valmy a fost denumit Marathonul Revoluției, întrucât se credea – se mai crede încă şi acum – că o adunătură de buticari au bătut armata marelui Frederic! Franța a intrat practic în război cu toate statele limitrofe, fiind nevoită să-şi ridice efectivele, la sfârşitul anului 1793, la 800.000 de oameni. Niciodată o armată europeană nu atinsese un astfel de efectiv!

Strategia forțelor cunoaşte noi acțiuni menite să asigure generarea forțelor necesare războiului care se prefigura la orizontul secolului al XIX-lea. În toate armatele au loc numeroase reforme. Se găsesc cu greu formula acceptabile. Armatele profesioniste, mercenare, nu puteau fi înlocuite dintr-o dată şi în întregime cu armate de masă, ci trebuiau găsite formule care să îmbine experiența veteranilor cu entuziasmul şi tinerețea ieşite din Revoluție (în ceea ce priveşte Franța, dar nu numai). Franța foloseşte, în acest scop, formula „amalgamului“, fiecare semi-brigadă (noua denumire a regimentelor) fiind alcătuită dintr-un batalion de profesioniști şi două batalioane de alcătuieşte de recruți. O a doua variantă a acestei formule a fost amestecarea

recruților cu profesioniştii în aceleaşi unități, care s-a dovedit, în multe împrejurări, mai bună.

În această perioadă se realizează primele divizii de arme întrunite permanente, alcătuite, în principiu din 4 brigăzi (semi-brigăzi) de infanterie – două de linie şi două uşoare, două regimente de cavalerie, două companii de artilerie cu 24 de piese şi un parc de pontoane. Deja avem de a face cu o organizare modernă. O astfel de divizie avea până la 15.000 de oameni.

La începutul anului 1796, mai erau 350.000 de oameni sub arme.

Napoleon n-a bulversat instituția militară moştenită de le Revoluție. Nu numai pentru că nu ar fi dorit sau nu ar fi putut realiza astfel de reforme, dar mai ales pentru că situația complexă în care a trăit nu i-a lăsat timp pentru reforme. Marele merit al lui Napoleon este acela de a fi întrebuințat cât mai bine ce a avut. Este unul din cele mai bune exemple ale istoriei în care un împărat nu creează o armată, ci o foloseşte foarte bine pe cea care o are, aducându-i, în funcție de timpul avut la dispoziție şi de mijloacele care dispunea, corectivele necesare. Din acest punct de vedere, Napoleon a fost nu numai un mare maestru al strategiilor operaționale, ci şi un maestru al strategiei forțelor, în sensul modelării armatei, cu minimum de efort, în sensul cerut de strategia operațională şi de strategia mijloacelor. Nici în strategia mijloacelor, Napoleon n-a avut răgazul necesar pentru a face reforme de substanță. De altfel, se pare geniul lui nu era făcut pentru aşa ceva. Era un geniu… operațional, ca să spunem aşa. Singurele modificări pe care le-a făcut el în structura armatei ține de creşterea efectivelor şi a proporției artileriei. În 1813, Napoleon avea 80.000 de artilerişti.

Este adevărat, el a creat, aşa cum afirmam mai sus, în 1803, şi eşalonul corp de armată, care cuprindea 2 – 4 divizii şi unități de cavalerie uşoară preferate de Împărat pentru acțiuni de cercetare. Corpul de armată a fost creat mai ales pentru a reduce numărul eşaloanelor direct subordonate, pentru a da mai multă libertate de acțiune entităților luptătoare şi a simplifica conducerea. Se pare însă că s-au mai creat eşaloane şi… după oameni, aşa cum se întâmplă adesea, Napoleon neputând să se despartă cu uşurință de cei care-l slujiseră în atâtea bătălii.

Napoleon nu era, aşa cum ar crede unii, un împătimit al războiului, un geniu al distrugerii. Dimpotrivă, el nu a căutat niciodată conflictul, ci a fost constrâns să răspundă. El dovedise că poți să devii rege fără să moşteneşti acest titlu, cum se petreceau lucrurile de secole pe continent, iar suveranii Europei nu i-au putut ierta niciodată acest lucru. Şi astfel s-a născut marea coaliție împotriva lui. Această coaliție a fost învinsă, dar s-a născut alta şi alta, până când intrusul sau „Uzurpatorul“, care punea în pericol ordinea europeană a conților, prinților, ereditarilor etc., a fost închis în insula Elba.

4.8. Concluzii

1. Creşterea efectivelor a fost impusă de accentuarea contrastelor şi construcţiilor politice şi de proliferarea războiului, ca mijloc şi ca soluţie militară pentru rezolvarea diferendelor politice. Această creştere a determinat, la rândul ei, creşterea producţiei de armament şi muniţii, adică apariţia industriei de război.

2. S-au lărgit fronturile şi a crescut durata războaielor. La Austerlitz, frontul depăşea 15 kilometri, iar la Jena, armata lui Napoleon, la un moment dat, s-a desfăşurat pe 60 de kilometri.

3. A crescut în complexitate actul de comandă şi, în general, sistemele de conducere, ceea ce a dus la descentralizarea comandamentului; ordinele se nu se mai dădeau infanteriei, cavaleriei, artileriei, ci diviziei care le întrunea pe toate, iar mai târziu corpului de armată.

4. S-a impus creşterea mobilităţii artileriei pentru a putea interveni rapid acolo unde era necesar. S-a diversificat focul artileriei, de la pregătirea atacului la sprijin.

5. S-a diminuat rolul cavaleriei, deşi, încă pentru multă vreme – chiar âşi în primul război mondial – ea va rămâne elementul cel mai mobil al câmpului de luptă. Între 1792 şi 1815, cavaleria joacă încă rolul de forţă de izbire, dar şarjele ei se lovesc de o infanteriei solidă, de un sistem de foc bine pus la punct, iar pierderile sunt uriaşe şi dureroase. De aceea, rolul ei se mută din ce în ce mai mult spre acţiuni de cercetare şi de urmărire a inamicului.

6. În Războiul de Secesiune, cavaleria este, totuşi, folosită (mai ales de către sudişti) cu mult succes pentru raiduri adânci în spatele forţelor inamicului.

7. Napoleon este acela care a dezvoltat, ca nimeni altul, şi nivelul operativ. Prin acest nivel nu înţelegem aici un anumit eşalon, ci totalitatea acţiunilor care se întreprind, potrivit unui plan strategic, pentru poziţionarea forţelor şi realizarea dispozitivului necesar începerii luptei care, în această viziune, reprezintă nivelul tactic. Şi chiar dacă noţiunile *tactic, operativ şi strategic* au sfere mult mai largi şi un conţinut mult mai complex decât delimitările cu care operăm aici şi acum, ni se pare potrivit să separăm nivelul operativ de cel tactic, nu atât prin amploarea forţelor care se confruntau, cât prin etapele pe care le presupunea războiul, de la planificarea strategică la desfăşurarea propriu-zisă a luptei. Acest lucru se justifică, între altele şi prin faptul că, pe vremea aceea, armatele aveau cam aceeaşi mărime, erau un fel de forţe etalon care se confruntau în acelaşi teatru de operaţii, de cele mai multe ori identic cu teatrul de război. Napoleon a impus nivelul operativ ca

nivel al mişcării de poziționare a forțelor. Nimeni nu a făcut-o mai bine ca el, deşi nu a schimbat aproape cu nimic mobilitatea trupelor pe care le-a moştenit din epoca Revoluției. Şi înaintaşii lui în arta militară – ne referim aici la marii căpitani ai tuturor timpurilor: Hanibal, Cezar, Gingia Han, Gustav-Adolf şi Frederic – făcuseră acelaşi lucru, dar într-o altă manieră, care nu atinge forța şi abilitatea lui Napoleon.

8. Apariția căilor ferate şi a telegrafului vor revoluționa complet arta militară spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, în sensul că vor facilita manevra strategică.

CAPITOLUL 5. ARTA MILITARĂ ÎN EPOCA CONTEMPORANĂ

5.1. Statele naţionale, ideologia, ştiinţa şi războiul

Revoluţia franceză şi tot lanţul de schimbări esenţiale pe continentul european aduceau în prim plan, deopotrivă, mai acut ca oricând, nevoia de identitate, de comunicare şi de solidaritate culturală, economică şi socială. Dar solidaritatea nu exclude competiţia şi nici nu limitează mijloacele de ducere a ei. Bătălia pentru resurse devine din ce în ce mai aprigă, iar simpla căutare a Indiilor – încheiată cu bravuri de care omenirea nu poate fi nici mândră, nici pe deplin mulţumită – nu mai era suficientă.

Cam tot ce era de spus la acest capitol se spusese. Cel puţin, aşa se credea. Pământul fusese explorat şi începuse chiar să fie cutreierat în lung şi în lat, iar competiţia pentru resurse, pentru pieţe şi influenţe se desfăşura cu înverşunare. Naţiunile nu căpătaseră o puternică identitate politică şi economică, dar cerinţa aceasta devenise acută, procesele frontierelor se derulau pe toate coordonatele posibile: economice, culturale, politice, sociale, teritoriale şi militare. Expansiunea Occidentului începuse.

Avusese loc o revoluţie industrială de proporţii care marcase nu numai întreaga viaţă economică, politică şi socială, ci şi arta militară. Armele de foc ajunseseră la primele performanţe notabile. Abia acum se puteau materializa unele dintre marile idei ale secolului al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Până la debutul primului război mondial, o mulţime întreagă de invenţii şi-au făcut loc în viaţa societăţii, începând cu telegraful şi continuând cu motorul cu combustie internă, cu aeroplanul şi submarinul purtător de torpile. Aceste invenţii se aflau abia însă în primele decenii de aplicare, aşa că nu ajunseseră la maturitate.

Spre exemplu, la începutul secolului al XX-lea, abia se efectuaseră primele zboruri. În afară de aceasta, avionul era foarte costisitor şi nu se afla la îndemâna oricui. Nici azi nu se află, dar atunci exemplarele de aeroplane erau rare, cam cum sunt rachetele cosmice azi.

Cu siguranţă va veni o vreme când vor exista companii de transporturi cosmice (aşa acum există azi companii de transporturi aeriene), când unii vor avea, poate, naveta lor spaţială de serviciu sau chiar personală, cu care vor putea face din când în când, în interes de serviciu sau pentru simpla plăcere, călătorii printre stele.

De asemenea, până la primul război mondial, submarinul nu lansase niciodată o torpilă de război. Toate aceste invenţii aveau nevoie de timp

pentru a putea fi testate, perfecționate, dezvoltate şi aplicate în confruntarea armată. Războiul face însă minuni. El creează acea stare de urgență, condensează timpul şi dilată spațiul. Astfel, în numai patru ani, aproape toate invențiile care precedaseră sângerosul conflict din 1914-1918 au fost aplicate. Au fost folosite inclusiv gazele toxice şi aruncătoarele de flăcări.

Şi în arta militară s-a petrecut un lucru care nu mai avusese loc până atunci şi care nu se va mai impune niciodată nici după aceea, cel puțin până în momentul în care scriem aceste rânduri: *superioritatea apărării poziționale față de ofensivă*. Dar asupra acestui aspect vom reveni.

Primul război mondial, aparent, nu seamănă cu nici unul dintre războaiele anterioare. Mai mult, primul război mondial, al cărui front măsura în Occident 700 de kilometri şi în Est 1400 de kilometri, a fost primul din istorie în care numărul morților prin rănire a fost mai mare decât cel al pierderilor prin boli sau prin infectarea rănilor.

Acest război nu a avut un caracter ideologic, precum războaiele religioase anterioare sau cel de al doilea război mondial. Dar, orice s-ar spune, el este un război al ieşirii din încorsetările marilor imperii, este o explozie a identității. Abia primul război mondial pune în operă un final al unor năzuințe exprimate în epoca Renaşterii. Este adevărat, forma extrem de violentă face din el nu un spațiu de confruntare pentru progres, ci un ring sângeros pe care milioane de oameni au plătit prețul identității.

Primul război mondial este, într-un fel, cel dintâi beneficiar global al dezvoltării științei. El avea să aducă în arta militară, ce-i drept, într-un mod extrem de sângeros, ceea ce se acumulase în știință de la Renaştere încoace. Într-un fel, primul război mondial încheia o etapă a evoluției societății omeneşti, aşa cum războaiele care au dus la căderea Imperiului roman puneau capăt dominației imperiilor Antichității. Spre deosebire însă de aceste războaie (care au impus mişcarea, ca soluție strategică), primul război mondial a impus „confruntarea statică", războiul pozițional. Aceasta pentru că națiunile europene care se confruntau ajunseseră aproximativ la acelaşi stadiu. Se crease adică un echilibru strategic din care cu greu se putea ieşi.

Din punct de vedere politic, primul război mondial era o „ieşire peste margini", o eliberare a națiunilor, o revenire la acea nouă fragmentare a spațiului politic în identități statale şi naționale. Dar această ieşire nu s-a exprimat prin mişcarea uriaşelor mase de oameni, ci prin „mişcarea focului".

Se pare că lucrurile nu sunt deloc întâmplătoare. Aceste „descărcări impresionante de energie socială", ca să le spunem aşa, au loc în condiții care nu diferă prea mult din punct de vedere filosofic de la o epocă la alta. Nu vrem să subliniem neapărat caracterul obiectiv al războiului, dar, la urma urmei, putem oare susține cu certitudine că războiul nu se prezintă în primul

rând ca o astfel de descărcare, ca un seism social, ci doar ca voință politică subiectivă, ca opțiune de ultimă instanță, subiectivă şi arbitrară, a politicilor care se confruntă? Probabil că nu. Primul război mondial este cea dintâi conflagrație care confirmă acest adevăr, care arată, de fapt, amploarea şi esența războiului. Abia aici se materializează conceptul clausewitzian de război total, ca instrument al politicii, ca mijloc al politicii, dar şi ca realitate care trebuie acceptată aşa cum e. Desigur, nu există judecăți categorice în această privință. Încă din secolul al XIX-lea s-au manifestat o serie de opinii în legătură cu caracterul subiectiv al războiului, cu calitatea lui de produs social.

Cu toate acestea, indiferent care ar fi fost şi care ar fi opiniile în legătură cu caracterul subiectiv sau obiectiv al războiului, cu locul şi rolul lui în relațiile şi realitățile sociale, el există, iar secolul al XX-lea consemnează dramatismul acestui adevăr, acestei aserțiuni.

Există opinii potrivit cărora trecerea de la un sistem social la alt sistem social se fac prin revoluții, prin violență, prin negare violentă şi afirmare violentă, adică prin salturi calitative care generează un nou tip de relații sociale. Există însă şi opinii în legătură cu caracterul continuu sau ondulatoriu al societății omeneşti, cu trecerea de la o calitate la alta în cadrul aceluiaşi sistem dinamic complex, în cadrul aceleiaşi procesualități. Cu alte cuvinte, războiul face parte din această procesualitate complexă, ține de natura devenirii societăților umane. El este tot atât de complex ca societatea omenească şi nu poate fi înțeles altfel decât dacă este analizat împreună cu toate celelalte procese sociale.

Rolul social al ştiinței creşte foarte mult către sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Se părea (şi se credea) că fizica reuşise să explice absolut toate fenomenele lumii. Mai erau unele detalii, dar nu conta. Singurul loc unde ostilitățile nu se încheiaseră erau cele din spațiul matematicii. Aici, problemele continuau să le dea bătaie de cap matematicienilor şi nu numai lor. Cu cât rezolvau mai multe, cu atât mai numeroase erau problemele care-şi aşteptau soluții.

Şi problemele filosofice primiseră, de la Descartes încoace, o mulțime de soluții, de interpretări şi de dimensionări. Raționalismul atinsese cote foarte înalte în filosofia franceză a secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, în timp ce filosofia germană a secolului al XIX-lea beneficiase de aportul unui Fichte, unul Scheling, unui Kant, unui Hegel. Societățile se laicizau, fără să dispară credința, dar meditația metafizică îşi păstra locul ei important în meditația filosofică. Acest lucru este foarte important în formarea spiritului identitar al națiunilor, în explicare lumii şi, în ultimă instanță, în teoria şi practica războiului.

Astfel de evenimente nu se petreceau în secolul al XX-lea, ce-i drept, ci cu mult timp înainte; dar secolul al XX-lea era principalul beneficiar al acumulărilor anterioare. Reflecția, meditația filosofică sunt chestiuni permanente, profunde, care țin de condiția umană. Dar, în anumite perioade, ele cunosc evoluții spectaculoase, pe cât de mari pe atât de complexe şi de contradictorii.

Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea sunt marcate nu numai de lupta ideilor, de noua filozofie a societăților de tip industrial, ci şi de numeroase descoperiri care impun filosofia pragmatică, adică producția, acțiunea practică, directă, care accelerează vectorii de confruntare. Spre exemplu, descoperirea accidentală a radioactivității în 1896 va demonstra că un corp simplu se poate transforma în altul, ieşindu-se astfel dintr-o absurditate care durase atâtea secole (până la alchimişti).

Acelaşi afect l-a avut şi descoperirea cuantei, în ceea ce priveşte energia. În 1905 se descoperă relativitatea restrânsă, iar în 1917, în plin război, cea generalizată. Toate acestea demonstrau că lumea este mult mai complicată şi mult mai complexă decât apărea ea la prima vedere. Începe o strictă specializare, o aprofundare a domeniilor, o ieşire (ca să spunem aşa) din triumfalismul fizicii şi o reintrare în labirinturile cele adevărate ale ştiinței.

Descoperirile sunt numeroase şi de mare importanță. Ele vor schimba radical viziunea noastră asupra lumii sau, mai precis, vor demonstra că lumea este o uriaşă şi continuă construcție a cărei structură de rezistență nu este şi nu poate fi sesizabilă la prima vedere. Nu ştim totul nici măcar în domeniul de care ne ocupăm şi, de aceea, trebuie să apelăm la specialişti, iar specializarea devine atât de strictă încât, dacă doreşti, spre exemplu, să ştii sau să rezolvi ceva prin algebra Boole, trebuie să bați la a treia uşă pe dreapta, unde este posibil să găseşti un specialist în acest domeniu. Poincarré a fost ultimul mare matematician considerat a fi capabil să înțeleagă ansamblul matematicilor epocii sale. De la el încoace nu a mai fost posibil aşa ceva.

Principalele descoperiri ştiințifice ale veacului al XX-lea care au marcat, într-o formă sau alta, şi evoluția artei militare sunt următoarele:

În fizică:

- 1900 – Descoperirea cuantei de energie (Plank) şi a substanțelor radioactive (Rutherford şi Soddy)
- 1903 – Descoperirea izotopilor (Soddy)
- 1904 – Tubul electronic (Fleming) şi celula fotoelectrică (Korn)
- 1905 – Relativitatea restrânsă (Einstein)
- 1910 – Descoperirea ionosferei şi a influenței ei asupra transmisiunilor radio (Heaviside)

- 1912 – Prima explicaţie a structurii atomului (Börh)
- 1916 – Relativitatea generalizată (Einstein).
- 1917 – Primele evaluări ale Galaxiei şi poziţiei soarelui, precum şi aprecierea că Universul este instabil (Friedmann)
- 1919 – Prima verificare experimentală a Relativităţii generalizate (Eddington)
- 1923 – Teoria radiogoniometriei (Grupul de la Oxford)
- 1924 – Mecanica ondulatorie (Broglie)
- 1926 – Principiile fundamentale ale televiziunii (Baud)
- 1927 – Principiul incertitudinii viteză-poziţie a particulelor (Heisenberg)
- 1928 – Efectul Raman (Yukawa)
- 1931– Ciclotronul (Lawrence)
- 1932.- Electronul pozitiv (Anderson). Neutronul (Chadwick). Deuteriumul şi apa grea (Urey)
- 1934 – Radioactivitatea artificială (Joliot-Curie). Mezonul (Yukawa)
- 1936 – Radiotelescopul (Reber)
- 1938 – Numeraţia binară pentru calculator (Wiener). Fisiunea nucleară (Hanh şi Strassman)
- 1939 – Reacţia în lanţ (Joliot, Halban, Kowarski)
- 1940 – Crearea şi izolarea Plutoniului (Seaborg). Betatronul (Kerot)
- 1942 – Divergenţa reactorului nuclear (Fermi).
- 1945 – Reacţia în lanţ explosivă (Oppenheimer, Groves etc).

În chimie:

- 1901 – Compuşii organo-magnezici (Grignard.)
- 1908 – Lichefierea Heliului (Kammerling-Omnes)
- 1915 – Se folosesc gazele toxice de luptă începând cu această dată (acţiune iniţiată de Germania)
- 1921 – Sinteza hidrocarburilor (Bergius)
- 1922 – Teoria polimerilor (Standinger)
- 1925 – Cracarea catalitică a petrolului în 1939 (Houdry)
- 1927 – Cauciucul sintetic
- 1929 – Neoprenul (Carothers)
- 1930 – Plexiglasul (Firma Dupont de Nemours)
- 1935 – Nailonul (Carothers)
- 1936 – Realizarea Tabunului adică a dimetilfosforoamicianatului (echipa Schräder)
- 1938 – Teflonul (Firma Dupont de Nemours)
- 1939 – Sarinul, adică metilfluorofosfonatul de izopropril (Schräder)

- 1941 – Siliconul (Kipping) şi polistirenul (Whinfield şi Dickson)
- 1943 – Clorura de polivinil
- 1944 – Somanul, adică metilfluorofosfonatul de pinacolil (Kuhn)

În biologie şi medicină

- 1900 – Grupele sanguine (Landsteimer) şi electrocardiograma (Einthaven)
- 1902 – Barbituricele (Fischer)
- 1905 – Transfuzia sanguină (Crile)
- 1906 – Vitaminele (Hopkins)
- 1909 – Cronaxia (Lapicque) şi tratamentul tifosului (Nicolle)
- 1913 - Vaccinul B.C.G. (Guerin şi Calmette)
- 1914 – Tiroxina (Kendall)
- 1915 – Bacteriografia (Hérelle.)
- 1914-1918 – Chirurgia craniană, chirurgia cardiacă, protezarea, chirurgia estetică
- 1919 – Teoria cromozomială a eredității (Morgan)
- 1922 – Insulina (Bauting şi Berg) şi anatoxina imunizantă (Ramon)
- 1926 – Vitamina B (Jansen)
- 1927 – Penicilina (Fleming)
- 1928 – Vitamina C (Szent-Györgyi)
- 1929 – Cateterismul intracardiac (Farsemann)
- 1930 – Vitamina K (Dams).
- 1931 – Electroencefalograma (Berger)
- 1932 – Gena cromozomială şi mutațiile experimentale (Morgan)
- 1935 – Sulfamida (Domagk)
- 1936 – Cortizonul (Kendall)
- 1942 – Antibioticele de sinteză (Halpern)
- 1944 – Streptomicina (Waskman)

Descoperiri şi aplicații tehnice:

- 1861 – Producția industrială de clor (Deacon), Mitraliera de mână (Gatling)
- 1862 – Primul motor în patru timpi cu gaz (Beau de Rochas); turela pe nava cuirasată (Ericson şi Coles)
- 1865 – Cuptorul siderurgic (Martin)
- 1866 – Magnetoul (Siemens). Dinamita (Nobel)
- 1872 – Motorul în doi timpi (Brayton)
- 1873 – Tunul cu frână hidraulică (Krupp)
- 1876 – Telefonul (Bell) şi primul motor în patru timpi practic (Otto).

- 1877 – Microfonul (Hugues)

- 1878 – Placa fotografică cu bromură de argint (Eastman) Telegraful cu imprimare (Beaudot). Lampa electrică incandescentă - becul electric (Edison). Alternatorul (Siemens.)

- 1879 – Locomotiva electrică (Siemens)

- 1880 – Pulberea coloidală fără fum şi reziduuri (Vielle)

- 1881 – Maşină contabilă cu cartele perforate (Hollerit)

- 1882 – Primul pod metalic prefabricat (Bonnet şi Eiffel)

- 1883 – Motorul pe benzină (Daimler). Turbina cu aburi (De Laval). Primul vehicul cu motor cu explozie (Delamare şi Debouteville)

- 1884 – Transformatorul electric (Gaulard). Mitraliera care funcționează pe principiul reculului (Maxim). Fibra textilă de celuloză (Chardonnet)

- 1885 – Motorul cu inducție (Tesla). Melenita (Turpin)

- 1886 – Obținerea industrială a aluminiului prin electroliză (Herault). Sudura prin arc voltaic (Thomson)

- 1887 – Motorul electric asincron (Tesla)

- 1888 – Carburatorul (Daimler şi Butler)

- 1889 – Filmul fotografic – pelicula - (Eastman)

- 1890 – Detectarea undelor hertziene (Branly). Motorul cu aprindere prin compresie (Diesel)

- 1892 – Cuptorul siderurgic electric (Moissan)

- 1893 – Antena radio-electrică (Popov). Pistolul cu repetiție (Borchart.)

- 1895 – Lichefierea industrială a aerului (Linde). Mitraliera care funcționează prin împrumut de gaze (Browning). Razele X (Röntgen)

- 1896 – Primele legături radio (Marconi)

- 1897 – Oscilograful catodic (Braun). Tunul cu tragere rapidă (tunul de 75 mm francez)

- 1898 – Înregistrarea magnetică a sunetelor (Poulsen). Propulsorul lichid pentru rachete (Țiolokovski)

- 1900 – Dirijabil cu structură rigidă (Zeppelin)

- 1901 – Turbina cu abur multicelulară (Rateau)

- 1902 – Motorul electric sincron (Danielson)

- 1915 – Începând cu acest an se folosesc produsele toxice de către Germania şi de către Aliați

- 1916 – Tancul (Marea Britanie şi Franța)

- 1917 – Emițătorul de ultrasunete submarine (Langevin)

- 1920 – Începuturile radiogoniometriei

- 1921 – Oțelul nitrurat (Fry)

- 1922 – Lentila electromagnetică pentru fluxuri de electroni (V. Bush). Magnetronul (Hull)

- 1923 – Trasori radioactivi (Hevery). Rachete cu propulsie lichidă (Goddard)

- 1927 – Legătura aeriană directă New-York - Paris. (Lindberg)

- 1929 – Ceasul cu cuarț (Morrisson)

- 1931 – Magnetronul de putere bazat pe radar (Ponte)

- 1934 – Primele încercări ale radarului (David, Taylor şi Young)

- 1935 – Televiziunea prin combinare de linii (Barthélémy). Radar cu bătaie de 50 km (Watson-Watt)

- 1936 – Elicopterul pilotabil (Focke)

- 1937 – Maşina electrică de calcul (Aiken). Turboreactorul (Wittle)

- 1938 – Tubul video (Varion). Televiziunea în culori (Baird). Fotocopierul (Carlson)

- 1939 – primul zbor al unui avion cu reacție (von Ohnain). Primul radar îmbarcat pe crucişătorul Rodney.

- 1940 – Radarul cu impulsii prin magnetron cu cavități (Randal şi Boot).

- 1941 – Teoria şi limbajul ordinatorului secvențial (von Neumann)

- 1942 – Forjarea la rece (Firma Krupp). Prima reacție nucleară controlată în lanț (Fermi). Tragerile de încercare cu rachete balistice cu bătaie lungă, până la 320 km (Donberger şi von Braun, rachetele A.4 / V.2)

- 1943 – Teleghidarea aeriană prin fir a rachetelor (Germania; o astfel de soluție a fot avansată începând din 1938 de Şilovsky). Amplificator electronic de lumină de nivel scăzut (Lyot)

- 1945 – Schema ordinatorului cu tub electronic programat prin cablaj (Eckert şi Maudley). Aplicare explosivă a fisiunii nucleare (Oppenheimer şi Groves)

Toate acestea arată care era, de fapt, nivelul atins de cunoştințele ştiințifice, dar şi de aplicare a lor în practică. Într-un astfel de mediu este de la sine înțeles că arta militară s-a dezvoltat mai ales în latura ei acțională (practică).

5.2. Războaiele lumii şi lumea războaielor

Una dintre cele mai realiste analize asupra configurației geopolitice şi geostrategice a lumii începutului de secol, din perspectivă istorică, o realizează **Harold J. Mackinder** (1861 – 1947) în *The Geographical Pivot of Histoire* (1904). Aici el defineşte un *hearland* (Germania) care amenință puterea maritimă a Marii Britanii, În 1943, acest pivot se mută mai spre Est,

în spațiul eurasiatic. Mackinder subliniază unitatea geografică şi geostrategică a continentului european şi a celui asiatic, complementaritatea dintre mare şi uscat, dintre populațiile maritime şi cele de uscat. Discuția privind rolul confruntării dintre populațiile continentale şi cele maritime ca izvor al marilor realizări sau marilor catastrofe sau cel al confruntării dintre populațiile migratoare şi cele sedentare a fost şi este încă în atenție. Cert este că, în evoluția societății omeneşti, cu toate nelipsitele ei probleme, este greu de identificat şi de ierarhizat prioritățile diferitelor epoci istorice. Principiul complementarității şi cel al luptei pentru resurse sunt însă permanente în viața comunităților umane şi nu vor dispărea, probabil, decât o dată cu hominienii.

Descoperirea rutei prin sudul Africii spre Indii a permis să se realizeze legătura dintre navigațiile costiere occidentale şi orientale ale Eurasiei.

Revoluția începută de marii navigatori din vremea lui Columb a aduc creştinătății maximum de putere. Este vorba de acel tip de putere care se proiectează pe mare sau peste mare, prin mijloace maritime şi terestre, care precede mobilitatea aeriană.

După cea efectuată de popoarele nomade din foaierul perturbator (care erau războinici călare), încă din antichitate, aceasta a fost a doua mare revoluție săvârşită în domeniul mobilității armatelor. Ea a fost realizată, în principal, pe mare (iar Mackinder, ca britanic, remarcă rolul deosebit al acesteia), dar şi pe uscat (este vorba de punerea în aplicare a numeroaselor invenții care începuseră încă din vremea Renaşterii). A de a treia mare revoluție va fi realizată tot în secolul al XX-lea, prin deschiderea liniilor aeriene şi dotarea armatelor cu aviație.

Până la descoperirea şi deschiderea căilor navale, Europa era strânsă între amenințările nomazilor din foaierul perturbator, care îi erau superiori în mobilitate, zona deşertică din Sud şi oceanul necunoscut. Din momentul deschiderii acestor căi, s-a dezvoltat mobilitatea navală şi, prin aceasta, raporturile dintre Europa şi Asia s-au schimbat. Eurasia este o regiune-pivot a politicii mondiale. Începuse deja acțiunea de a se acoperi de o rețea feroviară. Rusia – spune Mackinder – a înlocuit, în această viziune a pivotului asiatic - Imperiul mongol.

Ea exercită aceleaşi presiuni ca Imperiul lui Gingis Han de odinioară asupra Finlandei, Scandinaviei, Poloniei, Turciei, Indiei şi Chinei şi înlocuieşte raidurile centrifuge ale popoarelor din stepă. Ea ocupă în lume aceeaşi poziție pe care o ocupă Germania în Europa. Ea poate lovi în toate direcțiile şi poate fi lovită din toate direcțiile, în afară de cea din nord. S-a debarasat de Alaska, pentru că nu dorea să aibă posesiuni dincolo de mare, în aceeaşi măsură în care Marea Britanie dorea să aibă supremația Oceanului.

Bulversarea echilibrului de putere în favoarea statului-pivot, având ca rezultat expansiunea spre marginile Eurasiei, ar permite utilizarea vastelor resurse continentale pentru construcţia navală şi realizarea unui imperiu mondial. Acest lucru ar fi posibil – spune Mackinder –, dacă Germania s-ar alia cu Rusia. „Chestiunea Orientului Apropiat, cea a Orientului Mijlociu şi cea a Extremului Orient sunt legate de echilibrul instabil al puterilor interioare şi celor exterioare în aceste părţi ale creşterii marginale în care puterea locală este actualmente mai mult sau mai puţin neglijabilă.“[32]

Dar dacă China, organizată de japonezi, ar distruge Imperiul rus şi ar cuceri teritoriul lui, acest lucru s-ar crea o altă mare ameninţare pentru libertatea lumii, *pericolul galben*.

Războaiele duse de Anglia în Africa de Sud şi de Rusia în Manciuria au dat naştere ideii în imensitatea asiatică, la o distanţă comparabilă, evocă acelaşi contrast între Vasco da Gama care, la sfârşitul secolului al XV-lea, a ocolit Capul Bunei Speranţe, în drumul său spre Indii, şi cavalcada lui Yermak Cazacul, în fruntea cavalerilor săi, în Ural şi Siberia, la începutul secolului al XVI-lea. La fel şi populaţiile nomade, de-a lungul Antichităţii şi Evului Mediu, care au inundat subcontinentul India, Peninsula europeană, Orientul Mijlociu şi China.

Mackinder foloseşte acum termenul de *heartland*, cu sensul de *regiune-pivot* sau *stat-pivot,* pe care-l folosise şi în 1904. *Heartland*-ul este partea de nord şi din interior a Eurasiei. El se întinde de la ţărmurile Oceanului Arctic la deşerturile Asiei Centrale şi, spre Vest, până la un aliniament care se întinde de la Marea Baltică până la Marea Neagră.

Conceptul nu permite o definire precisă pe hartă, întrucât se fundamentează, în opinia lui Mackinder, pe trei aspecte distincte de geografie fizică (cea mai vastă câmpie a lumii, fluvii navigabile şi zona de prerie care a oferit condiţii ideale pentru dezvoltarea unei mari mobilităţi la populaţiile nomade). Apoi este vorba de lina de despărţire a apelor (unele curg spre Oceanul Arctic, altele spre sud sau spre est (continentale), orientată Est-Vest, ea însăşi reprezentând un *heartland*. La sud de această linie muntoasă se întinde o zonă de prerie, care compensează lipsa mobilităţii navale cu un alt tip de mobilitate. Acest *heartland* a corespuns cu teritoriul URSS[33] pe axa strâmtoarea Bering – România (9.000 kilometri). Această linie are anu-

[32] Harold J. Mackinder, The Geographical pivot of History, London, 1904

[33] Iar acum corespunde în cea mai mare parte cu teritoriul Federaţiei Ruse şi al Ucrainei, din zona Urali, bifurcându-se spre Balcani şi spre Ţările Baltice. Această linie a unui spaţiu-pivot este încă activă, chiar dacă, la ora actuală, adică la începutul secolului al XXI-lea, are loc o mişcare destul de substanţială a populaţiilor din spaţiul chinez şi din cel islamic spre nordul Extremului Orient şi spre Siberia.

mite particularități. Ea este tangentă la spațiul mongol şi, la 5.000 de kilometri de strâmtoarea Bering, traversează fluviul Ienisei.

La est de acest fluviu – spune Mackinder – terenul este în general muntos şi brăzdat de fluviul Lena. De aceea, acest fragment este numit de autor *lenaland* (ținutul fluviului Lena). Rusia *lenaland*-ului avea, la vremea aceea, o suprafață de nouă milioane de kilometri pătrați, dar populație nu depăşea zece milioane de locuitori, dintre care şase milioane se aflau de o parte şi de alta a căii ferate transcontinentale Irkutsk – Vladivostok.

La vest de Ienisei se afla Rusia *heartland*-ului, o câmpie care se întinde pe mai bine de şase mii de kilometri de la Nord la Sud şi pe şase mii de kilometri de la Est la Vest. Populația acestui *heartland* depăşea 170 de milioane de locuitori.

Mackinder prezintă valorile strategice ale *heartlend*-ului rusesc, comparându-l cu cel francez. În jurul acestui pivot, s-a desfăşurat primul război mondial. El a început pe aliniamentul Vosge, Marea Nordului, pe 450 de kilometri. În prima parte a războiului, francezii s-au retras până pe Marna, iar în 1918, către sfârşit, frontul a înaintat în jurul aceluiaşi aliniament-pivot. În 1918, în fața marii ofensive germane, frontul a reculat, dar Franța avea suficient spațiu strategic pentru o apărare în adâncime şi pentru o retragere strategică. Acelaşi lucru l-a făcut şi Rusia în cel de al doilea război mondial. Armata rusă s-a retras spre *lenaland*, înapoia fluviului Ienisei, spre acele spații naturale protejate. Numai că Rusia Sovietică avea o populație de patru ori mai numeroasă, frontiere de patru ori mai întinse. Rusia a început al doilea război mondial aproximativ în aceleaşi condiții în care l-a început Franța pe primul. Înapoia marilor bariere naturale, în *heartland* şi *lenaland*, dispunând de bogate resurse, Rusia şi-a dezvoltat industria. În 1938, Rusia avea aceeaşi producție de fier ca Statele Unite, iar în ceea ce priveşte producția de petrol ocupa locul doi în lume. Se aprecia, la vremea respectivă, că resursele din bazinele miniere de la Kuznețk şi Krasnoiarsk pot satisface nevoie lumii întregi timp de 300 de ani.

Mackinder desprinde concluzia că, dacă Uniunea Sovietică va învinge Germania în cel de al doilea război mondial, ea va deveni cea mai puternică forță din lume. *Heartland*-ul este cea mai mare fortăreață naturală de pe planetă. Pentru prima dată în istorie, această fortăreață are o forță militară suficientă calitativ şi cantitativ.

Secolul al XX-lea aducea în prim plan, metodic şi profund, dimensiunea strategică a războiului, cu toată gama de atribute şi implicații dată de noile armamente, de noile provocări. Unul dintre cei care dezvoltă arta militară la început de secol este britanicul Julian Corbett (1854 – 1922). Cartea

sa principală se intitulează *Some Principles of Maritime Strategy* (1911), dar contribuția sa cea mai originală la dezvoltarea artei militare, îndeosebi a *strategiei navale*, o reprezintă *The Green Pamphlet* (1906). Această lucrare este foarte interesantă. Corbett începe prin câteva definiții. El spune că strategia navală este o parte a artei războiului. Obiectul de studiu pentru ofițeri este arta războiului, care include, bineînțeles, şi strategia navală. Războiul este utilizarea forței în scopuri politice. Această definiție o continuă pe cea a lui Clausewitz. De altfel, tot secolul al XX-lea va fi marcat de teoria clausewitziană asupra războiului. După aceste prime puneri în temă, Corbett se referă la *marea strategie* şi la *strategia globală* (britanicii, la începutul secolului, utilizau termenul de *marea strategie* pentru *strategia globală* sau *integrală*). El priveşte lucrurile de o manieră integrală. Fiecare operație (sau mişcare particulară) trebuie considerată nu numai în ceea ce priveşte obiectul ei specific, ci şi ca etapă a campaniei sau a războiului.

Strategia – în viziunea lui Corbett – este arta de a aplica puterea militară pentru realizarea scopurilor fixate. Există două feluri de strategii: *strategia globală*, care vizează scopurile ultime şi *mica strategie*, care vizează primele obiective.

Fiecare operație a unei armate sau a unei flote trebuie să fie pregătită şi dusă în funcție de: 1) planul general al războiului şi 2) obiectivul pe care acesta îl vizează în mod direct.

Strategia globală are ca domeniu planul războiului şi cuprinde:

1) alegerea obiectivelor imediate sau care sunt primele vizate pentru a se atinge obiectivul final;
2) alegerea forței care va fi întrebuințată, adică determinarea funcțiunilor relative ale marinei şi forțelor terestre.

În sensul cel mai larg, *strategia globală* se referă la ansamblul resurselor țării pentru război. Este o ramură a politicii[34] care apreciază forțele terestre şi marina[35] ca făcând parte dintr-un tot care va fi întrebuințat ca instrument al războiului. Dar ea trebuie să şină seama de situația politică şi diplomatică a țării (de care depinde eficacitatea instrumentelor), de situația economică (comercială – spune autorul) şi financiară (care furnizează energia necesară funcționării instrumentului).

Fricțiunea care rezultă de aici, inerentă războiului, este edificată ca *deflecție a strategiei de către politică*. Ea este în general considerată ca o maladie şi se conține în orice problemă strategică. Cu alte cuvinte, este imposibil să se ia o decizie importantă, într-o chestiune de strategie, în afara

[34] Corbett se referă aici la doctrina strategică.
[35] Pe vremea aceea, nu existau forțe aeriene.

diplomației şi viceversa. Uneori, o acțiune convenabilă din punct de vedere strategic nu poate fi desfăşurată din rațiuni de diplomație. (Este valabilă şi reciproca, dar de puține ori se ținea seama de ea).

Strategia şi diplomație nu pot fi niciodată total disociate. Interacțiunea lor trebuie acceptată ca făcând parte din ceea ce Clausewitz numea „fricțiunea războiului".

Nu era o simplă revenire la Clausewitz. Era o dezvoltare a determinărilor strategiei şi, în acelaşi timp, o delimitare clară (atât cât se putea la început de secol) a domeniului ei. De fapt, în secolul al XX-lea se va pune în operă, atât teoretic, cât şi pragmatic, ce s-a creat în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Domeniul strategiei, după Corbett, îl reprezintă *planul operațiilor*. Aceasta înseamnă:

1. alegerea obiectivelor parțiale, în funcție de efectivele şi punctele strategice ale inamicului, cu scopul de a fixa obiectivul final al unei operații;
2. conducerea forțelor destinate pentru operația respectivă.

Mica strategie poate să fie:

1. navală, în cazul în care obiectivul imediat poate fi realizat doar fu forțele navale;
2. terestră, în cazul în care un astfel de obiectiv se atinge doar prin întrebuințarea forțelor terestre;
3. mixtă, atunci când obiectivul se realizează prin acțiunea combinată a forțelor terestre şi navale.

Strategie navală este o subdiviziune a strategiei. De unde rezultă că strategia nu poate fi studiată numai din punctul de vedre al operațiilor navale. *Strategia navală* este deci supusă aceloraşi fricțiuni ca *marea strategie*, dar pe un plan mai redus.

Comandanții de forțe de nivel strategic sunt adesea nevoiți să ia decizii în mod independent față de conducerea centrală sau de cartierul general. Astfel de decizii pot să aibă consecințe pe plan diplomatic sau pe plan militar de care trebuie să se țină seama.

Ofensiva şi apărarea. Distincția fundamentală dintre ofensivă şi apărare depinde de natură obiectivului. Orice calcul strategic depinde de această distincție. Prin urmare, soluția oricărei probleme strategice, indiferent dacă este vorba sau nu de o strategie globală, depinde, înainte de toate, de natura obiectivului. Toate obiectivele pot să fie pozitive sau negative. *Pozitiv* înseamnă *posesie*. *Negativ* înseamnă *negarea posesiei*. Dacă obiectivul este *pozitiv*, avem de a face cu o *strategie ofensivă*. Dacă obiectivul este *negativ*, strategia corespunzătoare va fi *defensivă*.

Acesta este singurul criteriu care permite să se decidă dacă o operaţie trebuie să fie ofensivă sau defensivă (de apărare). O astfel de distincţie (care este categorică) presupune totuşi o anumită flexibilitate strategică.

Obiectivele ultime pot fi ofensive sau defensive, dar nu este obligatoriu ca obiectivele ultime să aibă aceeaşi natură cu obiectivele iniţiale (limitate). Spre exemplu, obiectivul ultim al războiului ruso-japonez (expulzarea ruşilor din Manciuria) era ofensiv, deci pozitiv, în timp ce obiectivul final al flotei (acoperirea invaziei) era defensiv, deci negativ. Dar obiectivul prim al flotei era nimicirea flotei ruseşti, deci pozitiv.

Ofensiva este forma pozitivă a războiului. Ea se adoptă, în general, de către forţa cea mai puternică. În schimb, defensiva, al cărei obiectiv este negativ, se prezintă ca fiind forma de război cea mai durabilă, întrucât, pentru a păstra ceea ce deja ai, este nevoie de mai puţine efective decât atunci când vrei să iei ceea ce aparţine altuia. Este, în general, tactica adoptată de cel slab.

Majoritatea cazurilor în care partea cea mai slabă desfăşoară o ofensivă cu succes sunt acelea în acare acţiunea se declanşează prin surprindere, înainte deci ca adversarul să fie efectuat mobilizarea.

Avantajele ofensivei sunt clare pentru toată lumea. Dezavantajele sau inconvenientele sunt determinate de nevoia extinderii liniilor de comunicaţii şi, mai ales, de cerinţa de a duce operaţii în teren necunoscut.

Avantajele defensivei constau în aceea că operaţiile se duc într-un teren cunoscut, iar bazele de aprovizionare sunt aproape. Apărarea poate fi organizată din timp, iar contraatacurile şi alte acţiuni pot să-l surprindă pe inamic. Inconvenientele apărării sunt îndeosebi de ordin moral.

Funcţiile şi caracteristicile defensivei (apărării). Defensiva (apărarea) nu este altceva decât aşteptarea unor condiţii favorabile pentru a lovi, pentru a trece la ofensivă. Adoptarea apărării nu exclude atacul. Atitudinea defensivă este considerată, de fapt, cea mai bună tactică pentru a-l determina pe inamic să efectueze anumite mişcări care-l vor face mai vulnerabil şi, în consecinţă, mai uşor de lovit.

O apărare bine concepută trebuie să fie o ameninţare sau să ascundă un atac. În 1756, luând o poziţie defensivă în Canalul Mânecii şi ameninţând atacarea forţelor engleze, francezii disimulau spre Minorca.

Acest avantaj al defensivei se manifestă mai ales în războiul naval, mobilitatea flotei permiţând să se treacă rapid şi fără avertisment de la defensivă la ofensivă. Esenţa defensivei constă în reluare ofensivei.

Este foarte clar că Julian Corbett face parte dintre cei care susţin ofensiva ca forma cea mai importantă a acţiunilor de luptă. Pentru a demonstra acest lucru, el aduce un exemplu foarte interesant: incendierea flotei engleze

de către olandezi la Chatham. Olandezii, în inferioritate, au adoptat o atitudine defensivă. Englezii şi-au desfăşurat flote, dar n-au făcut nimic. Au rămas pur şi simplu pasivi, în aşteptarea păcii. În final, învinşii, adică olandezii, au trecut la ofensivă cu scopul de a obține condiții de pace mai bune.

Exemplele de acest gen sunt numeroase în istorie. Atitudinea ofensivă a lui Decebal din iarna anilor 101 – 102 în Dobrogea, manevra lui Averescu de la Flămânda, din primul război mondial sau acțiunea ofensivă a unei grupări de forțe israeliene din războiul din 1973, peste lacul Amar, în teritoriul egiptean, deci în spatele frontului, prin intervalul dintre cele două armate egiptene aflate şi ele în ofensivă etc.

Această atitudine ofensivă a apărării şi care constă dintr-o serie de mici acțiuni ofensive a fost numită de Clausewitz „scut de lovituri". Noțiunea clausewitziană nu este agreată însă de Corbett, cel puțin în ceea ce priveşte războiul pe mare. El preferă termenul elisabetian *preventiv*[36]. Funcția principală a defensivei – scrie Corbett – este să acopere, să susțină şi să intensifice atacul principal. Nici un plan de bătaie nu este complet, dacă nu prevede şi apărarea.

Principiul fundamental al concentrării forțelor rareori poate fi aplicat dacă nu este adoptată şi apărarea. Nu poți fi tare peste tot. Acolo unde nu eşti, treci în apărare. De asemenea, pe teatrele de operații secundare sau mai puțin importante, poate fi adoptată şi apărare. Aceste teatre pot fi reduse la nivelul minim de securitate, ceea ce va permite să se realizeze, pe teatrul principal, o maximă concentrare de forțe.

Principiul apărării (defensivei): dacă nu eşti destul de puternic pentru a lansa ofensiva, rămâi în apărare, aşteptând să devii puternic, fie determinându-l pe inamic (prin contraatacuri sau prin alte mijloace) să-şi slăbească puterea ofensivă, fie întărindu-ți forțele prin noi efective sau prin aportul unor aliați.

Apărarea (defensiva) nu este utilă decât dacă se constituie într-o acoperire sau într-un mod de pregătire a unei acțiuni ofensive. Mai ales pe mare, rareori se iveşte ocazia de a se recurge la apărare ca tactică generală (în viziune britanică). Dar de aici nu rezultă că o astfel de atitudine defensivă nu trebuie studiată. Disprețuind apărare – spune Corbett despre compatrioții săi marinari –, noi am ignorat ce forță poate furniza ea inamicului. Istoria noastră navală este presărată cu episoade în care noi am fost puşi în derută şi chiar în situații de eşec de către inamici care aveau pe mare o politică defensivă, concepută astfel pentru a susține ofensiva pe uscat. Rareori noi am

[36] Îl vom regăsi şi în debutul secolului al XXI-lea, în strategia de securitate a SUA sub forma aşa-numitului *război preventiv*.

reuşit să facem faţă cu succes acestei atitudini; numai studiind defensiva, vom putea să-i facem faţă.

Referindu-se le acţiunile ofensive duse cu intenţii defensive, Corbett are în vedere *contraatacurile, diversiunile* şi *atacurile excentrice (divergente)*. *Contraatacurile* se efectuează asupra unui inamic aflat în ofensivă care se expune. Clausewitz le numea *avantaj surpriză al apărării*. Diversiunile sunt acţiuni întreprinse asupra unui inamic în exteriorul teatrului operaţiilor sale ofensive. Ele au ca scop să conturbe strategia inamică, să-i distragă atenţia adversarului şi să atragă forţele sale în afara atacului principal. *Atacurile excentrice (divergente)* sunt veritabile mişcări ofensive. Spre deosebire de diversiuni, care sunt, în general, acţiuni negative (cu scop de a-l atrage pe inamic), atacurile excentrice sunt acţiuni pozitive, care urmează să ia ceva de la inamic. În acest sens, Corbett dă două exemple semnificative. *Diversiune:* raidul englez din 1815 asupra Washington. Efective: în jur de 4000 de oameni. Obiectiv: o diversiune asupra coastelor Statelor Unite ale Americii în folosul armatei însărcinată cu apărarea Canadei. Intenţia era defensivă-preventivă. Atac excentric: operaţiile de la New Orleans din 1815. Efective: 15.000 – 20.000 de oameni. Obiectiv: asigurarea controlului gurilor fluviului Mississippi şi ocuparea câtorva posesiuni de valoare a căror restituire ar fi permis obţinerea unor condiţii de pace mai bune etc. Intenţia era deci pozitivă: de a lua.

Războaie limitate şi nelimitate. *Războiul cu scop limitat* (războiul limitat) este acel război prin care se vizează obţinerea unei părţi determinate din posesiunile sau din interesele inamicului (spre exemplu, războiul dintre Spania şi Statele Unite al cărui obiectiv era eliberare Cubei). *Războiul cu scop nelimitat* este acel război prin care se vizează nimicirea completă a inamicului. Pentru a scăpa de o astfel de distrugere, inamicul va fi nevoit să se supună voinţei adverse (exemplu: războiul franco-german).

Planuri de război. După ce s-a stabilit natura războiului (ofensiv sau defensiv, limitat sau nelimitat), strategia trebuie să decidă asupra sistemului operaţional sau planului de război. Aceasta depinde de: 1) teatrul de război; 2) diversele teatre de operaţii posibile în cadrul teatrului de război.

În continuare, Julian Corbett defineşte aceste teatre. În ceea ce priveşte *teatrul de război*, el aduce în dezbatere două definiţii. Una, cea curentă pe vremea ceea, ca „ansamblu al teritoriului pe care părţile aflate în contact (părţile prezente) se pot înfrunta“, şi alta, mai completă, propusă de autor: „zonele geografice în interiorul cărora trebuie în mod necesar să se deruleze operaţiile în vederea atingerii obiectivului final al războiului şi obiectivelor parţiale care conduc la aceasta.“ Un teatru de război poate cuprinde mai multe teatre de operaţii.

Teatrul de operații este în general definit ca ansamblu sal unui teritoriu pe care vrem să-l cucerim sau să-l apărăm. Prin *operație*, Corbett înțelege „orice întreprindere strategică de anvergură". Teatrul de operații ține de spațiul în care una dintre părți desfăşoară una sau mai multe operații. Şi în ceea ce priveşte teatrul de operații, Corbett aduce unele precizări. El arată că teatrul de operații este „zona, fie maritimă, fie terestră, sau ambele la un loc, în interiorul cărora inamicul trebuie să fie înfrânt înainte ca noi să putem realiza obiectivul operației respective."

Planul de război determină teatrul de operații (în interiorul teatrului de război). El determină, de asemenea, în fiecare teatru de operații, *liniile de operații* şi scopurile.

Corbett face distincție între *obiect* (scop) şi *obiectiv* (punctul care trebuie atins). Un obiectiv este „orice punct sau trupă vizate de o mişcare ofensivă". Astfel *obiectul* (scopul) într-un teatru de operații oarecare constă în a domina marea unde inamicul are o flotă. Această flotă va constitui *obiectivul*.

El arată că, în mod frecvent, *obiectul* este confundat cu *obiectivul*. De aceea el face distincție între cele două. *Obiectivul* este considerat ca *scop* al unei mişcări sau al unei operații determinate şi ține de responsabilitatea şefului care a primit o astfel de însărcinare. *Obiectul* este *scopul* unui sistem de operații şi ține de responsabilitatea statului major sau a celui care conduce războiul. *Obiectivul* este un punct diferit pe care dorim să-l atingem în ofensivă sau să-l apărăm; el poate fi, de asemenea, o parte a forțelor inamice pe care vrem s-o distrugem. *Obiectivul* nu trebuie confundat cu *destinația*. Un obiectiv este totdeauna subordonat unui *obiect* (scop). *Obiectivul* se atinge, *scopul* se realizează.

Linii de operații. Linia de operații este considerată ca fiind „zona de uscat sau de mare care trebuie parcursă de la bază sau de la un punct de plecare pentru a se atinge obiectivele." Liniile de operații pot fi *exterioare* sau *interioare*. Cele interioare se referă la poziția din teatru care permite atingerea principalelor puncte sau forțe ale inamicului mai rapid decât poate el să le apere sau să le susțină. Aceasta este o *poziție interioară*. Liniile exterioare şi, respectiv, pozițiile exterioare sunt cele opuse acestora.

Linii de comunicații. În viziunea lui Corbett, liniile de comunicații au trei înțelesuri distincte:

1. *linii de aprovizionare*, care încep de la bazele de operații şi ajung până în punctul atins de forțele operaționale;
2. *linii de comunicații laterale*, prin care forțele angajate în teatru comunică între ele şi se sprijină reciproc;

3. *liniile de retragere* sunt inversul celor de aprovizionare; încep de la punctul atins şi conduc la baza de operaţii.

În strategie navală acestea se numesc *linii de pasaj şi de comunicaţii* şi sunt în uz (ca noţiune şi practică) de la sfârşitul secolului al XIII-lea.

Comunicaţii maritime. Sunt diverse categorii de comunicaţii maritime pentru care sau împotriva cărora se intră în acţiune. Acestea sunt:

1. Comunicaţii proprii sau ale adversarului (care corespund comunicaţiilor forţelor terestre). Importanţa strategică a acestora a crescut foarte mult o dată cu dependenţa accentuată a flotelor (şi armatelor) de cărbune, muniţii etc.
2. Comunicaţii ale unei armate care operează de la bază de peste mări. Aici se includ şi comunicaţiile dintre baza avansată şi baza principală.
3. Rutele comerciale.

În *strategia terestră*, marea majoritate a problemelor se referă la *comunicaţii. În strategia navală* s-a considerat că lucrurile stau altfel, pentru că, pe mare, la urma urmei, nu sunt drumuri… Totuşi, Corbett consideră, pe bună dreptate, că şi în strategia navală contează „pasajul şi comunicarea"; toate problemele strategiei navale pot fi reduse la aceste concepte, tocmai pentru a le rezolva mai uşor.

În continuare, cum era şi firesc, el se ocupă de *strategia navală* pe care o consideră ca fiind o problemă de pasaj şi de comunicaţii. „Prin *strategie navală* – scrie Corbett – noi înţelegem arta de a conduce operaţiile majore ale flotei. Astfel de operaţii au ca obiect *pasajul şi comunicaţiile*; aceasta înseamnă că flota este preocupată în principal să protejeze propriile noastre comunicaţii şi să permită să le cucerim pe cele ale inamicului."

Scopul strategiei navale constă în a asigura stăpânirea mărilor. Aceasta înseamnă cu totul altceva decât noţiunea militară de *ocupare a unui teritoriu*, întrucât marea nu poate fi supusă unei dominaţii politice. Valoarea mării în sistemul politic mondial constă în faptul că ea reprezintă un mijloc de comunicare între state şi între diversele părţi ale acestora. De unde rezultă că „stăpânirea mării" înseamnă controlul comunicaţiilor în raport cu care beligeranţii au interese opuse. De aceea „stăpânirea mării" nu poate fi niciodată scopul (obiectul) ultim al războiului.

Funcţiile reale ale unei flote (cu excepţia războaielor pur maritime) sunt triple:

1. ajutorul sau sprijinul limitat operaţiilor terestre;
2. protecţia sau distrugerea comerţului;
3. prevenirea (prevenţia) sau concluzia alianţelor (adică descurajarea sau convingerea puterilor neutre să ia parte la război).

Există raporturi strânse între strategia navală şi aspectele sale diplomatice, financiare şi militare şi marea strategie. Aceste funcţii ale marinei pot fi îndeplinite în două moduri:

1. prin atacuri directe asupra teritoriului, prin ameninţări sau prin bombardamente, debarcări, raiduri etc.
2. prin stăpânirea mării, adică prin dobândirea unei poziţii care să permită controlul comunicaţiilor maritime.

În cele din urmă, strategia navală este o problemă de comunicaţii, dar nu în exclusivitate. În anumite circumstanţe, flota acţionează direct împotriva teritoriului chiar dacă nu are timpul necesar pentru asigurarea controlului comunicaţiilor.

Stăpânirea mărilor. Stăpânirea mărilor nu se poate realiza decât în timp de război. Stăpânirea mărilor în timp de pace nu este nu este altceva decât realizarea unei poziţii avantajoase care poate fi folosită în timp de război. Stăpânirea mării poate fi: generală sau locală. Cea generală se referă la acea situaţia în care inamicul nu poate acţiona asupra liniilor de pasaj şi de comunicaţii şi, în acelaşi timp, nu şi le poate apăra pe ale sale. Cea locală se referă la capacitatea de a-l împiedica pe inamic să pericliteze liniile de comunicaţii în unul sau mai multe teatre de operaţii. Cele două forme de stăpânire a mării – generală şi locală – pot fi, la rândul lor, temporare sau permanente.

Există o situaţie de rivalitate în ceea ce priveşte stăpânirea mărilor. Această stăpânire nu este totdeauna esenţială în toate operaţiile de peste mări. Într-o situaţie de rivalitate, puterea dominantă poate să se concentreze sau să fie determinată să se concentreze într-un singur teatru de operaţii şi să stăpânească local sau temporar zona respectivă de o manieră suficientă pentru a atinge obiectivul particular vizat, în timp ce puterea mai slabă profită de această concentrare locală pentru a acţiona în altă parte fără restricţii.

Această situaţie de rivalitate va rămâne în vigoare primii trei ani din timpul războiului de şapte ani , până ce Hawke şi Boscawen au ajuns la o finalitate. Astfel de situaţie se găsesc şi în războaiele anti-napoleoniene, până la Trafalgar.

Dintre metodele pentru asigurarea controlului se detaşează controlul general permanent care se realizează prin nimicirea flotei inamice şi controlul local şi temporar (acţiuni limitate, diversiune, superioritate locală de forţe, blocada. Apoi Corbett se referă la acţiunea flotei în faţa unui port inamic, prin realizarea unei blocade riguroase şi a unei blocade comerciale. De asemenea, foarte importantă este observare, cu ajutorul cuirasatelor şi crucişătoarelor, a portului inamic, alcătuirea unor escadre care să intervină în caz de nevoie etc.

Principiul concentrării forţelor devine foarte important în strategia navală. Maxima „menţineţi forţele voastre grupate“ nu înseamnă că toată flota trebuie ţinută la un loc, ci amplasată pe grupări în aşa fel încât ea să poată interveni rapid şi decisiv acolo unde este nevoie. În fond, ca şi în strategia operaţională terestră, arta pregătirii şi desfăşurării operaţiei constă în îmbinarea principiului concentrării forţelor şi mijloacelor la locul potrivit şi la momentul voit, ieşind la timp de sub loviturile inamicului şi atrăgându-l în acţiuni defavorabile pentru el.

Caracterul special al comunicaţiilor maritime. Ideea stăpânirii mării – care înseamnă, de fapt, cucerirea şi menţinerea iniţiativei strategice pe mare – este strict legată de controlul comunicaţiilor maritime. Dacă în războiul terestru, liniile de comunicaţii tind să ia direcţii opuse, în cel maritim, marile linii de comunicaţii devin adesea paralele. Corbett arată că, în cazul unui război contra Germaniei, al cărui obiectiv s-ar situa în Mediterana Orientală, în America sau în Africa de Sud, liniile de comunicaţii ale britanicilor ar fi identice, aşa cum au fost în toate războaiele imperiale împotriva Franţei. Această particularitate influenţează în mod decisiv strategia navală. Dacă pe uscat, putem ataca liniile de comunicaţii ale inamicului fără să le expunem pe ale noastre, în războiul naval, întrucât aceste linii sunt comune, nu poţi ataca liniile inamicului fără să le aperi pe ale tale. De unde rezultă că, în războiul maritim, forţele trebuie dispuse în aşa fel încât să controleze liniile de comunicaţii comune. De aici provin şi maximele citate de Corbett: „Locul convenabil de dispunere a flotei noastre este în largul coastelor inamice“ şi, respectiv, „Coasta inamică este veritabila noastră frontieră“ etc. Veritabilul principiu rămâne însă cel potrivit căruia *obiectivul cel mai important al flotei este să asigure controlul comunicaţiilor şi, dacă flota inamică le controlează, să fie nimicită sau scoasă în afara acestora*.

Britanicii însă cred că stăpânirea generală a mării, deci nimicirea flotei inamicului este cea mai importantă pentru strategia navală a acestei ţări. Firește, nu se exclud de aici (ci, dimpotrivă, se presupun) operaţiile pentru controlul comunicaţiilor comune.

Funcţiunile marinei rămân totuşi foarte complexe, dar, în nouă din zece situaţii, maniera cea mai eficace de a găsi o rezolvare este atitudinea decisivă, adică provocarea flotei inamice, forţarea ei să acţioneze. Iar acest lucru nu se poate realiza decât dacă se asigură un control al comunicaţiilor care sunt esenţiale pentru planul de campanie inamic. În acelaşi timp, comunicaţiile proprii trebuie puse la adăpost de acţiunile flotei adverse. Principiul „provoacă flota inamică“ se aplică şi atunci când flota adversă este superioară, dar numai cu condiţia ca locul în care este atrasă aceasta să fie controlat de forţele proprii. Aproape toate bătăliile navale, din antichitate şi

până la data când Corbett scrie această lucrare esențială pentru filozofie strategiei navele britanice şi nu numai (ea este valabilă oriunde şi pentru oricare putere maritimă), dovedesc acest lucru

Generalul Friedrich von Bernhardi (1849-1930) a publicat în 1911 *La guerre moderne*, cea mai bună lucrare a lui, în care analizează condițiile probabile ale războiului viitorului. El prevedea că un astfel de război va fi scurt (era o concepție specifică epocii, ca şi acum, de altfel). De asemenea, arată în ce măsură armele de foc dominau tactica, impunându-i legile lor. Evident, un astfel de război (scurt şi dominat de armele moderne) nu poate fi dus decât de către statele industrializate.

În concepția lui Bernhardi, războiul nu este acelaşi peste tot.. El cunoaşte numeroase variații, după specificul teatrului şi natura beligeranților. Într-un fel se duce războiul în Peninsula Balcanică şi altfel în Manciuria, între ruşi şi japonezi, sau în Rif, între spanioli şi berberi.

Este adevărat, subliniază teoreticianul german, principiile generale sunt aceleaşi peste tot, dar circumstanțele impun folosirea diferențiată a mijloacelor, iar acestea variază la infinit. Dacă se întrebuințează forțe numeroase într-un ținut deşertic, lipsit de drumuri sau de munți, trebuie urmată o conduită total diferită de cer adoptată într-o vastă câmpie cu o rețea densă de căi ferate şi drumuri practicabile orientate în toate sensurile.

Se va întrebuința o cu totul altă metodă într-un război desfăşurat cu armate mici în regiuni puțin cultivate (precum războaiele britanicilor în Africa) decât în confruntările dintre marile armate europene în zone dens populate.

Războiul este cel la care ne gândim şi, de aceea, el ne apare aproape ca un sfinx incomprehensibil, enigmatic. Bernhardi are perfectă dreptate. Nimeni n-a ştiut vreodată totul despre războiul viitorului. Cei care au crezut că ştiu s-au înşelat. A fost doar o iluzie. Națiuni întregi sunt chemate să lupte unele împotriva celorlalte. Ele o vor face totdeauna cu mijloacele pe care le au şi cu cele mai perfecționate arme, unele dintre ele neîntrebuințate niciodată până în acel moment. Situația relativă a infanteriei, artileriei, cavaleriei va fi complet schimbată. Toate mijloacele tehnice îşi dau concursul pentru a facilita mişcarea.

Inclusiv aerul va fi cucerit. Baloanele şi aeroplanele introduc un element nou în *arta războiului*. Bernhardi se întreabă care va fi influența mijloacelor moderne asupra luptei. Influențele sunt, de fapt, interinfluențe, pentru că nu numai mijloacele moderne influențează luptele, ci şi luptele au efecte asupra evoluției acestor mijloace şi asupra sistemelor care le produc. Pe scurt, războiul viitorului va pune în acțiune o cantitate de forța care nu va putea fi apreciată înainte, iar rezultatele vor depinde în mare măsură de cir-

cumstanțe fortuite, de hazard şi nu se pretează la previziuni sau calcule prealabile. Este foarte posibil ca voința generalului să fie anihilată de jocul forțelor angajate, care nu poate fi calculat. Putem produce forțe, nu însă şi rezultatul confruntării lor. Acesta depinde de foarte mulți factori, atât de mulți, încât, uneori, spunem că rezultatul luptei depinde de hazard.

După ce formulează aceste ipoteze, Bernhardi nu este de acord cu ele. „Dacă vom examina de fond toate elementele noi care vor juca un rol în războiul viitor şi efectele pe care ele le pot produce, precum şi raporturile acestor efecte cu legile universale ale operațiilor militare, vom reuşi să ne facem o idee generală despre esența războiului modern şi să descoperim metoda cea mai avantajoasă."

În vremea lui Bernhardi, existau comandanți experimentați care puneau totul pe seama lui Moltke. Era de-ajuns să ştii ce a scris şi ce a zis Moltke pentru a fi capabil, în viitor, să câştigi războiul. Această mentalitate este combătută de Bernhardi. El spune că nu acesta este spiritul scrierilor lui Moltke. Dimpotrivă, Moltke, prin ceea ce scrie, arată că nu trebuie să aplici într-un război învățămintele trecutului decât în măsura în care ele sunt compatibile cu condițiile prezente. Niciodată Moltke n-a disprețuit lecțiile experienței, dar nici nu s-a limitat la atât. El era un spirit liber, privea înainte şi tindea totdeauna să dezvolte elementele existente în lumina schimbărilor şi inovațiilor care se anunțau.

Mesajul lui Moltke ar putea fi exprimat astfel: nu vă limitați la ceea ce se ştie, mergeți înainte, gândiți voi înşivă, cu toată libertatea. De unde Bernhardi conchide că, pentru a sonda războiul viitorului, trebuie să ieşim din argumentele autorității şi, ținând cont de condițiile moderne, să dezvoltăm învățămintele lui Moltke şi ale războaielor Unității germane într-o nouă gândire şi în noi principii.

De-a lungul secolelor, lucrurile s-au schimbat din punct de vedere politic şi strategic. Experiența războaielor trecute este, într-un fel, unicul fundament posibil al artei militare, în sensul că gândirea are nevoie de material teoretic pentru a concepe o doctrină. Dar arta militară nu este doar o proiecție în prezent sau în viitor a experienței războaielor trecute. Ea este, de fapt, o construcție în care se îmbină marile repere strategie ale războiului, date deopotrivă de experiență şi de principiile care se desprind de aici, cât şi elemente ale prezentului şi viitorului. La proiectarea construcției artei militare în viitor concură ştiințele, noile descoperiri, evoluția sistemelor de arme, industria, finanțele economie, cultura, adică sistemele de valori…

Trecutul prezentul şi viitorul sunt dominate de legi generale care sunt considerate mari constante, implicate totdeauna şi peste tot în război (considerat ca fenomen social). În acelaşi timp, trebuie să se aibă în vederea şi

influența împrejurărilor, a noilor condiții asupra războiului. Nu este de-ajuns să înțelegem principiile războiului, teoria războiului; trebuie să scoatem din aceste cunoştințe o doctrină pentru a le putea aplica, adică o doctrină de luptă. Se poate desprinde, de asemenea, într-o anumită măsură, după Bernhardi, şi legea victoriilor viitorului.

În unele războaie învinge armatele superioare numeric, în altele, dimpotrivă, victoria trece de partea celor inferioare numeric. Diferența a fost compensată de inteligența generalului. Uneori, armatele care se confruntă rămân într-un echilibru tactica sau strategic, iar rezultatul războiului se decide pe alte căi. Sunt şi situații în care contează hazardul, concursul de împrejurări, o particularitate a armamentului, o armă nouă introdusă în luptă, echilibra, o acțiune prin surprindere, norocul, perseverența, moralul trupei, iscusința comandanților etc.

Istoria te ajută să cunoşti războiul. Doctrina te învață să-l faci. Însă, de foarte multe ori, cheia succesului se află în mâna generalului.

În timpul lui Frédéric-Guillaume s-a recunoscut că elementul decisiv în luptă îl reprezenta focul. Tactica focului s-a perfecționat foarte mult în acele timpuri. Prusacii trăgeau deja până la zece lovituri pe minut. Era nevoie de o disciplină de fier, care a rămas până astăzi cunoscută sub denumirea de *disciplină prusacă*. Infanteria prusacă se mişca în formațiuni masive şi rigide şi nu se încovoia niciodată, oricât de grele ar fi fost pierderile. Ea se arăta a fi superioară adversarului, atât prin această disciplină, cât şi prin foc.

Frederic cel Mare a constatat că numai focul şi disciplina nu sunt suficiente, dacă nu le se asociază o ofensivă hotărâtă, adică un spirit ofensiv. Şi, după cum se ştie, el a introdus acest spirit ofensiv în armata prusacă, transmis la toate contingentele şi în toate timpurile care au urmat. Acest spirit s-a manifestat în primul rând prin folosirea *şarjei de cavalerie*. Şarja a devenit principiul de bază al acțiunilor cavaleriei. Aplicând acest principiu în tactica armei respective, el a făcut din cavaleria prusacă – după cum remarcă Bernhardi – una dintre cele mai redutabile forțe din lume. Marele comandant şi strateg prusac a căutat peste tot şi totdeauna soluții extreme, atât pe plan strategic, cât şi în plan tactic.

După moartea lui, tactica lineară s-a teoretizat excesiv şi a degenerat într-un sistem de mici artificii fără valoare practică.

Următorul care a introdus un element de noutate în arta militară a fost Napoleon. Şi, la drept vorbind, de la Napoleon până la cel de al doilea război mondial, s-au schimbat puține elemente esențiale în arta războiului. Practic, în afară de influențele şi mutațiile aduse de sistemele de arme, care au impus fie concentrarea excesivă, fie dispersia, nu s-a schimbat mare lucru.

Autorul face o analiză pertinentă a momentelor importante care au influenţat arta războiului. Ne aflăm deja în plin secol XX, secolul vitezei, al marilor confruntări, al marilor explozii economice şi financiare, dar şi al marilor tragedii, al spaimelor, angoasele şi dezamăgirilor. Bernhardi nu vorbeşte însă de dezamăgiri, ci de logica războiului, de momentele care se înlănţuie în apodicte sau în îndoieli. Aceste momente nu sunt aceleaşi, întrucât condiţiile în care au loc confruntările armate sunt totdeauna noi, sunt totdeauna altele. Citându-l pe Clausewitz, care rămâne unul dintre cei mai mari teoreticieni ai războiului, el insistă asupra unei duble condiţionări în arta militară, îndeosebi în arta războiului. În primul rând, este necesar să fie expuse, într-o manieră definitivă, finală, legile constante ale războiului. Bernhardi era convins că există ceva comun în toate războaiele, un cadrul în care acestea evoluează, un sistem de structuri şi de funcţiuni condiţionat de legi imuabile, perene sau greu schimbătoare. Apoi, în cadrul impus de aceste legi, se cere readaptată în permanenţă *doctrina practică* la formele totdeauna schimbătoare ale războiului. El este convins că nu se va putea construi o doctrină satisfăcătoare a războiului în afara acestei metode. Şi are dreptate.

Pentru a rezolva prima dintre aceste probleme, război trebuie debarasat de toate aparenţele sale exterioare, de tot ceea ce este contingent, variabil, de tot ce ţine de circumstanţe. Rămân, după opinia lui Bernhardi, doar trei factori care domină războiul, întrucât avem de a face cu lupta individului dau a unor popoare, cu lupta popoarelor sălbatice sau a naţiunilor civilizate *in extremis*.

Primul dintre aceşti factori constă în aceea că războiul, prin natura sa, este totdeauna acelaşi. Se doreşte, cum a spus-o deja Clausewitz, să se impună voinţa proprie voinţei adversarului. Aceasta înseamnă nimicirea inamicului sau producerea de pierderi însemnate în rândurile acestuia, astfel încât el să fie constrâns să renunţe la un anumit lucru, conform interesului nostru.

În al doilea rând, orice luptă se supune legii atacului sau apărării. Lupta nu poate fi concepută în afara acestor două noţiuni.

În al treilea rând, toate operaţiile războiului sunt influenţate de calităţile fizice, intelectuale ţi morale ale omului.

Cu alte cuvinte, războiul are totdeauna aceeaşi natură, se supune aceloraşi legi şi este condiţionat (influenţat) de factorul uman.

Desigur,şi natura teatrului de operaţii exercită, de asemenea, o influenţă care, în anumite privinţe, rămâne totdeauna aceeaşi.

În câmpie, spre exemplu, raportul dintre modul de acţiune a trupelor şi natura ţinutului rămâne, de regulă, constant. Pentru a trece prin defileuri, eşti nevoit să reduci fronturile; pantele abrupte îngreunează înaintarea;

punctele ridicate din teren asigură o bună vizibilitate; linia crestei garantează protecția împotriva observării şi focului inamic etc.

Războiul naval se derulează într-un spațiu lichid bântuit de furtuni şi supus, prin natura mării, unor legi imuabile. Influența circumstanțelor nu schimbă în mod direct natura războiului, dar creează acele condiții în care se dezvoltă arta militară. De aceea, trebuie să li se acorde importanța cuvenită. Partea constantă a războiului se rezumă, deci, la trei factori: scopul, forma de luptă şi omul. Din aceştia derivă legile imuabile ale artei războiului.

Este evident că nu poate fi posibilă dezvoltarea teoretică a acestora în ansamblul lor. Spre exemplu, nimeni n-ar putea să reducă la un sistem de legi forțele morale umane cu infinita lor varietate şi atât de larga diversitate situațională. Rămânem neputincioşi în fața acestor profunzimi de nepătruns şi, de aceea, facem apel la experiență atunci când vrem să vedem limpede şi să înțelegem. „Ceea ce marii generali din toate timpurile au considerat ca principii ale acțiunii or, ceea ce apare în spiritul critic drept cauză ultimă şi esențială a succeselor sau insuccesel or, raporturile de cauzalitate între anumite moduri de acțiune şi succes, care se reproduc adesea, toate acestea trebuie să fie luate într-un sens critic, iar faptele degajate de ceea ce este temporal, local, fortuit şi abia după aceea examinat dacă fiecare principiu general desprins din definiția războiului este convenabil. Astfel, se vor putea constitui, dacă nu toate legile războiului, cel puțin principiile cele mai importante ale conducerii practice a războiului, care se fundamentează pe caracterul normal al fenomenelor.“[37] Există un grup de *legi periodice* a căror valoare este limitată în timp. Este imposibil să se dezvolte totalitatea legilor generale, dar se poate demonstra categoric valoarea lor imuabilă. Nu este, desigur, cazul legilor periodice. Nu avem însă nici un criteriu pentru a considera un fenomen determinat în genul de război căruia îi aparține, adică în anumite condiții, ca fiind normal sau accidental. Se poate demonstra doar că el nu este în contradicție cu marile legi generale ale războiului, dar de aici nu rezultă că el are valoare de principiu şi, în felul acesta, se adaugă legilor importante.

Bernhardi sesizează un lucru esențial pentru arta militară: legile şi principiile războiului nu sunt arbitrare: ele țin de sistemele de valori, se sedimentează în timp, fac parte din patrimoniu.

Obiectivul oricărei doctrine practice a războiului consistă în a expune aceste legi şi principii în mod clar şi convingător. Este însă foarte greu a scoate esența, adică principiile, din păienjenişul faptelor. Constatăm că, în diferite armate, aceleaşi evenimente ale istoriei militare sunt judecate diferit,

[37] Gérard Chaliand, *Op. cit*, p. 1075

iar fenomenele noi din domeniul războiului unt, adesea, apreciate extrem de diferențiat. Va fi deci foarte dificil să se ajungă, în acest domeniu atât de schimbător şi de incert, la principii incontestabile. Se va rămâne totdeauna în spațiul probabilităților. Cel mai bun lucru pe care putem să-l facem este să încercăm să ne apropiem cât mai mult posibil de certitudine.

Concluzia gânditorului militar german este cât se poate de realistă. Acest soi de gândire – care nu pare a fi specifică exactitudinii şi rigorii germane – se înscrie în spiritul ieşirii din determinismul de tip mecanicist de la începutul secolului al XX-lea şi abordare de pe poziții mai realiste a artei războiului.

Având în vedere că, în general, principiile războiului nu sunt creații teoretice sau descoperiri savante, ci provin din experiență, o astfel de abordare este cât se poate de curajoasă.

„Experiența arată că, pe de o parte, dacă este foarte important să avem principii pentru a face față războiului, pe de altă parte, va fi extrem de dificil să descoperi legea fenomenelor războiului viitor din care să deduci aceste principii.“[38]

Circumstanțele exterioare care dau caracterul războiului nu se transformă subit, ci puțin câte puțin. Marile descoperiri şi schimbările sociale profunde nu antrenează nici ele dintr-o dată transformarea tuturor factorilor care interesează războiul. După descoperirea pulberii, au trecut secole până ce ea a influențat războiul. Dar l-a influențat, şi încă decisiv. Dar nu i-a schimbat nici natura, nici structura, nici esența. Nici principiile fredericiene ale războiului, nici cele ale războaielor napoleoniene, concepute după necesitățile acelor timpuri, n-au putut fi aplicate ad-litteram, spre exemplu în campania din 1870, deoarece condițiile exterioare ale războiului au fost esențialmente altele.

„Astăzi puținilor oameni le este dat să acumuleze o experiență militară personală suficientă. Cu cât pacea durează mai mult, cu atât se diminuează, cel puțin pentru Germania, numărul oamenilor care cunosc războiul prin ei înşişi. Nu rămâne deci decât posibilitatea de a căuta în istora războaielor o asemenea experiență şi a desprinde, din aceste lecții, legi pentru viitor.“[39]

O influență foarte mare o au asupra maselor de militari şi elitelor o au bătăliile câştigate de generali faimoşi sau scrierile care prezintă astfel de succese. Se citează adesea Napoleon, Moltke, Jomini. Toate aceste influențe – care nu pot fi negate – sunt uneori prea mult simplificate, alteori exagerate. Jomini se închidea în unele concepții pe care le atribuia lui Napoleon,

[38] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 1076.
[39] *Ibidem*, p. 1078.

dar, în realitate, el căuta să se adapteze cât mai bine fiecărei situații concrete. Există însă şi o altă condiție şi anume aceea ca, în procesul de elaborare a unei concepții generale asupra războiului, nu trebuie să te laşi niciodată dominat de fapte particulare, oricât de importante ar fi acestea.

Moltke prefera manevre pe direcții (pe linii) exterioare. Şi tot el a transformat o idee într-un principiu – cel al concentrării forțelor numai pe câmpul de bătaie şi nicăieri în altă parte, adică fără grupări prealabile. Mult mai târziu, la începutul secolului al XXI-lea, când s-a pus în discuție şi în practică ideea războiului în rețea, se va vorbi din ce în ce mai mult de *concentrarea efectelor* şi nu a forțelor.

Două lucruri sunt foarte importante: În primul rând, trebuie exploatate toate datele existente şi evitat arbitrariul. Din aceste date rezultă foarte multe lucruri. De aceea, ele se cer examinate cu multă atenție. Trebuie fixată valoarea lor reală, recunoscute legile care au dus la apariția lor, cauzele şi limitele. Din aceste date se poate deduce maniera naturală, firească în care evoluează evenimentele sub influența, fie a noutăților tehnologice sau sociale, fie a condiționărilor noi aduse în conducerea războiului. Adevăratul progres constă în a prevedea şi provoca evoluția naturală în profitul armatei. Adesea, este mai periculos să nu cunoşti bine importanța marilor descoperiri decât să supraapreciezi noutățile.

Bernhardi sesizează caracterul de masă al războiului viitorului. În statele Europei Centrale – spune el –, populația masculină este organizată în formațiuni militare împotriva unui invadator. Este vorba de un război național, în sensul cel mai larg. Acestui concept îi corespunde serviciul militar obligatoriu, recunoscut în pe întregul continent. În caz de război, se mobilizează armate imense, nu numai pentru apărare (potrivit conceptului de război național), ci şi pentru acțiuni ofensive. Aceste armate nu sunt unitare. Există armate permanente şi miliții. Cele permanente sunt compuse din regimente de linie, care se completează cu rezervişti, şi regimente de linia a doua ți a treia care se mobilizează din clasele mai vechi de rezervişti.

Elementele cele mai capabile sunt chemate în regimentele de primă lini şi folosite pentru a duce războiul în afara teritoriului național. Celelalte au misiunea de a furniza garnizoane de fortăreață, de a asigura securitatea căilor ferate, de a ocupa teritoriile cucerite şi de a completa golurile produse în armata propriu-zisă. Toate aceste unități trebuie să fie în măsură să organizeze apărarea locală şi să combată inamicul sub forma războiului național, dacă el trece frontierele țării.

Prima consecință a acestui tip de război este aceea că valoarea militară a armatelor depinde mai mult ca înainte de caracterul şi natura națiunii. Dacă poporul este harnic, supus , ascultător şi tenace, este normal că şi armata

care se recrutează din rândul lui va avea ca suport aceste calități, de va fi o armată disciplinată, riguroasă şi tenace. Națiunea se menține astfel printr-o educația politică pe măsură. Dacă, dimpotrivă, o armată se recrutează din rândul unei populații revoluționare, obişnuită să se revolte împotrivă oricărei autorități, ea îşi va asuma riscuri foarte mari, pentru că filosofia unei armate este contrară acestor obiceiuri.

O altă consecință – şi mai importantă decât prima – este că semnificația politică a războiului a suferit o transformare completă. Deoarece toate clasele politice participă la confruntarea militară, este imposibil ca războiul să mai fie angajat pentru rațiuni frivole sau pentru interese dinastice. Numai interesul vital al unui popor poate şi trebuie să fie apărat prin război.

Va fi din ce în ce mai dificil de declarat şi de angajat un război, întrucât acesta va presupune sacrificii foarte mari de bunuri şi de vieți, care vor depăşi tot ceea ce se cunoştea la vremea aceea. Deja pregătirea unui război costa foarte mult încă în timp de pace, absorbind o mare parte din impozite, din venitul națiunii. Cheltuielile vor fi insuportabile în timpul mobilizării, desfăşurării războiului şi aprovizionării şi completării armatelor aflate în teatrul de operații.

De aceea, la un moment dat, s-a susținut că nici un stat nu va fi capabil să susțină un război, pentru că, între cheltuielile presupuse de confruntările militare şi resurse se va crea o adevărată prăpastie. Economia, care generează şi regenerează aceste resurse va avea anevoie de acea forță de muncă – în general, bărbătească şi calificată – care se va consuma în ritmuri înfiorătoare pe câmpul de luptă. Averea publică nu va putea sub nici o formă să susține astfel de armate.

Autorul consideră aceste opinii exagerate. Natura umană are capacitatea de a se regla automat. Şefii vor fi obligați să se adapteze le resurse, iar războiul va înceta atunci când el nu va mai avea resurse pentru a fi continuat. Aceste lucruri sunt foarte interesante. Este pentru prima dată când se vorbeşte clar despre condiționarea economică a războiului, când se pune tranşant în cauză interesul vital al națiunii.

Aceasta va fi caracteristica secolului al XX-lea şi ea va influența în mod substanțial arta militară. După al doilea război mondial, va apărea o altă condiționare – cea a riscurilor nucleare masive – care va regenera principiul medieval al descurajării prin posibilitatea distrugerilor inacceptabile. Bernhardi – perspicace şi foarte profund – vede încă de la începutul secolului această evoluție.

Totuşi, el scrie: „Pierderile unui război sunt atât de mari, şi este atât de periculos să rişti (când nu eşti suficient pregătit) să suporți aceste pierderi,

dacă astfel de imense sacrificii pentru apărarea națională nu se justifică, prin ele însele, ca fiind necesare în toate cazurile."[40]

Armatele numeroase, formate din militari în termen, necesită foarte mari cheltuieli pentru instrucție. Timpul de pregătire se scurtează foarte mult față de epocile anterioare şi, de aceea, instructorii trebuie să fie foarte calificați şi capabili de a depune eforturi mari. În afară de aceasta, trebuie pregătită şi rezerva.

Va veni o vreme, spune autorul, când numărul va fi învins de valoarea tactică a trupelor. În 1870-1871, armatele franceze, deşi mai numeroase, se zdrobesc de solidele batalioane prusace, iar japonezii, deşi în inferioritate numerică, obțin victoria asupra trupelor ruseşti.

Totul se complică. Armatele nu vor mai acționa potrivit aceleiaşi gândiri, vor surveni dificultăți în transporturi, cele ale menținerii permanente a armatelor cu o capacitate de luptă ridicată, aprovizionarea cu muniții, evacuarea răniților, asigurarea şi întreținerea comunicațiilor etc. De unde rezultă că, în ceea ce priveşte aceste mari armate, capacitatea lor de manevră vas fi inferioară celei a unei armate mai mici.

De aceea, trebuie trimisă cercetare mult în față, luate decizii cu bătaie mai lungă şi prevenite unele situații neplăcute. Astfel de armate mărşăluiesc pe mai multe itinerare, au adâncimi foarte mari, ceea ce îngreunează introducerea lor organizată în luptă, manevra, logistica. Armatele nu au aceeaşi pregătire, nu sunt omogene. Aceasta îngreunează conducerea, face dificilă angajarea, mai ales la schimbarea de situații. Şi din nou Bernhardi foloseşte ca exemplu complexitatea şi manevrele din războiul franco-prusac din 1870-1871 şi din cel rus-o japonez. Dacă, în primul, abundența comunicațiilor şi terenul permitea o mare diversitate în sistemul de angajare, în războiul ruso-japonez, cele două armate erau legate de rezerve şi de liniile lor de aprovizionare printr-o singură cale ferată, dar şi aceasta cu multe probleme, datorită diferenței de ecart.

După o analiză extrem de pertinentă, Bernhardi spune că, totuşi, modernitatea războiului na va fi dată numai de masivitatea armatelor şi de unitate lor de acțiune strategică şi tactică, ci şi de tehnologie.

De filosofia războiului modern la început de secul se ocupă şi generalul francez **Jean Colin** (1864-1917), autorul lucrării citate în capitolele anterioare *Les grandes batailles de l'histoire* (1915). Lucrarea lui *Les Transformations de la guerre*, publicată în 1911, este semnificativă. Din păcate, el moare pe front, la sfârşitul anului 1917 şi nu-şi poate continua şi completa ideile cu experiența primului război mondial.

[40] Gérard Chaliand, *Op. cit*., p. 1083.

El face diferența între războaiele de mişcare ale lui Napoleon şi, spre exemplu, folosirea cursurilor de apă, de către Moltke, pentru organizarea apărării (Napoleon le folosea doar pentru mascarea mişcării forțelor). Colin remarcă, la Moltke, nu ceea ce se spunea despre el că este un calculator rece şi precis, ci strategul, comandantul iscusit care foloseşte pozițiile de flanc şi manevrele de întoarcere. El nu a fost învingătorul de la Sadova, Metz şi Sedan cu aptitudinile uni şef de birou. Moltke are darul marilor căpitani. El ia totul în mod natural, cu calm şi îndrăzneală. La Gravelotte, spre exemplu, când marele Bismark a emis părerea renunțării la ofensivă, Moltke spune că va da ordinul de atac pentru a doua zi în zori.

Prusia secolului al XIX-lea este cea care a introdus în război două operații aproape necunoscute până atunci: *mobilizarea* şi *concentrarea*. Statul major prusac pregătea tot timpul războaie posibile contra Austriei, Franței sau Rusiei, studia constant tot felul planuri de campanie pe care se străduia să le pună la dispoziția armatei. Acestea se numeau *Aufmarsch*[41]. Napoleon numea această operațiune *reunirea* armatelor. Mai târziu, aceasta s-a numit, impropriu, *concentrare*. Căile ferate au adus noi dimensiuni planurilor de transport şi de concentrare, care erau foarte atent studiate sub îndrumarea lui Moltke. Unii dintre ofițeri s-au gândit că ar fi mai potrivit ca mobilizarea şi concentrarea să nu fie succesive, ci unificate, concomitente. Acest lucru devenea posibil datorită căii ferate şi celorlalte mijloace de transport, aşa cum azi, la începutul secolului al XXI-lea devine posibilă, datorită informației reale şi Războiului bazat pe Rețea, *concentrarea efectelor*.

Colin vorbeşte de noile condiții ale războiului, care s-au schimbat radical încă din secolul al XIX-lea. Nu numai armele s-au dezvoltat, ci şi mijloacele de subzistență şi, mai ales, mijloacele de comunicații. Progresele armamentului au modificat lupta, bătălia, dar, oricât de importantă ar fi, o astfel de schimbare, de modificare, ea singură nu este de natură să transforme războiul în ansamblul său.

Mai există, după Colin, două elemente de care depinde o astfel de transformare: progresele mijloacelor de comunicații şi creşterea efectivelor. Ca şi Bernhardi, el sesizează importanța căilor ferate, a rețelelor rutiere, a armatelor de masă, a liniilor de aprovizionare şi liniilor de comunicații. Orice s-ar întâmpla -. Spune Colin –, generalii nu trebuie să se lase dominați de spatele frontului ca odinioară armatele de magazinele din vremea lui Napoleon. În această privință, libertatea de acțiune a trupelor este salvgardată,

[41] *Aufmarsch* nu semnifică nici desfăşurare, nici concentrare, ci o operație care se efectuează când elementele unei coloane debuşează şi se regrupează, cu intervale mari, în formații de aşteptare.

cum a fost totdeauna, prin convoaie, atelaje şi automobile de care ele nu trebuie să fie niciodată private.

Telegraful a schimbat complet condiţiile de desfăşurare a războiului, întrucât permite conducerea de la mare distanţă. Dar automobilul aproape că a depăşit telegraful, în sensul că generalul însuşi poate ajunge, mai rapid chiar decât ordinul pe care-l transmite prin telegraf, acolo unde doreşte, unde este nevoie de el.

„Ultimele transformări ale războiului – precizează Colin – nu fac altceva decât să accentueze evoluţia realizată le mijlocul secolului al XVIII-lea:

- Bătălia, odinioară independentă faţă de operaţii, intim legată de acestea în vremea lui Napoleon, absoarbe aproape toate operaţiile.
- Linia comunicaţiilor, de care nu-şi făcea nimeni griji la Valmy, care devenise foarte importantă în timpul lui Napoleon, a căpătat o importanţă vitală.
- Urmând legea naturală, recentele progrese industriale şi militare au favorizat defensiva în lupta de pe front; dar ofensiva are mai multă forţă pentru a impune bătălie şi a o face decisivă în profitul său, de vreme ce armata asaltatoare ocupă toate lărgimea teatrului de operaţii şi mătură totul în trecerea sa.“[42]

Se spune că marile principii ale războiului sunt imuabile. Acestea se prezintă, din toate timpurile, sub forma unor adevăruri simple, de bun simţ. După părerea justificată de lui Colin, nu trebuie să se exagereze în această privinţă. Marile principii care se aplicau înainte se vor aplica, fără îndoială, şi în viitor, dar multe dintre ele vor fi caduce. Vor apărea, desigur, şi altele noi. Ni se pare foarte importantă, pentru arta militară, analiza pe care o face Colin cu privire la aplicare principiilor napoleoniene în vremurile moderne.

Principiul unităţii liniilor de operaţii nu mai era respectat încă din 1813, pentru că aprovizionarea se făcea deja pe calea ferată, o singură linie fiind de-ajuns pentru patru sau cinci corpuri de armată.

Unitatea liniilor de operaţii avea o dublă semnificaţie pentru Napoleon. Ea facilita protecţia depozitelor şi a convoaielor şi asigura unitatea acţiunii. Protecţia convoaielor se va realiza altfel în viitor.

În ceea ce priveşte mişcarea maselor de trupe pe care războaiele europene le vor solicita, există ideea ca ele să fie desfăşurate într-o linie continuă, omogenă, cu o densitate aproape constantă, cu care se va declanşa bătălia, fără alte combinaţii.

[42] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 1097.

Principiul concentrării sau cel al reunirii, cum se numea în vremea lui Napoleon nu însemnă adunare a 5-6 corpuri de armată într-un spațiu în care soldații să fie umăr lângă umăr, ci pentru ca generalul să poată întrebuința această forță potrivit proiectelor sale şi circumstanțelor. Nu este mare lucru să concentrezi două milioane de oameni pe un front de două-trei sute de kilometri. Trebuie să te preocupi pentru a întrebuința această forță într-o manieră comună, potrivit împrejurărilor.

Napoleon dorea acest un singur şef, o singură linii de operații, pentru ca toate forțele să fie modelate după o voință comună, orientată de o idee comună, spre un scop comun. Nu este suficient să ai un general şef şi o armată desfăşurată fără intervale; trebuie să existe o idee dominantă după care va acționa această armată.

Mai există încă un punct de vedere care ține de principiul unității. Este ceea ce Clausewitz numea *economia forțelor în timp*, adică dirijarea tuturor forțelor de care se dispune pe acelaşi teatru de operații, dar succesiv.

Despre *economia forțelor* scrie foarte convingător profesorul de istorie militară, de strategie şi de tactică aplicată de la Şcoala de război, generalul **Ferdinand Foch** (1851-1929), care l-a înlocuit pe generalul Pétain la conducerea statului major, în 1917. Acest principiu a luat naştere în timpul perioadei revoluționare, datorită dificultăților la care el dădea un răspuns. Cu atât mai mult cu cât, atunci, ca şi acum, circula peste tot proverbul potrivit căruia cine vânează doi iepuri nu prinde nici unul. Ceea ce scrie Frédéric fiind convins că a şti să pierzi sau să sacrifici o provincie, pentru a reuşi să-ți concentrezi toate forțele în vederea nimicirii inamicului în altă parte, nu mai este suficient. Foch consideră că principiul economiei forțelor constă în arta de a deversa toate resursele într-un anumit moment în acelaşi punct, astfel încât ele să poată comunica între ele, apoi, o dată obținut rezultatul dorit, de ale reuni din nou pentru a acționa convergent într-un nou scop unic. Această acțiune se desfăşoară succesiv, în funcție de rezistența întâmpinată. Este un principiu care a apărut în timpul Revoluției datorită războaielor naționale cu efective mari. El se aseamănă cu principiu concentrării, dar este altceva. Este vorba de o concentrare succesivă, în funcție de situație, de o tratare gradată a inamicului, în aşa fel încât cu minimum, de forțe să se obțină maximum de efecte, păstrându-se tot timpul rezerve suficiente.

Xenofon spunea că „Arta războiului este, în definitiv, arta de a-ți păstra libertatea de acțiune“. Aceasta înseamnă – spune Foch – ca, în timpul unei operații, să te sustragi voinței adversarului. Arta acestui principiu constă în *securitatea acțiunii*, în siguranța ei. Adică să ataci fără să te descoperi, ca în scrimă.

Meritul de a scoate istoria militară din istorisirea bătăliilor revine germanului **Hans Delbück** (1848-1929), care a scrie o operă colosală în şapte volume intitulată *Gerschichte der Kriegskunst im Rahmen der Polotischen Censhischte*, Berlin 1900-1920 (*Istoria artei războiului în cadrul istoriei politice*), tradusă doar în limba engleză. În istorie, nu este atât de dificil să descoperi cea mai bună sursă de acțiune. „Marile idei militare sunt, în realitate, extrem de simple. Manevrele cele mai cunoscute, prezentate în istoria ca fiind opera unor veritabile genii (de exemplu, retragerea prusacă de la Ligny spre Waterloo) ar fi putut să fie inventată de un operator de bătălie care avea harta sub ochi. Măreția rezidă în libertatea intelectului şi a spiritului în momente de tensiune şi de criză şi voința de a-ți asuma riscuri."

Critica militară nu încetează de a face fel de fel de interpretări, fel de fel de supoziții: că Napoleon ar fi fost foarte precaut în fața Moscovei şi, în loc să atace decisiv, cu ultimele rezerve, pentru a obține o victorie totală, el a preferată să-i lase pe ruşi să se retrată; că, la Waterloo, armata franceză ar fi fost nu numai dispersată, ci şi capturată, dacă prusacii ar fi părăsit Plancenoit cu o oră mai devreme… Comportamentul lui Napoleon la Moscova nu ține de slăbiciune, ci de natura umană. Istoria ar trebui să descrie lucrurile aşa cum au fost, nu aşa cum se doreşte să fi fost… De multe ori aceste două perspective se confundă…

Clausewitz scrie că scopul oricărui război, în sensul politic cel mai restrâns, este distrugerea puterii militare a inamicului. În consecință, bătălia trebuie considerată ca unicul factor decisiv într-un război, scopul oricărei strategii. Aceasta esența operei lui Clausewitz. Toate sistemele strategice anterioare se fondau pe un punct de vedere opus: succesul în război se poate obține în egală măsură prin manevră, prin ocuparea pozițiilor, prin punerea la punct a propriilor comunicații şi ruperea celor inamice.

Tipul de războaie din care Clausewitz desprinde astfel de legi sunt cele napoleoniene. Dar campaniile lui Frederic cel Mare se fondau pe sistemul opus. Clausewitz însuşi considera că, pe timpul lui Frederic cel Mare, bătălia era considerată ca un rău căruia oamenii i se supuneau pentru că nu avea mijloace de a o evita…

Lenin, care-l citise pe Clausewitz şi căruia îi datorează victoria din 1917, formulează cunoscutele sale şase puncte asupra guvernului şi armatei revoluționare: adunarea constituantă a întregului popor; înarmarea poporului; libertatea politică; libertate deplină națiunilor oprimate şi frustrate de drepturile lor; ziua de muncă de opt ore; formarea de comitete revoluționare țărăneşti. Sarcinile detaşamentelor revoluționare erau de două feluri: acțiuni militare independente şi dirijarea mulțimii. Ce s-a întâmplat între timp şi cum s-au petrecut lucrurile până în ultimul deceniu al secolului al XX-lea s-

a văzut. Arta militară nu a acumulat nimic nou în vremea comunismului. În timpul Războiului Rece s-au accentuat doar antagonismele şi incompatibilităţile politice şi s-a derulat furibund şi periculos cursa înarmărilor, în deosebi a celor nucleare.

Principiile clausewitziene au ajuns astfel să fie aplicate, aşa cum au fost aplicate, în constituirea unor armate revoluţionare care îşi vor juca şi ele, ca toate armatele acestei lumi, rolul lor în tot secolul al XX-lea.

Tot la început de secol XX are loc şi dezvoltarea unei altfel de strategii. Este vorba de acţiunile celui slab împotriva celui puternic. O astfel de strategie, bazată pe hărţuire, este fondată de un absolvent de la Oxford, participant la săpături arheologice în Orientul Mijlociu, care a lucrat o vreme, la Cairo, în serviciile de informaţii ale armatei – **Thomas Edward Lawrence** (1855-1935). În 1916, a fost trimis la Hedjaz unde arabii s-au revoltat împotriva turcilor. De comun acord cu Faycal, care va ajunge după război suveran haşemit în Irak, el elaborează o strategie a celui slab împotriva celui puternic: strategia războiului de ghuerilă. Publică lucrarea *Şapte piloni ai înţelepciunii*, lucrarea *The Army Quarterly* (1920) şi o serie de eseuri între care şi cel intitulat *Gherila*. Este singurul european care nu se ocupă de contra-insurecţie, concepţie şi strategie care se utiliza de decenii în războiul colonial, ci de războiul de gherilă.

Studiul se fundamentează pe experienţa concretă a revoltei arabilor împotriva turcilor din 1916-1918. Această revoltă a început în iunie 1916 printr-un atac al unor triburi arabe, slab înarmate şi fără experienţă, împotriva garnizoanelor turceşti din Medine şi din împrejurimile oraşului Meca. Na fost încununat de succes. După câteva zile, atacatorii s-au retras. Medine era legat de forţele principale ale turcilor, care se aflau în Siria, printr-o cale ferată, aşa că respectiva garnizoană a fost imediat întărită. Un corp expediţionar turc a pornit, din Medine, împotriva rebelilor care se retrăseseră spre Meca. Avea de parcurs o distanţă de 400 km. Primii 75 km au fost parcurşi relativ uşor. Au urmat apoi 30 km de coline unde oamenii din triburile arabe ale lui Faycal se aflau în apărare. După aceste coline se deschidea o zonă plată costieră care duce la Rabegh, port la Marea Roşie, considerat cheia oraşului Meca. Aici se afla Şerif Ali, fratele mai mare al lui Feycal, cu alţi oameni din triburile arabe, dar şi forţe regulate arabe formate din ofiţeri şi luptători de origine arabă care serviseră în armata turcă.

Din vremea lui Napoleon, se considera că, pentru obţinerea victoriei, contează doar armatele regulate. Opinia militară era obsedată de axioma lui Foch, potrivit căreia *principiul războiului modern constă în a căuta inima armatei inamice, centrul ei de putere, şi a o distruge în bătălie*. Un astfel de

principiu îl vom întâlni şi în secolul al XXI-lea, sub forma *lovirii centrelor vitale ale inamicului*. Forţele neregulate n-au atacat poziţiile turcilor. De altfel, erau considerate incapabile de a forţa o decizie.

În timp ce forţele regulate arabe se aflau la antrenament, turcii au amorsat brusc avansul lor asupra oraşului Meca. Au traversat colinele în 24 de ore, făcând proba celei de a doua teoreme a războiului neregulat, şi anume aceea că *trupele neregulate sunt de asemenea incapabile nu numai să atace, dar şi să apere un punct sau o poziţie*. Însă nici forţele regulate arabe, care se găseau într-o situaţie critică, n-au fost capabile să respingă măcar atacul unui batalion, dar al unui întreg corp de armată.

În ianuarie 1917, oamenii lui Fayal au părăsit Meca şi Medine, au mărşăluit 300 km spre nord, până la Quedj. Această mişcare excentrică a avut un efect magic. Spaţiul de ameninţare s-a mărit, vulnerabilităţile dispozitivului turcesc s-au înmulţit. De aceea, turcii au fost nevoiţi să-şi disperseze forţele, iar cu jumătate din ele să organizeze paza căii ferate, trecând astfel în defensivă. În acest timp, arabii au obţinut succes după succes, pierderile turcilor fiind de 35.000 de morţi şi tot atâţia prizonieri. Arabii au ocupat 250.000 km^2 din teritoriul inamicului, fără să aibă pierderi considerabile.

Strategia şi tactica unui astfel de război erau cu totul diferite faţă de teoriile pe atunci în mare vogă ale lui Clausewitz şi Foch. Turcii au fost blocaţi într-o porţiune limitată de teren, fără resurse, deci fără posibilitatea de a se întări, de a lua legătura cu forţele lor principale care se aflau în Siria, de a se retrage sau de a întreprinde noi acţiuni. Aşa ceva nu era scris în manualele de atunci. Potrivit teoriei europene, inamicul trebuia distrus, lovindu-i inima armatei. Şi totuşi, arabii, printr-o strategie neconvenţională şi o tactică pe măsură, au câştigat indubitabil războiul.

Războiul absolut care se teoretiza în Europa – spune Lawrence – era valabil pentru Franţa, Germania şi Anglia, iar educarea militarilor în spiritul urii faţă de adversar se finaliza în cele din urmă prin aceea că soldatul ura războiul. *Războiul absolut* nu putea fi altceva decât un tip de război. Clausewitz mai distinsese şi alte tipuri: războaiele personale din raţiuni dinastice, războaiele de expulzare din raţiuni partizane, războaiele comerciale din raţiuni comerciale.

Arabii doreau să cucerească teritoriile care le aparţineau şi să-i alunge pe turci, cu cât mai puţine pierderi proprii. Atât din punct de vedere strategic, cât şi tactic, se întâlnesc aceleaşi elemente: unul algebric, altul biologic şi un al treilea psihologic, dar valoarea lor constă în altă interpretare. Primul ţine de ştiinţă, de matematică şi comportă constante cunoscute, condiţii fixe, spaţiu şi timp, lucruri neorganice precum coline, climate, căi ferate. Elementul uman este prezent, în această dimensiune, doar ca mase prea importante

pentru a se ține cont de variațiile individuale. În cazul arab, *factorul algebric* se prezenta sub forma unei zone de cucerit, care era de 320.000 km^2. Turcii nu putea să apere această zonă, cu armata lor regulată, decât prin linii de tranşee, prin poziții etc. Arabii nu aveau cum să atace aceste poziții cu formații în linie, pentru că nu dispuneau de armate de acest tip. Ei se puteau mişca însă peste tot, intangibili şi greu de oprit, ca un gaz. Armatele sunt ca nişte plante solide, imobile, cu rădăcini şi tulpini prin care se hrănesc. Arabii se doreau a fi ca un abur care sufla peste tot şi în fiecare punct ales. Fără un obiectiv, un soldat dintr-o armată regulată este paralizat. După un calcul elementar – un post de 20 de oameni la fiecare 6 km^2 –, rezulta că, pentru a apăra cei 250.000 km^2 şi a face față tuturor arabilor din țară, turcii aveau nevoie de 600.000 de oameni. Ei dispuneau doar de 100.000. Turcii au crezut că rebeliunea arabilor poate fi rezolvată prin mijloace militare, ca şi cum rebelii ar fi făcut parte dintr-o armată regulată şi i-ar fi atacat aşa cum scriau regulamentele acelor vremuri. N-a fost însă aşa.

Cel de al doilea termen este *factorul biologic* (*bionomie*, îi spune autorul). Teoriile vremii îi ziceau, cu acea nuanță eroică şi tragică, *efuziunea sângelui*. În realitate, este vorba de un factor variabil, foarte sensibil şi ilogic. Turcii tratau oamenii ca material, întrucât ei aveau mai mulți oameni decât echipament, deci nu ca pe o variabilă, ci ca pe o constantă. Distrugerea unei căi ferate, unui pod sau a unei puşti era mai importantă pentru ei decât pierderea unui om. La arabi, oamenii nu constituiau unități, ci indivizi, iar pierderea unui om însemna pierderea unei zale dintr-un lanț. Arabii aplicau cum nu se poate mai bine principiul economiei forțelor. Războiul arabilor se prezenta ca o presiune necunoscută, ca un deşert. De oriunde era posibil un atac asupra turcilor, iar în acel atac ei, arabii, erau superiori, în acel punct şi în acel moment, celor pe care îi atacau.

Iată, deci, un principiu napoleonean aplicat de o altfel de armată şi în alt fel de condiții. Aplicarea acestui principiu era posibilă pentru că arabii îşi asiguraseră, prin manevre iscusite, individuale şi pe grupuri mici, *libertatea de acțiune* şi posibilitatea realizării *surprinderii* tactice. Pentru că, oricum, ei reuşiseră, după Quedj, să cucerească şi să mențină *inițiativa strategică*. Toate acestea erau posibile pentru că ei aveau informații perfecte, care, de altfel, nu erau prea greu de procurat, dacă se are în vedere imobilitatea dispozitivului de apărare al turcilor.

Cel de al treilea factor îl constituie cel *psihologic*. El priveşte mulțimea, starea de spirit a acesteia. Starea de spirit era la fel de importantă pentru comandanții arabi, precum ordinea de bătaie pentru turci. La aceasta se adăuga starea de spirit a națiunii arabe, care sprijinea luptătorii săi. Dincolo de toate este însă vorba de *etica războiului*. Armata arabă era foarte slabă

din punct de vedere fizic. De aceea, o astfel de slăbiciune trebuia compensată prin factorul psihologic.

În gândirea militară şi în practica vremii, se considera că de îndată ce s-a înțeles necesitatea proporționalității între spațiu şi efective, succesul era sigur şi putea fi demonstrat cu un creion şi o hârtie. Proba nu era fizică, ci morală şi, ca urmare, în aceste condiții, bătăliile deveneau o eroare. Tot ceea ce se putea câştiga printr-o bătălie desfăşurată în aceste condiții erau muniții-ile consumate de inamic. Era, se ştie, o mentalitate, sau o filozofie a primei perioade a Evului Mediu, prin care se încerca evitarea bătăliilor, pentru a reduce, desigur, numărul pierderilor de vieți omeneşti. Se revenise asupra acestui aspect în epoca modernă. Napoleon spunea că este greu de găsit generali dispuşi să ducă o bătălie. Nenorocirea acestui război – scrie Lawrence – este că foarte puțini generali erau în măsură să facă altceva.

Gândirea militară pivotase un secol asupra reflecției lui Napoleon, formulată într-un moment de rafinament al veacului al XVIII-lea în care oamenii aproape uitaseră că războiul dă licența de a ucide. „O bătălie este ceva care se impune părții considerate mai slabă; ea este dusă inevitabil fie prin lipsa de spațiu, fie prin necesitatea de a apăra un bun material mai scump decât viața soldaților.“[43]

Arabii n-aveau nimic material de pierdut, deci nu aveau nimic nici de apărat, nici ceva care să fie mai scump decât viața soldaților. Ei doreau doar să-şi ia înapoi pământurile, fără să piardă inutil vieți omeneşti. Atuul lor era rapiditatea şi timpul, nu puterea de lovire, ceea ce le dădea o forță mai mult strategică decât tactică.

Luptând potrivit acestei filosofii, ei au luat Akaba, Talief de la Marea Moartă, Azrak, şi Deraa, apoi Damasc.

Acțiunea lor în deşert s-a asemănat foarte mult cu cea de pe mare, în primul rând, datorită mobilității. Armata arabă nu păstra avantaj pe care-l oferea un atac reuşit, nu consolida terenul, nu rămânea pe loc. După ce ataca, se retrăgea pentru a ataca în altă parte, într-un loc mai îndepărtat. Era posibil aşa ceva, întrucât arabii dispuneau de cavalerie şi cunoşteau foarte bine terenul, iar pregătirea lor nu se făcuse în limitele teoriei vremii. Ei nu au acționat însă singuri. În anumite condiții, raidurile arabe au fost întărite cu blindate conduse de britanici. Aceste mijloace, care se întrebuințau pentru prima dată pe un câmp de luptă, au fost foarte eficace, mai ales în marşul spre Damasc.

Armata arabă, animată de idealul libertății, nu era de aceeaşi factură cu armatele europene. Îi lipsea disciplina şi rigoarea, în sens european, fiecare

[43] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 1133.

trib având regulile şi tradiţiile sale. De aceea, combinarea triburilor în timpul unor acţiuni era, uneori, extrem de dificilă.

Teza războiului de gherilă formulată de Lawrence se reduce la aceea că rebeliunea trebuie să aibă o bază inatacabilă, un loc la adăpost nu numai de un atac, ci şi de teama unui atac, o bază precum acelea pe care revolta arabă le-a avut în porturile de la Marea Roşie, în deşert sau în spiritul oamenilor care au subscris la această acţiune. Ea trebuie să aibă, de asemenea, un adversar străin cu echipament perfecţionat, care se prezintă sub forma unei armate de ocupaţie disciplinată, prea mică pentru a satisface regula suprafaţă-efective, prea redusă pentru a-şi adapta numărul la spaţiu, în vederea dominării întregii zone într-un mod eficient folosind posturi fortificate. Revolta trebuie să se sprijine pe o populaţie amică, sau cel puţin simpatizantă, care nu-l va informa şi nu-l va ajuta pe inamic.

Cele subliniate de Lawrence se înscriu în spiritul epocii naţiunilor. Era timpul luptelor pentru libertate, pentru afirmarea entităţilor naţionale. Acest timp cerea angajare masivă, complexă, fie cu armate numeroase, formate din militari în termen la care participau toate clasele sociale, fie cu armate neregulate, care luptau prin mijloace atipice şi asimetrice. Secolul al XX-lea aparţine acestui timp de confruntări între state şi naţiuni, între forţe masive, costisitoare şi violente. Cele două războaie mondiale sunt o consecinţă a acestei filosofii, a acestei stări.

5.3. Începutul mondializării războiului. Primul război mondial

Primul război mondial (1914-1918) se constituie într-o expresie concretă a unui nou tip de beligeranţă configurată de caracteristicile societăţii industrializate, de tendinţele de ieşire din corsetele imperiale de tip habsburgic ale unor vremuri ce erau depăşite nu numai de evoluţia ştiinţei şi tehnicii, ci şi de dialectica intereselor. Telefonul, telegraful, producţia industrială, comunicaţiile maritime şi feroviare acceleraseră dinamica socială, lărgiseră sferele de cuprindere şi de interes ale societăţilor care se configurau pe noile coordonate ale unor pieţe extrem de tensionate şi de atractive. „Un război de cinci ani a izbucnit în 1914, «undeva, în Balcani», un «colţ uitat al Europei». El va lua, printr-o escaladare iresponsabilă a loviturilor reciproce, a provocărilor şi ambiţiilor nemăsurate ale celor mai mari puteri industriale ale lumii, dimensiuni apocaliptice, inaugurând un secol de «violenţă» la scară planetară. Un conflict de asemenea proporţii – soldat cu peste 9 milioane de morţi pe câmpurile de luptă şi cu un bilanţ al costurilor militare de 961 miliarde franci aur - «a fost generat, în principiu, de un ardent naţiona-

lism şi de influenţa celor două sisteme potrivnice de alianţe. (J.R. Barber)»“[44].

Naţionalismul ardent despre care vorbeşte Barber este unul de tip identitar, absolut necesar pentru noua construcţie europeană, pentru restabilirea echilibrului de putere impus de noua filozofie a relaţiilor intracontinentale.

Din acest conflict nu va ieşi însă învingătoare nici o putere din Europa, ci o altă mare putere care, începând cu sfârşitul războiului, îşi va începe epoca sa de dominare, dar şi de mare responsabilitate, asupra Terei: Statele Unite ale Americii.

Aceasta ar fi una dintre consecinţele Politice şi economice pe termen lung ale războiului. În ceea ce priveşte arta militară, primul război mondial nu aduce mare lucru nici pe Frontul de Vest, nici pe Frontul de Est şi cu atât mai puţin pe frontul Balcanilor, care rămâne situat undeva, între încrâncenarea tranşeelor beligeranţilor şi interesele celor care au făcut din această regiune un butoi cu pulbere..

Naţiunile Europei se militarizaseră puternic. Se şi dezvoltaseră puternic. Dintre acestea, se detaşau Germania, în Europa, şi Statele Unite, pe continentul american. În Europa domina aşa numita „pace germană“ instaurată o dată cu întemeierea Reichului wilhelmian şi prin afirmarea puternică a Germaniei[45].

Dezvoltarea economică a Germaniei era efectiv impetuoasă. Avea loc un fel de expansiune economică germană, care era însă împiedicată de ordinea rigidă a lumii. În acest timp, Imperiul austro-ungar continua politica sa expansionistă în Europa de Sud-Est.

În acelaşi timp, Marea Britanie, stăpâna mărilor, era vădit incomodată de dezvoltarea flotei germane şi de expansiunea economică a acestei ţări, în special în Africa. Franţa dorea Alsacia şi Lorena, în timp ce Rusia viza Balcanii şi, ca întotdeauna, strâmtorile.

Celelalte ţări, îndeosebi România, Serbia şi Belgia – vizau eliberarea teritoriilor naţionale, întregirea neamului şi realizarea unităţii naţionale.

Au luat naştere cele două alianţe militare: Tripla Alianţă sau Alianţa Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria şi Italia) şi Tripla Înţelegere sau Antanta (Marea Britanie, Franţa şi Rusia).

Compunerea forţelor în 1914, pe fronturile europene

[44] ENCICLOPEDIA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL, Editura Teora, p. 9

[45] Academia militară, CURS DE ISTORIA ARTEI MILITARE, volumul II, Bucureşti, 1990, p. 186.

STATE		C.A.	DIVIZII		EFECTIV DIVIZIE	DIVIZIE		ART. C.A.		PIESE ART. LA DIVIZIE		
			Inf.	Cv.		B.	Bt.	Bt.	P.se	Uş.	Gr.	T
Antanta	Franța	22	48	10	18.000	16	9	12	48	36	-	36
	Anglia	-	6	1	18.667	12	12	-	-	72	4	76
	Rusia	29	54	17	17.000	16	6	3	12	48	-	48
	Total	51	108	28	-	-	-	-	-	-	-	-
Centrale	Germ.	46	103	11	13.000	12	12	4	16	72	8	80
	Habsb.	16	49	11	18.000	14	7	2	8	42	-	42
	Total											

Sursa: Academia Militară, Curs de istoria artei militare, vol. II, Bucureşti, 1990

Având în vedere cantitatea masivă de forțe şi mijloace angajate în acest conflict, se poate spune că primul război mondial este un război de masă.

Situându-se la mijlocul unei perioade de evoluție a societăților de tip industrial (care vor culmina, din punct de vedere militar, prin al doilea război mondial), această conflagrație a realizat o angajare fără precedent care, practic, a şi dus la imobilizarea fronturilor, la anihilarea mişcării, la consolidarea (fortificarea) pozițiilor şi la folosirea masivă a focului.

Iată cum au evoluat efectivele principalelor armate participante la acest război:

ARMATA	1914	DUPĂ MOBILIZARE	DIVIZII PE FRONT ÎN 1916	TOTAL EFECTIVE	TOTAL DIVIZII
I.Habsburgic	478.000	2.300.000	57	9.000.000	76
Anglia	411.000	1.500.000	12	9.500.000	85
Germania	801.000	4.200.000	117	14.000.000	223
Rusia	1.423.000	6.600.000	108	15.000.000	202
SUA	340.000	-	-	3.700.000	35
Franța	947.000	5.800.000	74	7.800.000	114

Sursa: Academia Militară, Curs de istoria artei militare, vol. II, Bucureşti, 1990

Planurile de campanie ale celor două tabere răspundeau cerințelor epocii, dar nu asigurau, *ab initio*, coordonarea scopurilor cu mijloacele, în primul rând datorită insuficienței informației. Planul lui Joffre (planul XVII) prevedea acțiuni ofensive, ruperea apărării germane între Chateau Salins şi Sarrebourg, în coordonare cu acțiunile ruseşti de pe frontul de est.

Comandamentul rus prevedea, inițial, în cadrul planului denumit *Ipoteza A*, trecerea la ofensivă împotriva Germaniei în Prusia orientală, cu două grupări de forțe, pe direcții convergente (spre Königsberg şi Allenstein), pentru a încercui şi nimici Armata 8 Germană, adoptând apărarea strategică pe frontul de sud-vest. Apoi, după mobilizare, comandamentul rus intenționa să treacă la o nouă acțiune ofensivă şi pe frontul de sud-vest, pentru nimicirea armatelor austro-ungare, cucerirea trecătorilor din Carpați şi interceptarea căilor de retragere spre Cracovia.

Autorul planului de campanie german este generalul von Schlieffen, care a fost urmat la conducerea Marelui Stat Major German de generalul von Moltke. Ambii erau adepții războiului de mişcare, ai războiului de scurtă durată, ai războiului fulger. Şi aceasta în condițiile în care era inevitabil războiul pe două fronturi. De aceea, planul Schlieffen viza, într-o primă etapă, un atac, cu majoritatea forțelor, prin Belgia şi Luxemburg, pe la Vest de Paris, pentru întoarcerea flancului stâng al armatei franceze, concomitent cu o atitudine defensivă în Alsacia şi Lorena, în zona fortificată Belfort şi Verdun, adică exact pe unde prevedea planul francez executarea loviturii principale. În etapa următoare, pe măsură ce forțele principale ajungeau la sud-vest de Paris, urma să treacă la ofensivă şi gruparea de forțe din Alsacia şi Lorena pe direcția Sarreburg, Bar sur Aube, realizând astfel o manevră dublu învăluitoare.

Pe frontul de Est, planul german prevedea, într-o primă etapă, apărarea strategică în Prusia Orientală, concomitent cu o ofensivă executată cu un grup secundar de forțe, în cooperare cu Austro-Ungaria, pentru menținerea unui aliniament favorabil. Apoi, după înfrângerea armatei franceze pe frontul de vest, efectuarea unei manevre pe direcții interioare şi trecere la ofensivă pe frontul de est pentru nimicirea armatei ruse.

Generalul Schlieffen aprecia că, în vest, pe direcția loviturii principale, erau necesare 63 de divizii de infanterie şi 7 divizii de cavalerie, iar pe direcția secundară numai 9 divizii de infanterie, trei divizii de cavalerie şi patru brigăzi teritoriale (Moltke a mărit numărul diviziilor pe această direcție, datorită atitudinii ofensive franceze). Această măsură luată de generalul Moltke a dus la slăbirea grupării principale de forțe.

Planul de campanie austro-ungar (*Ipoteza R*) prevedea trecerea rapidă la ofensivă în Galiția, pentru nimicirea grupării de forțe ruse dintre Vistula şi Bug, într-o primă etapă, şi împiedicarea mobilizării. Ulterior, se prevederea regruparea forțelor din aripa de nord la est de Varşovia şi reluarea ofensivei împotriva armatei ruse din estul Galiției. De asemenea, în plan se prevedea trecerea la ofensivă, cu o grupare secundară de forțe, pentru înfrângerea Serbiei şi cucerirea teritoriului acesteia.

După cum se vede, este vorba de planuri complexe cu obiective foarte mari şi spaţii imense.

Iniţiativa strategică a aparţinut Puterilor Centrale. S-au deschis trei fronturi în Europa: Frontul de Vest cu o lungime de 500 km (apoi 700 km), de la frontiera elveţiană (Elveţia era neutră) până la Marea Nordului; Frontul de Est, cu o lungime de 1000 km, de la Marea Baltică la Carpaţi şi Frontul balcanic pe fluviul Dunărea şi râul Sava.

Pretextul războiului l-a constituit asasinarea, la 15 iunie 1914, a arhiducelui Ferdinand de Habsburg, moştenitor al coroanei Austro-Ungariei şi de refuzul Serbiei de a satisface ultimatumul dat de oficialităţile de la Viena, fapt pentru care, Imperiul habsburgic atacă Serbia, la 15 iulie 1914. Este un pretext, desigur. În realitate, grupările de forţe erau constituite, iar războiul era deja pregătit şi inevitabil. La 19 iulie, Germania a declarat război Rusiei, l 21 iulie Franţei şi la 22 iulie Belgiei. Tot la 22 iulie, Marea Britanie s-a declarat că se află în război cu Germania, iar Muntenegru a declarat război Austro-Ungariei. La 29 iulie, Franţa şi Marea Britanie au declarat război Austro-Ungariei, iar la 10 august, Japonia a declarat război Germaniei.

Primul război mondial a cuprins 28 de ţări cu o populaţie de peste 1,5 miliarde de oameni.

Pe Frontul de Vest, Germania a trecut la ofensivă, prin Luxemburg (încălcându-i neutralitatea) şi Belgia. În faţa acestei situaţii, comandamentul francez a hotărât să întrebuinţeze o parte din rezerva strategică
pentru întărirea dispozitivului de apărare. El a introdus, între Armatele 3 şi 5, de la Stenay până la Sedan, Armata 4. Remanierile din dispozitiv au fost greoaie , iar lipsa de informaţii a dus la surprindere Belgiei. Ea n-a opus decât o rezistenţă nesemnificativă armatelor germane. Acestea, după ce au cucerit zona fortificată Liège, au înaintat prin Belgia, spre nordul Franţei, creându-se pericolul unei manevre de întoarcere a armatei franceze. Până la 20 august, armatele germane au ocupat oraşul Bruxelles. Francezii au renunţat la planul iniţial şi au refăcut dispozitivul de apărare pe Marna, făcând sistem cu gruparea de forţe franceză dispusă în fortificaţii. Ofensiva declanşată de germani cu Armatele 5, 5 şi 7 a fost oprită în Munţii Vosgi şi în faţa oraşului Belfort. Generalul Joffre, sesizând epuizarea forţelor germane, a întărind flancul stâng cu forţe aduse de la flancul drept (o manevră strategică de-a lungul frontului), constituind aici Grupul de Armate general Gallieni, cu scopul de a executa o lovitură asupra celor 20 de divizii de la aripa dreaptă a frontului german. Astfel a luat naştere celebra *Bătălie de pe Marna* care a durat de la 5 septembrie până la 13 septembrie 1914 şi s-a desfăşurat pe un front de 280 km, de la Paris la Verdun.

Toate aceste planuri şi schimbările de planuri arată că, spre deosebire de unele dintre bătăliile antichităţii şi de cele ale Evului Mediu, care se desfăşurat ca nişte lupte faţă în faţă, acest aducea în prim plan o altfel de confruntare, bazată pe focul artilerie şi manevra de-a lungul fronturilor.

Comandamentul german şi-a dat şi el seama că prevederile planului de campanie deveniseră inaplicabile şi, de aceea, a renunţat la urmărirea forţelor franceze cu Armatele 1 şi 2. Aceste armate au primit misiunea să respingă o contraofensivă franceză declanşată dinspre Paris, în culoarul definit de zonele fortificate Paris şi Verdun. În acest timp, Armatele 4 şi 5 urmau să rupă apărarea franceză în centrul dispozitivului şi să dezvolte ofensiva, iar Armata 3 să acţioneze în funcţie de situaţie.

Francezii au hotărât să menţină cu orice preţ centrul dispozitivului şi să atace convergent, cu două grupări de forţe din zonele Paris şi Verdun. Forţele franceze şi engleze totalizau pentru bătălia de pe Marna 54 de divizii de infanterie şi 8 de cavalerie, plus patru divizii de la Armatele 1 şi 2, în curs de transport. Germanii dispuneau, în teatru, de 41 de divizii de infanterie şi 3 divizii de cavalerie. Raportul de forţe era de 1,3/1 în infanterie şi 1,8/1 în cavalerie, nefavorabil trecerii la ofensivă, dar cine mai ţinea seama, în acele împrejurări, de legile şi principiile războiului?!

Prin comportamentul excepţional al Armatei 9 franceze şi datorită sprijinului dat de Armata 5 cu două corpuri, precum şi acţiunilor hotărâte ale Armatei 6 franceze şi ale Armatei expediţionare britanice, din zilele de 8 şi 9 septembrie, în zona Verdun, s-au creat condiţii pentru preluarea iniţiativei strategice, iar armatele germane au fost nevoite să treacă în defensivă şi să se retragă, începând cu 13 septembrie, pe un nou aliniament.

Contraofensiva franceză de pe Marna a găsit forţele germane în curs de regrupare pentru a pune în aplicare noul plan. Deşi raportul de forţe nu era hotărâtor unei acţiuni ofensive sau contraofensive de amploare, operaţia a reuşit, forţele germane fiind respinse pe o adâncime de 100 km, până pe râurile Aisne şi Vesle. Efectul cel mai mare al Bătăliei de pe Marna constă însă în aceea că i-a determinat pe germani să renunţe la planurile iniţiale. S-a spulberat şi ideea *războiului fulger* şi cea a *războiului de mişcare*. După o perioadă, denumită „Cursa la mare“, în care fiecare dintre cele două grupări de forţe a încercat să învăluie flancul celeilalte, s-a trecut la războiul poziţional. Toate acţiunile ofensive germane au eşuat. Aliaţii au extins frontul către nord, păstrând portul Calais. Frontul s-a stabilizat pe aliniamentul St. Michel, Verdun, Compiegne, Bray, Somme, Arras, Armentieres la Lys, Ipres, Dixmunde, la 70 km est Calais, între Elveţia şi Marea Nordului.

După stabilizarea situaţiei aici, comandamentul german a renunţat la ofensiva din vest şi şi-a concentrat efortul pe Frontul din Est. Aici, Armata

8, în zona Gumbinnen, Angerburg, Interburg, avea misiunea să polarizeze cât mai multe forțe ruseşti şi să favorizeze astfel ofensiva austro-ungară. În Silezia, se afla Corpul Woirsch, care făcea legătura între Armata 8, aflată în zona lacurilor Mazuriene, şi flancul stâng al grupării austro-ungare, asigurând în acelaşi timp şi calea ferată Breslau – Lemberg.

Austro-Ungaria concentrase Armata 1 în zona râului San, Armata 4, la Iaroslav, Armatele 2 şi 3 la Lamberg şii Detaşamentul Köwess, care asigura flancul drept al dispozitivului. Această grupare de forțe trebuia să treacă la ofensivă pe direcțiile Cracovia, Lubin şi Lamberg, Kovel.

Ruşii au creat, în nord, Grupul de Armate general Jilinsky pentru a acționa în Prusia Orientală. Această structură – grup de armate – nu a existase înainte. Ea a fost creată în scopul facilitării conducerii strategice, de către comandamentul rus, aşa cum Napoleon crease Corpul de armată. Întinderea frontului (peste 1000 de kilometri) şi participarea numeroaselor efective la război necesitau o structură care să faciliteze conducerea şi acțiunea în teatru. Mai târziu, către sfârşitul secolului al XX-lea, aşa cum vom vedea, s-au creat, din acelaşi motiv, dar într-o cu totul altă viziune strategică, noi structuri de conducere – comandamentele operaționale, desființându-se sau restructurându-se eşaloanele cronofage.

Grupul Jilinsky, care era alcătuit din Armatele 1 şi 2 ruse, cu o grupare de legătură între ele, urma să acționeze ofensiv, la vest de râul Niemen, în zona Kovno, Vistula, spre Lacurile Mazuriene.

La sud, pe Frontul Austro-Ungar, acționa Grupul de Armate „General Ivanov“ constituit din Armatele 3, 4, 5 şi 8, în zona Brest, Kamenec, Rovno.

Mijloace folosite în luptă şi problema mobilității

Pentru că, în primul război mondial, s-au întrebuințat automobile, camioane şi blindate, fiind necesară şi traversarea unor cursuri de apă, s-au folosit, în afară de podurile permanente existente (multe dintre ele distruse de artilerie), portițe şi poduri de pontoane. Puteau fi trecute peste cursurile de apă mijloace de luptă de 9 tone, ca, spre exemplu, tunurile de 75 mm şi cele de 105 Rimailho. După al doilea an de război, s-a creat un nou model care putea să transporte 14-18 tone de material.

Punerea în serviciu a tancului francez greu de 23 tone şi a tancurilor britanice de aproape 30 de tone a creat probleme dificile, întrucât puține poduri rezistau la o astfel de greutate. Dar, după cum se ştie, fronturile s-au stabilizat, deplasările s-au efectuat pe spații mici şi nu a mai fost nevoie de mijloace de trecere.

Oricum, problema traversării cursurilor de apă a devenit foarte importantă, atât pentru unele etape ale primului război mondial, cât şi pentru viitorul războiului. S-au construit, în timpul războiului, numeroase poduri improvizate cu material din zonă.

Germanii au acordat, de asemenea, o mare importanţă construcţiei de poduri pentru trecere peste cursurile de apă sau peste diferite obstacole (văi, pâraie, locuri accidentate etc.) a materialului greu de artilerie, îndeosebi a tunurilor de 150 mm. Inclusiv tunurile 420 Krupp şi 380 mm Skoda au fost studiate în vederea transportului, desigur, pe părţi.

Marea concentrare a mijloacelor de foc, îndeosebi a celor de artilerie, şi a obstacolelor de tot felul a făcut aproape imposibilă mişcarea. Mobilitatea s-a redus, de fapt, la manevra de foc, poziţiile fiind bombardate cu artilerie ore în şir sau chiar zile în şir. Terenul, cel puţin pe frontul de vest, era atât de răscolit de explozii, lucrări genistice şi obstacole, încât deplasarea cu camioanele, spre exemplu, constituia o adevărată aventură, în eventualitatea în care s-ar mai fi găsit vreo porţiune de teren nerăscolită de bombe, proiectile şi mine.

Datorită imposibilităţii circulaţiei maşinilor şi altor mijloace de transport, acţiunile ofensive fie erau compromise, fie nu se puteau pur şi simplu desfăşura. Este vorba nu doar de masele imense de oameni ai diviziilor (care, oricum, se deplasau pe jos), ci mai ales de manevra de material de artilerie ţi de manevra logistică. Încă din primul război mondial, consumurile începuseră să fie foarte mari. Era nevoie de coloane întregi de atelaje sau maşini care să aprovizioneze frontul cu muniţii, alimente şi alte materiale.

Şi, ca şi cum toate acestea n-ar fi fost de-ajuns, în retragere, pe frontul de vest, francezii au distrus numeroase lucrări de artă (poduri rutiere şi feroviare, îndeosebi peste cursurile de apă, dar şi alte treceri prin puncte obligatorii), ceea ce a făcut aproape imposibilă orice manevră. Şi toate acestea se petreceau în ajunul bătăliei de la Marna.

În 1917, are loc operaţia „Alberic“ prin care s-a distrus sistematic zona din care s-au retras germanii. Retragerea propriu-zisă a început la 16 martie, dar pregătirile au început în februarie. Nemţii s-au retras pe linia „Hidenberg“ (Siegfried, după denumirea nemţească), dar, practic, au distrus zona. Acest lucru i-a împiedicat şi pe ei în ofensiva de la începutul anului 1918. Pentru nemţi manevra pe linii interioare între cele două fronturi era o chestiune vitală. Aceasta nu a reuşit decât în foarte mică măsură. Dar, totuşi, a reuşit. Să ne amintim că, pentru ruperea frontului la Sibiu, nemţii au efectuat o manevră de întoarcere peste Munţii Cibinului, aducând pentru aceasta, de pe frontul din Vest, Corpul 10 Alpin. În Europa, dar nu numai, războaiele erau sezoniere, adică se desfăşurat în timpul anotimpurilor frumoase. Răz-

boiul de Secesiune şi războiul ruso-japonez din 1904-1905 a fost aproape stopat pe timpul iernii.

În timpul primului război mondial, deplasarea pe câmpul de luptă era criminală. Pe timp ploios, mulți oameni s-au înecat în pâlniile de obuz pline cu apă, iar greutatea pe care o duceau infanteriştii prin noroaie era insuportabilă. Era pentru prima dată când greutățile create de arme – altele decât cele de ucidere a forței vii – puneau probleme insurmontabile. Logistica nu putea să urmeze acțiunile nici măcar pe timp frumos, darămite în condițiile grele ale unui imens câmp de luptă desfundat. După câțiva kilometri, pentru că logistica nu funcționa, acțiunile ofensive se opreau, se împotmoleau. Pentru a ieşi din astfel de situații, era nevoie de un vehicul greu, de un tractor. Acest tip de vehicul exista deja în Statele Unite. Era un tractor agricol şenilat. Aşa a apărut tancul. Nemții au neglijat inițial acest aspect, iar când s-au trezit ei se terminase războiul. Ei au construit, către sfârşitul războiul câteva zeci de exemplare, fără nici un succes nici din punct de vedere tehnic,m nici tactic.

Marea Britanie este care a angajat (de o manieră prematură) tancul, la 15 septembrie 1916. Eficacitatea tancului va fi însă demonstrată mai târziu. În primul război mondial, tancul a fost folosit ca însoțitor al infanteriei. Se folosea mai ales mitraliera şi piese cu bătaie scurtă. Motorul abia ducea blindajul, iar viteza era apropiată de cea a infanteristului, 4-5 kmh. În ultimul an de război, s-a înțeles că tancul poate oferi nu numai sprijin de foc, ci şi puțin logistică: muniții, alimente, apă.

Tancurile din perioada 1915-1918

Denumire	Greut.	Lung.	Lățime	Înălțime	Echipaj	Armament	Viteză Km/h	Z.A.	Prod.
Mark I.(G.B)M	28,5	9,75	4,12	2,41	8	2 tunuri de 57+4 mitraliere	5,6 km/h	37	
F	27,5	9,75	4,30	2,41	8	5 mitral.	5,6	37	150.
Mark IV et V - M	28,5	8,05	4,19	2,48	8	2 tunuri de 57+4 mitraliere	5,0	56	420
F	28,0	8,05	4,19	2,48	8	6 mitral.	5,0	56	595
Whippet	14,2	6,09	2,61	2,74	3	4 mitral.	12,8	64	200
Schneider	14,6	6,32	2,05	2,03	6	1 tun de 75+2 mitraliere	7,5	48	400

St-Chamond	23,0	8,69	2,67	2,36	8	1 tun de 75+4 mitraliere	8,0	60	400
FT.Renault	7,0	5,00	1,74	2,14	2	1 tun de 37 sau mitraliere	7,7	35	3144
A-7V.	30,0	7,34	2,07	3,30	18(!)	1 tun de 57+7 mitraliere	8,0	40	35

*Sursa: **www.stratisc.org**, **Histoire de la guerre à travers l'armement,** par Alain Bru - général de brigade (c.r.) Jean Baptiste Margeride*

5.4. Începutul strategiei aeriene

Fiecare război are cauze şi efecte, determinări şi implicaţii. Războiul este o stare dinamică rezultată dintr-o altă stare dinamică, este, adică, un sistem dinamic complex de sisteme dinamice complexe. De aceea, el cunoaşte o continuă expansiune, atât pe verticală, cât şi pe orizontală, atât în sine, cât şi exteriorul său. Aşa au apărut, probabil, forme dintre cele mai ciudate de război, de la gherilă la războiul informaţional, de la războiul geofizic la războiul asimetric sau atipic, de la războiul total la războiul bazat pe reţea.

Primul război mondial, care este un produs al ciocnirii naţiunilor în procesul complex de constituire a identităţilor lor politice, economice şi sociale, aduce în teatru armatele de masă, automobilele, blindatele şi avioanele. Noutăţi care nu schimbă esenţa războiului, dar îi metamorfozează esenţialmente configuraţia şi fizionomia.

Deşi nu pare, mutaţia ce mai profundă adusă în teatru este *tridimensionalitatea*. Iar aceasta a fost dată de componenta aeriană.

Generalul **Giulio Duhet** (1869-1921), ofiţer de artilerie la origine, a fost comandantul primei unităţi aeriene din Italia. El a criticat dur conduita statului italian în război, fapt pentru care a fost deferit curţii marţiale. Dar, după dezastrul de la Caporetto din 1917, i s-a dat dreptate, a fost reabilitat, numit comandant al aviaţiei şi, ulterior, avansat la gradul de general. În 1921, el a publicat *Il dominio dell'aeria* (*Stăpânirea spaţiului aerian*) în care prezintă cu îndrăzneală rolul viitor al aviaţiei, dimensiunea aeriană a războiului. El vorbeşte de producţia de avioane, de rolul aviaţiei de bombardament în cadrul apărării naţionale, de necesitatea organizării unei flote aeriene. O ţară care stăpâneşte spaţiul aerian este în măsură să-şi protejeze

teritoriul propriu de un atac aerian al inamicului şi chiar să sprijine operaţiile maritime şi terestre, punându-l pe acesta în imposibilitatea de a-şi îndeplini obiectivele.

Aviaţia, prin acţiuni ofensive, poate tăia legăturile inamicului cu bazele sale, îi poate bombarda teritoriul, producându-i pierderi însemnate şi demoralizându-i populaţia.

Încă de la primele zboruri, Duhet a atras atenţia asupra acestei noi forme de război – războiul aerian –, anunţând că aeroplanul va fi fratele cadet al forţelor terestre şi marinei. El a anunţat că va veni o zi când mii de avioane militare vor împânzi cerul sub autoritatea unui Minister al Aerului, iar dirijabilele şi alte aparate mai uşoare decât aerul vor dispărea în faţa superiorităţii avionului. „Tot ceea ce eu am prevăzut, începând cu 1909, s-a realizat. (…) Iată ce am eu de spus: în pregătirea apărării naţionale, trebuie să urmăm o cale complet nouă, deoarece natura viitoarelor războaie va fi totalmente diferită de cea a războaielor de odinioară. Cramponarea în trecut nu ne va învăţa nimic util pentru viitor, întrucât acest viitor va fi radical diferit de tot ceea ce a existat înainte, şi trebuie abordat sub un nou unghi.“[46]

Încă un general cu multă experienţă şi cu multă intuiţie sesizează marea problemă a tuturor a tuturor armatelor – cramponarea la trecut, la experienţa războaielor la care au participat – şi încearcă să atragă atenţia asupra necesităţii cunoaşterii şi înţelegerii viitorului.

Despre era aeronautică scrie şi **William Mitchell** (1879-1936), cel care a devenit „assistant-chief of the Air Service“, dar, în 1925, a fost îndepărtat pentru că a criticat concepţia oficială de dezvoltare a aviaţiei. Nimic nu este nou nici măcar în lupta pentru spaţiul aerian. El rămâne, totuşi, un vizionar în ceea ce priveşte rolul aviaţiei. „Omenirea se află în pragul «erei aeronautice» în cursul căreia destinele tuturor popoarelor se vor hotărî în aer“. El scrie că strămoşii au străbătut «era continentală», a urmat «era marilor navigatori» şi competiţia pentru marile rute de navigaţie ale marinei militare, comerciale şi de comunicaţii, dependente şi supuse forţelor terestre create în era continentală.

A început competiţia aerului. Au apărut forţele aeriene. Ele vor urca din ce în ce mai sus. Dar ce este forţa aeriană? Definiţia dată de William Mitchell este foarte sugestivă. El spune că *forţa aeriană este facultatea de a face ceva în aer sau traversând aerul şi, de vreme de aerul acoperă lumea întreagă, aeroplanele pot să fie peste tot pe planetă*. Aeronavele nu depind nici de drumuri, nici de apă, munţii, fluviile şi deşerturile nu le sunt obstacole. Avionul comprimă timpul, anihilează distanţele, suprimă frontierele. Nu

[46] Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p. 1139

ştii unde va lovi, când va lovi, cu ce va lovi. Avioanele au nu numai mitraliere şi tunuri, ci şi rachete grele care utilizează forța gravitației. Aviatorii survolează toate țările din toate direcțiile, ziua şi noaptea. Avioanele n-au frontiere. Deja, în vremea aceea,raze de zbor a unui avion ajunsese la 1500 km.

De aceea, autorul vorbeşte de necesitatea adoptării unor noi reguli pentru conducerea războiului. Există o nouă categorie de personal, pe lângă *personalul terestru* şi *personalul maritim*: *personalul zburător*.

Forța aeriană nu este un auxiliar. Mii de avioane vor inunda cerul. Ele vor lupta în linie, cu propriile arme pe care le folosesc într-un mod specific. Aviatorii au mijloace de comunicații, de semnalare şi de atac.

Forța aeriană acționează la trei niveluri: la cel la care se găseşte, deasupra acestui nivel şi sub el. Avioanele acoperă altitudini situate între 60 şi 10.000 de metri. Ele pot să lupte unele împotriva celorlalte, dar pot lovi şi obiective terestre, maritime etc.

Apare astfel *strategia aeriană*. Ea se ocupă, deopotrivă, de pregătirea şi folosire a forțelor aeriene (strategia aeriană a forțelor) şi a mijloacelor (strategia aeriană a mijloacelor), de conceperea şi desfăşurarea acțiunilor de atac, dar şi a celor de apărare împotriva atacurilor de la sol, de pe mare sau din aer (strategia operațională aeriană).

Aviația este, prin excelență, o armă ofensivă. Chiar şi acțiunile de apărare se realizează tot prin atac, iar autorul sesizează plaja imensă de deschideri şi de posibilități pe care o prezintă apariția în spațiul strategic şi în câmpul tactic a avionului.

Din punct de vedere aeronautic, există, în viziunea autorului, trei tipuri de țări:

- cele care sunt alcătuite din insule susceptibile de a fi atacate pe calea aerului, începând de la litoralul unui continent;
- cele care posedă o frontieră terestră cu o țară adversă şi care sunt parțial independente şi parțial dependente de aprovizionarea din import, fie pe calea ferată, fi pe calea maritimă, fie pe calea aerului;
- cele care sunt în întregime autonome, dar care se situează în afara razei de acțiune a avioanelor obişnuite.

Din această ultimă categorie fac parte Statele Unite. Autorul susține că nici o țară europeană sau asiatică nu poate să atace Statele Unite altfel decât pe mare sau pe calea aerului. De aceea – scrie cu convingere William Mitchell –, o flotă aeronavală eficace ar trebui să fie în măsură să protejeze țara împotriva oricărei invazii şi să-i asigure independența, dar nu va putea să supună o țară inamică prin invazie, nici s-o învingă, fără să părăsească

teritoriul de origine. În consecință, este vorba de o metodă cu totul nouă de a duce războiul la distanţa la care se impune. O putere aeriană superioară va domina toate regiunile maritime şi nimeni nu va putea pune în pericol această supremație.

Se conturează deja, în concepția gânditorului american una dintre caracteristicile cele mai importante ale reuşitei în războiul viitorului: *supremația aeriană*. Scopul şi efectul *strategiei aeriene operaționale* şi nu numai este realizarea şi menținerea *supremației aeriene*. Este un principiu care se va instala în arta militară şi nu va fi detronat niciodată. Mai mult, către sfârşitul secolului al XX-lea, şi începutul secolului al XXI-lea, el va fi completat *de principiul supremației spațiale (cosmice)* şi de *principiul supremației informaționale*.

Autorul precizează că nu toate națiunile sunt în măsură să creeze o *putere aeriană eficace*. Pentru a realiza totuşi o astfel de flotă, sunt necesare două lucruri:

1. Un simț deosebit al națiunii, patriotism şi dragoste de țară suficient de puternice pentru ca piloții să suporte pierderile foarte ridicate în caz de război. Aviația americană, deşi, în mai puțin de două săptămâni, a pierdut în bătălia de la Chateau-Thierry 75 % din efective – morți, răniți sau dispăruți –, a continuat lupta cu un moral atât de ferm, de parcă n-ar fi suferit nici o pierdere.
2. O situație foarte bună a industriei şi a disponibilităților în materii prime care intră în compunerea echipamentului aeronautic, a motoarelor şi avioanelor.

„Dacă o țară a cărei ambiție este să cucerească planeta reuşeşte să-şi asigure un «demaraj aerian» într-un război al viitorului, ea poate domina lumea mai uşor decât a reuşit vreodată vreo națiune, în trecut, să domine un continent.“[47]

Era, pe atunci, o perioadă a entuziasmului aerian. Se organizau mitinguri aviatice, se imaginau scenarii etc. Dacă Giulio Duhet şi William Mitchell erau nişte vizionari ai războiului aerian, mareşalul britanic **Hugh Trenchard** (1873-1956) este artizanul creării Royal Air Force. El a concretizat viziunile predecesorilor şi contemporanilor săi.

În 1927, comandantul Colegiului Imperial de Apărare a întocmit un raport în care recomanda ca principiile războiului să fie descrise în aceiaşi termeni în manualele celor trei arme (categorii de forțe). Susținea aceasta,

[47] William Mitchell, Winged Defence. THE DEVLOPMENT AND POSSIBILITIES OF MODERN AIR POWER - ECONOMIC AND MILITARY, New York, 1925, în Gérard Chaliand, *Op.cit.*, p1152.

întrucât situația opiniilor în ceea ce priveşte războiul aerian nu era foarte clară. Celelalte două arme (forțele terestre şi cele navale) nu acceptau punctul de vedere al Statului Major al Aerului potrivită căruia, în războaiele viitorului, atacurile aeriene vor fi dirijate cu siguranță împotriva centrelor vitale de comunicații şi de fabricare a muniților de război de orice fel, indiferent unde s-ar situa acestea.

În acest scop, Statul Major al Aerului a elaborat o doctrină. Doctrina de până atunci nu ținea seama de existența forței aeriene şi, în manualele marinei şi forțelor terestre, se exprima astfel:

1. *Marina*: obiectivul militar al marinei constă în distrugerea în luptă sau neutralizarea şi slăbirea marinei adverse, inclusiv a voinței conducătoare şi a moralului.

2. *Forțele terestre*: în timp de război, scopul ultim este distrugerea principalelor forțe inamice pe câmpul de luptă.

În opinia Statului Major al Aerului, obiectivul acțiunii aeriene este de paralizarea de la început a centrelor de producție a muniției de război ale inamicului şi întreruperea ansamblului transporturilor şi comunicațiilor acestuia.

În noul manual al Royal Air Force, acest important obiectiv – scrie Trenchard – era prezentat astfel: *misiunea forței aeriene este de a zdrobi mijloacele de rezistență inamice prin atacuri asupra unor obiective selecționate ca fiind cele mai potrivite în vederea atingerii acestui obiectiv*.

Mareşalul Trenchard examinează acest obiectiv (de fapt, această doctrină) din trei puncte de vedere:

1. Această doctrină violează ea vreunul dintre principiile veritabile ale războiului?

2. O ofensivă aeriană de acest gen este contrară legii internaționale sau imperativelor umanitare?

3. Obiectivul urmărit va duce la victorie şi, prin urmare, forțe aeriană va fi întrebuințată în mod convenabil?

Obiectivul celor trei categorii de forțe este acelaşi: înfrângerea țării inamice şi nu doar a forțelor sale terestre, navale sau aeriene. Nu este deci vorba de un principiu nou, nici de violarea vreunui principiu. Este vorba doar de o nouă metodă pentru a-l învinge per inamic.

În concepția lui Trenchard, nu este ilegal să bombardezi obiectivele militare ale inamicului, indiferent unde se găsesc acestea.

În continuare, Trenchard dă răspunsuri afirmative la toate cele trei întrebări, le justifică şi le susține printr-o serie de argumente care vor deveni, în deceniile următoare, adevărate reguli în desfăşurarea confruntărilor armate. Interesant este că multe din formulările lui Trenchard sau din spiritul lor

se regăsesc şi astăzi în strategia naţională de securitate a Statelor Unite, în diferitele doctrine şi, în general, în filosofia războiului prezentului şi chiar în unele predicţii asupra viitorului. Implicaţiile apariţia acestei arme sunt colosale. Ea schimbă complet filosofia războiului, nu doar prin extinderea teatrului de confruntare, adică a spaţiului luptei (bătăliei), ci mai ales prin afectarea gravă şi ireversibilă a întregii populaţii, prin includerea ei în acest spaţiu.

Era de aşteptat să se întâmple aşa ceva. O dată cu constituirea statelor naţionale şi, respectiv, a armatelor naţionale (ca instrumente de forţă ale acestora), întreaga populaţie era implicată, într-o formă sau alta în război, deoarece:

- armatele de masă necesită contribuţia întregii populaţii la generarea resursei umane încorporabile şi a resursei materiale necesare pregătirii şi desfăşurării războiului;
- războiul nu mai poate fi declanşat oricum şi pentru orice, ci doar pentru apărare (impunerea, slujirea etc.) intereselor naţionale vitale;
- lupta armată depăşeşte cadrul strict al câmpului de bătaie, întrucât scopul războiului (războiul este un fenomen politic) este acela de a înfrânge ţara adversă (şi nu doar armate ei) prin toate mijlocele posibile admise în limita legilor războiului (tratate, convenţii, acorduri, cutume etc.).

În această situaţie, componenta aeriană nu face altceva decât să se constituie în cea de a treia dimensiune a confruntării, care comprimă timpul şi include în teatru şi obiective economice, industriale, de transporturi, telecomunicaţii, infrastructuri etc.

Aşadar, strategia aeriană va relansa războiul, îi va deschide noi orizonturi. Pământul este cel care este. De la Columb încoace, nu s-au mai descoperit lucruri esenţiale care să dezvăluie noi orizonturi sau noi necuprinsuri. Desigur, explorarea adâncurilor Terrei, fluide sau solide, se constituie într-o mare provocare din care îşi poate trage seva inclusiv concepţia *războiului geofizic*.

Necuprinsul se află şi în noi şi, poate, niciodată nu-l vom putea cuprinde, investiga şi înţelege pe deplin. Poate că mereu vom pendula între eonul dogmatic şi cunoaşterea luciferică. Dar adevărata provocare a începutului secolului al XX-lea rămâne spaţiul aerian şi, ulterior, cel cosmic, cu tot ce ţine de această nou dimensiune pe verticală. Strategia aeriană a extins domeniul artei militare, dar nu l-a încheiat, nu l-a schimbat şi nici nu l-a

epuizat. A sporit doar uimirea şi spaima, fără să înăbuşe speranţa că infinitul mare va rămâne totuşi cognoscibil…

5.5. Al doilea război mondial. Confirmări şi infirmări în planul artei militare

Primul război mondial s-a încheiat, pentru Germania, nu doar cu o înfrângere pe muchie de cuţit, dar nu lipsită de semnificaţie, ci mai ales cu coşmarul celor două fronturi. Probabil că încă înainte de încheierea armistiţiului, capetele politice şi strategice ale Germaniei se gândeau la o revanşă. Hitler, caporalul din primul război mondiale, pictorul ratat, era, poate „instrumentul" cel mai potrivit pentru o astfel de misiune. A arunca vina a tot ceea ce a urmat, adică a întregului război mondial şi a modului cum a fost gândit, pregătit şi propagat doar pe Hitler nu disculpă pe nimeni. Al doilea război mondial derivă din primul, din situaţia politică şi economică a continentului, din tensiunile acumulate, din recrudescenţa unor vulnerabilităţi şi ameninţări specifice epocii. Nu credem că este cazul să justificăm sau să repugnăm războiul. Din 1945 încoace se face aproape în fiecare zi acest lucru. Pentru studiul de faţă, importantă este nu dimensiunea sau condiţionarea politică a acestui război, justeţea sau injusteţea lui (învingătorul are totdeauna dreptate), ci influenţa lui asupra artei militare, iar aceasta este enormă.

Primul şi cel mai important lucru pe care l-a făcut Germania după primul război mondial este schimbarea conceptului strategic şi, pe baza lui, înarmarea şi pregătirea armatei, populaţiei, informaţiei şi economiei. Poate că, fără Hitler, acest război s-ar fi declanşat mai târziu sau nu s-ar fi declanşat sub forma a ceea ce ştim, ci ca un război (ofensiv sau de apărare) împotriva comunismului sau dar nu încape nici o îndoială că situaţia Europei de după prima conflagraţie mondială era tensionată şi chiar belicoasă.

La această situaţie se adăugau teoriile rasiale ale vremii, efortul consolidării noilor state naţionale din zona fostului Imperiu Austro-Ungar care abia se constituiseră, uneltirile şi acţiunile subversive ale Ungariei – pusă într-o situaţia foarte grea după război –, efortul stabilizării frontierelor şi al stăpânirii ideologiilor inflamante stimulate, pe de o parte de apariţia Uniunii Sovietice, stat al muncitorilor şi ţăranilor, şi pe de altă parte, de teoriile naţionaliste care vizau nu doar întărirea statelor naţionale, ci impunerea dominaţiei anumitor naţiuni, extensia spaţiului vital şi, în sfârşit, o nouă ordine a lumii. Toată lumea ştia sau intuia că, mai devreme sau mai târziu, Germania va declanşa din nou războiul. Dar, oamenii politice de atunci, ca şi cei de azi, din anumite interese, au închis ochii în faţa unor realităţi sau şi-au băgat

capul în cenuşa lumii, ca struțul în nisipul deşertului, pentru a nu vedea, sau a se preface că nu văd ceea ce era şi, de obicei, este evident oricând şi oriunde, pentru oricine vrea să vadă.

Pentru prevenirea efortului pe două fronturi, nemții au încercat să evite Frontul de Est, încheind o alianță cu rușii prin Pactul Ribbentrop-Molotov. O astfel de alianță nu putea rezolva decât parțial marile probleme. Hitler nu a ținut seama de un adevăr elementar: dincolo de Germania şi de Rusia, exista o lume tradițional opusă expansiunii germane. Din această lume făcea parte indiscutabil şi Rusia. Mai devreme sau mai târziu, Rusia s-ar fi întors oricum împotriva Germanie şi, pentru a preveni acest lucru, Germania s-a gândit să atace Rusia la momentul cel mai potrivit, adică imediat ce încheie socotelile cu Franța, căreia îi rămăsese datoare din primul război mondial. Numai că, într-un alt fel, acelaşi lucru îl avea în vedere şi Uniunea Sovietică. Dispozitivul realizat la frontiera cu România după ultimatum-ul din 1940 nu era unul defensiv, ci unul ofensiv. Probabil că din acest motiv, Hitler a hotărât, în Planul Barbarosa, să declanşeze ofensiva mai întâi la nord, pe direcția Berlin, Varşovia, Moscova, să înainteze vertiginos în teritoriul rus şi abia după aceea (deci după câteva zile sau săptămâni, în funcție de progresiunea forțelor pe direcția loviturii principale) să se treacă la ofensivă şi în sud, unde rezistența ar fi fost mai mică din cauza pericolului de încercuire care pândea forțele sovietice.

Socoteala de acasă nu se potriveşte însă cu cea din târg. Ca şi în primul război mondial, românii erau nerăbdători să-şi recupereze pământul smuls prin ultimatum. Şi au trecut Prutul…

Panoramic, al doilea război mondial este un spectacol grandios. Din punct de vedere uman, este o tragedie cu 55.000.000 de morți. Din punct de vedere politic este un dezastru de proporții, întrucât a dus la bipolaritate, la cursa înarmărilor, la Războiul Rece, la perturbări grave în relațiile dintre state şi la acumulări de tensiuni care nu vor putea fi dezamorsate nici într-un mileniu de acum încolo.

Războiul s-a industrializat. Aceasta era concluzia desprinsă după prima conflagrație mondială. Doi oameni şi o țeavă puteau nimici, încă din primul război mondial, o companie de eroi. Toată lumea cunoştea, într-o formă sau alta, acest adevăr, această determinare. Mijloacele de luptă treceau, într-un fel, pe prim plan între factorii care condiționau, pe câmpul de bătaie, victoria sau înfrângerea. Primul război mondial o dovedise cu prisosință. Şi nu era decât începutul. Dar oamenii, adesea, nu vor sau nu pot să vadă ceea ce este evident. Pe cei din societățile democratice îi interesează mai mult puterea imediată, alegerile, poziția lor socială etc., în timp ce pro-

blemele politice şi sociale foarte mari rămân de multe ori undeva, departe, în afara preocupării partidelor politice şi individului politic. Aşa s-au petrecut lucrurile şi după primul război mondial. Teoreticienii, îndeosebi cei francezi, s-au grăbit să elogieze războiul de poziţie, toată Europa concentrându-şi eforturile să construiască linii de cazemate considerate inexpugnabile, ca şi cum ar fi existat numai tunul şi bietul infanterist, nu şi tancul, avionul, portavionul, nava de război, submarinul, informaţia şi mintea mereu răscolitoare şi totdeauna iscoditoare a omului.

Aşadar, cel de al doilea război mondial l-a continuat pe primul în toate. În politică, în strategie, în mijloace de luptă, în patimi, în ranchiună, în lipsa de măsură şi, mai ales, în absurditate. Trebuia victoriile fulgerătoare ale germanilor din 1939-1933 şi atacul japonez de la Pearl Harbor pentru ca lumea să se trezească şi să se coalizeze rapid împotriva Germaniei hitleriste şi a aliaţilor ei. Războiul industrializat le-a permis americanilor, spre exemplu, să aibă doar 291.557 morţi în acest război[48], deşi ei au luptat şi pe Frontul Pacificului şi pe cel european şi, mai ales, pe cel aerian, aducând o imensă putere tehnologică, logistică şi de transport. Fără o astfel de putere nu era posibilă debarcare din Normandia, nici nu se dezvolta conceptul de mai târziu de *proiecţie a forţei* sau cel de *pierderi zero*.

Primul război mondial ruinase Europa. Franţa, care se credea a fi învingătoare în această conflagraţie mondială, a ieşit cea mai afectată, după Rusia care suferise, în plus, revoluţiile din 1905 şi 1917 şi războiul civil care a urmat. Finanţele erau ruinate, drumurile distruse, industria profilată pe armamente… Scârbită şi umilită de acest război fără raţiuni serioase şi fără mize, Europa spera într-o pace lungă şi calmă.

Au început imediat să-şi facă loc noile idei, pe de o parte, cele comuniste care preconizau că întreaga lume trebuie să adopte o astfel de orânduire, aceasta fiind, în opinia susţinătorilor ideologiei respective, legea obiectivă a progresului societăţii omeneşti şi, pe de altă parte, cele ale ideologiilor anticomuniste (care erau altceva decât valorile democratice).

Lumea s-a polarizat nu în jurul valorilor comuniste şi în cel al democraţiilor occidentale, ci în jurul a două ideologii opuse. Valorile democratice – care sunt valori universale – rămân în afara acestor dispute, pentru simplul fapt că lumea nu se polarizează în jurul valorilor, ci al intereselor.

În Balcani, are loc un amestec de populaţii cu toate tensiunile şi prejudecăţile acumulate în sute de ani şi cu tutele venind din toate părţile, în funcţie de interesele fiecăruia în zonă, ceea ce l-a determinat pe Nicolae

[48] În Războiul de Secesiune, americanii au pierdut 1.041.000 de morţi, fără a lua în consideraţie şi civilii.

Iorga să afirmă că nici un război din Balcani nu îşi află cauzele în interiorul Balcanilor. Va trebui să curgă însă multă apă pe Dunăre, până când se va înţelege că butoiul cu pulbere din Balcani n-a fost pus acolo de balcanici, ci de marile puteri care şi-au disputat de sute de ani această zonă.

Cauzele instabilităţii europene sunt însă mult mai numeroase. Nu Balcanii au produs cel de al doilea război mondial şi nu ei sunt responsabili de tensiunile acumulate în Europa şi în lume. Ei sunt doar victimele unor conflicte care îşi au cauze în fenomenul complex şi contradictoriu al expansiunii frontierelor economice, financiare, politice, sociale, informaţionale, ideologice, morale şi chiar culturale.

Criza mondială din 1929-1933 arată cu prisosinţă acest lucru. Ea este cea care generează sau contribuie în mod substanţial la generarea unor regimuri totalitare, favorizate şi de trebuinţa intrinsecă de redefinire şi reconsolidare a identităţilor statale naţionale şi politice, impuse, natural sau arbitrar, de noua ordine de după război.

Statele Unite, nemulţumite că nu li plăteşte datoria de război (de unde să li se plătească? Naţiunile europene erau, toate, ruinate!), la 19 martie 1920, nu au ratificat Tratatul de la Versailles. Deşi Societatea Naţiunilor fusese creată la propunerea preşedintelui Wilson, Statele Unite refuză să facă parte din ea, considerând-o un fel de tribună neputincioasă. Oare, astăzi, la începutul mileniului al III-lea, nu există, în Statele Unite, cam aceeaşi opinie în legătură cu rolul Organizaţiei Naţiunilor Unite şi al Consiliului ei de Securitate?!.

Dar aceasta-i istoria…

…În 1928, consternate, dar pline de speranţă, 60 de stat au semnat pactul *Briand-Kellog* care declara războiul în afara legii. Societatea Naţiunilor era însă neputincioasă în faţa ascensiunii dictaturilor şi agresiunilor germane.

Războiul propriu-zis începe la 1 septembrie 1939 prin atacarea Poloniei. Prima garnizoană poloneză care cade lovită de războiul-fulger este o subunitate de grăniceri de la Westerplate. Polonia rezistă doar zece zile. În acest timp este atacată şi din Est, de Armata Roşie.

Francezii credeau încă în inexpugnabilitatea liniei Maginot. Dar Wermachtul nu a atacat pe acolo, deşi a simulat câteva acţiuni pentru a-i induce în eroare pe francezi şi pe britanici, ci a ocupat Danemarca şi Norvegia.

Franţa a fost atacată la 10 mai 1940. Diviziile germane au trecut la ofensivă prin Ţările de Jos şi Belgia. Frontul francez a fost străpuns la 12 mai la Sedan, linia Maginot fiind ocolită. De aceea, trupele franceze şi bri-

tanice care se aflaseră în ajutorul Belgiei au fost nevoie să se retragă pe le Dunkerque pentru a nu fi încercuite.

Are loc un teribil exod al populației franceze spre sud, descris dramatic de Antoine de Saint Exupéry în romanul *Vol de nuit*. Acest exod împânzește drumurile și încurcă manevra armatei. La 14 iunie, cade Parisul. Președintele Consiliului, Paul Reynaud este obligat să demisioneze. Îi ia locul un erou din primul război mondial, mareșalul Petain, acum în vârstă de 80 de ani. Noul guvern cere armistițiul. Era 22 iunie 1940. La 25 iunie, înaintarea germană se oprește. Zona sudică, unde-și exercita mandatul Petain, era considerată Franța liberă, iar cea nordică, Franța ocupată. Italia, care a intrat în război la 10 iunie 1940, ocupă teritoriile frontaliere din Alpi. Încă o dovadă că frontierele, o dată fixate, nu pot fi menținute decât printr-o voință a tuturor. La prima bulversare a situației internaționale sau regionale, conflictul de frontieră devine aproape inevitabil.

În august 1940, Hitler începe să bombardeze Anglia. Dar nu îndrăznește să deschidă un front englezesc, adică să invadeze teritoriul englez. Așa cum nu îndrăznește să atace Elveția. Anglia se prezenta încă, în ajunul celui de al doilea război mondial, ca o insulă protejată de mare. Oricine ar fi îndrăznit s-o atace își asuma o traversadă extrem de costisitoare și de riscantă. De-a lungul istoriei, cu Anglia s-a întâmplat cam același lucru care se întâmplă azi cu Statele Unite ale Americii. Nu a putu fi atacată terestru și invadată.

Dacă nu a putut-o invada, Hitler, concomitent cu bombardarea ei (inclusiv cu vestitele rachete V 1 și V 2), a trecut la izolarea ei cu ajutorul submarinelor. De aici a luat naștere Bătălia Atlanticului care a durat cât a durat întregul război.

În Mediterana, Hitler îi ajută pe italieni care întâmpină mari dificultăți în Balcani. Grecia și Iugoslavia trec sub control german. Dar se declanșează aici, mai ales în Iugoslavia, o foarte puternică rezistență, așa cum se declanșase și în Franța. Era, de fapt, un nou tip de război: *războiul de rezistență*. Acesta a luat naștere ca reacție la războiul de invazie, care este un război de mișcare, bazat pe acțiunea în forță, pe direcții, fără prea multă asigurare, a diviziilor de blindate sprijinite masiv de aviație. În aceste condiții, rezistența se organizează ca o rețea flexibilă și dinamică. Ea rezultă dintr-o stare de fapt, dintr-o stare de ostilitate față de ocupant și are o tensiune lăuntrică foarte puternică din care își extrage forțe și psihologia.

Desigur, Hitler nu s-a mulțumit cu atât. În primăvara anului 1941, atacă și Egiptul, iar la 22 iunie 1941 trece la ofensivă împotriva aliatului său, Uniunea Sovietică. Ocupând o parte din teritoriul Franței, inclusiv Parisul, Hitler crezuse, probabil, că reușise să corecteze greșelile strategice ale pri-

mului război mondial, rezolvând definitiv problema frontului din Vest (pe care el o reduce la problema cuceririi Franței și scoaterii ei din război) și era timpul să deschidă un nou front, cel din Est.

În mai puțin de doi ani, Hitler inflamase întreaga Europa și Africa de Nord. Se aștepta ca războiul – războiul-fulger – să ducă rapid la supunerea lumii, cel puțin a Eurasiei, visul geopoliticienilor de odinioară, și la dominarea germană. Avertismentul lui Mackinder nu fusese înțeles. O alianță Rusia-Germania putea duce efectiv la excluderea Marii Britanii din competiția pentru dominarea lumii. Numai că o astfel de alianță, în condițiile date, nu putea fi decât conjuncturală și perversă. Stalin și Hitler erau doi dictatori, doi extremiști – unul de stânga, altul de dreapta –, care, ajunși în aceeași epocă la putere, au inflamat lumea. Un astfel de cuplu, care se ivește, probabil o dată la o mie de ani, reprezintă unul dintre acele cancere care grăbesc sfârșitul lumii. Ar fi însă posibil ca evenimentele tragice de acest fel să fie și zăplazuri sau, dimpotrivă, ieșiri peste margini care să trezească lumea la realitate, deși de zeci de mii de ani, nimic nu a împiedicat războaiele și confruntările armate…

La sfârșitul anului 1941, Europa era dominată de puterea nazistă. Era incredibil, dar adevărat. Marile națiuni europene nu ieșiseră încă din buimăceală, din șocul unei tragedii la care nu se așteptaseră, care pe care o intuiseră. Războiul începe să-și ceară tributurile sale. În vieți, în bani, în mijloace materiale. Rusia se retrăgea, dar rezista. Și chiar dacă nu ar fi rezistat, numai drumurile de la Berlin la Moscova, făcute pe roți sau pe șenile, ar fi necesitat eforturi economice imense și sacrificii. Mitul războiului fulger s-a spulberat repede în stepa kalmucă, la porțile Moscovei și, mai ales, la Stalingrad. Hitler a înțeles repede că are nevoie de petrolul caucazian și, de aceea, a deschis o a doua lovitură spre această zonă. Practic, a schimbat direcția loviturii principale. Oricum, rușii, mobilizați pentru a-și apăra țara, și ajutați de marile națiunile ale lumii, au schimbat destul de repede (pentru un război de asemenea proporții) raportul de forțe, spulberând mitul războiului fulger. Prețul a fost imens. Din cele 55.000.000 de oameni morți în război, 20.000.000 au fost ruși. Iar acest sacrificiu imens nu trebuie uitat.

O dată cu declanșarea ostilităților spre est și ieșirea din iluzia războiului rapid, Hitler a obligat, într-o formă sau alta, întreaga Europă să lucreze pentru el. Scopul era acela de a întări potențialul german, pentru a alimenta războiul. Și în Est, și în Vest. Chiar dacă Frontul de Vest nu se materializa în bătălii precum în primul război mondial el exista. Nemții aveau forțe de ocupație în Franța, în Belgia, Olanda, în Polonia, în Balcani etc., duceau un război în nordul Africii și în Atlantic, bombardau Anglia și se confruntau masiv cu rezistența declanșată, practic, în toate zonele ocupate, dar mai ales

pe teritoriile Rusiei, Franţei şi Iugoslaviei. Era, deci, un război al tuturor împotriva Germaniei hitleriste.

Se deschid lagăre ale morţii în care sunt masaţi evreii dinţările ocupate, începe vânătoarea forţei de muncă, iar rechiziţiile ating proporţii necunoscute până atunci. Cruciada împotriva bolşevismului, a comunismului, care, în 1917, părea favorabilă Occidentului, se transformă acum într-un calvar pentru întreaga Europă. Problema nu era acum una ideologică, ci una politică nemijlocită, adică o bătălie între un război prin care se urmărea cucerirea lumii şi un război de apărare împotriva acestei invazii, care le depăşise chiar şi pe cele ale lui Gingis Han, un război de supravieţuire. În ţările ocupate, sunt instalate, ca întotdeauna, guverne şi regimuri favorabile ocupantului. Apar colaboraţioniştii. În Franţa, există chiar un act oficial, cel semnat la 24 octombrie 1940. Mareşalul Petain, eroul din primul război mondial, îl întâlneşte pe Hitler, caporalul din primul război mondial, la Monitoaire.

În noiembrie 1942, este ocupată şi zona liberă din Franţa. Ca să se ştie. Este o cruzime să transformi un erou într-un colaboraţionist. Dar aceasta a fost soarta lui Petain şi nimeni nu poate face nimic pentru a schimba istoria.

Franklin Roosevelt era favorabil intrării Statelor Unite ale Americii în război. Pentru că Anglia se afla în război. Şi, în final, pentru că minţile inteligente îşi dădeau seama că al războiul acesta, ca şi primul război mondial, trebuia câştigat de Aliaţi, şi, dacă era câştigat, principalul beneficiar al unei astfel de victorii va fi Statele Unite. Opinia publică americană era însă ostilă intervenţiei Statelor Unite ale Americii în război.

În mai 1941, se votează o lege potrivit căreia Statele Unite sunt autorizate să vândă şi să împrumute material de război. Economia americană, care devenise deja prosperă după primul război mondial, avea capacitatea de a schimba complet raporturile de forţe pe plan mondial în favoarea aliaţilor. Acesta era sensul în care trebuia să evolueze politica războiului. De aceea, în august 1941, Roosevelt şi Churchill se întâlnesc la Tera Nova şi elaborează *Charta Atlanticului* prin care se prevedea distrugerea dictaturii naziste. Este momentul hotărâtor, momentul de bază al războiului, care va genera nu numai forţă, ci şi acea filosofie pe care o numim, mai mult sau mai puţin conjunctural, a forţei democraţiei împotriva dictaturii din care nu se va mai ieşi nici în vremea Războiului Rece.

Pa americani îi interesează mai alea Oceanul Pacific. În iulie 1941, Japonia ocupă Indochina. La 7 decembrie 1941, japonezii atacă, în Insulele Hawai, portul militar Pearl Harbor. Acest atac, despre care se pare că americanii ştiau, a schimbat opinia publică din Statele Unite în favoarea războiului. La 11 decembrie, Germania declară război Statelor Unite. Războiul de-

vine mondial. Japonezii înaintează fulgerător. În iunie 1942, ei erau la porţile Indiei şi Australiei. Se instalează, în zonele ocupate, guverne pro-japoneze, care propagă ideea unei prosperităţi asiatice.

Războiul ia în curând o turnură neaşteptată. Aliaţii declară războiul total, care înseamnă, în această viziune, angajare a tuturor mijloacelor – umane, economice, financiare – în folosul războiului, mai ales pentru producerea de noi arme, de noi mijloace de transport şi de comunicaţii. Spre exemplu „Victory Program" britanic răspunde întru totul acestor imperative. Apar, în acest timp, primele avioane cu reacţie, în timp ce rachetele V 1 şi V 2 continuă să lovească teritoriul Angliei. Dar tot în această etapă sunt puse la punct şi primele calculatoare electronice, necesare apărării antiaeriene a teritoriului Marii Britanii.

Începând din mai 1942, americanii obţin primele victorii în Marea de Corali. Apoi, în iunie, la Midway şi în decembrie la Guadlcanal. Japonezii renunţă la tentativa de a cuceri Australia.

În octombrie, 1942, britanicii câştigă bătălia de la El-Alamein şi obligă corpul lui Rommel să se retragă,. Pe 8 noiembrie, generalul Eisenhower debarcă în Africa de Nord. Este momentul în care, pentru a preveni o eventuală debarcare în sudul Franţei, Hitler invadează zona liberă a acestei ţări. Dar trupele aliate înaintează şi, conjugate cu acţiunile forţelor franceze ale lui Leclerc obligă Corpul African să capituleze în Tunisia. Era în mai 1943.

În acest timp, pe frontule de est se petrecuseră multe lucruri defavorabile ofensivei germane. Nemţii fuseseră opriţi la 40 de kilometri de Moscova, iar trupele germane, încercuite la Stalingrad, se predau la 2 februarie 1943.

În Pacific, flota americană şi cea engleză,m apariţia radarului şi sonarului, pun capăt ofensivei submarine germane.

Sfârşitul anului 1942 şi începutul anului 1943 marchează finalul ofensivei strategice şi al invincibilităţii armatei germane (nici o armată de pe lume, mai puţin a lui Gingis Han, dar din cauza intervalului scurt de timp în care aceasta a acţionat) n-a fost vreodată invincibilă.

Ofensiva strategică sovietică debuşează în iulie 1943. Armata Roşie înaintează pe direcţia poloneză şi, în sud, cu Fronturile 2 şi 3 ucrainean pe cea românească. Ieşirea României din război şi trecerea ei de partea Aliaţilor reprezintă unul din acele momente extrem de importante menite dacă nu să schimbe soarta războiului, atunci măcar să prevină unele surprize care puteau fi de mari proporţii.

În cartea sa *O lume sub arme*, Winberg arată că, de fapt, americanii aveau în vedere bombardarea atomică a Germanii, dacă războiul ar mai fi continuat cinci-şase luni. Dacă este adevărat, atunci ieşirea României din

război – scrie colonelul (r) Florian Gârz – a prevenit o astfel de tragedie pe pământ european. „Prin scurtarea războiului cu 4-6 luni, România a adus, în mod indirect, un serviciu imens Germaniei, ferind-o de un bombardament atomic, deoarece bomba atomică a fost pregătită pentru a fi folosită, în primul rând, în Europa, împotriva lui Adolf Hitler, şi, doar în planul doi, împotriva Japoniei.“[49]

Aliaţii debarcă în Sicilia în iulie 1943, iar în septembrie Italia fascistă capitulează, dar Roma cade abia iunie 1944.

În iunie 1944, operaţia Overlord declanşează debarcarea din Normandia sub conducerea lui Eisenhower, dar abia la 31 iulie trupele debarcate se pun în marş spre Est. Pe 15 august este deschis un front în Provence, trupele aliate înaintând pe valea Rhônului. De fapt, debarcarea din Normandia, cea din Sicilia, ofensiva Aliaţilor din nordul Africii etc. nu au deschis al doilea front, cum se spune adesea, ci l-au activat, au trecut la ofensivă uşurând sarcina Armatei Roşii, care a dus greul acestui război terestru şi creând o frontieră cât mai estică între democraţiile occidentale şi ideologia comunistă care, nolens, volens, avea cale liberă cel puţin în Europa de Est. Pe 25 august Divizia blindată a generalului Leclerc întră în Paris.

Hitler nu poate preveni războiul pe două fronturi, plus frontul naval. Ca şi în primul război mondial, Germania, este nevoită să-şi distribuie forţele peste tot, încercând disperate manevre pe linii interioare. Acestea nu mai erau însă posibile, datorită bombardamentelor intense ale aviaţiei anglo-americane şi ofensivei vertiginoase a Armatei Roşii. Armatele americane şi sovietice fac joncţiunea pe Elba la 25 aprilie 1945, iar la 30 aprilie Hitler se sinucide. Pe 7 şi 8 mai, la Reims, Germania capitulează necondiţionat.

Statele Unite reuşesc să fragmenteze forţele japoneze, să le izoleze în insulele din Pacific şi să recupereze arhipelagul. Japonezii ripostează prin kamikaze. Noul preşedinte ale Statelor Unite decide folosirea bombei atomice. Nu în situaţii limită, desigur, pentru că războiul în Europa se încheiase, iar obţinerea victoriei împotriva Japoniei era o chestiune de zile. Folosirea bombei atomice era, pe de o parte, o reacţie faţă de ce s-a întâmplat la Pearl Harbor şi, pe de altă parte, o ultimă lovitură cu valoare strategică (şi politică) pe termen lung. Din acest moment, lumea trecea la o nouă era în istoria armelor şi a războaielor – era nucleară…

Prima explozie are loc la Hiroshima, la 6 august 1945 ora 08.15, trei zile mai târziu, la 9 august, fiind lovit atomic şi oraşul Nagasaki. Rezultatul: oraşele distruse, 150.000 de victime, efect psihologic cumplit, declanşare a cursei pentru arma atomică şi intrarea într-o nouă eră a războiului: ***era nu-***

[49] Florian Gârz, RENAŞTEREA EUROPEI, Casa Editorială Odeon, 1999, P. 43.

cleară. La 2 septembrie 1945, Japonia capitulează şi cel de al doilea război mondial ia sfârşit. Al doilea război mondial nu a rezolvat nimic. A pus doar capăt unor ambiţii în favoarea altor ambiţii, a răspuns unor provocări, dar a declanşat altele mult mai mari şi mai îndelungate. De aceea, începe imediat cel de al treilea, care este un război al acumulărilor de arme şi de tensiuni: *Războiul Rece*.

5.6. Strategii şi tactici privind forţele, mijloacele şi acţiunile

Pe plan strategic, la început de secol, rolul fundamental l-au jucat căile ferate. Se poate spune că, spre exemplu, primul război mondial este un „război pe suport de cale ferată", în timp ce al doilea război mondial este un „război pe suport de blindate, avioane şi nave de luptă". Aşa cum vom vedea, conflictele armate ale ultimelor decenii ale secolului al XX-lea şi începutului secolului al XXI-lea vor avea un suport informaţional, aerian şi maritim. În funcţie de tipul de suport, se profilează întreaga configuraţie a unui conflict.

În marea lor majoritate, soldaţii de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea erau din mediul rural. Dar performanţele fizice realizate în timpul Revoluţiei franceze şi Primului Imperiu nu vor mai fi egalate. Norma etapelor de marş zilnice va fi de 15-30 km pentru infanterie şi 30-40 km pentru cavalerie. Infanteristul primului război mondial era tot atât de încărcat ca legionarul roman, dar condiţiile câmpului de lupte erau mult mai grele.

Calul rămâne ce a fost el întotdeauna, dar nu mai are chiar acelaşi rol. Mitraliera şi armamentul de foc, mijloacele blindate şi vehiculele cu motor încep să-l detroneze. Cândva, către sfârşitul Antichităţii, populaţiile nomade războinice dintre Caspica şi Manciuria, născute şi crescute în şa, au trecut prin copitele cailor întinsurile Asiei şi ale Europei, impunând războiul de mişcare. Acum, la graniţa dintre cal şi tanc, nici calul, nici tancul nu reuşesc să se impună şi, ca atare, războiul trenează în neputinţa mişcării, în fortificarea poziţiilor, masivitatea focului şi într-o continuă mişcare pe linii interioare. În unele locuri – Balcani şi Rusia – se mai folosesc boii şi chiar catârii.

Dar, încet-încet, transportul începe să aibă o dimensiune strategică, să devină un factor hotărâtor al războiului. El se dezvoltă pe două direcţii interdependente: creşterea mobilităţii forţelor prin implementarea unei capacităţi semnificative de autotransport; dezvoltarea mijloacelor de transport strategic. Pe baza acestor concepte, în a doua parte a secolului al XX-lea, se va dezvolta o nouă filozofie a confruntării prin proiectarea forţei. Acest lucru se va realiza destul de rapid, întrucât, cel puţin domeniul transporturilor, cel

al comunicațiilor şi cel al sistemelor de arme sunt modelate de o ecuație logaritmică.

Transportul operațional debutează la 21 iulie 1861 în timpul Războiului Civil american. Pierre Toutant a avut ideea să-şi întărească dispozitivul cu 8000 de oameni şi 20 de tunuri. Aceste efective, în mai puțin de 24 de ore, trebuiau să parcurgă 100 de kilometri. Numai calea ferată putea să asigure un astfel de ritm şi un astfel de volum al unor transporturi masive, în timp util. Acest transport a fost efectuat şi a asigurat o intervenție de flanc decisivă. Iată că, în războiul civil american, ca şi în primul război mondial, calea ferată asigura posibilitatea manevrei rapide de forțe. Ideea unui astfel de transport operațional au avut-o cei din Sud, dar au aplicat-o în mod eficient mai ales cei din Nord, întrucât Sudul avea doar 14.140 km de cale ferată, pe când Nordul dispunea de 37.020 km.

Şi Războiul burilor (1899-1902) s-a desfăşurat de-a lungul a două axe marcate de căile ferate ale epocii: cea care pornea din Cap (colonie engleză) spre Nord şi cea care lega Pretoria de Lorenzo-Marquez. În plan tactic, acest război se remarcă prin folosirea trenurilor purtătoare de artilerie şi a trenurilor blindate.

Războiul ruso-japonez din 1904-1905 este caracterizat de folosirea transsiberianului. Această cale ferată nu era încă terminată. În plus, ea era întreruptă de lacul Baikal. Aici se făcea o transbordare destul de dificilă la vremea aceea. Calea ferată de la Ural până pe malul vestic al Baikalului avea 3250 km, iar de pe malul estic al lacului până la Vladivostok măsura 3780 km şi trecea prin Karbin şi Port-Arthur. Capacitatea era, la început de 6 trenuri pe zi, iar în final de 16 trenuri pe zi.

Dificultățile deveneau însă foarte mari, întrucât trebuia asigurată logistica unei armate de peste un milion de oameni şi înlocuite pierderile în oameni, cai, armament, muniții, alimente şi materiale. Evident, transsiberianul era insuficient. Pentru asemenea distanțe, nu calea ferată ci transportul maritim este în măsură să rezolve marile probleme. Un singur cargou putea să transporte încărcătura a mai multor trenuri Dificultăți au avut şi japonezii, deşi distanțele nu erau atât de mari (ultimele stații erau la câteva sute de kilometri de zona acțiunilor). Aici s-au adăugat diferențele de ecartament (1524 cm aveau căile ferate ruse şi 1.435 cm era norma internațională). Japonezii, în loc să modifice ecartamentul pe tronsoanele respective, au preferat să schimbe vagoanele. Dar o astfel de schimbare era imposibilă pentru locomotive. S-a ajuns astfel ca vagoanele să fie tractate individual de către cai şi de către chinezi.

În războaiele Balcanilor din 1912-1913, calea ferată n-a jucat nici un rol. Aici terenul este muntos, iar calea ferată se afla abia la începuturi.

În primul război mondial, planul *Schlieffen*, prin care se concentra efortul inițial asupra Franței, se baza pe două elemente esențiale: încetineala mobilizării ruse şi diferența de ecartament a căilor ferate ruse față de cele europene, ceea ce limita la maximum sprijinul logistic şi de altă natură care putea fi dat acțiunilor ofensive ruseşti împotriva Germaniei şi Austriei.

Franța, în schimb, după lecția dură din 1870, a acordat o mare atenție căii ferate. De altfel, generalul Joffre era, la origine, genist, specialist în căi ferate. „Planul XVII" francez (planul de mobilizare şi de desfăşurare) s-a bazat pe folosirea la maxim a căii ferate pentru poziționarea forțelor şi mijloacelor. În timpul războiului, liniile ferate de rocadă au asigurat manevra de forțe de-a lungul unui front de 800 km. Fără aportul căii ferate, bătălia de pe Marna ar fi fost pierdută. Aproape toate transporturile importante ale forțelor şi cele logistice din primul război mondial au fost efectuate pe calea ferată. Drumurile erau distruse de proiectile, câmpul de luptă arăta ca un imens sol selenar.

Tot pe calea ferată au fost transportate piesele grele de artilerie. În această perioadă, au apărut şi trenurile blindate şi trenurile purtătoare de artilerie. Evident, trenurile nu puteau ajunge până la linia frontului, ci, adesea, doar până într-o zonă de siguranță care trebuia să fie în afara bătăii artileriei adverse şi a altor mijloace de foc. De aici până în poziții, piesele grele de artilerie, munițiile şi materialele de tot felul erau transportate cu camioane, cu căruțe, chesoane sau cu alte mijloace: transporturile cu aceste mijloace erau efectuate pe distanțe scurte, întrucât frontul de vest (ca şi cel de est) era imobil.

Şi Germania şi-a pregătit cu minuțiozitate mijloacele de transport în vederea efectuării manevrei de forțe corespunzătoare. Numai peste Rin au fost construite 14 poduri de cale ferată, plus câteva căi ferate de rocadă, foarte importante pentru fizionomia manevrei strategice, care permiteau joncțiunea între Colmar şi Cologne.

Să ne amintim, de asemenea, şi de diviziile româneşti din Marele Război de Întregire, care s-au aflat mai mult în trenuri, pendulând între frontul de sud şi frontul Carpaților, decât pe câmpul de luptă.

Dar, în acest război, debutează şi ceea ce mai târziu se va numi motorizarea sau mecanizarea unităților, marilor unități şi acțiunilor armate: automobilul.

Era normal să fie aşa. Calea ferată, oricât de performantă ar fi fost, prezenta numeroase inconveniențe, începând cu infrastructurile complicate şi costisitoare şi continuând cu vulnerabilitatea sporită şi, în consecință, cu cerințele (care vor deveni, o dată cu trecerea timpului, din ce în ce mai mari) de securizare şi protecție. De aceea, automobilul prezenta unele avantaje

față de calea ferată, chiar dacă se afla abia la început de drum. Oricum, primul război mondial nu este al automobilului, ci al căii ferate. Dar primul război mondial poate fi apreciat, în arta militară, ca războiul de debut în spațiul motorizării şi mecanizării câmpului de luptă şi, după cum vom vedea mai târziu, şi în tridimensionalizarea acestuia.

Primul vehicul a fost pus la punct în 1875 de Bolée, tată şi fiu. Acesta avea 5 tone, un motor de 15 CP şi atingea 40 kilometri la oră pe drum plat, dar consuma 4 kilograme pe kilometru. A urmat, trei ani mai târziu, un vehicul care consuma 2 kilograme, în loc de patru. Aceste maşini funcționau ca o locomotivă. Aveau deci un om care alimenta maşina cu cărbuni. Acesta se numea, după munca pe care o exercita, chauffeur (încălzitor, cel care încălzeşte). Erau, se înțelege, motoare cu abur. În 1883, se realizează o maşină cu trei roți, deci mai mică, dar care se încărca automat (dispăruse, deci, şoferul, adică cel care punea cărbuni). Trebuia însă să se aprindă focul, să se aştepte creşterea presiunii, iar autonomia acestui vehicul era doar de 40 km. Ultimul vaporist s-a numit Serpolet. În 1890, el a parcurs distanța dintre Paris şi Lyon în zece zile. În 1902, acest vehicul a atins viteza de 102 km pe oră.

Motorul cu abur n-a avut o viață lungă în automobilism. Au urmat încercări de folosire a energiei electrice în domeniu, foarte la modă pe atunci, dar nu s-a realizat mare lucru. S-au pus totuşi bazele locomotivelor şi tramvaielor electrice.

A apărut, în fine, motorul cu explozie. Aceasta a fost una dintre acele invenții care au contribuit masiv la revoluționarea artei militare. Invenția aceasta are foarte mulți autori. Acum, cel puțin pentru studiul de față, nu mai are importanță cine, cum şi de ce a inventat motorul cu explozie.

În 1902, a fost organizată o întrecere Paris-Bordeaux de 1200 km, la care au participat 21 de automobile (unele cu abur, altele electrice, dar şi cu combustie internă). S-au consumat 100 de ore, dar Panhard-Levassor a câştigat în mai puțin de 50 de ore, ceea ce înseamnă o viteză medie de 25 km/h, incluzând şi timpul consumat pentru rezolvarea unor incidente de tot felul.

Cum-necum, automobilul a fost introdus în competiția mişcării. El nu a influențat în mod hotărâtor primul război mondial, nu a detronat categoric, intempestiv şi definitiv calul, dar şi-a anunțat, modest şi fără pretenții, intrarea în arenă. La 1 august 1914, spre exemplu, Armata Franceză dispunea de 26 vehicule de legătură, 12 auto-mitraliere; 31 autosanitare, 91 de camioane, 50 tractoare de tunuri, dar planurile de mobilizare prevedeau rechiziționarea a zeci de mii de autovehicule, adică cvasitotalitatea parcului civil, inclusiv a numeroaselor autobuze necesare transportului trupei.

Aceasta nu rezolva desigur problema transporturilor, datorită, pe de o parte, stării execrabile a drumurilor şi, pe de altă parte, slabei fiabilităţi a autovehiculelor şi insuficienţei service-urilor. În 1914, transportul a două brigăzi necesita 1200-1300 de automobile, camioane şi autobuze, pentru bătălia de la Marna, iar în 1916, transporturile pentru bătălia de la Verdun au însemnat un trafic zilnic de 6000 de camioane.

Belgienii, britanicii şi francezii au folosit şi maşini uşor blindate pe care erau amplasate mitraliere. De asemenea, multe tunuri antiaeriene au fost montate pe camionete, pentru a facilita manevra acestui material. Războiul a accelerat folosirea automobilului. La sfârşitul lui, acest lucru devenise curent. Dar, aşa cum se afirma mai sus, în timpul războiului, automobilul nu reuşise să detroneze nici calul, nici trenul. Trenul era mijlocul transporturilor de masă, în timp ce calul rămânea încă bun la toate pe câmpul de luptă. Era însă limpede că mileniul lui se încheia, o dată cu apariţia tancurilor, a vehiculelor de luptă blindate şi a maşinilor de transport. În pofida unor Don Quijote care şarjau mitralierele, adevăraţii militari înţeleseseră că intraseră deja într-o altă epocă istorică.

Cam acelaşi lucru se petrecea şi în domeniul naval. Chir dacă, de-a lungul veacurilor, aici nu au apărut alte mijloace în afară celor plutitoare şi, ulterior, a aviaţiei îmbarcate, marina beneficiază şi ea, în preajma războiului şi, mai ales, în timpul desfăşurării acestuia de progrese remarcabile şi chiar de mutaţii profunde, cum ar fi. Spre exemplu, folosirea în luptă a submarinului şi a portavionului.

Crescuse deci semnificativ şi mobilitatea navală. Apăruseră flote comerciale, iar flotele militare se dotaseră cu nave de suprafaţă rapide şi bine înarmate şi chiar cu submarine.

În ceea ce priveşte navele de suprafaţă, perfecţionările sunt indiscutabile. Deja, la navele importante de război (şi nu numai) care se construiesc după 1870, dispare coca din lemn, în timp ce creşte tonajul şi viteza. Spre exemplu, în 1861, Warior era un cuirasat de 9.200 tone, în timp ce vasul francez Brennus, construit în 1896, avea 14.200 tone, iar Dreadnought, în 1906, avea 22.000 de tone. Statele Unite au realizat, în 1917, crucişătorul Tenessee de 32.000 de tone. Greutatea navelor de război creşte, pe de o parte, datorită blindajului şi, pe de altă parte, datorită armamentului de artilerie din ce în ce mai greu, adică de calibru mai mare, şi mai performant de la bord.

Începând cu 1894, se folosesc, pentru propulsia navelor, turbinele cu abur. Iniţial, o astfel de turbină a fost montată de Parsons pe iahtul „Turbinia“, permiţându-i acestuia să atingă viteza, extraordinară pentru epocă, de 34 de noduri. Astfel de turbine au fost montate şi pe nave aparţinând

forţelor navale ale unor ţări, dar pe vase mai mici. În 1914, aproape toate forţele navale – mai puţin Marina Regală Britanică – încă preferau maşina cu triplă expansiune (maşina lui Kirk) pentru navele de mare tonaj. La sfârşitul secolului al XIX-lea, cărbunele a fost înlocuit printr-un combustibil lichid (păcură, motorină), ceea ce a simplificat foarte mult problema propulsiei şi a alimentării maşinii (se făcea, de data aceasta, prin pompaj). De altfel, în 1900, apar primele motoare diesel în forţele navale, dar pentru navele mici.

Tot în această perioadă, apar şi primele submersibile. Ele rămân în imersiune un timp limitat, iar viteza pe care o ating (în imersiune) este doar de 3-4 noduri. Aplicând principiului lui Arhimede, în 1776, David Bushnell a construit un fel de submersibil cu un singur membru în echipaj, cu care s-au făcut demonstraţii (fără nici un accident), dar n-a fost operaţionalizat.

Adevăratul inventator al submarinului a fost Robert Fulton, dar invenţia sa n-a fost acceptată nici de Franţa, nici de Marea Britanie. Invenţiile de acest gen s-au succedat. Sub presiunea lui Napoleon al III-lea, care era pasionat de tehnică, Marina acordă credite pentru construirea unui prototip de 400 tone, cu o lungime de 42,5 metri. Acesta a fost gata în 1863. În 1914, jumătate din submersibilele franceze erau pe abur, dar aveau şi motoare diesel. Competiţia avea să se continue. În 1899, s-a realizat un submersibil care răspunde aproape tuturor exigenţelor: mai puţin de 200 de tone, dublă motorizare (pentru navigaţia la suprafaţă şi în imersiune), viteza maximă de 12 noduri (8 noduri în imersiune), raza de acţiune de 100 mile şi cu 2 tuburi lans-torpile. Între 1901 şi 1912, după ce se lansează 8 modele de preserie, forţele navale trec la realizarea unor submersibile operaţionale.

În Statele Unite ale Americii, începând cu 1900, Congresul votează credite pentru construirea a 20 de submersibile Holland de 120 de tone pentru apărarea de coastă. Maşina pe abur este înlocuită cu motoare diesel. Clasa *S* din 1918 avea un deplasament de 800/1080 tone, două motoare diesel de 1200 CP, o viteză de 14,5 noduri la suprafaţă şi 11 noduri în imersiune, iar raza de acţiune era de 4.200 mile nautice. Avem deja de a face cu un submarin oceanic. Dar această clasă nu a intrat în primul război mondial. Este însă un produs al lui.

În Marea Britanie, a rămas o vrem în espectativă. Britanici nu se grăbesc niciodată. Dar, începând cu 1902, pentru a recupera timpul pierdut, ei lansează în producţie, sub licenţă, submarinul *Holland*. Acest submersibil n-a dat satisfacţie, aşa cum nu a dat nici în Statele Unite, şi, de aceea, Marea Britanie a trecut la propriile sale realizări: clasa *C* costieră, de 300/390 tone, şi clasa *E* semioceanică, de 650/850 tone.

Şi Germania a rămas în espectativă de-a lungul secolului al XIX-lea. Începând însă cu 1901, trece la producția submersibilelor. Prima serie a fost, în 1910, cea a *U.9*, cu un deplasament de 500/620 tone, cu un singur tub lans-torpile, apoi şi cu unul reîncărcabil. Producția a continuat cu submersibile costiere şi oceanice, care aveau o rază de acțiune de 25.000 de mile nautice.

Înainte de primul război mondial, marina italiană, care era a şaptea din lume, se limita la un submersibil *Meduza* de 300/350 tone, construit, în serie mică, în 1912. În 1915, a fost realizat unul de 510/600 tone.

Primul submersibil rus a intrat în serviciu în 1911. Făcea parte din clasa Krabov şi era destul de rudimentar. De aceea, cele 30 de Krabov construite la Sevastopol au fost folosite doar pentru blocarea coastei de nord a Turciei.

În timpul primului război mondial, submarinele aliaților au fost folosite în Mediterana în încercări curajoase pentru a forța intrarea în porturile austriece şi turceşti, dar fără cine ştie ce rezultate. În schimb, germanii au produs, în 1917, şi cu ajutorul submarinelor, pierderi atât de mari flotei comerciale a Aliaților, încât se punea în pericol capacitatea lor de a continua războiul.

Primul război mondial se remarcă prin cel puțin patru caracteristici: folosirea căii ferate pentru transportul masiv al trupelor, munițiilor şi materialelor; folosirea primelor blindate şi a automobilului; apariția şi întrebuințarea submarinelor; apariția celei de a treia dimensiuni a confruntării militare – aviația, deci mobilitatea aeriană –, de unde şi nevoia de a se constitui forțe aeriene.

Transporturile feroviare îşi vor avea, în continuare, importanța lor cu totul deosebită, dar apogeul lor, ca valoare militară intrinsecă, a fost atins în primul război mondial.

Mobilitatea aeriană este, poate, cea mai importantă realizare a domeniului militar în veacul al XX-lea (la care se va adăuga, spre sfârşit de veac, cea cosmică şi cea informațională, dar aceasta din urmă aparține îndeosebi începutului secolului al XXI-lea).

La 14 octombrie 1897, primul aparat mai greu decât aerul care se desprinde de sol a fost, se pare, cel al lui Clément Ader. Inginerul Lilienthal realizează, între 1891 şi 1896, planoare uşoare care se lansau de pe pante, pilotabile prin poziția pe care o lua pilotul (principiul acesta se foloseşte şi astăzi la deltaplane). Acest inventator este prima victimă a unei erori de pilotaj.

În Statele Unite, fraţii Wright au reluat experienţele lui Lilienthal în 1889, dar pilotajul se făcea printr-o guvernare verticală şi prin aripi semisuple acţionate de cabluri. Cei doi fraţi au realizat un motor de 12 CP (8,8 kW) care, montat pe un „Flyer“, le-a permis să zboare, pentru prima oară, la 3 decembrie 1903, de patru ori într-o zi, ultimul zbor având o durată de aproximativ un minut.

Încep zborurile şi în Europa, îndeosebi în Franţa. Apar nume care sunt legate de începuturile aviaţiei pe continent: Bleriot, Delagrange, Farman, Esnault-Pelterie, Ferber, Levasseur, Latham, Pischoff, fraţii Voisin, Ernest Archdeacon, precum şi brazilianul Santos-Dumont, care se afla la Paris.

N-ar trebui să-l uităm nici pe Traian Vuia care, în 1906, realizează un zbor mecanic. Trei ani mai târziu, la 25 iulie 1909, Bleriot, traversa cu un avion Canalul Mânecii, iar Fabre creează, în 1910, hidroavionul. În acelaşi an, în România, cade primul pilot – locotenentul Caranda – pe aerodromul din Cotroceni. În 1912, Italia este cea care foloseşte, ca mijloc militar, în Libia, primul avion Se pare că 1909 este anul naşterii aviaţiei. În acest an, are loc un miting la care participă 38 de avioane, dintre care 23 reuşesc să decoleze. Sunt executate 120 de zboruri, dintre care 7 realizează mai mult de 100 de kilometri. Un „Farman“ realizează chiar 180 km, în mai puţin de 3 ore. Începând cu 1910, Franţa, Germania şi Rusia pun în acţiune un prim program al aviaţiei militare. Astfel de programe există şi în alte ţări; în Marea Britanie, în 1911, încorporat, anul următor, în Royal Flying Corp. Din iulie 1914, programul se separă în Royal Naval Air Service. Royal Navy îşi punea mari speranţe în folosirea avionului ca mijloc de cercetare şi de recunoaştere pentru flotă.

În războiul împotriva Turciei, în Libia, în 1911, armata italiană a făcut apel la Aeroclubul Regal Italian pentru a-i împrumuta avioane şi a forma piloţi militari. La 11 octombrie 1911, are loc primul zbor de recunoaştere, la 1 noiembrie, se produce primul „bombardament“ aerian (4 grenade artizanale aruncate din avion cu mâna), iar la 24 noiembrie, are loc prima reglare a focului de artilerie din avion. La 23 februarie 1912, este îndeplinită prima misiune de fotografiere aeriană, iar în iunie 1912, este creată, oficial, Aviaţia Militară Italiană.

În războaiele din Balcani din 1912 şi din 1913, nu este întrebuinţată aviaţia, deşi beligeranţii deţineau câteva aeronave. Luptele s-au dus în zone montane, ude era dificilă folosirea avionului, iar avioanele pe care le aveau beligeranţii erau deja perimate.

La debutul primului război mondial, singura misiune prevăzută pentru aviaţie o reprezentau recunoaşterile. Dar o mare parte dintre şefi se îndoiau de valoarea informaţiilor primite pe această cale, obiectând că, pe timp de

noapte, de ceaţă şi în cazul unor nori foarte joşi, aceste aparate nu au nici un fel de posibilitate de a observa câmpul de luptă.

De altfel, unele susceptibilităţi în legătură cu folosirea aviaţiei s-au menţinut până în zilele noastre.

Adesea, la unele aplicaţii, se spunea, mai în glumă, mai în serios, că aviaţia este o armă „sensibilă", care nu poate fi deci folosită oricând şi oriunde. Pragul acestei „sensibilităţi" a fost depăşit foarte târziu, abia în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, şi nici atunci pe deplin.

În 1914, aviaţia avea următoarele performanţe:

Aparate :	**Naţ.**	**Viteza Km/h**	**Plafon**	**R.Acţ.**	**Clasa, armament**
Voisin I	Franţa.	120	2900	330	Biplan cu elice, 60 kg bombe sau o mitralieră, aparat foto sau bombardament uşor
Aviatik.B1	Germania	105	2500	450	Biplan. 20 kg bombe şi o mitralieră. Recunoaşteri sau bombardament uşor
B.E - 2	Marea Britanie	113	3000	340	Biplan, 45 kg bombe. Recunoaşteri sau bombard. uşor
Mourometz.B	Rusia	95	2000	350/600	Cvadrumotor, biplan, 500 kg bombe, 3 mitraliere, recunoaşteri strategice sau bombardament greu

Principalele caracteristici ale avioanelor în al doilea război mondial:

Detalii	**Vânătoare**	**Bombardiere**
Viteză maximă	500/550 km/h	350 à 450 km/h
Plafon	În jurul a 9000 m	5000 à 9000 m, după încărcătură
Autonomie de zbor	600 - 900 km	1200 à 3000 km, după încărcătură
Încărcătură (bombe)	-	1 - 2,5 t, după distanţă

La sfârşitul războiului:

Detalii	**Vânătoare**	**Bombardiere**
Viteză maximă	650-720 km/h	500-560 km/h
Ălafon	Mai mult de 12 000 m	11 000 m (B.29)
Autonomie	Până la 3500 km cu rezervoare largabile. (Mustang P.51)	Până la 5200 km cu 5 tone de bombe (B.29).
Încărcătură (bombe)	(av. Vânătoare-bombardament: 500 kg sau paniere cu rachete).	Maximum 10 tone (Lancaster)

*Sursa: **www.stratisc.org**, **Histoire de la guerre à travers l'armement,** par Alain Bru - général de brigade (c.r.) Jean Baptiste Margeride*

Rusia a intrat în război cu avioane uşoare, cu performanţe reduse şi puţine la număr. Dar a fost, pe parcurs, singura putere în măsură să folosească aparate gigantice pentru vremea aceea. Modelele V, apoi G, intrate în serviciu mai târziu, transportau 750-1.000 kg de bombe şi aveau la bord şapte mitraliere. Aceste avioane au fost concepute de tânărul inginer Sikorsky şi s-au bucurat de o bună intrare în luptă. Rusia a ieşit din război, a trecut prin focul revoluţiei din 1917, iar programele aeronautice au cunoscut şi ele efectul acestor metamorfoze. De aceea, unii dintre specialişti au plecare din ţară. Între ei se-a aflat şi inginerul Sikorski. Acesta a emigrat în Statele Unite ale Americii, după ce s-a instaurat puterea sovietică, unde a devenit iarăşi celebru, dar în domeniu elicopterelor.

În 1918 performanţele aviaţiei se prezentau astfel:

Aparate	Naţion.	Viteză	Plafon	Rază acţiune	Clasă, armament
Spad XIII	Franţa	215	6650	330 km	Monoloc, 2 mitraliere fixe, sincronizate.
Siemens D IV	Germania	195	8100	320 km	Monoloc, 2 mitraliere fixe, sincronizate
Breguet 14	Franţa	180	6000	700 km	320 kg bombe, 3 mitraliere (una fixă)
Bristol 20.M	Marea Britanie	210	6100	250 km	Vânător monoloc o mitralieră sincronizată.
Zeppelin „S“ „Stacken“	Germania	150	3800	800 km	Cvadrimotor, 1800 kg bombe, 4 mitr. orientabile

*Sursa: www.stratisc.org, **Histoire de la guerre à travers l'armement,** par Alain Bru - général de brigade (c.r.) Jean Baptiste Margeride,*

Există, desigur, şi alte elemente care concură la performanţa unui avion, dar aceasta era realitatea de la sfârşitul primului război mondial în ceea ce priveşte aviaţia.

În primul război mondial (dar şi în cel de al doilea), s-au folosit foarte multe dirijabile. După cel al maşinii cu abur a lui Henri Giffard din 1852, progresele în domeniul dirijabilelor au fost, totuşi, foarte lente. Cea mai mare parte a naţiunilor au folosit soluţia Giffard – înveliş suplu, rigidizat doar prin presiunea hidrogenului. Contele von Zeppelin era convins şi de o altă soluţie: cea a unor aparate cu o structură de rezistenţă din duraluminiu. Dar acest concept nu putea fi aplicat decât unor aparate de talie mare. Aşa au apărut dirijabilele Zeppelin. Un astfel de dirijabil – Zeppelin 1, din anul 1900 – avea o lungime de 128 metri.

Aliaţii au apelat îndeosebi la dirijabile de tip suplu – foarte puţine la număr –, cu volum limitat de 6.000 la 12.000 m^3, în timp ce Germania a

apelat la dirijabile de tip Zeppelin şi de tip Schüte-Lanz, cu armătură de lemn în loc de duraluminiu, care aveau o lungime de 180 m, o viteză de 95 km/h, un plafon de 5.400 m şi o autonomie de 3.700 km. Dirijabilul Zeppelin tip 59, spre exemplu, avea o lungime de 226 m, un volum de 68.800 m^3, un plafon de 8.200 m şi o autonomie de 8.000 km.

Începând cu 1916, apar aparate de 200 la 400 m^3, fără echipaj, care se ridicau deasupra unor obiective (staţii de cale ferată, noduri feroviare importante etc.) şi aveau drept scop să abată bombardierele de la aceste obiective. Iată că, datorită apariţiei aviaţiei de bombardament, transporturile pe calea ferată – chiar în perioada câne ele constituiau cel mai important mijloc al manevrei strategice, deveniseră vulnerabile şi aveau nevoie de protecţie.

Spre sfârşitul celui de al doilea război mondial, producţia de avioane, datorită simplicităţii avionicii şi armamentului, producţia de avioane pare, în comparaţia cu ceea ce se întâmplă azi, fantastică. Spre exemplu, pentru Germania, această producţie era în 1939 de 1639 avioane, în 1940 de 7172, în 1941 de 8703, în 1943 de 19.930, în 1944 de 35.795, dintre care 1041 cu reacţie, iar în 1945 de 19371. Deci, un total de 92.610 avioane! Desigur, nu toate acestea s-au ridicat în aer. Unele au fost distruse la sol de bombardamentele Aliaţilor, altele nu au mai intrat în luptă din lipsă de carburanţi. Dar cifra este imensă!

Producţia engleză a fost de peste 97.000 de aparate. O arte dintre acestea era bombardiere grele, mai întâi bimotoare, apoi cvadrimotoare. Acestea acţionau împreună cu avioanele de bombardament americane şi erau însoţite de numeroase avioane de vânătoare.

Producţia ruşilor a fost în jur de 80.000-90.000 de aparate, iar cea a Statelor Unite a ajuns, din 8 decembrie 1941 până la 2 septembrie 1945 de aproape 320.000 de avioane. Vreo 15.000 dintre acestea au fost furnizate Marii Britanii, Uniunii Sovietice, Chinei, Australiei etc.

În această perioadă apar primele avioane cu reacţie şi primele elicoptere, dar ele nu joacă un rol esenţial în cel de al doilea război mondial. Cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea aparţine însă armei nucleare, rachetelor strategice, aviaţiei reactive, elicopterelor şi informaţiei.

Protecţia personalului

Şi în ceea ce priveşte protecţia personalului, primul război mondial prezintă unele particularităţi. Este, am putea spune, războiul în care s-a făcut cel mai mult pentru protecţia colectivă şi, în acelaşi timp, războiul cel mai sângeros şi cel mai crud, întrucât este o confruntare în care omul a fost cel mai puţin protejat. Acesta este unul din marile apradoxuri. Totuşi, s-au mai

păstrat unele mijloace de protecţie individuală din epoca modernă. Erau însă anacronice.

La începutul războiului, spre exemplu, în armata activă franceză existau: 10.750 luptători cu cască, armură şi sabie, 25.400 de dragoni cu cască, lance şi muschetă, 38.650 husari, vânători călare cu chipiu, sabie şi muschetă. Nemţii purtau celebra lor cască cu moţ ascuţit, iar cuirasierii (luptătorii împlătoşaţi) erau echipaţi ca omologii lor francezi.

Din primele zile de război, s-a dovedit că aceste cuirase nu erau bune de nimic, deci au fost aruncate, iar împlătoşaţii au devenit simpli infanterişti de tranşee. Primul război mondial a distrus cuirasa. Ea va apărea însă, spre sfârşitul secolului, ca vestă antiglonţ.

La sfârşitul lunii noiembrie 1914, intendentul general Adrian a propus generalizarea căştii pentru toţi luptătorii. Joffre, care credea că războiul va fi scurt, s-a opus. Dar, în cursul anului 1915, casca Adrian a fost acceptată. Ea era din oţel şi avea o grosime de 2 mm, dar asigura o bună protecţie mai ales împotriva schijelor.

Italia Serbia şi Belgia au adoptat casca franceză. Mare Britanie a adoptat o altă cască. Cea germană era mai grea, dar asigura o mai bună protecţie. Ea va fi folosită, cu mici modificări, şi în al doilea război mondial.

Şi tanchiştii aveau o cască de piele, care-i proteja în primul rând împotriva loviturilor pe care, le primeau în timpul mersului, în interiorul cutiei blindate, datorită neregularităţilor terenului. Dar, din cauza condiţiilor extrem de grele din interiorul tancului – căldură, praf, fum, spaţiu îngust –, tanchiştii nu purtau aceste căşti. Pe vremea aceea, căştile nu aveau laringofon, iar comunicarea între membrii echipajului, în interiorul tancului, se realiza prin… sfori.

Tot în această perioadă, apar şi măştile contra gazelor. Primele erau primitive şi constau din nişte ochelari şi un tampon impregnat cu hiposulfit de sodiu şi fixat cu o bandă elastică pe nas şi pe gură. Apoi masca se perfecţionează, ajungând la forma de azi. Se produc măşti pentru cai şi chiar pentru câini.

Primul atac cu substanţe toxice de luptă (cu arma chimică) a avut loc la 22 aprilie 1915. Francezii n-au avut pierderi prea mari din cauza acestor substanţe, dar ruşii, care nu erau la fel de bine protejaţi, da.

Fortificaţiile cunosc în primul război mondial o dezvoltare specială. Şi acest lucru datorită, în primul rând, faptului că nimeni nu se aştepta ca focul să aibă o aşa mare importanţă. Apăruseră carabina cu repetiţie, mitraliera, tunul de câmp cu tragere rapidă. În aceste condiţii, lucrările de fortificaţii aveau menirea, pe de o parte, să prevină sau să reducă efectele focului şi, pe de altă parte, să împiedice apropierea inamicului la o distanţă conve-

nabilă folosirii eficiente a focului şi celorlalte mijloace pe care le avea la îndemână. Cele mai importante lucrări folosite în primul război mondial (dar şi în cel de al doilea) sunt tranşeele, adăposturile, reţelele de sârmă ghimpată, precum şi arici, capre, obstacole puţin vizibile etc.

Trilogia *trageri rapide, fortificaţii şi reţele de sârmă ghimpată* (mai ales după ce a apărut, în Statele Unite, o maşină care producea zeci de kilometri de sârmă ghimpată pe zi) asigură apărării o putere pe care n-o mai avusese niciodată, nici măcar pe timpul castelelor medievale, considerate ca fiind inexpugnabile. Dar, cum se va dovedi mai târziu, era vorba doar de o iluzie (trecătoare, ca orice iluzie).

În Războiul de Secesiune, atacul unor astfel de poziţii fortificate se soldase cu adevărate hecatombe. Acest război, respectând proporţiile, a costat mai mult, în vieţi omeneşti, decât războiul din 1914-1918, considerat a fi fost cel mai sângeros de până atunci.

Cea de a doua mare experienţă o constituie războiul ruso-turc din 1877-1878, mai ales în asedierea Plevnei. Osman cumpărase 50.000 de carabine Winchester din Statele Unite. El a folosit 25.000 de oameni şi artilerie puţină. Fiecare ostaş turc dispunea de o puşcă Martini-Peabody de 14,7 mm care trăgea lovitură cu lovitură şi de o carabină Winchester 40/44, cu repetiţie, care avea o magazie de 12 cartuşe. Pe timpul bombardamentului de artilerie, turcii se adăposteau, apoi ieşeau din adăposturi şi deschideau focul asupra inamicului cu puşca Martini-Peabody, care era foarte puternică; pe măsură ce inamicul se apropia (când ajungea la 120-170 m), deschideau focul cu carabina, care trăgea foarte rapid. Primele atacuri ruseşti şi româneşti au costat 50 % din efectivele angajate. Era un angajament sinucigaş. De aceea, s-a renunţat la aceste atacuri sângeroase şi s-a trecut la asediu. Totuşi, trebuie subliniat că 25.000 de turci au rezistat asediului 134 de zile, fără artilerie.

Din această experienţă importantă a asediului Plevnei, statele majore europene – şi îndeosebi statul major german – au desprins concluzia că războiul de mişcare trebuie dus cu mai multă rapiditate, astfel încât să nu i se lase inamicului răgazul de a se consolida la teren. S-a desprins însă şi concluzia (de către partizanii fortificaţiilor) că astfel de aliniamente fortificate trebuie pregătite din timp de pace. Spre exemplu, Franţa, lipsită de Alsacia şi Lorena, graniţa cu Germania fiind mai lungă, a înţeles că, după ce pierduse bariera naturală a Rinului, este necesar să realizeze fortificaţii pe toată lungimea frontierei. Acest lucru s-a impus mai mult pentru politicieni decât pentru militari. Exista concepţia că, la adăpostul acestor fortificaţii, se poate organiza o apărare impenetrabilă şi, în acest timp, se poate desfăşura o mo-

bilizare corespunzătoare pentru trecerea la o ofensivă decisivă şi nimicirea inamicului.

Era vremea fortificaţiilor. Cimentul artificial fusese descoperit în 1824 şi îmbunătăţit în 1844 de Isaac Johnson. În 1867, J. Monier inventează betonul armat. Pentru genişti, era o nouă eră, o nouă lume. Fortificaţiile din beton armat deveneau o armă redutabilă.

Oraşele au devenit, astfel, un fel de centre logistice, în timp ce, pentru apărarea lor, s-au construit centuri de forturi, unde erau amplasate tunuri, mitraliere şi garnizoane. Forturile din jurul Parisului şi din jurul Bucureştiului sunt edificatoare pentru înţelegerea filosofiei militare a acelor vremuri, a spiritului artei militare din preajma primului război mondial.

Zonele fortificate apar încă din 1878. În Franţa, spre exemplu, s-au constituit astfel de zone pe două linii. Prima linie cuprindea: zona fortificată Belfort- Epinal; lucrările Trouée de Charmes; zona fortificată Toul-Verdun. Cea de a doua linie includea: forturile din jurul localităţilor Dijon, Langres, Reims, Laon, La Fere, Maubege şi Lille.

Regiunea fortificată Verdun cuprindea, pe 210 km^2, 22 de forturi şi 40 de lucrări de apărare secundare.

În adâncime se aflau forturile Parisului.

Începând cu 1897, o dată cu apariţia obuzierelor grele germane, s-au perfecţionat şi mai mult lucrările de fortificaţii. Ele adăposteau nu numai depozitele şi forţa vie, ci şi mijloacele de luptă. Aproape toate piesele de artilerie se aflau în fortificaţii.

Aceste fortificaţii nu veneau pe un loc gol, nu erau simple acţiuni sau reacţii la dezvoltarea tehnicii. Ele veneau dintr-un spirit al epocii, erau efecte ale unor anumite orientări în arta militară.

Căderea oraşului Port-Arthur, în 1905, face să scadă oarecum importanţa care se acorda valorii fortificaţiilor. Noua formă de acţiune preconizată îndeosebi de Şcoala de Război din Franţa era ofensiva. De acum, fortificaţiile erau considerate utile doar ca acoperire iniţială a mobilizării (de unde şi noţiunea de acoperire a frontierelor), în mod special la frontiera cu Germania. Ca urmare, fortificaţiile de la Langres, Dijon, Reims şi Lille etc. au fost abandonate sau trecute în stand by. Mai târziu, în timpul războiului, cu un preţ imens, mentalitatea s-a schimbat din nou. A trebuit să vină experienţa formidabilă de la Verdun, pierderea fără luptă a localităţii Doumont dezarmată, lunga şi eroica apărare de la Vaux (practic, fără artilerie), enormele pierderi din timpul multiplelor asalturi pentru reluarea Doaumont-ului, pentru a se recunoaşte, discret, enorma eroare a abandonării forturilor înainte de război – scria generalul Petain în *La bataille de Verdun*, Edition Lorraines.

Era o mare prostie, în acel timp, să abandonezi un fort de zece metri de beton pentru a te instala, nu prea departe de acesta, într-o fragilă tranşee săpată în grabă în pământ… Dar acesta-i războiul. Cu atâtea eroisme adesea inutile, cu atâtea curiozităţi şi stupidităţi. Acestea sunt suişurile şi căderile oamenilor şi mentalităţilor, care se exprimă, uneori sintetic, alteori dramatic, în edificarea şi evoluţia artei militare.

Curios este că nemţii – care au fost, sunt şi, probabil, vor rămâne şi în continuare adepţi ai războiului de mişcare, ai războiului fulger – au înţeles mai bine decât francezii, mai bine decât mulţi alţii, importanţa fortificaţiilor.

Forturile şi-au avut rolul lor în război şi mai ales în pregătire, în filosofia războiului. Cu metri sau zeci de metri de beton armat, cu armament protejat de armături de baton, care trăgea prin ambrazuri sau indirect, un fort devenea, teoretic, inexpugnabil. Practic însă nu era aşa, pentru că, indiferent cât de bine ar fi fost pregătit un fort, era nevoie de alimente, de muniţii şi de apă pentru ca apărătorii să reziste lung timp. Dar, cum se ştie, în arta militară, uneori, se trece cu uşurinţă de la o extremă la alta. Între 1919 şi 1930, francezii au acordat o importanţă exagerată liniei fortificate Maginot, bazându-şi aproape întreaga concepţie de apărare pe această fortificaţie, care nu le-a fost de nici un folos în cel de al doilea război mondial, mai ales că ea nu a fost prelungită şi la frontiera cu Belgia din raţiuni economice şi, bineînţeles, politice.

Protecţia prin blindaj

Primul război mondial inaugurează o nouă epocă în desfăşurarea războaielor: epoca blindajelor, epoca „războiului de fier“. Apar, în această perioadă, vehiculele blindate. Ele sunt înarmate, în general, cu o mitralieră. Astfel de vehicule au fost propuse de unii constructori chiar înainte de conflict. Era norma, de vreme ce se începuse deja, de aproape un secol, trecerea la societatea de tip industrial. Aceste vehicule aveau masa de 2,5 la 3 tone, un blindaj de 6-8 mm, un motor de 30-40 HP şi roţi cu bandaj plin. Armata franceză, spre exemplu, a fost dotată cu maşina *Charon Mle1904* şi cu derivate ale acesteia. Această maşină putea să transporte două grinzi de oţel de 1,60 m pentru traversarea şanţurilor. După bătălia de pe Marna, în timpul cursei spre mare, au fost blindate uşor şi armate cu câte o mitralieră câteva vehicule civile care aveau motoare puternice. După stabilizarea frontului vestic, s-au folosit vehicule blindate austriece şi germane, de o parte, şi ruseşti şi franţuzeşti, de cealaltă parte, pe frontul rus. Au fost singurele acţiuni de pe frontul de Est unde s-au folosit astfel de mijloace. În ceea ce priveşte blindatele, ruşii nu erau mai prejos. De altfel, şenila a fost inventată, în

1909, de François Kégresse, şoferul ţarului. În acea epocă, sistemul a fost conceput pentru a circula în teren noroios, pe zăpadă şi în teren greu. Roţile din faţă erau mobile, iar şenilele se aflau în spate. Roţile din faţă, iarna, erau înlocuite prin patine-ski speciale. Denumirea acestui sistem a fost *care*, *tancuri* şi *panţere* (*chars, tancks, panzers*)

Winston Churchill, pe atunci Prim Lord al Amiralităţii Britanice, a crea Comisia Cuirasatelor Terestre. Dar experţii de la Royal Navy aveau în vedere vehicule uriaşe de 2000 de tone, înarmate cu tunuri şi mitraliere şi care să transporte un batalion de debarcare. Aceste vehicule trebuia să fie dotate cu mai multe motoare diesel navale care să acţioneze roţi uriaşe. Era, desigur, o fantezie, pentru că, în condiţiile în care blindajul acestora era de 3-5 cm doar în partea din f aţă, ele deveneau extrem de vulnerabile, mai ales pentru tunurile de câmp. Armata britanică a manifestat rezerve faţă de astfel de mijloace. La fel şi cea franceză. Un astfel de vehicul de luptă nu avea nici un viitor. Atunci comisia şi-a revăzut proiectele, de data aceasta completată şi cu ofiţeri din Forţele Terestre (coloneii Swinton şi Crompton şi locotenenjtul Wilson). S-a plecat de la tractorul şenilat american *Holt*. În acest timp, în Franţa, colonelul Estienne, părintele mecanizării, îl hărţuia pe generalul Joffre să achiziţioneze astfel de materiale. S-au comandat 400 de Schneider şi 400 de st. Chamond. În acest timp, britanicii produc Mark-1, în final ajungând la Mark V ameliorat.

Aceştia sunt precursorii. Ideea lor era simplă şi se baza pe aceea că, pentru ruperea fortificaţiilor de campanie, infanteristul avea nevoie de un sprijin de foc puternic şi continuu pe tot timpul înaintării sale. Deci tancul trebuia să fie deopotrivă un mijloc de sprijin, de distrugere şi de înfricoşare a inamicului, invulnerabil la armamentul infanteriei. Primele tancuri au avut probleme în ceea e priveşte concepţia, motorizarea şi acoperirea cu foc ace-lor 360 de grade. Echipajul era voluminos, cutia blindată trebuia să fie deci pe măsură.

Principalele caracteristici ale tancurilor din primul război mondial:

Denumire	Greut (t)	Supraf. frontală (m^2)	Supraf. laterală (m^2)	Bilndaj minim (mm)	Binldaj maxim (mm)	Putere motor (CV)	Armament în
Mark.V. (GB)	28,5	8,40	15,25	6	12	125	cazemată
Whippet	14,2	5,52	14,40	5	14	2 x 45	cazemată
Schneider(Fr)	14,6	4,75	10,60	7	11,5	55	cazemată
St-Chamond	23	4,90	14,40	6	14	90	cazemată
Renault F.T	7	2,50	5,65	6	20	35	turelă
A.7-V	32	5,70	20,25	10	25	2 x 100	cazemată

*Sursa: www.stratisc.org, **Histoire de la guerre à travers l'armement,** par Alain Bru - général de brigade (c.r.) Jean Baptiste Margeride,*

Începe confruntarea între artileria de câmp şi tancuri. Dacă tancurile atacau în formaţie rară, şansa putea fi de partea tunurilor de câmp. Dar dacă tancurile atacau erau numeroase şi atacau în formaţii masive, artilerie de câmp nu avea nici o şansă în faţa mobilităţii. Tancul *F.T. Renault* avea o turelă tot-azimut. Din acest punct de vedere, se apreciază că el este singurul şi adevăratul moştenitor al tancului actual. Desigur, o istorie a drumului lung (şi, totuşi, atât de scurt, în timp!), dar extrem de dificil de la *F.T.Renault* la *Leclerc*, la *T 81*, la *M1 A2 Abrams* sau la *Leopard II*, ar fi interesantă. S-ar desprinde concluzii semnificative, poate, şi în ceea ce priveşte rolul blindatelor în procesul de trecerii de la *războiul de fier* la *războiul informaţiei*, în războiul viitorului. Numărul tancurilor F.T.Renault a fost de două ori mai mare decât toate celelalte la un loc. După război, firma Renault a primit numeroase comenzi de astfel de tancuri, atât din partea americanilor şi a britanicilor, cât şi din partea italienilor şi ruşilor. Acest tanc avea o turelă mică, în care încăpea doar comandantul de tanc. Acesta trebuie să fie, în acelaşi timp, şi comandant de pluton, de companie sau chiar de regiment, şi încercător şi observator, ceea ce era prea mult.

Prima bătălie între tancuri a avut loc la 24 aprilie 1918, lângă localitatea Villers-Bretonneux. Trei tancuri *Mk V* s-au izbit de un A7 V. Acesta din urmă avea un tun de 57 mm cu care a distrus două din cele trei tancuri de tip „femelă“, înarmate numai cu mitraliere. Apoi a fost şi el scos din luptă de tunul de 57 de pe cel de al treilea Mk V „bărbătesc“. Acest lucru nu a impresionat atunci statele majore. Abia după doisprezece ani s-a pus probleme realizării unui material de artilerie cu tragere rapidă care să fie montat pe astfel de mijloace.

Forma înclinată (rotunjită) a blindajelor a for relansată abia în 1941 cu surprinzătorul tanc *T 34* şi apoi cu *Panther*.

Protecţia navală

Primul război mondial este şi un război al navelor blindate. Probleme protecţiei navale se pune în aceeaşi măsură ca şi pentru Forţele Terestre. Blindarea navelor punea, ca peste tot, probleme deosebite. De aceea, la acest capitol al protecţiei navale se au în vedere numai navele de tonaj mic.

Blindajul navelor se referă, pe de o parte, la blindarea cocii şi, pe de altă parte, la realizarea unor turele blindate pentru armamentul de artilerie.

În 1879 blindajul atingea 55 cm, iar în 1890, avea, la cuirasatele britanice, 61 cm şi era considerat inexpugnabil. Aceste blindaj proteja doar maşina, ceea ce era cu totul insuficient.

La 10 martie 1914 a intrat în serviciu cuirasatul Iron Duke, care avea următorul blindaj: centura laterală – 203-205 mm; extremitățile – 63-152 mm; puntea superioară; 32-51 mm; puntea mijlocie – 38 mm; puntea inferioară – 25-63 mm; turelele – 102-179 mm; barbetele – 178-254 mm; cazematele laterale – 51-152 mm.

Deplasamentul acestei nave era de 26.230 tone (încărcată – 30.870 tone), iar ca armament avea 10 tunuri de 242 mm în cinci turele, 12 piese de 162 mm în cazemate laterale, 4 piese de 76 mm şi 4 piese de 47 mm în barbete. Se adaugă, la acest armament foarte puternic 4 tuburi lans-torpile de 533 mm.

Tot în vederea creşterii măsurilor de protecție , opera vie de la aceste nave a fost compartimentată, astfel încât în timpul luptelor acestea să fie închise cu porți speciale prin care să se reducă eficiența torpilelor inamice. Totuşi, protecția împotriva torpilelor nu a fost soluționată suficient. De fapt, prin aceste măsuri, s-au redus doar efectele (dar de o manieră nesemnificativă). În timpul primului război mondial s-a ajuns până acolo încât părțile importante ale valului să fie protejate de plase de fire de oțel amplasate la o distanță de 3-4 metri de cocă şi care coborau până la chilă. Aceste plase nu puteau proteja sistemul de guvernare şi propulsia (elicea). În plus, aceste plase încurcau manevra, de aceea, erau folosite numai în situații speciale.

Existau şi alte probleme care aveau nevoie de soluții specifice. Spre exemplu, alimentarea turelelor cu proiectile de calibru mare nu se putea face manual. În acest scop, s-au creat un fel de poduri rulante care transportau muniția din magazii, sisteme mecanice de cuplare şi de încărcare etc. Dar o astfel de problemă n-a fost niciodată rezolvată pe deplin. Vasul *Hood*, intrat în serviciu în 1920, a explodat la 24 mai 1941 datorită unui obuz din cea de a cincia salvă a lui *Bismar*k care perforase o turelă. De asemenea, unul din cuirasatele americane de după 1945, păstrate de U.S.Navy, a explodat tot datorită unui incident petrecut într-o turelă. Deflagrația a produsa 117 morți.

După 1905, au fost realizate crucişătoare de bătălie, vase de război foarte mari, purtătoare de artilerie, dar cu un blindaj mai slab decât cel al cuirasatelor, ceea ce îi permite o viteză superioară. Se aştepta de la acesta posibilitatea de a ajunge şi distruge orice crucişător existent pe vremea aceea. În bătălia de la Falkland din 8 decembrie 1914, unde escadra de crucişătoare *von Spee* a fost practic nimicită, se aştepta ca un astfel de crucişător să țină locul unui cuirasat în linia de luptă, datorită puterii de foc şi compartimentării foarte bine elaborate.

Dar marea bătălie navală din primul război mondial de la Jutland din 31 mai 1916 a arătat că astfel de crucişătoare de bătălie angajate nu erau în măsură să îndeplinească această misiuni din cauza protecției insuficiente şi

lipsei unei capacități manevriere pe măsură. S-a pierdut astfel *Queen Mary*, Neobositul, Invincibilul…

Sigurul portavion care a participat la primul război mondial a fost britanicul H.M.S. Furious. Acesta a devenit operațional abia în toamna anului 1917. A fost apoi modificat şi sa-a operaționalizat din nou în iunie 1918. El era destinat, potrivit concepției Royal Navy, pentru două tipuri de misiuni: cercetare şi detecție de submarine. Numai cea de a doua a fost îndeplinită. La aceasta se adaugă distrugerea a două dirijabile Zeppelin prin raiduri efectuate asupra bazei lor de la Tondern la 17 iulie 1918.

Clasa Furious, compusă din 3 vase a căror construcție a început în 1915, constituia ultima evoluție a conceptului amiralului Fischer: a amplasa, pe un vapor, cel mai puternic tun pe care structura acestui vas îl poate suporta. Astfel, pe un minicrucişător de bătălie de 19.000 de tone, care poate dezvolta o viteză de 30 de noduri, a fost amplasată o piesă de 381 mm (ulterior, chiar una de 457 mm) în două turele simple.

În final, două dintre aceste super-crucişătoare uşoare n-au mai fost construite. Portavionul Furious a primit mai întâi o pistă de zbor şi un hangar pe plaja dinainte (în locul unei turele de 457), apoi o alta, de apuntare, pe plaja dinapoi, în locul celeilalte turele. Din cauza pasarelei axiale (comenzii) transferul avioanelor din spate în față era dificil.

Acest prim port-avion militar era protejat de un minicrucişător de bătălie şi, bineînțeles, de blindaj. Blindajul lateral avea 76 mm pe centură şi 51 mm la extremități. Puntea superioară avea 25 mm, cea mijlocie, 15,5 mm şi cea inferioară 25,8 mm.

Totuşi, acest portavion este unul din puținele port-avioane care au existat în 1939 şi care au supraviețuit celui de al doilea război mondial.

Logistica

Efectivele din spațiile de confruntare au depăşit cu mult pe cele din perioada Revoluției şi Imperiului francez şi pe cele din timpul Războiului de Secesiune. Nordul a aliniat 1.200.000 de oameni, începând din 1863, iar Sudul a ajuns la 700.000. Primul război mondial, numai Franța a angajat 3.800.000 de oameni. Efectivul total al forțelor angajate s-a ridicat la 59.000.000 de oameni.

Cresc cerințele de transportare a muniției, mai ales o dată cu folosirea armamentului cu tragere rapidă şi apariția unor piese de calibru mare (tunul de 500 mm). Obuzul francez de 520 mm din 1917 cântărea 1,4 tone! Începând cu 1915-1916 se pune acut şi problema alimentării cu carburant a vehiculelor şi avioanelor. Câmpul de luptă deja se motorizase.

Datorită angajării unor mase mari de oameni, pe teatre de operații complexe, conflictele puteau dura ani. De unde rezultă că războiul nu se mai putea duce doar cu ceea ce exista în stocurile de pace, iar stocurile de război constituite dinainte se epuizează rapid. De aceea, armata combatantă trebuia dublată de o forță productivă, cu efective mai mari decât cele angajate în bătălie. Această forță va fi compusă nu numai din bărbați valizi de muncă (de regulă, aceştia sunt mobilizați pentru front, foarte puțini dintre ei – şi numai cei care sunt specialişti şi nu pot fi înlocuiți – rămânând în întreprinderi), ci şi de femei şi bărbați care nu mai puteau fi mobilizați pentru unitățile luptătoare.

Logistica, în primul război mondial, avea două funcții distincte: producția materialului de război, în general, generarea resursei materiale şi tehnice, şi, respectiv, transportul acestor materiale pe front, în sistemul de producție, adică acolo unde era nevoie de ele.

Aici au intervenit, pe de o parte blocada maritimă, care a influențat şi Confederația în 1862, şi Germania în 1916-1918. Nu numai Germania, desigur. Se ştie foarte bine că, spre exemplu, armamentul trimis din Vest României, în 1916-1917, a trebuit să facă un ocol pe la Vladivostok pentru a nu ajunge niciodată pe frontul românesc. S-a ajuns astfel încât în iarna anului 1916, pe frontul din Carpați, doi soldați să lupte cu o puşcă…

În războiul de durată, logistica devine o problemă vitală, mai ales în ceea ce priveşte producția şi transporturile.

Franța şi Germania, cel puțin, se pregătiseră temeinic pentru acest război. Contaseră pentru un conflict armat de câteva săptămâni sau pentru câteva luni, în cel mai rău caz. Se spera că războiul se va termina înainte de Crăciun. Fabricarea muniției, spre exemplu, a fost astfel concepută. Un tun de 75 cu tragere rapidă consumă 20 de lovituri pe minut, de unde rezultă că un astfel de tun trage într-o oră 1200 de proiectile, iar o singură baterie consumă 7.200. Începând cu primăvara anului 1915, producția de obuze a fost mărită de 8 ori şi de 30 de ori în 1918. Aici trebuie adăugate şi celelalte calibre: 105, 129, 155 şi până la uriaşul 520, al cărui obuz cântărea 1,4 tone, deci cât 200 de obuze de 75 mm…

La această producție se adăuga cea de piese de artilerie şi armament de infanterie pentru milioane de oameni, sârmă ghimpată pentru mii de kilometri, măşti împotriva gazelor, echipament etc.

Toate acestea țin *de strategia mijloacelor*. Această strategie, denumită şi *strategie genetică* pentru că este efectiv o strategie de generare a resurselor materiale necesare războiului şi care se pune în acțiune, de regulă, pe timp de pace, între două războaie, a trebuit să fie continuată, de o manieră intensivă, şi pe timpul războiului, ceea ce constituia o noutate. Desigur,. Ea

va fi aplicată şi în cel de al doilea război mondial, dar, de data aceea, exista deja un precedent… Din acest motiv, francezii au creat un Secretariat de stat pentru muniţii. Aceasta este, ca să spunem aşa, dimensiunea strategică a logisticii în primul război mondial. Dimensiunea tactică se referă la asigurarea fiecărei unităţi cu tot ce îi este necesar, în timp util şi la locul potrivit. Înainte de a se lansa ofensiva asupra Verdunului, comandamentul german a stocat, în proximitatea bateriilor, 250.000 de tone de obuze. Aceasta înseamnă sute de trenuri. Se adaugă enorma cantitate de materiale pentru construirea adăposturilor şi amplasamentelor artileriei, depozitele de muniţie pentru infanterie… Istoricii mai discută încă şi azi cui ar trebui să îi acorde meritul succesului. Lui Joffre, pentru sângele lui rece, aproape supraomenesc sau lui Gallieni şi intuiţiei sale?

Superioritatea artileriei germane a făcut extrem de dificilă oprirea, săptămâni întregi, a ofensivei aripii drepte germane. Orice încercare franceză şi britanică era pur şi simplu zdrobită de ploaia de proiectile. Între 6 şi 12 septembrie, germanii au realizat o superioritate netă în artilerie, în special în zona de acţiune a Armatei lui von Kluck, iar acest lucru s-a simţit pe câmpul de luptă. Contraofensiva aproape a reuşit. Dar tragerile foarte rapide ale artileriei grele germane au consumat rapid cantitatea de muniţii şi, din acest moment, armatele franco-britanice şi cele germane s-au găsit la paritate. Moralul i-a ajutat pe francezi şi pe britanici să reziste acelui infern, iar germanii să nu-şi realizeze obiectivele. Preţul a fost foarte mare. De la 3 august până 12 septembrie 1914, pierderile franceze se ridicau la 330.000 de oameni, morţi, dispăruţi, răniţi şi prizonieri. Aliaţii au organizat o blocadă foarte eficace. În revanşe, între 1914 şi 1918 şi mai ales în anul 1917, s-au petrecut multe lucruri importante şi pe mare. Are loc o primă Bătălie a Atlanticului, aproape uitată din cauze impactului pe care l-au avut, ulterior, cele din anii 1939-1945. La 1 februarie 197, nemţii au decis declanşare unui război cu submarinele fără nici o restricţie. La 1 august 1914, tonajele de marfă ale naţiunilor care trebuiau să ajungă în tabăra Aliaţilor era de 18.959.000 de tone, cu preponderenţă britanică. Germania a intrat în război cu 36 submersibile. Ea va pune în şantier un total de 397, dintre care 22 n-au fost terminate până la încheierea armistiţiului.

Nemţii au pierdut 199 de submarine, dar în permanenţă s-au aflat în acţiuni între 60 şi 90, începând cu finele anului 1916. Pierderile înregistrate de aliaţi au fost următoarele: ianuarie – 435.000 tone; februarie – 770.000 tone; martie – 800.000 tone; aprilie – 1.175.000 tone; mai – 780.000 tone; iunie – 870.000 tone; iulie – 810.000 tone; august – 785.000 tone; septembrie – 605.000 tone; octombrie – 670.000 tone; noiembrie – 565.000 tone; decembrie – 745.00 tone. În total, pierderile Aliaţilor au fost de 9.010.000 tone,

mai mult decât în 1942, când pierderile Aliaţilor, în Mediterana, Atlantic şi Pacific, au fost de 8.245.000 de tone.

Primul război mondial marchează trecerea de la tracţiunea hipo la cea mecanică. În scurt timp, numărul automobilelor a ajuns de ordinul zecilor, apoi de cel al miilor şi, în timpul războiului, de ordinul sutelor de mii. Acestea au ridicat probleme logistice cu totul deosebite.

La fel s-au petrecut lucrurile şi în ceea ce priveşte avioanele.

Asistenţa medicală

Primul război mondial prezintă o asistenţă medicală organizată, cu tot ce-i era necesar pentru a face faţă, atât cât era posibil, situaţiilor extrem de grele din timpul luptelor, precum şi celor create ca urmare a impactului social grav şi imediat, a vastităţii teatrelor de operaţii, duratei mari a războiului şi condiţiilor precare în care se acţiona. Către sfârşitul perioadei, se practică pe scară largă vaccinul pentru prevenirea unor epidemii (spre exemplu, febra tifoidă) care, în trecut, produseseră adevărate dezastre umane. Primul război mondiale fusese precedat de Războiul de Secesiune, unde, în rezolvarea unor probleme complexe medico-chirurgicale, se pornise de la zero. În Nord. Au fost recrutaţi medici contra unor solde atractive, în timp ce în Sud ei au fost mobilizaţi, şi numeroase asistente calificate.

Iată care era situaţia pierderilor în acest război în raport cu populaţia:

Situaţia populaţiei	**Nord**	**Sud**	**Total**
Populaţie albă în 1861	21 110 000	5 735 000	26 845 000
Populaţie neagră în 1861	850 000	3 500 000	4 350 000
Total	21 960 000	9 235 000	31 195 000
Totalul celor chemaţi sub arme	3 321 000	1 449 000	4 770 000
Ucişi în luptă	365 000	316 000	681 000
Morţi de maladii şi privaţiuni şi prizonieri	170 000	190 000	360 000
Mari mutilaţi şi invalizi pe viaţă	284 000	201 000	485 000
TOTAL PIEDERI (ucişi, invalizi pe viaţă)	819 000	707 000	1 526 000
Pierderi în raport cu numărul încorporaţilor	27%	49%	

În conflictul dintre austrieci şi prusaci din 1866 a avut loc o singură bătălie importantă decisivă, cea de la Sadowa nu se cunoaşte numărul exact al pierderilor, iar în războiul franco-prusac din 1870-1871 acestea au fost următoarele: morţi – 138.871 francezi şi 46.589 prusaci şi aliaţi ai acestora; bolnavi sau răniţi vindecaţi – 458.000 francezi şi 128.000 prusaci şi aliaţi aia acestora.

Aceasta arată că Prusia avea o asistenţă medicală mai bine organizată decât cea din Franţa, iar în armata prusacă domnea ordinea şi disciplina.

Lecția războiului din 1871 a fost foarte dură pentru Franța. De aceea, ea şi-a organizat un Serviciu de Sănătate foarte eficace, având, din timp de pace, în preajma primului război mondial, 1.600 de medici şi 7.500 de infirmieri calificați.

S-au constituit, în timpul războiului, spitale de linie şi spitale din adâncime în hoteluri, în stațiuni balneare şi în alte construcții importante. Primul război mondial – fiind un război de masă – a necesitat o asistență medicală de urgență masivă şi un angajament cu totul special atât a personalului calificat, cât şi a unui numeros voluntariat, format în general din personal feminin. Pe toate fronturile a avut loc o astfel de angajare a serviciilor medicale. Este adevărat, în urma acestei încleştări dramatice, medicina (şi îndeosebi cea de urgență) a câştigat foarte mult. Dar cu ce preț!

În acest timp, vaccinurile au redus din dezastrul epidemiilor mai mult sau mai puțin specifice vremurilor de război sau situațiilor de criză (febra tifoidă, tifosul exantematic, tetanosul etc.). Tot în această perioadă, a existat, mai ales pe frontul de est, şi un debut al epidemiei de meningită cerebrospinală care, pe atunci, era totdeauna mortală.

Gripa spaniolă a făcut, din aprilie până în noiembrie 1918, peste 20.000.000 de victime, adică de peste două ori mai multe decât întregul război (în jur de 9.000.000 de morți).

Germania şi-a reorganizat şi ea serviciile medicale după experiența războiului din 1870-1871. În primul război mondial, a întâmpinat însă dificultăți deosebit de mari pe Frontul de Est, din cauza suprafeței foarte mare şi rețelei restrânse de cale ferată şi diferenței de ecartament.

Începând cu primăvara anului 1917, blocada a agravat situația (lipsa pansamentelor din bumbac, subalimentație etc.). Menținerea blocadei după armistițiu a dus, după rapoartele medicilor germani, la 150.000 de decese.

Pentru armata britanică, n-au existat, din punct de vedere al asistenței medicale, decât probleme minore, în schimb, armata rusă a întâmpinat greutăți imense. De aceea şi pierderile au fost mult mai ridicate decât cele din tabăra adversă.

Pierderile principalilor beligeranți (în morți) din timpul primului război mondial au fost următoarele:

- Germania: 1.810.000;
- Rusia: în jur de 2.000.000 (1.700.000, după unii autori);
- Franța: 1.390.000;
- Austria: 1.200.000;
- Marea Britanie: 950.000;
- Italia: 560.000;

- Serbia şi Muntenegru: 360.000;
- Turcia: 350.000;
- România: 250.000;
- Statele Unite ale Americii: 110.000;
- Belgia: 60.000;
- Grecia, Bulgaria, Japonia, Portugalia etc.: 300.000.

Totalul pierderilor este se 9.000.000, dintre care 2/3 aparţin Aliaţilor.

Alain Bru prezintă şi o statistică interesantă privind categoriile de răniţi din armata franceză: membre inferioare: 38%; membre superioare: 34%; faţă şi gât: 15%; torace: 7%; craniu: 3%; abdomen: 3%. Este vorba de rănile îngrijite, nu de cele care au provocat moartea şi pe care nimeni nu le-a luat în evidenţă.

În timpul războiului, epidemii precum gripa spaniolă au făcut dezastru în Europa. Fiecare al 26-lea francez şi fiecare al 33-lea neamţ au murit din cauza acesteia. La sfârşitul războiului, mortalitatea infantilă era de 150 la mie. Războiul a dezvoltat totuşi medicina de urgenţă şi îndeosebi chirurgia, transfuziile, îngrijirea rănilor şi lupta împotriva epidemiilor.

5.7. Manevra

Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea este caracterizat prin modificări substanţiale în domeniul militar. Chiar dacă esenţa războiului nu se schimbă, teoria, doctrina şi practica strategică sunt influenţate profund de caracterul de masă al războiului, de societatea de tip industrial, de mecanismele complexe de declanşare a confruntărilor militare şi de implicaţiile acestora.

Constituirea şi pregătirea forţelor armate, dotarea lor cu armamente şi mijloace de transport, sistemul de mobilizare a forţelor şi mijloacelor, precum şi modul de poziţionare, de angajare şi de acţiune aduc în prim plan un nou tip de război a cărui linie de forţă constă în calitatea manevrei strategice. Acest aspect – cel mai important într-un război – are în vedere nu doar efectuarea unor mişcări de forţe în vederea unei lovituri prin surprindere, ci şi rapiditatea cu care se poziţionează aceste forţe, mobilitatea, puterea de foc şi, înainte de toate, efectul. Acest efect se poate obţine atât prin foc, prin atac, prin confruntarea propriu-zisă, cât şi printr-un sistem complex de descurajare, mai exact, printr-o construcţie a acţiunii în aşa fel încât inamicul să înţeleagă că o eventuală angajare a forţelor proprii i-ar aduce mai multe pierderi decât acceptarea situaţiei create şi cedarea voinţei adversarului.

Aceasta ține de strategia indirectă şi reprezintă, de fapt, o întoarcere la arta militară a Antichității timpurii şi a Evului Mediu târziu.

Toate celelalte mijloace – de comunicații, de transport, de comandă şi control – se supun unei astfel de strategii. Ea nu este singura, pentru că, potrivit teoriei vremii, confruntarea din spațiul de luptă, din teatrul operațional se duce în principal prin lovitura frontală, în care contează masa de manevră, puterea de foc, viteza de pătrundere şi capacitatea de a dezvolta ofensiva în adâncime. Pentru cel care se apără o foarte mare importanță o au fortificațiile, sistemul de baraje şi obstacole, sistemul de foc, contraatacurile şi contraloviturile.

Arma cu repetiție manuală şi mitraliera, puterea de foc a artileriei şi fortificațiile de campanie au impus, în primele decenii ale secolului al XX-lea şi îndeosebi în primul război mondial, o anumită conduită a infanteriei în luptă. Din păcate, infanteria nu a acționat de la început în limitele cerute de sistemul de foc, de noile mijloace – în special de artileria de câmp şi armamentul cu tragere rapidă –, ceea ce a dus la foarte multe pierderi şi, în cele din urmă, la stabilizarea fronturilor.

Acest lucru s-a repetat cumva, pe unele fronturi, şi în cel de al doilea război mondial. Avem în vedere trecerea Prutului de către armata română, luptele din capul de pod de la Țiganca, atacul vânătorilor de munte în Caucaz, bătălia Stalingradului etc. Numai că, în cel de al doilea război mondial s-a impus cuplul tanc-avion şi acțiunile bazate pe pumnul de fier date de aceste mijloace.

Primul război mondial se caracterizează printr-o psihologie inflamantă, printr-o impetuozitate aproape mistică a angajării. Francezii atacau la baionetă la 400 de metri, la fel şi românii. Se traversau în salturi barajele de artilerie, se ataca frontal, cu toată forța de care dispuneau unitățile. În aceste condiții, aproape că nici nu poate fi vorba de tactică sau de strategie.

În pofida studiilor teoretice, a şcolii franceze şi a celei germane, a experienței ruseşti din vremea unor mari generali, războiul se prezenta ca o uriaşă „ciomăgeală“ prin foc, ca o încăierare fără limite şi fără rezerve.

Nemții erau superiori în artilerie grea şi mitraliere, iar acest lucru, cel puțin în prima parte a războiului, s-a făcut serios simțit. Forțele germane erau precedate de subunități de recunoaştere, iar focul lor era strict coordonat cu acțiunile infanteriei. O dată stabilit contactul cu inamicul, artileria germană începea să bombardeze masiv pozițiile inamice. Consumurile de muniții şi alte materiale erau foarte mari şi, de aceea, angajarea forțelor pe mai multe fronturi au dus la prelungirea nebănuită a războiului.

Aproape acelaşi lucru s-a întâmplat şi în cel de al doilea război mondial. Numai că, de data aceasta, războiul poziţional a cedat locul războiului de mişcare.

Din octombrie 1914, frontul s-a stabilizat pe o durată de 41 de luni. Această perioadă se caracterizează prin superputerea focului. În acest timp (dar pentru foarte scurtă perioadă în istorie) puterea focului a fost mai mare decât cea a şocului. O mitralieră putea ţine în loc un pluton şi chiar o companie. Frontul devenise un zid de foc.

Aceasta, pentru simplul motiv că tancul nu fusese încă inventat. Infanteriştii atacau ca în perioada romană: pe jos şi fără nici un fel de protecţie (în afara unei căşti fragile, greoaie şi incomode). Chiar dacă infanteriştii reuşeau să străpungă linia frontului, ei nu puteau înainta mai mult de 30 km într-o zi.

Primul război mondial estre războiul celor 400 de metri între tranşee. În acest spaţiu al nimănui se aflau însă numeroase obstacole /reţele de sârmă ghimpată pe mai multe rânduri de pari, arici, capre şi tot felul de alte obstacole pe care artileria nu le putea rupe, ci doar învălmăşi şi completa cu pâlnii de obuze uneori de netrecut. Cei 400 de metri deveneau un infern, dar soldatul era nevoit să-i străbată cu sau fără protecţia artileriei proprii. Despre ce tactică mai putea fi oare vorba într-o astfel de încleştare? În afara prezenţei focului care ucide la distanţă, ce altă deosebire mai era între războiul începutului secolului al XX-lea şi încleştarea de la Maraton?

Germania s-a angajat mai târziu în folosirea tancurilor. De aceea, în finalul primului război mondial, ea a fost nevoită să joace o ultimă carte privind tactica infanteriei, după ce, la începutul războiului, datorită incontestabilei sale superiorităţi în artilerie (îndeosebi în artilerie de calibru mare), pusese pe rol o tactică deosebită privind folosirea acestei arme.

De altfel, tratatul de Brest-Litovsk prin care Rusia a ieşit din război, datorită problemelor sale interne grave, a permis transferul pe frontul de vest a mai mult de 800.000 de oameni. Aceştia urmau să fie introduşi în luptă înainte de a sosi în teatru forţele americane.

Începutul anului 1918 era din nou o perioadă favorabilă Germaniei în ceea ce priveşte efectivele. Trupele aduse din Est aveau o valoare morală discutabilă. De aceea, ele erau folosite în eşalonul doi.

Tactica bombardamentului prealabil masiv urmat de atacul cu mase mari umane a eşuat mereu şi, de aceea, trebuie găsită o nouă tactică, adaptată mai bine la condiţiile concrete ale luptei. Această nouă tactica avea trei caracteristici importante:

1. Acțiunile se desfăşurau în secret, deci deplasările şi realizarea dispozitivelor se făceau numai pe timp de noapte. Artileria nu făcea decât vreo câteva reglaje prealabile, iar aviația era dispersată. Pentru atacul din 21 martie 1918 s-au deplasat 50 de divizii cu artileria corespunzătoare şi o sută de escadrile fără să atragă atenția asupra viitoarei zone de atac. Atacul a fost declanşat prin surprindere, cu o foarte scurtă pregătire de foc

2. Dispersarea şi inițiativa concretizate prin precedarea atacului de grupe de militari selecționați, zise *stosstruppen* (trupe de şoc), care, exploatând surpriza şi violența focului de artilerie atacau prin surprindere, în grupuri mici, foarte bine înarmate, inclusiv cu pistoale mitralieră. Aceste trupe foloseau procedeul acțiunilor prin infiltrare şi nu atacul frontal, ceea ce era realmente o surpriză, pentru că, timp de trei ani, nu se practicase decât atacul frontal.

Înapoia acestor elemente de şoc acționau alte forțe, clasice, stabilite dinainte pentru astfel de misiuni.

Această tactică le-a adus nemților, începând cu martie 1918, unele succese.

Pe Frontul de Vest, manevra strategică se reducea la realizarea grupărilor de forțe, a concentrărilor de artilerie, la fortificații şi la atacul frontal.

Pe frontul românesc, manevra strategică includea, între altele, transportarea, pe calea ferată şi pe jos, a unor mari unități de pe frontul Carpaților pe cel al Dunării sau în Dobrogea şi invers. Într-o astfel de împrejurare a luat loc manevra de la Flămânda.

Pe frontul din Transilvania, Armata Română se afla în plină ofensivă, realizând pătrunderi între 40 şi 120 km. Este adevărat, aceste pătrunderi erau pe direcții, discontinui, iar grupările de forțe nu aveau puternice legături de cooperare ş, dacă nu se luat temeinice măsuri de asigurare a flancurilor sau de atingere a unui aliniament favorabil, puteau fi contraatacate şi separate unele de altele, mai ales că Armata 9 Germană era în marş spre frontul din Transilvania, pentru a trece la ofensivă.

Situația se complicase însă şi pe frontul românesc de sud, de la Dunări şi din Dobrogea. Forțele române pierduseră Turtucaia, iar Armata 3 Bulgară se afla în ofensivă în Dobrogea, Corpul 3 Rus neintrând încă în dispozitiv.

În aceste condiții, comandamentul român a hotărât să oprească ofensiva pe frontul din Transilvania (exact aşa cum a dorit Armata 9 Germană) şi să treacă la ofensivă pe frontul din sud, folosind în acest scop, o manevră complexă, care să oblige Armata 3 Bulgară să lupte pe două fronturi.

La 2 septembrie 1916, Marele Cartier General Român, la conferința de la Periş, şi-a însuşit propunerea generalului Aversecu şi l-a numit pe

acesta comandant al Armatei 3 care trebuie să constituie forța principală în cadrul operației (manevrei) de la Flâmânda.

Comandamentul român a constituit, pentru a rezolva situația de pe frontul Dunării, Grupul de Armate de Sud constituit din Armata 3 Română şi Armata de Dobrogea. Comandantul acestui grup de armate a fost numit Generalul Averescu. Misiunea acestui grup era să treacă la ofensivă împotriva grupării inamice din Dobrogea pentru a o nimici.

În acest scop, Armata 3 (Diviziile 10, 16, 18, 21 şi 22 Infanterie şi 1 Cavalerie) trebuie să treacă Dunărea în sectorul Flămândă (25 km N-E Giurgiu), la aproximativ 140 km înapoia frontului Dobrogea, şi să atace din spate Armate 3 Bulgară, concomitent cu un atac desfăşurat de Armat de Dobrogea pe stânga, adică pe la flancul drept al Armatei 3 Bulgare. În aceste condiții, s-ar fi realizat încercuirea Armatei 3 Bulgare şi s-ar fi rezolvat problema frontului de sud.

Diviziile 10 şi 21 urmau să treacă, pe ambarcațiuni, la sud de Dunăre, realizând un cap de pod, să se construiască podul (celelalte divizii trecând pe pod). Diviziile 10, 21 şi 22 Infanterie şi Divizia 1 Cavaleria, în eşalonul întâi, urmau să atace pe direcția Flămânda Akadâlnar, acoperite de Divizia 18 Infanterie care ataca de-a lungul Dunării. În acest timp, Divizia 16 Infanterie trebuia să ia oraşul Rusciuk, iar Divizia 9 Infanterie să fie adusă din Dobrogea, în eşalonul doi. Cele două grupări de forțe (Armata 3 şi Armata de Dobrogea) urmau să realizeze joncțiunea pe aliniamentul Silistra, Kurbunar, Bazargic.

Operația s-a declanşat în dimineața zilei de 18 sepembrie ora 03.00 şi a surprins total inamicul. Divizia 10 Infanterie a început forțarea Dunării în dreptul localității Flămânda pe ambarcațiuni şi a realizat capul de pod. Construcția podului de pontoane a început la orele 05.00 şi s-a încheiat la orele 19.00. Inamicul a bombardat cu aviația şi artilerie pontonierii români şi forțele din capul de pod. Operația se derula însă conform planului. Din păcate, această operație a fost pur şi simplu oprită la 19 septembrie, pentru că s-a înrăutățit vremea. Furtuna de pe Dunăre a rupt podul de pontoane, ploile au desfundat drumurile şi au făcut un calvar manevra artileriei şi, în plus, pe frontul din Transilvania, Armata 9 Germană a trecut la ofensivă.

Abandonarea operații, după ce două divizii trecuseră deja Dunărea, a fost o greşeală. Dacă o astfel de operație era continuată, ea ar fi dus, fără îndoială la scoaterea din luptă a Armatei 3 Bulgare şi la rezolvarea, cel puțin temporară, a situației de pe frontul de sud, înlesnind acțiunile aliaților la Salonic. Şi atunci, probabil, ar fi devenit problematică şi ofensiva Armatei 9 Germane. Dar vrând-nevrând, comandamentul român a făcut jocul acestei armate.

Pentru arma militară, manevra de la Flămânda, mai ales în primul război mondial, cramponat în fortificaţii şi în tranşee, a reprezentat o soluţie ingenioasă , care ar putut duce la răsturnarea situaţiei strategice de pe frontul românesc.

În acelaşi spectru se înscrie şi ofensiva Armatei 2 Române de la Mărăşti din 11-17 iulie 1917. Ea s-a declanşat într-o fâşie de 35 km, având un sector de rupere de 13 km. S-a pătruns 20 de km în 7 zile. Din păcate, şi această operaţie a fost oprită când era în plină desfăşurare.

Forţa mecanizată

Principalii teoreticieni (şi practicieni) ai forţei mecanizate din această perioadă au fost britanicii John Frederick Charles Fuller şi Lieddell Hart, austriacul von Eimannsberger, francezii Etienne şi de Gaule şi germanul Guderian. Într-un fel, toţi provin din spiritul tehnic al începutului de secol – el însuşi rezultat al procesului de construirea societăţii de tip industrial –, care trebuia să se transfere şi în filosofia acţiunilor militare, a războiului. Influenţa factorului economic asupra celui militar se exercită, de data aceasta, mulat mai puternic şi mai direct decât în trecut. La urma urmei, o sigură judecată asertorică este suficientă pentru a ilustra acest adevăr: *tancul provine din tractor, nu tractorul din tanc*.

John Frederick Charles Fuller (1878-1966), unul dintre împătimiţii susţinători ai blidatelor în luptă, a participat la Războiul Burilor. În 1916, el devine Chef General Stafii Officer al Corpului de tancuri, structură nou înfiinţată, fără să se ştie prea multe, la acea vreme, despre potenţialul ei. El a organizat, în 1917, la Cambrai (Franţa), un atac-surpriză care se consideră a fi prima angajare a blindatelor.

Fuller este unul dintre primii partizani ai forţei mecanizate. În 1936, a fost invitat de Hitler să asiste la manevrele armatei germane în care, evident, se foloseau masiv tancuri. Având în vedere că, în cele din urmă, Fuller devine membru al partidului fascist din Anglia, este posibil ca Hitler să fi beneficiat de o consultanţă substanţială din partea acestuia, care era unul dintre marii specialişti, în ceea ce priveşte folosirea blindatelor în războiul de mişcare.

Forţa mecanizată reconstruieşte, pe baze noi, filosofia războiului de mişcare, a mobilităţii. Este unul dintre momentele de răscruce în ceea ce priveşte schimbarea fizionomiei câmpului de luptă, începută în primul război mondial şi ajunsă la apogeu în cel de al doilea.

Fuller scrie numeroase lucrări. Semnificativă în domeniul forței mecanizate este opinia sa în legătură cu influența pe care o exercită tancurile asupra tacticii şi strategiei.

El face observația pertinentă că tactica, sau arta mişcării oamenilor înarmați pe câmpul de bătaie, se schimbă în funcție de armamentul din înzestrare şi de mijloacele de transport folosite. Orice armă nouă sau perfecționată, orice metodă nouă sau îmbunătățită de mişcare modifică în mod corespunzător arta războiului. El susține că introducerea tancului revoluționează complet această artă, deoarece:

- creşte mobilitatea, tancul asigurând substituirea forței musculare cu cea mecanică;
- sporeşte securitatea, folosind blindajul pentru pararea efectului gloanțelor;
- sporeşte puterea ofensivă, multiplică puterea distructivă a armelor, în sensul că accelerează aprovizionarea cu muniții.

Tancul permite luptătorilor să folosească armamentul de pe o platformă mobilă protejată de un scut fix. Este un ideal al antichității. El a generat multe acțiuni şi multe stratageme, inclusiv povestea calului troian din care s-a născut celebra expresie: *Timeo Danaos et dona ferentes*. (De greci să te păzeşti şi atunci când vin cu daruri).

Strategia se articulează pe comunicații. Până la apariția tancului, acestea erau constituite din drumuri, căi ferate , cursuri de apă şi canale. Introducerea unui vehicul tot-teren, tanc sau tractor, pe benzină a dezvoltat comunicațiile, astfel încât acestea acoperă 75% din teatrul de operații.

O dată cu introducerea acestor vehicule, uscatul a devenit la fel de accesibil ca suprafața mării, multiplicându-se nelimitat şansele victoriei. Oricare principiu de conducere a războiului devine aplicabil într-un asemenea teatru.

Teoria pricind tactica folosirii tancurilor s-a fondat, la început, pe armonizarea puterii lor cu metodele de luptă existente, cu tactica infanteriei şi cu cea a artileriei.

Tancul, care diferă substanțial de tot ce a existat înaintea lui, pe măsură ce se va perfecționa, va modifica fundamental teorie tacticii luptei. Autorul susține că s-ar putea ca, în viitor, infanteria să devină mai întâi un auxiliar al blindatelor, apoi o armă inutilă.

Desigur, supozițiile lui Fuller n-au fost şi nu sunt confirmate în totalitate, dar nici nu au fost infirmate vreodată. E drept, infanteria a continuat şi va continua să existe, în pofida mutidimensionării spațiului de luptă, iar tancurile, după apogeul pe care l-au atins în cel de al doilea război mondial, continuă să se dezvolte şi să aibă, pe câmpul de luptă, rolul cavaleriei de

odinioară (e drept, împărțit cu elicopterele şi cu celelalte maşini de luptă mai mult sau mai puțin blindate). Însă, fără nici o îndoială, tancurile, sprijinite masiv de aviație şi de motorizarea infanteriei, au reînviat războiul de mişcare.

Un alt susținător convins al forței mecanizate, membru al Tinerei şcoli care acționa în acest sens, este britanicul **Basil Liddell Hart** (1895-1970), istoric de mare valoare. Scrie două lucrări importante despre cele două războaie mondiale şi una, intitulată *Strategy*, prin care demonstrează că una dintre cheile victoriilor marilor căpitani din toate timpurile o constituie strategia acțiunilor indirecte. Meritul este cu atât mai mare cu cât, pe vremea aceea, era la modă atacul frontal.

Acțiunile indirecte, manevrele adânci de întoarcere, cele de separare a forțelor etc. sunt modalități prin care inamicul este pus în imposibilitatea de a-şi folosi întregul potențial. El se întoarce, într-un fel, la afirmațiile lui Sun Tzî, precizând că perfecționarea strategiei constă în obține o decizie fără o luptă serioasă. Istoria furnizează numeroase exemple potrivit cărora, o astfel de strategie, beneficiind de condiții favorabile, au dus la rezultate deosebite. El citează campania lui Cezar la Ilerda, pe cea a lui Cromwell la Preston, pe cea a lui Napoleon la Ulm, încercuirea armatei lui Mac-Mahon de către Moltke la Sedan, precum şi manevra prin care Guderian, în 1940, a întors aripa stângă a Aliaților, în Belgia.

Avantajele strategiei acțiunilor indirecte, ale strategiei indirecte sunt nemăsurate. „Să presupunem că un strateg are puterea să obțină o decizie prin mijloace militare. (…) În consecință, scopul său veritabil nu va fi atât acela de a căuta bătălia, cât acela de a căuta o situație strategică atât de avantajoasă încât, chiar dacă o astfel de strategie nu determină prin ea însăşi decizia, urmarea ei prin bătălie va permite în mod sigur să se ajungă aici. Cu alte cuvinte, obiectivul strategiei este dislocarea: consecința va duce fie la disoluția forțelor inamice, fie la ruptura sa mai uşoară în luptă. Disoluția poate să implice într-o anumită măsură lupta, dar fără ca o astfel de luptă să aibă caracterul unei bătălii.“[50]

În continuare, Liddell Hart se întreabă cu poate fi o astfel de disoluție strategică? Şi tot el precizează că, în sfera fizică sau „logistică“ această disoluția va fi rezultatul unei mişcări care produce următoarele:

- bulversează dispozitivul inamic şi, obligându-l să-şi schimbe brusc frontul, dislocă distribuția şi organizarea forțelor sale;
- divizează forțele inamicului;
- pune în pericol aprovizionarea acestuia;

[50] Basil Liddell Hart, STRATEGY, London, 1960, în Gérard Chaliand, *Op. cit.*, p. 1175.

- ameninţă căile pe care inamicul se poate retrage în caz de nevoie pentru a-şi reface forţele, fie în bazele de pe teatru, fie în propriul teritoriu.

Este limpede că, pentru a obţine astfel de efecte, ai nevoie nu numai de o gândire strategică superioară şi de o experienţă pe măsură, ci şi de mijloace corespunzătoare. Iar blindatele permit astfel de acţiuni în forţă şi surprinzătoare. Tot ele creează şi acel *efect psihologic* care face parte din strategia acţiunilor indirecte.

La urma urmei, totul ţine de adaptare. „În război, ca şi în viaţă, adaptabilitatea este regula care determină supravieţuirea, războiul nefiind altceva decât o formă concentrată a luptei omului împotriva mediului său.“[51]

Cel mai eficient dintre susţinătorii forţei blindate este **Heinz Guderian** (1888-1954). În 1937, el publică *Achtung Panzer* şi propune realizarea unei importante forţe blindate, care îşi arată roadele în invadarea Poloniei şi a Franţei. Forţa blindată a lui Guderian este, de fapt, o combinaţie tanc-avion. Aceasta, este, de altfel şi partea cea mai substanţială a celui de al doilea război mondial. De fapt, este vorba de un trinom: tanc-avion-submarin. La baza acestui trinom se află însă o puternică economie specifică societăţii de tip industrial, adică o imensă capacitate de a genera resurse.

Guderian priveşte blindatele nu doar ca forţă de izbire, care sfărâmă reţelele de sârmă ghimpată şi spulberă tranşeele, nu ca monştri de la Cambre şi Amiens, care au creat „teroarea tancurilor“, de unde se consideră că se trage înfrângerea nemţilor de la 4 august 1918. Unii – spune Guderian – văd în ofensiva blindatelor o masă enormă de tancuri, în formaţii strânse, care calcă totul sub şenile. Cei care aveau o astfel de opinie au creat, cu privire la atacul cu tancuri, o imagine potrivit voinţei şi dorinţei lor. Este o imagine unilaterală, prin care forţa tancurilor constă în tăvălugirea spaţiului de luptă, ceva în genul acţiunii armatelor călare ale popoarelor nomade de odinioară. Se face puţin caz de armamentul de pe tanc. Dar, atacului cu tancuri i se opune o apărare cu numeroase tunuri antitanc, cu obstacole de tot felul, cu mijloace de orbire a echipajului etc. Din această imagine înşelătoare, spune Guderian, se trage concluzia că atacul cu tancuri nu are nici o şansă. El preciza că tancurile – cu condiţia să fie corect angajate – constituiau, la ora aceea, cea mai bună armă ofensivă a forţelor terestre. El examinează în continuare caracteristicile principale ale tancului privind blindajul, mobilitatea şi focul.

[51] *Ibidem*, p. 1176.

În primul război mondial, după atâtea confruntări eşuate şi pierderi imense, Aliații au căutat şi o altă soluție: artileria de asalt, adică tancurile. Nu se ştia însă foarte precis cum să fie folosite acestea în raport cu infanteria. În septembrie 1916, vreo 60 de tancuri din primele modele Mk I se aflau în Franța. Ele fuseseră transportate din Marea Britanie ambalate ca şi cum ar fi fost nişte tancuri (rezervoare) uriaşe (de unde le vine şi numele), iar Comandamentul englez conta pe ele pentru relansarea bătăliei de pe Somme. Pe data de 15 septembrie 1916, se aflau la dispoziție doar 48 de tancuri care urmau să fie repartizate pentru patru corpuri de armată, adică 12 divizii. Două dintre aceste divizii au primit câte zece tancuri; şase doar câte două, celelalte câtre trei sau patru.

Unele dintre aceste tancuri au fost lovite de artilerie, altele oprite cu trunchiuri de copaci etc. Oricum, deşi s-au folosit tancuri, înaintarea a fost doar de 1200 de metri, iar pierderilor foarte mari. Totuşi, Divizia 41, care primise zece tancuri, a reuşit să înainteze 3 km, depăşind satul Flers. Divizia de Gardă, care avea tot zece tancuri, a avansat 2.600 metri. Constatarea este foarte interesantă: fiecare divizie a înaintat proporțional cu numărul de tancuri primite.

Din 48 de tancuri , au atacat 21. Dintre acestea au fost distruse 11 (10 de către artileria inamică prin trageri directe). Divizia 41 primise 10 tancuri pentru că era tânără şi nu avea experiența războiului. Ea a atacat pe un front de 1.300 de metri.

Opinia germană în legătura cu folosirea tancurilor era defavorabilă.

La 16 aprilie 1917 au fost angajate 132 de tancuri Schneider în bătălia de pe platoul Craonne pe un front de 40 de kilometri. Dintre acestea, 57 au fost incendiate şi 12 au suferit avarii care le-au făcut irecuperabile. Doar o treime dintre aceste tancuri au fost realmente utile. S-a constatat totuşi că pierderile în infanterie au fost inferioare celor din atacurile fără tancuri.

Pe date de 5 mai 1917, au fost angajate, la Moulin de Lafaus (Moara Lafaux) 16 tancuri Saint-Chamond, cu cutia blindată de două ori mai lungă decât şenilele. Dintre acestea, 15 au fost distruse sau au rămas lipite de prima tranşee germană.

Susținătorii tancului au rezistat criticilor şi au ajuns la următoarele concluzii:

Tancurile trebuie să fie utilizate în masă pe un front limitat, astfel încât să fie prea multe ținte pentru artileria inamică cu trageri prin ochire directă, iar armamentul de pe tanc să vizeze cu predilecție această artilerie;

Tancul enorm, cu echipaj numeros şi arme de cazemate, este o eroare, întrucât reprezintă o țintă sigură pentru artileria inamică. Trebuie construite tancuri uşoare de 7 tone şi tancuri de talie mică, mai bine protejate cel puțin

în partea din față, dar dotate cu o capacitate de trecere comparabilă cu cea a tancurilor grele. O mică turelă unde va fi amplasată o mitralieră sau un tun scurt va înlocui armele de cazemată. Fiecare tanc trebuie să fie urmat îndeaproape de câțiva infanterişti pe care-i protejează, dar care, la rândul lor, îl ajută semnalându-i punctele de rezistență ale inamicului.

Generalul Estienne a avut mai mult succes decât camarazii săi britanici. Încercările prototipului F.T. 17 au început în martie 1917. Pe 31 decembrie, ieşeau de pe bandă 83 F.T. Pe 31 mai 1918, 21 de tancuri au fost destinate să sprijine infanteria în bătălia din Pădurea Retz, cel mai greu teren pentru blindate.

În urma acestei acțiuni favorabile (trai tancuri luptau încă la căderea nopții), s-a intensificat producția. Până la armistițiu, au fost livrate 3.177 şi, deşi s-au pierdute câteva sute în luptă, a fost totuşi posibilă dotarea armatei britanică cu aproape 200, şi crearea corpului blindat american cu 218 asemenea mijloace. Italia a cerut 4 exemplare F.T pe care le-a copiat sub denumirea de Fiat 3000-L5/21.

Prezența suficientă a tancurilor pe câmpul de luptă a adus unele schimbări în tactica angajării, folosindu-se „efectul de masă" al cestor blindate, atât ca factor psihologic (moralul ceda în fața acestor mijloace) , cât şi ca mijloc de distrugere eficient.

Numărul tancurilor nu a permis o contraofensivă generală pe Frontul de Vest. Între 14 iulie şi 24 octombrie, atacurile s-au desfăşurat când la Est, când la Nord-Vest, când pe centru, slăbind continuu apărarea inamică. Începând cu 24 octombrie,inamicul nu mai dispunea de nici un fel de rezerve. Progresiunea s-a continuat pe tot frontul, de la mare până la Verdun. Avansul cel mai rapid a avut loc în ultimele 18 zile de conflict şi a însemnat şaizeci de kilometri. În această perioadă a acționat şi aviația.

Tactica nu ajunsese la acțiuni rapide, în primul rând datorită insuficienței mijloacelor blindate şi aviației, dar şi mentalității în care se ducea războiul.

Forța navală

Se poate spune că n-au existat bătălii navale importante, în sensul modern al noțiunii, înaintea conflictului ruso-japonez de la începutul secolului al XX-lea. Bătălia de la Tsushima din 27 mai 1905 între escadrele lui Zihivi Petrovici Rozdestvenski şi Heihachiro Togo este cea care va marca arta militară navală din această perioadă. Flota baltică rusă, compusă din 8 crucişătoare şi 12 cuirasate, a ajuns la locul bătăliei după şapte luni de navigație fără escale, prin trei oceane, ocolind Africa şi Indochina, cu oamenii

obosiți şi moralul afectat. Pe deasupra, această escadră nu era omogenă. Avea doar cinci cuirasate moderne şi o mulțime de nave perimate cu viteză foarte mică (8 noduri), armament diversificat şi lipsit de performanță şi blindaj foarte slab. Flota japoneză era dotată cu nave performante (31 crucişătoare şi cuirasate), cu o viteză de 16 noduri, cu armament în turele rotative, fabricate în Marea Britanie, dar nu avea experiența războiului.

Lângă insula Tsushima, amiralul Togo, care se găsea la Pusan (Coreea), a zărit flota rusă. El a intuit că flota respectivă va trece pe aici şi s-a poziționat în spațiul cel mai favorabil. Flota rusă naviga pe la sud-sud-vest de insulă, urmărind să ajungă la Vladivostok, întrucât găsise Port Arthurul ocupat.

Cele două flote s-au poziționat în linie la 6.200 de metri.

Datorită tehnicii noi şi antrenamentului intens al artileriştilor, japonezii au scufundat majoritatea navelor importante ale flotei ruseşti. A fost o victorie a superiorității tehnice şi manevrei simple care va intra în tactica navală sub denumirea de „manevra în T", „barare în T" sau „atac în T". Această manevră era posibilă datorită vitezei mai mari şi manevrabilității superioare, precum şi turelelor rotative. Vasele ruseşti *Oslabia*, *Suvorov*, *Alexandru al III-lea, Borodino* şi *Orel* au fost scufundate prin astfel de manevre. La căderea nopții, torpiloarele japoneze au mai scufundat patru vechi cuirasate ruseşti din coada liniei de luptă.

De la acea bătălie s-a creat, în lupta navală, o adevărată obsesie pentru manevra denumită „baraj în T", „bararea în T" sau „atac în T"[52], care era un apanaj al flotei rapidă şi cu putere de foc mare.

De aceea, după 1905, a început o adevărată cursă pe două planuri: a) creşterea vitezei, concomitent cu puterea maşinii, lungimea navei şi grosimea blindajului; b) dotarea cu armament de calibru mare.

Această tendință a făcut să dispară repede navele de mare tonaj introduse în înzestrare între 1905 şi 1914. Spre exemplu, nava *Dreadnought*, care a fost pusă pe cală doar la 126 de zile după Tsushima, avea: 10 piese principale în cinci turele (în loc de 4 în 2 turele, cum se obişnuia la această clasă) şi viteza de 21,6 noduri.

Unificarea artileriei principale va duce, în 1912, la un sistem de conducere centralizată a focului.

[52] Manevra în T (atacul în T, barare în T) reprezintă o acțiune tactică specifică navei care constă în poziționarea rapidă a focului perpendicular pe drumul navei care este atacată. Această manevră era foarte eficientă pe vremea când navele nu dispuneau de turele rotative. Dar şi după ce au fost dotate cu astfel de turele, manevra de acest tip se folosea, depinzând, în principal de viteza şi manevrabilitatea navei şi de măiestria comandantului.

Bătălia navală de la Jutland, de la 31 mai 1916, singura bătălie importantă din primul război mondial dintre flotele de suprafață, s-a desfăşurat sub forma unor înfruntări succesive jenate de ceață şi de fum. Ea nu a adus însă nimic nou în ceea ce priveşte tactica navală.

Crucişătoarele uşoare sau navele de mărfuri înarmate (denumite crucişătoare auxiliare) atacau traficul de mărfuri în zone îndepărtate. Războiul corsarilor a fost folosit de Germania şi în prima şi în cea de a doua conflagrație mondială, ca strategie indirectă, pentru a slăbi forța aliaților.

Acest război n-a avut totuşi rezultatele scontate. A dus doar la perfecționarea a ceea ce se va numi „cuirasatul de buzunar".

În aceste războaie s-au evidențiat torpiloarele şi contratorpiloarele. Primul torpilor a fost lansat la apă de Marea Britanie. Acest lucru se producea în 1877. Vasul se numea *Lightning* şi era înarmat cu torpile de tip Whitehead. Însă „Noua Şcoală" din Franța a manifestat, începând cu 1880, o adevărată pasiune pentru astfel de nave torpiloare. Ea considera (desigur, exagerat) că torpila face inutil tunul, întrucât are viteză mare, acționează în apă şi e greu să fie interceptată şi distrusă. Presa a făcut, în perioada aceea, elogiul torpilei, considerând-o armă cu totul miraculoasă, David contra lui Guliat etc….

Împotriva torpilorului a apărut, natural, contra-torpilorul. Aceste era un vas uriaş înarmat cu tunuri cu tragere rapidă şi proiectoare care să fie folosite noaptea. Clasa T.150 germană este un contratorpilor din 1908. Caracteristicile acestei nave erau următoarele: deplasament – 567-681 tone; armament – 2 tunuri de 88 mm, 2 mitraliere, 3 tuburi lans-torpile; viteza maximă – 30 noduri. El era destinat să lupte împotriva torpiloarelor de 80 – 250 tone.

În 1914, Franța dispunea de 59 contra-torpiloare, Marea Britanie de 119, Statele Unite de 20, Italia de 20, Rusia de 79 (o mare parte dintre ele vechi), Germania de 73 şi Austria de 7. Ele îndeplineau în general misiuni de protecție.

Acțiunea tactică a submarinelor era simplă. Ele atacau nave comerciale izolate, la suprafață cu tunurile sau cu torpile (aveau două sau patru). Mai târziu, acestea au devenit arme foarte periculoase împotriva convoaielor.

Au fost luate rapid măsuri de protecția a convoaielor şi a de apărare antisubmarin, ceea ce a făcut ca, în primul război mondial, pierderile să se reducă de la 750.000 de tone în 1917 la 340.000 de tone în 1918. Punerea la punct, în 1920, a sistemului ASDIC (Allied Submarine Detection) a redus valoarea submarinelor. Mai mult, Tratatul de la Versaiiles a interzis Germaniei să fabrice submarine. În 1939, Germania a denunțat acest tratat, dar nu a avut timpul necesar să fabrice un număr foarte mare de submersibile, în

timp ce navele comerciale de suprafață au devenit mult mai rapide. Totuşi, protejați cumva de Tratatul de la Versailles, occidentalii nu au luat toate măsurile pentru realizarea unor suficiente nave de protecție a convoaielor comerciale.

Forța aeriană

Nu s-ar spune că, la începutul secolului al XX-lea, avionul reprezenta cu adevărat o forță aeriană. Exprima însă o idee şi un ideal. În timpul războiului, ele a sărit peste mai multe etape, devenind un mijloc de luptă rapid, foarte mobil, greu de contracarat şi deschizător de drumuri.

Misiunile pe care le îndeplineau avioanele atunci, la început de secol, nu erau foarte numeroase şi nici foarte complexe. Se limitau la recunoaşteri şi, eventual, la corectarea focului artileriei şi la bombardamente.

Timpul a trecut şi avionul a devenit dintr-o dată un util excepțional care, împreună cu tancul, au revoluționat arta militară, incipient în primul război mondial, masiv, intempestiv, în cel de al doilea şi extrem de îngrijorător (după dezvoltarea aviației strategice şi a componentei cosmice), în epoca postbelică.

Încă din primul război mondial, apare avionul de vânătoare. El face minuni în al doilea război mondial şi ridică arta aviatică pe culmi nemaivăzute în anii care au urmat.

Acrobația aeriană se dovedeşte a fi deosebit de eficientă nu doar la mitinguri, ci şi în luptă. După 1960, când s-au generalizat radarele de bord şi folosirea rachetelor aer-aer, s-a crezut că vremea tunurilor şi a mitralierelor de pe avioane a trecut. S-a revenit însă asupra acestui lucru.

În primul război mondial, piloții germani – şi îndeosebi cei bavarezi – au practicat vânătoarea în echipă de cel puțin două aparate (unul care ataca, altul care-l proteja pe cel care atacă). Sistemele de atac aerian, numărul avioanelor, concepția de întrebuințare trebuiau să ducă la supremația aeriană. Până la războiul din Golf din 1991, ea nu a fost niciodată realizată pe deplin.

De aceea, atât în primul, cât şi în cel de al doilea război mondial, supremația aeriană s-a constituit într-un factor relativ şi dinamic (în sensul că ea s-a realizat pentru o perioadă de timp acolo unde era nevoie) care a avut efectul surprizei tactice şi chiar strategice.

Aviația a fost folosită, de asemenea, pentru cercetare, recunoaştere, dirijarea focului artileriei, transporturi rapide, curierat, dirijarea focului arti-

leriei, observarea şi evaluarea efectelor bombardamentelor de aviaţie tactice şi strategice şi de artilerie, sprijin tactic etc.

O parte dintre avioane, aşa cum s-a spus, a intrat, încă din primul război mondial în ceea ce se numea pe atunci aeronautica navală.

5.8. Concluzii

Cu toate avioanele, tunurile, tancurile şi vapoarele voastre, tot noi, infanteriştii, trebuie să punem piciorul pentru a finaliza războiul. Un general britanic spunea că infanteristul este un luptător de adâncă singurătate. Chiar şi atunci când se află în lanţul de trăgători, vecinul său din dreapta sau cel din stânga sunt prea departe de el, fiecare îşi are treaba lui, iar el, luptătorul, se află singur în faţa inamicului (chiar dacă este împreună cu camarazii săi) şi trebuie să rezolve în mod creativ o mulţime de probleme grele. Din păcate, infanteriei îi sunt repartizaţi cei mai slabi oameni, pentru că elita tinerilor se duce la arme mai tehnice sau care nu necesită atâta efort şi atâta risc.

Acest lucru este valabil şi pentru armatele profesioniste de azi şi de mâine. Nu este cazul celor două războaie mondiale unde forţele terestre au dat imense jertfe pe toate fronturile. De aceea, strategiei terestre - pentru că există şi o astfel de strategie – i se acordă, în continuare, o atenţie specială.

În *Războiul de Secesiune*, începând din toamna anului 1862, la 18 luni după începerea ostilităţilor, pretextul luptei împotriva sclavagismului constituia o excelentă justificare pentru Nord, în timp ce Lincoln şi politicienii unionişti ştiau foarte bine că practica sclavagistă dispăruse din Sud, fără război. Pentru Confederaţie, nu era vorba de victorie, ci de obţinerea independenţei, care nu putea să fie realizată decât prin succese rapide şi decisive, determinând Nordul să accepte tratative. Pentru a realiza acest lucru, trebuia luat Washingtonul, capitala federală de decenii, care ar fi constituit un şoc moral ce ar fi adus guvernul Uniunii la masa negocierilor. De cealaltă parte, a fixa capitala Confederaţiei la Richmond (unde era ameninţată din nord şi din sud-est prin debarcare) a fost o eroare a politicienilor sudişti.

Teatrul de operaţii s-a limitat multă vreme la o zonă cuprinsă între Allaganies, ocean, Potomak şi Roanok.

Începând din 1863, cu ajutorul montagniarzilor din Vest şi datorită unei superiorităţi zdrobitoare în toate domeniile, trupele federale au atacat chiar inima Confederaţiei, au fragmentat-o şi au înfricoşat populaţia prin politica pământului pârjolit, apoi au asediat Richmond. Pentru Jefferson David şi Lee , continuarea luptei a devenit imposibilă. Şi astfel, la 9 aprilie 1865, se produce capitularea, iar la 14 aprilie este asasinat Lincoln, ceea ce

reprezenta o ultimă lovitură pentru Sud. Pasiunile au fost foarte puternice. „Războaiele indiene“ se eşalonează după Războiul de Secesiune şi durează 30 de ani. Indienii au fost trataţi ca aliaţi ai rebelilor. Nici astăzi aceste sentimente nu s-au estompat…

Victoria de la Sadova din *războiul austro-prusac* a avut şi ea consecinţe strategice, chiar dacă unii apreciază că nu s-a ridicat chiar la acest nivel, ci doar la ceea ce Napoleon numea *marea tactică*. Meritul este al Statului Major Prusac. Moltke a ştiut să „ţină la respect“ aliaţii Austriei (folosirea aşa-numitelor *acţiuni secundare*) şi să acţioneze ferm pentru nimicirea, într-o singură bătălie (aici se vede influenţa lui Clausewitz) a armatei principale inamice pe un teatru ales în funcţie de facilităţile de transport pe calea ferată. Prusia, foarte abilă, a ştiut mai degrabă să câştige pacea decât războiul, cerând provincia Holstein, care se afla de doi ani la Austria, dar nu şi din Imperiul Austro-Ungar şi nici de la aliaţii săi, în special de la Bavaria. Germania îşi întregeşte teritoriile şi, începând cu 1871, se proclamă imperiu, oficializând deja ceea ce exista în realitate.

Pe plan strategic, în *războiul franco-prusac*, Prusia avea o superioritate netă prin: instruirea luptătorilor şi îndeosebi a rezerviştilor; mijloace de luptă moderne, îndeosebi artilerie; pregătirea minuţioasă a mobilizării şi rechiziţionarea perfectă a cailor şi atelajelor; superioritate în transportul pe calea ferată şi în logistică; superioritate în comunicaţii (existenţa unor unităţi speciale care exploatau o reţea telegrafică); organizarea reparării căii ferate.

Pe plan politic, Franţa era complet izolată, Anglia îşi făcea iluzii cu privire la capacitatea industrială şi militară a Franţei, după al doilea Imperiu, Rusia era tributara Războiului Crimeii din 1812 etc.

Pe plan militar, strategia prusacă era simplă şi eficace şi se baza pe folosirea superiorităţii în efective şi în artilerie pentru a zdrobi rapid armata activă franceză, ulterior şi rezervele mobilizate. Luarea Parisului însemna lovitura de graţie dată moralului francez. Prima parte a acestui plan s-a realizat cu uşurinţă. In special capitularea de la Sedan a dus la capturarea împăratului, ceea ce putea reprezenta un atu în viitoarele negocieri, ca în Evul Mediu. Dar proclamarea republicii, trei zile mai târziu, a dus la dezamorsarea acestui gaj politic. Armata de Sedan a capitulat la 1 septembrie, cea de Strasbourg la 28 septembrie, şi cea de Metz la 27 octombrie. Esenţialul armatei active dispăruse în numai două luni de la declanşarea războiului şi o dată cu ea şi materialul de artilerie. Operaţia de importanţă strategică de a tăia liniile de comunicaţie inamice a fost şi ea, datorită lipsei de realism şi proastei conduceri, un eşec.

A urmat o strategie militară de uzură, dominată de unităţile prusace.

Iluzia „ridicării în masă“, în locul unei armate permanente călită şi cu forţe solide, experimentate, bine înarmate şi bine comandate, propusă de Gambetta în 1869, continua să existe la unii. Se uita că, de fapt, în timpul Revoluţiei, Franţa a putut să lupte datorită vechilor luptători din trupele regale şi intervalului de timp necesar pentru formarea şi călirea voluntarilor. Dar cheia victoriei Prusiei s-a aflat în căderea Parisului.

Războiul ruso-turc din 1877-1878 viza strâmtorile. El a avut caracterul unor acţiuni de amploare limitată dar cu consecinţe strategice importante. Deşi ruşii au ieşit învingători (iar România şi-a obţinut independenţa de stat), proiectul rus a eşuat la Congresul de le Berlin, datorită opoziţiei marilor puteri europene şi îndeosebi a Angliei şi Austriei. În schimb, Rusia a primit în compensaţie Basarabia şi o parte din Armenia.

Problema strategică a *războiul ruso-japonez* ţinea de transporturi. Teatrul de operaţii se găsea, pentru Rusia, la o distanţă de 7.000 de kilometri, în linie dreaptă. În realitate, distanţa era mult mai mare. Căile de comunicaţii erau însă puţine, iar calea ferată transsiberiană nu satisfăcea în întregime, aşa cum s-a mai spus necesităţile de transport logistic şi pentru întărirea forţelor.

Într-un fel, cam aceeaşi problemă se punea şi pentru japonezi, având în vedere că, pentru transportul forţelor şi transporturile logistice pe continent, era nevoie de o îmbarcare, o traversadă şi o debarcare, operaţiuni foarte greoaie, care nu necesitau o adevărată flotă, ci şi numeroase porturi (chiar dacă, pe atunci, spaţiul coreean era teritoriu japonez). De aici, până în zona acţiunilor, mai erau de parcurs 1000-1600 km, în condiţiile unor căi ferate precare şi cu ecartament mărit.

De fapt, şi ruşii erau obligaţi să folosească transportul pe mare şi numeroase cargouri, întrucât capacitatea de transport a căii ferate transsiberiene era foarte scăzută. După bătălia navală de la Tsushima, a fost infirmat, pentru prima oară tradiţionalul dicton din marină potrivit căruia *este nevoie de multe nave, dar şi de mult mai multe generaţii pentru a crea o Marină demnă de acest nume*.

Rusia a tras învăţămintele cuvenite din dezastrul de la Tsushima şi în 1914, marina ei comercială era a şaptea din lume, cu un tonaj de 1.064.000 tone, dar şi singura care avea mai mult de jumătate dintre nave cu pânze.

Însă cea mai mare consecinţă strategică (şi politică) a acelor vremuri a fost aceea că a apărut o nouă mare putere care nu era nici europeană, nici

albă:Japonia. Acest lucru a schimbat complet jocurile strategice din Extremul Orient şi din Pacific în ceea ce priveşte alianţele şi raporturile de forţe.

Războaiele din Balcani au relevat slăbiciunea armatei turce pe care, ulterior, nemţii, în virtutea planurilor pentru mai târziu, au ajutat-o să-şi modernizeze materialul şi să-i perfecţioneze pregătirea de comandament. Desigur, războaiele din Balcani au însemnat şi altceva: încheierea dominaţiei otomane în această zonă. Ele încheiau o etapă istorică. Consecinţele se vor manifeste însă multă vreme…

În *războiul din 1914-1918*, s-a dat adevărata măsură a dramatismului confruntării militare la graniţa dintre secole şi dintre tipurile de societăţi. Este vorba de primul război al societăţii de tip industrial care poartă amprenta unei revoluţii tehnice fără precedent.

Primul război mondial este, din punct de vedere al folosirii tehnicii şi amplorii teatrelor de operaţii, revoluţionar. Nici un alt război de până atunci nu a adus atâta inovaţie în ceea ce priveşte mijloacele de luptă şi folosirea lor. Franţa avea, în 1914, un număr de 300 de piese de artilerie grea. În 1918, a ajuns la 5.200, iar cel al pieselor de 75 mm, a căror bătaie era 11,4 km, la 5.600. Consumul de obuze era, în august 1917, în timpul ofensivei cu obiectiv limitat de la Verdun, de 3.000.000 de obuze, iar la 26 septembrie 1918, sunt trase 1.375.000 de proiectile de 75 mm, adică 25% din stocurile anului 1914. Pierderile din primul război mondiale sunt cauzate, în proporţie de 67 % de artilerie (în conflictele precedente, acestea reprezentau doar 15 %) [53].

Cifre, cu câţiva ani înainte, inimaginabile ilustrează, indubitabil, această revoluţie tehnică. În 1914, spre exemplu, existau, în armata franceză, 2.000 de mitraliere, iar în 1918 cifra se ridica la 18.000, în timp ce numărul puştilor mitraliere (care nu existau în 1914) este de 48.000.

În 1918, divizia aeriană avea 370 avioane de vânătoare şi 230 bombardier, constituind o forţă teribilă. Nu exista nici un tanc în anul 1914, iar la sfârşitul războiului Franţa avea 3.400 (Petain ceruse guvernului să fabrice 3.500 tancuri Renault pentru începutul anului 1918). Se adaugă 88.000 de vehicule de transport motorizat în 1918, numeroase nave de luptă, precum şi crearea şi folosirea unor sisteme de transmisiuni moderne şi eficiente.

Desigur, nu se putea ca imensa revoluţie în mijloacele de luptă să nu influenţeze tactica şi strategia. De-a lungul războiului, acest lucru s-a produs

[53] www.stratisc.org, Guy Pedroncini**,** TECHNIQUE ET STRATEGIE DANS LA PREMIERE GUERRE MONDIAL

din mişcare, în sensul că mereu s-au ivit surprize tehnice în teatrele de operaţii, iar ofensiva germană din 1918 a fost pregătită şi declanşată prin surprindere, ca procedeu tactic uman împotriva superiorităţii tehnice în blindate a adversarilor. Este adevărat că, pentru prima dată în istoria bătăliilor, se foloseşte manevra frontală de rupere, prin combinarea (întrunirea) acţiunilor artileriei, infanteriei, aviaţiei şi tancurilor. Se prefigurează încă de pe acum fizionomia celui de al doilea război mondial, bazat pe acţiuni în forţă de rupere, folosindu-se masiv artileria şi binomul tanc-avion. Guy Pedroncini citează Directiva nr. 5 din 12 iulie 1918, prin care Petain spune că „*surprinderea strategică va rezulta din modul în care va fi păstrat secretul operaţiilor. Surprinderea tactică va fi obţinută prin declanşarea atacului, fie printr-o pregătire de artilerie cu participarea aviaţiei de bombardament de scurtă durată dar violentă, fie fără pregătire, în favoarea acţiunii de rupere cu tancurile care vor deschide calea infanteriei şi artileriei.*“[54] Subliniind aceste lucruri, Guy Pedroncini se întreabă dacă nu cumva primul război mondial (Marele Război, cum îl numesc francezii) a fost unul care a aparţinut tacticii (război tactic) şi nu strategiei?

Întrebarea este justificată, iar răspunsul nu poate fi tranşant. Primul război mondial, desfăşurat pe două fronturi (chiar pe mai multe fronturi) nu poate fi redus doar la dimensiunea luptei armate din spaţiul tactic, deşi aşa s-au desfăşurat ostilităţile. El nu răspunde unei singure strategii, ci mai multor strategii. Fronturile s-au întins pe sute de kilometri, confruntările au fost de o violenţă şi o virulenţă necunoscute, cu pierderi grele şi frustraţii nemaiîntâlnite.

Aici ar trebui subliniată, încă o dată, esenţa militară a acestui război: *revoluţia tehnică nu a avut răgazul necesar să producă mutaţii corespunzătoare nici în domeniul strategiei, nici în cel al tacticii.* Oricum, tactica evoluează în cadrul unei strategii şi, la rândul ei, aduce experienţa nemijlocită ca feed-back în domeniu strategiei. Aşa că, mai ales în primii ani conflagraţiei, tacticile au fost vechi, armele noi, iar strategiile extrem de restrictive şi, de aceea, instabile şi des schimbătoare. Această discrepanţă nu a putut fi rezolvată pe deplin de-a lungul întregului război. Atât nemţii cât şi francezii, pe Frontul de Vest, ruşii, nemţii şi Austro-ungarii, pe Frontul de Est, şi-au fixat obiective şi scopuri strategice care nu puteau fi realizate prin mijloacele tactice la dispoziţie. Şi acest lucru nu pentru că sistemele de arme ar fi fost depăşite, ci pentru că aceste sisteme nu erau corelate cu logistica şi mai ales cu transporturile şi comunicaţiile, iar tacticile trenau în experienţa excesiv teoretizată a războaielor anterioare.

[54] *Idem*

Strategia ofensivă adoptată de Joffre în iarna 1914-1915 se baza pe două raţiuni : eliberarea teritoriului francez şi, respectiv, acţiunea unitară a coaliţiei. Era deci o *strategie de coaliţie* şi aşa va rămâne până la sfârşitul războiului. Dar coaliţia a funcţionat cum a funcţionat, datorită spaţiilor de confruntare imense, discrepanţelor şi lipsei de mijloace, mai ales de transport, a muniţiilor şi logisticii, iar Petain şi Joffre – şi nu numai ei – urmăreau cu obstinaţie obţinerea unor rezultate şi nu contau, cum scria Joffre în *Jurnalul în Marş*, 200.000 de oameni în plus. În consecvenţa acestui spirit deopotrivă autoritar şi vizionar, Joffre spera să i se încredinţeze, în 1918, comandamentul suprem interaliat. Îndeosebi după criza din martie şi prăbuşirea Rusiei, el preconiza un front oriental, care să înceapă din Siberia, sub comanda sa. El considera, de asemenea, că, pe front, inacţiunea este infamantă, iar ofensiva costă mai puţin decât defensiva. Cu alte cuvinte, ca toţi marii generali, Joffre era un spirit ofensiv. Şi Petain, care era mai puţin legat de Anglia, spera ca, în 1918, în situaţia în care nemţii nu atacă, să-şi concentreze efortul în Lorena şi mai ales în Alsacia.

Abia spre sfârşitul anului 1916, Joffre cerea realizarea unui vast program de fabricare a materialului de artilerie. În schimb, el a fost extrem de clarvăzător şi de precis în ceea ce priveşte rolul avionului în luptă, scriind că „aviaţia ar putea fi arma deciziei“. Tendinţa care a dominat strategia Franţei a fost aceea de a ieşi din tranşee, de a ieşi din imobilitatea frontului fortificat şi a regăsi mişcarea. De aceea, construirea ulterioară a Liniei Maginot, care nu se înscrie defel în acest spirit ofensiv, pare paradoxală.

Pătrunderea de la Dunajec şi cea de la Caporetto, unde surprinderea tactică s-a realizat prin atacul într-o zonă considerată impracticabilă, a creat surprinderea strategică. La fel şi pătrunderea germană din 27 mai 1918 şi victoria lui Franchet d'Esperey în Macedonia.

Joffre a susţinut foarte mult intrarea în război a României. Francezii apreciază, totuşi, că intrarea prea târzie a României în război nu a produs efectele scontate. Totuşi, Rrontul Românesc a atras multe unităţi de pe Frontul din Vest, ceea ce a facilitat într-un fel acţiunile din perioada 1916-1918, chiar dacă nu în măsura în care se aştepta. O ţară intră însă în război din raţiuni politice (România dorea întregirea teritoriului naţional) şi nu neapărat din raţiunile strategice de coaliţie ale războiului. Dacă s-ar fi ţinut seama de raţiuni strategice, atunci frontul românesc ar fi trebuit deschis direct pe Siret, pentru a permite o ofensivă masivă a forţelor ruseşti în Galiţia. România nu putea ceda însă cea mai mare parte din teritoriul ei din raţiuni strategice, în speranţa unei victorii Nici o ţară din lume nu ar face aşa ceva, fără raţiuni şi garanţii sigure.

Din septembrie 1914 până în martie 1918, Frontul de Vest a rămas, în cea mai mare parte, imobil. Apărarea echilibra atacul. Şi aceasta, întrucât nu se putea realiza acea superioritate de forţe care să permită ofensiva. Introducerea masivă a vehiculelor cu motor, a tancurilor (pe 20 iunie, Petain comandă 3.500 de tancuri Renault) şi a aviaţiei au repus în valoare mişcarea. După Verdun, aviaţia a creat speranţa că victoria în viitor va depinde de supremaţia aeriană. Atacul cu tancuri de la Cambrai a fost o surpriză.

Totuşi, armatele primului război mondial erau ca nişte reptile uriaşe, dar lipsite de agilitate. Şi aceasta din cauza lipsei mijloacelor de transport, a căilor de comunicaţii, a drumurilor desfundate şi a imposibilităţii menţinerii acestor drumuri în stare practicabilă.

Se părea că, frustrată şi lovită din toate părţile, în faţa unor fortificaţii inexpugnabile şi ţintită minut de minut de o artilerie nemiloasă, infanteria şi-a pierdut rolul său de regină a bătăliei. Niciodată infanteria nu a fost atât de umilită, nici măcar în confruntările inegale (în ceea ce priveşte viteza de acţiune) dintre hoardele războinice nomade (care acţionau călare) şi armatele europene împlătoşate ale antichităţii şi Evului Mediu. În aceste condiţii umilitoare şi insuportabile ale frontului de la început de secol XX, infanteristul disperat, refuză lupta, îndeosebi pe Frontul de Vest. Pentru că, spre exemplu, pe Frontul Românesc, în iarna anilor 1916-1917, deşi, în munţii înfrigurați, doi soldaţi luptau cu o puşcă, fără mitraliere, fără tunuri suficiente şi fără muniţii îndeajuns, infanteristul român a ţinut frontul la Predeal şi pe Jiu, a blocat cum a putut şi cât a putut inamicul, fără să-şi cruţe vreodată viaţa.

Între timp, pe Frontul din Vest, Petain a industrializat războiul. Pe Frontul Românesc, soldatul, în speranţa debarcării de la Salonic, a ţinut cât a putut frontul, ajungând, la Robăneşti şi la Prunaru, să şarjeze cu cavaleria mitralierele nemţeşti. Până ce a sosit misiunea franceză. Şi ea, destul de târziu. Şi totuşi, nu prea târziu…

Petain schimbă strategia. Aviaţia trebuie să prelungească loviturile artileriei, să lovească, zi şi noapte, toate obiectivele din adâncime, coloanele în mişcare, bivuacurile, rezervele, depozitele, să demoralizeze trupele inamice, să nu le slăbească nici o clipă. Se pregătea, într-un fel, noua strategie a războiului de mişcare. Primele încercări s-au soldat cu succese, chiar cu entuziasm, le Verdun şi la Malmaison.

A fost nevoie să se folosească şi strategia unor garanţii politice, întrucât se aştepta ca, după căderea Rusiei, să se producă un transfer masiv de forţe spre Vest. În aceste condiţii, s-au luat măsuri pentru menajarea armatei franceze, extinderea frontului englez şi intrarea americanilor în luptă. Armata franceză a fost astfel regrupată încât să se poate trece la ofensivă cu trei

grupări: una franco-americană, alta franco-engleză şi alta franceză în Alsacia, cu scopuri decisive.

În aceste condiţii, se adoptă o strategie defensivă. Această strategie îi permite comandamentului francez să adune în rezerva strategică 40 de divizii cu care, se ştie, a contracarat ofensiva germană din 21 martie şi 27 mai 1918.

Dar de ce o astfel de desfăşurare? Care sunt explicaţiile atâtor strategii, atâtor nereuşite, atâtor stabilizări şi destabilizări? Doar evoluţia armamentului şi marea discrepanţă dintre forţe şi mijloace, dintre tactică şi strategie, dintre voinţa politică şi realitatea strategică? Desigur că nu.

Pe Frontul de Vest, în faza iniţială, planul Schliffen a fost conceput în 1905 de mareşalul Alfred von Schliffen. Dacă s-ar fi aplicat acest plan – susţine Alain Bru în studiul său privind istoria militară văzută prin prisma evoluţiei armamentului –, armata franceză ar fi fost pur şi simplu „volatilizată". Desigur, istoria se compune şi se judecă după ce a fost, nu după ce ar fi putut să fie. Dar nu putem eluda intenţiile.

Adesea, ele sunt pline de învăţăminte. Ceea ce n-au făcut nemţii în primul război mondial a încercat să facă Hitler în cel de al doilea. Planul Barbarosa seamănă, cel puţin din punct de vedere strategic foarte mult cu planul Schliffen iniţial.

Pentru Schliffen, esenţialul era să ducă războiul pe un singur front. În acest scop, trebuia procedat în aşa fel încât Rusia, posibilul aliat al Franţei în 1905, să nu intre în conflict, sau, dacă aşa ceva nu putea fi oprit, atunci să intre cât mai târziu. O astfel de problemă, extrem de importantă, trebuia rezolvată pe cale diplomatică.

Pretextul războiului – atentatul de la Sarajevo – a declanşat războiul Austriei contra Serbiei şi, implicit, izbucnirea războiului împotriva Rusiei, cu două zile înaintea celui contra Franţei. Rusia s-a mobilizată însă foarte încet, iar forţele active germane care au acţionat pe Frontul Oriental erau slabe (9 divizii de infanterie, 1 divizie de cavalerie şi 20 de brigăzi LandWher). Or planul Schlieffen necesita, în ceea ce priveşte infanteria, 88 de divizii, cu un flanc stând suficient de tare pentru a opri forţele franceze, şi o aripă dreaptă de marş, ofensivă, întărită care să atace vestul şi sudul Parisului în cadrul unei manevre mai largi care să ducă la încercuirea şi nimicirea armatei franceze. Dar Moltke a redus, pe Frontul de Vest, numărul diviziilor de infanterie la 70, cele de cavalerie la 10 şi brigăzile Landwher la 17. Rezerva generală cuprindea doar 2 divizii de infanterie şi 7 brigăzi Landwher.

La aceasta s-a adăugat repartizarea necorespunzătoare a forţelor, din obligaţii impuse de regulile şi obiceiurile dinastice, scoaterea nejustificată a două corpuri de armată din dreapta şi trimiterea lor pe Frontul de Est. Raţiunea acestor decizii părea simplă: dacă Franţa a mobilizat 3.800.000 de luptători la o populaţie de 39.000.000 de locuitori, Germania, având o superioritate netă în artilerie grea, s-a limitat, pentru cele două fronturi, la 3.840.000 de luptători, la o populaţie, de 60.000.000 de locuitori. În Vest, dacă se ţine seama de cele 6 divizii ale Corpului Expediţionar britanic şi de cele 4 divizii ale armatei belgiene, Aliaţii aveau superioritatea pe plan numeric.

Moltke putea mobiliza aproape 2.000.000 de rezervişti, dar n-a făcuto. Mai târziu, el a justificat această decizie prin necesitatea de a păstra resurse umane pentru continuarea războiului şi lipsa de armament, îndeosebi de infanterie, pentru marile unităţi care s-ar fi format cu aceşti rezervişti.

Planul XVII francez este lipsit de o viziune strategică adecvată, îndeosebi de spiritul manevrier care se impune în astfel de războaie. Referindu-se la gândirea strategică manevrieră franceză din acest plan, Alain Bru, în studiul citat, face o remarcă un pic răutăcioasă, dar care ni se pare extrem de sugestivă pentru acele situaţii complexe, spunând „dacă se poate numi strategie goana unei turme de bizoni în prerie".

De fapt, cam aşa a arătat, din punct de vedere strategic, primul război mondial. „Planul XVII n-a fost altceva decât transpunerea – şi încă la scară enormă – a tacticii elementare atât de blamată înainte de conflict: focul muschetelor (şi, dacă este posibil, al artileriei) la distanţă pe timpul apropierii, apoi asaltul cu arma albă (atacul la baionetă N.A.) lansat la 400 de metri."[55] Acest plan, foarte departe de spiritul francez, dar acceptat de comandatul şef (care nu comandase până atunci o mare unitate) se sprijinea pe o serie de ipoteze, astfel:

Dacă nemţii atacă în Lorena, cu o extensie în Ardeni, dar fără să cuprindă întreaga Belgie, se prevedea înfruntarea celor două armate active, întrucât nu se considera posibilă intervenţia rezerviştilor germani (aceştia erau totuşi antrenaţi în număr de 50.000 pe an, în timp ce Franţa ignora acest lucru). În acest timp, Germania ar fi fost obligată să extragă forţe de pe frontul de Est, Prusia Orientală ar fi putut fi izolată printr-o pătrundere de 150 de km dinspre Sud, Berlinul fiind doar la 280 km de frontiera rusă. De unde concluzia că Franţa ar fi realizat o netă superioritate numerică, o inferioritate cantitativă în artilerie grea (compensată însă calitativ de superioritate tunului de 75 mm faţă de 77-le german), egalitate în ceea ce priveşte mitralierele.

[55] ***www.stratisc.org*****,** *Histoire de la guerre à travers l'armement***,** par Alain Bru - général de brigade (c.r.) Jean Baptiste Margeride, cap. VII

Plecând de la aceste ipoteze, planul prevedea două acţiuni ofensive frontale simultane: una (cu 2 Armate) cu axul Morhange-Sarrebourg şi cea-laltă (cu o Armată) spre Thionville, apoi spre Nord, cu o legătură între cele grupări de forţe asigurată de o Armată.

Nemţii nu au atacat însă cu 600.000 de soldaţi activi, ci cu mai bine de 2.000.000 în vest, dintre care 1,4 milioane pentru executarea planului Schlieffen modificat.

Pe plan tehnic, nemţii au constat că le lipseşte aviaţia, iar francezii că nu au suficientă artilerie grea.

Pe timpul stabilizării frontului de vest, acesta avea o lungime de 800 km şi era menţinut astfel: 25 km de resturile armatei belgiene,; 50 km de Corpul Expediţionar britanic şi 725 km de armata franceză.

Cât despre lunga stabilizare a Frontului de Vest, s-ar putea spune cel mult că, poate pentru prima oară în istorie, s-a folosit, nolens, volens, o *strategie a asediului reciproc*, evident, a unui *asediu de tranşee*.

Ultimele luni de război, caracterizate de ofensiva germană folosind noile tactici (ca răspuns la introducerea în luptă de către Aliaţi a blindatelor şi aviaţiei). La jumătatea lunii iulie, armata germană era efectiv epuizată, propaganda Berlinului fusese dezminţită de realităţi, iar Aliaţii, sprijiniţi de unităţile americane din ce în ce mai numeroase, au realiza o superioritate nu doar numerică, ci şi în artilerie, mortiere, avioane şi., bineînţeles în tancuri, pentru că nemţii nu avea astfel de mijloace blindate.

După război, ei au înţeles perfect această lecţie, iar strategia revanşei s-a bazat pe doi piloni forte: deschiderea succesivă şi nu simultană a două fronturi şi folosirea cuplului tanc-avion.

Cel de al doilea război mondial, din punct de vedere strategic, a plecat, fără îndoială, de la insuficienţele primului. Planul Barbarosa este, de fapt, alcătuit în spiritul filozofiei planului Schlieffen din 1905. Lăsând de o parte, motivele acestei conflagraţii, politica sau politicile, adică interesele care au generat-o, studiul comparativ al celor două războaie care au însângerat, au înspăimântat şi au umilit planeta (fără să reuşească pe deplină să-i bage minţile în cap) a fost şi rămâne foarte interesant. Nu s-a spus încă totul despre aceste războaie. Nici din punct de vedere politic, nici din punct de vedere strategic.

Armata franceză, spre exemplu, se fixase în experienţa celor 45-52 luni de conflict din primul război mondial .Majoritatea ofiţerilor care erau în funcţii importante în 1940 proveneau din rândul maiorilor şi gradelor inferioare în primul război mondial. Dar fixaţiile primului război mondial se transmiseseră şi generaţiilor mai tinere, prin intermediul şcolilor militare în

care, bineînțeles, trona experiența acumulată în ultimul război în care armata franceză ieşise învingătoare. Două concepte dominau tactica franceză din acea vreme: ofensiva, duse de infanterie pe jos sprijinită de tancuri (ca la Marna şi la Verdun) şi tactica defensivă, prin lucrări permanente de apărare sau prin lucrări de campanie, combinate cu un sistem de foc de netrecut (în această defensivă era ignorată ideea de manevră, inclusiv cea de manevră a focului). Regulamentele nu prevedeau nici o altă formă de luptă. Cum de sărăcise în aşa fel gândirea tactică şi strategică a unei armate care avea ca înaintaş un Napoleon Bonaparte?! Greu de răspuns!

De altfel. Şi armata română era tributară gândirii rezultată din experiența primului război mondial. În perioada interbelică, deşi țara trecea prin greutăți inimaginabile, s-au găsit resurse să se construiască două aliniamente fortificate – Linia Carol, în Vest şi aliniamentul Focşani Nămoloasa Galați în Est, în Poarta Focşanilor, plus fortificarea unora dintre trecătorile din Carpați. În unele documente, ofensiva era definită în termeni cum ar fi „focul care se mişcă".

Germania, pierzând războiul de tranşee, nu s-a cramponat la tranşee. De altfel, nici nu era în spiritul nemților să accepte războiul pozițional ca doctrină. S-a plecat deci de la zero. Corpul ofițerilor s-a apucat de treabă. Cei care aveau 30-40 de ani în 1918 şi erau, deci, căpitani, maiori, locotenent-colonei sau colonei, studiind lucrările şi ideile lui Fuller, Liddell Hart, Estienne, au înțeles că viitorul războiului nu se poate reduce la imense mase de oameni care, față în față, baricadați în fortificații sau în tranşee, adăpostiți mai mult sau mai puțin eficient de ploaia de proiectile, aşteaptă un deznodământ care nu depinde de ei… Succesul în război trebuie să fie dat de şoc izbirii, prin dezvoltarea ofensivei în adâncime şi lovirea spatelui adversarului, dezorganizându-i conducerea, comunicațiile, logistica…În 1914, Guderian comandase un stație de radio din Divizia 5 Cavalerie, apoi, până în 1917, a fost locțiitor pentru transmisiuni al comandantului Armatei 3. El şi-adat seama ce înseamnă forța mecanizată, forța blindată, adică războiul de mişcare. Şansa lui a fost acea că Hitler era un adept al rapidității în toate, era un fanatic al acțiunii şi reacției rapide. Guderian a înțeles că o astfel de tactică are nevoie de o coordonare perfectă a aviației, blindatelor şi logisticii, deci de un sistem de transmisiuni foarte bine pus la punct.

Aceste idei nu puteau fi bine primite de tradiționalişti. Dar când în fruntea armatei şi a țării se afla un maniac al rapidității, nu se punea problema ca tradiționaliştii să aibă vreun cuvânt de spus. Drumul blindării armatei era liber. Prima divizie de blindate germană a fost creată la 15 octombrie 1935…

Marea Britanie se iluziona chiar mai mult decât Franța în raportul de forțe. Churchill descria armata franceză ca fiind forța cea mai mobilă şi cea mai instruită din lume. Acum, după ce al doilea război mondial a devenit demult istorie, ştim că Churchill avea dreptate. Armata franceză avea chiar mai multe tancuri decât armata germană şi era bine antrenată. Ceea ce îi lipsea armatei franceze era mobilitatea în gândire a celor care o conduceau şi capacitatea oamenilor politici francezi dintre cele două războaie de a vedea dincolo de linia Maginot…

Armata Roşie nu se iluziona. Era trecută, cum se spune prin ciur şi dârmon, dar conducerea ei la vârf fusese atât de mult cernută şi ciuruită încât, în preajma războiului, nu rămăsese mai nimic din ea. Mai mult, diversiunea lui Hitler reuşise, iar Stalin îşi decapitase practic armata. Lista celor dispăruți atunci din ordinul lui Stalin este cutremurătoare:

- 75 de membri ai Consiliului Militar Superior (Stavka) din 80;
- 14 generali de armată (din 16);
- 60 de generali de corp de armată (generali colonei) din 67;
- 136 generali de divizie (generali locotenenți) din 199;
- 221 generali de brigadă (generali maiori) din 397;
- 8 amirali;
- 11 comisari politici;
- 35.000 de ofițeri cu grade de la maior la colonel;

Din 7.000.000 de civili şi militari arestați, au fost împuşcați în jur de 1.000.000, iar 2.000.000 au murit în lagăre de concentrare.

A scăpat doar Jukov, care condusese foarte bine trupele în Mongolia în vara anului 1939, şi încă vreo câțiva specialişti. Însă campania împotriva Finlandei din 1939-1940 a scos în relief numeroasele dificultăți ale Armatei Roşii, între care, s-a simțit lipsa unui corp de comandă experimentat şi priceput. Victoria împotriva Finlandei s-a datorat numărului copleşitor şi nu calității acțiunilor. Probabil că, dacă în 1940, guvernul român respingea ultimatumul sovietic, armata română ar fi reuşit să oprească cele 3 armate sovietice (Armatele 5, 9 şi 12) şi să prevină o pagină ruşinoasă în istoria noastră. Nu se poate să cedezi o parte din teritoriul strămoşilor tăi fără luptă, chiar dacă prețul în vieți omeneşti ar fi fost foarte mare! În vremea aceea, demnitatea era mai tare ca viața, pentru că statul român abia se readunase în granițele sale fireşti! Şi cu atât mai puțin să cedezi de bună voie şi nesilit de nimeni, printr-un tratat semnat în timp de pace, teritorii care nu au aparținut niciodată celor cărora, din rațiuni greu de înțeles, le oferi pentru a nu avea… „complexul pulovărului“ (Adrian Severin). Nici un guvern chinez, niciodată

în istoria multimilenară a Chinei, nu a semnat vreodată un document prin care să recunoască cedarea de teritorii altor state!

Dar să revenim. Finlanda nu a cedat ultimatumului sovietic. Şi-a apărat cu arma în mână pământurile. Iar după război, şi-a apărat şi conducătorii… După campania germană din Ucraina, Stalin a înţeles repede că strategia generală prezentă şi viitoare îi aparţine lui, dar acţiunea în teren ţine de resortul specialiştilor. Nu ştim dacă a regretat sau nu uciderea a două milioane de oameni, între care se aflau şi cei mai experimentaţi comandanţi ai Armatei Roşii, dar el a renunţat la practica terorii în favoarea exaltării patriotismului. Armata Roşie a devenit armata patriei, salvarea patriei. Cel puţin, în timpul războiului. Comandamentul suprem, Stavka, a stabilit axele de efort şi a concentrat aici mase imense de oameni şi material de război. Teritoriul rus era imens, astfel încât să permită o acţiune strategică flexibilă, pe aliniamente intermediare, care să întârzie ofensiva germană, să mobilizeze resurse umane şi materiale, să pună la punct o industrie de blindate, să introducă în luptă, cu ajutorul aliaţilor, arme noi şi – cel mai important – să permită „introducerea în operaţie“ a generalului Iarnă, una dintre cele mai teribile forţe ale acestui spaţiu imens pe care nul-a cucerit niciodată nimeni. În felul acesta, mitul războiului fulger şi al invincibilităţii armatei germane s-a spulberat în faţa iernii, a Moscovei şi a Stalingradului, iar bătălia de tancuri de la Kursk, cea mai mare bătălie din timpul războiului, a pus capăt definitiv conceptului ofensiv german din cel de al doilea război mondial. De fapt, nu era pur şi simplu un concept, ci o obsesie venită din frustrările primului război mondial, de pe Marna, de pe Frontul de Vest, în general, dar şi din lipsa mijloacelor de transport şi de lovire necesare, în perioada 1914-1918, pentru a efectua cu succes manevra strategică între două fronturi aflate la mii de kilometri depărate…

Războiul a adus în prim plan personalităţi militare de mare valoare (Koniev, Tolbuhin, Cerniakovski, Jukov) dar şi personalităţi tinere. După război, Armata Roşie avea un efectiv de 5.000.000 de oameni, dar numai 700.000 de ofiţeri.

Marea Britanie, din iunie 1940, şi Statele Unite, din decembrie 1941, îşi creează armate din nucleele profesioniste din timp de pace. Dar, datorită potenţialului economic foarte mare şi resurselor umane importante, obiectivele fixate ar fi trebuit să fie realizate foarte rapid. Chiar aşa s-au şi petrecut lucrurile în ceea ce priveşte generarea forţei şi a personalului necesar (tineri ofiţeri şi subofiţeri) la nivelul de comandă inferior. N-a fost însă aşa la nivel superior. Spre exemplu, Eisenhower nu era decât locotenent-colonel la 1 ianuarie 1941, deci comandant de batalion. Comandamentul anglo-saxon a

scăpat numeroase ocazii favorabile de a regrupa forţele şi a lansa operaţii oportune, din cauza acestei inerţii la nivelul înaltelor comandamente. Montgomery este arhetipul acestei minuţii în pregătirea acţiunii, tendinţă care a reuşit la El-Alamein, dar a eşuat pentru prima tentativă de traversare a Rinului. Una din rarele excepţii pe frontul european a fost generalul Patton. El considera că un plan bun executabil mâine este preferabil unui plan excelent, dar care nu poate fi executat decât după opt zile…

În schimb, la nivelul diviziilor, comandanţii au fost avansaţi foarte repede, primind chiar 2-3 grade, pe criteriul energiei.

În 1941, în operaţiile împotriva Chinei, armata japoneză era deja numeroasă şi foarte importantă. Pe timpul războiului, ea trebuia doar întărită. Înaltele comandamente existau din timp de pace, de aceea nu rămânea decât consolidarea unităţilor prin mobilizare. Existau comandamente de pace, complete şi bine antrenate. Această armată se caracteriza prin disprețuirea morţii, complex de superioritate şi o pregătire foarte bună. Fără îndoială, piloţii japonezi erau printre cei mai buni din lume. Dar Japonia n-a făcut absolut nimic pentru a-i recupera pe cei doborâţi, îndeosebi deasupra mării, iar formarea celor tineri a întâmpinat unele greutăţi, de unde şi mediocritatea unora dintre ei. Acest lucru a dus la pierderi grele în rândul japonezilor. Lipsa de respect faţă de adversari, disprețul morţii şi al individului, sunt deficienţe grave care ţin de strategia forţelor, de unde şi dezastrul care a urmat. În perioada avioanelor-kamikaze, spre exemplu, cei mai mulţi dintre piloţii japonezi nu ştiau altceva decât să decoleze avionul. Ei erau apoi dirijaţi către ţintă de piloţii mai experimentaţi. La 6 aprilie 1945, la Okinawa, au fosta decolate sute de avioane-kamikaze. Au fost atinse mai multe nave americane, dar două vânătoare navele s-au pierdut. În vara anului 1944, portavioanele japoneze erau aproape lipsite de avioane.

Apar primele elemente ale războiului electronic. În 1929, Giuliano Marconi arătase că, teoretic, este posibilă folosirea undelor radio pentru detectarea de obstacole (insule, iceberguri etc., cu condiţia ca dimensiunile obstacolului să fie mai mari decât lungimea de undă întrebuinţată. În anii următori . s-au făcut numeroase experienţe, în Marea Britanie şi în Germania, de rezolvare a dificultăţii principale în folosirea acestor unde (drumul dus-întorc), adică distanţa până la obiectivul sesizat. Guvernul nazist nu a acordat atenţie acestor experienţe, aşa cum, în primul război mondial, nu acordase atenţie blindatelor. Iar acest lucru, în final, s-a răzbunat.

Progresele în acest domeniu s-au realizat în Europa, mai ales prin cooperarea franco-britanică. Începând din 1938, Marea Britanie s-a ocupat

serios de această problemă, ceea ce a ajutat-o foarte mult, în vara anului 1940, să câştige „Bătălia pentru Anglia“. Superioritatea radio-electronică asupra Axei s-a menţinut şi în continuare, occidentalii reuşind să obţină supremaţia aeriană, electronică şi maritimă.

Tot în această perioadă au loc acţiuni de interceptare a convorbirilor de perturbare a canelelor de comunicaţii ale inamicului, adică de bruiaj electronic ţi alte contramăsuri în acest domeniu.

Radarele, bruiajul şi contramăsurile electronice au jucat un rol important şi în Bătălia Atlanticului. Submarinele germane erau echipate cu radare, dar escortoarele aliaţilor reuşeau să le detecteze atunci când acestea erau puse în funcţiune.

Tot în această perioadă sunt puse la punct şi sonarele de către Marea Britanie.

Primele succese ale războiului-fulger din 1939-19455 anunţase moartea artileriei grele de calibru foarte mare (superior a 280 mm) îmbarcată pe calea ferată, care avusese un rol atât de important în primul război mondial. Totuşi, după cum se ştie, această artilerie a fost folosite în cazemate, în apărare costieră. Ulterior, în Vest, au fost standardizate calibrele 155 mm şi, în Est, 152 mm .

În artileria antitanc, se evidenţiază tunurile de 75 şi 76 mm, dar şi tunul de 85 mm de pe tancul T-34.

Apare, în acest război, aruncătorul de proiectile reactive „Katiuşa“, care, atunci când a fost folosit pentru prima dată, surprinderea a fost atât de mare încât a produs panică şi în rândurile propriilor divizii.

La începutul celui de al doilea război mondial, în bătălia navală, mai ales în zonele costiere, pe Aliaţi i-a aşteptat o surpriză: minele care funcţionau prin modificarea locală a câmpului magnetic terestru. Minele magnetice aveau să joace rolul lor în război. Din fericire, în toamna anului 1939, la vărsarea fluviului Tamisa, s-a descoperit o mină magnetică necunoscută britanicilor. Ea a fost demontată cu multă grijă, întrucât era asigurată la dezamorsare şi studiată cu multă grijă. Această întâmplare i-a ajutat pe britanici şi pe aliaţii lor să ia măsuri de demagnetizare a corpurilor navelor, mai exact, de reducere a influenţei pe care acestea o exercitau asupra magnetismului terestru, astfel încât minele respective să nu aibă efect. Totuşi, efectele acestor mine nu au fost defel neglijabile: un tonaj de 2.606.000 tone dintre navele aliate au fost distruse de submarinele germane din septembrie 1939 până în decembrie 1940, în timp ce pierderile datorate minelor se ridică la 770.000 tone, cele prin atacuri aeriene la 580.000 tone şi 560.000 prin atacuri pirate. Aceste pierderi au fost, în continuare, în creştere. Mai târziu,

nemții au pus la punct o mină acustică ce exploda la zgomotele elicei şi la cele produse de motoarele navelor. De aceea, debarcarea din Normandia,din iunie 1944, deşi s-a efectuat prin surprindere, a fost precedată, în primul val, de numeroase dragoare de mine.

Al doilea război mondial aduce în prim plan operația întrunită, la care participă, practic, toate categoriile de forțe. Forțele terestre sunt, în esență mecanizate şi sprijinite masiv de aviație, atât de aviația tactică, de sprijin nemijlocit, cât şi de cea strategică. Aşadar, operația, în al doilea război mondial, devine deopotrivă aero-terestră şi, dacă ne referim la debarcarea din Normandia, cea mai complexă operație a tuturor timpurilor (de până atunci), ea este aero-maritimo-terestră şi deschide (mai exact, redeschide, pentru că traversada şi operațiile de acest gen fuseseră deschise de conchistadorii spanioli în America de Sud şi de corpurile expediționare britanice cu mult timp în urmă) o nouă epocă în ducerea războaielor, adică în mondializarea războiului.

O dată cu efectuarea unor manevre de mare amploare de învăluire şi de întoarcere efectuate de Armata Roşie, ideea coerenței frontului a fost spulberată. De fapt, ea fusese spulberată prin atacurile Wermahtului împotriva Poloniei şi Franței, prin punerea în acțiune, în aceste campanii germane din 1939-1940 a conceptului de război-fulger.

Deşi Franța dispunea de mai multe tancuri decât Germania, acestea erau împărțite pe la unități, iar conceptul de folosire a lor viza sprijinul infanteriei şi nu ideea pumnului de fier pe care o susținuse generalul Charles de Gaulle fără să fie luat în seamă.

Deosebirea dintre Germania şi Franța, în perioada dinaintea celui de al doilea război mondial, prin anii `30, era aceea că, în timp ce în Germania s-a elaborat o doctrină coerentă, potrivit căreia s-au achiziționat materialele necesare, în Franța s-a aşteptat să se realizeze aceste materiale – şi încă în număr foarte mare – pentru a se fixa apoi o doctrină. Franța avea 3210 tancuri, la care s-au adăugat, în iunie 1940, e încă 540 tancuri noi şi 560 alte mijloace blindate, de nivel AM. Plus 270 tancuri uşoare belgiene şi 24 Am „Landsverk“ olandeze. În total, mai mult de 4500 blindate care au fost spulberate de 3220 panzere germane, dintre care 2/3 era la nivelul AM, la care s-au adăugat 245 blindate de comandament dotate cu multiple posturi de radio.

Dar tactica şi strategia franceză, în urma hecatombei din 1914-1918, era realmente defensivă. Acest lucru nu se datorează neapărat îngustimii minții celor care conduceau destinele armatei franceze sau oamenilor politici ai vremii, ci mai ales psihologiei creată de această hecatombă. Oamenii

politici, aleşi de naţiune, erau obligaţi să se conformeze acestei psihologii, iar cei numiţi în fruntea armatei – militari care făcuseră războiul – nu puteau să nu respecte, la rândul lor, voinţa politică şi psihologia poporului. De aceea, comandamentul francez, şi el îmbătrânit, nu-şi putea asuma un război ofensiv riscant. S-a crezut că tot ceea ce se obţinuse în primul război mondial trebuia apărat. Se uitase vorba lui Frederic al II-lea care spunea că *acela care vrea să apere totul nu apără nimic*. În septembrie 1939, Franţa mobilizase cu 2.000.000 de oameni mai mult decât Germania, fără să fie însă în măsură să-i doteze măcar cu armament individual suficient.

Statele Unite ale Americii, datorită potenţialului excepţionat, reuşesc să-şi mecanizeze nu numai forţele proprii, ci şi pe cele ale aliaţilor.

Inspirat probabil din strategia lui Gingis-Han, care a uimit lumea la vremea sa, Hitler a introdus conceptul de Blitzkrieg (război-fulger). Desigur, nu caporalul Hitler a produs acest concept, dar mintea lui era cuplată la o filosofie, mai exact, la o patologie a acţiunii rapide, chiar precipitate, ceea ce, din punct de vedere politic şi strategic reprezenta un cadrul extrem de favorabil spiritului ofensiv în arta militară.

Armata germană a plecat de la o bază cu totul nouă. De fapt, noua strategie germană, în anii `30, se baza pe experimentul *stosstruppen* efectuat în 1918, pe cel al tancurilor cu turelă franceze.

Noutăţile în tactica germană constau în:

- întrebuinţarea surprinderii, a concentrării şi vitezei de acţiune;
- plasarea oamenilor sub protecţia blindajelor şi a proiectilelor de calibru mic, exploziilor de obuze;
- neutralizarea temporară a adversarului prin foc puternic (mai puţin precis) executat cu mijloace noi care, la rândul lor, şi acestea provoacă surprinderea;
- folosirea eşaloanelor doi pentru dezvoltarea ofensivei în adâncime şi slăbirea moralului trupelor adverse;
- folosirea manevrei de încercuire;
- întrebuinţarea paraşutiştilor în spatele inamicului a incursiunilor adânci efectuate cu subunităţi mici de motociclişti în vederea creării unei stări de nesiguranţă şi de insecuritate în rândul inamicului.

În zilele de început ale războiului, după unii autori, nu se poate vorbi nici de o tactică, nici de o strategie sovietică. Surprinşi de acest război, ei au acţionat cum i-a dus capul. Realitatea este însă cu totul alta. Există, în Rusia, o „strategie eternă“, care pune în operă o „politică rusească eternă“. Ea este dictată, pe de o parte, de considerente geopolitice şi ele „eterne“ – imensitatea spaţiului eurasiatic pe care Mackinder îl numea *heartland*, mişcarea po-

pulațiilor nomade din foaierul perturbator şi stabilizarea spațiului rus, apărarea spre vest şi spre sud – şi, pe de altă parte, de rațiuni militare – apărare flexibilă, pe spații mari, cu acțiuni întârzietoare şi riposte numeroase, în vederea uzării inamicului şi pregătirii ripostei ofensive.

Stalin a realizat repede că nu se pricepea la strategia militară şi a lăsat acest lucru în seama specialiştilor, el ocupându-se de marea strategie, adică de strategia politică a războiului şi de conducerea de ansamblu a acțiunilor militare.

Lipsurile anterioare, insuficienta pregătire a armatei, surprinderea strategică realizată de nemți (deşi este greu să se creadă că ruşii nu-şi dădeau seama de politica agresivă a lui Hitler), de lipsa unor măsuri pe care militarii le reclamau dau conducerea politică nu le accepta din diverse rațiuni au făcut ca riposta rusească, în primul an de război să fie slabă, principala preocupare a comandamentului sovietic fiind aceea de a crea condiții pentru temporizarea acțiunilor inamice şi generarea unor resurse umane, materiale şi în tehnică de luptă foarte puternice care să permită riposta ofensivă hotărâtoare.

Ruşii nu au disperat. S-au adaptat destul de repede la situație, principale lor grijă fiind să nu permită marilor unități blindate germane să fragmenteze şi să distrugă armata sovietică, aşa cum se petrecuseră lucrurile cu armata poloneză. Ei ştiau bine acest lucru, întrucât participaseră efectiv la ocuparea Poloniei. Între timp, efectivele Armatei Roşii creşteau, numărul tancurilor devenea din ce în ce mai mare, artileria bătea fiecare metru pătrat etc. Spre exemplu, pentru ofensiva din 12 ianuarie 1944, Grupul de Armate Koniev dispunea de 12.000 de tancuri în capul de pod de la Sandomir (Frontul 1 Ucrainean). În aceeaşi zi, la nord (Frontul 1 Bielorus), Jukov lansa o operație ofensivă cu 180 de divizii de infanterie şi 27 divizii blindate, sprijinit de 22.000 de piese de artilerie şi cu o rezervă de 90 de divizii. Cu asemenea mase nu se putea efectua aproape nici un fel de manevră în plan tactic, în afara loviturii frontale. Fiecare unitate trebuia să atace înainte, în fâşia ei.

Era, totuşi, o manevră frontală de rupere. Infanteria şi blindatele sovietice înaintau sub un scut de foc asigurat de o artilerie formidabilă care realiza o concentrare de 250 de piese pe kilometru. La acestea s-au adăugat numeroasele „orgi ale lui Stalin“ (aruncătoare de proiectile reactive) care acopereau cu foc o suprafață foarte mare de teren din spațiul inamic. Ruşii atacau cu infanteria îmbarcată pe tancuri şi nu țineau seama de nimic. Tranşeele inamice erau de nerecunoscut. După o asemenea pregătire de foc, nu mai rămânea mare lucru din pozițiile inamice.

Însă, în apărare, forțele sovietice efectuau numeroase manevre, începând cu cele de foc şi continuând cu rămânerea unor forțe în dispozitivul

inamic şi lovirea acestuia din spate, cu contraatacuri şi contralovituri frecvente şi foarte puternice. Luptele de stradă din localităţi, acţiunile partizanilor şi dinamica apărării ruse (dusă, în prima parte a războiului, adică în faza de apărare, în condiţiile inferiorităţii tehnice şi în mobilitate) au contracarat eficient războiul-fulger. Ruşii practicau o apărare activă şi o ofensivă impetuoasă, bazată pe rupere.

Dar şi nemţii, în apărarea Berlinului încercuit la 25 martie 1945, au practicat aceeaşi luptă de stradă şi aceeaşi apărare activă bazată pe acţiuni individuale, îndeosebi cu aruncătoare de grenade antitanc (panzerfaust) cu care au distrus sute de tancuri.

La nivel strategic, manevra se efectua cu mari grupări de forţe, sprijinite masiv de aviaţie apărare.

Britanicii au practicat, în general, o apărare activă la nivel tactic. La Tolbruk, la Singapore, la Hong Kong, trupele terestre engleze au acţionat defensiv . Chiar şi după strălucita victorie de la El-Alamein, englezii n-au trecut la urmărirea inamicului. Exista, în armata marii Britanii, o contradicţie între tinerii ofiţeri – îndrăzneţi, curajoşi, imaginativi, partizani ai unor soluţii riscante – şi Înaltul Comandament, care era circumspect şi chiar prudent. Acesta considera că ofensiva nu este posibilă decât dacă se realizează o superioritate de forţe zdrobitoare. Or, din câte se ştie, cele mai strălucite victorii în marile bătălii ale istoriei au fost obţinute, adesea, în inferioritate numerică.

Acţiunile forţelor terestre ale Marii Britanii în Africa şi în Extremul Orient au favorizat manevra strategică efectuată îndeosebi de Statele Unite ale Americii, prin debarcarea din Sicilia şi, ulterior, din Normandia. Al doilea război mondial este şi un efect al condiţionărilor strategice, al interacţiunilor la scară planetară.

Statele Unite au acţionat în cel de al doilea război mondial cu două mari grupări de forţe, una în Pacific (Infanteria Marină) şi alta pe teatrul european. Americanii au luptat în toate mediile posibile. Spre exemplu, pentru pregătirea atacului Insulei Kwajalein, care avea o suprafaţă doar de 3 km^2, americanii au consumat 15.000 tone de bombe de aviaţie şi obuze, adică 5 tone pe m^2. Pe Frontul de Vest din Europa, forţele terestre americane, britanice şi franceze au acţionat mecanizat.

Cel de al doilea război mondial a avut unele cauze profunde care rezidă în principal în:

- dispariţia celor patru imperii (german, austro-ungar, rus şi otoman) şi creşterea riscurilor conflictelor naţionale, întrucât

s-a dublat numărul statelor în Europa, fiecare încercând să-şi definească şi să-şi consolideze propria identitate;
- dispariția sistemului economic global. După depresia din 1929-1931, Marea Britanie a renunțat la gestionarea acestui sistem, iar Statele Unite au refuzat să se angajeze la aşa ceva. De aceea lumea se organizează în zone economice protecționiste.

Cauzele directe ale acestui războii sunt şi ele foarte complexe, dar pot fi rezumate la:

- resentimentele germane şi nu numai asupra Tratatului de la Versailles;
- proliferarea ideologiilor naționaliste, rasiste şi totalitare;
- slăbiciunea tactică a democrațiilor occidentale în fața virulenței extremismului de dreapta şi de stânga.

Evenimente cele mai importante ale celui de al doilea război mondial se pot rezuma astfel:

Faza victoriilor Axei

- Războiul izbucneşte În Europa. În 1939-1940 sunt atacate şi cucerite Polonia, Danemarca, Norvegia, Belgia, Țările de Jos, Franța şi România (ultimatum-ul sovietic, dictatul de la Viena). În 1941 sunt atacate Iugoslavia, Grecia, URSS şi Libia
- În Asia, are loc ocuparea japoneză a Chinei, Indochinei şi Asiei de Sud-Est. Apoi, în decembrie 1941, se produce atacul de la Pearl Harbor.

Faza victoriilor Aliaților

- În Europa, în noiembrie 1042, au loc debarcarea în Africa de Nord şi victoria de la El Alamein. În februarie 1943, are loc înfrângerea grupării germane de la Stalingrad
- În Asia, în mai-iunie 1942, are loc bătălia navală de la Midway şi Insulele Corail şi recucerirea Insulelor Salomon.
- În Europa au loc debarcarea din Italia, apoi cea din Normandia şi deschiderea (de fapt, activarea, continuarea) celui de al doilea front, frontul de Vest.
- În acest timp, în Asia, se recuceresc Insulele din Pacific şi se lansează bombele de la Hiroshima şi Nagasaki

Consecinţele acestui război au fost foarte grave şi s-au întins pe termen lung.

Cea mai importantă dintre aceste consecinţe o constituie bipolarizarea lumii şi declanşarea Războiului Rece.

Au existat doar doi poli masivi de putere strategică nucleară – Statele Unite şi Uniunea Sovietică - , în jurul cărora s-au grupat majoritatea statelor europene. Au existat însă şi ţări nealiniate, iar organismele internaţionale constituite după război au reuşit, în principiu, să stopeze tendinţele extremiste

Pierderi: 55.000.000 morţi, dintre care 45.000.000 în Europa (20.000.000 în Uniunea Sovietică) şi distrugerea materială a Europei continentale şi a URSS.

Pe plan moral:

- efectele lagărelor de exterminare;
- efectele cumplite ale bombardamentelor atomice.

Pe plan geopolitic:

- Anihilarea vechii diviziuni a Europei şi reconfigurarea sferelor de influenţă;
- ocuparea ideologică (şi teritorială) a Europei de Est de către Uniunea Sovietică;
- Statele Unite, care nu au fost atinse de război devin o putere economică, militară şi politică;
- dispariţia, în perioada următoare, a imperiilor colonialiste britanic, francez, olandez şi portughez (mai rămân doar cel sovietic, cel american şi cel chinez).

Cel de al doilea război mondial nu a rezolvat, de fapt, nimic. Tensiunile au rămas aceleaşi, lumea s-a trezit dintr-o dată mai săracă cu 55.000.000 de oameni şi cu primejdia nucleară scoasă din infinitul mic al lumii, de acolo de unde nimeni nu putea bănui că există.

Al doilea război mondial se încheiase fără triumf sau, în orice caz, cu triumful unor ideologii care se separaseră încă de atunci printr-o cortină de fier.

Lumea nu a respirat uşurată. Ştia că viitorul ei va atârna mereu de un fir slab, că o nouă sabie a lui Damocles, una nucleară, va suspenda la fel de ameninţător deasupra ei. Dar niciodată nu a fost altfel în istorie. Iar perioada Războiului Rece a dovedit-o din plin.

CAPITOLUL 6. ARTA MILITARĂ POSTBELICĂ ŞI VIITOARE

6.1. Coordonate actuale şi viitoare ale artei militare

6.1.1. Arta militară în timpul Războiului Rece

Al doilea război mondial se sfârşise prin generarea unei noi situaţii conflictuale, de data aceasta de sorginte ideologică. Comunismul, care apăruse în mod concret la începutul secolului al XX-lea, devenise o realitate considerată extrem de periculoasă pentru democraţiile occidentale, pentru tipul de societate care produsese nu numai războaie, ci şi prosperitatea Occidentului. Stafia comunistă despre care vorbea Marx nu mai era stafie. Această realitate a creat o emoţie puternică mai ales în rândul americanilor care aveau deja ascendentul tehnologiei atomice şi rezultatul unui bombardament cu o astfel de teribilă armă.

Această stare de tensiune care s-a creat între cei doi poli de putere militară, politică şi ideologică a căpătat denumirea de Război Rece. După unii, el ţine doar 15 ani (1947-1962) şi se caracterizează prin creşterea continuă a tensiunilor şi declanşarea cursei înarmărilor. S-ar părea însă că Războiul Rece a început o dată cu Convenţia de la Yalta şi a ţinut până la 3 octombrie 1990, când a căzut zidul Berlinului sau până în 1991, când s-a destrămat Uniunea Sovietică.

După părerea noastră, este greu de delimitat momentul exact când a început şi când s-a terminat Războiul Rece. De altfel şi denumirea de Război Rece este relativă şi discutabilă. În fond, chiar după capitularea Germaniei şi lovirea atomică a Japoniei, omenirea nu a avut răgazul nici să sărbătorească victoria, nici să-şi panseze rănile. Imediat s-a declanşat, pe de o parte, o feroce bătălie între Imperiul roşu şi Imperialismul american şi, pe de altă parte, o competiţie în ceea ce priveşte creşterea puterii, îndeosebi a puterii militare.

La câteva luni după capitularea Germaniei naziste, Stalin foloseşte Armata Roşie pentru a-şi asigura controlul asupra Europei de Est. Preşedintele Truman se opune acestei politici şi cheamă Europa de Vest să se unifice sub autoritatea principiilor şi valorilor democraţiei (desigur, sub conducere americană) pentru a descuraja expansionismul sovietic.

Nu era prea uşor. La Yalta, în februarie 1945, Franklin Roosvelt, Winston Churchill şi Iosef Visarionovici Stalin au ajuns la un acord în ceea

ce priveşte viitorul Europei. De fapt, şi-au împărţit sferele de influenţă, sub emoţia ultimelor episoade ale războiului, fiecare urmărindu-şi interesele.

Stalin dorea să-şi protejeze ţara împotriva unor atacuri de tipul celor din 1914, 1917 şi 1941. Acest lucru l-a realizat pe două căi: în primul rând, s-a asigurat că Occidentul nu va trece la atac împotriva Rusiei şi, în al doilea rând, ca toate imperiile, din toate timpurile, şi-a realizat o puternică zonă de siguranţă strategică (zonă-tampon) în estul şi centrul Europei. Această zonă avea o dublă semnificaţie: asigura apărarea înaintată, în caz de atac al Occidentului, şi, în acelaşi timp, crea posibilitatea concentrării rapide şi eficiente a unor mari grupări de forţe care să asigure, la nevoie sau la momentul oportun, o ofensivă strategică împotriva Occidentului.

Probabil că Stalin a avut în vedere mai ales prima eventualitate – aceea a apărării înaintate – şi numai în momentul când condiţiile ar fi fost extrem de favorabile şi o posibilă ofensivă împotriva Occidentului, fie pentru împlinirea visului lui Petru cel Mare, fie pentru exportul comunismului în întreaga Europă. Este însă posibil ca Stalin să nu fi mers atât de departe. Situaţia Uniunii Sovietice, după război, era dezastruoasă.

Pieriseră 20.000.000 de oameni, economia era ruinată, comunicaţiile distruse, agricultura la pământ. Dar Stalin stăpânea toate cele patru culoare strategice ale Europei[56], plus Manciuria cu coridorul strategic al Amurului, Asia Centrală şi Caucazul, iar acest lucru nu se mai întâmplase niciodată în istoria bătrânei Rusii. Ţările Baltice, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, România şi Bulgaria asigurau punerea în operă a acestei strategii, iar mişcarea din Grecia urma să desăvârşească prezenţa Uniunii Sovietice în toţi Balcanii şi în apropierea strâmtorilor.

La Yalta, Stalin cere Polonia, iar Aliaţii acceptă în schimbul promisiunii de a intra imediat în război cu Japonie (mai erau doar două luni până la capitularea Germaniei).

În august 1945, Sovieticii întră în Coreea şi îi atacă pe japonezi din spate, aşa cum se convenise la Yalta, ocupând jumătate din peninsulă (unde, în 1948, s-a creat Coreea de Nord). Americanii stabilesc un regim anticomunist în Coreea de Sud. Tensiunile cresc. În iunie 1950, Coreea de Nord pro-sovietică invadează Coreea de Sud pro-americană. În câteva săptămâni, trupele din Coreea de Nord ocupă aproape întregul teritoriu al Coreei de Sud. Intervin Statele Unite sub mandat ONU şi îi resping pe coreeni de nord până la frontierele chineze (China devenise comunistă în 1949). În octom-

[56] Culoarul strategic baltic, culoarul strategic cu axul Galiţia, Varşovia, Berlin, Paris, culoarul strategic al Dunării şi o parte din culoarul strategic maritim (Marea Caspică, Marea Neagră), precum şi rocadele strategice Moldova dintre Prut şi Nistru, rocada tracică, şi rocada Morava Vardar.

brie 1950, o armată chineză intră în luptă împotriva trupelor americane şi sud-coreene. Statele Unite sunt pe punctul de a întrebuința din nou arma atomică. Renunță. Riscurile erau prea mari. Trupele se aflau în contact. În acest timp, Uniunea Sovietică experimentase prima ei bombă atomică. Începe să funcționeze principiul descurajării reciproce. Situația se stabilizează. Negocierile încep în iunie 1951, iar după doi ani se semnează un armistițiu.

Stalin este cel care a pus în aplicare cu cea mai mare fervoare politica *heartland*-ului. Imediat după război, stimulat de trecerea în tabăra comunistă a Coreei de Nord şi Chinei, el şi-a intensificat presiunile asupra Iranului şi Turciei, adică zonei arabe şi musulmane a *rimland*-ului. Nu ştim dacă Stalin cunoştea teoria lui Mackinder sau pe cea a lui Spykman, dar el acționa ca şi cum ar fi cunoscut aceste geopolitici. Oricum, cei din jurul lui le cunoşteau cu prisosință.

De aceea, Truman, preşedintele Statelor Unite de atunci, a interpretat unul din discursurile omologului său de la Moscova ca o declarație de război ideologic împotriva Occidentului. În 1947, el decide să riposteze. Apare astfel aşa-numita „Doctrină Truman“, care constă în sprijinirea tuturor statelor care luptă împotriva comunismului. Şi, bineînțeles, primele țări care au beneficiat de acest sprijin au fost Grecia şi Turcia. În acea perioadă, în Grecia se desfăşura un război civil între comunişti şi anticomunişti. Apare astfel politica şi strategia de îndiguire a comunismului, în special al *heartland*-ului nordic, adică a Uniunii Sovietice.

Prima ripostă a Statelor Unite este, deci, politică. Cea de a doua ripostă este economică. Truman elaborează un vast plan strategic pentru a asigura dezvoltarea rapidă a Europei Occidentale şi menținerea ei în afara influenței comunismului. El crede că Europa nu este capabilă să se descurce singură nici în fața dificultăților economice cu care se confruntă, nici în fața presiunilor comuniste. Această strategie a fost denumită „planul Marshall“ sau „Moartea lui Stalin“.

Ideea acestui plan a aparținut generalului George Marshall. La 5 iunie 1947, generalul Marshall a propus ca Statele Unite să acorde un ajutor deosebit de substanțial Europei. De această propunere s-au interesat chiar şi sovieticii, pentru că, la urma urmei, ei au suportat greul războiului, iar Aliații le datorau, într-un fel, un ajutor. În acest sens, Uniunea Sovietică cere un împrumut de 6 miliarde de dolari. Americanii nu refuză, dar condițiile lor sunt indubitabile.

Toate țările care vor primi un astfel de ajutor trebuie să adopte o politică democratică şi liberală şi să cumpere produse americane. Evident, sovieticii nu au acceptat aceste condiții şi au părăsit negocierile, atrăgând după ei toate țările din sfera lor de influență, adică din Europa de Est. În 1959, 16

ţări din Europa Occidentală beneficiază de ajutorul Marshall. Ele primesc 72,5 miliarde dolari. Această sumă a jucat un rol esenţial în redresarea economică a Europei Occidentale.

Dar cum, în acea perioadă, jocurile erau simpliste şi tranşante, Stalin a replicat la o astfel de măsură, creând, în 1947, *cominform*-ul. Această măsură nu era altceva decât o modalitate prin care Moscova încerca să controleze, sub pretextul asigurării unităţii de acţiune a partidelor comuniste, toate ţările din zona sa de influenţă. Doi ani mai târziu, s-a înfiinţat *Comecon*, un fel de piaţă comună a ţărilor comuniste, care devine CAER (Consiliu de Ajutor Economic Reciproc). Era, desigur, o replică fără nici o şansă, întrucât Statele Unite ale Americii, care ieşiseră nu doar învingătoare, ci şi câştigătoare din cel de al doilea război mondial, erau singura entitate economică şi financiară care efectiv putea să ofere un ajutor substanţial cuiva. De aceea, respingerea ofertei americane nu era, aşa cum poate se mai crede, doar un act de demnitate, o chestiune de incompatibilitate între două sisteme politice opuse, ci şi un act de război, întrucât, prin acest refuz, s-a tras o barieră care nu mai putea fi trecută.

Dacă sovieticii ar fi acceptat Planul Marshal, nu ar mai fi existat, poate, nici Războiul Rece, nici teribila cursă a înarmărilor. Istoria se judecă însă după fapte, după evenimente. Dacă nu ar fi existat Războiul Rece, ar fi existat alte războaie sau alte forme de război, pentru că, din păcate, războiul a fost mereu un fenomen al societăţii omeneşti.

În timp ce lumea occidentală punea în operă un plan de întrajutorare economică, finanţat şi girat de Statele Unite, dar şi de înţelepciunea europeană, Stalin îşi elimina rivalii şi alinia, la politica sa, ţările din Estul Europei care-i reveniseră după conferinţa de la Yalta din 1943 (în 1945 se consemnaseră doar ultimele aranjamente din finalul războiului). Doar Iugoslavia, condusă de Iosif Broz Tito, continua să ducă o politică independentă, tot de sorginte comunistă, dar neconvenabilă Moscovei.

Ţările din jurul Iugoslaviei, între care şi România, îşi consolidează dispozitivele de apărare la frontiera cu Iugoslavia şi, în general, cu Europa Occidentală şi Turcia. Se construiesc sisteme de fortificaţii (cazemate), reţele de sârmă ghimpată, se plantează câmpuri de mine, se creează tensiuni artificiale care durează mulţi ani. La frontiera românească cu Iugoslavia, spre exemplu, tensiunile s-au menţinut până în anii ‘960, iar în 1964 a avut loc prima întâlnire (în Insula Golu din mijlocul Dunării) între Gheorghiu Dej şi Iosif Broz Tito, întâlnire prin care s-a pus capăt tensiunilor artificiale de la frontieră şi s-a hotărât deschiderea lucrărilor sistemului hidroenergetic şi de navigaţie de la Porţile de Fier.

În 1945, în urma celui de al doilea război mondial, Germania a fost divizată în patru zone. La rândul lui şi Berlinul, care se afla pe teritoriul Republicii Democrate Germane (în acea parte din Germania care a revenit ruşilor), la 100 de kilometri de frontiera estică a Germaniei de Vest, a fost şi el împărţit în patru zone. Occidentalii au unificat zonele care le-au revenit lor şi, în 1948, au creat Republica Federală a Germaniei, care a beneficiat de avantajele ajutorului acordat Europei Occidentale prin Planul Marshall.

Acest lucru a provocat o puternică reacţie din partea sovieticilor, care au blocat pur şi simplu zona vestică a Berlinului. Statele Unite n-au avut mijloacele militare necesare pentru a forţa trecerea (sau nu au dorit acest lucru), ci au realizat comunicarea şi aprovizionarea celor 2,5 milioane de vest-berlinezi printr-un pod aerian timp de mai bine de un an. La 12 mai 1949, Stalin ridică blocada. Din acest moment, aveam de a face cu două state în zonă: Republica Federală a Germaniei, stat ataşat valorilor occidentale, beneficiar al planului Marshall, şi Republica Democrată Germană, care va rămâne, timp de peste patru decenii, unul dintre cei mai fideli aliaţi ai Uniunii Sovietice.

Tot în această perioadă, apare şi Alianţa Nord-Atlantică. Originea ei se află în Tratatul de la Bruxelles din 1948 prin care Marea Britanie, Franţa, Belgia, Olanda şi Luxemburg se angajează să se sprijine mutual în caz de război. NATO ia fiinţă la 4 aprilie 1949 în timpul blocadei Berlinului. El reuneşte 12 ţări: Belgia, Canada, Danemarca, Franţa, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia şi Statele Unite. Esenţa acestei organizaţii se exprimă în articolul 5 al Tratatului de la Washington prin care se consideră că un atac unui membru al Alianţei va fi considerat ca un atac împotriva tuturor şi toţi vor reacţiona în consecinţă. S-a constituit un comandament militar comun, având în frunte un general american. Constituirea NATO reprezintă un element important în dezvoltarea Războiului Rece, întrucât se accentuează linia de demarcaţie între sovietici şi occidentali. Americanii acordă o atenţie din ce în ce mai mare politicii sovietice. Încep să fi constituite structuri de supraveghere şi analiză atentă a tot ceea ce se produce în spaţiul sovietic.

Nici sovieticii nu stau cu mâna în sân. După blocada Berlinului, ei realizează, la 14 septembrie 1949, explozia primei bombe atomice produsă de ei. Din acest moment, a început competiţia nucleară între cele două mari superputeri. Şi chiar dacă sovieticii nu dispuneau încă, la acea dată, şi de vectorii necesari pentru a trimite această bombă asupra Statelor Unite, nu exista nici o îndoială că astfel de vectori vor fi realizaţi destul de repede. Întrucât tehnologia lor exista deja. Este vorba, în principal, de aviaţia de bombardament strategic, dar şi de alţi vectori cum ar fi, spre exemplu, ra-

chetele balistice intercontinentale. Aceste eveniment provoacă neliniște generală în tabăra occidentală. Dar faptul era deja împlinit.

Egiptul, la rândul lui, a încercat să profite cum se poate mai bine de competiția ruso-americană. În 1952, monarhia egipteană a fost răsturnată de un grup de ofițeri care a acționat sub comanda lui Gamal Abdel Nasser. Noua conducere s-a apropiat, în aceste împrejurări, de sovietici cu scopul de a procura armele de care avea nevoie şi pe care americanii i le refuzase Pe de altă parte, Nasser negocia cu americanii şi cu Marea Britanie în vederea finanțării unui baraj la Asuhan, care să permită dezvoltarea văii Nilului. În 1956, aceste negocieri au eşuat[57]. Ca reacție împotriva refuzului american şi britanic de a acorda împrumutul necesar finanțării proiectului respectiv, Nasser a decis naționalizarea Canalului de Suez. Marea Britanie a perceput această decizie ca pe o amenințare directă privind aprovizionarea sa cu petrol. Franța, care era în război cu Algeria, considera că soluția cea mai bună la această criză ar fi răsturnarea regimului de la Cairo, în timp ce Israelul, care vedea în această decizie o cale de dezvoltare a potențialului arab, era tentat de un război preventiv. A apărut astfel ideea unei expediții comune. Pe 29 octombrie, armata israeliană invadează Peninsula Sinai. Câteva zile mai târziu, un corp expediționar franco-britanic debarcă la Port-Said. Statele Unite nu au fost consultate şi au refuzat să susțină o astfel de acțiune pe care o considerau a fi colonialistă. Uniunea Sovietică amenință cu folosirea armei nucleare în sprijinul Egiptului.

Nasser câştigă, Franța şi Marea Britanie dau înapoi. Cărțile sunt jucate. Superputerile – Statele Unite şi Uniunea Sovietică – decid. Temporar, Egiptul intră în sfera de influență a Uniunii Sovietice.

Dar confruntările între Est şi Vest, între cei doi centri de putere mondială nu se opresc aici. La 14 mai 1955, opt țări (Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România şi Uniunea Sovietică) semnează, la Varşovia, un tratat militar Pretextul acestui pact porneşte de la faptul că Germania Federală intrase în NATO. Tratatul de la Varşovia afirmă intenția țărilor semnatare de a realiza un sistem de securitate colectivă în Europa şi anunță că principiul care stă la baza acestuia este respectarea reciprocă a suveranității şi independenței fiecăruia. Stalin moare în 1953. În 1956 izbucnesc mişcările in Ungaria. Studenții, intelectualii şi muncitorii cer înlăturarea stalinistului Matyas Rakosi şi reinstalare lui Imre Nagy, care era mai moderat. În octombrie, miliția deschide focul împotriva studenților. Revolta se amplifică. În noiembrie 1956, Imre Nagy a anunțat că

[57] Proiectul a fost pus în operă de sovietici care au realizat, la Asuhan, o hidrocentrală foarte eficientă pentru Valea Nilului şi pentru Egipt.

are intenţia de a părăsi Tratatul de la Varşovia. Moscova a votat invazia. La 4 noiembrie, tancurile sovietice intră cu forţa în Ungaria. În câteva zile, se restabileşte ordinea. Imre Nagy este arestat şi executat. În locul lui este numit Janos Kadar.

Criza din Ungaria se termină cu consolidarea dispozitivului sovietic în zonă.

Politica de blocuri se continuă. Ţările recent eliberate din colonialism şi primite în rândul Naţiunilor Unite trebuie să aleagă un bloc sau altul. Lor nu le convine nici unul. Se simte acut nevoia nealinierii. Au loc conferinţele asiatice de la New Delhi din 1947 şi 1949. La 5 aprilie 1954, se formează Grupul de la Colombo din cinci ţări asiatice: Birmania, Sri Lanka, India, Pakistan şi Indonezia. Are loc conferinţa de la Bandong. Ele reprezintă cele mai numeroase state de pe planetă. Îşi expun doleanţele într-o lume marcată de lupta pentru emancipare de sub dominaţia colonială.

Asia este aproape complet decolonizată. Laos, Cambodgia şi Vietnamul sunt ultimele decolonizate, dar tensiunile între Vietnamul comunist şi naţionalist cresc.

În Africa, Ghana şi Lybia se autodetermină, iar în Africa de nord Franţa are de a face cu o rebeliune algeriană care se amplifică.

Liderul indonezian Sukarno formulează cele cinci principii: respectul suveranităţii naţionale, egalitatea raselor şi naţiunilor, neamestecul în treburile interne, non-agresiunea şi coexistenţa paşnică.

După conferinţa de la Bandoeng, în septembrie 1961, la Belgrad, a fost creată *Mişcarea Statelor Nealiniate*, care a marcat ieşirea lor din starea de inferioritatea a aşa-numitei „lumea a treia“ şi constituirea unei forţe politice remarcabile. Această mişcare se doreşte a fi a treia mare putere mondială, deci al treilea centru de putere. Iosif Broz Tito, cu autoritatea celui care luptase deopotrivă contra fascismului şi a stalinismului, imprimă acestei mişcări o dimensiune planetară şi un deosebit dinamism, care are un ecou deosebit în lumea a treia.

Această postură a Iugoslaviei de a nu fi nici cu Estul, nici cu Vestul a devenit incomodă şi perturbatoare în sistemul bipolarităţii. Probabil că şi aceasta a fost una dintre cauzele destrămării sale atât de dramatice şi de sângeroase. Este însă prea devreme pentru a se desprinde concluzii.

În Cuba,Fidel Castro a anunţat, în 1961, adoptarea unei Constituţii socialiste. Preşedintele Kennedy a considerat că o astfel de decizie reprezintă o ameninţare serioasă de introducere a comunismului în America Latină, iar Statele Unite nu pot admite aşa ceva.

De aceea, în represalii, Preşedintele Kennedy a decis să izoleze Cuba şi să facă tot posibilul pentru a împiedica orice acţiune subversivă comunistă

în America Latină. În cadrul Organizației Statelor Americane, care a fost creată în 1948, s-a format un sistem de ajutor financiar „Alianță pentru progres", concretizat prin investiții în țările latino-americane. Cuba este exclusă din cadrul acestei organizații. Fidel Castro se adresează Uniunii Sovietice solicitând protecție în cazul unei agresiuni americane. Sovieticii hotărăsc instalarea unor rachete în Cuba.

La 14 octombrie 1962, în urma unor recunoaşteri aeriene, preşedintele Kennedy este informat despre această acțiune a sovieticilor. America se hotărăşte să riposteze. Se crea un pericol grav de conflict nuclear între două superputeri. Sunt trimişi spre Cuba 40.000 de infanterişti marini, în timp ce în Florida sunt concentrați 100.000 de oameni.

La 22 octombrie, Uniunea Sovietică ia cunoştință despre această blocadă, dar pe, 24 octombrie, convoaiele sovietice purtătoare de rachete îşi continuă drumul. Pe 26 octombrie, Hrusciov hotărăşte să retragă rachetele cu condiția ca Statele Unite să ofere garanții că nu vor invada Cuba şi că nu vor permite acest act din partea nici uneia dintre țările occidentale.

Pe 27 octombrie, el în avertizează din nou pe Kennedy că demontarea rachetelor din Cuba nu se va face decât cu demontarea rachetelor americane din Turcia. Acest *do ut des* strategic arată că, uneori, soarta lumii atârnă de un fir atât de slab, de vocea unui singur om…

Pe 28 octombrie, Hrusciov răspunde afirmativ mesajului lui Kenedy: retragerea rachetelor sovietice sub control ONU în schimbul unui angajament din partea Statelor Unite de a nu invada insula.

La frontiera celor două Germanii, în toate aceste crize din perioada Războiului Rece, nu a existat nici un conflict armat. Acest lucru, deşi pare surprinzător, are explicații foarte profunde: după unificarea celor peste 300 de stătulețe germane, unitatea acestei țări, oricât de federală ar fi Germania, nu va mai putea fi ruptă niciodată.

Se apreciază însă că menținerea păcii în zonă se datorează mai ales dezvoltării armelor nucleare şi crearea unui echilibru al terorii, decât altor cauze. La urma urmei, *frica păzeşte via*. Este un adevăr. Dar nu singurul.

Din 1954, Statele Unite şi Uniunea Sovietică posedă bomba cu hidrogen, care este de sute de ori mai puternică decât bomba atomică. Momentul apariției armei cu hidrogen accentuează imposibilitatea (mai exact, absurditatea, pentru că declanşarea accidentală sau voită a unui conflict nuclear nu este chiar imposibilă) unui război între cele două superputeri.

Arta militară se îmbogățeşte cu un nou concept cel al *descurajării nucleare*. Noua ***strategie a descurajării nucleare*** este elaborată începând cu anii '960 se va extinde nu doar ca o amenințare reciprocă, ci şi ca o „umbrelă protectoare". Aceste date (care, în cifre de putere sunt înfricoşătoare) cre-

ează, într-un fel, o bază de dialog, de destindere. Americanii continuă, totuşi, aşa-numita strategie de îndiguire, iar ruşii sunt nevoiţi să-şi concentreze eforturile pe înarmare şi pe cucerirea spaţiului cosmic, pierzând startul *high tech* în economie şi în viaţa obişnuită a oamenilor.

În anul 1968, Statele Unite şi Uniunea Sovietică angajează negocieri privind limitarea armamentului strategic (Strategic Arms Limitations Talks – S.A.L.T.). Este un proces îndelungat, dar se obţin totuşi unele rezultate. Nixon şi Brejnev se întâlnesc la Moscova la 26 mai 1972. Ei semnează acordurile S.A.L.T. 1, care sunt acorduri jumelate.

Primul este un acord pe 5 ani care îngheaţă numărul vectorilor strategici nucleari (rachete, bombardiere şi submarine) pe care-i poate avea fiecare parte. Este acceptat, totodată, un sistem de verificare reciprocă, îndeosebi prin sateliţi de cercetare (recunoaştere, supraveghere).

Cel de al doilea acord limitează, pe o durată nedeterminată, echipamentele împotriva rachetele balistice (sistemele antirachetă). Fiecare dintre cele două superputeri nu poate să aibă decât două asemenea sisteme: unul, în jurul capitalei şi celălalt, în jurul unei baze de rachete intercontinentale. În felul acesta, nici una dintre cele două superputeri nu va fi total protejată şi, deci, nici una dintre cele două tabere nu va îndrăzni să declanşeze războiul nuclear.

Din 1973, au început negocierile S.A.L.T. 2, întrucât au apărut noi armamente strategice (arma cu neutroni, arma chimică şi vectorii sol-sol) care nu erau definite de S.A.L.T. 1.

La 30 octombrie 1973, au avut loc, la Viena, convorbiri, între cele 12 ţări din NATO şi cele 7 ţări care făceau parter din Tratatul de la Varşovia, pe teme reducerii reciproce a forţelor şi armamentelor staţionate în Europa Centrală. Doi ani mai târziu, ţările europene, mai puţin Albania, au participat la o conferinţă asupra securităţii şi cooperării în Europa, care s-a încheiat cu Acordurile de la Helsinki, semnate la 1 august 1975 ele marchează punctul culminant al destinderii. Europa de Est şi cea de Vers, Statele Unite şi Canada acceptau frontierele din 1945, recunoscând zona-tampon pe care sovieticii au dorit să o obţină după război. În schimbul acesteia, sovieticii s-au angajat să respecte drepturile omului, adică asigurarea unei mai mari libertăţi de exprimare, prin cuvânt, prin scris, a opiniilor împotriva guvernului, ca şi libertatea de a călători şi de a se alătura familiilor lor care se aflau în Occident. De asemenea, aceste acorduri favorizau comerţul între est şi Vest, măsurile de creştere a încrederii etc. În aceste sens, toate ţările urmau să anunţe manevrele militare care implicau mai mult de 25.000 de oameni.

Aceste acorduri au favorizat climatul de destindere şi au constituit primul pas important în reconcilierea europeană. Ele nu au influenţat însă

arta militară, nici a Vestului, nici a Estului, ci au creat doar un cadru de comunicare şi de destindere. Războiul Rece însă a continuat.

Războiul Rece nu se caracterizează numai de crearea a două fronturi politice, ideologice, economice şi militare opuse, care se pândeau, se suspectau şi se loveau reciproc. Încă nu se cunosc toate manevrele şi toate acţiunile întreprinde în timpul acestui război. Se ştie doar că strategiile mijloacelor (strategiile genetice) au cunoscut cea mai rapidă şi cea mai mare dezvoltate din istoria omenirii. În această confruntare au apărut armele nucleare perfecţionate şi miniaturizate, armele neconvenţionale, armele non-letale, mijloacele extrem de complexe ale războiului economic, ale războiului geofizic, ale războiului informaţional şi, legate de acesta din urmă, ale războiului mediatic şi, mai ales, ale războiului psihologic.

Tot în timpul Războiului Rece (care este, în esenţa lui, un război politic) au luat naştere sistemele de arme, s-au perfecţionat sistemele de conducere a forţelor, au apărut şi s-au dezvoltate sistemele C4I2SR, care, la începutul mileniului al III-lea fundamentează un nou tip de război, Războiul bazat pe Reţea.

Dincolo de această confruntare globală, dincolo de această competiţie acerbă, au exista o mulţime de războaie regionale, extrem de diversificate, unele sub tutela superputerilor planetei, altele din interese locale, din veşnicul proces al frontierelor.

Unii consideră că şi *războiul din Vietnam* se înscrie în această categorie a conflictelor regionale. Originile acestui conflict se înscriu însă în sistemul confruntărilor şi acţiunilor de după al doilea război mondial. Astfel, în 1954, Franţa este nevoită să se retragă din coloniile sale din Indochina. În Vietnamul de Nord se instaurează un regim comunist, sprijinit de Uniunea Sovietică, în timp ce guvernul din Vietnamul se Sud, deşi are o esenţă dictatorială, este susţinut de Statele Unite. Populaţia din Sud este nemulţumită şi, în 1957, se constituie între-o mişcare de rezistenţă, sprijinită, începând cu 1959, de Vietnamul de Nord şi de sovietici. Americanii trimit consilieri în armata Vietnamului de Sud, iar în 1964, americanii intră în acţiune. Războiul foarte dur care se desfăşoară în junglă nu slăbeşte rezistenţe vietnameză. În 1969, sub presiunea populaţiei americane încep negocierile, iar în 1973 se preconizează o încetare a focului. Rezistenţa invadează Saigonul la 30 aprilie 1976, iar în 1976 ţara este unificată sun denumirea de Republica Socialistă Vietnam.

Acest tip de război de gherilă a opus două strategii total diferite. Strategia americană viza lovirea centrelor vitale (care, de fapt, nici nu existau),

vânarea şi distrugerea forţelor de gherilă, în timp ce strategia de gherilă viza uzarea forţelor americane, atragerea lor în junglă, în capcane şi obstacole de tot felul, epuizarea lor şi obligarea (şi cu ajutorul opiniei publice mondiale) să înceteze războiul şi să părăsească Vietnamul.

Războiul din Vietnam a fost o confruntare între forţe clasice şi forţe de gherilă, între rezistenţa vietnameză, sprijinită masiv de sovietici, şi unităţile americane, care nu erau nici pregătite, nici motivate pentru un astfel de război. S-a tras însă prea devreme concluzia că pierderea acestui război de către americani înseamnă o victorie categorică a rezistenţei împotriva invaziei, a războiului întregului popor împotriva armatelor profesioniste, bine dotate şi bine instruite. În realitate, era vorba de un război pe care americanii nu l-au pregătit nici din punct de vedere politic, nici strategic, nici militar.

Acest război a avut ecouri foarte mari şi pe termen lung. El a creat o emoţie puternică în rândul populaţiei americane, existentă încă şi azi, la începutul mileniului al III-lea, şi o nemulţumire accentuată în rândul militarilor care au suportat nu numai pierderile de pe câmpul de luptă[58], ci şi umilinţa lucrului prost făcut. De aceea, ulterior, americanii au luat măsuri categorice pentru delimitarea prin lege a responsabilităţii factorilor politici şi a celor militari şi pentru pregătirea forţelor armate în vederea îndeplinirii cu minimum de pierderi (conceptul pierderi zero) a misiunilor foarte bine fixate, susţinute politic, mediatic şi financiar şi elaborate în cele mai însemnate detalii. Episodul Vietnam nu s-a mai repetat.

De aceea, considerăm că, din punct de vedere al artei militare, războiul din Vietnam aparţine filosofiei războaielor specifice procesului de lichidare a colonialismului fizic şi industrial, care vor fi din ce în ce mai rare (dar nu excluse) în noul tip de societate. Astfel de războaie reprezintă o rezistenţă la invazie şi ele nu vor dispărea. Totuşi, avându-se în vedere complexul proces al frontierelor la început de mileniu, astfel de războaie sunt completate şi, uneori, precedate de acţiuni neconvenţionale de tot felul, inclusiv de terorism. Terorismul care, la sfârşitul mileniului al II-lea şi începutul mileniului al III-lea devine un adevărat război, are însă o sferă mult mai largă şi cauze complexe.

Tipului de război din Vietnam îi corespunde şi invazia sovietică asupra Afganistanului din 27 decembrie 1979. Sovieticii desfăşoară forţe şi ocupă oraşele importante şi câmpia. Mujahedinii se ascund în munţi şi hărţuiesc în

[58] În centrul Washingtonului, există un monument din marmură neagră, în formă de unghi obtuz, sub nivelul solului, pe care sunt înscrise numele tuturor militarilor pieriţi în războiul din Vietnam. În fiecare zi, aici, rudele şi apropiaţii celor dispăruţi aprind lumânări şi se reculeg. Este o expresie a respectului pe care americanii îl acordă soldaţilor săi care şi-au făcut datoria faţă de Statele Unite ale Americii, oriunde, în lume.

permanență aceste forțele sovietice. Prețul pe care îl plătesc afganii este foarte mare: peste un milion de morți şi cinci milioane de refugiați, îndeosebi în Pakistan. În 1989, sub presiune internațională, sovieticii se retrag cu multe pierderi.

Mihail Gorbaciov, care vine la putere în 1985, înțelege bine lecția cursei înarmărilor, efectele doctrinei de îndiguire americane şi ale regimului care a creat Rusiei, care fusese învingătoare în cel de al doilea război mondial, nu avantaje, ci mari probleme. A încercat să rezolve ceva, în interior, cu „perestroika" şi glasnost", şi, în exterior, cu o nouă strategie a destinderii. Acest lucru era necesar, mai ales că Nixon se hotărâse să treacă la punerea în aplicare a unui concept denumit „războiul stelelor", care însemna un sistem de apărare antirachetă de mare amploare, fiecare rachetă strategică îndreptată asupra Statelor Unite putând fi interceptată şi lovită pe traiectorie. În acest condiții, toate acordurile S.A.L.T. îşi pierdeau obiectul, Statele Unite având toastă libertatea de acțiune, inclusiv în declanşarea unui război nuclear. Aşa ceva nu era de acceptat. Rusia avea de ales între o nouă cursă a înarmărilor, căreia, probabil, nu i-ar mai fi făcut față şi o politică de ieşire din „balastul" creat în jurul ei, de scăpare de povara controlului *rimland*-ului şi de revigorare politică, economică, socială, militară a *heartland*-ului. O nouă Rusie, debarasată de toate responsabilitățile pe care şi le asumase după război, părea convenabilă unei Uniuni Sovietice vetuste, agresată din toate direcțiile, atât din interior, cât şi din exterior şi incapabilă să transforme tot acest areal într-o forță unică de reacție la politica de îndiguire americană, la ofensiva economică şi financiară fără precedent a Occidentului şi, în ultimă instanță, la eşecul lamentabil al comunismului. La 9 noiembrie 1989, zidul Berlinului cade, iar 3 octombrie 1990, are loc reunificarea Germaniei.

Începe o nouă eră nu numai în politica mondială şi eurasiatică, ci şi în arta militară. Mutațiile strategice sunt atât de mari, mai ales după februarie 1991, când se prăbuşeşte Tratatul de la Varşovia, încât putem spune că arta militară intră într-o nouă etapă. Tentația ar fi să afirmăm că noua etapă se caracterizează prin ieşirea războiului din spațiul de confruntare între națiuni şi reconfigurarea lui ca opoziție conflictuală între societatea omenească, în noua ei arhitectură de societate informațională, şi forțele care se opun acesteia, îndeosebi cele teroriste şi cele îndreptate împotriva libertății ființei umane. Este însă prea devreme să folosim o propoziție de acest tip şi, de aceea, enunțând-o doar ca pe o supoziție, ca pe o probabilitate, trebuie să precizăm că, în viziunea noastră, războiul rămâne legat de frontiere, fiind un proces grav al acesteia, desigur, în oua ei configurație.

Statele Unite ale Americii au deținut inițiativa strategică după cel de al doilea război mondial. Aici au fost elaborați și susținuți cei doi mari piloni ai strategiei americane în această lungă perioadă de timp: *strategia nucleară* şi *strategia de îndiguire*.

Strategia nucleară s-a conturat imediat după folosirea bombei atomice şi a devenit strategie de confruntare şi de descurajare reciprocă după ce ruşii au realizat sistemul de vectori strategici capabili să lovească teritoriul Statelor Unite.

Ideea *strategiei de îndiguire* aparține unui diplomat american de la Moscova, George Kennan. El a propus o astfel de strategie, în 1947, într-o lungă telegramă, expediată de la Moscova, apoi într-un articol semna cu „X" şi publicat în Foreign Affaires.

George Kennan nu ştir, probabil, în acele zile, că propunerea lui va sta la baza strategiei americane pentru următorii 40 de ani. În esență, această strategie consta într-o presiune continuă pe care Statele Unite trebuie s-o exercite asupra Uniunii Sovietice, pentru că germenii distrugerii statului sovietic se aflau în interiorul lui.

Această presiune, urmând în general liniile geopoliticii lui Spykman şi a britanicului Harold Mackinder, trebuia exercitată atât în zona *rimland*-ului, cât şi în cea a *heartland*-ului, în special dinspre Turcia, Europa, Indochina, Japonia, Coreea de Sud şi Taiwan.

Această presiune s-a exercitat, atât în mod direct (prin cursa înarmărilor), cât şi indirect (prin crearea, pe cercul exterior al *rimland*-ului, a unor puternice centre de comunicații, de baze militare etc.). Flexibilitatea economică americană, puternica finanță, capacitatea tehnologică excepțională au permis Statelor Unite să ducă la bun sfârşit o astfel de strategie, pe care unii analişti o apreciază ca fiind mai mult politică decât militară[59].

Strategia de securitate națională a Statelor Unite a avut în vedere, în tot acest timp, dar mai ales în perioada care a urmat Războiului Rece, o strategie economică viabilă şi flexibilă, o strategie culturală, ca sistem de valori care se cer exprimate, comunicate şi chiar impuse (prin regulile economiei de piață sau prin cele ale sistemului informațional) şi o strategie militară pe măsură.

Dacă în epoca Războiului Rece, totul era clar, adversarul bine conturat, atât ideologic, cultural, economic, politic şi militar, cât şi geografic şi geopolitic, în perioada care a urmat, totul a devenit incert, nesigur, periculos. Americanii nu sunt obişnuiți cu acest gen de analize, de amenințări, de

[59] www.stratisc.org, Arnauld Blin, *Etats-Unis: lente chronique d'une rupture stratégique annoncée*, p. 3

acțiuni. Ei acționează totdeauna tranşant. Inamicul, pentru ei, a fost totdeauna clar şi distinct.

În epoca post - Război Rece, nimic nu mai este ca înainte. De aceea, totul trebuie schimbat. Trebuie rupt cu trecutul, concomitent cu proiectarea unei strategii pentru viitor. Care este însă această strategie? Cu alte cuvinte, care este inamicul actual şi viitor al Statelor Unite? Pe de o parte, inamicul Statelor Unite poete fi, în general, o țară cu un potențial nuclear apropiat de cel american şi, pe de altă parte, o forță care nu se află neapărat delimitată de frontiere teritoriale şi politice, ci de altfel de frontiere (ideologice, morale, rasiale, extremiste, fundamentaliste religioase etc.), denumite, generic, de preşedintele George W. Bush „axa răului". Doi piloni vor marca, în continuare, marea strategie americană (strategia de securitate, strategie integrală, strategia globală): strategia nucleară şi strategia informațională.

Strategia nucleară continuă să aibă rolul ei de principală forță de descurajare (şi de echilibru strategic), în timp ce strategia informațională trebuie să identifice, într-o lume extrem de fluidă şi de schimbătoare, riscurile, amenințările, vulnerabilitățile, cu alte cuvinte, noul inamic al Statelor Unite în epoca de după Războiului Rece. Aceasta a fost deja identificat în „forțele răului", care au declanşat *războiul terorist*. Dacă există un război terorist (continuu, neconvențional, subversiv, fără reguli, fără lege, fără limite, fără timp, fără spațiu, fără teatre de operații identificate şi identificabile şi fără nici un fel de cutumă sau de morală), atunci trebuie să existe şi un *război împotriva terorismului*, care este, la fel, continuu, fără teatre, fără timp, fără spații, dar în limitele şi în spiritul protecției vieții şi valorilor umane, în apărarea civilizației planetei. De aceea, după marea strategie a îndiguirii, Anthony Lake a propus, în 1993, ceea ce în anii următori va deveni o *strategie de extindere* (enlargement). Este vorba de o extindere economică (schimbul comercial, liberalizarea pieților), de o extindere a democrațiilor de tip occidental (extindere politică) şi de o extindere a mediului de securitate (extinderea NATO), care este o extindere militară.

Rusia se înscrie şi ea în conceptul *războiului împotriva terorismului*, dar strategia ei ține de *hearland*-ul eurasiatic, de liniile-forță care au caracterizat dintotdeauna Imperiul Rus, cea mai întinsă şi cea mai mare putere eurasiatică, după cea a Imperiului mongol din timpul lui Gingis Han, dar se opune, prin mijloacele pe care le are la îndemână, noii strategii de extindere, care, analizată în termeni de înfruntare, este mai periculoasă (pentru interesele de *heartland* ale Rusiei) decât strategia de îndiguire din vremea Războiului Rece. Sistemul actual de opunere a Rusiei noi strategii americane de extindere este unul complex, care include creşterea rolului statului şi al oligarhiei în controlul şi stăpânirea resurselor strategice, folosirea parteneriatu-

lui strategic cu Uniunea Europeană (îndeosebi cu Germania), cu Statele Unite ale Americii, cu ţările din zona *rimland*-ului (îndeosebi, China şi India), cu ţările insulare *off shore* (îndeosebi, Japonia şi Marea Britanie) şi dezvoltarea unei *strategii nucleare* echilibrate şi foarte bine structurată.

Desigur, americanii nu se rezumă doar la aceste dimensiuni care reamintesc de marii geopoliticieni, ci au în vedere dezvoltarea unor sisteme de explorare a spaţiului cosmic (îndeosebi a ionosferei), cum este sistemul HAARP (High-Frequency Active Auroral Research Program - Program de Cercetare asupra Frecvenţelor Înalte Boreale Active), a unor sisteme de arme şi de senzori care să răspundă noilor provocări strategice şi a unor sisteme C4I2SR care să permită punerea în aplicare a unui nou concept de război, care este Războiul în Reţea.

Uniunea Europeană este preocupată îndeosebi de realizare, după sute de ani, a unităţii continentului şi mai puţin de problemele confruntării militare de mâine. Mai mult, europenii consideră că nu sunt ameninţaţi în mod direct de nimeni şi, de aceea, primul lor obiectiv este realizarea unităţii interne a continentului, concomitent cu securizarea frontierelor nu ridicând neapărat un zid împotriva tuturor, ci cultivând o politică de bună vecinătate care să transforme toţi vecinii Europei într-un coridor de siguranţă strategică. De aceea şi cheltuielile militare ale Europei sunt doar pe jumătate din cele ale Statelor Unite, iar acest lucru nu este de natură să-i liniştească pe americani. Oricum, în spaţiul euro-atlantic are loc un dialog constructiv

Aceste lucru, dincolo de o seamă de deosebiri şi de interese, de concurenţe economice şi percepţii politice, în spaţiul euro-atlantic are loc un dialog constructiv care menţine Occidentul într-o frontieră activă, caracterizată printr-o amplă ofensivă democratică, tehnologică, informaţională şi culturală. Strategia de extindere se află, la începutului mileniului al III-lea în plină poziţionare.

Strategia unei puteri maritime incontestabile. Războiul din Falkland

Războiul din Malwine (Falkland) este unul dintre cele mai neaşteptate şi mai controversate din istorie. Bătălia s-a dat în 1982 pentru stăpânirea (controlul) Insulelor Malwine (Falkland). În fapt, el nu a avut un obiectiv strategic. Nu se urmărea nici stăpânirea sau controlul unor resurse, nici obţinerea unei poziţii strategice avantajoase. În actualele condiţii, Insulele Falkland nu au nici un fel de importanţă politică, militară, economică sau strategică. Acestea au o suprafaţă totală de 12.000 km^2 şi o populaţie care, în

1991, era de 2121 de locuitori[60]. A fost un război al orgoliilor (mai exact, al orgoliului britanic) căruia i s-a dat însă o importanță exagerată. În fapt, el nu a avut aproape nici un fel de importanță, în afara aceleia de a demonstra că Marea Britanie rămâne o putere maritimă, capabilă oricând să pună în mişcare un corp expediționar, iar Statele Unite vor sprijini totdeauna, cel puțin cu un sistem ultraperformant de informații, acțiunile aliatului său de peste ocean. Este valabilă, desigur, şi reciproca, aşa cum au dovedito-o cele două războaie din Irak, războiul din Kosovo şi cel din Afganistan. Steve Ouellet citează un jurnalist de război din acel timp, Olivier Rolin, care defineşte acest război ca o „gaură neagră" a istoriei, în care, pentru nimic şi fără nici un fel de discernământ, în numele unor simboluri absurde sau al unor rațiuni războinice, s-au aruncat uriaşe sume de lire sterline şi de dolari.

Rezultatele acestui război sunt şi ele absurde. Singurul rezultat pe care l-au prevăzut specialiştii au fost pierderile umane.

Arhipelagul Falkland, descoperit în 1592 de navigatorii şi exploratorii englezi John Davis et Sir Richard Hawkins, aparținea Marii Britanii. El se află în sudul Oceanului Atlantic la 500 km de Argentina şi la 12.000 km de Marea Britanie. E drept, o parte a aparținut, într-o vreme, Spaniei, apoi şi Franței. Căderea Imperiului spaniol şi obținerea independenței Argentinei (în 1816) au determinat-o pe aceasta din urmă să revendice, doi ani mai târziu, în 1820, arhipelagul. În 1833, englezii au preluat controlul insulelor şi i-au alungat pe argentinieni de acolo. Aceasta a fost, de altfel, şi cauza oficială a conflictului din 1982. Negocierile în vederea reglementării problemelor de suveranitate asupra insulelor au început la ONU în 1960. În 1982, când a izbucnit războiul, acestea erau în curs de desfăşurare. Condițiile climatice sunt extrem de dificile. Bat vânturi neîntrerupte, pădurile sunt rare, iar ocupațiile locuitorilor se rezumă la creşterea vitelor şi la pescuit. Britanicii cred că ținutul adăposteşte şi importante resurse de petrol, dar cercetărilor (cel puțin până în 1982) nu confirmaseră aceste presupuneri.

Argentinienii nu au recunoscut niciodată autoritatea englezilor asupra insulelor. Dimpotrivă, Argentina considera că arhipelagul îi revine de drept. Ea a reprodus hărțile geografice începând cu 1529 şi considera că adevăratul descoperitor al insulelor a fost un navigator portughez la întoarcerea din expediția lui Magelan. Argentina susținea că Anglia recunoscuse deja, prin Tratatul de la Ultrech din 1713, suveranitatea Spaniei asupra teritoriilor colonizate de aceasta, iar posesiunile franceze asupra insulelor fuseseră deja vândute spaniolilor.

[60] http://rain.prohosting.com/stoue/malouines.html, Steve Ouellet, *La guerre des Malouines.*

Englezii susțineau că primul care a debarcat în insule a fost John Strong, în 1690. De altfel, Marea Britanie considera că ea ocupă oficial insulele din 1833, iar locuitorii aprobă suveranitatea britanică. La drept vorbind, argumente de acest tip ar fi putut aduce şi Spania şi Franța.

Disputa era pe cale de a se regla, dar situația internă din Argentina (inflație 120%, şomaj 20%, datorie externă 250 de miliarde de franci, problemele dificile cu care se confrunta hunta dictatorială) cerea deturnarea atenției asupra unui alt obiectiv care să solidaritate şi unitate națională, iar repunerea pe rol a chestiunii suveranității asupra Malwinelor părea tocmai potrivită. Marea Britanie devenea un adversar ideal.

Hunta militară conta pe lipsa de reacție a Marii Britanii sau, în orice caz, pe crearea unei probleme care nu avea efectiv o soluție militară. Argentinienii nu credeau că, în secolul al XX-lea, Anglia va trimite un corp expediționar în Malwine pentru a apăra un pământ steril cu prețul vieții soldaților britanici. În plus, în acea vreme, britanicii se aflau într-un proces de reducere şi reorganizare a forțelor armate.

Hunta militară argentiniană nu cunoştea însă nici forța orgoliului britanic, nici caracterul primului ministru conservator de atunci, Margaret Thatcher, denumită „Doamna de Fier". Mai mult, şi „Doamna de Fier" avea nevoie de o mică diversiune pentru a compensa unele măsuri social economice care privilegiau clasa de mijloc pe seama celor bogați, dar şi a celor săraci. Ea a încercat să instaureze o *democrație a micilor proprietari*, inspirată din valorile victoriene. Astfel, veniturile individuale urmau să crească pe seama cheltuielii salariului social (cheltuieli de sănătate, şomaj, asigurare, asistență socială). Aceste măsuri favorizau reducerea cheltuielilor publice şi privatizarea aparatului guvernamental. Ele au scăzut popularitatea „Doamnei de Fier" şi era de aşteptat să piardă alegerile din 1983. Aşa că situația creată de hunta argentiniană îi venea ca o mănuşă.

Există, după unii autori, şi alte rațiuni ale declanşării acestui conflict. Una dintre acestea (neconfirmată) se referă la existența unor negocieri între Statele Unite şi Marea Britanie pentru cedarea arhipelagului americanilor, în vederea instalării unei baze militare. Chir dacă importanța strategică a acestor insule pare minoră pentru argentinieni şi chiar pentru britanici, cu totul altfel se pune problema pentru americani. O astfel de bază deschisă aici se constituia într-un centru de supraveghere a sudului Americii Latine şi mai ales a Antarcticii.

Războiul a început la 2 aprilie 1982. Argentinienii au invadat insula cu 10.000 de militari. A doua zi, Margaret Thatcher a constituit un corp expediționar din 40 de nave de luptă, cincizeci de nave de sprijin militare şi civile

rechiziționate, între care şi „Elisabeta“, „Canberra“ şi „Uganda“, 40 de avioane, 60 de elicoptere, 28.000 de oameni şi 4 submarine nucleare de atac. Orgoliul „Doamnei de Fier“ trebuie să demonstreze deopotrivă forța Marii Britanii, ca putere maritimă indiscutabilă, şi voința politică a națiunii de a acționa pentru scoaterea invadatorilor din insulă. Nu pentru că insulele respectivă ar avea vreo importanță, ci pentru că ele aparțin englezilor. Iar englezii ştiu să apere, cu orice preț, ce este al lor.

Consiliul de Securitate al ONU a votat pentru retragerea imediată a forțelor argentiniene şi reluarea negocierilor. Câteva zile mai târziu, Comunitate Europeană a stabilit un embargo asupra importurilor argentiniene din țările europene şi vânzărilor de arme în Argentina. Statele Unite au hotărât să sprijine Marea Britanie, iar Rusia n-a schițat nici un gest.

Margaret Thatcher a ordonat distrugerea navei „Belgrano“, nava amiral al flotei argentiniene. Acțiunea s-a desfăşurat pe 2 mai şi a avut ca rezultat scufundarea vasului şi moartea a 350 de soldați argentinieni. Două zile mai târziu, argentinienii au scufundat distrugătorul britanic „Sheffield“ cu o rachetă „Exocet“. Britanicii, care ocupaseră pe 25 aprilie insula Georgia de Sud au continuat atacul.

Mai multe țări şi-au exprimat opinia asupra acestui conflict, unele chiar afirmând că se vor alătura de o parte sau de cealaltă.

Nimeni nu a făcut-o însă cu adevărat, mai puțin Statele Unite care au susținut Marea Britanie cu informațiile transmise prin satelit.

Primul ministru britanic, netulburata şi inflexibila „Doamna de Fier“ avea însă o susținere internă totală. Se declanşase un fel de frenezie britanică, specifică epocilor de mari confruntări, dar şi celor în care orgoliile şi emoțiile devin omniprezente şi omnipotente. Opinia publică argentiniană era indignată mai degrabă împotriva americanilor, care au trădat interesele continentului, decât împotriva britanicilor. Au remarcat însă şi britanicii absurdul situației. Nimeni nu vorbise, până la invazia argentinienilor, de *insulele sacre* Falkland.

Până la acest conflict numai filateliştii britanici cunoşteau existența acestor insule. Britanicii, de fapt, nu ştiau cum să scape de ele, în pofida faptului că locuitorii se considerau… englezi. „În fond, scrie un corespondent britanic, dacă noi îi batem pe argentinieni, nu o facem pentru a relua insulele, ci pentru a găsi modalitatea cea mai demnă de a le pierde…“

Totuşi, a fost un război. Rațiunile pentru care britanicii l-au câştigat au fost numeroase. Logistica britanică a fost superioară celei argentiniene. S-au folosit, pentru trupele de uscat care au debarcat în insulă, costume speciale, aparatură de vedere pe timp de noapte şi un sistem de conducere foarte bine pus la punct. În plus, debarcarea s-a făcut între insule, într-o zonă inac-

cesibilă, ceea ce a dus la surprinderea tactică totală. Raportul de forţe a fost, de asemenea, favorabil forţei expediţionare, atât din punct de vedere tehnologic, cât şi în ceea ce priveşte forţa umană (2,8/1).

Marea Britanie controla net căile maritime, dar şi Argentina controla căile aeriene, ceea ce a şi dus la scufundarea distrugătorului respectiv. De remarcat că, din cauza restricţiilor bugetare, britanicii n-au adus în zone imensele sale port-avioane.

Generalul argentinian Mario Benjamin Menendez susţine că victoria britanicilor se explică şi prin susţinerea diplomatică europeană, prin sprijinul acordat de Statele Unite (prin sateliţi) şi de Naţiunile Unite. În acea epocă, Argentina era complet izolată. Ea nu aparţinea nici lumii a treia, nici sistemului comunist, nici democraţiilor occidentale. Nimeni nu o susţinea, mai ales că modul în care acţionase hunta nu era nici legitim, nici oportun, nici necesar, nici eficient.

Consecinţele conflictului sunt şi ele absurde. Marea Britanie a pierdut 2 distrugătoare, 2 fregate şi un cargo, câteva avioane şi elicoptere, 255 de morţi şi 777 răniţi. Războiul a costat între 700 şi 900 de milioane de lire sterline. Acolo a instalat o bază militară ultramodernă, un spital şi alte echipamente care nu servesc la nimic.

Argentina a pierdut 635 de oameni, un crucişător, un submarin, o navă de patrulare trei nave de transport şi mai multe avioane de vânătoare. Hunta militară a trebuit să cedeze puterea civililor. Ţara a ieşit devastată din acest conflict.

Cea care a câştigat enorm de pe urma conflictului a fost „Doamna de Fier“, care a refăcut prestigiul Imperiului britanic. La 9 iunie 1983, ea a câştigat alegerile şi un al doilea mandat.

Ulterior, a fost numit o comisie de anchetă, sub conducerea lordului Franks, care avea sarcina să studieze circumstanţele conflictului. Nu i s-a făcut nici un reproş lui Margaret Thatcher.

Statele Unite au pierdut însă în urma acestui conflict. Americanii au fost acuzaţi că au trădat Doctrina Monroe şi interesele aliatului lor sud-american, punând în pericol o alianţă diplomatică ce a durat mai mult de 100 de ani.

Din punct de vedere militar, acest conflict a demonstrat rolul tehnologiei şi al voinţei umane în război. Acest conflict are o valoare geopolitică remarcabilă. El s-a desfăşurat în liniile generale ale filosofiei şi Mackinder prin care Marea Britanie, ca putere maritimă incontestabilă poate acţiona, pe linii exterioare, împotriva oricărei altei puteri terestre. Desigur, Mackider, ca şi Spykman, se refereau la *Heartland*-ul de Nord (Eurasia) şi la cel de Sud (Africa). Se înţelege însă că principiul a fost folosit şi în confruntarea din

Falkland. În bătălia de la Tushima, flota rusească a parcurs o distanță imensă, ocolind trei continente, pentru a claca în fața flotei japoneze care i-a întins o ambuscadă în zona insulei Tushima. Marea Britanie a făcut pe mare, un marş de 15.000 de kilometri, pentru a câştiga bătălia terestră şi navală cu una dintre cele mai mari țări ale continentului american. Argumentul, ca şi în cazul bătăliei de la Tushima este acelaşi: superioritatea tehnologică. Acest argument va fi confirmat în toate confruntările care au avut loc în ultima parte a secolului al XX-lea şi în primii ani ai secolului al XXI-lea.

6.1.2. Eurasia. Un nou *heartland*

Se conturează, până acum, două mari etape în procesul de globalizare. Prima se desăvârşeşte în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, cea de a doua începe imediat după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 asupra Statelor Unite ale Americii şi este o continuare a unei lungi istorii de confruntare şi inamiciție. Prima etapă se caracterizează, în principal, prin confruntare, concurență acerbă, izbucnire haotică a unor focare de criză, regrupare a o serie de țări în jurul Statelor Unite şi Uniunii Europene şi prin reacții violente la globalizare, prin recrudescența fundamentalismului, a amenințărilor asimetrice, non-statale, şi creşterea vulnerabilității societăților moderne, îndeosebi a celor informaționale. Este, deci, o etapă de confruntare şi concurență. Cea de a doua etapă, care abia a debutat, are o cu totul altă filozofie, generată tocmai de sporirea vulnerabilității statelor la amenințările asimetrice non-statale (dovedită la 11 septembrie 2001) şi de imposibilitatea punerii în operă, fără riscuri imense, a politicilor de confruntare.

Definită foarte clar şi în noua strategie de securitate a Statelor Unite, dar şi în doctrina Rusiei, în concepția Uniunii Europene şi în strategiile de securitate sau în politicile de dezvoltare şi în doctrinele de apărare ale altor țări, noua etapă se caracterizează prin consolidarea interdependențelor, prin colaborare şi cooperare în crearea unor baze economice regionale foarte puternice, a unor zone de stabilitate şi securitate (economică, socială şi militară) în jurul cărora şi după modelul cărora să evolueze întreaga lume.

Este, deci, o etapă care pune în operă o nouă filozofie a interdependențelor şi non-confruntării. In acest scop, marile puteri economice ale lumii – Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană şi Japonia –, marii arhitecți ai noii construcții mondiale – Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii, Rusia, China, India şi Asia Sud-Estică – încep să-şi dea mâna şi să-şi armonizeze politicile şi strategiile pentru viitor.

Lupta nu se mai duce doar între aceşti mari actori, între aceşti mari poli de putere, în jurul cărora se grupează, practic, întreaga planetă, ci între

ei (luaţi ca o entitate), pe de o parte, şi ameninţările non-statele, teroriste şi asimetrice, pe de altă parte. Tensiunile dintre marii poli de putere, dintre marile entităţi geostrategice nu dispar şi nu vor dispărea niciodată. El vor continua să menţină echilibrul şi să creeze dezechilibrele dorite, programate sau lăsate de la Dumnezeu.

Este timpul ca lumea să se concentreze şi să-şi unească forţele pentru a combate răul din sine. Iar primul model al acestei noi filosofii, în afară de cel al Uniunii Europene, care este doar o regrupare a unui continent prea greu încercat şi prea mult bântuit de fantasmele istoriei, se pare că se va realiza în spaţiul euro-asiatic, prin concertarea eforturilor Statelor Unite, Asiei şi Uniunii Europene.

Anul 2002 a fost primul an care a conturat nu doar ca tendinţă, ci şi, ca realitate, o astfel de filozofie. Generoasă prin universalitatea ei, o astfel de filozofie nu va fi uşor acceptată de toată lumea. Reacţiile vor fi numeroase şi felurite. Ele se vor declanşa din focare de criză „itinerante", greu de controlat, de gestionat şi de stins. Însă, primul pas spre această nouă filozofie este în curs de a fi făcut.

Evenimentele privitoare la mediul de securitate ale anului 2002 şi la influenţa lor asupra artei militare a prezentului şi a viitorului, din spaţiul asiatic şi din cel ex-sovietic au anumite particularităţi faţă de cele anterioare. Unele le-au continuat (într-o formă diferită) pe cele din anul 2001, altele şi-au conturat şi chiar poziţionat o nouă bază şi o nouă justificare, datorită, în primul rând (dar nu numai), efectelor în aceste spaţii ale atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii, care au marcat o mare cotitură în reconfigurarea mediului de securitate şi, în consecinţă, a războiului.

Aceste atacuri au dezvăluit o parte dintre vulnerabilităţile societăţii moderne, dintre riscurile şi ameninţările care există sau se profilează la orizontul mileniului al III-lea, iar adevărata lor dimensiune s-a relevat abia în anul 2002. A fost o realitate înspăimântătoare, faţă de care Statele Unite au reacţionat imediat, dar şi un avertisment care nu a fost încă descifrat în toată complexitatea lui. Dincolo de ceea ce se vede, există complicata şi imensa lume a construcţiilor subterane.

Atacul american asupra bazelor de antrenament ale reţelelor Al-Qaida din Afganistan, susţinut de Rusia şi de coaliţia antiteroristă care s-a format imediat după 11 septembrie, a arătat, implicit, că, în spaţiul asiatic central, mai funcţiona încă (desigur, într-o altă formă şi de cu totul o altă natură), acel foaier perturbator care a bulversat şi a influenţat odinioară civilizaţia romană, pe cea chineză şi pe cea indiană.

Ţinta principală a atacurilor războinicilor nomazi din foaierul perturbator aflat între Marea Caspică şi Manciuria era însă Imperiul Roman. Ţinta principală a atacurilor teroriste din primii ani ai mileniului al III-lea o reprezintă Statele Unite ale Americii.

După unii cercetători, Statele Unite ale Americii reprezintă, azi, pentru civilizaţia planetei, ceea ce a reprezentat Imperiul Roman pentru civilizaţia europeană. Această similitudine poate facilita elaborarea mai atentă a unui model de reacţie care să prevină recrudescenţa conflictualităţii şi să reducă pe cât posibil proliferarea focarelor generatoare de crize şi tensiuni.

Pentru analiza unitară a mediului de securitate şi evoluţia factorilor care influenţează arta militară în spaţiul asiatic – *heartland*-ul clasicilor geopoliticii –, vom împărţi aceste spaţii astfel:

- Actori principali: Federaţia Rusă, China, India, Japonia şi Statele Unite ale Americii[61];
- Asia Centrală (sau Mediană): a. Spaţiul ex-sovietic: Kazahstan, Kirghizstan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbechistan; b. Afganistan;
- „Axa răului": Coreea de Nord, Iran, Irak;
- Asia de Nord Est, care cuprinde, în afară de cei trei mari actori (China, Federaţia Rusă, Japonia), şi Coreea de Sud;
- Asia de Sud-Est: Birmania, Thailanda, Laos, Vietnam, Filipine, Malaiezia, Indonezia, Singapore;
- Spaţiul ex-sovietic european: Ucraina, Belarus, Ţările Baltice (Lituania, Letonia, Estonia), spaţiul caucazian (Georgia, Azerbaidjan, Armenia).

Această împărţire acoperă o mare parte din continentul Eurasia unde se află două treimi din regiunile cele mai dezvoltate, 75 % din populaţia lumii, 60% din produsul mondial, 75 % din resursele energetice cunoscute, desigur, incluzând şi Europa. *Heartand*-ul de Nord de care vorbea Spykman se menţine.

Vulnerabilităţile spaţiului asiatic şi ale celui ex-sovietic sunt încă mari, dar tendinţa este de punere a lor sub un control naţional sau zonal din ce în ce mai eficient.

Aceste vulnerabilităţi sunt:

[61] Statele Unite nu fac parte din spaţiul asiatic, dar acţionează ca actor principal şi în acest spaţiu.

Economice:

- generate de procesul de tranziție către economia de piață;
- generate de reconfigurarea economică a spațiului;
- generate de bătălia pentru resursele asiatice;
- generate de lipsa de finanțare sau de dificultățile finanțării.

Politice:

- specifice perioadelor de tranziție şi schimbării de filosofie;
- generate de precaritatea societății politice în formare în multe dintre țările ex-sovietice;
- generate de rivalități de ideologii;
- generate de diversitatea intereselor grupărilor politice, entităților statele sau non-statele;
- generate de procesul frontierei;
- generate de influențe exterioare foarte puternice.

Etnice şi religioase:

- puternica influență a factorului etnic religios în reconfigurarea societăților post-comuniste (în spațiul ex-sovietic);
- tendința unor etnii spre autonomie (în spațiul tibetan, în cel caucazian, în cel turkestan etc.);
- pătrunderea fundamentalismului.

Sociale:

- generate de procesele anomice;
- generate de procesul reaşezării relațiilor sociale;
- generate de marile mişcări identitare.

Militare:

- generate de existența, în acest spațiu, a mai bine de jumătate din arsenalul nuclear al lumii, de dificultatea punerii în aplicare a tratatelor de neproliferare şi de reducere a acestor armamente şi de relativitatea controlului folosirii energiei nucleare, a mijloacelor chimice şi biologice în scopuri militare, simultan cu persistența unor vechi stări conflictuale;
- generate de conceptul „Axa răului" şi de modul în care vor acționa sau vor reacționa aceste țări (Coreea de Nord, Iranul şi Irakul) şi statele din zonă la posibilele măsuri pentru izolarea sau descurajarea celor trei state;

- generate de începerea implementării, în anul 2002, de către Statele Unite, a inițiativei NMD (apărarea națională împotriva rachetelor), de posibilul export al acestui sistem, sau a unor componente ale sale, îndeosebi în Japonia (care cooperează cu Statele Unite pentru realitatea unui sistem de apărare antirachetă de teatru – TMD) şi în Taiwan, de punerea în aplicare a conceptului TMD (ce se pare că se intenționează a fi desfăşurat în zonă) şi de măsurile care pot fi luate de țările nucleare din spațiul asiatic;
- generate de acțiunile teroriste şi de posibilul acces al teroriştilor la arme de distrugere în masă – ADM;
- generate de conflictualitatea militară a acestor spații, îndeosebi în zona Kaşmirului, în Caucaz, poate şi în Asia Centrală;
- generate de procesul transformării armatelor;
- generate de recrudescența acțiunilor împotriva globalizării.

După atacurile din 11 septembrie 2001, politicile şi strategiile privitoare la spațiul asiatic au luat o turnură neaşteptată. Rivalitățile dintre marii actori s-au diminuat, cel puțin pe termen scurt, iar semnalele de colaborare în vederea stabilizării zonelor tensionate şi obținerii unui avantaj (nu neapărat în detrimentul celuilalt, ci în limite acceptabile) s-au amplificat. Se pare că este mai important, cel puțin la acest început de mileniu, ceea ce uneşte decât ceea ce separă. Moscova, Washingtonul, Beijingul, New Delhi-ul, Strasbour-ul şi Tokio-ul nu pot să nu țină seama de noul mers al istoriei, de căile care se deschid sau se închid spre resurse şi spre conflicte etc. Este încă prea devreme să se afirme că o astfel de soluție va fi acceptată, pe termen lung, de toată lumea, dar, pe moment, ea se dovedeşte promițătoare. Oricum, rolul marilor actori în spațiul asiatic s-a consolidat, iar mişcările destabilizatoare, identitare, fundamentaliste, deşi n-au dispărut, au pierdut teren. Anul 2002 a arătat că, în acest spațiu, rolul cel mai important l-au avut mai ales Rusia şi Statele Unite, dar şi ceilalți mari actori, dintre care se detaşează China..

6.1.2.1. Marii actori

6.1.2.1.1. Federația Rusă

Suprafață: 17.075 milioane $km^{2.}$
Populație: 146 milioane locuitori.
PNB: 241,0 miliarde de dolari

PNB/locuitor: 1 660 dolari (2000).
Creştere economică: 8,3 %
Bugetul destinat educaţiei 3,5 % din PNB
Speranţa de viaţă: 65 ani
Bugetul de apărare: 44 miliarde dolari (2001)
Efectivele armatei: 977 000 militari activi şi 20 000 000 de rezervişti.

Evenimentele din spaţiul Federaţiei Ruse cu determinaţii în domeniul securităţii naţionale, regionale şi internaţionale s-au înscris în efortul general al ţării pentru stabilizarea economiei, ameliorarea raporturilor internaţionale, crearea unui mediu de securitate stabil în spaţiile şi zonele de interes pentru Rusia şi obţinerea unui susţineri internaţionale în lupta împotriva terorismului. Ele s-au desfăşurat cu preponderenţă în plan economic, în plan politic şi diplomatic şi în plan militar.

Acţiunile Rusiei în plan economic, susţinute prin toate celelalte mijloace, îndeosebi prin cele politice şi diplomatice, au vizat, în general, consolidarea poziţiei Rusiei în relaţiile economice cu partenerii strategici (Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană, China, India, Japonia şi, într-o oarecare măsură, cu Iranul), precum şi cu ţările din Asia Centrală şi cu structurile integrative ale Regiunii Asia–Pacific, ale Asiei de Nord-Est (China, Japonia, Coreea de Sud) şi ale Asiei de Sud-Est, obţinerea unor finanţări substanţiale, accesul la tehnologii performante, controlul resurselor strategice, crearea condiţiilor pentru ca, în viitorul apropiat şi îndepărtat, Rusia să beneficieze la maximum de atuurile sale strategice în procesul globalizării economice şi combaterea corupţiei.

Obiectivele politicii şi diplomaţiei ruseşti au fost realizarea şi consolidarea de parteneriate strategice prin care să se asigure stabilitatea în spaţiile de interes pentru Rusia şi crearea condiţiilor necesare dezvoltării economice.

În ultimii ani, multe din ameninţările la adresa securităţii naţionale ruse au fost ameliorate (îmbunătăţirea situaţiei economice) sau reconfigurate. Rusia a acţionat cu consecvenţă şi inteligenţă pentru reducerea vulnerabilităţilor sale şi începerea unui proces coerent de îndeplinire a unor obiective strategice pe termen lung.

Extinderea NATO a eliberat Rusia de responsabilităţi complexe în complicatele procese ale identificării şi rezolvării problemelor frontierelor interioare. Se pare că, în mod paradoxal, acestea pot fi mai uşor controlate prin participarea unor actori zonali (Turcia, India, chiar Iranul, forumuri şi asociaţii) şi mondiali (Statele Unite şi Uniunea Europeană). Prezenţa americanilor în ţările din Asia Centrală şi investiţiile făcute aici sunt benefice pentru Rusia, întrucât vor duce la reducerea tensiunilor perturbatoare şi la ridicarea economică a zonei.

Vulnerabilităţile Federaţiei Ruse, în toate planurile, s-au diminuat prin practicarea unei politici, în plan intern şi în plan internaţional, flexibile şi mai bine cuplate pe obiective strategice pe termen lung:

- Continuarea procesului de ameliorare a relaţiilor cu Occidentul;
- Consolidarea şi concretizarea parteneriatului strategic cu Statele Unite, atât în relaţia directă, cât şi prin intermediul forumurilor şi structurilor regionale Asia, Pacific – Rusia, Asia Pacific;
- Continuarea procesului de realizare, în timp, a unui parteneriat strategic asiatic cu China şi India şi constituirea unei puternice regiuni euro-asiatice (eurasiatice cum o numea Mackinder);
- Consolidarea participării ruseşti la forumurile şi organismele din zona Asia – Pacific.

Rusia este consecventă politicii sale de mare putere cu interese globale. În acest scop, ea aplică o serie de strategii active directe şi indirecte.

Politica externă şi economia au evoluat în dimensiunea lor geopolitică şi geoeconomică, Rusia urmărind punerea în aplicare a unor *strategii regionale coerente*, în cadrul structurilor şi entităţilor deja existente, şi a unei *strategii globale indirecte*, cu obiective pe termen lung.

Rusia începe să elaboreze o strategie asiatică mai realistă şi pentru regiunea Pacificului. *Heartland*-ul trece la ofensivă. Astfel, pentru asigurarea securităţii sale naţionale şi a celei regionale – care, în concepţia actuală a Rusiei, alcătuiesc un tot –, a fost pus în aplicare un concept menit să dezvolte relaţiile militaro-politice şi strategice cu partenerii asiatici conform principiului „securitate prin parteneriat şi codezvoltare“. Rusia nu priveşte această regiune, pe termen scurt, neapărat ca pe o parte a economiei mondiale, ci mai ales ca pe o regiune foarte importantă din punct de vedere strategic pentru ea. Pe termen lung, o astfel de regiune ar putea reprezenta o poartă de intrare a Rusiei, ca principal actor, în economia mondială. De aceea, Rusia abordează cu răbdare şi pe părţi, din aproape în aproape, spaţiul economic şi strategic de interes nemijlocit pentru ea. Acest spaţiu are trei componente esenţiale:

- componenta europeană tradiţională, cea a Uniunii Europene, în momentul de faţă;
- componenta eurasiatică, cu centrul gravitaţional pe zona caspică şi Asia Centrală;
- componenta Asia-Pacific - RAP.

Rusia adoptă, în acest scop, o strategie eurasiatică, în spaţiul economic, informaţional, cultural şi civilizaţional, dar şi militar, având ca obiectiv

pe termen mediu şi lung unirea celor două componente integratoare – cea europeană şi cea a Regiunii Asia-Pacific.

Rusia nu este o țară omogenă, nici din punct de vedere geografic, nici economic, nici demografic, nici cultural. În jur de 80 % din producția industrială şi din populație se concentrează în partea europeană a Rusiei, care are un nivel de dezvoltare destul de ridicat şi care reprezintă încă centrul *heartland*-ului. În acelaşi timp, partea centrală şi cea răsăriteană ale Rusiei conțin bogății imense, dar greu de exploatat, populație puțină şi dificultăți de tot felul. Această parte reprezintă însă „rezerva strategică" cea mai prețioasă, baza imensă pe care Rusia îşi va pune în aplicare, la momentul potrivit, marea strategie a viitorului ei. Deocamdată, Rusia construieşte doar „pilonii" pe care se va ridica edificiul de mâine. Este o construcție cu participare internațională, în care se aplică *strategia interdependențelor*.

Economia rusească se prezintă ca un ansamblu care tinde spre o deplină coerență construit din trei părți:

- Partea europeană, dezvoltată;
- Partea siberiană, cu complexele sale energetice şi de materii prime, orientată, în cea mai mare măsură, tot spre Europa, dar şi spre piețele RAP, care au şi ele nevoie acută de materii prime şi, mai ales, de resurse energetice şi se constituie într-o entitate cu rol foarte important pentru securitatea economică şi militară a zonei, atât în viitorul apropiat, cât şi pe termen lung;
- Partea din Extremul Orient, care este foarte apropiată de Asia de Nord şi de spațiul APEC.

Obiectivul strategic fundamental al securității Federației Ruse apare astfel ca fiind *crearea unui mediu strategic bazat pe edificarea, în timp, a unei economii puternice, de valoare globală, susținută de resurse inepuizabile, de parteneriate strategice avantajoase cu marii actori mondiali şi regionali, care să asigure stabilitatea continentului asiatic şi a celui european, să reducă vulnerabilitățile transfrontaliere şi să pună sub control crizele, tensiunile şi acțiunile teroriste de orice fel.*

Pentru aceasta, Rusia a folosit şi foloseşte toate instrumentele şi pârghiile posibile, urmărind, probabil, pe termen lung, o integrare de tip UE, la nivelul continentului asiatic (cel puțin la nivelul Asiei de Nord-Est, deşi, deocamdată, lipsesc structurile suprastatale de tip european, criteriile, resursele tehnice şi tehnologice, iar procesul globalizării, parteneriatul strategic Rusia – Statele Unite şi participarea acestora la toate marile acțiuni strategice din zonă dau o altă turnură şi o altă dimensiune acestui proces.

În urma întâlnirilor ruso-japoneze şi sino-ruseşti din 2002, este posibil ca o structură de tip UE să fie creată, ca o contrapondere la criza energetică

şi a resurselor. Rusia, China, Japonia şi Coreea de Sud îşi propun pentru viitor crearea, în zonă, a unui *Fond strategic de rezerve petroliere*, precum şi punerea în aplicare a unei idei privind crearea *Băncii pentru Asia de Nord-Est*.

O astfel de cooperare, în concepţia Rusiei, ar putea viza:

- Dezvoltarea exploatării resurselor de petrol şi gaze naturale din Extremul Orient rus şi din Siberia şi crearea, în regiunea Nord-Asiatică, a unei reţele de transporturi şi de energie care ar constitui baza integrării Rusiei într-o astfel de comunitate;
- Folosirea infrastructurilor ruseşti şi a poziţiei sale geografice ca punte de legătură între Europa şi Asia Orientală;
- Atragerea forţei de muncă în această regiune puţin populată (deja are loc un proces de migrare a populaţiei islamice din zone conflictuale spre Siberia şi a celei chineze spre estul Federaţiei Ruse, proces care poate crea însă probleme etnice, religioase sau identitare în viitor);
- Folosirea potenţialului ştiinţific rusesc.
- Crearea unui *Fond strategic de rezerve petroliere* (cu investiţii din partea participanţilor şi a celor interesaţi).

Forumul ruso-american de la Huston asupra energiei, desfăşurat în 2002, a fost precedat de un acord ruso-american privind preţul petrolului. Tot aici s-a discutat şi problema construcţiei unui terminal la Murmansk, cea a folosirii terminalului de la Veustosk. S-a subliniat, de asemenea, necesitatea unui bun climat creat prin investiţii în proiecte comune ale celor două mari puteri într-o ţară terţă.

Problematica armamentelor şi a relaţiilor militare

Rusia nu a mai jucat, în 2002, explicit, în dialectica mediului de securitate internaţional, pe cartea nucleară. Dimpotrivă, ea a lăsat să se înţeleagă că problema nucleară, inclusiv cea a sistemelor antirachetă, nu o afectează, că Rusia este suficient de puternică din acest punct de vedere şi nu se simte nici vulnerabilă, nici ameninţată.

Rusia nu a fost afectată de programul NMD (National Missile Defense). Ea a precizat că este una dintre puţinele ţări care poate penetra sistemele antirachetă, dar o astfel de eventualitate este exclusă acum, când prioritatea mondială şi naţională o reprezintă lupta împotriva terorismului.

De unde rezultă că problema armamentelor şi relaţiilor militare se concentrează pe materializarea – şi prin mijloace militare – a deciziei de combatere a terorismului.

Pentru reducerea armamentelor strategice s-a semnat un tratat ruso-american în martie 2002. Arsenalele nucleare, chiar reduse, sunt prea puternice pentru a se mai pune, azi, în prim plan, problema folosirii lor. (Anexa). Rusia împărtăşeşte preocuparea comunităţii internaţionale pentru posibilitatea proliferării periculoase a ADM şi susţine măsurile de control sub egida ONU.

Tratatul prevede ca numărul ogivelor nucleare deţinute de fiecare dintre cele două state să fie între 1.700 şi 2.000, faţă de 6.000, cât era la data respectivă. Nici un alt tratat (SALT, START) nu a prevăzut o astfel de reducere. De unde rezultă că principalii actori militari strategici au alte priorităţi la început de mileniu. Aceste priorităţi sunt în esenţă economice. În discursul său privind starea naţiunii din luna ianuarie 2003, George Bush, spre exemplu, sublinia că prioritară pentru Statele Unite este redresarea economiei. Moscova consideră că va fi instaurată o nouă ordine al cărei scop principal va fi lupta împotriva terorismului şi a armelor de distrugere în masă, prevenirea catastrofelor naturale şi îndeplinirea unor misiuni de menţinere a păcii. NATO nu reprezintă o ameninţare pentru Rusia, ci un partener. În acest sens, NATO s-a angajat să nu desfăşoare arme nucleare sau contingente militare puternice pe teritoriile noilor membri. Mai mult, continuând ceea ce este esenţial în noua strategie de securitate a Statelor Unite, preşedintele american a ţinut să precizeze că extinderea NATO este un lucru pozitiv pentru Rusia, vizavi de ameninţarea comună a terorismului..

Enclava Kaliningrad

În condiţiile în care cele trei ţări baltice sunt primite, în curând, în Uniunea Europeană, iar Rusia încă nu, Kaliningradul – adică Könisbergul, oraşul lui Kant – devine o enclavă rusească în spaţiul Uniunii, cu toate problemele care decurg de aici, legate îndeosebi de circulaţia bunurilor şi persoanelor prin teritoriul Lituaniei sau al Poloniei. Desigur, ele sunt reale şi vor necesita soluţii concrete, cel puţin pe termen scurt. Pe termen mediu şi lung, enclava va oferi avantaje mari pentru relaţia Rusia – Uniunea Europeană. Deocamdată problema Kalinigradului există.

În ajunul summit-ului Uniunii Europene de la data de 11 noiembrie 2002 de la Bruxelles, s-a găsit un compromis privind problema Kaliningrad. Rusia a renunţat la cererea de a se acorda o viză de liberă trecere prin Lituania pentru cetăţenii săi, în favoarea eliberării unei vize simple şi rapide

(laissez-passer) care se acordă cetățenilor ce posedă bilete şi paşapoarte în regulă.

Noua procedură a intrat în vigoare la 1 iulie 2003, când Lituania face deja parte din UE. Rămâne în vigoare şi ideea unor trenuri rapide, care să traverseze Lituania fără oprire.

În scut timp, regiunea Kaliningrad va deveni un ambasador rusesc în acest spațiu şi va beneficia de un tratament special, atât din partea Uniunii, a vecinilor săi, cât şi din cea a Rusiei, sugerându-se chiar că s-ar putea transforma într-un Hong Kong al Moscovei.

Cecenia

După 11 septembrie 2001, acțiunile Moscovei împotriva rebelilor ceceni au fost integrate în ansamblul luptei antiteroriste. Bilanțul este foarte aspru: după 1994, în Cecenia au fost uciși între 100.000 şi 200.000 de persoane, ceea ce reprezintă 10 – 20 % din populație, 170.000 de persoane s-au refugiat în afara țării, iar 260.000 în interiorul ei. Mai multe mii de ceceni se găsesc în ceea ce se numeşte *tabere de filtrare*. Atentatul de la Moscova din octombrie 2002, care a fost atribuit structurilor cecene, a fost urmat de acțiuni dure în Cecenia, astfel încât măsurile propuse de Moscova pentru soluționarea politică, măsuri respinse altădată de comunitatea internațională, au fost acceptate. S-au împuținat declarațiile oficiale care mai condamnă excesele din Cecenia.

Astfel, Rusia a reuşit să convingă că problema cecenă este una a ei, internă, caută soluții şi a găsit, dacă nu sprijin internațional direct, atunci înțelegere. În acest timp, se continuă atacurile teroriste ale cecenilor, iar organizațiile lor din țară şi din afară desfăşoară acțiuni care nu constituie alt pericol decât cel pe care-l produc pe teritoriul Rusiei. Politica Rusiei este aceea de îngrădire şi izolare a zonei de conflict şi de disciplinizare a rebelilor. Discuțiile dure cu Georgia şi amenințarea cu intervenția militară fac parte din acest scenariu. A intervenit şi Occidentul pentru a împiedica intervenția Rusiei împotriva Georgiei. Înaintea summit-ului din 6 octombrie al CSI, preşedintele Rusiei, Vladimir Putin, şi preşedintele Georgiei, Eduard Shevarnadze, au pus lucrurile la punct.

La 23 octombrie 2002, grupul terorist cecen a luat 700 de ostatici. Intervenția forțelor speciale ruse a provocat 129 de victime, dar, informațional, Moscova a reuşit să discrediteze obiectivele politice ale cecenilor.

Acțiunea cecenă de obținere a independenței a intrat într-o situație fără ieşire: nu mai dispunea de instrumente politice, iar lupta armată risca tot mai mult să fie identificată cu terorismul. Oricum, Moscova a demonstrat că, pe

teritoriul Rusiei, este singura care va rezolva problemele. Cecenii vor acționa, probabil, în continuare prin metode teroriste. Acțiunile lor vor afecta însă doar Rusia şi nu vor periclita nici securitatea zonei, nici pe cea a Federației Ruse. Probabil că se va căuta o soluție acceptabilă, dar problema nu va fi rezolvată cu uşurință.

Extinderea NATO şi prezența masivă americană în Asia-Pacific, în Asia Centrală şi în Asia de Sud Est, în Afghanistan şi în Pakistan, încercarea de a atrage China în sfera intereselor de securitate ale Statelor Unite şi alte acțiuni americane ar fi posibil să fie totuşi percepute de Rusia, în pofida parteneriatului său strategic cu americanii şi a Consiliului NATO – Rusia, ca o nouă strategie de îndiguire sau, mai rău, ca o *strategie ofensivă de extindere* în zona *heartland*-ului asiatic, şi să pregătească o ripostă adecvată, care nu se va reduce la atuul resurselor de materii prime, ci, probabil, la un complex de acțiuni, pe termen mediu şi lung, în plan informațional, diplomatic, economic şi tehnologic.

Rusia nu va conta în noua ordine mondială decât dacă îşi va redresa economia şi va beneficia de tehnologii performante şi sofisticate care să-i permită punerea în valoare a resurselor. Această tendință privind o strategie economică pe termen lung, ca direcție principală a Federației, transpare din aproape toate declarațiile şi acțiunile preşedintelui Rusiei, precum şi din principalele coordonate ale politicii externe. Ea este susținută de o strategie politico-diplomatică pe măsură. De aceea, Rusia îşi va concentra efortul în primul rând pe crearea ambientului necesar dezvoltării economice, obținerii finanțării de care are nevoie, dezvoltării parteneriatelor cu Uniunea Europeană, în special cu Germania, cu Statele Unite, cu China, cu India şi cu forumurile şi organizațiile din Regiunea Asia-Pacific, Asia de Nord-Est (care, pentru Rusia, are o dimensiune geopolitică fără precedent), din Asia Centrală şi din Sud-Estul asiatic. În acest sens, anii următori vor fi, probabil, pentru Rusia, nu ani ai amenințărilor şi strategiilor disuasive, ci ani ai colaborării şi dezvoltării în continuare a parteneriatelor puse în operă cu atâta greutate.

Fără a exclude percepția pe care ar putea-o avea Rusia în legătură cu o nouă politică americană de îndiguire, viabilă, la ora actuală, este colaborarea dintre Rusia, Statele Unite, Uniunea Europeană, China, India şi chiar Iranul. Noul mediu strategic de securitate nu se mai poate configura doar prin adversități, ci şi prin parteneriate.

Acest lucru este din ce în ce mai evident, iar anii următori, probabil, vor confirma şi vor accentua această realitate. În luna ianuarie 2003, Rusia a trecut deja la distrugerea stocului său de arme chimice, conform calendaru-

lui stabilit. Tot în luna ianuarie, Rusia urma să pună în funcțiune un feribot care să facă legătura între Sankt Petersburg şi enclava Kaliningrad. În luna aprilie 3003 a intrat în vigoare şi a fost ratificat de Rusia protocolul de la Kyoto. Pentru Rusia, anul 2003 este un an al consolidării parteneriatelor strategice în vederea redresării puternice a economiei.

Modelul unui conflict în spațiul rusesc ar putea să aibă în vedere:

A. Conflictul nuclear

Este cel mai primejdios tip de conflict care se poate produce pe teritoriul Federației Ruse sau în care Rusia ar putea fi implicată accidental. Are, însă, cea mai mică probabilitate de a se produce, întrucât există un echilibru al forțelor nucleare şi o „maturitate“ a principalilor actori nucleari, iar Rusia nu are nici un interes să se implice într-un astfel de conflict şi nici celelalte țări care dețin astfel de mijloace nu au interesul să provoace Rusia.

Al doilea tip de scenarii ce pot implica riscul nuclear – dar nu armamentul strategic – îl reprezintă posibilele accidente de la marile centrale nucleare, de pe submarinele nucleare şi purtătoare de armament strategic nuclear sau alte asemenea mijloace (nave, avioane, transporturi speciale etc.), ca şi cele generate de depozitarea în Rusia a deşeurilor nucleare provenite din alte țări. Efectele unor astfel de evenimente – oricând posibile – ar fi poluarea masivă şi periculoasă a mediului şi crearea unui grav pericol pentru viața oamenilor.

Al treilea tip de scenarii ar putea fi terorismul nuclear. Deocamdată, pe teritoriul Rusiei nu s-a produs încă aşa ceva şi este puțin probabil să se producă (dar nu exclus).

B. Conflicte frontaliere sau care se pot produce în apropierea frontierelor Rusiei

Rusia este în curs de soluționare a delimitărilor frontaliere. Granița cu China care se suprapune peste fosta graniță sovietică a fost stabilizată prin acorduri corespunzătoare. Cu fostele republici sovietice se aplică standarde duble. În timp ce-şi delimitează frontiera cu Ucraina, nu se vorbeşte nimic despre Kazahstan. Cu țările baltice amână soluțiile, iar în Caucaz, deşi recunoaşte integritatea teritorială a Georgiei, favorizează secesionismul. Are un cuvânt greu de spus în problemele de frontieră în multe dintre fostele republici sovietice. Este dificil de prognozat că Rusia va fi atrasă în vreun conflict de apărare a propriilor frontiere.

C. Acțiuni teroriste şi acțiuni sau contraacțiuni împotriva terorismului

Astfel de conflicte sunt frecvente pe teritoriul Rusiei, mai ales în zona Caucazului şi chiar în cea a Asiei Centrale, dar acțiunile propriu-zise se pot desfăşura oriunde pe teritoriul Rusiei, mai ales în Moscova şi în marile centre urbane, în zonele de importanță strategică, de-a lungul traseelor conductelor petroliere, dar şi în afara acestui teritoriu.

Modelul unui astfel de conflict ar putea fi următorul:

Posibili autori: grupuri de rebeli ceceni, fundamentalişti, mafia rusă; după cele întâmplate în Cecenia, e greu de presupus că alte entități vor încerca acțiuni separatiste. Chiar şi Tatarstanul care, în anii anteriori, obținuse o autonomie largă, a început să piardă din prerogative.

Scopuri urmărite: crearea unei stări de teroare în rândul populației ruse, pentru a obliga autoritățile de la Moscova să accepte condițiile acestor grupuri.

Obiective vizate: obiective aflate în Moscova şi în alte oraşe importante ale Rusiei (s-ar putea ca, în anul 2003, să fie atacate şi obiective ruseşti care se află în afara granițelor Rusiei – ambasade, personalități, grupuri de turişti etc.), locuri publice, complexe de locuințe, instituții ale statului, întreprinderi de valoare strategică, centrale nucleare, aglomerări urbane, conducte petroliere, sisteme hidroenergetice, lacuri de acumulare, aerodromuri, porturi, avioane, nave de pasageri sau cargouri, transporturi speciale, trenuri de persoane, metrouri etc.

Mod de acțiune:

a) atacuri cu bombe şi materiale explozive, luare de ostatici, ambuscade, acțiuni individuale;

b) atacuri cu mijloace chimice sau biologice sustrase din depozite ale armatei, din întreprinderi de profil sau din locuri în care au fost dispuse temporar spre distrugere sau dezafectare, din laboratoare etc.

c) atacuri cu substanțe radioactive sau chiar cu arme nucleare tactice sustrase din baze ale armatei sau din întreprinderi ale complexului industrial militar (foarte puțin probabile în 2003, dar nu excluse);

d) ciberterorism.

Riposte: ferme şi fără menajamente, întrucât conducerea de la Moscova nu este dispusă să cedeze sub nici o formă şantajelor şi presiunilor şi nici să accepte compromisuri cu grupurile considerate teroriste.

În toate cazurile, pentru riposte, vor fi folosite forţele speciale existente şi cele care s-au pregătit temeinic, începând cu anul 2002, pentru astfel de misiuni, preşedintele Putin precizând că prioritatea numărul unu pentru forţele armate este combaterea terorismului.

Este posibil să se acţioneze în forţă, cu aviaţia şi cu unităţi speciale, atât asupra „centrelor vitale" ale acestor formaţiuni considerate de Rusia ca fiind teroriste (şi sunt, de vreme ce apelează la forme teroriste de acţiune), cât şi împotriva ţărilor sau zonelor care le adăpostesc, îndeosebi asupra Georgiei.

6.1.2.1.2. China

În spaţiul asiatic, China[62] reprezintă o forţă caracterizată prin înţelepciune milenară, rezistenţă, prudenţă şi perseverenţă. Strategia ei se bazează pe o concepţie clară privind prezentul şi viitorul şi pe acţiunile atente şi coerente în realizarea unui mediu de securitate în Asia Nord-Estică, Asia Centrală şi Asia Sud-Estică stabil şi cooperant.

Obiectivul strategic al Chinei este stabilitatea internă, securitatea internă deplină, recuperarea spaţiilor care-i aparţin şi, într-o primă etapă, realizarea unor parteneriate bilaterale (îndeosebi cu Rusia) convenabile. În ultimul deceniu al secolului al XX-lea, mediul de securitate din spaţiul de interes pentru China (Asia-Pacific, Asia Nord-Estică, Asia Sud-Estică şi Asia Centrală) devenise lipsit de ameninţări şi foarte sigur, prin dezmembrarea Uniunii Sovietice şi îndepărtarea Statelor Unite (care aveau alte priorităţi).

O dată cu atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 şi schimbarea priorităţilor strategice ale Statelor Unite, lucrurile au luat o întorsătură pe care unii analişti o apreciază ca fiind defavorabilă Chinei. La formarea acestei impresii au contribuit şi unele evenimente (bombardarea din eroare a ambasadei Chinei din Belgrad în 1999, ciocnirea unui avion de luptă chinez cu unul de cercetare american, la 1 aprilie 2001, relaţiile americane cu Taiwanul etc.).

Dezvoltarea economică, perfecţionarea arsenalului nuclear, politica internaţională activă se prezintă, în această viziune, ca instrumente pentru realizarea acestor obiective tradiţionale pentru China. Investiţiile americane în China s-au situat, în 2001, la o cifră situată în jurul a 30 de miliarde de dolari, cam aceeaşi valoare având şi volumul schimburilor. Valoarea schimbu-

[62] China are o suprafaţă de 9.596.961 km^2, o populaţie de 1.250.000.000 locuitori şi un buget de apărare de 65 miliarde dolari (pentru 2002). Este a zecea putere economică mondială.

rilor cu Rusia, considerată partenerul de bază al Chinei în zonă au fost, anul trecut, au fost în jurul a 8 miliarde de dolari, iar cele cu Japonia de 83,1 miliarde dolari în 2001 şi în jurul a 100 miliarde de dolari în anul 2002. De aici, reies foarte clar orientările şi prioritățile Chinei. Ele rămân cele economice. În 2002, China a fost statul care a atras cele mai multe investiții străine din lume.

După 11 septembrie 2001, China a resimțit efectul tensiunilor din jurul ei (Coreea de Nord, Afganistan, republicile din Asia Centrală, pirateria, traficul de droguri, acțiunile separatiste etc.), vulnerabilități mari pe care această țară a încercat, prin diplomație, să le atenueze. Dar instrumentul fundamental al Chinei pentru a se proteja împotriva acestora este o strategie economică pe măsură. Se pare că şi China este una dintre acele țări care constată că, după atacurile teroriste din 11 septembrie, Statele Unite n-au trecut la apărare pe frontieră, ci au adoptat o strategie defensivă activă, declanşând războiul antiterorist, un război la nivelul planetei, desfăşurat în toată lumea şi îndeosebi în Asia. Statele Unite au adresat întregii lumi apelul de a participa la coaliția împotriva terorismului. Această poziție tranşantă a lichidat politica echivocului şi a revigorat procesul de clarificare, de reconfigurare a peisajului strategic în Asia. Prudentă şi foarte atentă, China a acționat tradițional: a condamnat acțiunile teroriste şi-a manifestat regretul față de ce s-a întâmplat la 11 septembrie, dar nu a mers mai departe.

Parteneriatul strategic Washington-Moscova, amplificat de momentul 11 septembrie, când Rusia a sprijinit necondiționat, dar interesat, Statele Unite în războiul declarat terorismului, nu este văzut cu ochi buni de China. Este posibil ca Beijingul să perceapă, din punct de vedere strategic, această realitate ca pe o tentativă de încercuire a teritoriului său, ceea ce ar reprezenta, în viziune chineză, un pericol mult mai mare decât proiectul NMD (National Missile Defence).

Există opinia că China iese din multele decenii de *ambiguitate strategică* într-o situație dificilă. Ea a înțeles foarte bine că singura modalitate viabilă şi eficientă de asigurare a securității interne şi zonale pe termen lung este *dezvoltarea şi stabilitatea economică*. Pentru aceasta, a adoptat, pe plan intern, o strategie economică adecvată şi, pe plan extern, a creat condițiile necesare punerii ei în aplicare. În acest sens, susține Organizația de cooperare de la Şanghai, care cuprinde țările Asiei Centrale, Rusia şi China. China participă la toate organismele şi organizațiile din spațiul Asia-Pacific.

Cu ocazia vizitei la Beijing, a preşedintelui Putin, a fost semnat un parteneriat strategic între cele două țări. Acesta reprezintă o mare realizare a Chinei, având în vedere nevoia ei acută de resurse. Reprezintă însă şi o mare

realizare a Moscovei, interesată de atragerea de parte sa al *rimland*-ului de care vorbea, la începutul secolului al XX-lea, Nicloas Spykman. S-au discutat, de asemenea, probleme ce țin de rezolvarea tensiunilor dintre Coreea de Nord şi Coreea de Sud şi de normalizarea relațiilor între Phenian, Tokio şi Washington. Rusia este singura țară care a semnat, până în 2002, un parteneriat strategic cu China, şi acest lucru ar putea sugera orientarea spre viitor a celor două mari state, mai ales în domeniul economic, energetic, financiar şi în cel al securității.

Probleme de securitate

La începutul secolului al XXI-lea, China nu este amenințată în mod direct de vreo altă țară. Probabil nu se va abate, în 2003, de la programul ei ferm de dezvoltare economică şi de consolidare a securității regionale. „Criza“ Coreei de Nord va constitui, probabil, un bun prilej pentru China de a se implica, de pe poziția unui actor principal, în rezolvarea unei situații de securitate globală.

Există, în China, unele focare de tensiune, îndeosebi în regiunea Xianjiang şi în Tibet.

Provincia Xianjiang este o regiune autonomă cu o suprafață de 1.646.900 kilometri pătrați şi o populație de 17, 5 milioane locuitori, 40 % fiind chinezi, 40 – 45 % uiguri, 7 % cazahi, 1% kirghizi etc. Populația este de religie musulmană sunnită şi budistă. Există, în provincie, tendințe separatiste din partea liderilor populației uigure. Ei acuză Beijingul că încearcă să le distrugă identitatea, în timp ce oficialii chinezi susțin contrariul, subliniind sprijinul economic acordat regiunii. În ultimul timp, s-au înmulțit atacurile teroriste, existând opinia că, în câțiva ani, s-ar putea ca regiunea Xianjiang să devină un fel de Cecenia a Chinei[63].

Dotarea forțelor armate ale Taiwanului cu elicoptere Apache AH-64 nu este privită cu ochi buni de China, dar, oricum, acest lucru nu va influența relațiile existente în zonă şi nici mecanismul consolidării Regiunii Asia-Pacific. Programele de înarmare a armatei chineze cuprind categorii de armament şi echipamente ale căror parametrii maximi să permită desfăşurarea de acțiuni în Taiwan.

China nu este dispusă să acționeze sau să reacționeze prin forță pentru a-şi realiza obiectivele sale. Strategia chineză este una de tip economic şi diplomatic. De aceea, este puțin posibil ca, în spațiul chinez, să se producă înfruntări sau confruntări violente de amploare. Nici o mare putere din lume

[63] Revista **Lumea**, an X, n.2. 4 (108), 2002, p. 12.

nu îşi propune să destabilizeze sau să provoace China, ci, dimpotrivă, aproape toţi marii actori strategici – SUA, Rusia şi Uniunea Europeană, Japonia şi chiar unele ţări din Lumea islamică – îi vor căuta compania şi în anii următori.

Există, totuşi, şi în China, posibilitatea producerii unor conflicte sau a unor situaţii care să necesite soluţii militare (dar mult mai redusă decât în anii anteriori, datorită dezvoltării economice a acestei ţări), astfel:

a) Acţiuni separatiste în regiunea Xianjiang (în general, în Tibet), în cazul în care s-ar ivi o conjunctură favorabilă.

În această situaţie, China ar reacţiona prompt, fără menajamente, folosind atât unităţile militare dislocate în zonă, cât şi forţele speciale.

b) În cazul în care situaţia din zonă s-ar deteriora brusc, ar fi posibil un atac masiv chinez prin surprindere pentru recuperarea Taiwanului şi, totodată, pentru prevenirea folosirii acestui spaţiu insular ca bază de atac împotriva Chinei.

China nu va renunţa niciodată la Taiwan şi nici la un alt teritoriu care consideră că-i aparţine. Problema teritoriului este o chestiune vitală pentru China. Ea este în stare să ridice un nou zid, împotriva întregii lumi, pentru a-şi proteja şi menţine teritoriul.

Un astfel de scenariu este foarte puţin probabil în actualele conjuncturi. Strategia folosită de China, azi, se bazează pe dezvoltarea economiei şi pe diplomaţie.

6.1.2.1.3. India

În Asia de Sud, India[64] este cea mai importantă ţară. Împreună cu ţările din Asia de Sud-Est, ea dispune de posibilitatea de control al Oceanului Indian şi al rutelor petroliere. Dar nu numai prin poziţia sa este important subcontinentul indian.

Această ţară are o istorie care începe cu 5000 de ani înaintea erei noastre şi reprezintă una dintre cele mai mari, mai puternice şi mai stabile civilizaţii ale planetei. În afară de aceasta, India face parte din clubul ţărilor nucleare şi ţine cu toată forţa să-şi câştige locul pe care consideră că îl merită pe scena marilor actori asiatici şi chiar pe scena mondială. Este o superputere în devenire.

[64] India are o suprafaţă de 3.288.000 km^2, o populaţie de 1.016.000.000 locuitori, o armată activă de 1.263.000 militară şi un PNB de 454,8 miliarde dolari.

Problema Caşmirului

Caşmirul are o suprafață totală de 222.236 km^2. Se compară cu Marea Britanie şi cu România. Ocupă o parte din masivul Himalaya, în amonte de câmpia Punjab şi are frontiere comune cu India, Pakistan, China (Tibet).

Are o populație de 12 milioane de locuitori, în majoritate musulmani. Patru milioane se află în Pakistan (Azad Kaşmir, 78.114 km^2), aproape jumătate din Caşmir se află în India (102.000 km^2), iar 37.500 km^2 aparțin Chinei.

Pakistanul a cedat Chinei 5.180 km^2, în nord, de-a lungul lanțului muntos Karakoram. şi acest detaliu oferă zonei importanță strategică.

Neînțelegerile asupra zonei dintre India şi Pakistan, puteri nucleare care n-au ezitat să declare că vor folosi arma nucleară dacă va fi nevoie, pare a fi principala amenințare din spațiul asiatic şi, de aceea, creează foarte multe îngrijorări. Prezența Statelor Unite ale Americii în regiune (în Pakistan şi în Afghanistan), chiar dacă a temperat într-o oarecare măsură spiritele, nu a rezolvat problema.

India susține că tensiunile şi conflictul din Caşmir, care au provocat deja 60.000 de victime şi două mari războaie, se datorează Pakistanului. Acesta ar fi ridicat populația musulmană din zonă împotriva conducerii de la New Delhi. În acelaşi timp, India refuză orice mediere internațională, considerând că problema Caşmirului este una a indienilor.

Guvernul indian condus de Atal Bihari Vajpayee s-a implicat grav în masacrele de la Gujarat din martie 2002 unde au pierit mii de musulmani. Unii analişti consideră că este vorba de un joc politic interior girat de partidul de la putere, de „un sistem de rebeliuni instituționalizat.“ Teroriştii sunt adesea prietenii unui guvern sau altuia, fiecare sperând să obțină câştiguri strategice pe scena internațională.

Indiferent de cauze şi jocuri politice, problema Caşmirului este una foarte gravă, aparent fără soluții acceptabile, care menține în zonă pericolul unui conflict nuclear. Ceea ce se întâmplă în zonă ilustrează teoria diversiunii prin război.

Statele Unite, intervenind în această dispută prin emisarii săi, speră, pe de o parte să obțină adeziunea Indiei la războiul antiterorist şi, pe de altă parte, să realizeze o contrapondere la puterea chineză. Statele Unite au ridicat sancțiunile impuse în 1998 Indiei ca măsuri la eseurile nucleare ale acesteia, iar în primele luni ale anului 2002 au fost efectuate peste 150 de patrulări comune ale navelor americane şi indiene. Americanii vând deja ordinatoare performante armatei indiene.

În acelaşi timp, Statele Unite consolidează relaţiile şi cu China. Nu este în interesul Statelor Unite, nici în cel al Rusiei, nici al Uniunii Europene ca, în noua conjunctură, să se cultive în Asia de Sud, în Asia de Nord-Est, în Asia Centrală sau în Asia de Sud-Est, relaţii de adversitate. Politica alianţelor SUA cu puteri regionale secundare împotriva puterilor regionale principale de care vorbea Huntington în *Superputerea solitară* (Foreign affaires, 1998) este oarecum depăşită sau, în orice caz, neaplicabilă *hic et nunc*, dar nu imposibilă.

Mediul de securitate în spaţiul imens al Asiei, în zona celor mai mari rezerve de resurse ale planetei s-a creat, începând cu anul 2002 şi continuând cu anii următori, mai ales prin colaborarea şi armonizarea intereselor marilor actori.

De aici nu rezultă că problema Caşmirului, ca şi alte provocări, vulnerabilităţi şi tensiuni din zonă – trafic de droguri şi persoane, criminalitate, migraţii etc. – sunt deja rezolvate. Ele vor crea în continuare situaţii extrem de complicate, dar degenerarea lor în conflicte care să se extindă şi să pună în pericol pacea lumii este mai puţin probabilă.

6.1.2.1.4. Asia Centrală

Asia Centrală cuprinde următoarele ţări: Kazahstan, Kirghizstan, Turkmenistan, Tadjikistan şi Uzbechistan. Tot în Asia Centrală vom include şi Afghanistanul. Este o regiune foarte complexă, care cuprinde o bună parte din vechiul foaier perturbator din Antichitate şi Evul Mediu. Este însă o regiune bogată în resurse, pentru care, până la 11 septembrie 2001, se prevedea o adevărată bătălie. După 11 septembrie 2001, se pare că bătălia a devenit cooperare sau, în orice caz, parteneriat sau parteneriate.

Zăcămintele de petrol ale Kazahstanului, spre exemplu, sunt de 50 de miliarde de barili, mult mai substanţiale decât ale Arabiei Saudite, iar Turkmenistanul dispune de uriaşe zăcăminte de gaze naturale. Aceste bogăţii nu sunt exploatate decât în proporţie de 1,5 % din cauza lipsei conductelor. Noua situaţie ivită după 11 septembrie 2001 pare să favorizeze şi această zonă. Statele Unite ale Americii au dispus, cel puţin pentru câţiva ani, câteva mii de soldaţi în Kirghizstan şi Uzbechistan, acordă asistenţă militară şi un ajutor (pentru Uzbechistan) de 100 milioane dolari.

Această prezenţă va avea, fără îndoială, un rol important în reconfigurarea economică şi a mediului de securitate din Asia Centrală. Deşi se apreciază că Rusia şi China nu văd cu ochi buni această prezenţă americană în Asia Centrală, se pare că Statele Unite vor juca un rol important în acest spaţiu, rol care, în ultimul timp, este destul de bine înţeles, atât de China,

care are nevoie nu numai de uriaşe cantităţi de petrol datorită dezvoltării sale economice impetuoase, ci şi de o anumită „susţinere“ sau măcar înţelegere americană în rezolvarea problemelor din provincia Xianjiang şi din Tibet, cât şi de Rusia, care, probabil, va participa masiv la programul de construcţie a conductelor care vor traversa Afganistanul spre porturile pakistaneze şi, după vechile proiecte, spre Marea Neagră.

Din Kurdistan şi până în Valea Fergana, are loc o recompunere a mediului de securitate, pornind în primul rând de la resurse, dar şi de la problemele sociale, de frontieră şi religioase. Asia Centrală, Orientul Mijlociu şi Rusia dispun de rezerve capabile să satisfacă cererea mondială crescândă de hidrocarburi pentru un sfert de veac. Dar prospectarea zonei se continuă.

Resursele energetice ale Asiei Centrale sunt apreciate la:

ŢĂRI	Gaze (mc)	petrol (mld.tone)	cărbune (mld. tone)	electricitate (mld. kwh)
Kazahstan	4,7	23	130	65,6
Turkmenistan	50	8	3,8	48
Uzbechistan	34,6	4	-	11,2

Kazahstanul se află pe locul 9 în lume în ceea ce priveşte rezervele petrolifere. Numeroase companii occidentale – îndeosebi americane – prospectează în continuare zona, întrucât există uriaşe rezerve neexplorate încă.

Turkmenistanul dispune de 8. 087 milioane m^3 de gaze, după datele FMI, în timp ce Iranul are 11.380 milioane m^3, iar Statele Unite doar 5.645 milioane m^3.

În 2010, rezervele de gaze din Kazahstan vor ajunge la 2 trilioane m^3, iar producţia la 36 milioane m^3.

Se prevăd, în proiecte, conducte petroliere care să pornească din Asia Centrală spre Marea Neagră, precum şi un gazoduct care va lega Turkmenistanul, prin Afghanistan, de Pakistan (portul Gwar), gazoductul fiind dublat de un oleoduct.

Problemele, deşi merg spre soluţii în general acceptate de marii actori şi de ţările din zonă, nu sunt puţine şi nici uşor de rezolvat. Există în zonă tensiuni religioase, probleme de frontieră, iar dependenţele economice nu sunt încă interdependenţe. Aici nu poate fi vorba de interdependenţe (un politolog spunea că interdependenţele economice duc la război), nici de integrare (integrarea este precedată de coordonare, iar aşa ceva, deocamdată, este greu de realizat aici), din cauza instabilităţilor. Dar evenimentele de la 11 septembrie, alăturarea ţărilor din zonă la coaliţia antiteroristă, parteneriatul strategic ruso-american au schimbat foarte mult perspectiva. Este posibil

ca, în scurt timp, rezervele petrolifere din Asia Centrală să ia drumul porturilor din Pakistan şi, poate, şi al celor din Marea Neagră.

Cele prevăzute de Mackinder şi Spykman se cer analizate dintr-o nouă perspectivă. *Rimland*-ul nu mai înseamnă îndiguire, ci inversul acesteia.

La 22 iulie 2002, Uniunea Europeană a semnat un acord cu Kazahstanul asupra oţelului, care autorizează această ţară să-şi sporească exporturile cu 34% în spaţiul european al UE pe tot parcursul anului 2002 şi cu 2,5 % în anii următori. Preşedintele Nazarbaiev a propus Consiliului Parteneriatului euro-atlantic formarea unui grup de lucru în cadrul serviciilor de informaţii astfel încât să se prevină infiltrarea în Europa a organizaţiilor teroriste internaţionale care-şi recrutează membrii din Asia Centrală. În acest sens, al a propus şi crearea unor centre de antrenament pentru grănicerii ţărilor membre.

Kazahstanul spera să reducă dependenţa sa economică, mai ales în problema exploatării petrolului, şi gazelor şi să devină lider regional în domeniul energiei nucleare şi în producţia farmaceutică.

Marile puteri care au interese în zonă – Rusia, Statele Unite, Uniunea Europeană, China, India şi chiar Japonia – vor continua însă colaborarea lor în vederea creării condiţiilor pentru introducerea în circuit a resurselor din Asia Centrală. În aceste condiţii, problema independenţei economice a Kazahstanului şi celorlalte ţări din Asia Centrală nu mai poate fi realistă. Fără investiţii serioase, nici unul dintre proiectele de transport al petrolului şi gazelor spre zonele de consum nu va putea fi realizat.

Afganistan

În momentul de faţă, Afghanistanul se află sub control. Desigur, nu este încă stabil şi, probabil, nici în anii următori nu va fi. Dar Afganistanul reprezintă o zonă-cheie în transportul petrolului spre Oceanul Indian.

Înainte de evenimentele care se derulează acum în zonă, Turkmenistanul, Pakistanul şi Afghanistanul discutaseră problema construirii unui gazoduct de 1.200 km.

Afganistanul a pus dintotdeauna probleme, inclusiv pe timpul stăpâniri britanice adică al *rimland*-ului. La ora actuală, există însă interesul ca ţara să fie scoasă din circuitul reţelelor teroriste şi stabilizată. Foarte multe dintre proiectele legate de Asia Centrală vor depinde de acest obiectiv. Rusia, Statele Unite, Uniunea Europeană, Japonia şi chiar China sunt interesate de stabilizarea zonei. Acceptarea SUA partener strategic reprezintă, în cea mai mare măsură, o soluţie viabilă, întrucât este nevoie de o colaborare internaţională pe măsură pentru rezolvarea problemelor de securitate din regiune.

Probabil, tensiunile din interiorul Afganistanului vor continua, dar prezența contingentului internațional va conduce încet-încet la instituirea unui regim favorabil politicii care se dorește a fi implementată în zonă.

Şi în anul 2003, s-au continuat acțiunile grupurilor de talibani care nu au fost încă neutralizate, dar resursele lor se vor împuțina şi, în cele din urmă se vor epuiza. Va fi însă adoptată o altă formă de reacție. Spațiul de aici a fost, este şi va rămâne încă multă vreme contradictoriul tensionat şi foarte activ. Chiar dacă o parte dintre acțiunile talibanilor sunt sprijinite de rețelele Al-Qaida şi de organizații ale fundamentalismului islamic, destul de numeroase în zonă şi în Asia de Sud-Est, forța internațională şi noua filozofie a parteneriatelor strategice constituite în special pentru exploatarea resurselor asiatice, stabilizarea zonelor tensionate şi pregătirea lor pentru procesul de globalizare se va impune din ce în ce mai mult.

6.1.2.2. „Axa răului". Coreea de Nord

The Economist, din 11 decembrie 2002, apreciază descoperirea unei nave nord-coreene în Marea Arabiei care transporta rachete Scud spre Yemen ca o sfidare a Statelor Unite în efortul lor de a limita proliferarea armelor de distrugere în masă. Se precizează că Statele Unite ale Americii reprezintă singura superputere care poate realiza un astfel de obiectiv şi care şi-a asumat responsabilitatea să o facă. Rachetele Scud sunt arme rudimentare, care nu pot crea un pericol pentru Statele Unite

Includerea Coreei de Nord[65], care dispune de câțiva vectori balistici, în „Axa răului" nu şi a Pakistanului (care şi el dispune de vectori nucleari balistici şi, în plus, generează sau adăpostește grupuri fundamentaliste ce provoacă atâtea tragedii în India şi în zona Kaşmirului, iar serviciile sale secrete constituie coloana vertebrală a talibanismului) era apreciată, chiar şi în a doua jumătate a anului 2002, ca o componentă a unei strategii economice indirecte, îndreptată împotriva unui potențial pe cale de a se forma în zonă. Nu este vorba desigur, de potențialul Coreei de Nord, o țară în ruină, ci de cel cumulat de colaborarea dintre China, Japonia, Coreea de Sud, Rusia şi, prin Rusia, Uniunea Europeană. Coreea de Nord, care nu poate fi exclusă din acest complex strategic zonal, era considerată, la acea dată, ca veriga slabă a lanțului, vulnerabilă cel puțin la atacurile mediatice. În realitate, era vorba de împiedicarea unui proiect de mare anvergură al țărilor din zonă de

[65] Coreea de Nord are o suprafață de 120.500 km^2, o populație de 22.000.000 locuitori, un buget militar de 1,3 miliarde dolari, o armată de 1.082.000 militari în forța activă şi 4.700.000 de rezervişti

realizare a unor rețele de transporturi, feroviare şi petroliere, care să ducă la creşterea economică a regiunii, parte a unei strategii de mare amploare a Rusiei de realizare a unei unități eurasiatice.

În acest sens, Rusia vizează, de câțiva ani, să investească în dezvoltarea unei rețele feroviare nord-coreene, care să fie racordată cu rețeaua transsiberiană. Acest proiect este viabil numai în cazul restabilirii unei conexiuni feroviare între cele două state coreene. Acest lucru s-a discutat cu ocazia vizitei la Moscova a lui Kim Jong-il. După aceasta, s-au reconstruit cei 20 km de cale ferată care lipseau din zona demilitarizată. A fost o primă breşă în ceea ce se numeşte „zidul ruşinii", salutată de China şi Rusia.

Consecințele acestui proiect pot fi extrem de avantajoase pentru zonă: integrarea economiei asiatice, a celor asiatice şi europene, asigurarea resurselor necesare pentru economia chineză, aflată în plină dezvoltare şi creşterea rolului Rusiei în economia mondială.

O legătură feroviară între Coreea de Sus şi Coreea de Nord ar apropia foarte mult Coreea de Sud de China. Este în curs şi un alt proiect de realizare a unui „pod maritim" peste Marea Galbenă, de la Ichon, din Coreea, la Yantai, în China. Acest proiect se prevede a fi realizat până în 2005. El cuprinde construirea a patru feriboturi, fiecare cu capacitatea de 10 trenuri a 23 de vagoane. Coreea de Sud este foarte interesată de relația cu China. Întreprinderile sud-coreene investesc deja în China de două ori mai mult decât cele americane.

De asemenea, construcția liniei feroviare de 5000 km Singapore-Kunming din Provincia Yunan, care va traversa Malaiezia şi Thailanda, este în curs de desfăşurare, China investind în acest proiect patru miliarde de Euro. Această linie va fi conectată la cele transcoreene şi, prin acestea, la cele transsiberiene. Costurile relației economice Asia Europa vor fi reduse cu 15%. În felul acesta, Japonia, Coreea de Sud şi China vor fi mai aproape de economia europeană. Rusia este interesată de această relație, iar Japonia, a doua economie mondială, ar putea opta în viitor chiar pentru un tunel feroviar submarin care s-o lege de Coreea de Sud (în portul Pusan). Linia transsiberiană are o capacitate de 200.000 de containere pe an. Dacă se va realiza acest proiect, capacitatea ei va creşte, iar Siberia va prospera.

Un astfel de proiect – realizabil şi necesar pentru interconectarea economiilor într-o viziune mondialistă – pare cu totul nefavorabil din punct de vedere strategic pentru americani, întrucât afectează una dintre cele mai mari baze militare americane din Asia – cea din Coreea de Sud. Se pare că o astfel de perspectivă (cel puțin după ultimele evoluții de la Casa Albă şi de la Moscova) nu este atât de nefavorabilă americanilor, după cum se crede. Dimpotrivă, implicarea americană într-un astfel de proiect ar putea duce la

transformarea zonei într-un prim eşantion (după cel al Uniunii Europene) de funcționare a unei economii globale, interconectate. Ceea ce ar fi de dorit pentru securitatea lumii.

Coreea de Nord percepe, firește, o astfel de perspectivă şi, probabil, retrăgându-se din tratatul de neproliferare şi agitând mai mult decât trebuie spiritele, nu urmăreşte decât obținerea unor avantaje mai substanțiale şi forțarea actorilor din zonă, inclusiv pe cei americani, să-i acorde o şansă.

Probabil, în cursul anilor următori, în condițiile unei evoluții favorabile a proiectului de mai sus şi reacției corespunzătoare a Statelor Unite (acceptarea situației şi chiar participarea la finanțarea proiectului), relațiile dintre Coreea de Nord şi Coreea de Sud vor cunoaşte o evoluție pozitivă şi situația va începe să se normalizeze.

Este însă posibilă şi o altfel de perspectivă, dacă Statele Unite îşi propun să folosească forța pentru a rezolva problema amenințării Coreei de Nord sau pentru a-şi consolida (prin forță) poziția în zonă. Oricum, nici un proiect nu poate fi realizat fără participarea sau, cel puțin, fără acordul Statelor Unite.

Întâlnirile dintre cei doi preşedinți coreeni, ca şi pozițiile exprimate cu diferite prilejuri dau totuşi semnalul că se doreşte ieşirea din criză prin modalități paşnice. «Deşi ne-am retras din Tratatul de neproliferare nucleară (TNP), nu avem nici o intenție de a produce arme nucleare la acest stadiu» a declarat şeful delegației nord-coreene la negocierile intercoreene din 2002. Dar declarațiile sunt totdeauna conjuncturale.

Statele Unite ale Americii sunt sprijinite de Rusia şi de alte țări împotriva programului nuclear al Coreii de Nord. Pentru Coreea de Nord, în cazul în care renunță la acest program, americanii au promis un ajutor economic, inclusiv participarea unor investitori.

Vladimir Putin a trimis un emisar care a discutat şase ore cu autoritățile de la Phenian. Proiectul rus cere ca Statele Unite să se angajeze să nu atace militar Coreea de Nord şi să-i furnizeze un ajutor umanitar. În schimb, Phenianul trebuie să renunțe la programul său nuclear şi să respecte acordul încheiat în 1994 cu Washingtonul. La rândul lor, Statele Unite au arătat că, spre deosebire de Irak, cu care nu se poate negocia nimic (războiul din martie-aprilie 2003 a dovedit-o), un dialog cu Coreea de Nord ar fi de dorit.

În mod normal, Coreea de Nord trebuie să accepte această situație.

Anii următori ar putea oferi, pentru Peninsula Coreeană, un bun prilej al începerii procesului de unificare sau unul al războiului. Variabilele de care depinde o astfel de opțiune sunt numeroase. Ele se definesc, atât pe atitudinea autorităților de la Phenian şi de la Washington, cât şi pe modul în

care va fi soluționată criza din Golf, pe programele economice ale Asiei de Nord Est, pe atitudinea Rusiei, a Chinei şi a Japoniei.

După rezolvarea problemei din Irak, SUA ar putea ataca Coreea de Nord. Este un scenariu pe care unii analişti îl consideră posibil. În acest caz, Coreea de Nord ar acționa violent asupra bazelor americane din Coreea de Sud şi asupra Coreii de Sud, ceea ce n-ar fi benefic pentru nimeni.

Întrucât cele două state coreene se află într-un îndelungat proces de negocieri pentru reunificare, este posibil ca un conflict major în zonă să fie prevenit. Nici Japonia, nici China, nici Rusia nu sunt interesate de o astfel de eventualitate.

6.1.2.3. Asia de Sud Est

Țările care alcătuiesc Asia de Sud-Est (Birmania sau Mynmar, Brunei, Cambodgia, Filipine, Indonezia, Laos, Malaiezia, Singapore, Thailanda, Vietnam) nu reprezintă, propriu-zis, o entitate. Ele sunt însă legate prin aceleaşi probleme şi, mai ales, prin aceleaşi programe de dezvoltare. Ele se află pe falia indochineză care separă cele două mari centre culturale, economice şi militare ale *rimland*-ului musonic: China şi India.

În zilele de 16 şi 17 septembrie 2002 a avut loc Conferința asupra Asiei de Sud-Est a Parlamentului European, la Bruxelles. S-a cerut Birmaniei să elibereze parlamentarii deținuți, să respecte drepturile fundamentale ale persoanelor, în timp ce Uniunea Europeană a trecut la punerea în aplicare a unei noi strategii a proceselor de tranziție.

După situația deosebită din Birmania, o parte dintre democrații birmani şi reprezentanți ai minorităților s-a refugiat în Thailanda. UE a solicitat Thailandei să nu împiedice activitățile acestora şi să nu repatrieze refugiații. UE nu uită spațiul din care Marea Britanie, Franța şi alte puteri europene au acționat secole de-a rândul, ca şi Statele Unite în secolul al XX-lea, pentru îndiguirea şi controlul *hertland*-ului de Nord.

Există, de asemenea, un acord de cooperare între UE şi Laos, dar, pentru a se derula în continuare în condiții avantajoase pentru Laos, una dintre cele mai sărace țări din lume, UE a cerut acestei țări să respecte drepturile omului. A cerut, de asemenea, să înceteze condamnările la moarte, fără judecată, a liderilor „Mişcării 25 Octombrie 1999“ din această țară.

Aceleaşi probleme există şi în Vietnam, unde nu sunt respectate drepturile omului, sunt confiscate bunurile bisericilor şi nu sunt rezolvate problemele de la frontiera cu China.

Uniunea Europeană este implicată masiv în problemele asiatice. Ea este al doilea donator pentru Asia, furnizând 30% din ajutorul public pentru

dezvoltare. Acest ajutor a ajuns, la sfârşitul anului 2001, la 430.000.000 Euro. Thailanda beneficiază şi ea, atât de un substanțial ajutor european, cât şi de programe în cadrul ASEAN şi ASEM.

Noua strategie europeană pentru Asia, inclusiv pentru Asia de Sud-Est, intitulată „Europa – Asia: cadru strategic pentru parteneriate consolidate“ este în plină aplicare, Europa propunându-şi să realizeze un parteneriat privilegiat cu Asia şi să-şi lărgească aici zona de influență.

Aici se află un adevărat rezervor de materii prime pentru producerea drogurilor, iar amestecul de populații, suprafața foarte mare, divizarea pe insule şi peninsule şi zona ca atare creează posibilitatea constituirii unor baze şi unor rețele ale traficanților şi teroriştilor.

De altfel, în 2002, un raport al unui expert american a estimat la 3.000 numărul musulmanilor din regiune care au fost antrenați în taberele Al-Qaida în Afghanistan, începând din 1979. Aceştia au consolidat legăturile dintre rețeaua Al-Qaida şi Jemaah Islamiyah, o organizație nebuloasă care şi-a fixat ca obiectiv să creeze un stat religios fundamentalist, reunind populațiile musulmane din Asia de Sud-Est.

După unele date, celulele teroriste clandestine regrupează încă 200 de operatori islamişti, iar arestările operate în anul 2002 în Malaiezia, Filipine, Singapore şi Indonezia n-au slăbit decât relativ capacitatea acestora. Indonezienii estimează la 20 – 25 numărul organizațiilor teroriste ale căror membri sunt încă în libertate.

Myanmar se află la punctul de intersecție şi de confluență a sferelor de influență ale Indiei, Chinei şi ANSEA. Vechea Birmanie continuă să fie un potențial factor de instabilitate, mai ales după ce SLORC (State Law and Order Restoration Council) a luat puterea. Tot un factor de instabilitate îl reprezintă şi atitudinea numeroaselor minorități naționale care refuză tutela Rangunului. Birmania are vecini foarte puternici şi, într-un fel, ea este o țară tampon între China şi India, de unde rezultă că aproape toate tensiunile şi problemele dintre acestea au efecte şi asupra Birmaniei.

Thailanda – un paradis turistic, asociat budismului, situat în inima Asiei de Sud-Est – este o țară relativ stabilă, dar, în urma evenimentelor din Birmania, ea se confruntă cu probleme sociale şi politice (activitatea împotriva regimului de la Rangun a refugiaților) care pot produce unele tensiuni. Din 1998 ea face parte din Organizația Conferinței Islamice, iar în aparatul ei de stat se află mai multe personalități musulmane. Minoritatea musulmană este doar de 8%, dar importanța ei începe să crească. Acest fapt naşte numeroase întrebări, acum, când islamismul este tulburat de tendințe radicaliste şi fundamentaliste.

Societatea filipineză, marcată de două istorii coloniale şi de mai multe valuri de migraţii, este structurată complex. Puterea este împărţită între proprietarii de pământuri, mediile de afaceri impregnate de elementul sinic şi noua elită intelectuală.

În Indonezia şi în Malaiezia se dezvoltă mişcări islamice fundamentaliste. Are loc o puternică intercondiţionare între factorul religios şi cel politic, cu influenţe dinamice asupra celui militar. În Malaiezia se manifestă şi unele tendinţe integriste, ea fiind mai strâns legată, prin tradiţie, de Orientul Mijlociu. Timorul de Est, acest ţinut cu o suprafaţă de 14.610 km^2, se prezintă ca un mozaic etno-lingvistic situat la confluenţa Asiei de Sud-Est cu Oceania. A fost colonie portugheză timp de patru secole, iar în decembrie 1975 a fost ocupat de armata indoneziană. În 1998 au avut loc, aici, confruntări extrem de violente, care au necesitat intervenţia forţelor de menţinere a păcii. Datorită acestui fapt, la 30 august 1999, a avut loc un referendum, peste 78% din populaţie votând pentru independenţă. Se punea astfel capăt a unui sfert de veac de ocupaţie. La 20 mai 2002, Timorul de Est a devenit independent, sub denumirea de Timorul Soare Răsare, sau Timorul „Răsărit de Soare“ (Timor Lorosa'e). El continuă, totuşi, să fie supus influenţelor şi intereselor locale şi jocurilor de putere din zonă.

Departe de a fi unitară şi stabilă, Asia de Sud-Est rămâne una din acele regiuni producătoare de ameninţări asimetrice şi de instabilitate. Însă ANSEA, prezenţa masivă americană, programele Uniunii Europene, interesul Indiei şi cel al Chinei, între care se situează şi calea ferată de 5000 de kilometri Singapore – Kunming care urmează să fie realizată de China, menţin zona sub un control strict, asigurându-i, în acelaşi timp, şi posibilităţi de dezvoltare.

Aici se află unele dintre cele mai sărace ţări din lume (Cambodgia, Laos), care au nevoie de o asistenţă specială pentru a ieşi din această stare. Dar tot aici se află şi piemontul care desparte cei doi mari centri de putere culturală, demografică, politică şi istorică din *rimland* China şi India. Dacă Asia-Pacific sau Asia de Sud-Est vor reuşi sau nu să realizeze unitatea acestui spaţiu atât de diversificat şi de hărţuit de-a lungul istoriei şi alăturarea lui la *heartland*-ul eurasiatic rămâne de văzut.

Dar problemele extrem de complexe ale Asiei de Sud-Est, ale *rimland*-ului şi ale Pacificului nu vor putea fi rezolvate nici prin umbra fantasmelor istoriei, nici prin proiecţia agresivă a viitorului.

În tot acest spaţiu, se derulează strategii economice constructive, marii actori ai acestei lumi – Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană, Rusia, China, Japonia şi India – încercând să-şi armonizeze interesele, fără să

renunțe însă la competiție. Nu se ştie exact cum vor evolua lucrurile mâine, dar astăzi semnalele sunt pozitive.

Arta militară se modelează, în acest început de mileniu, pe dinamica vulnerabilităților, amenințărilor, tensiunilor şi, legat de acestea, a construcțiilor politice naționale, zonale, regionale şi globale care se fac şi se desfac precum mânăstirea meşterului Manole.

Liantul care, probabil, va duce la zidirea acestui edificiu va fi un uriaş sacrificiu uman sau, ca alternativă, renunțarea la zece milenii de istorie şi de artă militară. Aşa ceva nu este însă posibil.

De aceea, incertitudinile vor continua să marcheze şi evoluția artei militare, aşa cum marchează toate, dar absolut toate domeniile activității umane. Pentru că ne aflăm la o nouă răscruce a istoriei.

6.2. Războiul prezentului, războiul viitorului

6.2.1. Despre strategia primului război al mileniului al III-lea

Războiul declanşat la 20 martie 2003 de Statele Unite ale Americii, în coaliție cu alte 45 de țări, împotriva regimului lui Saddam Hussein din Irak, controversat (se pare, pe nedrept) din punct de vedere politic, este foarte interesant din punct de vedere strategic. El se înscrie, în multe privințe, într-un concept nou care ține de războiul viitorului. În momentul când scriem aceste rânduri, au trecut deja 36 de zile de la declanşarea ostilităților şi nu se pot elabora încă judecăți categorice şi concluzii finale în legătură cu implicațiile sale asupra strategiei militare a viitorului. Cert este însă că războiul la care ne referim face parte din strategia militară a viitorului, pune în operă o astfel de strategie, cel puțin prin digitalizarea câmpului de luptă şi integrarea operațiilor. Diviza 4 Infanteria a Statelor Unite ale Americii este prima divizie din lume în întregime digitalizată – şi ea are un efectiv de 30.000 de oameni, iar Diviziile 101 şi 84 Aeropurtate, Divizia 3 Infanterie şi diviziile de Infanterie marină operează şi ele, în proporție de peste 90 la sută, cu sisteme de arme şi cu echipamente exersate îndelung la CTC (Combat Trening Center), JRTC (Joint Readiness Trening Center) şi, mai nou, NTC (National Trening Center). Task Force XXI s-a văzut la treabă.

Din punct de vedere politic, acest prim război al mileniului pare un paradox. Statele Unite ale Americii au adoptat, la începutul acestui mileniu, o strategie politică, o strategie economică şi una culturală de foarte mare anvergură, care răspund efectiv procesului de globalizare aflat în plină desfăşurare. O astfel de politică nu exclude ceea ce Zbigniew Brzezinski numea

bătălia pentru resurse. Această bătălie n-a încetat niciodată. Ea este veche de când lumea şi face parte dintr-un război permanent, declanşat în urmă cu zeci de mii de ani şi care, probabil, nu va înceta niciodată să-şi arate colţii. Dar, într-o astfel de confruntare, la sfârşitul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea, soluţia aleasă îndeosebi de Statele Unite a fost cea a *parteneriatelor strategice*.

Există numeroase astfel de parteneriate. Pe baza lor, Statele Unite se află azi în Asia Centrală, iar Federaţia Rusă consideră prezenţa americană în această zonă ca fiind favorabilă securităţii sale, în zona Caspică, în zona Asia – Pacific etc. Se pare că parteneriatele strategice reprezintă, într-adevăr, conceptul strategic fundamental al începutului de mileniu, pe care se va construi, probabil, noua ordine mondială, adică o nouă configuraţie a acestei lumi.

Aşadar, Statele Unite ale Americii, superputerea căreia îi revin mari responsabilităţi în acest proces extrem de complex de reconstrucţie a lumii post-bipolaritate, sunt direct angajate în soluţionarea unor provocări mult mai mari şi mai importante decât cea pe care o reprezenta dictatorul de la Bagdad, a cărui putere era oricum limitată de Rezoluţia 1441 a ONU, de embargoul drastic impus Irakului, de instituirea zonelor de supraveghere aeriană şi de o nouă misiune de evaluare a inspectorilor ONU care se afla deja în plină desfăşurare. Ca urmare a acestei realităţi, o parte dintre state – între care se află şi parteneri strategici ai Statelor Unite (Rusia) şi membrii ai Alianţei Nord-Atlantice (Germania, Franţa şi Belgia), la care se adaugă şi China – s-au opusă declanşării conflictului.

Atunci de ce acest război? Există oare suficiente argumente în favoarea lui? Există, desigur. Există însă şi numeroase alte întrebări. Unele se pun zilnic pe toate canalele mediatice, altele încă nu au fost puse. Războiul împotriva regimului de la Bagdad este o realitate, un fapt împlinit, care se va înscrie în istorie cu toate luminile şi umbrele lui politice şi strategice.

Repere strategice ale unui război continuu

În urma atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001, s-a desprins concluzia că terorismul nu mai poate fi considerat o simplă infracţiune, aşa cum era şi cum mai este el încă definit în normele de drept şi în mai toate documentele internaţionale. Momentul 11 septembrie a dovedit, cu un preţ foarte mare, că *terorismul este război*. Un război continuu, asimetric şi atipic, care se manifestă în toată lumea, sub infinite forme şi formule, de la clasicele atacuri cu bombă şi răpiri de persoane, la atacuri NBC sau în reţelele Internet. Există terorism răzbunător, patologic, dar şi terorism politic, economic, biologic, chimic, nuclear, genetic, cibernetic.

Terorismul este un război din umbră împotriva luminii, a oricărei lumini, împotriva lumii şi a fiecăruia dintre noi, împotriva centrilor de putere, dar şi un război al puterilor din umbră împotriva altor puteri din umbră, al neprevăzutului contra prevăzutului, dar şi al neprevăzutului contra neprevăzutului etc. El se manifestă din ce în ce mai mult ca un *război mozaic*, ca un *război în reţea*, ca un *război aleator*, generator de haos şi generat de haos.

Terorismul (care a existat dintotdeauna pe Terra) a atins cote insuportabile, care nu mai puteau fi deci nici tolerate, nici neglijate. De aceea, imediat după 11 septembrie 2001, Statele Unite ale Americii au declanşat *războiul antiterorist*, care este, la fel, un război continuu, complex, complicat, diversificat, cu intensitate diferită, în reţea, la scară planetară. El vizează deopotrivă reţelele şi organizaţiile teroriste existente, bazele lor de antrenament, suportul logistic, dar şi centrele vitale, elementele forte, zonele de referinţă, punctele de sprijin şi, legat de toate acestea, sistemele generative, cauzele.

Între aceste puncte de sprijin ale terorismului, preşedintele Statelor Unite, George Bush, a nominalizat şi trei state pe care le-a definit ca făcând parte din „axa răului": Coreea de Nord, Iranul şi Irakul. Este vorba, desigur, de regimurile politice ale statelor respective, nu de popoarele, valorile şi filosofiile milenare ale acestor respectabile state. Probabil că raţionamentul care l-a condus pe oficialul american la o astfel de propoziţie apodictică se sprijină pe un adevăr simplu: dictatura este totdeauna generatoare de terorism. De altfel, ea însăşi înseamnă, în mare măsură, terorism.

În aceste condiţii, în cadrul războiului antiterorist declanşat la nivelul planetei, ca război al viitorului, atacarea şi prin mijloace militare a regimului politic de la Bagdad poate fi considerată ca parte integrantă a războiului antiterorist în reţea. Aceste lucru ţine de strategia antiteroristă, strategie care pune şi trebuie să pună în aplicare o decizie politică indubitabilă şi categorică, cea de eradicare a terorismului. Dar, după cum bine se ştie, o astfel de strategie, mai ales în componenta ei militară, este foarte complicată şi se află abia în faza de elaborare. Cu alte cuvinte, războiul împotriva lui Saddam Hussein ar fi trebuit să pună în aplicare, potrivit raţionamentului de mai sus, o strategie antiteroristă care nu a fost încă definitivată. De aici, numeroasele probleme cu care s-a confruntat şi se confruntă coaliţia care acţionează în aceste zile în Irak, împotriva efectelor dictaturii lui Saddam Husein şi ale confruntării militare care, în linii generale, s-a încheiat. În realitate, războiul s-a derulat după strategii clasice, vechi de când lumea. De o parte a acţionat însă un sistem digitalizat, de evaluare a spaţiului de confruntare şi a situaţiilor în timp real, iar de cealaltă nişte forţe – rămăşiţe ale războiului din 1991 – în sisteme analogice, care nu aveau nici măcar mijloace antiblindate şi

antiaeriene compatibile. Luptele au scos totuşi în relief numeroase probleme care, din punct de vedere militar, urmează să fie analizate.

De la strategia „decapitării" la strategia paşilor mărunți

Scopul politic declarat al războiului a fost înlăturarea, prin mijloace violente, a regimului politic al lui Saddam Hussein, dezarmarea Irakului şi detensionarea zonei. *Obiectivul strategic* care decurge de aici este distrugerea sistemului militar al dictatorului de la Bagdad printr-un război dus cu mijloace convenționale şi sisteme de arme de înaltă precizie.

Până în momentul în care scriem aceste rânduri, războiul împotriva lui Saddam a cunoscut patru faze:

- Operația de „decapitare";
- Operația „Şoc şi groază";
- Operația „Pas cu pas";
- Asaltul localităților.

Aceste patru faze nu sunt nici arbitrare, nici conjuncturale, nici nejustificate. Americanii fac totdeauna ce spun şi spun totdeauna ce fac. Operația de „decapitare" – care se pare că nu era prevăzută în plan decât ca scop final al războiului – a fost, probabil, determinată de unele informații despre identificarea locului unde se afla conducătorul irakian. Atunci s-ar fi luat hotărârea ca locul sau locurile respective să fie lovite rapid, prin surprindere, cu aviația şi rachete de croazieră „Tomahawk", lansate de la bordul navelor de luptă.

Se spera că eliminarea dictatorului de la Bagdad ar fi dus la încheierea rapidă a acestui război pe care Ronald Rumsfeld, secretarul apărării al Statelor Unite ale Americii, îl denumise „război fulger".

Exista speranța, chiar convingerea că populația şi armata, odată eliberate de presiunea dictatorului, ar fi cooperat şi s-ar fi putut evita o confruntare sângeroasă, costisitoare şi îndelungată. Ceea ce, de altfel, în final, s-a şi întâmplat.

N-a fost însă de la început aşa. De altfel, se pare că generalii americani optaseră pentru pregătirea temeinică a războiului, atât în ceea ce priveşte cantitatea forțelor, mai ales a celor terestre, cât şi poziționarea lor. S-a comentat mult această discrepanță între expertiza militară şi opțiunea politică, întrucât militarii, prudenți şi foarte experimentați, nu contau pe condiții favorabile în desfăşurarea acestui război. Politicul a forțat însă nota, iar militarii s-au conformat. Informațiile pe care le deținea politicul asupra moralului irakienilor şi stării populației erau foarte exacte.

În acelaşi timp, situaţia s-a complicat şi mai mult, întrucât Turcia nu a acceptat poziţionarea forţelor terestre americane pe teritoriul ei şi atacarea Irakului din această direcţie.

În aceste condiţii, ofensiva strategică a trebuit să fie precedată de o manevră strategică extrem de greoaie şi consumatoare de timp pentru transportul diviziilor din zona Turciei, prin Marea Roşie, în zona Kuweitului. Foarte puţine armate din lume sunt astăzi capabile să execute efectiv şi în timp oportun o astfel de manevră.

Operaţia de decapitare n-a reuşit pe deplin, sau, oricum, n-a realizat efectul scontat. Şi atunci s-a trecut la faza a doua a acţiunii strategie, intitulată „Şoc şi groază", care se dorea a fi elementul esenţial, forte, al războiului-fulger. Dar şi această operaţie, care este posibil să se fi desfăşurat conform planului, îşi are caracteristicile şi limitările ei. În primul rând, este vorba de o operaţie de tip întrunit, chiar integrat, în care au fost întrebuinţate, într-o concepţie unitară, toate categoriile de forţe. Această fază a războiului a apelat masiv la sistemul digitalizat, la sistemul integrat de conducere a operaţiilor. Aviaţia şi navele de luptă au bombardat cu precizie chirurgicală obiectivele de importanţă strategică selectate cu multă grijă, forţele speciale aflate în zonă au acţionat probabil pentru indicarea obiectivelor şi facilitarea acţiunilor următoare (culegerea de informaţii, pregătirea desantării etc.), iar forţele terestre au trecut la ofensiva strategică din spaţiul îngust, limitat al Kuweitului, urmând să ia în piept tot deşertul, să treacă peste obstacole şi peste Eufrat până la Bagdad, pentru fiecare tanc fiind necesară o cantitate uriaşă de carburant (un M1 A1 Abrams consumă o tonă de carburant la 160 de kilometri), de muniţii, de mijloace logistice. Ofensiva terestră s-a declanşat pe direcţii, fiind precedată de o pregătire de foc de scurtă durată dar de mare precizie. În avangarda Diviziei 3 Infanterie, spre exemplu, a acţionat Escadronul 3 din Regimentul 7 Cavalerie, a cărui coloană avea 500 de maşini (tancuri Abrams, maşini de luptă Bradley şi Humvee, camioane cisternă, sisteme de comandă, precum şase obuziere de 155 mm M109 Paladin, alte vehicule) şi era sprijinit de elicoptere cercetare dotate cu sisteme Kiowa Warrior şi de avioane A-10. Această operaţie, concepută ca o acţiune-şoc, deşi a debutat spectaculos n-a şocat pe nimeni. Cel puţin aşa părea, pentru că foarte puţină lume cunoştea cu adevărat realitatea acelui foc năprasnic şi extrem de precis, care repeta într-un fel acţiunea din 1991 împotriva diviziei Tawakalna, cea mai bună divizie a lui Saddam Hussein, care dispunea de 220 tancuri T-72 şi 278 maşini de luptă ale infanteriei, acoperită de glorie în toate războaiele de până atunci. Irakienii erau totuşi deprinşi, încă din ianuarie 1991, cu bombardamentele. Acestea s-au repetat şi în anul 1998. Iar toate acestea veneau după o experienţă dramatică a unui război foarte sângeros

dintre Irak şi Iran care a durat 8 ani (1980 – 1988). De fapt, n-au lipsit deloc, pentru că, din zonele exclusive, aviaţia americană şi cea britanică lansau adesea bombe de mare precizie asupra mijloacelor de apărare antiaeriană irakiene.

Mai mult, americanii au avut la dispoziţie 12 ani pentru a identifica şi localiza, cu ajutorul sateliţilor, al aviaţiei de cercetare, al cercetării şi supravegherii electronice, al sistemelor JSARS. al serviciilor de informaţii, forţelor speciale şi al altor mijloace, absolut toate obiectivele de interes strategic, până în cele mai neînsemnate detalii. Planificatorii americani (aşa cum, de altfel, au şi afirmat), la data începerii războiului, ştiau totul sau aproape totul despre sistemul defensiv al Irakului (este vorba mai ales de obiectivele fixe): Ei trebuie, teoretic, să fi cunoscut întregul dispozitiv defensiv al forţelor irakiene, fiecare tanc, fiecare instalaţie de rachete, fiecare punct de comandă, fiecare amplasament de tun. Şi, dacă le-au ştiut – şi sigur le-au ştiut –, că le-au şi lovit.

Realitatea este însă ceva mai complicată. Performanţele mijloacelor de supraveghere americane sunt foarte mari, dar aceste mijloace au, totuşi, şi anumite limite. În războiul din 1991, irakienii au reuşit să-şi ascundă destul de bine dispozitivele, realizând o bună mascare strategică. De data aceasta, probabil, s-a mizat pe o altfel de mascare, pentru că, din desfăşurarea acţiunilor, rezultă că forţele coaliţiei n-au ştiut chiar totul despre poziţionarea forţelor irakiene, mai ales despre acele ambuscade ad-hoc constituite pe şosele, în faţa avangărzilor. Totuşi, credem că pierderile irakiene, mai ales în tehnică de luptă, în această etapă a desfăşurării războiului, au fost apreciabile.

Cu toate acestea, sistemul defensiv irakian a funcţionat. Şi, o vreme, a funcţionat coerent, de vreme ce înşişi americanii au afirmat că irakienii au tras învăţăminte serioase din războiul trecut. Acest lucru, credem, s-a datorat şi soldatului irakian, care, deşi depăşit din toate punctele de vedere, şi-a făcut datoria. În urma bătăliei de la sfârşitul lunii februarie 1991 în care Divizia Tawakalna a pierit în luptă împreună cu comandantul ei, rapoartele comandanţilor americani care au acţionat împotriva acestei divizii au lăudat bravura ostaşilor irakieni.

În 1991, sistemul de transmisiuni al armatei irakiene, spre exemplu, a fost scos din funcţiune în 24 de ore, iar conducerea a fost serios afectată, dacă nu chiar paralizată. De data aceasta, se pare că sistemul de transmisiuni al irakienilor a rezistat loviturii electronice inamice şi o vreme a funcţionat. Discrepanţa tehnică era însă prea mare pentru a putea fi vorba de o confruntare între egali sau compatibili. Este clar că statul major al armatei irakiene şi-a condus o vreme trupele, iar acestea au acţionat într-o concepţie, care

exprima o doctrină – probabil doctrina războiului popular – şi folosea o strategie operaţională care cuprindea lupta pe aliniamente intermediare, rezistenţa pe localităţi, acţiuni specifice guerilei şi acţiuni ale detaşamentelor speciale.

Se contura o concluzie parţială, dar extrem de importantă: în Irak, au acţionat, în apărare – este vorba de apărarea strategică –, pe aliniamente intermediare, forţele unor corpuri de armată dotate precare, fără sisteme performante de arme, iar pe localităţi. elemente ale unei forţe considerată de elită – Garda republicană. Între aceste localităţi, trebuia să fie şi capitala. Probabil că diviziile de aici (ce a mai rămas din ele) aveau detaşamente înaintate în fâşiile de asigurare, forţe armate obişnuite, care au acţionat în acoperirea teritorială, iar în final acţionau pe aliniamente intermediare, încercând să întârzie cât mai mult înaintarea forţelor coaliţiei şi care, probabil, au avut pierderi foarte mari. Forţele partidului Baas (forţe populare) erau pregătite pentru lupta în localităţi şi reacţii atipice.

La acestea s-au adăugat voluntarii din alte ţări şi detaşamentele sinucigaşe, care au acţionat, o vreme, procedee ale terorismului-limită, ale terorismului criminal. Însă ofensiva impetuoasă, integrată americană şi reacţia populaţiei împotriva lui Saddam a surprins toate aceste forţe, de unde şi deznodământul rapid al războiului.

În aceste condiţii, forţele coaliţiei (americane, britanice, australiene) au trecut la o nouă fază a războiului, denumită semnificativ „Pas cu pas“.

Această operaţie s-a desfăşurat meticulos, cu toate măsurile de asigurare necesare. Înaintarea a fost, iniţial, dificilă, consumurile fiind foarte mari, logistica punând probleme dintre cele mai arzătoare privind asigurarea cu carburant, cu apă, cu muniţii.

În dimineaţa zilei de 2 aprilie, o parte dintre forţele coaliţiei se aflau deja la periferia Bagdadului, în timp ce noi forţe urmau să sosească în teatru (Divizia 4 Mecanizată, Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 1 Blindată). În acel moment, erau desfăşuraţi în zona Irakului 300.000 de militari ai coaliţiei. Generalul McCafrey a precizat că dacă nu se foloseşte o forţă zdrobitoare directă împotriva Gărzii republicane irakiene, se vor risca mii de pierderi. N-a fost însă aşa.

În acest timp, irakienii spuneau că nu au întrebuinţat decât o treime din forţe şi îndemnau populaţia să treacă la luptă pentru apărarea ţării.

Întrebările tranşante care se conturau în această etapă a războiului se refereau îndeosebi la posibilitatea declanşării luptei în localităţi, la activarea războiului de rezistenţă, la declanşarea jihadului, la comportamentul lumii arabe şi la cel al atitudinii islamului.

Existau certitudini strategice – potențialul economic şi militar uriaş al coaliției, obiectivul strategic clar, superioritatea operațională a forțelor americano-britanico-australiene, susținerea ofensivei strategice etc. – şi incertitudini politice care puteau surveni în funcție de atitudinea comunității internaționale şi a țărilor din zonă în legătură cu acest război.

Războiul şi-a urmat însă imperturbabil cursul, punând în operă o strategie militară de tip integrat care va fi caracteristică viitorului.

În ziua de 02 aprilie, la orele 02.00, americanii, sprijiniți de elicoptere Apache, au reuşit, în mai puțin de trei ore să încercuiască oraşul Kerbala, aflat la 80 de kilometri spre sud de Bagdad, punct obligatoriu de trecere în drumul acestor forțe spre capitala irakiană. Oraşul nu a fost ocupat, ci doar blocat. În felul acesta, drumul spre capitala irakiană a fost netezit.

La Najaf şi Basra, elicoptere şi trupe de infanterie au acționat împotriva unei divizii blindate irakiene. Marți, 01 aprilie, au fost lansate 16 bombe de 900 kg fiecare asupra unui centru de informații irakian din Basra.

Astfel de ştiri erau cu sutele. Se pregătea asaltul asupra Bagdadului. Până în acel moment, Saddam Hussein nu folosise nici arma chimică, nici altă armă de distrugere în masă şi nici nu le va folosi, pentru că următoarea etapă a confruntărilor nu a fost o bătălie surdă pentru localități, ci o implozie care a facilitat misiunea finală a forței militare. Şi chiar dacă războiul nu s-a terminat, bătălia pentru refacerea Irakului deja a început. Va fi o bătălie lungă. Sperăm că democrația şi dreptul la libertate şi la o viață demnă pe care îl are fiecare om de pe această planetă o vor câştiga.

Folosirea tancurilor în războiul din Golf din martie-aprilie 2003

Forța terestră care a acționat în Irak (Divizia 3 Infanterie, Divizia 101 Aeropurtată, Diviziile 1 şi 2 din Corpul de Infanterie Marină, elemente din Divizia 82 Aeropurtată) s-au bazat, în principal, pe trei elemente foarte importante:

- scutul informațional;
- acțiunea întrunită (integrată), în care aviația strategică şi cea de pe portavioane, navele de luptă şi forțele speciale au realizat un al doilea scut – „scutul aerian“ sau „scutul de foc“ – înapoia căruia au înaintat spre Bagdad forțele terestre.
- elementul central al acțiunii forțelor terestre l-au reprezentat tancurile (1000 de tancuri); în jurul lor s-a constituit întregul dispozitiv terestru.

Ulterior, a fost adusă în teatru şi Divizia 4 Infanterie – prima mare unitate a Forţelor Terestre Americane în întregime digitalizată –, dar, probabil, şi pentru alte misiuni.

Modul de acţiune a forţelor terestre a fost, în general, unul specific luptei în deşert, într-un teren în care trupele irakiene nu puteau realiza decât cel mult surprinderea tactică. Dar şi acest lucru era posibil, dacă apărarea are fi fost pregătită din timp, ţinându-se seama de uriaşul potenţial american şi organizând o ripostă bine chibzuită, intempestivă şi asimetrică.

Era însă nevoie de o motivaţie, cel puţin ca în ianuarie 1991. Or, se ştie, o dictatură ucide sentimentul naţional, sentimentul identitar. Respectul faţă de soldatul irakian, pe care comandanţii americani l-au comunicat în urma războiului din 1991, nu s-a mai justificat în acest conflict (cel puţin în ceea ce-i priveşte pe comandanţii armatei irakiene, inexistentă pe teatrul de operaţii).

Unităţile americane au înaintat pe coloane, cu avangărzi puternice. Fiecare avangardă avea în faţă, pe cele două benzi de circulaţie ale unor drumuri asfaltate, două tancuri Abrams. Înapoia lor se aflau alte tancuri (în general, într-o singură coloană, fără intervale), însoţite de maşini de luptă ale infanteriei Bradley şi Humvee. Era un dispozitiv specific pentru acea zonă şi pentru acea situaţie. Acest dispozitiv a fost condiţionat de următoarele:

- Supremaţia informaţională;
- Supremaţia aeriană;
- Iniţiativa strategică;
- Acţiunile, în folosul forţelor terestre şi infanteriei marine, ale elicopterelor de luptă Apache (care aparţin Forţelor Terestre) şi avioanelor A 10;
- Prezenţa posibilă a minelor, dar mai ales a ambuscadelor de infanterie şi a celor efectuate de formaţiuni înarmate ale Partidului Baas;
- Rezistenţa blindajului tancului M1 Abrams la impactul cu grenada cumulativă trasă de AG 7 şi vulnerabilitatea maşinilor de luptă ale infanteriei şi a celorlalte maşini din coloană la astfel de mijloace.

Pentru siguranţa reciprocă, tancurile şi maşinile de luptă ale infanteriei au acţionat împreună, ca şi în 1991, una dintre misiunile importante ale maşinilor de luptă fiind să protejeze terestru, pe orizontală, tancurile în special împotriva vânătorilor de tancuri (care acţionaseră împotriva tancurilor americane în timpul războiului din Golf din ianuarie 1991) şi să nu permită apropierea infanteriei inamice de aceste blindate. Misiunea tancurilor grele

americane a fost cea tradiţională a „nucleului de fier“ care asigură greutate şi energie forţei care loveşte, înaintează şi stăpâneşte. Rolul lor a fost confirmat pe deplin în acest război. Ele continuă să fie un element de forţă, de stabilitate, de dominare a câmpului de luptă şi de siguranţă.

Tancul nu a mai fost (cel puţin în acest război) o forţă de izbire care înaintează pe direcţii, cu viteză maximă, în adâncimea dispozitivului inamic, fragmentându-i forţele şi creând faptul împlinit. El a fost, în martie-aprilie 2003, în războiul din Irak (şi se pare că aşa va din ce în ce mai mult în viitor) nucleul greu al unei forţe combinate (întrunite, integrate) care înaintează înapoia unor scuturi (informaţionale, diversioniste, psihologice,de foc etc.), loveşte şi, mai ales, stăpâneşte.

Probabil, în urma rezultatelor războiului din 2003, conceptul *Joint Vizion 2010* (JV 2010) va fi fost revizuit în acest sens. Iniţial, americanii îţi propuseseră ca, în 2020, unităţile grele ale Forţelor Terestre moştenite *(Legacy Force)* să fie înlocuite cu o forţă interimară *(Interim Force)*, mai uşoară, dotată cu vehicule de luptă pe roţi. Între timp, se lucrează la constituirea *Forţei obiectiv (Objective Force),* care are ca obiectiv să asambleze, începând cu 2010, toate calităţile formaţiilor grele şi uşoare, într-un *sistem de luptă pentru viitor (Future Combat System).*

Acţiunea tancurilor şi blindatelor americane se deosebeşte, totuşi, esenţial de cea din 1991. Este adevărat, de data aceasta, forţele americane au întâmpinat o rezistenţă mult mai slabă decât în primul război, ceea ce le-a permis să acţioneze pe coloane. Rezistenţa irakiană a fost anihilată şi prin alte mijloace decât cele terestre. Mai mult, se pare că, în acest război, americanii au aplicat conceptul de *Război bazat pe Reţea*, cu rezultate mulţumitoare.

Blindatele americane au acţionat nu ca *forţă de izbire*, ci ca forţă de cucerire, înapoia a trei scuturi foarte importante (scutul informaţional, scutul aerian şi scutul terestru – de foc).

Scutul informaţional a fost asigurat de *sistemul de sisteme* al Războiului în Reţea, adică de acel sistem care a permis supremaţia informaţională, transmiterea informaţiei în timp real şi conducerea directă a platformelor de luptă, adesea, peste (sau în completarea) reţelei obişnuite de comandă şi control. Tancurile au fost dotate cu sisteme GPS, cu indicatori termici şi (cele ale comandanţilor) cu elemente ale Războiului în Reţea (calculatoare cuplate la reţeaua platformelor de luptă, la reţeaua senzorilor şi, bineînţeles, la reţeaua centrală). În componenţa acestui *scut informaţional* au intrat şi alte informaţii decât cele transmise prin mijloace ale sistemului cunoscut compus din sateliţi, AWACS, avioane de cercetare, avioane fără pilot, forţe speciale etc. Este vorba de informaţii obţinute prin agenţi şi prin surse din

afara forţelor armate, dar cuplate la reţeaua centrală. Componenta politică şi psihologică a acestui război au jucat un rol chiar mai important decât acţiunea propriu-zisă, în teatru. Informaţiile care au apărut ulterior în legătură cu modul în care a fost pregătit războiul, premiile mari (câte 15 milioane de dolari pentru informaţii în legătură cu locul în care se ascunde fiecare dintre cei doi fii ai lui Saddam Hussein şi 25 de milioane de dolari pentru informaţii în legătură cu liderul irakian), acţiunile politico-diplomatice, economice şi informaţionale la scară mondială arată că războiul viitorului nu se reduce doar la teatrul de operaţii, ci se mondializează.

Scutul aerian a fost asigurat de componenta strategică a Forţelor Aeriene, de aviaţia de pe portavioane şi de cea a forţelor terestre, iar *scutul terestru* de forţele speciale, de mijloacele aeriene ale diviziilor (elicoptere de atac Apache) şi de sistemele de arme.

Au fost, de asemenea, întrebuinţate poduri de asalt pe tanc H82510 (acest tip de pod va fi înlocuit cu un nou pod de asalt mult mai eficient XM104 Wolverine).

Tancurile nu au fost întrebuinţate pentru lupta propriu-zisă în localitate (este vorba, în principal, de Bagdad, Basra şi Kerbala. Ele au avut rol de descurajare şi de susţinere cu foc. Irakienii nu au dispus de mijloace pentru a împiedica pătrunderea tancurilor M1A1 Abrams în localităţi.

Schema de acţiune a fost următoarea: *informaţie – atac electronic – atac aerian - înaintare terestră pe suport de tancuri*, aceasta din urmă asigurând controlul şi stăpânirea teatrului. Soarta tancurilor în armatele moderne este discutată de mai mulţi ani, iar războiul din martie-aprilie 2003 pare să dea un prim răspuns acestei provocări. Pentru că tancurile, în acest război, au avut un rol cu totul deosebit. Urmează ca viitorul să aleagă între condiţia tancului ca *nucleu greu* al unei formaţii terestre, puternic acoperită informaţional, aerian şi terestru, şi aceea de a fi înlocuit printr-un vehicul pe roţi, mai uşor şi cu posibilităţi de a fi transportat rapid în teatru.

Acţiunea avangărzii

Escadronul 3 din Regimentul 7 Cavalerie a acţionat, cel puţin în primele zile, în avangarda Diviziei 3 Infanterie. Tancurile şi maşinile de luptă ale infanteriei Bradley şi Humvee erau elementele de cap ale unei coloane de 500 de vehicule care formau întreaga putere a escadronului. Această coloană se întindea pe 25 la 40 km de-a lungul unui drum cu două benzi de circulaţie pe malul vestic al Eufratului. Coloana era formată din tancuri M1 A1 Abrams, maşini de luptă Bradley şi Humvee, camioane-cisternă şi alte vehicule cu muniţii şi materiale necesare avangărzii. Era asigurată de elicoptere

de cercetare dotate cu sisteme Kiowa Warrior care verificau poziţiile inamicului.

Escadronul 3 era considerat – cel puţin pe 24 şi 25 martie – vârful de lance al Diviziei 3 Infanterie. Pe ziua de 24 martie, la orele 20.30, escadronul a intrat într-o ambuscadă. De o parte şi de alta a şoselei se aflau în jur de 200 de soldaţi irakieni care au deschis focul cu armament uşor şi mitraliere. A început un duel de foc între tunurile de 25 mm de pe *Bradley* şi aruncătoarele de 82 mm ale irakienilor. Bombele au lovit două camioane. O o rachetă antitanc a incendiat o maşină de luptă a infanteriei *Humvee*.

Riposta Escadronului 3 Cavalerie a fost promptă. Cele şase obuziere de 155 mm M109 Paladin au deschis focul asupra poziţiilor irakiene. Imediat ce focul irakian şi-a micşorat intensitatea, comandantul escadronului a cerut intervenţia aviaţiei pentru a definitiva lupta. Două avioane de atac la sol A-10 Warthong au intervenit în câteva minute lansând bombe şi trăgând asupra poziţiilor irakiene cu tunurile de 30 mm. S-au declanşat explozii albe, fosforescente, semn că se foloseau proiectile cu miez din uraniu sărăcit.

Următoarea acţiune dusă de acest escadron a avut loc la intrarea în El Faysaliyph. De data aceasta, coloana a fost atacată de câteva zeci de luptători din miliţiile irakiene cu rachete antitanc – este vorba de RPG – şi mitraliere. Un pod s-a rupt sub un tanc Abrams – care era al şaselea din coloană. Au mai căzut în acel şanţ două tancuri şi un camion cisternă. Au fost scoase de acolo doar două tancuri. Escadronul a ales o rută ocolitoare şi a continuat înaintarea spre nord. La un moment dat, a fost atacat din spate. Comandantul escadronului a cerut intervenţia aviaţiei. Au intervenit imediat două A-10, dirijate de un controlor aerian – un sergent - care se afla în coloana escadronului. Acestea au largat bombe de 500 de livre şi au deschis focul cu tunurile. Cercetarea escadronului a anunţat că locuitorii interogaţi au spus că nu există inamici. În realitate – a spus subofiţerul – existau. Până la ora aceea, escadronul ucisese 150 de irakieni – la care se adăugau cei ucişi de aviaţie –, fără să aibă vreo pierdere, în afară de trei maşini (o maşină de luptă şi două camioane). Elemente irakiene au deschis focul asupra celor *patru vehicule ale postului de comandament al escadronului* – 2 Bradley şi 2 Humvee – trei dintre ele fiind complet ciuruite. În acel moment, au fost lovite două tancuri Abrams care au luat foc.

Acestea sunt primele tancuri distruse prin focul inamic, probabil de un tun irakian care se afla pe un camion. În primul război din Golf din 1991 au fost afectate de mine doar nouă tancuri, reparate ulterior, dar nici unul distrus. (NN – aprecierea nu este exactă; în bătălia dintre Divizia irakiană Kawakalna şi forţele americane au fost distruse mai multe tancuri M1A2 Abrams).

Bilanțul acțiunii acestui escadron din avangardă, pe 25 martie, era: 3 tancuri Abrams, un Braddley şi mai multe camioane distruse, fără nici o pierdere umană proprie.

6.2.2. Războiul bazat pe rețea

6.2.2.1. Conceptul de Război bazat pe Rețea (RBR)

De ce a fost nevoie de un astfel de concept? Schimbă el natura şi esența războiului şi, mai ales, a operațiilor şi acțiunilor tactice? De unde îşi extrage el modelul? Va fi RBR un război al viitorului sau va reprezenta doar o etapă spre un nou tip de război?

Timp de peste două secole nu s-a schimbat aproape nimic în arta războiului. Această afirmație se referă la schimbări majore, la mutații strategice care să scoată războiul din sfera tradițională a unor înfruntări pe viață şi pe moarte între două armate şi să-l transforme într-o artă de a impune prin orice mijloace voința, fără a distruge altceva decât centrele vitale ale inamicului. Secolul al XXI-lea, care este un secol al erei informaționale, se anunță a fi generator de mari mutații în toate domeniile, inclusiv în arta militară a prezentului şi, mai ales, în cea a viitorului. Primul semnal al acestei mari schimbări îl reprezintă conceptul RMA[66]. Acest concept a apărut în 1996 în Statele Unite ale Americii şi, pe baza lui, au fost elaborate şi dezvoltate programele de modernizare a Forțelor Armate americane[67].

Războiul bazat pe rețea este un concept care are, deci, ca suport RMA. Este războiul specific societății informaționale. Se profilează ca o nouă eră a războiului, ca un nou tip de război. Alte caracteristici ale acestui tip de război pot fi următoarele:

- Se bazează pe circulația informației în timp real;
- Se înscrie în filosofia determinismului dinamic, a sistemelor dinamice complexe;
- Este modelat de ecuații nelineare din teoria haosului;
- Îşi extrage mijloacele şi modelele din economia performantă;
- Este posibil datorită proliferării sistemelor de arme inteligente, a sistemelor de informații şi comunicații bazate pe rețele;

[66] RMA (*Revolution in Military Affairs)* – revoluție în domeniul militar, revoluție în probleme militare.
[67] Revista *Impact strategic*, nr. 4-5, 2002, pp.143 – 149.

- Instrumentele războiului sunt din ce în ce mai mult produse ale economiei de piață.[68]

Războiul bazat pe rețea şi toate evoluțiile şi configurațiile sale ulterioare îşi află substanța în schimbările fundamentale ale societății americane, în special, şi ale societății occidentale moderne, în general. Aceste schimbări au fost dominate de evoluția ştiințelor economice, a tehnologiei informației, a proceselor şi organismelor de afaceri şi sunt conexate conceptului RBR prin trei teme majore:

- Variația în centrul platformei bazată pe rețea (rețeaua centrală), care este o rețea C4;
- Diferența între viziunea (acțiunea) independentă şi cea specifică unui sistem dinamic complex care se adaptează fără întrerupere;
- Importanța opțiunilor strategice pentru adaptare şi chiar pentru supraviețuire în astfel de sisteme schimbătoare.

Aceste teme au schimbat natura problemelor actuale americane (şi nu numai) şi vor continua să metamorfozeze maniera în care vor fi conduse acțiunile adesea violente ale militarilor. Nu se schimbă, de fapt, principiile războiului enunțate de Clausewitz, dar se constată din ce în ce mai mult că națiunile fac astăzi război în acelaşi mod în care produc bogăție.

Principiul RBR (rețea centrală, rețea a senzorilor de informație şi rețea a platformelor de luptă) îşi are modelul, antecedentul şi suportul în filozofia economiei dinamice şi concurențiale. Noua dinamică a concurenței, la începutul erei informaționale, se defineşte pe investiții, informație în timp real, tehnologie de vârf şi nanotehnologie. Tehnologia informației (IT) se centrează pe fiecare dintre aceste determinări, ca o determinare a determinărilor, ca un sistem de sisteme. Sectorul tehnologiei informației ocupa, în 1996, doar 3% din economia americană, dar a reprezentat 33% din creşterea economică.

Economia de tip „A" este caracterizată prin masivitate, stabilitate, echilibru de piață şi retururi descrescătoare în ceea ce priveşte investițiile. Ea este specifică epocii industrializării şi a fost modelată de determinismul mecanicist.

Economia de tip „B" este mai mică, mai flexibilă, dar se caracterizează prin creşteri extraordinare şi generare de bogăție, absența echilibrului de piață şi retururi crescătoare asupra investițiilor. Ea este modelată de deter-

[68] http://www.usni.org/Proceedings/Articles98/PROcebrowski.htm, *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future* By Vice Admiral Arthur K. Cebrowski, U.S. Navy, and John J. Garstka

minismul dinamic complex, având ca suport înalta tehnologie a informației (IT).

Ei bine, acesta este modelul american al războiului bazat pe rețea.

„Războiul bazat pe Rețea se află în miezul proiectelor de a asigura dominația militară. Obiectivul este ca informația să devină principalul instrument care să permită Statelor Unite să răspundă la orice fel de amenințări şi să înfrângă orice provocare militară pe oricare teatru din lumea întreagă.“[69]

Aşadar, *războiul bazat pe rețea (RBR) este un război modern în care se folosesc sistemele C4I2SR, organizate într-o rețea centrală, o rețea a senzorilor şi o rețea a platformelor de luptă, care folosesc tehnologia informației, sisteme de armamente performante şi capabilități tehnice deosebite. RBR este materializarea noii revoluții în domeniul militar (RMA), se fundamentează pe integrarea în rețele reale şi virtuale a sistemelor (senzorilor) de culegere şi prelucrare a informației, a sistemelor de comandă şi control şi a sistemelor de arme (platformelor de luptă) şi asigură accelerarea ciclului de conducere, astfel încât decalajul între informație şi lovire să fie redus la maximum, acțiunea (reacția) devenind astfel instantanee.*

6.2.2.2. Aspecte ale realizării RBR în forțele armate ale SUA. Unicul model teoretic şi pragmatic

Care este experiența acumulată până acum în aplicarea conceptului RBR? Cum s-a materializat o astfel de opțiune în forțele armate ale Statelor Unite, îndeosebi în forțele terestre, dată fiind complexitatea acestei categorii de trupe şi necesitatea unor structuri şi acțiuni de tip ***joint*** *?*

Două săptămâni de antrenament la National Training Center (NTC) de la Fort Irwin au permis Diviziei 4 Infanterie să demonstreze atât calitățile excepționale, cât şi riscurile potențiale ale sistemelor numerice de comandament.

Exercițiul „Division Capstone – DCX“ – s-a derulat în aprilie 2001, pe 174.000 de hectare ale NTC, în deşertul Majave.[70] Au fost angajate două brigăzi de luptă (Brigade Combat Team) ale D.4 I., începând cu Bg. 2 I. şi Bg. 4 Av., precum şi R.11 Cavalerie blindată, ca adversar (OpFor), sub de-

[69] Robert K. Akerman, *Military Crystal Ball Portends Netwoek Centric Supremacy*, revista Signal, 2001.

[70] Cap. Ludovic Monnerat „*Testând prima sa divizie digitalizată U.S. Army pune bazele concrete ale luptei moderne”.*

numirea de Divizia 60 Motorizată de Gardă. Tip de patru zile OpFor a atacat, cinci zile au atacat brigăzile digitale, iar ultimele cinci zile au fost rezervate tragerilor cu muniţii reale.

La început, OpFor a atacat, în calitate de unităţi blindate şi mecanizate tradiţionale, formaţiuni de luptă complet digitalizate, cu material ultramodern abia intrat în înzestrare. Deşi cunoşteau foarte bine terenul, întrucât aici s-au antrenat tot anul, unităţile OpFor au suferit „pierderi“ grele. S-au constatat astfel toate avantajele digitalizării, acestea reprezentând, de fapt, o nouă eră în arta războiului.

Până la momentul *Praga 2002*, doctrina operativă şi tactică a NATO, în articulaţia sa spaţială (deep/close/rear operations) şi temporală (planificare secvenţială), decurgea din conceptul *Bătălia aeroterestră* introdus de Forţele Armate ale SUA în 1982 şi conceput ca perspectivă a unui război convenţional în Europa. Această doctrină – care este un fel de avangardă a ceea ce mai târziu se va numi operaţie întrunită de tip Joint sau *integrată* s-a aplicat parţial în războiul din Golf din ianuarie 1991 şi pe scară largă în cel din 2003.

Această viziune a unei confruntări simetrice nu mai este de actualitate. Încă în 1994 publicarea de către TRADOC american a broşurii 525-5 „Forţa XXI Operaţii” (Force XXI Operations) viza digitalizarea completă a unităţilor grele ale Forţelor Terestre americane (U.S. Army). S-a început cu Divizia 4 Infanterie, iar în 1997 s-au făcut primele experimente în teren (Army Warfighting Experiment) cu cele dintâi versiuni ale sistemelor de comandament şi control numerice. Pentru aceasta, D.4 I. a primit un mare număr de aparate şi echipamente digitale pentru a le grefa pe vehiculele de luptă tradiţionale şi a le testa la instrucţie şi în aplicaţii. Această aparatură consta în primul rând în ordinatoare. Au apărut, la vremea aceea, şi destule critici, pentru că o astfel de infuzie de ordinatoare la o divizie care numără 30.000 de oameni implica şi multiple riscuri. Nu s-a renunţat însă la acest proiect. Eficacitatea lui a fost demonstrată cu prisosinţă la exerciţiul DCX, prin care s-a consacrat proiectul *Forţa XXI.*

Fără o astfel de digitalizare, nu ar fi fost posibil conceptul Network Centric Warfare (NCW), adică *Război Centrat pe Reţea* sau, în accepţia românească *Război bazat pe Reţea*. Configuraţia formaţiunilor grele ale *Forţei XXI* se aprecia (cel puţin până la războiul din martie – aprilie 2003 dus împotriva regimului politic dictatorial din Irak) ca fiind o forţă moştenită (legacy force). În 2010, ea va fi înlocuită cu o forţă interimară (interim force), pe roţi, care va fi, probabil operaţională în 2020, în tot acest timp vizându-se a se realiza un *sistem de luptă pentru viitor* (Future Combat System).

Exerciţiul DCX a angajat 7.432 soldaţi, tancuri M1 A2 SEP Abrams, maşini de luptă ale infanteriei M2 A3 SEP Bradley, vehicule de depanare grele G8 A2 Hercules, poduri pe tanc M104 Wolverine, radare antiaeriene AN-MPQ-64 Sentinel, sisteme antiaeriene Avenger şi Linebacker şi elicoptere de atac AH-64 D Apache Longhow şi Kiewa Warrior. Au mai fost angajate şi obuziere autopropulsate blindate M109 A6 Paladin, care vor fi înlocuite în anii următori.

Nu această tehnică (în general, veche, din generaţia anilor 1970) a constituit esenţialul, ci infuzia de aparatură a ceea ce se numeşte Army Battle Comand System (ABCS), constând în:

- sistemul de comandament tactic Force XXI Battle Brigade and Below (FBCB2) şi sistemul de poziţionare Maneuver Control System (MCS), la începutul anului 2003, ambele în curs de dezvoltare (ele au fost, ulterior, folosite în Golf);
- dispozitive de fuziune a informaţiilor All Source Analysis System (ASAS);
- sisteme de conducere a focului indirect Advanced Field Artillery Tactical Data System (AFATDS);
- sisteme logistice Combat Service Support Control System (CSSS);
- sisteme de apărare antiaeriană Air and Missile Defense Workstation (AMDW).

Avioanele JSTARS au transmis imagini reale. Un tanc Abrams cu astfel de echipamente a detectat adversarul la 8 km şi a distrus 15 ţinte, înainte de a fi el însuşi lovit. JSTARS a detectat, la 40 de kilometri, un contraatac al unui batalion întărit cu 50 vehicule blindate.

Cinci minute mai târziu, un avion fără pilot Hunter a identificat şi el coloana. Informaţia a fost transmisă prin reţea şi în mai puţin de un minut gruparea de contraatac a fost nimicită. Elementul central al digitalizării a fost instalat pe aproape 1.000 de platforme, îndeosebi pe tancurile Abrams şi pe maşina de luptă a infanteriei Humvee.

Folosindu-se procesoare PENTIUM III care numărau mai bine de un milion de linii, sistemul logic al lui FBCB2 permite fiecărui cadru să dispună în permanenţă de o imagine a situaţiei care furnizează trei informaţii esenţiale: amplasarea proprie; amplasamentul forţelor amice şi amplasamentul forţelor adverse.

În acelaşi timp, FBCB2 permite să se comunice membrilor reţelei, în timp real, informaţii despre adversar, dând posibilitatea comandanţilor să dea noi ordine, printr-un curier electronic, însoţite de un element grafic ce indică noile obiective.

Datorită integrării lor în rețele, aceste sisteme numerice, fără de care nu poate fi conceput un război (luptă armată) bazat pe rețea, asigură:

- superioritatea informațională (informations dominance) şi cunoaşterea acesteia, datorită circulației orizontale a informației şi redundanței rețelelor (care le asigură stabilitatea), ceea ce permite accelerarea ciclului decizional (agilitate);
- extensia cadrului operațiilor (prin trecerea de la un câmp de luptă segmentat -deep/close/rear - şi simetric la un spațiu mai vast, nelinear şi asimetric, pe toată adâncimea pe care trebuie duse operațiile decisive şi precise (complexitatea);
- trecerea de la predominanța focului direct la o adiționare a focului direct şi a celui indirect care să permită reducerea numărului de platforme, să crească eficacitatea terminală comună a acestora şi mobilitatea (capacitatea de desfăşurare);
- fluxul constant de informații în domeniul logisticii care să permită o susținere directă bazată pe distribuirea precisă (după nevoi, în sectoarele de angajare (anduranța).

Totuşi, chiar în timpul exercițiului la care ne referim, o subunitate pe jos a OpFor a atacat prin surprindere Punctul de Comandă şi a distrus întregul sistem numeric al brigăzii. Avantajele Războiului bazat pe Rețea sunt numeroase, dar, aşa cum s-a subliniat în foarte multe analize ale noului concept RBR (element esențial al RMA), se află abia la început de drum. Până în anul 2003, doar o singură armată din lume l-a experimentat la aplicațiile desfăşurate în anii 2001-2002 şi l-a aplicat cu succes în războiul din Golf din martie-aprilie 2003 împotriva unor forțe armate clasice, nedotate cu astfel de sisteme şi care au suportat, pe deasupra, efectele unui teribil război informațional, psihologic şi de corupere a liderilor.

6.2.2.3. Aplicarea conceptului RBR în Armatei României

Care sunt realitățile (politice, economice, sociale, informaționale, tehnologice şi militare) şi în ce măsură permit ele abordarea teoretică şi pragmatică a unui asemenea concept?

Generalizarea tehnologiilor de vârf *(high tech)*

De la început trebuie spus că aplicarea conceptului RBR este optimă în primul rând în societățile de tip informațional sau care sunt pe cale de a atinge rapid un astfel de nivel. În al doilea rând, capacitatea de a adopta conceptul RBR îl au societățile bogate şi care beneficiază de tehnologii înal-

te, cele mai multe realizate prin mijloace proprii. Nu poate fi vorba de RBR acolo unde nu există tehnologii înalte. De aceea, *nolens volens*, toată lumea doreşte, într-o formă sau alta, să se alinieze la acest concept, fie încercând să-l aplice, fie încercând să găsească soluţii pentru contracararea lui. Aici nu este vorba numai de voinţa şi dorinţa de aliniere la ceea ce înseamnă modernitate în instituţia militară, în arta războiului, ci mai ales de capacitatea reală de a face aşa ceva.

Dincolo de costurile imense ale implementării, pe care nu oricine le poate suporta, conceptul RBR presupune şi un spirit *high tech*. Un astfel de spirit se creează în zeci de ani şi ţine de o experienţă tehnologică îndelungată, de o *filozofie „tehnică"* existentă numai în anumite ţări. Acest lucru este foarte important, întrucât conceptul RBR nu este numai o simplă modernizare a ceea ce există, nu este numai o continuare a unei concepţii existente de mii de ani în arta războiului; este şi cu totul altceva; este o nouă revoluţie în domeniul militar, întrucât adaugă principiului ierarhiei, autorităţii şi opţiunii şefului pe cel al eficienţei unui sistemul dinamic complex, care se autoreglează. Cu alte cuvinte, este o ameliorare a rigiditismului mecanicist, care a caracterizat dintotdeauna armatele, şi o adoptare a dinamismului complex, care defineşte un management modern, flexibil, adaptabil împrejurărilor, capabil să asigure producerea, în limitele specializării sale (care sunt destul de largi) orice, oricum şi oricând, întrucât dispune de o tehnologie înaltă (*high tech*), din care se detaşează tehnologia informaţiei (TI) care va domina, prin prezent, viitorul. Fără o astfel de filozofie, fără o *cultură high tech*, nu se poate pleca la drum nici în elaborarea unei strategii de implementare a conceptului RBR, nici în ceea ce priveşte înzestrarea armatei cu mijloacele şi sistemele *high tech* şi, mai ales, cu TI.

Tehnologia înaltă, inclusiv TI, se aplică, desigur, şi în România. S-au constituit reţele de calculatoare în şcoli, în instituţii, în armată, funcţionează de câţiva ani buni Internetul, în fiecare casă şi în fiecare familie se găsesc produse *high tech*. De asemenea, Armata Română beneficiază de unele sisteme moderne de comandă şi control şi, ceea ce este foarte important, fiecare militar român, indiferent unde s-ar afla, a accesat sau accesează frecvent un calculator.

Este o realitate care, după părerea noastră, creează nu numai fondul aperceptiv favorabil introducerii conceptului RBR, ci şi garanţia că militarii români se vor adapta rapid la exigenţele lui.

Tehnologia înaltă a pătruns şi s-a generalizat şi în România. Problema care se pune şi care este deosebit de importantă pentru implementarea tehnologică a conceptului RBR este cât şi ce anume din *high tech* se produce

în România şi cât se importă şi de unde se importă, dar mai ales în ce măsură pot fi asigurate resursele necesare.

Decidentul român trebuie să hotărască dacă se trece la implementarea acestui concept, în condiţiile în care nu sunt create toate condiţiile (în primul rând, economico-finaciare) necesare. Pentru asigurarea acelor condiţii minime cele strict necesare pentru aplicarea, în etape, a conceptului RBR, trebuie să fie făcute analize temeinice privind raporturile dintre posibilităţile *high tech* reale ale României şi cerinţele *high tech* ale conceptului.

Digitizarea fluxului informaţional-decizional

Conceptul RBR este strâns legat de procesul de digitizare. Digitizarea fluxului informaţional presupune trecerea de la limbajele naturale la cele binare, logice, astfel încât fluxul informaţional să beneficieze de viteza foarte mare de transmitere a datelor, de capacitatea imensă de stocare şi prelucrare a informaţiei, de calitatea, fidelitatea şi siguranţa sistemelor de comunicaţii digitizate.

Digitizarea se poate realiza în cel puţin două moduri:

- ☐ conectarea sistemelor informaţionale existente (senzori, sisteme de comandă şi control, platforme de luptă etc.), prin interfaţă (sistem de conexiune, prin mijloace tehnice costisitoare, a unor componente nedigitizate la sistemele digitizate) la reţeaua centrală, adică la sistemele C4I;
- ☐ achiziţionarea unor sisteme noi (senzori de informaţie, senzori cu multiple destinaţii, sisteme C4I, sisteme de arme) digitizate;
- ☐ adăugarea, la sistemele şi platformele existente, a unor componente digitizate.

Conectarea actualelor sisteme la reţele de calculatoare nu este o soluţie foarte bună, ci una impusă. Nimeni, nici măcar statul american, nu-şi poate permite să renunţe la sistemele existente, la sutele de mijloace de luptă şi să creeze imediat altele noi, digitizate. Şi atunci se procedează la digitizarea lor. Aşa au procedat americanii cu o parte dintre sistemele de arme ale Diviziei 4 Infanterie. Aşa am procedat şi noi cu avionul MiG 21, devenit MiG 21 Lancer, şi cu elicopterul IAR 330. Digitizarea a constat în crearea, pe aceste mijloace, a unor sisteme electronice (avionici, sisteme de conducere a focului, sisteme de senzori etc.) independente de ceea ce exista pe acest avion, capabile să conecteze sisteme de arme la sistemele de comandă şi control digitizate.

În cazul adoptării conceptului RBR, considerăm că trebuie făcută o analiză foarte atentă a fiecărui sistem, astfel încât să fie digitizate acele mijloace (sisteme de senzori, sisteme de arme etc.) care au o perspectivă, care pot fi transformate în sensul cerut de RBR şi care sunt compatibile ca performanţe (cel puţin pentru un timp) cu sistemele NATO. S-ar putea ca digitizarea unor sisteme de acest fel să coste, pe ansamblu, mai mult decât crearea unora noi, cu adevărat performante (de exemplu, digitizarea actualelor radare analogice de la litoral).

Realizarea (achiziţionarea) unor sisteme noi, digitizate este soluţia ideală. Acest lucru trebuie făcut în limita resurselor, iar acestea sunt extrem de restrânse. Oricum, la o astfel de soluţie de înzestrare nu se poate renunţa. În cazul în care se decide implementarea în Armata Română a conceptului RBR, trebuie elaborat un proiect tehnic, pe baza proiectului strategic, în care elementul central îl va constitui digitizarea. Există deja un model care funcţionează – ASOC –, dar digitizarea componentelor RBR, a structurilor de reţea, a întregului flux informaţional (condiţie *sine qua non* a RBR) înseamnă mult mai mult.

La o primă estimare, numai costurile introducerii miilor de ordinatoare necesare procesării şi securizării informaţiei şi a soft-urilor adiacente se ridică la miliarde de dolari. Ele nu sunt prea mari, dacă se are în vedere configuraţia *high tech* a războiului viitorului.

Adăugarea, la sistemele şi platformele existente, a unor componente digitizate este calea cea mai la îndemână pentru a realiza, într-o primă etapă, conectarea platformelor de luptă existente şi a sistemelor în funcţiune la reţelele centrale. Desigur, trebuie alese cu foarte multă grijă acele sistemele şi mijloace existente care fac obiectul unei astfel de adăugiri. Pentru că nu totdeauna este avantajos să pui un sistem Pentium de ultimă generaţie pe un tun antiaerian de 37 mm manual care nu mai are nici un viitor.

Senzori cu multiple destinaţii

La ora actuală, sistemele de senzori existente în Armata Română nu corespund decât în foarte mică măsură cerinţelor grilei de senzori impuse de conceptul RBR. Cei mai mulţi dintre aceşti senzori sunt analogici, iar performanţele lor sunt extrem de reduse. Singurii senzori cu capacitate sporită, compatibili NATO sunt radarele FPS-117 şi sistemele montate pe aeronavele modernizate. De asemenea, în rândul acestora pot fi situate şi dozimetrele DET-2, realizate la ACTTM, cu sprijinul unor colaboratori. În Forţele Aeriene există, la unităţile de rachete şi artilerie antiaeriană, staţii de radiolocaţie

A.A. care acoperă zona medie şi joasă – R.A.A. – KUB; sisteme A.A. GHEPARD şi OERLIKON.

Senzorii electronici, cei de pe navele de luptă (hidrolocaţie, radiolocaţie) şi cei de pe avioanele de luptă (cu excepţia sistemelor de pe aeronavele modernizate) nu pot fi conectaţi într-o grilă de senzori şi nici cu sistemele de comandă şi control decât prin interfeţe, care sunt costisitoare şi nu foarte eficiente, întrucât nu măresc performanţele acestor senzori, ci doar asigură transferul digitalizat de date, ceea ce este foarte puţin.

Acest aspect trebuie însă analizat în detaliu, deoarece este posibil ca, în funcţie de strategia de înzestrare care va fi adoptată, să fie folosiţi, un anumit timp, şi vechii senzori (spre exemplu, radarele analogice pentru cercetarea spaţiului aerian sub 3000 de metri, până la achiziţionarea radarelor TPS 79).

Stabilirea grilei de senzori şi, în consecinţă, a sistemului de senzori cerut de aplicarea conceptului RBR în Armata Română depinde de modelul adoptat, de doctrina de implementare şi folosire a acestui concept, de asistenţa acordată (europeană, americană sau combinată) pentru care se va opta şi de resursele ce vor fi alocate.

La achiziţionarea sistemului de senzori şi a sistemului tehnic de conectare a acestora cu sistemele de comandă-control şi cu cel al grilei de execuţie (sistemul shooterilor) trebuie să se ţină seama de următoarele:

- ☐ existenţa unor senzori în cadrul ASOC (FPS-117, TPS-79 - gap filler);
- ☐ alegerea tipului de senzori de care avem nevoie pentru informaţiile necesare (într-un teatru oarecare, în spaţiul regional, pe teritoriul naţional);
- ☐ compatibilitatea dintre sistemul (grila, reţeaua) senzorilor şi sistemele de arme.

Acest sistem trebuie să cuprindă:

- ☐ senzori pentru observarea şi supravegherea spaţiului aerian;
- ☐ senzori pentru observarea şi supravegherea spaţiului maritim;
- ☐ senzori pentru observarea şi supravegherea spaţiului terestru;
- ☐ senzori pentru supravegherea ciberspaţiului;
- ☐ senzori pentru observarea şi supravegherea sistemelor proprii şi reţelelor;
- ☐ senzori meteo;
- ☐ senzori NBC;

- ☐ senzori de identificare amic-inamic;
- ☐ senzori cu funcţii şi destinaţii multiple.

Senzorii pentru observarea şi supravegherea spaţiului aerian pot fi amplasaţi:

- ☐ la sol (radare şi alte sisteme de cercetare-observare), pe teritoriul naţional, în teatre, pe teritoriul aliaţilor;
- ☐ pe aeronave;
- ☐ pe sateliţi;
- ☐ pe nave de luptă;
- ☐ pe mijloace ale altor categorii de forţe ale armatei;
- ☐ pe alte mijloace.

Este sistemul cel mai larg şi cu cea mai mare desfăşurare. Aici trebuie identificate cu precizie posibilităţile reale de dezvoltare a sistemului deja existent în cadrul Centrului Operaţional de Suveranitate Aeriană (ASOC) şi de integrare a senzorilor la nivel naţional în cadrul SCCAN.

Sistemul senzorilor pentru observarea şi supravegherea spaţiului aerian trebuie să cuprindă toate categoriile de senzori, inclusiv accesul la cei amplasaţi în spaţiul cosmic. În această situaţie, va fi necesar să se negocieze şi să se pună la punct proceduri de acces la sistemul de senzori NATO, la cel american şi la cel european.

De asemenea, şi în ceea ce priveşte achiziţionarea senzorilor care vor fi montaţi pe platforme aeriene sau pe alte mijloace, trebuie să se opteze pentru o soluţie europeană (Eurofighter, Tigre etc.), pentru o soluţie americană sau pentru o variantă pe care o vor adopta şi alte ţări din NATO şi din Uniunea Europeană. Detaliile referitoare la această problemă trebuie să le ofere o firmă de consultanţă specializată în acest domeniu.

Oricum, este bine ca senzorii să nu fie achiziţionaţi înainte de a fi pusă la punct o concepţie coerentă şi unitară de implementare a conceptului RBR.

Senzorii pentru observarea şi supravegherea spaţiului maritim sunt şi pot fi amplasaţi:

- ☐ pe navele de luptă;
- ☐ pe litoral;
- ☐ pe aeronavele proprii (elicoptere), dacă vor primi aşa ceva, sau pe aeronavele cu care cooperează Forţele Navale;
- ☐ pe platforme speciale;
- ☐ pe sateliţi;

- ☐ pe mijloace ale celorlalte categorii de forțe ale armatei;
- ☐ pe alte mijloace.

Aceşti senzori sunt destinați supravegherii spațiului maritim şi a celui aerian din zona mării. Funcțiile lor se extind însă în teatru, în situația în care navele de luptă româneşti intervin şi în alte zone.

Din tehnica existentă în Forțele Navale (senzori şi sisteme de comandă-control ierarhice, analogice), foarte puține mijloace ar putea fi pretabile la o conectare în rețea. Sisteme C3 nu există în Forțele Navale. Există un sistem C4 la Dragoarele Maritime (Sistemul de dragaj Trident), dar acesta este un sistem local. Se poate realiza, cu costuri mari, extragerea datelor de la senzorii existenți şi transpunerea pe displayul unui calculator a imaginii, însă acest efort financiar nu se justifică, deoarece, în cel mult cinci ani, toate aceste sisteme îşi vor epuiza durata normală de viață şi vor fi înlocuite. Acelaşi lucru se poate spune şi despre sistemul de observare de la litoral, care funcționează cu stații de radiolocație foarte vechi şi care este menținut în funcțiune cu eforturi tehnice şi materiale foarte mari. Pentru acest sistem se fac deja studii de înlocuire. *Este bine ca studiile respective să țină seama de conceptul RBR*.

Sistemul de comunicații al Forțelor Navale permite interconectarea prin STAR (RTP) a tuturor unităților. Este realizat intranetul militar între marile unități pentru poşta electronică, la nivel „secret de serviciu“. Se pot realiza transmisii de date prin radio pe US şi UUS numai de către fregata „Mărăşeşti“ cu Sistemul Integrat de Comunicații şi de către: centrul de transmisiuni al PC al Comandamentului Operațional Naval; centrul de transmisiuni al PC al SMFN (începând cu 01.07.2003); centrul de transmisiuni al Flotilei Fluviale. Acestea au în dotare stații de radio RF 5800 H, RF 5800 M şi autostații Panther H.

Aceste elemente se cer schimbate radical la materializarea conceptului RBR, întrucât foarte puține dintre ele pot fi folosite într-o astfel de concepție. Senzorii – în special stațiile de radiolocație existente, dar şi mijloacele de pe nave – nu pot fi folosiți în actuala configurație decât dacă se asigură interfața cu mijloacele tehnice moderne care constituie suportul TI pentru sistemele de comandă şi control. Or, astfel de interfețe sunt costisitoare şi nu merită efortul, întrucât nu măresc performanțele senzorilor, ci le asigură doar posibilitatea să transmită date.

În concluzie, pentru Forțele Navale, este nevoie de un nou sistem de senzori (stații radar, mijloace de observare şi supraveghere electronică instalate pe nave şi pe litoral, mijloace de acces la informația transmisă prin satelit şi prin alte mijloace de cercetare NATO).

Senzorii pentru observarea şi supravegherea spațiului terestru existenți pot fi integrați, la ora actuală, în sistemele C2- C4. Ei nu răspund însă pe deplin cerințelor conceptului RBR.

Senzorii existenți în forțele terestre:

- ☐ escadrila de aviație de cercetare fără pilot;
- ☐ sistemul de observare-cercetare al artileriei (montat pe TAB) şi integrat în sistemul ACCS – LAROM;
- ☐ controlorii înaintați de aviație (nu pot fi operaționalizați datorită imposibilității implementării soft-ului necesar pe calculatoarele de bord ale aviației de vânătoare-bombardament).

Senzorii folosiți în cadrul Forțelor Terestre se referă la:

- ☐ radare terestre sau care ar trebui amplasate pe platforme de luptă (tancuri, transportoare etc.);
- ☐ aparatură de vedere pe timp de noapte;
- ☐ indicatoare de termolocație;
- ☐ aparatură în infraroşu;
- ☐ camere de luat vederi;
- ☐ senzori pentru amprente electronice;
- ☐ senzori NBC;
- ☐ senzori meteo;
- ☐ senzori de identificare amic-inamic etc.

Aceşti senzori sunt şi trebuie să fie amplasați:

- ☐ pe platforme de luptă proprii;
- ☐ pe platforme de luptă ale altor categorii de forțe;
- ☐ pe teritoriul național;
- ☐ pe mijloace mobile de observare-supraveghere care pot fi poziționate cu uşurință în teatru;
- ☐ pe sateliți;
- ☐ la purtător (pe oameni);
- ☐ pe alte mijloace.

Având în vedere că întreaga tehnică de luptă din înzestrarea Forțelor Terestre urmează să fie modernizată, este necesar ca, în acest proces, să fie incluşi şi senzorii care vor echipa grila senzorilor din cadrul conceptului RBR. Este o condiție absolut necesară, dar nu şi suficientă. Sistemele in-

formaţionale şi tehnice pe care le presupune RBR trebuie să fie perfect coordonate, unitare şi bine racordate.

Senzorii pentru supravegherea ciberspaţiului ţin de administrarea, protecţia, supravegherea, securizarea şi folosirea reţelelor fizice şi virtuale. Aceşti senzori sunt atât elemente fizice (componente fizice ale reţelelor, cât şi elemente de soft – protecţie împotriva viruşilor, dar nu numai). Senzorii aceştia joacă un rol foarte important în funcţionarea întregului sistem şi, de aceea, în achiziţionarea structurilor de reţea, ei sunt prioritari.

Senzorii pentru observarea şi supravegherea sistemelor proprii şi reţelelor sunt senzori de sistem. Ei sunt conectaţi la principalele elemente de reţea, la grila senzorilor, la cea a sistemelor centrale de comandă şi control, la cea a shooterilor (platformelor de luptă, executanţilor). Ei dau în permanenţă date şi informaţii despre starea şi funcţionarea sistemelor, iar corectarea erorilor şi optimizarea fluxurilor se face în mod automat. Şi acest tip de senzori se conţine în structura sistemului şi este achiziţionat o dată cu el.

Senzorii meteo sunt cei ai Institutului Naţional de Meteorologie şi Hidrologie. Vor trebui adăugaţi senzori speciali meteo de teatru, care să recepteze automat date necesare introducerii corecţiilor meteo în efectuarea trageri lor şi altor misiuni.

Senzorii NBC sunt montaţi pe mijloace de cercetare NBC, la Forţele Speciale, dar şi pe platforme de luptă, în grila sistemelor de comandă şi control şi în cea a vectorilor de informaţie. Zilnic se efectuează măsurarea nivelului de radiaţii cu dozimetrele existente. Sistemul actual este însă analogic, iar evidenţa şi transmiterea informaţiei se face greoi şi nu toată lumea are acces la datele respective. Conceptul RBR presupune interconectarea acestei aparaturi la sisteme digitizate sau crearea unei aparaturi noi, digitizate, precum DET-2.

Senzorii de identificare amic-inamic fac parte din sistemele complexe de identificare, iar acestea, în cazul utilizării conceptului RBR, se integrează în sistem. Cu alte cuvinte, continuarea programului de introducere a acestui sistem NATO trebuie să fie racordată la doctrina utilizării conceptului RBR, ceea ce presupune o concepţie unitară privind achiziţionarea componentelor şi soft-urilor respective. E drept, sistemele pot fi montate pe orice mijloc de luptă; dar nu aeronava sau mijlocul de luptă prezintă importanţă, ci sistemul de comunicare. În cadrul RBR, acesta va fi unitar, integrat şi este bine ca respectiva conectare să se facă direct, organic şi nu prin interfaţă.

Senzorii cu funcţii şi destinaţii multiple sunt senzorii care echipează sistemele de observare-supraveghere, sistemele C4I şi sistemele de arme în

cadrul conceptului RBR. Aceşti senzori pot fi montaţi oriunde şi oricând – de la purtătorul uman la satelit, de la platforma de luptă la calculatorul central de reţea – şi au capacitatea de a transmite date şi informaţii în timp real, imagini video, imagini electronice etc.

De aceea, în achiziţionarea sistemelor de observare-supraveghere, acestui tip de senzori trebuie să i se acorde prioritate.

Chiar dacă resursele nu vor permite decât realizarea graduală, pe părţi sau pe module a dotărilor, structurilor şi infrastructurilor pe care le presupune RBR, ele trebuie să fie conţinute în acelaşi proiect, iar proiectul să fie el însuşi perfectibil, pentru că va dura 20-30 de ani, iar în acest timp progresele tehnice, mai ales în domeniul TI, vor fi foarte rapide.

Sisteme de lovire cu înaltă precizie

După războiul din Golf din 1991, s-a renunţat, parţial, la acest concept, în sensul că platformele de lovire nu mai dispun de toate elementele de sistem, ci doar de cele care îi asigură intrarea în reţea pentru a prelua informaţiile necesare. Orice mijloc de luptă care intră în înzestrarea armatei trebuie să fie, în viziunea conceptului RBR, o platformă mobilă purtătoare de arme, chiar şi de senzori de proximitate şi de capacităţi conectabile la o structură de reţea. Un sistem modern de arme – în viziunea RBR – presupune existenţa, pe aceeaşi platformă, a următoarelor elemente:

- ☐ senzori (de radiolocaţie, video, de termolocaţie, în infraroşu, cu microunde, optici, meteorologici etc.) conectaţi deopotrivă la calculatorul central al sistemului de conducerea focului şi la serverul reţelei centrale (sistemul de comandă şi control);
- ☐ unitate centrală de prelucrare a datelor, de identificare, după amprenta electronică sau după alte criterii, prin comparaţia cu ceea ce există în baza de date a caracteristicilor obiectivului, de introducere a corecţiilor şi stabilire a elementelor de tragere (coordonate, corecţii, tip de muniţie etc.);
- ☐ mijloc de lovire (rachetă, tun, mitralieră, altă armă).

Desigur, un sistem de arme se poate prezenta şi ca *sistem de sisteme*, în sensul că, în acelaşi spaţiu de acţiune sau de reacţie, sunt conectate mai multe mijloace de lovire (cum ar fi cele ale unui batalion sau ale unei brigăzi), care sunt conduse centralizat pentru îndeplinirea aceleiaşi misiuni sau realizarea aceluiaşi obiectiv.

Există cel puţin trei modalităţi de implementare a conceptului RBR în ceea ce priveşte sistemele de arme:

- ☐ dotarea actualelor mijloace de luptă cu senzori şi cu elemente digitizate care să permită conectarea lor la reţeaua platformelor şi la cea centrală (aşa cum au procedat americanii cu Divizia 4 Infanterie);
- ☐ introducerea unor sisteme noi de arme care să răspundă exigenţelor conceptului RBR;
- ☐ crearea de sisteme de lovire de înaltă precizie (SLIP) prin reunirea armelor existente cu sisteme informatice şi C4, în funcţie de cerinţele teatrului.

Toate cele trei modalităţi pot fi aplicate în Armata Română, în funcţie de resursele existente. Important este ca lucrul acesta să se realizeze într-o concepţie unitară, potrivit unei doctrine clare şi unei strategii de înzestrare pe termen lung.

Principii pentru înzestrare

„Structura de Forţe 2007-2010“ este un concept care vizează modernizarea Armatei Române, în noua concepţie care ţine de integrarea în NATO, dar el nu răspunde ipso facto la cerinţele RBR, nici în ceea ce priveşte organizarea, nici în ceea ce priveşte doctrina, nici în ceea ce priveşte înzestrarea. De aceea, în metodologia grupului de lucru pentru realizarea proiectului respectiv, în cazul în care se acceptă asimilarea în doctrina de luptă a Armatei Române a conceptului RBR, trebuie să se ţină seama de noul tip de determinism dinamic complex pe care îl presupune acesta.

Conceptul RBR cere o viziune cu totul deosebită în acest sens. Structurile ierarhice sunt completate şi chiar înlocuite cu structurile în reţea, iar rolul acelor eşaloane intermediare care sunt depăşite în raport cu conceptul (corp de armată şi chiar divizie etc.) se reduce la minim. În unele armate, asemenea structuri au început să dispară. Relaţia dintre informaţie şi acţiune trebuie să fie, potrivit noului concept, directă, promptă, sigură şi eficientă. De aceea, eşaloanele redundante (este vorba de acea redundanţă care lungeşte ciclul acţiunii, nu de cea care asigură stabilitatea sistemelor de comunicaţii) trebuie să dispară. Se dezvoltă astfel orizontalitatea prin *parteneriat de luptă* în detrimentul *verticalităţii ierarhice rigide* (principiul ierarhiei, care dă relaţia pe verticală, cunoaşte o redimensionare funcţională). Înzestrarea Armatei Române, în condiţiile acceptării conceptului RBR este strict legată

de organizarea rețelelor fizice şi virtuale[71] şi pune în operă, în genere, următoarele principii:

- ☐ Principiul unității;
- ☐ Principiul sistemului bazat pe rețea;
- ☐ Principiul compatibilității;
- ☐ Principiul priorităților şi eşalonării;
- ☐ Principiul completitudinii (complementarității);
- ☐ Principiul standardizării;
- ☐ Principiul modularității;
- ☐ Principiul eficienței;
- ☐ Principiul *upgrade (înnoirii, actualizării continue)*.

Principiul unității constă în asigurarea deplinei unități între toți factorii care elaborează strategia de înzestrare, începând cu Consiliul Suprem de Apărare a Țării şi continuând cu Statul Major General, cu Departamentul pentru Armamente şi cu modelul forței tip Joint. Acest principiu asigură un flux informațional optim, atât în perioada de concepere a strategiei de înzestrare, cât şi pe parcursul materializării exigențelor conceptului RBR în domeniul înzestrării. Cu alte cuvinte, înzestrarea trebuie să fie unitară şi să răspundă prompt şi pe termen lung cerințelor conceptului RBR.

Indicatorii în aplicarea şi evaluarea acestui principiu îi constituie coeficientul de integralitate sau de coeziune a sistemului, capacitatea sistemului de a acționa întrunit şi de a se adapta rapid la situații (indicele de adaptabilitate).

Principiul sistemului bazat pe rețea rezidă în integrarea tuturor mijloacelor de luptă – ca subsisteme sau elemente - într-un sistem unitar, organizat în rețea. Elementele depind unele de altele, în limitele impuse de funcționarea sistemului RBR, şi, de aceea, ele se cer concepute şi achiziționate în aceeaşi concepție. Un rol deosebit îl au aici infrastructurile de rețea. Acestea sunt elemente tehnice şi de software care au nevoie de administrare şi întreținere. De aceea, în structura de forțe trebuie să apară şi formațiuni de întreținere a rețelelor care, la rândul lor, sunt şi ele înzestrate cu mijloace corespunzătoare.

[71] Rețelele virtuale nu sunt doar simple posibilități; ele sunt capacități efective de comunicare în rețea, care pot fi organizate complex, în foarte multe variante, în funcție de cerințele efective ale spațiului de luptă. Ele au elemente constante, de suport, şi vectori variabili care constau în multiple posibilități de organizare rapidă, virtuală a actului comunicării şi de schimbare după nevoi a configurației şi funcționalității acestor rețele.

Indicatorii acestui principiu constau în integralitatea, flexibilitatea şi viteza (rapiditatea) reţelei, în posibilităţile de rutare, în securitatea fizică şi virtuală a reţelelor ca întreg, dar şi a elementelor şi structurilor componente, în fiabilitatea mesajului şi compatibilitatea tactică şi strategică.

Principiul compatibilităţii presupune înzestrarea structurilor RBR (a forţelor luptătoare, a comandamentelor operaţionale, a structurilor de reţea) cu mijloace compatibile cu cele ale NATO şi ale Uniunii Europene. De asemenea, el derivă din *principiul compatibilităţii structurilor de pace cu cele de război*.

Indicatorii de compatibilitate constau în gradul de conexiune a reţelelor şi sistemelor de arme, doctrinelor de luptă şi acţiunilor în teatru şi se exprimă prin raportul care se creează între sisteme şi acţiuni în timp de pace şi pe timp de război.

Principiul priorităţilor şi eşalonării cere eşalonarea cu mult discernământ, în funcţie de priorităţile stabilite de conducerea politică şi de cea strategică, de exigenţele RBR, dar şi de resurse, a activităţilor de implementare.

Indicatorii de prioritate se referă la succesiunea activităţilor şi acţiunilor în cadrul RBR. Aici se folosesc metode matematice de ierarhizare a priorităţilor, care sunt compatibile cu digitizarea şi lucrul în reţea. Cu alte cuvinte, stabilirea priorităţilor şi a eşalonării se efectuează cu asistenţă digitalizată, folosindu-se algoritmi raţionali. Sistemele C4I au un rol extrem de important.

Principiul completitudinii (complementarităţii) presupune îmbinarea acţiunilor de modernizare a infrastructurilor şi mijloacelor deja existente cu cele de achiziţionare a unor noi elemente de reţea, a unor sisteme de arme şi a unor sisteme de senzori cu destinaţie complexă.

Există indicatori de completitudine (complementaritate) ai grilei senzorilor, ai reţelelor centrale şi ai reţelelor platformelor de luptă, care constau în identificarea caracteristicilor şi funcţiunilor sistemelor C4I, şi conexarea lor pe principiul eficienţei maxime.

Principiul standardizării este esenţial pentru echiparea reţelelor platformelor de luptă şi a reţelelor centrale. Acest principiu ţine de filosofia integrării în Alianţa Nord-Atlantică şi el se aplică deja. Important este ca principiul respectiv să fie racordat la cerinţele conceptului RBR, întrucât nu toate structurile şi funcţiunile armatelor ţărilor care fac parte din NATO sunt racordate la acest concept. Există doar o relaţie de non-contradicţie şi de completitudine.

Indicatorii de standardizare ţin, pe de o parte, de procentele realizate în acest proces şi, pe de altă parte, de dinamica funcţiunilor de reţea ca, de

exemplu, disfuncţiunile sistemelor conexate la reţele şi chiar disfuncţiunile reţelelor.

Principiul modularităţii se aplică îndeosebi structurii de forţe. El are însă o influenţă nemijlocită şi în ceea ce priveşte înzestrarea acestor module. Un modul presupune, deopotrivă, o structură de forţe şi o dotare corespunzătoare cu mijloace de luptă şi structuri de reţea care să poată acţiona cu succes oriunde şi în orice misiune. Aşadar, elaborarea modulului forţei cere automat şi un modul al înzestrării. Or, deocamdată, cel puţin până în anul 2003, în procesul de restructurare a forţelor, s-a ţinut cont doar de elementul uman, de tehnica de luptă existentă sau stabilită prin acorduri şi tratate, nu şi de sistemele de arme necesare. Există mai multe tipuri de module. Unele se constituie pentru acţiuni unilaterale, mereu aceleaşi, altele se alcătuiesc în funcţie de complexitatea misiunilor care se cer îndeplinite.

Indicatorii de modularitate constau în evaluarea dinamicii procesului de modulare a forţei şi acţiunii, în capacitatea trecerii de la un modul la altul, de combinare şi recombinare a modulelor, în flexibilitatea structurală şi acţională a structurilor de tip modular.

Principiul eficienţei constă în stabilirea unei strategii de înzestrare care să ţină seama de eficienţa întregului sistem informaţii-comandă-control-execuţie. Acest principiu îl completează şi chiar îl înlocuieşte pe cel al ierarhiei (tradiţionale, autoritare), care, în cadrul conceptului RBR, nu mai este eficient (există o ierarhie şi în cadrul RBR, dar aceasta este una funcţională şi constă în definirea clară – nu doar pe orizontală, ci şi pe verticală – a competenţelor şi în sesizarea imediată a nivelurilor de incompetenţă funcţională a sistemelor). Indicatorii de bază ai înzestrării armatei şi funcţiunii sistemelor dinamice constau în evaluarea permanentă a acestor competenţe şi în sesizarea incompetenţelor, disfuncţiunilor şi incompatibilităţilor.

Principiul *upgrade* constă în necesitatea şi capacitatea intrinsecă a sistemului de înzestrare de a se actualiza în permanenţă. Această actualizare nu este însă arbitrară, nu se supune doar unei voinţe, ci se prezintă ca o caracteristică a sistemului. Desigur, actualizarea nu se face doar prin reorganizarea şi restructurarea componentelor, ci şi prin adaptarea la noile condiţii tehnologice, la *high tech*. Actualizarea presupune:

- ☐ *upgradarea* software (care este esenţială pentru funcţionarea reţelelor fizice şi virtuale);
- ☐ actualizarea infrastructurilor de reţea, adică a infostructurii;
- ☐ actualizarea sistemelor de comandă şi control;
- ☐ actualizarea sistemelor de arme;
- ☐ actualizarea logisticii RBR.

Este limpede că orice sistem informațional trebuie actualizat continuu. Indicatorii de actualitate țin de funcționarea rețelelor şi ei trebuie să fi cuprinşi în filosofia rețelei. Senzorii care dau date despre starea şi funcționarea rețelelor sesizează cerința *upgrade*, o formulează explicit (omul luând apoi decizia *upgrade*) sau, după caz, o rezolvă în mod automat.

Toți aceşti indicatori, în cazul RBR, sunt mărimi de stare şi de funcționalitate asistate de echipamente digitizate, conexate la sistemele de comandă şi control, la grilele sistemelor şi la platformele de luptă.

Războiul bazat pe rețea se caracterizează şi prin capacitatea de a-şi autoevalua nu doar starea de fapt sau stările virtuale, deci previzibile şi posibile, ci şi *efectele de principii*, inclusiv în ceea ce priveşte înzestrarea, adică modalitatea în care un sistem de reguli şi caracteristici se combină şi se recombină cu un alt sistem de reguli şi caracteristici în sensul vectorilor dinamici care definesc totdeauna rețelele reale şi virtuale. O astfel de autodefinițe continuă este caracteristică RBR.

Fundamentele doctrinei utilizării conceptului RBR

Utilizarea conceptului RBR în Armata României, ca în oricare altă armată, cere înainte de toate o concepție, o doctrină. Conceptul RBR a apărut ca o necesitate, sesizată foarte bine de specialiştii americani în domeniu şi materializată într-o doctrină. Rolul decisiv în războiul din Afganistan l-au jucat micile unități ale Forțelor Speciale americane legate prin radio cu bombardiere capabile să intervină, la cerere, imediat şi eficient, fiind în măsură să lovească precis şi eficient orice fel de obiectiv în mişcare. În afară de tehnica sofisticată de care dispuneau aceste unități, ele acționau potrivit unei doctrine (denumită *swarming* – scotocire, furnicăreală*)* foarte bine pusă la punct.

Această doctrină se bazează deopotrivă pe înalta tehnologie şi pe acțiunea eficace, care constă în tratarea adecvată a fiecărui obiectiv. O mână de oameni din Forțele Speciale, nişte bombardiere vechi (B 52) şi instrumente de comunicare şi de teleghidaj ultrasofisticate au pus în practică un concept foarte precis, care se exprimă astfel: *„Tehnologiile cele mai moderne, dacă nu sunt folosite în cadrul unei doctrine militare adecvate la tipul de organizare convenabil, duc la catastrofă. Este ceea ce ni s-a întâmplat nouă în Vietnam.“* (John Arquilla, profesor la colegiul Naval Postgradual de la Monterey şi David Ronfeldt, cercetător la Rand Corporation, cei care, în colaborare cu specialişti de la Pentagon şi din cadrul categoriilor de forțe armate, au pus la punct această doctrină).

Conceptul RBR se bazează pe o astfel de doctrină, esența lui constând în faptul că nu câştigă războiul cel care are cea mai mare cantitate de forțe, ci acela care are cele mai bune informații, comunicații şi moduri de angajare, adică acela care decide şi acționează primul. Acest lucru facilitează principiul supleței, care este foarte important în confruntarea actuală, şi tinde să ducă la *înlocuirea ierarhiei cu organizarea în rețea* (pe orizontală).

Specialiştii americani subliniază că, la ora actuală, 90% dintre eforturi sunt constituite din strategii militare contra statelor (state actori) cu sisteme integrate şi dense, ceea ce reflectă o gândire militară arhaică, ce datează din timpul amenințării sovietice. O astfel de gândire nu permite să se acționeze împotriva unor rețele cu obiective împrăştiate, cum este, spre exemplu rețeaua Al Qaida. Pornind de la această realitate, John Arquila constată: *„Este ca şi cum, neştiind ce să faci, faci ceea ce ştii. Noi ştim cum să ne comportăm față de statele-națiuni, dar nu ştim cum să ne comportăm față de rețele."*

În Armata Română, nu există o doctrină a utilizării conceptului RBR. O astfel de doctrină trebuie elaborată. Procesul de elaborare a doctrinei utilizării conceptului RBR constă, pe de o parte, în racordarea la doctrina Alianței, în adâncirea şi concretizarea, la nivel doctrinar, a parteneriatului strategic cu Statele Unite ale Americii şi, pe de altă parte (dar strict condiționat de această dimensiune), în particularizarea doctrinei de utilizare a respectivului concept în raport cu interesele vitale ale țării noastre, cu vulnerabilitățile, provocările, pericolele, riscurile şi amenințările cu care se confruntă sau s-ar putea confrunta România şi mai ales în concordanță cu posibilitățile reale ale țării.

Aşadar, principalele fundamente ale doctrinei utilizării conceptului RBR sunt următoarele:

☐ **Politice.** Trecerea de la amenințările de tip clasic - interese statale contra interese statale (stat contra stat) - la cele de tip asimetric (care se structurează în rețele) impune o altfel de organizare a acțiunii. Decizia politică, prin care trebuie să se realizeze apărarea (securitatea, protecția, exprimarea şi chiar impunerea) intereselor proprii, îndeosebi a celor vitale, trebuie să fie racordată la noile realități cerute de procesul de integrare şi de globalizare, la noile vulnerabilități rezultate din constituirea societăților de tip informațional, la noile amenințări. Într-un mediu de securitate caracterizat prin parteneriate strategice între marii actori, prin diminuarea riscurilor războaielor între state, prin aderare a unui mare număr de state la Uniunea Europeană, la NATO, la organisme economice, politice şi culturale internaționale de tot felul, vechile doctrine politice de confruntare stat contra stat nu-şi mai au rostul. Este necesară din ce în ce mai mult coalizarea statelor îm-

potriva unor ameninţări comune, cum sunt cele ale reţelelor teroriste transfrontaliere, ale traficului de droguri şi crimei organizate. Fundamentele politice ale RBR definesc un nou tip de **angajare a forţei**, limitele şi raţiunile acesteia. Este vorba de o angajare selectivă, punctuală, limitată şi foarte precisă, în condiţii de maximă securitate, cu sprijinul partenerilor şi, de regulă, într-o coaliţie.

☐ **Economice.** Principiile care se aplică, la ora actuală, în economia modernă sunt cele ale *determinismului dinamic complex*, tratat de teoria haosului, în care contează *unitatea* economică şi *reţeaua* economică. S-a constatat (viceamiral Arhur K. Cebrowski, U.S. Navy, şi John J. Garstka, *Războiul reţea centrală. Originea şi viitorul său*) că structurile economice cele mai eficiente nu sunt marile întreprinderi ierarhizate, ci aşa-numitele întreprinderi de tip B, care se adaptează mai uşor condiţiilor de producţie şi de desfacere. Mai mult, dezvoltarea fără precedent a sistemelor de informaţii şi de comunicaţii bazate pe tehnologia informaţiei (TI) permite şi, în acelaşi timp, reclamă trecerea, în toate domeniile (nu numai economice), la un nou tip de organizare, cel în reţea. Tehnologia informaţiei (TI) se centrează pe fiecare dintre aceste determinări, ca o determinare a determinărilor, ca un sistem de sisteme. Sectorul tehnologiei informaţiei ocupa, în 1996, doar 3% din economia americană, dar a reprezentat 33% din creşterea economică. Economia de tip „A“ este caracterizată prin masivitate, stabilitate, echilibru de piaţă şi retururi descrescătoare în ceea ce priveşte investiţiile. Ea este specifică epocii industrializării şi a fost modelată de determinismul mecanicist. Economia de tip „B“ este mai mică, mai flexibilă, dar se caracterizează prin creşteri extraordinare şi generare de bogăţie, absenţa echilibrului de piaţă şi retururi crescătoare asupra investiţiilor. Ea este modelată de determinismul dinamic complex, având ca suport înalta tehnologie şi tehnologia informaţiei. Economia românească, în reconstrucţie profundă, deocamdată nu permite şi nu reclamă cu necesitate trecerea la o organizare a producţiei şi a acţiunii în reţele. Există totuşi o perspectivă, în sensul că a început modernizarea sistemelor de comunicaţii şi de informaţii, s-au constituit reţele de calculatoare, iar proiectele şi programele de dezvoltare se bazează pe introducerea *high tech*.

☐ **Tehnologice.** Conceptul RBR este strict dependent de *high tech* şi de o doctrină corespunzătoare. Tehnologia necesară unui astfel de proiect există. Ea se produce în Statele Unite ale Americii, în Japonia, în Uniunea Europeană, iar unele dintre componente pot fi produse chiar în ţară. În ceea ce priveşte fundamentele tehnologice, trebuie avute în vedere următoarele: capacitatea sporită a sistemelor de comunicaţii şi posibilitatea perfecţionării

acestora; eventuala participare românească la programul european de producție de armamente şi echipamente moderne (platforme de luptă, senzori); politica de introducere continuă în economie şi în sistemele de securitate a *high tech*.

☐ **Informaționale.** Informația devine suportul oricărei acțiuni, al operaționalizării oricărui sistem. Hotărâtoare sunt cantitatea şi calitatea informației, viteza cu care circulă, securitatea şi rapiditatea deciziei, implementarea cu precizie şi fermitate în câmpul de luptă.

☐ **Militare.** Armatele sunt organizate pe principiul ierarhiei. Trecerea de la omniprezența şi omnipotența acestui principiu la aplicarea principiului organizațiilor în rețea (structuri diferite, legate informațional între ele şi constituite astfel în grupări acționale) implică o adevărată mutație în domeniul militar. Vor dispărea sau se vor restructura eşaloane ierarhice, se vor constitui module de acțiune, totul reducându-se la conexiunea, în acelaşi sistem, a celor trei grile de rețea (grila senzorilor, grila sistemelor de comandă şi control şi grila platformelor de luptă).

Principii pentru acțiunile întrunite şi combinate

Principalele acțiuni în teatru vor fi, în condițiile RBR, întrunite, combinate şi, unele dintre ele, specializate. Dar chiar şi cele specializate vor beneficia de aportul masiv al informației şi sistemelor de arme, de avantajele războiului în rețea, adică de circulația informației, luarea cu anticipație şi transmiterea deciziei în timp real, adică instantaneu şi chiar anticiparea (a se avea în vedere filosofia *războiului preventiv* din Strategia de securitate a Statelor Unite). Războiul bazat pe rețea nu înseamnă surplus de informație, care ar duce la îngreunarea deciziei şi a conducerii, ci organizarea riguroasă a fluxului informațional, suficiență informațională şi protecție a informației.

Principiile acțiunilor întrunite şi combinate sunt următoarele:

☐ Principiul supremației informaționale;

☐ Principiul supremației tehnologice;

☐ Principiul identității structurilor de pace cu cele de război;

☐ Principiul flexibilității;

☐ Principiul modularității;

☐ Principiul sinergiei;

☐ Principiul prevenției;

☐ Principiul acțiunii rapide şi decisive;

☐ Principiul angajării punctuale, limitate şi selective.

Aceste principii nu acționează secvențial, nu se rezumă la diriguirea unilaterală a acțiunilor categoriilor de forțe sau armelor. În cadrul RBR acțiunile sunt integrate, întrunite sau combinate, iar rețeaua asigură conectarea rapidă şi eficientă a tuturor vectorilor informaționali şi dinamici în spațiul luptei.

Principiul supremației informaționale constă în asigurarea superiorității informaționale permanente asupra adversarului. Această superioritate se realizează prin:

- ☐ supremația *high tech*;
- ☐ existența şi funcționarea unui sistem de senzori digitalizați sau integrați într-un sistem de culegere, selectare, prelucrare, de stocare a datelor şi transmitere a informației digitalizat;
- ☐ existența unor baze de date complete şi accesibile numai celor autorizați;
- ☐ un sistem C4I performant, flexibil, adaptabil la împrejurări şi schimbări;
- ☐ capacitatea de a constitui rețele virtuale.

Acest principiu este foarte important, este un principiu de bază, întrucât el le conexează şi le dinamizează pe toate celelalte. Servere puternice asigură accesul rapid în bazele de date, compararea automată a amprentelor electronice, imaginilor etc. cu ceea ce există aici, selectarea țintelor, a mijloacelor de lovire, calcularea elementelor de tragere, aplicarea corecțiilor etc. Un sistem de informații performant este cel care generează decizia şi acțiunea eficientă. Eficiență fără informații nu există.

Principiul supremației tehnologice rezultă din generalizarea *high tech* şi presupune capabilitatea de generare a resurselor, programelor şi acțiunilor care țin de acest tip de tehnologie. Acest principiu nu poate fi aplicat, azi, decât de către statele care au abilități, experiențe şi vocații tehnice de dimensiuni internaționale, care dețin supremația în domeniul tehnologiei informației (TI). Celelalte țări – inclusiv România – se pot folosi de acest principiu în măsura în care nu se află de cealaltă parte a baricadei şi se alătură efortului internațional de combatere, adesea prin mijloace asimetrice, a amenințărilor atipice. Supremația tehnologică creează condițiile necesare introducerii şi folosirii RBR, dar nu rezolvă problemele pe care le ridică implementarea acestui concept în acțiunile militare. Soluția vine din crearea acelor sisteme dinamice complexe bazate pe supremația tehnologică şi informațională care să permită şi să genereze acțiunea eficientă.

Principiul identității structurilor de pace cu cele de război cere constituirea unor structuri permanente, în rețea, gata în orice moment de reacție (acțiune). Întrucât războiul începe să aibă şi alte coordonate decât cele definite pe confruntarea armată dintre două sau mai multe state, devenind, deopotrivă, asimetric, neconvențional şi permanent, forțele şi mijloacele care se confruntă poartă această amprentă şi trebuie să răspundă acestei cerințe. Or, în aceste condiții, multe dintre conceptele anterioare, cum ar fi: mobilizarea forțelor şi mijloacelor, pregătirea populației, a economiei şi a teritoriului pentru efortul de război, forțele teritoriale şi forțele de rezervă, capătă noi dimensiuni, noi înțelesuri. Unele vor fi restrânse, altele reconsiderate, altele redimensionate. La unele metodologii – care vin din secolele trecute – se va renunța. Conceptul de *rețea* şi, implicit, cel de *Război bazat pe Rețea* incumbă ideea de permanență, dar şi pe cele de perfectibilitate, flexibilitate şi adaptabilitate.

Principiul flexibilității se materializează în capacitatea rețelelor şi a structurii de forțe de a se adapta la condițiile concrete, în deplină securitate, fără să-şi piardă forța, eficiența şi suplețea. El se realizează prin supremație informațională, supremație tehnologică, inițiativă strategică şi tactică şi capabilitatea sistemelor de comandă şi control de a lua şi a transmite decizii în timp real. Adecvarea forței la specificul spațiului de confruntare şi cerințelor misiunii devine cel mai semnificativ aspect al flexibilității.

Principiul modularității cere modificarea structurii de forțe şi a acțiunilor. Aceasta presupune crearea unor module de forțe tip Joint, dar şi modularea acțiunilor, mai exact, adaptarea lor la situațiile concrete. Acest lucru este posibil datorită supremației informaționale, supremației tehnologice şi efectului de rețea. Toată lumea vorbeşte aceeaşi limbă, unitățile şi luptătorii acționează înapoia unui scut informațional, dispare noțiunea de luptător de linia întâi. Se confruntă sistemele tehnice, nu oamenii. Luptătorul de linia întâi devine, în cazul RBR, informația.

Principul sinergiei constă în conexarea, prin intermediul efectului de rețea, a forțelor şi energiilor atât cât este nevoie şi acolo unde este nevoie. El este cumva asemănător cu principiul napoleonean al concentrării forțelor la momentul voit şi în locul potrivit, dar presupune mai multă precizie, mai multă informație. Este un principiul al *concentrării efectelor* şi nu a forțelor. Efectul sinergic se datorează, pe de o parte, supremației informaționale (cunoaşterea vulnerabilităților adversarului) şi tehnologice şi, pe de altă parte, rapidității şi fermității cu care se pune în practică o decizie.

Principiul prevenției se referă la capacitatea rețelelor şi structurilor de a sesiza intențiile inamicului şi de a desfăşura acțiuni în consecință. Acest lucru, în condițiile proliferării vulnerabilităților, provocărilor, sfidărilor,

pericolelor şi ameninţărilor de tip asimetric, este foarte dificil, dar sistemul bazat pe reţea are capacitatea de a analiza şi prognoza evoluţia situaţiei conflictuale şi, pe această bază, de a sugerea şi iniţia acţiuni preventive. O astfel de abilitate rezultă din:

- ☐ calitatea funcţională a sistemului de senzori;
- ☐ existenţa unei baze de date actualizate şi permisibilă numai celor care au drept de acces;
- ☐ existenţa unui sistem eficient de analiză prin comparare, generalizare şi abstractizare;
- ☐ capacitatea predictivă a sistemului faţă de disfuncţionalităţile majore proprii şi faţă de reacţia adversarului.

Principiul acţiunii (reacţiei) rapide constă în capacitatea mijloacelor de lovire de a răspunde prompt oricărei solicitări. Viteza cu care circulă informaţia şi modul în care funcţionează sistemul de comandă şi control asigură o imagine în timp real şi chiar cu anticipaţie asupra câmpului de luptă şi, în consecinţă, permite devansarea permanentă a adversarului.

Principiul angajării punctuale, limitate şi selective defineşte, de fapt, superioritatea conceptului RBR, asigurând, deopotrivă, economia de forţe, eficienţa acţiunii, legalitatea ei şi reducerea la maximum a pierderilor şi efectelor colaterale (în viitor, chiar eliminarea lor). Altfel spus, „umanizează“ conducerea acţiunilor printr-un control riguros al pragului violenţei armate.

Considerăm că principiile enunţate aici trebuie analizate, concretizate şi aplicate în procesul de învăţământ, în desfăşurarea activităţilor de pregătire, în structurarea şi operaţionalizarea forţelor şi acţiunilor. Acţiunea militară în condiţiile RBR se prezintă ca un act complex, dar precis şi decisiv, cu determinări multiple şi efecte sinergice. Noul concept permite ieşirea din rigiditismul de tip apărare-ofensivă şi adecvarea angajării şi a acţiunilor la tipul de vulnerabilităţi, provocări, sfidări, pericole, riscuri şi ameninţări de natură militară şi nu numai. Fiecare situaţie va fi tratată altfel, atât în ceea ce priveşte scopurile şi obiectivele confruntării, cât şi tipul de angajare, cantitatea şi calitatea forţelor, sistemele de arme folosite, iar acest lucru nu poate fi posibil decât dacă se realizează supremaţia informaţională şi tehnologică şi un sistem de comandă şi control pe măsură.

Fiecare dintre aceste principii presupune un set de măsuri tactico-operative şi tehnico-organizatorice care să se concretizeze într-o doctrină a aplicării conceptului RBR şi, respectiv, într-o concepţie strategică adecvată oricărei situaţii.

Terminologia RBR rezultă din noua filosofie a confruntării militare care devine din ce în ce mai mult una înalt tehnologizată, prin folosirea tehnologiei informației şi a conceptelor implicite. Doctrina de întrebuințare a RBR operează cu principii, reguli şi termeni adecvați şi care formează un sistem ştiințific coerent. Partea doctrinară a RBR răspunde şi unui comandament politic / politico-militar şi trebuie să ofere o modalitate sigură de satisfacere a interesului național de securitate şi apărare prin mijloace moderne, tehnologii înalte şi proceduri standardizate.

Teoria şi practica RBR operează cu o terminologie specifică. Această terminologie este conținută în lucrările apărute pe această temă şi extrasă din domeniul informaticii, din cel al sistemelor de comunicații, al sistemelor de comandă şi control şi al sistemelor de arme.

Practica RBR constă în aplicarea în acțiune a doctrinei şi teoriei, adică în desfăşurarea propriu-zisă a confruntării armate. Aici evaluările sunt pragmatice, întrucât efectele sunt evidente.

Principalii termeni cu care operează RBR sunt:

- ☐ informație;
- ☐ date, transmitere de date şi de imagini;
- ☐ high tech (înaltă tehnologie, tehnologie de vârf);
- ☐ tehnologia informației (TI);
- ☐ infostructură;
- ☐ baze de date;
- ☐ organisme de suport;
- ☐ management informațional;
- ☐ senzori;
- ☐ grila senzorilor;
- ☐ imagine operațională comună;
- ☐ imagine tactică comună;
- ☐ vectori de informație;
- ☐ trăgători (shooters);
- ☐ digitizare a informației;
- ☐ rețea centrală;
- ☐ rețea fizică;
- ☐ rețea virtuală;

- ☐ rețea a platformelor;
- ☐ management al rețelelor;
- ☐ server;
- ☐ canale de informații;
- ☐ canale de comunicații;
- ☐ teorie a informației;
- ☐ modele analitice;
- ☐ sisteme de arme;
- ☐ platforme;
- ☐ sinergie;
- ☐ forța de conducere;
- ☐ viteză de reacție;
- ☐ complementaritate şi subsidiaritate;
- ☐ dominație informațională;
- ☐ superioritate acțională;
- ☐ sisteme de lovire;
- ☐ sisteme de lovire de înaltă precizie (SLIP) etc.

Este necesar să fie alcătuit un catalog al tuturor termenilor şi noțiunilor specifice RBR şi, pe măsură ce doctrina implementării RBR este elaborată şi devine o realitate, conceptul, în toate dimensiunile şi implicațiile sale, să fie introdus şi însuşit în procesul de învățământ, la instrucție şi în pregătirea comandamentelor, apoi completat şi diversificat.

Utilizarea terminologiei RBR trebuie să aibă loc în conexiune cu terminologia NATO, cu cea folosită în forțele armate ale Statelor Unite şi ale altor țări dezvoltate din Occident care studiază şi aplică strategia şi tactica RBR. În esență, conceptul RBR prefigurează războiul viitorului, un nou tip de angajare şi o nouă filozofie a confruntării armate. Ne aflăm, deci, în plină *revoluție în domeniul militar*, iar aceasta constă nu numai în realizarea unor sisteme de arme (pe baza *high tech şi* a TI) cu înaltă precizie, ci şi într-o nouă filozofie a dinamicii confruntării.

Factori favorizanți şi limite

Deci conceptul RBR poate fi aplicat succesiv şi în Armata României, atât în ceea ce priveşte structura de forţe, cât şi în acţiunile militare. Există o mulţime de factori favorizanţi, între care:

- ☐ actualul parteneriat strategic (dimensiunea militară) al României cu Statele Unite ale Americii;
- ☐ desfăşurarea procesului de interoperabilitate cu structurile şi forţele NATO;
- ☐ invitarea României pentru a face parte din Alianţă;
- ☐ construirea unui nou concept de apărare şi securitate, adaptat cerinţelor NATO şi erei societăţii informaţionale şi, legat de acesta, a unei noi filosofii a acţiunii militare în teatru şi în afara acestuia;
- ☐ elaborarea unei noi doctrine şi, pe această bază, a unor noi strategii ale forţelor, mijloacelor şi acţiunilor (în fiecare dintre acestea, conceptul fundamental fiind cel de realizare a unei structuri de forţe robuste, moderne, interoperabile, credibile, capabilă să ducă operaţii de apărare colectivă, dislocabilă rapid oriunde şi oricând este necesar, autosusţinută în teatru, cu o structură de comandă optimă etc., de înzestrare cu sisteme de arme şi mijloace C4I2SR şi cu un concept operaţional pe măsură);
- ☐ transformarea radicală a sistemelor de comunicaţii naţionale, constituirea şi dezvoltarea reţelelor Internet;
- ☐ existenţa unor componente militare (STAR, sisteme unice de supraveghere şi control al spaţiului aerian, reţele Intranet, unele sisteme de arme) care pot facilita acest proces;
- ☐ dezvoltarea, în cadrul structurilor, la cadrele militare şi la militarii profesionişti (îndeosebi la cei desfăşuraţi în teatrul de acţiuni) a unei culturi strategice şi tactice C4I2SR , care constituie suportul RBR;
- ☐ capacitatea ştiinţifică şi tehnică a României de a produce şi adapta componente ale tehnologiilor informaţionale RBR;
- ☐ prezenţa permanentă a unor unităţi ale Armatei României în aproape toate teatrele de acţiuni militare, alături de unităţi ale Statelor Unite şi ale ţărilor NATO, participarea la exerciţii şi aplicaţii şi acumularea unei experienţe substanţiale;

- ☐ spiritul optimist şi realist şi voinţa conducerii politice şi strategice de receptare a noului concept RBR etc.

Esenţa informaţional-decizională a conceptului RBR constă în transformarea informaţiei în factor de putere, asigurând concentrarea efectelor şi nu a forţelor. De aceea, informaţia, în mediul în care aceasta circulă şi este procesată, trebuie să fie sigură, continuă, accesibilă celor în drept şi securizată. Principalii factori care duc astfel la un succes rapid şi sigur, în cadrul aplicării conceptului RBR, constau în:

- cantitatea şi calitatea informaţiilor (primare şi prelucrate);
- viteza de culegere, prelucrare, diseminare şi transport a informaţiilor;
- puterea de procesare a datelor;
- existenţa unor algoritmi performanţi şi siguri de prelucrare;
- protecţia informaţiilor împotriva accesului neautorizat şi a acţiunilor efectelor războiului electronic;
- funcţionarea tolerantă la defecte şi perturbaţii a celor trei grile (senzori, sisteme de comandă şi control şi execuţie);
- performanţele elementelor componente (utilizarea *high tech*);
- flexibilitatea, adaptabilitatea şi compatibilitatea sistemelor;
- standardizarea sistemelor şi procedurarea proceselor;
- managementul resurselor şi informaţiilor.

De aici nu rezultă că adaptarea şi operaţionalizarea structurii de forţe şi a acţiunilor Armatei României la cerinţele RBR ar fi simplă şi facilă. Există numeroase limite, unele dintre ele foarte greu de depăşit. Cele mai importante se referă la:

- ☐ limitarea bugetară;
- ☐ lipsa unei culturi economice concurenţiale şi performante;
- ☐ lipsa sau insuficienţa tehnologiilor adecvate (*high tech* şi TI);
- ☐ lipsa platformelor acţionale de suport strategic;
- ☐ lipsa senzorilor de ultimă generaţie şi a mijloacelor de conectare a acestora cu sistemele de comandă şi control;
- ☐ lipsa de experienţă în ceea ce priveşte constituirea reţelelor virtuale, gestionarea, administrarea, generarea, protecţia şi folosirea acestora;
- ☐ insuficienţa (chiar lipsa) unui software adecvat.

Domenii şi priorităţi în implementarea conceptului RBR

Toate domeniile sunt importante. De aceea, implementarea conceptului RBR nu se poate face decât într-o concepție unitară, care să aibă în vedere întreaga societate românească, întreaga armată şi misiunile ei posibile.

Domenii:

☐ **Politic** – înțelegerea noii filosofii de confruntare din epoca informațională şi, pe această bază, a necesității implementării conceptului RBR, ca modalitate sigură, modernă şi eficientă de asigurare, prin mijloace militare, a îndeplinirii intereselor naționale vitale; elaborarea strategiei politice de implementare a conceptului (opțiuni, relații internaționale, relații *high tech* şi TI, parteneriate, coaliții, resurse);

☐ **Politico-militar** – elaborarea unei doctrine care să materializeze strategia politică de implementare a conceptului;

☐ **Teoretic** – cunoaşterea şi fundamentarea ştiințifică a conceptului;

☐ **Tehnic** – realizarea sau achiziționarea *high tech* de care depind condițiile tehnice de implementare a conceptului;

☐ **Informațional** – TI;

☐ **Economic** – realizarea suportului economic şi financiar;

☐ **Militar** – realizarea structurii de forțe, a infrastructurilor de rețea, a strategiei şi tacticii adecvate şi a suportului mental necesar.

Fiecare dintre aceste domenii îşi are importanța lui specială. Unul fără altul nu se poate. Totuşi, domeniul-cheie al conceptului RBR este cel **informațional**. Domeniul informațional este spațiul real şi virtual în care se creează, se manevrează, se partajează şi se transmite informația. Este domeniul care facilitează comunicarea între luptători, conducerea şi acțiunea. Este domeniul cel mai important care se cere digitalizat, protejat, securizat şi apărat.

Explorarea continuă a raporturilor dintre informație şi puterea de luptă necesită, în cazul RBR, noi instrumente de identificare, îndeosebi pentru domeniul informației, dar nu numai, a unor modalități de analiză şi înțelegere completă a acestui raport. Un model conceptual a fost deja dezvoltat de către un grup de lucru din Statele Unite şi aplicat atât în acțiunile din Afganistan, cât şi în războiul din Irak din martie-aprilie 2003. Este vorba de caracterizarea raporturilor dintre informația partajată (prelucrată, distribuită şi accesabilă), conştiința situațională partajată (în spațiul misiunii, dar şi oriunde în spațiul confruntării) şi procesele de colaborare şi de sincronizare acțională. Modul de aplicare se bazează pe o gamă largă şi diversă de acțiuni, de la cele tradiționale ale războiului (prezente în **spațiul fizic, sub for-**

mă de lovituri, atitudini, procedee de acțiune, deci lesne de măsurat şi de evaluat) la cele din **spațiul cognitiv**, care fundamentează spiritul luptătorilor şi optimizează procesul info-decizional, unde, de fapt, se câştigă sau se pierd războaiele. **Spațiul informațional -** care, ca şi celelalte spații**,** este caracterizat prin superioritate şi supremație - influențează hotărâtor, în RBR, rezultatul operațiilor, întrucât se prezintă ca un scut, *scutul informațional*, alături de presiuni, forță, viteză, lovire permanentă, înapoia căruia acționează mijloacele robotizate, apoi mijloacele inteligente de lovire şi, astfel, multiplu protejați, luptătorii cu armele şi sistemele lor individuale de protecție.

Realitatea de la care se pleacă nu este una extrem de favorabilă. Nici din punct de vedere economic, nici *high tech*, nici TI, nici financiar, nici militar. Spre exemplu, actualul sistem de comandă şi control al structurilor militare din cadrul Forțelor Terestre şi cel al senzorilor nu îndeplinesc cerințele conceptului RBR. Sistemul de comandă şi control este ierarhic şi nu poate fi în măsură să asigure transmiterea în timp real a informațiilor din câmpul de luptă la factorii de decizie. Colectarea şi procesarea în timp real a informațiilor la toate elementele de rețea, transmiterea instantanee a deciziei la forțele luptătoare sunt, de asemenea, imposibile. Cu actuala dotare, aplicarea conceptului RBR în Forțele Terestre este imposibilă. De aceea, în cazul în care se acceptă conceptul RBR, în Forțele Terestre trebuie să se producă schimbări radicale, atât în ceea ce priveşte structura de forțe (dispariția sau restructurarea semnificativă a unor eşaloane redundante – corpul de armată şi divizia), cât şi înzestrarea, strategia, tactica şi programul de instrucție. Se pune însă tranşant problema dacă un astfel de concept trebuie aplicat separat în fiecare categorie de forțe ale armatei sau unitar, în întreaga armată, renunțându-se la această partajare pe categorii de forțe (care vine din Evul Mediu) şi trecându-se la o nouă organizare tip Joint şi la un nou tip de acțiune întrunită sau combinată. Adică implementarea să se facă de sus în jos, mai întâi infostructura şi apoi entitățile de lovire şi acțiune.

În Forțele Navale, conceptul RBR s-ar putea aplica în 20-25 de ani, în condițiile în care, începând de acum, s-ar proiecta şi s-ar operaționaliza, potrivit unei noi doctrine (cea a utilizării RBR), structura de forțe, noile platforme (nave) şi sistemele de la litoral. Aceasta presupune:

- ☐ aplicarea doctrinei unice pentru folosirea întrunită (combinată) a forțelor, inclusiv a celor navale (deja elaborată), în viziunea conceptului RBR;
- ☐ manuale, ghiduri, instrucțiuni etc. care să permită pregătirea şi ducerea acțiunilor militare în această concepție;

- ☐ elaborarea modulului şi a modelului de forţe tip Joint pentru acţiuni într-un mediu aero-maritim-terestru.

În ceea ce priveşte Forţele Aeriene, acestea sunt deja pe cale de implementare a unui concept care ar putea fi folosit în mod benefic în asimilarea filosofiei RBR. ASOC nu a fost însă conceput ca un element al RBR, ci ca modalitate de realizare a unui sistem unic şi eficient de supraveghere a spaţiului aerian. Conceptul RBR înseamnă mult mai mult.

Decidentul politic şi cel militar, credem, au de rezolvat următoarele:

- ☐ digitizarea selectivă a mijloacelor de luptă existente;
- ☐ achiziţionarea de arme şi sisteme noi care devin module într-un sistem tehnic şi tehnologic inclus de RBR;
- ☐ combinarea acestor două opţiuni, în urma unei analize riguroase a realităţilor, cerinţelor, priorităţilor şi posibilităţilor *high tech*, TI şi financiare;
- ☐ achiziţionarea elementelor informatice, de comunicaţii şi structurilor de reţea;
- ☐ adaptarea treptată şi selectivă a programelor de instrucţie la noile exigenţe, în funcţie de posibilităţile reale;
- ☐ renunţarea la vechile teorii/concepţii şi elaborarea unei noi filosofii de instrucţie, bazată pe conceptul RBR.

Priorităţi:

1. Elaborarea, într-o primă etapă, a unei doctrine de utilizare a conceptului RBR, în colaborare, cu sprijin sau cu asistenţă americană.

2. Pe baza acestei doctrine, identificarea principalelor cerinţe şi priorităţi de implementare.

3. Elaborarea unei strategii de implementare a conceptului, care să cuprindă:

- ☐ justificarea şi argumentarea acţiunii;
- ☐ configurarea modelului RBR posibil a fi adoptat;
- ☐ evaluarea costurilor;
- ☐ identificarea priorităţilor;
- ☐ desfăşurarea pe etape, domenii şi categorii de acţiuni;
- ☐ stabilirea responsabilităţilor.

4. Elaborarea unei politici şi unei strategii de achiziţii, de înzestrare şi de instruire a forţelor.

5. Dezvoltarea, într-o concepţie unitară, rezultată din doctrina de implementare, a componentelor şi sistemelor deja existente (ASOC, sistemele de la Forţele Navale şi de la Forţele Terestre), dar numai ca elemente intermediare.

6. Crearea în timp a unor baze de date care să cuprindă:

- ☐ amprentele electronice ale posibilelor mijloace de luptă adverse şi ale celor proprii;
- ☐ sistemele de arme;
- ☐ doctrinele adverse, cele proprii şi cele amice;
- ☐ dispunerea (locaţia);
- ☐ sisteme proiective etc.

În consecinţă, există două modalităţi de implementare a conceptului RBR:

1. Una, naţională, în întreaga armată, într-o concepţie unică, cu sprijinul Aliaţilor;
2. La categorii de forţe armate, conectabile, astfel:
   - ☐ în teatre;
   - ☐ în lupta multinaţională;
   - ☐ cu celelalte forţe armate şi cu Aliaţii;
   - ☐ mobile şi modulare.

Varianta a doua este accesibilă armatei noastre şi permite asimilarea succesivă şi temeinică a filosofiei, teoriei şi practicii RBR.

Strategia implementării conceptului RBR

Implementarea conceptului RBR va trebui să constituie o opţiune politico-militară. Există numeroase argumente care justifică o astfel de opţiune şi, în consecinţă, o astfel de acţiune întreprinzătoare. Ele decurg atât din realitatea nemijlocită, din ceea ce se întâmplă azi pe mapamond, cât şi din proiecţia asupra viitorului. Cele mai importante sunt următoarele:

1. RBR aparţine societăţii de tip informaţional. El va evolua odată cu procesul de integrare în cadrul globalizării şi va fi, într-o multitudine de formule, un element de bază al războiului viitorului, caracterizat îndeosebi prin predominanţa tehnologiei informaţiei (TI), aplicarea conceptului C4I2SR, şi dezvoltarea lucrului în reţele centrale.

2. Mai devreme sau mai târziu, majoritatea armatelor moderne îşi vor constitui reţele numai după modelul C4I2SR, aplicat deja cu mult succes de către Forţele Armate ale Statelor Unite şi nu numai.

3. Chiar dacă Armata României are acum posibilităţi limitate pentru materializarea, pe termen scurt, a acestui concept, direcţia pe care se îndreaptă obligă şi este în favoarea însuşirii şi aplicării lui.

4. Introducerea acestui concept, cu toate implicaţiile lui, poate fi începută, concomitent, în sfera conducerii (a comenzii şi controlului), prin crearea, securizarea, gestionarea, regenerarea şi folosirea unor elemente de reţea centrală şi în sfera acţiunii, prin înzestrarea platformelor de luptă (atât cât este posibil, dar într-o concepţie unitară şi cu bătaie lungă) cu aparatura şi soft-urile necesare lucrului în astfel de reţele.

5. Elementele de sistem (STAR, ASOC, elemente digitale ale sistemelor mobile de transmisiuni, soft-uri pentru C4I şi pentru sistemele de arme, procesoare de ultimă tehnologie etc.), ca şi platformele asimilate sau realizate până acum de Armata României se cer analizate pe structuri şi categorii de forţe, în funcţie de cerinţele conceptului operaţional şi de rezultate.

Criteriile ar putea fi următoarele:

- ☐ caracteristicile informaţionale;
- ☐ posibilităţile de conectare în reţele virtuale;
- ☐ capacitatea de receptare, transmitere şi retransmitere a datelor şi informaţiilor;
- ☐ compatibilitatea;
- ☐ performanţele în luptă.

6. În configurarea unor variante de organizare şi înzestrare a Armatei României şi în constituirea modelului RBR accesibil şi necesar, se poate porni din două direcţii convergente, care se condiţionează reciproc:

- ☐ experienţa Forţelor Armate ale Statelor Unite (eventual, solicitarea unei asistenţe de specialitate din partea acestora), dar şi experienţa unor armate ale unor ţări din Europa (Franţa, Marea Britanie, Germania);
- ☐ identificarea şi analiza riscurilor, ameninţărilor, vulnerabilităţilor, corelate cu politica de răspuns la acestea, misiunile stabilite, responsabilităţile constituţionale şi cele ce revin armatei în cadrul NATO şi UE, precum şi acţiunile previzibile, la care se adaugă obligatoriu posibilităţile tehnice şi ştiinţifice proprii, precum şi cele financiare reale pe are se poate conta.

Oricum, însuşi faptul că se discută, se studiază şi se caută modalităţi concrete de aplicare a conceptului RBR în Armata României reprezintă un pas deosebit de important şi o provocare cu totul deosebită, deci două argumente *da capo*.

Responsabilităţile privind elaborarea concepţiei şi a strategiei de implementare a conceptului RBR ar putea fi repartizate astfel:

Pentru conducerea politico-militară:

- ☐ luarea deciziei politice de implementare;
- ☐ elaborarea doctrinei de utilizare a acestui concept;
- ☐ identificarea resurselor;
- ☐ identificarea şi folosirea elementelor concrete de sprijin din partea Statelor Unite şi altor ţări;
- ☐ obţinerea sprijinului Alianţei Nord-Atlantice;
- ☐ conexarea efortului intern, organizarea şi conducerea politică a acţiunii de implementare.

Pentru conducerea Ministerului Apărării Naţionale:

- ☐ susţinerea proiectului în Guvern şi asigurarea expertizei;
- ☐ conducerea procesului de implementare;
- ☐ elaborarea concepţiei de implementare;
- ☐ elaborarea, împreună cu Statul Major General, a strategiei de implementare;
- ☐ colaborarea cu alte ministere în acest sens;
- ☐ colaborarea cu ministere ale apărării din ţări NATO care ne pot sprijini în realizarea acestui proiect.

Pentru Statul Major General:

- ☐ constituirea unei structuri (direcţie) C4I care să realizeze concepţia şi strategia de implementare, standardele de aplicare, integrarea, planificarea şi gestionarea sistemelor informatice;
- ☐ elaborarea, împreună cu conducerea Ministerului Apărării Naţionale, a concepţiei şi strategiei de implementare;
- ☐ asigurarea expertizei militare;
- ☐ organizarea detaliată a procesului de implementare;
- ☐ elaborarea planurilor şi programelor de implementare;
- ☐ conducerea militară a acestui proces;

- ☐ propunerea şi realizarea structurii de forțe;
- ☐ realizarea modulelor de forțe tip Joint;
- ☐ organizarea pregătirii forțelor în această concepție;
- ☐ elaborarea concretă a strategiei de înzestrare;
- ☐ realizarea rețelelor fizice şi virtuale şi experimentarea lor.

Pentru categoriile de forțe ale armatei şi comandamentele operaționale:

- ☐ identificarea elementelor proprii care pot fi folosite în procesul de implementare;
- ☐ desfăşurarea programelor şi planurilor de implementare;
- ☐ experimentarea componentelor sistemelor necesare RBR;
- ☐ realizarea concretă a digitalizării platformelor şi rețelelor fizice existente.

Pentru instituțiile de învățământ militar:

- ☐ pe baza concepției şi strategiei de implementare, introducerea etapizată în sistemul de învățământ a temelor necesare şi modelarea permanentă a conceptului;
- ☐ organizarea unor cursuri de instruire şi evaluare, în această viziune, a ofițerilor, maiştrilor militari şi subofițerilor;
- ☐ simularea şi modelarea pentru RBR;
- ☐ dotarea acestora cu tehnologii informatice capabile să concretizeze instruirea.

Pentru instituțiile de cercetare dezvoltare pentru tehnică şi tehnologii militare:

- ☐ cercetarea aplicativă şi dezvoltarea tehnologică în folosul dotării tehnice a categoriilor de forțe ale armatei, corespunzător cerințelor RBR;
- ☐ testarea şi evaluarea tehnică, potrivit exigențelor RBR, a echipamentelor militare realizate în țară sau în străinătate în vederea introducerii lor în dotare;
- ☐ facilitarea schimbului de informații tehnico-ştiințifice, în domeniul RBR sau în domenii adiacente şi complementare acestuia, cu institute de cercetare la nivel național şi internațional.

Obiective posibile

- ☐ Modernizarea sistemului de comandă şi control al armatei pe baza *high tech* şi tehnologia informației - TI;
- ☐ Perfecționarea structurii de forțe a Armatei României şi pregătirea ei pentru a face față cerințelor confruntărilor viitorului;
- ☐ Realizarea succesivă a unei structuri de forțe suple, modelabile şi sustenabile în teatru, capabilă să ducă acțiuni complexe atât pe teritoriul național, cât şi pe alte teatre, oriunde solicită NATO;
- ☐ Dotarea armatei cu sisteme de arme şi mijloace C4I2SR;
- ☐ Creşterea puterii militare a sistemului național de apărare pe baza unui nou concept operațional şi a tehnologiei informației.

Modalități de implementare

Conceptul RBR este o expresie a noii revoluții în domeniul militar, determinată, în principal, de înalta tehnologie şi de tehnologia informației. Implementarea conceptului RBR în Armata Română, deşi este o necesitate, va fi problematică şi îndelungată, datorită faptului că nu există posibilitatea unei susțineri economice, financiare şi *high tech* pe măsură şi oportune. De aceea, o astfel de implementare se va face în etape, progresiv, în general benefic, dar şi cu unele riscuri. Dată fiind discrepanța dintre posibilitățile reale de asimilare a *high tech* şi, mai ales, a TI şi ritmul în care evoluează astfel de tehnologii, probabil cu greu se va putea ține pasul. Astfel, încheierea procesului de asimilare a unor sisteme, în cazul în care nu se aplică în mod corect principiul *upgrade*, ar putea să nu însemne alinierea la standardele moderne (pentru că, în momentul încheierii procesului de asimilare sistemul poate fi deja depăşit), ci pur şi simplu un uriaş efort inutil. După părerea noastră, RBR oferă unica fereastră de oportunitate pentru a reduce decalajul existent şi a face posibilă participarea noastră militară la cât mai multe misiuni NATO şi de coaliție. Momentul nu trebuie scăpat, iar efortul va fi cea mai bună investiție.

De aceea, atât concepția de implementare, cât şi strategia de implementare trebuie să aibă în vedere această realitate şi să prevadă soluții acceptabile, fără amânări şi compromisuri riscante.

Implementarea nu se poate face doar prin efort propriu; este nevoie de un sistem de colaborare şi interoperabilitate, astfel încât costurile să fie mai mici, iar ritmul de introducere a noilor tehnologii mai rapid.

În primul caz, practic, în condițiile actuale ale economiei româneşti, nu există nici o şansă. România nu este capabilă, la ora actuală, să asimileze şi să pună în aplicare, prin mijloace proprii, un astfel de concept.

Cea de a doua cale este posibilă, în primul rând, datorită unor parteneriate strategice (cu Statele Unite) pe care România le are şi le poate dezvolta şi le susține. De aceea, concepția de implementare şi materializare a conceptului RBR trebuie să fie fermă, bine ancorată în realități, iar strategia care se va adopta să aibă, la rândul ei, calitatea de a fi deschisă, dinamică, flexibilă, perfectibilă şi, pe această bază, eficientă. De asemenea, implementarea se poate face în mod direct ori mediat. Calea directă presupune elaborarea unei concepții naționale de implementare şi a unei strategii adecvate, care să fie pusă în operă prin efort propriu sau printr-o finanțare externă negociabilă. Calea mediată presupune o asistență semnificativă şi un ajutor extern substanțial, îndeosebi din partea Statelor Unite ale Americii.

Etape necesare în aplicarea conceptului RBR

Considerăm că, pentru aplicarea conceptului RBR în Armata României, sunt necesare următoarele etape:

I. Cunoaşterea conceptului, a conexiunilor şi implicațiilor sale. Formularea, pentru Armata României, a modelului RBR creat şi aplicat de Forțele Armate ale SUA şi sugerat de Directiva Politico-militară a NATO.

II. Identificarea elementelor care pot fi integrate în conceptul de RBR.

III. Elaborarea unei doctrine de utilizare a conceptului RBR în Armata României.

IV. Formularea (elaborarea) modelului acțional întrunit (integrat) sau combinat, tip Joint, fundamentat pe RBR.

V. Realizarea conexiunilor dintre modelul acțional întrunit (integrat) axat pe RBR şi posibilitățile reale ale Armatei României.

VI. Introducerea cerințelor RBR în strategia forțelor, în strategia mijloacelor şi în strategia operațională, adică în structura de forțe, în sistemul de înzestrare şi de instruire, în logistică şi în conceptul operațional.

VII. Pregătirea, pe această bază, a forțelor care vor fi introduse în teatru pentru îndeplinirea diferitelor misiuni.

În mod concret, acțiunile corespunzătoare acestor etape ar putea fi următoarele:

ETAPE	ACȚIUNI
I. Cunoaşterea conceptului, a conexiunilor şi implicațiilor sale. Formularea, pentru Armata României, a modelului RBR creat şi aplicat de Forțele Armate ale SUA şi sugerat de Directiva Politico-militară a NATO.	1. Studierea experienței Forțelor Armate Americane în elaborarea şi materializarea acestui concept, singura armată din lume care îl aplică efectiv şi îl studiază în continuare, dar şi a experienței şi preocupărilor armatelor țărilor din UE. 2. Studierea şi aprofundarea teoriei RBR, modelelor matematice şi informaționale, îndeosebi în domeniul entropiei sistemelor dinamice complexe şi teoriei haosului. 3. Formularea modelului RBR şi a cerințelor care decurg de aici, în special ale celor ce se referă la: ☐ sursele (senzorii) de informații; ☐ tipurile de rețea centrală accesibilă Armatei României realizate în mod virtual în teatru, în coaliție, în Alianță, în relație nemijlocită cu Forțele Armate ale Statelor Unite şi, dacă este posibil, la nivelul Comandamentului Operațional Strategic (în gestiunea căruia ar trebui să funcționeze o astfel de rețea centrală); ☐ elementele fizice şi de software ale rețelei centrale, purtătorilor şi rețelei platformelor de luptă; ☐ tipul de gestiune, administrare, generare şi folosire a rețelei centrale virtuale şi a rețelei platformelor de luptă (mijloacelor de luptă).
II. Identificarea elementelor care pot fi integrate în conceptul de RBR.	Aceasta presupune două tipuri de acțiuni distincte: 1. Identificarea elementelor care pot intra în alcătuirea rețelelor centrale: ☐ elemente fizice şi de software (sisteme de supraveghere integrată a spațiului aerian, a celui maritim, a celui terestru şi a ciberspațiului); ☐ surse şi senzori de informații (mijloace electronice de cercetare, observare, supraveghere, recunoaştere şi platforme-suport: avioane, elicopte-

	re, nave, maşini de luptă etc. existente la fiecare categorie de forţe ale armatei); ☐ formularea adecvată a unor cereri de acces la informaţiile provenite din surse americane şi NATO. 2. Compararea acestor elemente cu cele rezultate din cerinţele modelului teoretic de reţele (reţea centrală şi reţea a platformelor de luptă) şi desprinderea concluziilor privind compatibilităţile şi incompatibilităţile respective.
III. Elaborarea unei doctrine de utilizare a conceptului RBR în Armata României.	Aceasta presupune: ☐ elaborarea politicilor de implementare a conceptului; ☐ identificarea principiilor; ☐ stabilirea filosofiei structurii de forţe şi a înzestrării; ☐ formularea tipurilor de acţiuni în teatru şi în afara acestuia; ☐ stabilirea nivelurilor şi tipurilor de angajare, a forţelor, mijloacelor, tehnologiilor, îndeosebi TI, şi resurselor.
IV. Formularea (elaborarea) modelului acţional întrunit (integrat) sau combinat, tip Joint, fundamentat pe RBR.	Acest model porneşte din trei direcţii care acţionează concentric: ☐ formularea modelului de reţea centrală; ☐ formularea modelului grilei de senzori; ☐ formularea modelului de reţea centrată pe platformele purtătoare (este vorba de tipurile de vehicule de luptă, avioane, nave de luptă etc. şi de platforme spaţiale puse la dispoziţie de SUA, de Alianţă sau de un partener strategic cu astfel de posibilităţi).
V. Realizarea conexiunilor dintre modelul acţional întrunit (integrat) axat pe RBR şi posibilităţile reale ale	Există trei reţele (grile) care alcătuiesc osatura a ceea ce numim Război bazat pe Reţele (RBR): ☐ reţeaua (grila) senzorilor; ☐ reţeaua (grila) centrală;

Armatei României.	☐ rețeaua (grila) executanților, adică a platformelor (mijloacelor) de luptă. Din rețeaua (grila) senzorilor fac parte senzorii de informație, cei meteorologici, cei de supravegherea stării sistemului şi rețelelor etc. Din rețeaua (grila) centrală fac parte sistemele digitizate de comandă, control şi cele de informații (C2I, C4I, C4I2 sau C4I2SR), care constituie, de fapt, esența acestui tip de război. Din rețeaua platformelor (mijloacelor de luptă) fac parte sistemele digitizate de comandă, informații, supraveghere şi recunoaştere (de regulă, după amprenta electronică) existente îndeosebi la nivel tactic şi la cel al luptătorilor, precum şi sistemele de receptare, în timp real, a informației şi deciziei şi a mijlocului de lovire (rachetă, bombă, proiectil etc.). Conexarea modelului acțional cu posibilitățile reale ale Armatei României se poate face atât la nivel general, cât şi la nivelul fiecărui tip de misiuni şi de acțiuni, desprinzându-se concluziile de rigoare şi elaborându-se propunerile necesare. Această conexare trebuie să răspundă, în principiu, la următoarele întrebări: *Avem mijloace care pot fi cuprinse în rețelele centrale virtuale? Dar pe platforme de luptă? Există software-uri care le pot conecta sau acestea trebuie create (cumpărate)? Cu ce costuri? Platformele de luptă existente pot fi reconfigurate în viziunea RBR (cum au fost, spre exemplu, avionul MiG-21 Lancer şi elicopterul IAR 330 Socat etc.), sau nu merită efortul? Cum şi în cât timp se preconizează trecerea de la structurile şi acțiunile moştenite, la cele cerute de conceptul RBR? Răspunsurile la aceste interogații vor da un verdict: „Structura de forțe 2007“ are nevoie de acest concept şi, ca atare, el va trebui introdus în toate proiectele!*
VI. Introduce-	Abordarea metodologică se face dinspre concep-

rea cerinţelor RBR în strategia forţelor, în strategia mijloacelor şi în strategia operaţională, adică în structura de forţe, în sistemul de înzestrare şi de instruire, în logistică şi în conceptul operaţional.	tul operaţional. Reţeaua senzorilor şi reţeaua centrală trebuie să răspundă prompt cerinţelor operaţionale, iar strategia (forţelor, mijloacelor, acţiunilor) se restructurează, în cazul acceptării noului concept, pe coordonatele RBR. Acesta, la rândul lui, răspunde unei noi ere, cea deschisă de revoluţia în domeniul militar (RMA), generată de impactul globalizării şi societăţii de tip informaţional asupra acţiunii militare. În aceeaşi măsură, acest concept trebuie introdus în logistică. Acest concept RBR va trebui oglindit şi în doctrinele operaţionale, care se află fie în proiect, fie în formă finală.
VII. Pregătirea, pe această bază, a forţelor care vor fi introduse în teatru pentru îndeplinirea diferitelor misiuni.	Forţele care vor fi introduse în teatru trebuie pregătite potrivit acestui concept, fie în poligoane existente în ţară (cu acces la platforme spaţiale de informaţii – sateliţi – care aparţin SUA sau aliaţilor puternici din NATO). Aceste platforme cu sisteme complexe de senzori şi capacitate sporită de investigaţie (căutare), informaţie, supraveghere şi recunoaştere sunt: sateliţi, avioane de tipul E2A, E3A, avioane fără pilot care transmit imaginea în timp real, sisteme JSARS etc.

Resursele necesare

România nu dispune, în prezent, de toate resursele necesare pentru implementarea şi materializarea conceptului RBR. Realizările de până acum în domeniul conducerii forţelor – comandamentele operaţionale şi elemente ale sistemelor comandă şi control, unii senzori şi unele componente ale supravegherii unitare a spaţiului aerian, în concepţie NATO, RTP/STAR, Intranet şi câteva reţele fizice de calculatoare – nu au vizat neapărat conceptul RBR, dar pot fi folosite ca resurse sau componente (deja existente) în implementarea acestui concept.

Avem în vedere următoarele resurse posibile:

Din punct de vedere al tipului şi calităţii:

- ☐ Umane;
- ☐ Financiare;

- ☐ *High tech*;
- ☐ Tehnologie a informației – TI;
- ☐ Economice;
- ☐ Infostructurile şi structurile de comunicații.

Resursa umană este o resursă foarte importantă pentru aplicarea conceptului de RBR. Aceasta trebuie să corespundă cantitativ şi calitativ privind:

- selectarea personalului necesar pentru elaborarea concepțiilor;
- coordonarea şi controlul funcționării sistemelor informatizate şi automatizate.

Resursele umane sunt, în anumite condiții, consistente şi suficiente (ca bază de selecție) pentru implementarea acestui concept. Din această categorie fac parte:

- ☐ absolvenții Colegiului Național de Apărare şi ai unor instituții similare din străinătate care se află în diferite funcții în Parlamentul României, în Guvern, în ministere şi în societatea civilă;
- ☐ generalii, ofițerii şi, în general, toți cei care şi-au făcut studii în străinătate, şi sunt familiarizați cu acest concept;
- ☐ generalii şi ofițerii cu pregătire tactică şi strategică superioară;
- ☐ militarii specialişti în ACT şi comunicații implicați în procesul de restructurare a armatei şi în realizarea sistemelor informatice şi de comunicații;
- ☐ militarii care participă la misiuni internaționale în cadrul NATO şi organismelor de securitate.

Pregătirea resursei umane pentru o astfel de acțiune este prioritară şi trebuie cuprinsă în planificarea strategică.

Resursa umană necesară pentru exploatarea sistemelor informatice este insuficientă şi trebuie completată, atât la nivelul structurilor centrale, unde există echipamente de procesare a datelor în cadrul unor structuri de administrare şi exploatare rețele, cât şi la nivelul celorlalte structuri ierarhic subordonate, cu personal calificat care să asigure funcționarea continuă a sistemelor în condiții de securitate. Din această categorie fac parte: ofițeri, absolvenți ai instituțiilor militare şi civile de învățământ cu pregătire în informatică şi comunicații; maiştri militari şi subofițeri absolvenți ai instituțiilor de învățământ militare şi civile; salariați civili cu pregătire superioară şi medie în domeniul informaticii.

Trebuie armonizată dinamica pregătirii specialiştilor militari informaticieni cu dinamica introducerii în exploatare a noilor sisteme care vor opera în cadrul conceptului RBR. Categoriile de forţe armate să-şi dezvolte capacitatea de pregătire a personalului tehnic şi de operare pentru sistemele din cadrul conceptului RBR, în instituţiile de învăţământ militare proprii.

Resursa umană care va fi direct implicată în implementarea conceptului RBR trebuie să continue să urmeze cursuri de pregătire specifică îndeosebi în Statele Unite ale Americii, dar şi în alte ţări preocupate de acest concept (Franţa, Marea Britanie, Germania, Italia etc.).

Pregătirea resursei umane în plan extern şi intern pentru o astfel de acţiune este prioritară şi trebuie cuprinsă în planificarea strategică.

Resursa financiară este şi va rămâne limitată, dar nu deficitară. România, fără sprijin financiar extern, nu va putea adopta acest concept al cărui cost se va ridica la multe miliarde de dolari. Numai procesoarele necesare reţelei centrale se ridică la câteva miliarde de dolari. De aceea, considerăm că, paralel cu elaborarea doctrinei de implementare a conceptului, trebuie să fie stabilite şi costurile şi, în funcţie de acestea, strategia de implementare.

Finanţarea ar putea fi făcută:

- ☐ numai prin efort propriu, în 15-20 ani;
- ☐ de către un partener strategic, cu finalizare în 10-15 ani ;
- ☐ prin efort propriu, cu sprijinul unui partener strategic, în limita a 5-10 ani;
- ☐ cu sprijinul NATO, cu caracter de permanenţă;
- ☐ cu sprijinul UE, în condiţiile concrete ale unor programe comune;
- ☐ combinat, cu o finalitate în funcţie de interesul manifestat de către părţi.

Indiferent ce cale de finanţare va fi aleasă, acesta este domeniul cel mai sensibil şi cel mai complicat al doctrinei, care trebuie tratat aşa cum se cuvine.

Resursa *High tech* constituie cadrul în care poate fi implementat un astfel de concept. O astfel de tehnologie este deja pe punctul de a se generaliza. Ea este prezentă şi în ţara noastră, însă problema care se pune se referă nu numai la prezenţa acestui tip de tehnologie, ci şi la contribuţia românească, adică la aportul românesc *high tech*. Analiza riguroasă a acestui raport şi optimizarea lui (în limite posibile) constituie o condiţie de bază a adoptării conceptului. Decidentul politico-militar trebuie să stabilească şi să hotărască asupra filosofiei de implicare, dependenţelor, interdependenţelor şi coerenţei

sistemului. Mai exact, înainte de a se porni la drum, este necesar să se ştie în ce măsură există o securitate şi o garanție *high tech*, cât anume este implicare națională, cât dependență internațională şi cât contează parteneriatul strategic în derularea programelor care se vor adopta. Valorificarea spiritualității românești în domeniu poate fi un atu de încurajare.

Tehnologia informației – TI este resursa principală a RBR. România dispune de rețele de calculatoare, de elemente substanțiale ale TI şi mai ales de un personal calificat care dă garanția unui potențial substanțial în acest domeniu. Totuşi, în lipsa mijloacelor financiare necesare şi a perspectivei ameliorării acestora, domeniul TI rămâne o problemă greu de soluționat în implementarea conceptului RBR. Oricum, o astfel de problemă creează dependențe, iar aceste dependențe vor trebuie gestionate. Este vorba de sisteme foarte utile, deşi foarte scumpe, care trebuie achiziționate inițial pentru a putea folosi ceea ce deja avem.

Resursele economice creează baza economică a *high tech* şi a TI. Economia românească, aflată într-un îndelungat proces de tranziție, nu este deocamdată în măsură să asigure cadrul necesar unei strategii naționale *high tech*, dar de aici nu rezultă că, în viitor, o astfel de strategie nu este posibilă. Implementarea şi materializarea conceptului RBR nu se poate realiza fără implicarea semnificativă a factorului economic, adică a resurselor economice. De aceea, în echipa care va elabora doctrina şi strategia de implementare a conceptului RBR trebuie să fie incluşi şi economişti. Privatizarea producerii elementelor necesare şi încurajarea propriilor specialişti sunt deja două premise ale identificării şi valorificării resurselor economice.

Infostructurile şi structurile de comunicații se află în curs de constituire, atât la nivel național, cât şi în cadrul categoriilor de forțe ale armatei. Din STAR s-a realizat abia o parte din Rețeaua de Transmisiuni Permanentă, iar sistemele tactice (care sunt mobile) de abia au fost puse în discuție. Structurile de informații se află şi ele la început. Este necesar un efort național îndelungat pentru crearea bazelor de date şi a sistemelor de acces autorizat la acestea. Desigur, bazele de date necesare RBR pot fi realizate şi prin transfer internațional de la cei care le au deja create (potrivit acordurilor încheiate cu unele state în ceea ce priveşte informația), dar efortul național şi militar în acest domeniu nu va fi nici uşor, nici pe termen scurt. Crearea şi utilizarea eficientă a bazelor de date reprezintă una dintre cele mai spinoase probleme ale conceptului RBR.

Ideea fundamentala referitoare la bazele de date se referă la **standardizarea informațiilor** (coduri, formate unice) ce se vehiculează în rețele pentru a putea fi compatibilă cu alte sisteme naționale sau multinaționale. În cadrul conceptului RBR, baza de date capătă deja semnificația de colecție

(depozit) de informații standardizate, care pot fi: tabele, fişiere de diferite tipuri etc.

Acest tip de acțiuni reclamă o serie întreagă de probleme şi aspecte. **Din punct de vedere al situării lor şi accesării, resursele pot fi** interne şi externe. Dimensiunea şi structura internă şi cea externă a resurselor se cer analizate cu foarte mult discernământ. Aceasta implică un complex de acțiuni (politice, economice, diplomatice etc.) prin care să se urmărească folosirea tuturor oportunităților care pot avea o relație cu slujirea interesului național de securitate şi apărare.

Din punct de vedere al beneficiarului direct, aceste resurse pot fi din afara ori din interiorul sistemului național de apărare, dar şi din interiorul armatei.

Resursele care se află în afara sistemului național de apărare pot fi conectate la realizarea proiectului de implementare a conceptului RBR în măsura în care un astfel de efort este benefic pentru ele. Este vorba, în principal, de resursele financiare, de resursele *high tech*, de cele informaționale, de cele comerciale şi de altă natură, care, angajate în mod direct sau mediat în acest proiect, pot avea un profit pe termen lung. De aceea, identificarea şi folosirea lor trebuie să se facă potrivit unor strategii complexe, cu implicarea patronatului, a ONG-urilor şi a altor structuri care pot concura la slujirea interesului național.

Dacă se prevede o perspectivă mai largă, atunci importurile, exporturile, asimilarea *high tech*, în general orientarea producției şi a comerțului, diplomația şi alte activități pot avea în vedere, potrivit unui program pe termen mediu şi lung şi unei strategii guvernamentale adecvate, pe lângă interesele proprii, şi crearea unui cadru şi a unor resurse (de finanțare, *high tech*, TI etc.) care să ajute la punerea în operă a conceptului RBR.

Ele prefigurează, în mare măsură, războiul viitorului.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Timp de peste zece milenii, oamenii au învățat, în colectiv, în comunitate, nu cum să se salveze sau să se ajute unii pe alții, ci cum să se omoare unii pe alții şi, eventual, cum să se susțină pentru a supraviețui, pentru a rămâne vii, în bătălii. De aceea, arta militară pare a fi, într-un fel, o artă a morții şi, deopotrivă, a supraviețuirii. Omul, în sine, nu este nici erou, nici un ins oarecare, nici luptător, nici neluptător. Cel puțin, aşa ar trebui să fie. Omul este pur şi simplu om, adică ființă care-şi gândeşte viața, care are gândul mai tare ca viața. Nu pentru că aşa ar vrea sau pentru că aşa ar fi bine, ci pentru că aşa i-a fost dat. Viața omului are sens doar dacă este gândită, rostuită într-un sistem de valori comune, sociale şi morale, iar comunitatea, societatea şi moralitatea înseamnă, înainte de toate, identitate, diferențiere, frontieră, deci luptă. Aşa a fost, aşa este, aşa va fi mereu. Dispariția diferențierii, a frontierelor înseamnă dispariția identității, a informației, atingerea gradului ultim, acela al entropiei zero. Mai precis, nemişcare, adică moarte.

Fără să ignorăm această posibilitate, nu putem şi nu trebuie să eludăm realitatea care există în fiecare dintre noi nu doar ca fapt, ci şi ca o conştiință a spațiului însuflețit şi gândit, ca realitate a gândului. Cu toate asemănările constatate zi de zi, oamenii se diferențiază tot mai mult şi se îndepărtează tot mai mult unii de alții, pe măsură ce devin tot mai dependenți de comunitate. Cu cât o comunitate este mai mare, cu atât omul este mai singur. Heideger şi Jaspers au sesizat demult acest paradox, au spus demult că omul este aruncat în lume şi lăsat acolo, dar nimeni nu i-a luat în seamă. Şi chiar dacă i-ar fi luat, tot n-ar fi reuşit să scoată omul din absurditate, din paradoxul ființei neființei sale, să estompeze adică procesul înstrăinării, al agresării ființei umane, al însingurării şi angoasei. Pentru că toate acestea sunt produse ale dinamicii sociale, sunt elemente de sistem, sunt componente fără de care omul nu există.

Frontiera modernă se năpusteşte năprasnic, cu câmpurile sale de cipuri şi de biți distrugători de intimitate, asupra adâncului ființei umane. Astfel, războiul se ataşează continuu, intrinsec sistemului omenesc, în sensul că el devine tot mai mult informație, adică agresiune şi perversiune informațională, intoxicare, manipulare, înşelăciune, depersonalizare, golire. A spus-o, la vremea lui, şi marele Sun Tzî. Şi când nu va mai fi nimic de aflat, de manipulat, de reordonat, de schimbat, de transferat, de racolat, de comunicat, de răpit, de furat, de luat, se va produce, poate, cu adevărat, marele Bing-Bang

în spațiul ontologiei gândului. Dar așa ceva nu pare a fi posibil a se finaliza prea curând. Lumea fluidă în care trăim se fluidizează tot mai mult într-o parte a ei şi îngheață în cealaltă parte a ei, reproducând în infinite variante mitul lui Sisif.

Tot ce există merită să piară şi tot ce este condamnat să piară merită să existe. Meritul este doar o constatare, așa cum şi constatarea este un merit. Milioane de oameni constată în fiecare zi ce sunt şi cum sunt, dar nu reuşesc niciodată să diferențieze complet ceea ce-i unește de ceea ce-i separă. De aceea, milioane de oameni sfârşesc, înainte de vreme, în acest conflict etern, în teatrele de operații militare sau non-militare ale planetei, dar şi pe autostrăzi, pe artere aeriene sau maritime, în vile luxoase şi la bordul unor iahturi care costă milioane de dolari, în logica lineară sau complicată a meritelor acestei lumi, în timp ce alte milioane supraviețuiesc în subteranele mizeriei şi în locurile cele mai infecte, lipsite de orice logică, tot ale acestei lumi. Toate acestea nu se schimbă şi nu se preschimbă, de la o zi la alta, așa cum mărăcinele nu se preschimbă în floare de colț, iar floarea de colț nu devine niciodată mărăcine.

Cele peste zece milenii de artă militară arată că războiul a fost mereu şi va fi totdeauna război, indiferent cine, când, cum, unde, pentru ce şi cu ce mijloace îl va duce. Ara militară a celor zece milenii ne învață să nu ne facem iluzii. Toate iluziile se spulberă în zidiri de fum sau se frâng de zidul imperturbabil, de milioane de ani acelaşi, al realității.

Arta militară a celor zece milenii de război, cu scurte intervale de pace, arată similitudini uimitoare, chiar dacă soarele, cum spun matematicienii, este nou în fiecare zi. Dar, cine mai are, azi, curiozitatea, interesul, voința sau dorința să constate şi să afirme că soarele este nou în fiecare zi? Important este că astrul de foc descarcă energie, dă lumină şi viață. Dar şi războiul descarcă şi consumă energii – energii negative –, echilibrează şi dezechilibrează, distruge energii şi, într-un fel, regenerează energii.

Războiul este un fenomen de natură socială, așa cum viscolul, uraganul, cutremurul, trăsnetul sunt fenomene ale naturii fizice. Rezultă că, atâta vreme cât va exista societate, vor exista şi războaie. Timp de peste zece milenii, ele au fost asemănătoare, prin caracterul distructiv, şi totuşi diferite, prin amploare, tehnică, tactică, strategie. Nu ştim exact cum vor fi mâine, dar ştim precis că vor fi şi mâine. În ele şi prin ele, omul-războinic a creat arta militară. Arta confruntării omului cu omul. Arta pregătirii şi desfăşurării războaielor. Arta de a învinge şi de a-i respecta sau a nu-i respecta pe cei învinşi. *Vae victis!*

Arta militară este o artă a creației pentru distrugere, a construcției spațiului fizic, moral şi virtual de confruntare armată, în termeni de onoare,

glorie, vitejie, virtute şi demnitate. În fapt, nu este decât o artă a unui tip de construcţie şi reconstrucţie socială, între onoare şi umilinţă, între glorie şi înfrângere, între eroism şi laşitate, între adevăr şi înşelăciune, între franchețe şi viclenie, între viețuire, supraviețuire şi moarte. De aceea, istoria artei militare nu este şi nu poate fi doar o simplă înşiruire de războaie şi bătălii. Ea este disponibilitate şi capacitate de a elabora un proiect şi o construcţie a războiului, a războiului ca dat şi ca fapt, de a crea, desfăşura şi susţine acţiunea militară, în concordanţă cu celelalte acţiuni ale omului-social. Ea rezultă din complexul şi complicatul proces al frontierei, şi nu doar dintr-o vocaţie războinică, aşa cum se sugerează adeseori. Dar nici vocaţia războinică a omului nu trebuie exclusă sau neglijată.

Trecând selectiv în revistă realismul, constructivismul şi dramatismul multelor milenii de artă militară, trăieşti un sentiment de măreţie şi micime, de grandoare şi umilinţă, de adeziune şi revoltă, de curaj şi teamă. Războiul face parte din viaţa noastră. Acesta este adevărul. Chiar dacă nu-l vedem şi nu-l înţelegem decât uneori. L-am primit, când ne-am născut, şi îl vom preda mai departe, când va veni timpul să trecem arma în mâna stângă, cum spun francezii, ca să evite sintagma „trecere în nefiinţă“ sau cuvântul „moarte“. Pentru că, în materie de dinamică biologică şi socială, nu există moarte, ci doar trecere într-o altă stare.

Poate că singurul adevăr care rezultă din lungul nostru drum pe cărările artei militare a tuturor timpurilor este acela că războiul face parte din viaţa noastră, ca tot ceea ce este individual şi social, omenesc şi neomenesc, dumnezeiesc şi diabolic în fiinţa pământeană înzestrată cu miracolul gândului. Ne războim în fiecare zi. Învingem şi suntem învinşi în fiecare zi. Cucerim şi pierdem. Înaintăm şi ne retragem. Facem, la fiecare pas, planuri, elaborăm strategii. Viaţa noastră este o strategie continuă, o strategie integrală, o mică strategie a unui mare război continuu… (Anexa nr. 4)

O planetă a războinicilor, asta suntem! Nu ştim dacă ne-am născut dintr-un război. Nu este însă exclus să sfârşim într-un război. Fiecare soldat al planetei cunoaşte şi trăieşte toată viaţa acest adevăr. Fiecare soldat al planetei este un om. Fiecare om al planetei se teme de acest adevăr al strategiei războiului permanent. Şi, de aceea, negându-l în fiecare zi, îl reconstruieşte mereu.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, 1982, *Enciclopedia civilizației romane*, Bucureşti
2. ***, *Cultură şi filozofie indiană în texte şi studii*, 1978, Bucureşti
3. Bonfante L., 1996, *Civilizația Etruscilor*, Bucureşti
4. Boardman J., 1988, *Grecii de peste mări*, Bucureşti
5. Bonnard A., 1967, *Civilizația greacă* vol. I-III, Bucureşti
6. Chamoux F., 1987, *Civilizația greacă*, Bucureşti
7. Condurachi P., 1980, *Curs de istorie romană*, Bucureşti
8. Daniel C., 1986, *Arta egipteană şi civilizațiile mediteraneene*, Bucureşti
9. Daniel C., 1976, *Civilizația Egiptului antic*, Bucureşti
10. Daniel C., 1986, *Gândirea hittită în texte*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti
11. Finley R., 1974, *Vechii greci*, Bucureşti
12. Gérard Chaliand, *Anthologie mondiale de la stratégie des origines au nucleaire*, Edition Robert Laffont, Paris, 1990
13. Grimal P., *Civilizația romană*, 1972, Bucureşti
14. Garnet J., 1985, *Lumea chineză*, Bucureşti
15. Budura, A.E., *Țara simbolurilor*, Paideia
16. Lalouette C., 1987, *Civilizația Egiptului antic*, vol. I-II, Bucureşti
17. Negoiță A., 1975, *Gândirea assiro-babiloniană în texte*, Biblioteca Orientalis, Editura Ştiințifiică, Bucureşti, 1975
18. Matei H.C., 1980, *O Istorie a Romei antice*, Buureşti
19. Moscati S., 1975, *Vechile civilizații semitice*, Bucureşti
20. Polybios, 1966, *Istorii*, Bucureşti
21. Tudor D., 1974-1975, *Figuri de împărați romani*, vol. I-II, Bucureşti
22. Yuan Ke, 1987, *Miturile Chinei antice*, Bucureşti
23. Iordanes, *De origine actibusque getarum*, ed. G. Popa-Lisseanu, (text latin şi traducere românească), Bucureşti, 1939.
24. Iordanes, *Getica*, ed. Theodor Mommsen, MGH, V, p. 53-138.
25. Iordanes, *Romana*, ed. Theodor Mommsen, MGH, AA, V, p. 1-52.
26. Paul Diacre, *Histoire des Lombards*, ed. François Bougard, Brepols, 1994.
27. Procopius, *Istoria secretă*, ed. H. Mihăescu, Bucureşti, 1963.
28. Procopius, *Războiul cu goții*, ed. H. Mihăescu, Bucureşti, 1963.
29. Ahrweiler, Hélène, *L'image de l'autre et les mecanismes de l'alterite*, în "XVIe Congres international des sciences historiques, Rapports, I ", Stuttgart, 1985.

30. Alexander, P. J., *Religious and political history and thought in the byzantine empire*, London, Variorum Reprints, 1978.
31. Baldwin, Barry, *„Torna, torna, frater": what language, „Byzantion",* tome LXVII, 1997
32. Banniard, Michel, *La genese culturelle de l'Europe*, Paris, 1989.
33. Bărcăcilă, Alexandru, *Dacia şi dania în istoriografia şi cartografia medievală,* S.M.I.M., 3, 1959.
34. Barnes, J.H. (ed.), *Histoire de la pensee politique medievale*, Paris, 1993.
35. Boia, Lucian, *Entre l'ange et la bete. Le mythe de l'homme different de l'antiquite a nos jours*, Paris, 1995.
36. Boia, Lucian, *Mari istorici ai lumii*, Bucureşti, 1978.
37. Boia, Lucian, *Probleme de geografie istorică*, Universitatea Bucureşti, 1985.
38. Brătianu, Gheorghe, *Etudes byzantines d'histoire economique et sociale*, Paris, 1938.
39. Brătianu, Gheorghe, *Une enigme et un miracle historique*, Paris, 1940.
40. Brezeanu, Stelian, *Ideea de Imperiu în Occidentul medieval, în lumina cercetărilor din ultimele decenii*, „Revista de istorie", 2, 1978.
41. Brezeanu, Stelian, *Les "Daces" de Suidas. Une réinterpretation,* în "R.E.S.E.E.", 2, 1984,.
42. Brezeanu, Stelian, *"Romains" et "Barbares" dans les Balkans au VIIe siècle à la lumière des "Miracles de Saint Demetrius". Comment on peut devenir l'Autre*, RESEE, XXIV, nr. 2, p. 127-131.
43. Brezeanu, Stelian, *"Romani" şi"Blachi" la Anonymus. Istorie şi ideologie politică*, în "Revista de istorie", tom 34, nr. 7, 1981, p. 1313-1340.
44. Brezeanu, Stelian, *Romanitatea orientală în Evul Mediu*, Bucureşti, 1999.
45. Brezzi, Paolo, *Les historiographes du Haut Moyen Age interprétes des transformations sociales et des nécessités économiques des royaumes romano-barbares de l'Occident*, în "XVe Congres international des sciences historiques", Rapports, II, Bucarest, 1980.
46. Brown, Peter, *L'essor du christianisme occidental*, Paris, 1997
47. Brown, Peter, *La societe et le sacre dans l'antiquite tardive*, Paris, 1985.
48. Brown, Peter, *Genese de l'antiquite tardive,* Paris, 1983.
49. Burdeau, Georges, *La politique au pays des merveilles*, Paris, 1979.
50. Cameron, Averil, *Lhe later Roman empire*, A.D. 284-430, Cambridge, 1993.

51. Căzan, Florentina, (coord*), Culegere de documente privind trecerea de la antichitate la evul mediu in Europa occidentala (sec. III-VIII),* Bucureşti, 1979.
52. Chastagnol, André, *Le bas empire,* Paris, 1969.
53. Collins, Roger, *Early medieval Europe, 300-1000,* New York, 1991.
54. Croce, Benedetto, *Theorie et histoire de l'historiographie*, Géneve, 1968.
55. Dagron, Gilbert, *Naissance d'une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 a 451*, Paris, 1974.
56. Dawson, Charles, *Le moyen age et les origines de l'Europe*, Paris, 1960.
57. Demougeot, Emilienne, *La formation de l'Europe et les invasions barbares*, Vol. I-II, Paris, 1969, 1979.
58. Diehl, Charles, *Histoire de l'Empire byzantin*, Paris, 1934.
59. Ducellier, Alain, *Les byzantins. Histoire et culture*, Paris, 1988.
60. Ducellier, Alain, *La drame de Byzance. ideal et echec d'une societe chretienne*, Paris, 1976.
61. Folz, Robert, Guillou, André, Musset, Lucien, Sourdel, Dominique, *De l'antiquite au monde medieval*, 2e ed., Paris, 1990.
62. Fontaine, Jacques, *De l'universalisme antique aux particularismes medievaux. La conscience du temps et de l'espace dans l'antiquite tardive*, „Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull'Alto Medioevo", XXIX, p. 15-45.
63. Goffart, Walter, *Barbarians and romans. a.d. 418-584. The techniques of accomodation*, Princeton, 1980.
64. Halphen, Louis, *Les Barbares,* Paris, 1936.
65. Iorga, Nicolae, *Istoria vieţii bizantine. Imperiul şi civilizaţia după izvoare,* traducere Maria Holban, Bucureşti, 1974.
66. Katz, Solomon, *The decline of Rome and the rise of medieval Europe*, New York, 1955.
67. Latouche, Robert, *Les grandes invasions et la crise de l'Occident au V-eme siecle*, Paris, 1946.
68. Lee, A.D., *Information and frontiers. roman foreign relations in late antiquity*, Cambridge, 1993.
69. Lot, Ferdinand, *La fin du monde antique et le debut du moyen age*, Paris, 1927.
70. Mommsen, Theodor, *Istoria romană*, Bucureşti,vol I-V, 1987-1991.
71. Moravcsik, Gyula, *Byzantinoturcica*, 2e ed., Berlin, 1958.
72. Mosca, Gaetano, *Histoire des doctrines politiques depuis l'antiquite jusqu'a nos jours*, Paris, 1936.

73. Musset, Lucien, *Les invasions. Les vagues germaniques*, Paris, 1969.
74. Petit, Paul, *Hhistoire generale de l'Empire romain*, 3 vol., Paris, 1974.
75. Pirenne, Henri, *Histoire de l'Europe des invasions au xv-e siecle*, Paris, Bruxelles, 1936.
76. Richard, J., *Les relations entre l'Orient et l'Occident au moyen age*, Londres, 1977.
77. Schmidt, Ludwig, *Die Germanischen Reiche der Volkerwanderung*, Leipzig, 1913.
78. Ullman, Walter, *Principles of government and politics in the middle age*, 2nd ed., London, 1966.
79. Charters David A., Milner Marc et Wilson J. Brent (eds), *Military History and the Military Profession,* Westport, Praeger, 1992.
80. Coutau-Bégarie Hervé, *L'histoire militaire entre la pensée stratégique et la nouvelle histoire,* Stratégique, 28, 1985-4.
81. Jones C., *New Military History for Old ? War and Society in Early Modern Europe,* European Studies Review, vol. 12, 1982.
82. Muraise Eric, *Introduction à l'histoire militaire*, Paris, Lavauzelle, 1964.
83. Tournès René, *L'Histoire militaire*, Paris, Lavauzelle, 1922.
84. Van Creveld Martin, *The State of Military History Studies,* The Washington Quarterly, hiver 1985.
85. Vendryès Pierre, *De la Probabilité en histoire. L'exemple de l'expédition d'Egypte*, rééd. Paris, Économica, Stratèges et stratégie, 1998.
86. Addington Larry H., *The Patterns of War since the Eighteenth Century,* Bloomington, Indiana University Press, 1984.
87. Andreapoulos George J. & Selesky Harold E. (eds), *The Aftermath of Defeat. Societies, Armed Forces and the Challenge of Recovery*, New Haven-Londres, Yale University Press, 1994.
88. Black Jeremy, *European Warfare 1660-1815*, Frome, University College Press, 1994.
89. Bru Alain, *Guerre et armement,* Paris, Économica, Bibliothèque stratégique, 3 vols, 1999 şi www.stratisc.org./Bru.
90. Chaliand Gérard, *Les empires nomades, de la Mongolie au Danube,* Paris, Perrin, 1995.
91. Cohen Eliot A. et Gooch John, *Military Misfortunes. The Anatomy of Failure in War*, New York-Londres, The Free Press-Collier Macmillan, 1990.

92. Colin Jean (lieutenant-colonel), *Les grandes batailles de l'histoire (de l'Antiquité à 1913),* Paris, Flammarion, Bibliothèque de philosophie scientifique, 1915.
93. Corvisier André, *La Guerre. Essais historiques*, Paris, Presses universitaires de France, Histoires, 1995.
94. David Saul, *Military Blunders. The How and Why of Military Failure,* New York, Carroll & Graf, 1997.
95. Defourneaux Marc, *Guerre des armes, guerre des hommes*, Paris, Addim, 1994.
96. Delbrück Hans, *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, Berlin, 1920.
97. Dufour Jean-Louis et Vaïsse Maurice, *La Guerre au xxe siècle*, Paris, Hachette, 1993.
98. Dupuy Trevor N., *The Evolution of Weapons and Warfare,* Fairpax, Hero Books, 1984.
99. Elting John (colonel), *The Super-Strategists. Great Captains, Theorists, and Fighting Men who Have Shaped the History of Warfare*, Londres, W.H. Allen, 1987.
100. *Forces armées et systèmes d'alliances,* Paris, Fondation pour les Études de Défense Nationale, 3 vols, 1983.
101. Fuller J.F.C., *L'Influence de l'armement sur l'histoire,* Paris, Payot, 1948.
102. Fuller J.F.C., *La Conduite de la guerre,* Paris, Payot, 1963.
103. Fuller J.F.C., *Les Batailles décisives du monde occidental*, Paris, Berger-Levrault, Stratégies, 3 vols, 1980-1983.
104. Hanson Victor Davis, *Le Modèle occidental de la guerre,* Paris, Les Belles Lettres, 1990.
105. Helmholt Hans F., *Das Buch vom Kriege*, Berlin, Deutsche Bibliothek, s.d., [1915].
106. Hogg O.F.G., *Clubs to Cannon. Warfare and Weapons before the Introduction of Gunpowder,* rééd., New York, Barnes and Noble, 1993.
107. Holsti Kalevi J., *Peace and War. Armed Conflicts and International Order 1648-1989,* Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
108. Howard Michael, *La Guerre dans l'histoire de l'Occident,* Paris, Fayard, 1976.
109. Kaiser David, *Politics and War. European Conflict from Philip II to Hitler,* Londres, Tauris, 1990.
110. Kagan Donald, *On the Origins of War and the Preservation of Peace*, New York, Doubleday, 1995.

111. Keegan John, *Histoire de la guerre. Du Néolithique à la guerre du Golfe*, Paris, Dagorno, 1996.
112. La Barre-Duparc Édouard de (colonel), *Éléments d'art et d'histoire militaire*, Paris, Tanera, 1858.
113. Liddell Hart Basil H., *La Guerre moderne,* éditions de la nouvelle revue critique, 1935.
114. Macksey Kenneth, *Technology in War: The Impact of Science on Weapon Development and Modern Battle*, Londres, Arms & Armour Press, 1986.
115. Masson Philippe, *L'Homme en guerre 1901-2001,* Paris, Éditions du Rocher, L'art de la guerre, 1997.
116. O'Connell Robert L., *Of Arms and Men. A History of War, Weapons and Agression,* New York-Oxford, Oxford University Press, 1989.
117. Petot Jean, *Guerres en perspective,* Paris, Économica, 1982.
118. Ralston David B., *Importing the European Army. The Introduction of European Military Technics and Institutions into the Extra-European World 1600-1914,* Chicago-Londres, The University of Chicago Press, 1990.
119. Rosen Stephen Peter, *Winning the Next War. Innovation and the Modern Military,* Ithaca-Londres, Cornell University Press, 1994.
120. Stegeman H., *La Guerre,* Paris, Payot, 1946, 2 vols.
121. Strachan Hew, *European Armies and the Conduct of War,* Londres, George Allen & Unwin, 1983.
122. Van Creveld Martin, *Les Transformations de la guerre*, Paris, Éditions du Rocher, 1998.
123. Van Creveld Martin, *Technology and War. From 2000 BC to the Present,* New York- Londres, The Free Press-Collier Macmillan, 1989.
124. Wanty Émile (général), *La Pensée militaire des origines à 1914*, Paris-Bruxelles, Brepols, 1962.
125. Holsti Kalevi J., *Peace and War. Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
126. Joxe Alain, *Voyage aux sources de la guerre,* Paris, Presses universitaires de France, Pratiques théoriques, 1991.
127. Vasquez John A., *The War Puzzle*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
128. Gallie W.B., *Philosophers of Peace and War,* Cambridge, Cambridge University Press, 1978.
129. Paret Peter (ed.), *Makers of Modern Strategy*, Princeton, Princeton University Press, 1985.

130. Stahel Albert A., *Klassiker der Strategie. Eine Bewertung,* Zurich, VDF, 1996.
131. Richardot Philippe, *Végèce et la culture militaire au Moyen Âge,* Paris, ISC-Économica, Bibliothèque stratégique, 1998.
132. Wheeler Everett L., *The Modern Legality of Frontinus' Stratagems*, Militär-geschichtliche Mitteilungen, 1988-1.
133. Wheeler Everett L., *The Origins of Military Theory in Ancient Greece and China,* Actes des colloques de la Commission internationale d'histoire militaire, nr.5, Bucarest, 1980.
134. Chagniot Jean, *La Stratégie de l'incertitude. Le chevalier de Folard,* Paris, Éditions du Rocher, L'art de la guerre, 1997.
135. Colson Bruno, *Camon ou l'exégète de Napoléon,* Stratégique, 60, 1995.
136. Philonenko Alex, *Machiavel et la signification de la guerre,* Études polémologiques*,* 2, octobre 1971.
137. Wicht Bernard, *L'Idée de milice dans la pensée de Machiavel,* Lausanne, L'Âge d'homme, 1973.
138. Aron Raymond, *Penser la guerre. Clausewitz,* Paris, Gallimard, Bibliothèque des sciences humaines, 2 vols, 1976..
139. Watts Barry D., *Clausewitzian Friction and Future War,* Washington, National Defense University I.N.S.S., McNair Paper 52, 1996.
140. Colson Bruno, *La Culture stratégique américaine*. *L'influence de Jomini*, Paris, FEDN-Économica, Bibliothèque stratégique, 1993.
141. Sainte-Beuve Charles-Augustin, *Le Général Jomini, étude,* Paris, M. Lévy, 1869.
142. *Actes du colloque du centenaire de l'École supérieure de Guerre*, Paris, 1976.
143. *De Crécy à Mohacs. Guerre et art militaire au bas Moyen Âge (1346-1526)*, Actes du colloque international, Vienne, Heeresdruckerei, 1997.
144. Prestwich Michael, *Armies and Warfare in the Middle Ages,* New Haven-Londres, Yale University Press, 1996.
145. Schmidtchen Volker, *Kriegswesen im späten Mittelalter. Technik, Taktik, Theorie,* Weinheim, VCH-Acta humanioria, 1990.
146. Bülow Dietrich von, *L'esprit du système de guerre moderne*, Paris, Chez Magimel, Anselin et Pochard, 1801.
147. Machiavel Nicolas, *Oeuvres complètes*, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952.
148. Centre d'études d'histoire de la défense, *Nouveaux regards sur la guerre de Trente Ans,* Paris, ADDIM, 1999.

149. Chandler David G., *The Campaigns of Napoleon*, New York, Macmillan, 1966.
150. Chandler David, *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*, New York, Hippocrene, 1976.
151. Coutau-Bégarie Hervé, *L'Ancien Régime militaire: un modèle de guerre limitée*, Stratégique, 54, 1992-2.
152. Hale John R., *Renaissance War Studies*, Londres, Hambledon Press, 1983.
153. Hale John R., *War and Society in Renaissance Europe,* Londres, Fontana Paperbacks, 1985.
154. Showalter Dennis E., *The Wars of Frederick the Great,* Londres-New York, Longman, 1996.
155. Ayton Andrew et Price J.L. (eds), *The Medieval Military Revolution. State, Society and Military Change in Medieval Early Modern Europe,* Londres-New York, Tauris, 1995.
156. Bernhardi (général von), *La Guerre aujourd'hui,* Paris, Librairie militaire Chapelot, 1913.
157. Berthaut (général), *Principes de stratégie,* Paris, Librairie militaire Dumaine, 1881.
158. Blume (colonel), *Stratégie,* Paris, Librairie militaire Baudoin, 1884.
159. Gilbert Georges, *Essais de critique militaire,* Paris, Librairie de la Nouvelle Revue, 1890.
160. Goltz Colmar von der (baron), *De la conduite de la guerre*, Paris, Westhausser, 2e éd., 1900.
161. Goltz Colmar von der (baron), *La Nation armée,* Paris, Hinrichsen, 1884.
162. Grouard Antoine, *Maximes de guerre de Napoléon Ier*, Paris, Librairie militaire Baudoin, 1898.
163. Henry R. (colonel), *L'Esprit de la guerre moderne d'après les grands capitaines et les philosophes*, Paris-Nancy, Berger-Levrault, 1894.
164. San Miguel Evaristo, *Elementos del Arte de la Guerra*, Madrid, Ministerio de Defensa, 1990.
165. Schlieffen Alfred von (Généralfeldmaréchal), *Cannae,* Berlin, E.S. Mittler, 3e ed., 1936
166. Kessel Eberhard, *Moltke,* Stuttgart, Koehler, 1957.
167. Lindemann Thomas, *L'idéologie de l'offensive dans le plan Schlieffen,* Stratégique, 69, 1998-1.
168. Luvaas Jay, *The Military Legacy of the Civil War. The European Inheritance,* Chicago, Chicago University Press, 1959.

169. Partridge M.S., *Military Planning for the Defense of the United Kingdom 1814-1870*, New York, 1989.
170. Addington Larry H., *The Blitzkrieg Era and the German General Staff, 1865-1941*, New Brunswick, Rutgers University Press, 1971.
171. Barnett Correlli, *The Audit of War. The Illusion on Reality of Britain as a Great Nation,* Londres, Macmillan, 1986.
172. Bauer Eddy (major), *La Guerre des blindés. Les opérations de la Seconde Guerre mondiale sur les fronts d'Europe et d'Afrique,* Lausanne, Payot, 1947.
173. Bouvart (commandant), *Les Leçons de la guerre,* Paris, Pierre Masson, 1920.
174. Bru Alain, *Évolution des matériels d'armements, 1939-1945*, Paris-Caen, Économica-Mémorial, 1990.
175. Burne A.H., *Art of War on Land,* 1944.
176. *La campagne d'Alsace hiver 1944-hiver 1945*, Guerres mondiales et conflits contemporains, 166, avril 1992.
177. Campbell John P., *Dieppe Revisited: A Documentary Investigation*, Londres, Frank Cass, 1994.
178. Daille (général), Duffour (général), Hellot (général) et Tournès (général), *Histoire de la Guerre mondiale,* Paris, Payot, 4 vols, 1936-1937.
179. Fioravanzo (amiral), "Grande strategia", *Nuova Antologia,* 1er juillet 1940.
180. Fischer Fritz, *Les Buts de guerre de l'Allemagne impériale,* Paris, Éditions de Trévise, 1970.
181. Fœrtsch Herman, *The Art of Modern Warfare*, New York, Veritas Press, 1940.
182. French David, *British Strategy and War Aims 1914-1916,* Londres, Allen and Unwin, 1986.
183. French David, *The Strategy of the Lloyd George Coalition 1916-1918,* Oxford, The Clarendon Press, 1995.
184. Frieser Karl-Heinz, *Blitzkrieg-Legende. Der Westfeldzug 1940*, Munich, Oldenbourg, 1995.
185. Gambiez F. (général) et Suire M. (colonel), *Histoire de la Première Guerre mondiale,* Paris, Fayard, 2 vols, 1968.
186. Gaulle Charles De (colonel), *Vers l'armée de métier*, Paris, Berger-Levrault, 1934.
187. Keegan John, *La Deuxième Guerre mondiale*, Paris, Perrin, 1989.
188. Lepick Olivier, *La Grande guerre chimique 1914-1918*, Paris, Presses universitaires de France, Histoires, 1998.

189. Liddell Hart Basil H., *Les généraux allemands parlent,* Paris, Stock, 1949.
190. Liddell Hart Basil H., *Histoire de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Fayard, 1976.
191. Liddle Peter H. (ed.), *Passchendaele in Perspective. The Third Battle of Ypres*, Londres, Leo Cooper, 1997.
192. Lukacs John, *La dernière guerre européenne. Septembre 1939-Décembre 1941*, Paris, Fayard 1977.
193. Mannerheim (maréchal), *Mémoires,* Paris, Plon, 1961.
194. Manstein Erich von (maréchal), *Victoires perdues,* Paris, Plon, 1958.
195. Messenger Charles, *The Blitzkrieg Story,* New York, Scribner, 1976.
196. Miller Edward S., *War Plan Orange. The US Strategy to Defeat Japan, 1897-1945,* Annapolis, Naval Institute Press, 1991.
197. Millett Allan R. et Murray Williamson (eds), *Military Effectiveness*, 3 vols, I. *The First World War,* II. *The Interwar Period,* III. *The Second World War*, Boston, Allen & Unwin, 1988.
198. Weigley Russel F., *Eisenhower's Lieutenants. The Campaign of France and Germany 1944-1945*, Bloomington, Indiana University Press, 1991.
199. Winter Denis, *Haig's Command. A Reassessment,* Londres, Viking, 1991.
200. Copel (général), *Vaincre la guerre,* Paris, Lieu commun, 1984.
201. Debré Michel, *Défense de l'Europe et sécurité en Europe,* Revue de défense nationale, décembre 1972.
202. Decup Sabine Marie, *France-Angleterre. Les relations militaires de 1945 à 1962*, Paris, ISC-Économica, Hautes Études militaires 10, 1998.
203. Deibel Terry L. et Gaddis John Lewis (eds), *Containment. Concept and Policy,* Washington, National Defense University Press, 1986.
204. Rose François de, *Contre la stratégie des Curiaces,* Paris, Julliard, Commentaire, 1983.
205. Rosecrance Richard (ed.), *The Future of the International Strategic System,* Londres-san Francisco, Chandler, 1972.
206. Stern Ellen P. (ed.), *The Limits of Military Intervention*, Londres, Sage Publications, 1977.
207. Trachtenberg Marc, *History and Strategy*, Princeton, Princeton University Press, Princeton Studies in International History and Politics, 1991.
208. Vaïsse Maurice (dir.), *L'Europe et la crise de Cuba*, Paris, Armand Colin, 1993.

209. Wells Samuel F., "Sounding the Tocsin : NSC 68 and the Soviet Threat", *International Security,* automne 1979.
210. Delpech Thérèse, *La Guerre parfaite*, Paris, Flammarion, 1998.
211. Friedman Norman, *Desert Victory. The War for Kuwait,* Annapolis, Naval Institute Press, 1991.
212. Géré François, *Demain, la guerre. Une visite guidée,* Paris, Calmann-Lévy, 1997.
213. Goldstein Frank L. (ed.), *Psychological Operations. Principles and Case Studies,* Maxwell, Air University Press, 1996.
214. Gray Chris Habler, *Postmodern War. The New Politics of Conflict*, Londres, Routledge, 1997.
215. Hastings Max & Jenkins Simon, *The Battle for the Falklands,* Londres, Michael Joseph, 1983.
216. Khalizad Zalmay et Lesser Ian O. (eds), *Sources of Conflict in the 21st century. regional Futures and U.S. Strategy,* Santa Monica, RAND Corporation, 1998.
217. Langendorf Jean-Jacques, *Le Bouclier et la tempête. Aspects militaires de la guerre du golfe,* Genève, Georg, Stratégie et réalité, 1995.
218. Martre Henri et Chamussy Nicolas, *Technologies et armes futures,* Paris, Cahiers de la Fondation pour les Études de Défense, hors-série 1, 1997.
219. Odom William E. (lieutenant-général), *America's Military Revolution. Strategy and Structure after the Cold War,* Washington, The American University Press, 1993.
220. Poirier Lucien, *La Crise des fondements,* Paris, ISC-Économica, Bibliothèque stratégique, 1994.
221. Rice Edward E., *Wars of the Third Kind. Conflict in Underdeveloped Countries,* Berkeley-Londres, University of California Press, 1988.
222. Ryan Henry et Peatree C. Edward, *Military Theory and Information Warfare*, Parameters, automne 1998.
223. Thual François, *Les conflits identitaires,* Paris, Ellipses, 1996.
224. Toffler Alvin et Toffler Heidi, *Guerre et contre-guerre : survivre à l'aube du XXIe siècle*, Paris, Fayard, 1994.
225. US Army, *US Army Field Manual 100-5. Fighting Future Wars,* New York, Brassey's, 1994.
226. Connaughton R., *Military Intervention in the 1990s. a New Logic of War,* London, Routeledge, 1992.
227. Pugh Michael (ed.), *Maritime Security and Peacekeeping. A Framework for United Nations Operations*, Manchester-New York, Manchester University Press, 1994.

228. Saint Germain Paul-Ivan, *Le maintien de la paix: des opérations d'un nouveau type*, Défense nationale, janvier 1997.
229. Zartman I.W. (ed.), *Elusive Peace. Negotiating an End to Civil Wars*, Washington, Brookings, 1995.
230. Betts Richard K. (ed.), *Cruise Missiles. Technology, Strategy, Politics*, Washington, Brookings, 1981.
231. Betts Richard K., *Nuclear Blackmail and Nuclear Balance,* Washington, Brookings, 1987.
232. Blair Bruce G., *Strategic Command and Control : Redefining the Nuclear Threat,* Washington, Brookings, 1985.
233. Blair Bruce G., *The Logic of Accidental Nuclear War,* Washington, Brookings, 1993.
234. Blair Bruce G., *Global Zero Alert for Nuclear Forces,* Washington, Brookings, 1995.
235. Bracken Paul, *The Command and Control of Nuclear Forces*, New Haven-Londres, Yale University Press, 1983.
236. Garcin Thierry, *L'Avenir de l'arme nucléaire,* Paris-Bruxelles, LGDJ-Bruylant, 1995.
237. Glaser Charles L., *Analyzing Strategic Nuclear Policy,* Princeton, Princeton University Press, 1990.
238. Gray Colin S., "Nuclear Strategy : The Case for a Theory of Victory", *International Security,* 1979, vara.
239. Harknett Richard J., "Information Warfare and Deterrence", *Parameters,* 1996.
240. Heuser Beatrice, NATO, *Britain, France and the FRG : Nuclear Strategies and Forces for Europe 1949-2000*, New York, St Martin's Press, 1997.
241. Posen Barry R., *Inadvertent Escalation*, Ithaca-Londres, Cornell University Press, 1991.
242. Brodie Bernard (dir.), *La Guerre nucléaire. Quatorze essais sur la nouvelle stratégie américaine,* Paris, Stock, 1965.
243. David S. Alberts, John J. Garstka, Frederick P. Stein, *Network Centric Warfare. Developing and Leveraging Information Superiority*, ed. A-II-a, februarie, 2000.
244. Gordon R. Sullivan et James M. Dubik, *Land Warfare in the 21st Century*, Strategic Studies Institute.
245. *The Battlefield of the Future - 21st Century Warfare Issues*, Air University, (http://www.cdsar.af.mil/battle.bftoc.html) Jeffrey McKitrick, James Blackwell, Fred Littlepage, Georges Kraus, Richard Blanchfield et Dale Hill.

246. Committee Reports, *Commission des sciences et des technologies***,** *La revolution dans les affaires militaires*, Rapport Special, M. Lothar Ibrügger (Allemagne), Rapporteur General, *Novembre 1998.*
247. *La Révolution dans les affaires militaires et la "course aux capacités"***,** de Sad'da Bédar, English version : http://www.unog.ch/unidir/e-df1-4.html
248. Revista *Impact strategic*, nr. 4-5, 2002.
249. http://www.usni.org/Proceedings/Articles98/PROcebrowski.htm, *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future* By Vice Admiral Arthur K. Cebrowski, U.S. Navy, and John J. Garstka
250. Robert K. Akerman, *Military Crystal Ball Portends Netwoek Centric Supremacy*, revista Signal, 2001.
251. Cap. Ludovic Monnerat „*Testând prima sa divizie digitalizată U.S. Army pune bazele concrete ale luptei moderne".*
252. *** *Istoria militară a poporului român*, 7 vol., Editura Militară, Bucureşti, 1988.
253. *** *Curs de istoria artei militare*, 4 volume, Academia Militară, Bucureşti, 1990.
254. Grupul de lucru pentru revizuirea fundamentală a „Structurii de Forţe 2007", *Metodologie* (ghid orientativ de lucru), Bucureşti, 2003.
255. General de brigadă prof. univ. dr. Constantin Onişor, *Arta strategică a securităţii şi integrării europene*, Editura A -92, 2002.
256. General Vasile Paul, *Războiul secolului al XXI-lea*, Editura Militară, 1998.
257. General de brigadă (r) dr. Gheorghe Văduva, *Strategia acţiunilor rapide*, Editura AISM, Bucureşti, 2003.
258. General de brigadă (r) dr. Gheorghe Văduva, *Strategie militară pentru viitor, Editura Paideia*, Bucureşti, 2003.
259. COSTE, Philippe, „Malouines, les protégés de Maggie", *L'express*, (1er septembre 1989).
DAVID, Catherine. „Londres : l'honneur au bout du monde", *Le Nouvel Observateur,* no 914, (15 mai 1982).
260. PAUCOT, Jean et Dominique David, „Aprčs les Malouines", *Projet*, no 169, (novembre 1982).
261. ARSENIE, V., Cornăţeanu M., *Desfăşurarea strategică*, Editura Militară, Bucureşti, 1990.
262. ARSENIE V, *Doctrina strategică militară actuală*, G.M.R. nr. 4/1995.
263. ARSENIE, V., Cornăţeanu M., Desfăşurarea strategică,Editura Militară, Bucureşti 1990.
264. SICHITIU I, *Elemente de strategie*, Editura Cartea Românească, 1936.

265. TOMESCU, M., *Ştiinţa militară şi doctrina militară*, 1937.
266. GROZEA Tr., *Tendinţe, orientări, controverse în strategiile militare contemporane*, Editura Militară, Bucureşti, 1991.
267. FRUNZETI, T., Tipuri de războaie în epoca contemporană, Editura A.I.S.M., Bucureşti, 1996
268. GEANTĂ I., *Apărarea totală – concept doctrinar al Elveţiei*, Editura A.I.S.M., Bucureşti 1995.
269. CHIRIŢESCU, C. *Istoria războiului pentru întregirea României*, Editura Militară, Bucureşti, 1988.
270. 170 MARIN, Gh., *Manevra strategică*, Editura Militară, Bucureşti, 1982.
271. OLTEANU C., *Coaliţii politico-militare. Privire istorică*, Editura Fundaţiei „România de mâine“, Bucureşti, 1996.
272. *** *Concepte ale strategiilor militare contemporane*, Editura Militară, Bucureşti, 1988.
273. *** *Actualitatea strategiei*, Editura Sitech, Craiova, 1998.
274. *** *Războiul spaţial,* Editura O:I:D:, Bucureşti, 1986.
275. LAUNAY, J., Mari decizii ale celui de al doilea război mondial, vol. 1-2, Editura Ştiinţifică şiEnciclipedică, Bucureşti, 1988
276. Centrul de Studii Strategice de Securitate, *Strategia integrală*, Bucureşti, 2003.
277. ŞUŢA, I., *Conducerea trupelor în războiul de apărare*, Editura Militară, Bucureşti, 1978.
278. SCIPOR, I., *Războiul din Golf*, Editura A.I.S.M., Bucureşti, 1991.
279. ŢEPELEA, I., *1919. O campanie pentru liniştirea Europei*, Cluj, 1995.
280. CIOBANU, N., ZODIAN, V. … *Enciclopedia primului război mondial*, Editura Teora, Bucureşti, 2000.

ANEXE

Anexa nr. 3 - ACȚIUNI ÎN RĂZBOIUL BAZAT PE REȚEA.

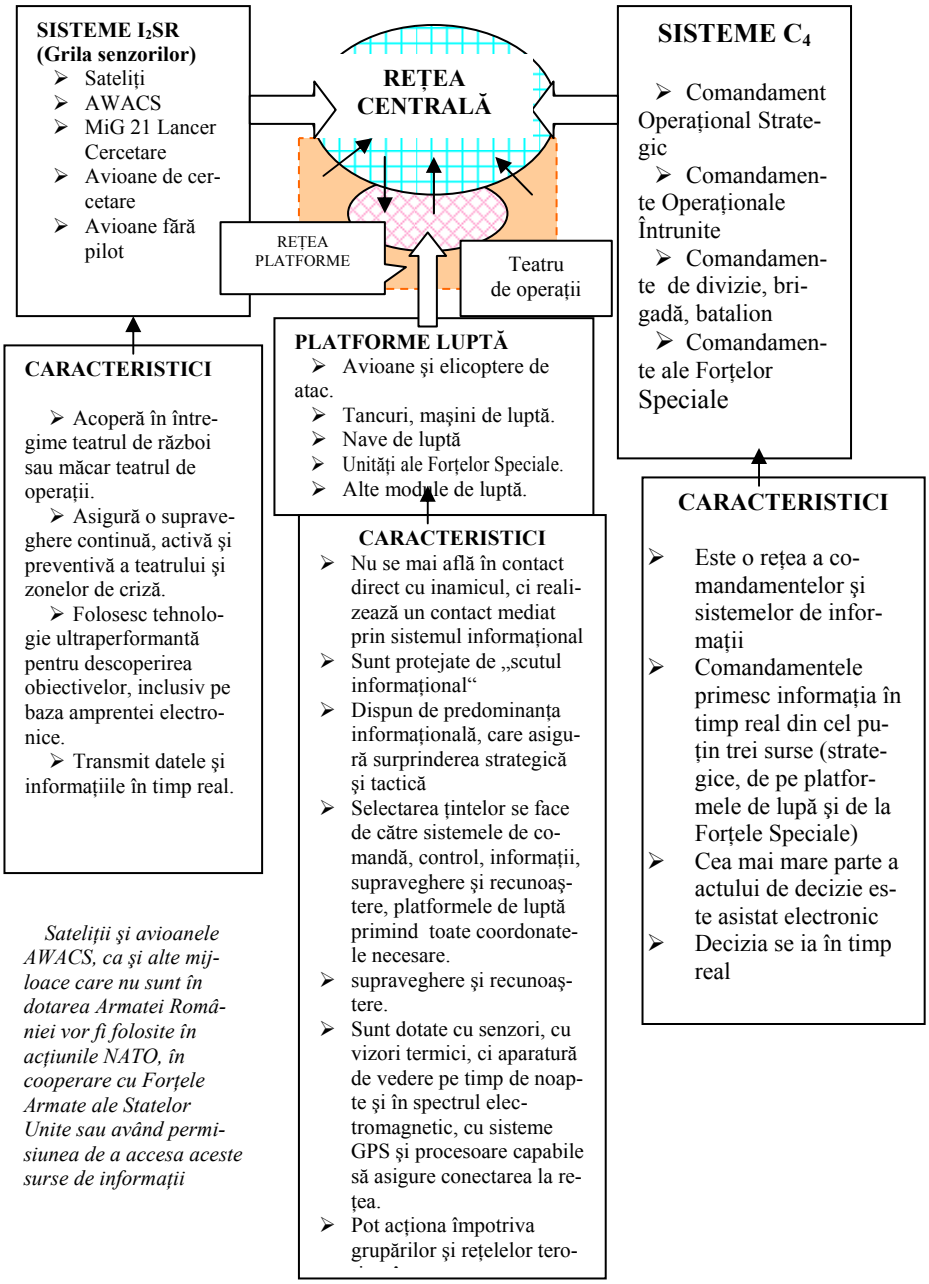

Anexa nr. 4 – AMPLOAREA STRATEGIEI